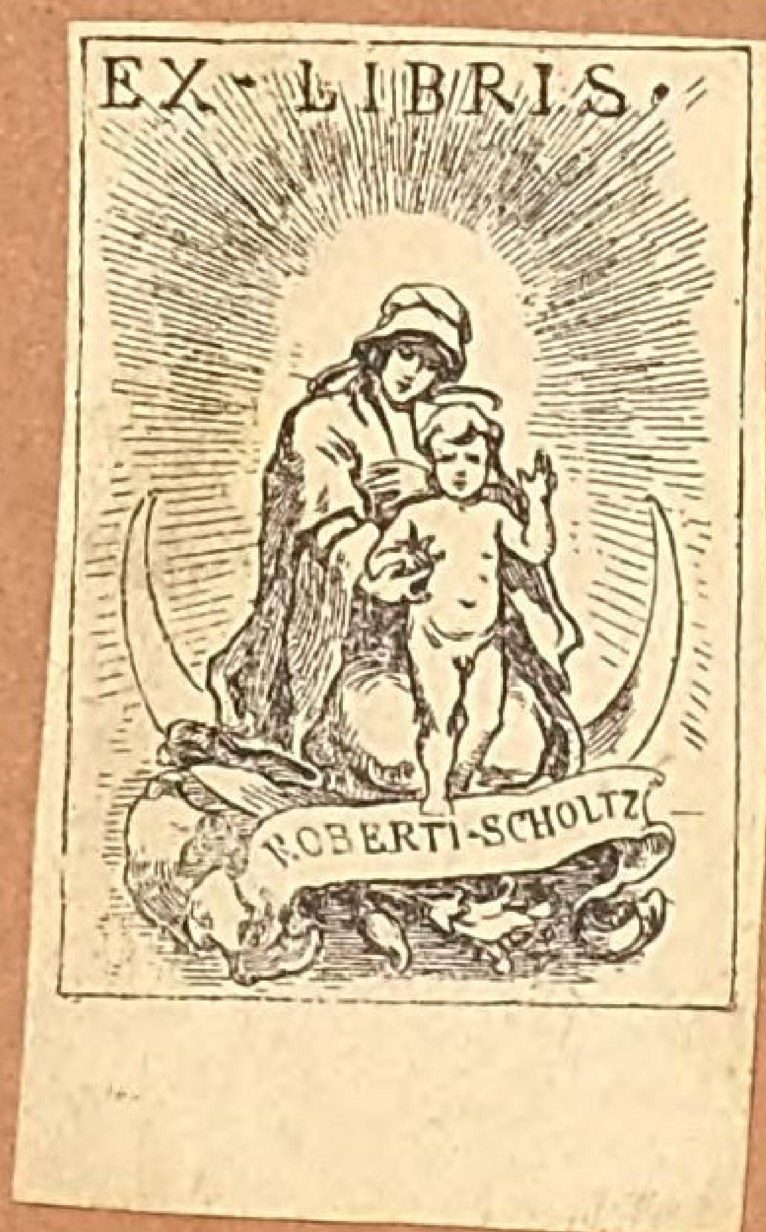
AR
ETI
ZOK

BIBLIOTHECA ROB. SCHOLTZII
Loc
Nr 1138

Bogr. C. 401x/1892

12

NAGY LAJOS

MAGYAR

TÖRTÉNETI ÉLETRAJZOK

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ÉS

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1892

NAGY LAJOS

1326–1382

IRTA

PÓR ANTAL

I. FELE

(I—II. KÖNYV)

BUDAPEST

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT KIADÁSA

1892

A/49/862

Bayerische Staatsbibliothek MÜNCHEN

NAGYMÉLTÓSÁGU ÉS FŐTISZTELETŰ

VASZARY KOLOS URNAK

MAGYARORSZÁG HERCZEG-PRIMÁSÁNAK,

ESZTERGAMI ÉRSEKNEK, KEGYELMES FŐPAPOMNAK

LEGMÉLYEBB TISZTELETEM MELLETT

A RÉGI IGAZ BARÁTSÁGGAL

AJÁNLOM EZEN KÖNYVEMET

PÓR ANTAL

Matejkó után.

NAGY LAJOS KIRÁLY.

Nagy Lajos

1326–1382.

Irta

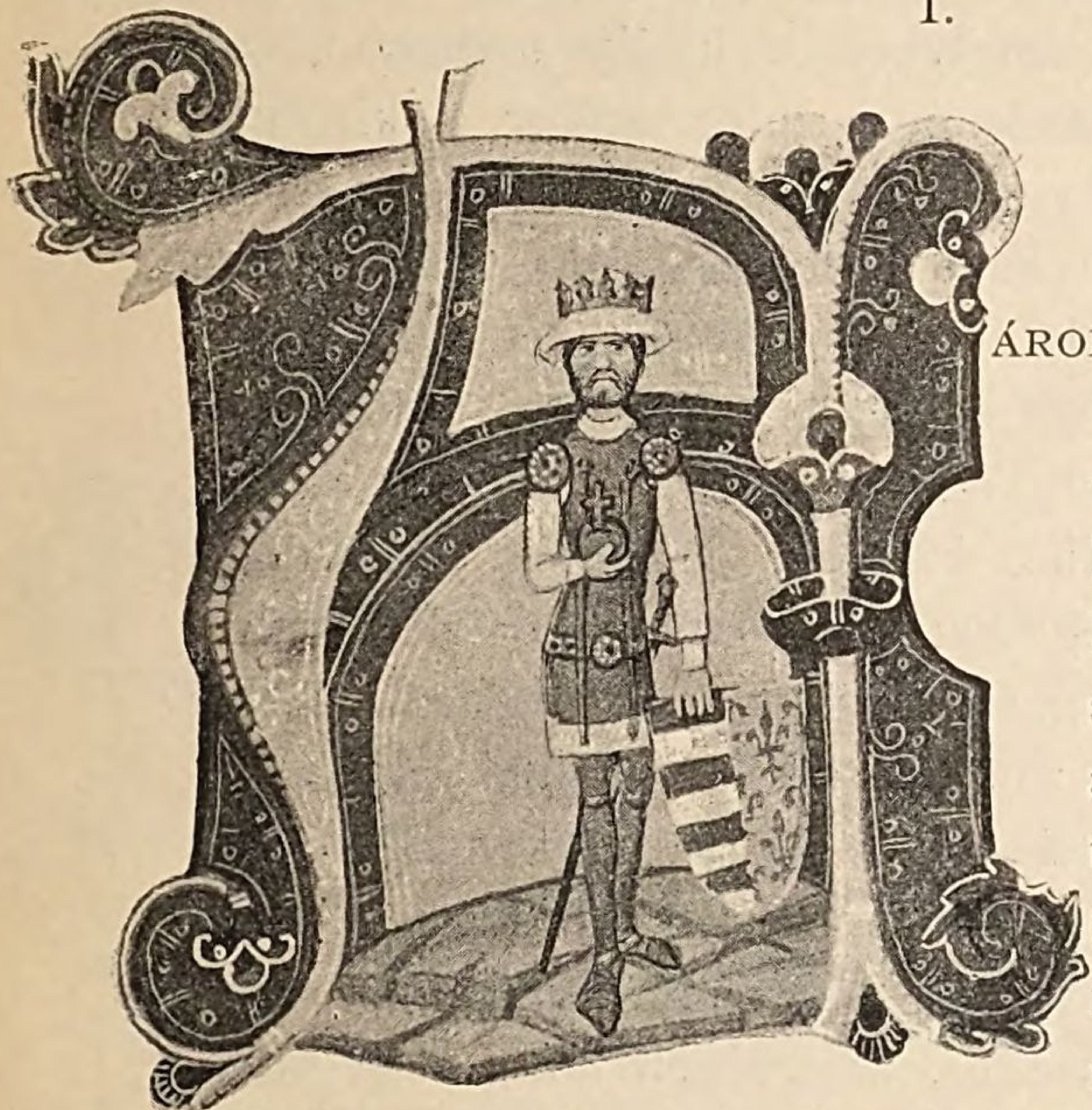
Pór Antal.

Bayerische
Staatsbibliothek
MÜNCHEN

ELSŐ KÖNYV.

Bayerische Staatsbibliothek MÜNCHEN

I.

KÁROLY király 1342 julius 16-án, szerdai napon a visegrádi várban meghalt. Felöltöztették romlandó tetemét hosszú skarlát ruhába, saruira arany sarkantyút csatoltak, fejére drága mívű (házi) koronát tettek; másnap pedig pompás menetben, érsekek, püspökök, egyéb főpapok, főurak, papok és szerzetesek kíséretében levitték Visegrád városába, a plebánia-templomba. Itt gyászos misét mondván fölötte s elvégezvén a halottas szertartásokat, dereglyére tették a koporsót, hogy Budára, mely már akkor nagy hírű, fényes város volt, szállítsák.

A főpapok és a főurak szintén naszádokra szállottak, hogy királyokat ez utolsó útján is, mint annyiszor, elkísérjék. Előttök Tót Lőrincz, e meseszerű hős, Kont Miklós atyja s az Ujlakiak őse, főzászlótartó tisztéhez képest, az ország zászlóját, annyi diadal tanúját, lobogtatta. Buda

népe pedig, az összes papság és polgárság a Duna partjáig ment boldogúlt királya elé, mint ezt a város szabályai előírták.

A templomok és kolostorok harangjai zúgása közben fölkísérték aztán a királyi tetemet a Nagyboldogasszony templomába; ravatalra helyezték; éjjel-nappal zsolozsmákat imádkoztak és énekeltek mellette, míg az egyház főbejárata előtt három vitézlő férfiú, az elhúnyt királynak bíborral letakart kezes paripáin űlve, tartott strázsát. Egyikök abban a díszben, amelyben a király tornákon szokott megjelenni; a másik úgy, mint mikor a király a lándzsavetésben részt vett; a harmadik és legékesebb azon fegyverekkel, melyeket a fölséges úr a hadjáratban viselt. Öltözetök a király által hordott öltözet vala, dúsan ki hányva himzéssel, sújtással, ékítve drága kövekkel. Ami ércz szokott lenni a lószerszámon: a kengyelek, zablák, csatok aranyozott ezüstből valának. A szíjjak, a heveder, a bőrneműek s a nyeregtakarók selyem kelmével bevonva.

Harmadnapon, elvégződvén újra a gyászos szent mise s egyházi szertartások, a *nyílt* koporsót, ami új, Olaszországból áthozott szokás lehetett, föltették a *hintós*, az Anjouk koronáival és struczczával díszített kocsira, hogy Székes-Fehérvárra vigyék, és ott eltemessék. Székes-Fehérvár káptalanja és papsága, azonképen lakói nagy sokasága eléje sietett a gyászmenetnek és keserű sírásra fakadt láttánál. A torlók az egész éjjelt, zsolozsmázván, virrasztással töltötték a ravatal körül, és már hajnalhasadatkor elkezdődtek az engesztelő szent misék, miközben a három lovag a társas káptalani templom kapuja előtt állott őrt.

Itt, hol szent István és szent Imre tetemei nyugodtak, temették el Károly királyt is a főoltár mellett egész királyi díszben, «mint királyt temetni szokás». Telegdi Csanád esztergami érsek mondott fölötte halotti beszédet. Szokásban volt az is, hogy a templomot, mely befogadta a holtat,

dúsan megajándékozzák, hogy ezáltal mintegy megvegyék a sírhelyet, s azt az illető egyházi testület gondjaira bízzák. A székesfehérvári templomnak is megszámlálhatatlan sok ajándék jutott I. Károly király temetése alkalmából; egyebek közt: a király három, ismételve említett paripája, a drága halottas hintó minden ékességével; azonfölül sok pénzt osztottak szét.

Mégis, valamint teljes életében, úgy halálában se volt nyugta szegény Károly királynak. Feltörték sírját, hogy megrabolják ékességeitől, ékes arany koronájától.[1]

II.

MIDŐN Károly király meghalt, ötvennégy éves volt.[2] Háromszor nősült. Első felesége MÁRIA, II. Kázmér beutheni és tescheni herczeg leánya volt a Piastok sziléziai ágából, kivel 1306-ban kelt össze.[3] Ezen Mária meghalt Temesvárt, 1317. évi deczember 15-én és eltemettetett Székes-Fehérvárt. Gyermekek nem maradtak utána.[4] Másodszor 1318-ban nősűlt és elvette BEATRIXet, Luczelburgi (másként Luxemburgi) VII. Henrik római király árváját, János cseh király ifjabb nővérét, kit

1 THEINER, Monum. Hung. I. 636. — M. FLORIANUS, Fontes domest. III. 129. — MICHNAY-LICHNER, Buda város törvénykönyve. — RÁTH GYÖRGY a M. Könyvszemlében. 1888. 266. — FEJÉR, CD. IX/I, 644.

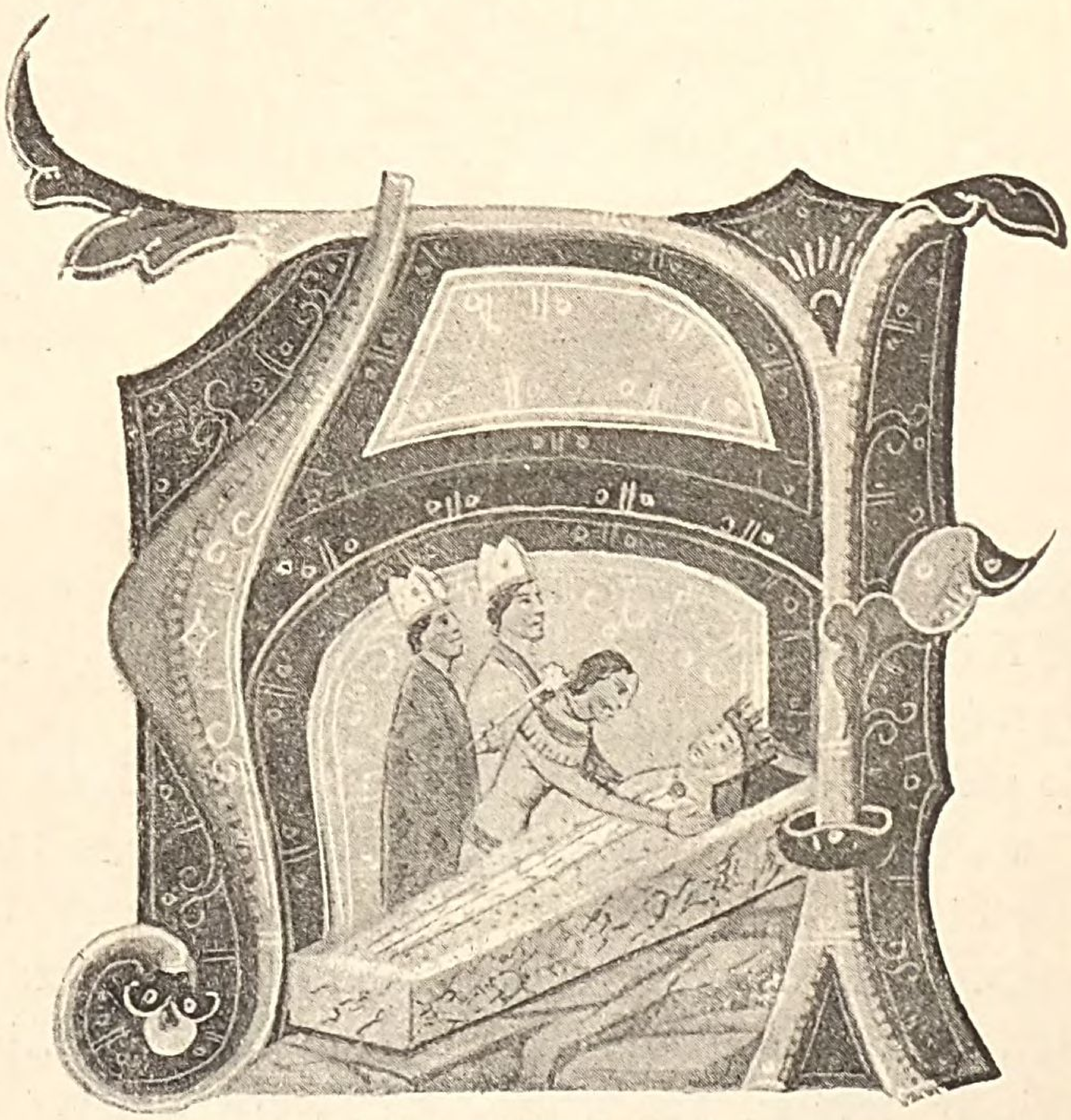
2 SCHIPA Carlo Martello czímű értekezésében (Napoli, 1890. 61. lap) Károly Martel kalabriai herczeg egybekelését Klemencziával, Habsburgi Rudolf római király leányával 1287-re —, s e szövetségből származott I. Károly magyar király születését 1388-ra teszi; születése napját azonban meghatározni nem tudja.

3 Az összekelés idejét pontosan meghatározni nem tudjuk. Mária 1306 junius 23-án magát már Isten kegyelméből királynénak és Károly király feleségének czímezi. (*Zichy Okmt.* I, 112.) Ekkor azonban még hivatalos pecsétje nincs. Úgy hiszem, Károly király egybekelését Máriával 1306. évi husvét utánra helyezhetjük.

4 *Budai Krónika.* (PODHRADCZKYnál, 237. l.)

Königsaalban jegyeztetett el magának 1318 junius 23-án, kedves embere, később sógora Szécsényi Tamás, röviddel utóbb erdélyi vajda által, és vele, miután valószínűleg vasárnap, november 12-én Székes-Fehérvárt megkoronáztatta, azonnal egybe is kelt.

Hanem e, még nem is tizennégy éves gyermek-asszony nem élt egy teljes évig sem, minthogy 1319. évi ugyan-

3. MÁRIA KIRÁLYNÉ HALÁLA.

csak szent Márton napja körűl meghalt a magzattal együtt, melynek életet adott.*

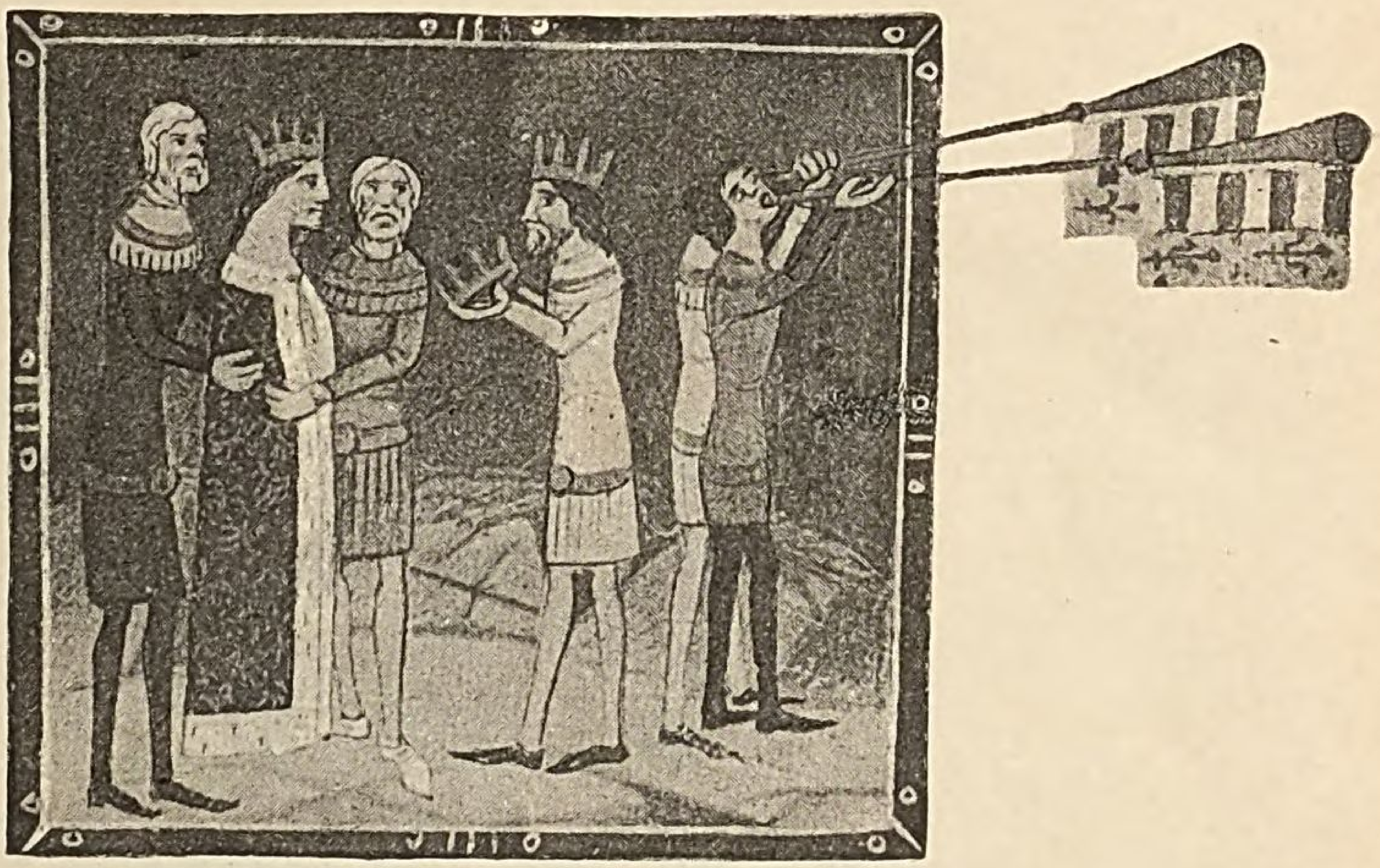
Eltemették a váradi székesegyháznak azon oltára elé, melyet a röviddel előbb levert Kopasz nádor sz. Vincze tiszteletére emelt, de Károly király, neje eltakarítása alkalmából, szent Lajos tiszteletére átalakíttatott, meg-

* *Königsaaler Geschichtsquellen* (LOSERTHnél, 400. 410.), *Budai Krón.* 238.

hagyván mindamellett szent Vincze emlékét is, úgy hogy ez oltárnak ezentúl két gondozója volt.*

Özvegy Károly király aztán megint a Piast családban keresett feleséget, és már a következő évben kérte a pápát, mentse föl őt a negyedfokú rokonság akadálya alól, mely szándékolt házasságát gátolhatná. A pápa megadván az engedelmet, 1320 julius 6-án feleségűl vette ERZSÉBETet, Lokietek Ulászló lengyel király húszéves leányát.

E harmadik házasságból öt fiú született: az elsőt, ki 1321-ben jött a világra, de egy éves se lett, KÁROLYnak

4. KÁROLY ERZSÉBETET NŐÜL VESZI.

hitták; a második, LÁSZLÓ 1324. évi november 1-én született. A pápa értesűlvén ez eseményről, a titeli prépost és udvari orvos által üdvözölte a szülőket. Hanem e királyfi is, jóllehet már el volt jegyezve János cseh király leányával, Annával, 1329-ben szintén meghalt; eltemették Székes-Fehérvárt.

A harmadik, Lajos, 1326. évi márczius hava 5-én, csütörtöki napon, szent Özséb ünnepén született.

* *A váradi kptl. statutumai.* (BUNYITAY kiadásában 71. l.)

A következő 1327. évi november 30-án, azaz szent András apostol ünnepén ENDRE, 1332. évi augusztus 20-án, úgymint szent István király ünnepén végre ISTVÁN herczeg jött e világra.*

Lajost atyja nagybátyjáról, II. Károly siciliai király és Arpádházi Mária másodszülött fiáról, Lajos toulousei püspökről, kit az egyház imént (1316 april 7.) emelt szentjei sorába, kinek hazánkban hamar elterjedt tiszteletére Lippán, 1325-ben a szent ferencziek számára templomot épített, nevezte el.

5. LAJOS KIRÁLY SZÜLETÉSE.

Árpádházi Mária, V. István királyunk leánya, azon ritka szerencsében részesűlt, hogy kedves szülötte fiának a szentek lajstromába fölvételét XXII. János pápától érhette meg. A boldog anya még nehány évig élt azután, mígnem 1323. évi márczius 25-én elhúnyt, és ugyancsak a szent ferenczrendi Klarissza-apáczák nápolyi «Santa Maria Donna Regina» templomában eltakaríttatott.

* *Budai Krón.* 239—241. 251. — FEJÉR, CD. VIII/III, 192. — Vesd össze WERTNER: Az Anjouk Genealogiája. (*Turul*, 1888.)

Lajos királyunk is igen szerette szent Ferencz szerzetét. Midőn Aversában súlyos betegen feküdt, mondta János barátnak,[1] a dubnici krónika írójának: «Isten a tudója, hogy egész lelkem a minorita atyák kezében van. Azért, ha meghalnék, fejemet és szívemet vidd anyámnak, s miután keservesen megsiratott, temesd el Esztergamban a (IV.) Béla király sírja körűl, a boldogságos szűznek szentferencziek templomában, a hol nyugodni szándékozom.»[2]

III.

Hogy a gyermek Lajos herczegnek szelleme és szíve képzését bölcs és jámbor anyja gondosan vezette, azt biztosra annál inkább vehetjük, minthogy a magyar királyné udvara, mint a jó erkölcsök iskolája különben is jó hírnek örvendett. De kitünő nevelőket és tanítókat is tartottak a királyfiak mellett, kiknek kettejéről: Knesiczi Miklósról és Druget Miklósról, a János nádor fiáról akkor értesülünk, midőn Zách Feliczián merénylete alkalmával öntestökkel szerencsésen megoltalmazták növendékeik veszélyeztetett életét.[3]

Lajos herczeg egy másik nevelője Gyenge Miklós fia: Poháros Péter mester és udvari vitéz, aztán abaujvári

1 Ezen János így nevezi magát: Frater Johannes de Agria, lector ordinis fratrum minorum, confessor (gyóntató) regis Ungarie ac capelle sue predicator. Atyja Pál ispán volt, kinek számára 1359 febr. 10., midőn VI. Incze pápánál mint a királyné követe (ambasiator specialis) működött, kegyeket kér. (Suppl. Innoc. *VI.* ann. VII. f. 31.)

2 *Dubniczi Krón.* (Fontes. domest. III, 159.)

3 *Budai Krón.* 242: «Nicolaus filius Gyule de Keuesich» (így) fia volt a barsmegyei kis-tapolcsányi Haszlófia Gyulának, előbb Csák Máté párthívének, ki azonban a király hűségére tért át, feladván Léva várát. (Lásd *Botkát:* M. Tört. Tár, X, 223. és *Csák Mátémat* 156. lap.) — Kenesich ma Knesicz falu Kis-Tapolcsány szomszédságában. — Miklós a Záchtól vett súlyos sebekből fölépült és 1364-ben még élt. — Testvérétől, Gergelytől vette eredetét a Barsban, a XVII. századig virágzott Tapolcsányi család.

megyeispán, boldogkői és szalánczi várnagy volt.* Lajos király egyik privilegiális levelében említi, hogy Poháros Péter őt gyermekkorában vállán hordozta. — Tanítójáúl a boroszlói eredetű, de tudós Miklós papot említi Lajos király, ki előkelő házból származhatott, minthogy testvére, Mátyás, udvari vitéz volt. Nagyon alkalmas ember lehetett, mert tanítványa kedvét igen meg tudta nyerni; bőséges kedvezményeiben is részesűlt. Kápolnája ispánjának és titkos kanczellárjának nevezte ki őt Lajos király, és nem rajta múlt, ha nem lett egyszerre kalocsai érsekké, hanem csak püspök Pécsett, hol 1360-ban a jámborság hírével mult ki.**

Lajos herczeg politikai szereplését 1335-ben, mielőtt tizedik esztendőjét elérte, indították meg szülői. Igaz, csak statista-szerep volt, melyet neki juttattak, mind a mellett fontos, és bizonysága annak, mily messzelátó politikát űzött a magyar királyi ház.

Arról volt ugyanis szó, hogy a cseh király lemondjon az általa eddig viselt lengyel királyi czímről Kázmér lengyel király, Lajosnak nagybátyja javára. Ez áldozattal nem volt arányban azon húszezer hatvanad cseh garas, melyek fizetésére a lengyel király magát lekötelezte. Ez áldozatnak méltó ára csupán a cseh-magyar szövetség lehetett, a melyről szóló oklevelet Károly 1335 szeptember 3-án kiállította. Ez oklevélben eskü és kiközösítés terhe alatt kötelezte magát Károly magyar király és elsődszülött fia Lajos, hogy János cseh királyt és fiait: Károly morva őrgrófot és János karantán herczeget mindenki ellen (kivévén Róbert siciliai és Kázmér lengyel királyt) teljes erejével se-

* Főispánul már 1344-ben előkerül. Lajos király a szepesmegyei Szalókot, s a sárosmegyei Kapit Maglócz nevű várhegygyel együtt adta volt nevelőjének, kit 1358-ban még főispánul említenek. — A család, melyet ő alapított, Poháros Osváttal 1410-ben kihalt. (*Anjouk Okmt.* IV, 636. V, 133. 310. 609. 622. — *Sztáray-Oklt.* I, 193. 296. — *Hazai Okmt.* VI, 53. — *Századok*, 1872, 760 1890, 338. és egyebütt.) Történetünk folyamatában még nehányszor találkozunk Pohárossal.

** KOLLER, Hist. eppatus Quinque-eccl. III.

gítendi; nevezetesen pedig Albert és Ottó osztrák herczegekkel hírök és megegyezésök nélkül békét nem köt.*

Ime, az első eset, hogy Lajos herczeg, kinek függő pecsétje a szövetség-levelet szintén erősíté, a közéletbe bevonatott.

Bizonyára már ekkor, vagy röviddel utóbb, talán a visegrádi fejedelmi kongresszusban szóba jött az is, hogy Kázmér lengyel királynak, ha fiai nem születnének, Lajos herczeg leszen utódja. S a magyar királyi ház — sajátságos! — úgy hitt ez eshetőségben, jóllehet Kázmér fiatal ember volt és leánykái voltak már, hogy ez eshetőséget szemmel tartva, 1338. évi márczius 1-én írásbeli szerződést kötött a morva őrgróffal, a későbbi cseh király és római császárral. E szerződés értelmében Károly morva őrgróf megígérte a magyar királynak, ha Kázmér lengyel király fiörökösök nélkül mulnék ki, segíteni fogja őt vagy gyermekeit Lengyelország elfoglalásában. Viszont a magyar király azt fogadta, hogy Kázmér lengyel király a cseh királynak sziléziai hűbéreseit nem fogja segíteni, ha ezek Lengyelországhoz vissza akarnának csatlakozni, és biztosítja a cseh-morva birodalom épségét az esetre is, ha netán ő vagy fiai jutnának a lengyel trónra. A régibb sógorság és barátság, nemkülönben ez újabb szövetség megerősítésére pedig Károly magyar király, felesége Erzsébet magyar királyné s elsődszülött fiok, Lajos esküvel kötelezték magokat, hogy utóbb nevezett Lajos herczeg Margitot, a morva őrgróf leányát, feleségűl fogja venni; ugyanez évi szent Mihálykor (szept. 29.) érte megy Brünnbe, ott eljegyeztetvén vele, átveszi, Magyarországba hozza, hogy a királyi udvarban a *magyar nyelvet megtanulhassa*, *a hazai szokásokba beleokulhasson*, és aztán négy év mulva, azaz 1342 szept. 29-én megesküszik vele.** Mindazonáltal — ez is benne foglaltatott

* Fejér, CD. VIII/IV, 66.

** Margit, Károly morva őrgróf és Valoisi Blanka (Margit) leánya, született 1335 május 24-én, s így igen természe-

a kötésben — ha Lajos herczeg meghalna, mielőtt a nevezett Margittal tényleg egybekelhetett, Károly őrgróf segíteni fogja a magyar királyt vagy fiait Lengyelország meghódításában, valaminthogy minden ellenfelöket közös ellenségeiknek fogják tekinteni.*

Mihelyt János cseh király biztosítva volt a magyar király támogatásáról, 1336 február 24-én kiindúlt Prágából és Ausztriára tört. A magyar és lengyel király személyesen indúlt segítségére. Velök volt nevelője, Druget Miklós kiséretében Lajos herczeg is, ki a hadjárat későbbi folyamában, midőn a táborozás nagyobbrészt Bajorországban folyt, a magyar és lengyel segítőcsapatot vezette.

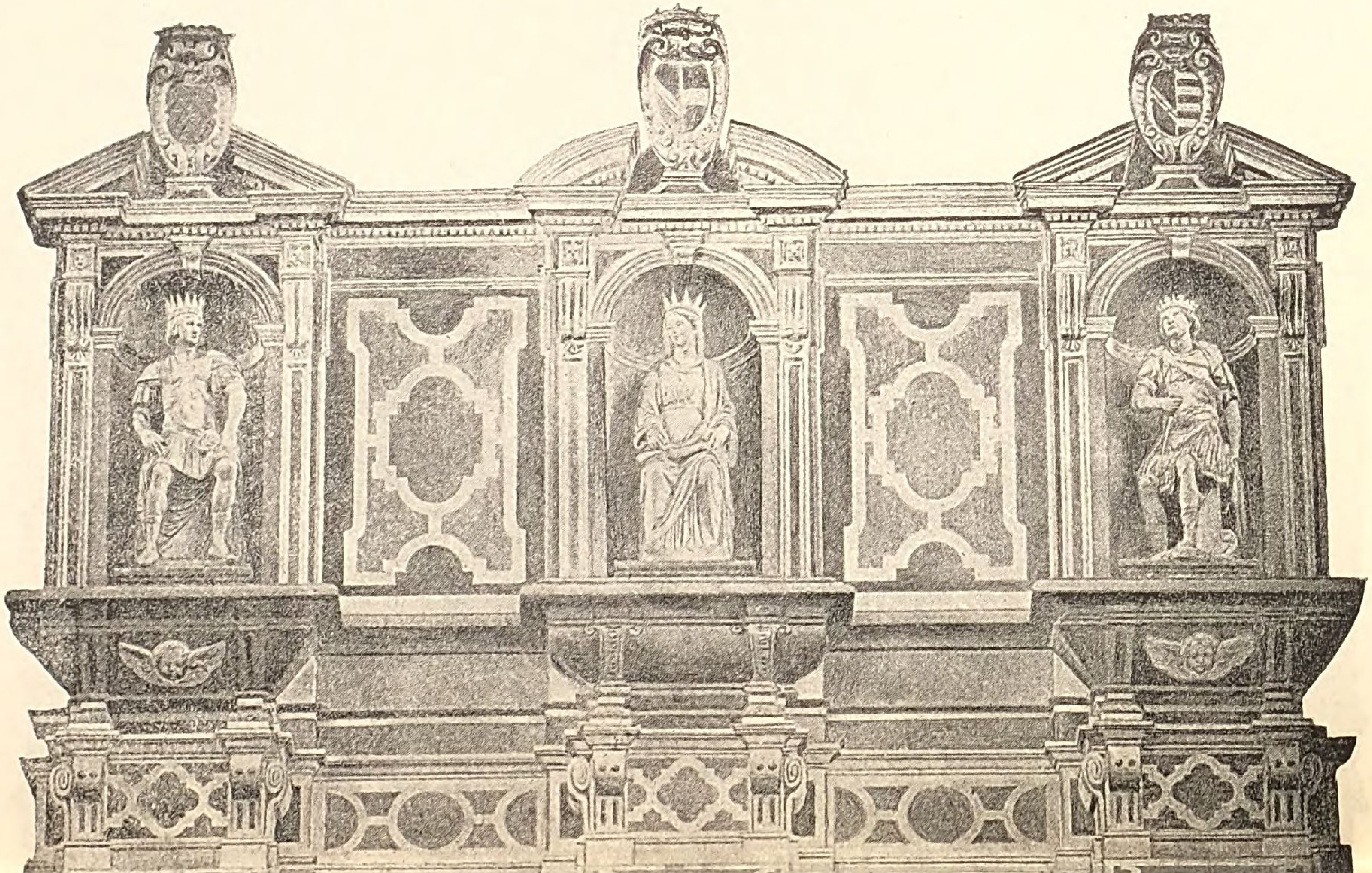
Lajos herczegnek ez első hadjáratában aligha volt alkalma vitézkednie, nemcsak azért nem, mert kora se volt hozzá való, hanem mert az egész hadjárat harcz és győzelem nélkül ért véget az ennsi békében, melyhez hogy a magyar király megegyezését is kinyerje, János cseh király Magyarországba utazott, s az idő ekkor már őszre járván, nem valószínűtlen, hogy ő kísérte haza Lajos herczeget ez első táborozásából, melyben Péter szakácsnak atyjok művészetét űző fiai szerezték a főérdemet Lajos királyfi körűl. Jutalmok nem is maradt el a királyné asszony és gondos anya részéről.**

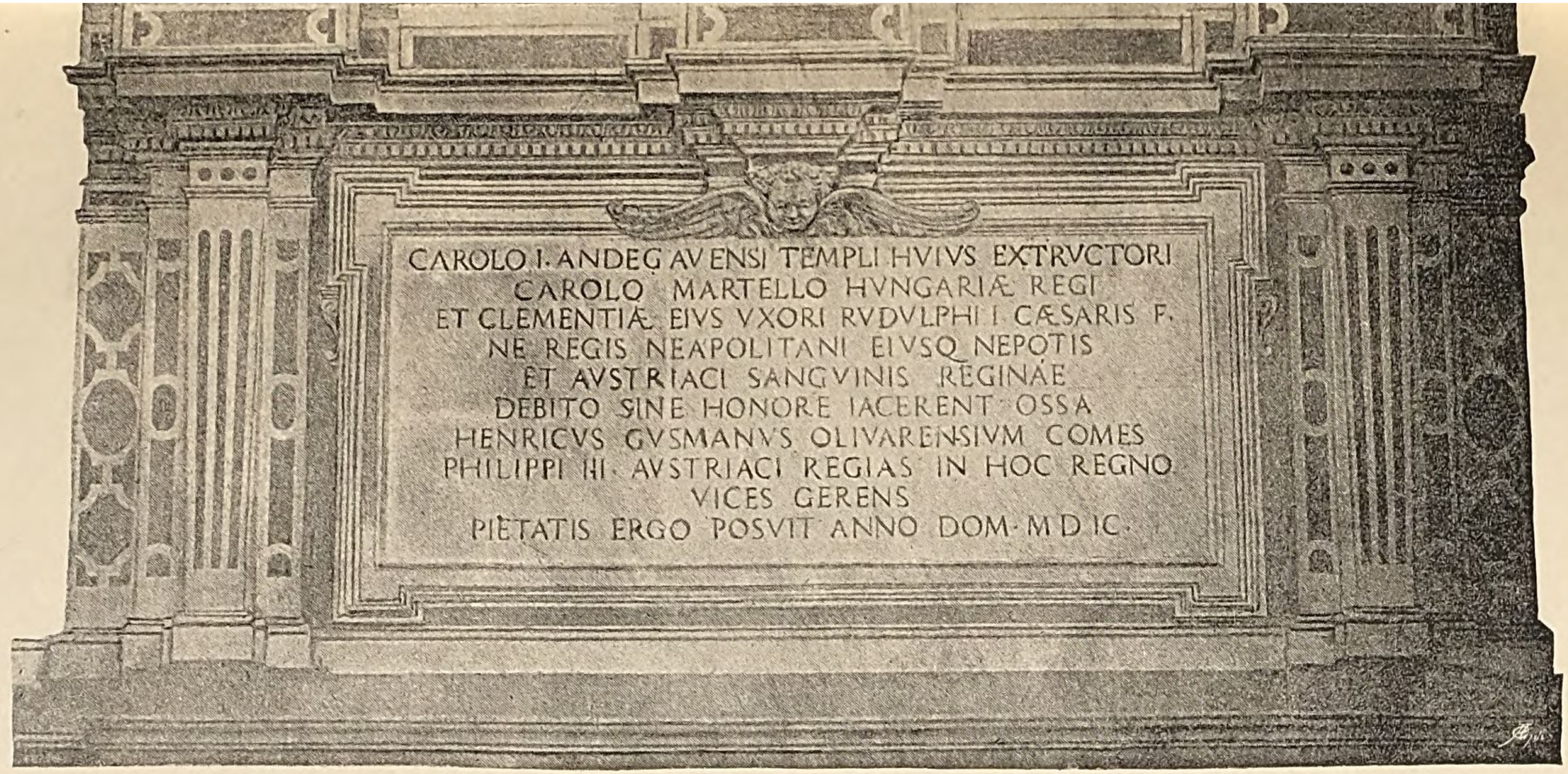
tes, hogy 1342 szeptember 29-én, midőn Lajos magyar királylyal egybe kellett volna kelnie, még éretlen volt. — Margit kelengyéjét tízezer márkában (64 garast számítván márkájára) határozta meg atyja, minek viszonzásául Károly magyar király tizenöt ezer márka erejéig lekötötte Szegedet és Becsét (castra Zegedienum et Hazinis alio nomine Beche). L. *CD. Morav.* VII, 135.

* E szerződést 1338 márczius 22-én az őrgróf neje is megerősítette. (*CD. Moraviae*, VII, 134. 135. 313.)

** Az ezen idő szerinti összes magyar, cseh, lengyel és osztrák viszonyokat bővebben leírtam *Tót Lőrincz* czímű értekezésemben, (*Századok*, XXV, 360.)

5. laphoz.

ANJOU KÁROLY, MARTELL KÁROLY ÉS NEJE KLEMENTIA SÍREMLÉKE.

A nápolyi Szent Januarius-templom főbejárata felett.

IV.

Az Anjouk uralma Magyarországban romokon épült. Németország állambomlasztó példája, hol az egyházi és világi fejedelmek a központi, a királyi hatalommal szemben mind nagyobb függetlenségre törekedtek, míg az alattok álló személyeket, községeket és testületeket zsarnoki módon lenyűgözték: nálunk is készséges utánzókra talált annál is inkább, mert míg ott a kettős királyválasztások kedveztek ez egységbontó iránynak, nálunk a király és trónörökös: Imre és Endre, Endre és Béla, Béla és István közti surlódások, — aztán a trónkövetelők: Velenczei Endre, Anjou Károly, Cseh Venczel és Bajor Ottó vetélkedései okozták a korona tekintélyének sülyedését, a királyi javadalmak és jövedelmek elpazarlását, minthogy csupán így lehetett a telhetetlen főurak kedvezését megnyerni. Németországot kisebb-nagyobb részekre darabolták fel saját fiai; ez volt tehetetlenségének oka, mint azt sok századon keresztűl, szinte napjainkig láttuk. Magyarországnak még siralmasabb jövője leendett, ha a nemzet jobbjainak politikai belátása I. Károly királylyal, kit élökre állítottak és híven követték, nem végez Csák Mátéval, a Német-Ujváriakkal, az Aba nembeli Amadé nádor s az Ákos nembeli István nádor fiaival, Kopasz nádor és Borsa Tamás többi ivadékával, Petnefia Péter zemplényi ispánnal, László erdélyi vajda maradékával és nagyszámú csatlósaikkal, az árulókkal, kik jobban szerették magokat, mint a hazát.

Végeztek velök, de borzasztóan. Kiirtották, kivégezték, számüzték, minden jószágoktól megfosztották, megsemmisítették őket. Nem volt más menekvés elölök.

Zách Feliczián merénylete volt az ellenzék utolsó kí-

sérlete. Jeladás akart lenni az általános fölkelésre. De a királypártiak oly gyorsan és kíméletlenűl fojtották e kísérletet saját vérébe, hogy eljárásuk rémületet keltett. Ettől fogva Károly királynak nyugta volt, de biztonsága nem. A hamu alatt izzott a parázs, és sokan csaknem biztosra vették, hogy ha előbb nem, Károly király halálakor újra kitör a forradalom.

Nyoma is van, hogy 1327-ben eljutván Somogyba Károly király halálának *álhíre*, a somodori és atádi népek azonnal megrohanták a király hívének, Bogár Istvánnak birtokát, minden lábas marhát elhajtottak, a béreseket megsebezték, szóval : kitört belőlök a visszafojtott lázongó szenvedély.[1] Biztosra vehetjük, hogy effélék másutt is fordultak elő, hisz még a papok is titkon ugyan, de annál keserűbben denunciálták a királyt a pápánál, hogy nem tart általános rendi gyűléseket, hogy a nemeseket a hivataloktól és jószágoktól törvényen kivűl megfosztja, *a régi jó szokásokat* eltörülte, a nemesek elkallódott jogait és szabadságait vissza nem állítja, pedig esküvel fogadta. Az összes magyarság fel fog lázadni : ezt rettegik.[2]

A hangulat nem is volt derűlt ; mert mielőtt 1334-ben Károly király Nápolyból visszatért, szükségesnek látta Csór Tamást maga előtt útra bocsájtani, hogy biztos visszatérést készitsen számára, és netáni ármányok ellen oltalmazza meg.[3] A pápai tizedszedő is, mikoron 1342. évi májusban a király halálos betegségének hírét vette, félvén a kitörendő zenebonától, sietett ki az országból.[4]

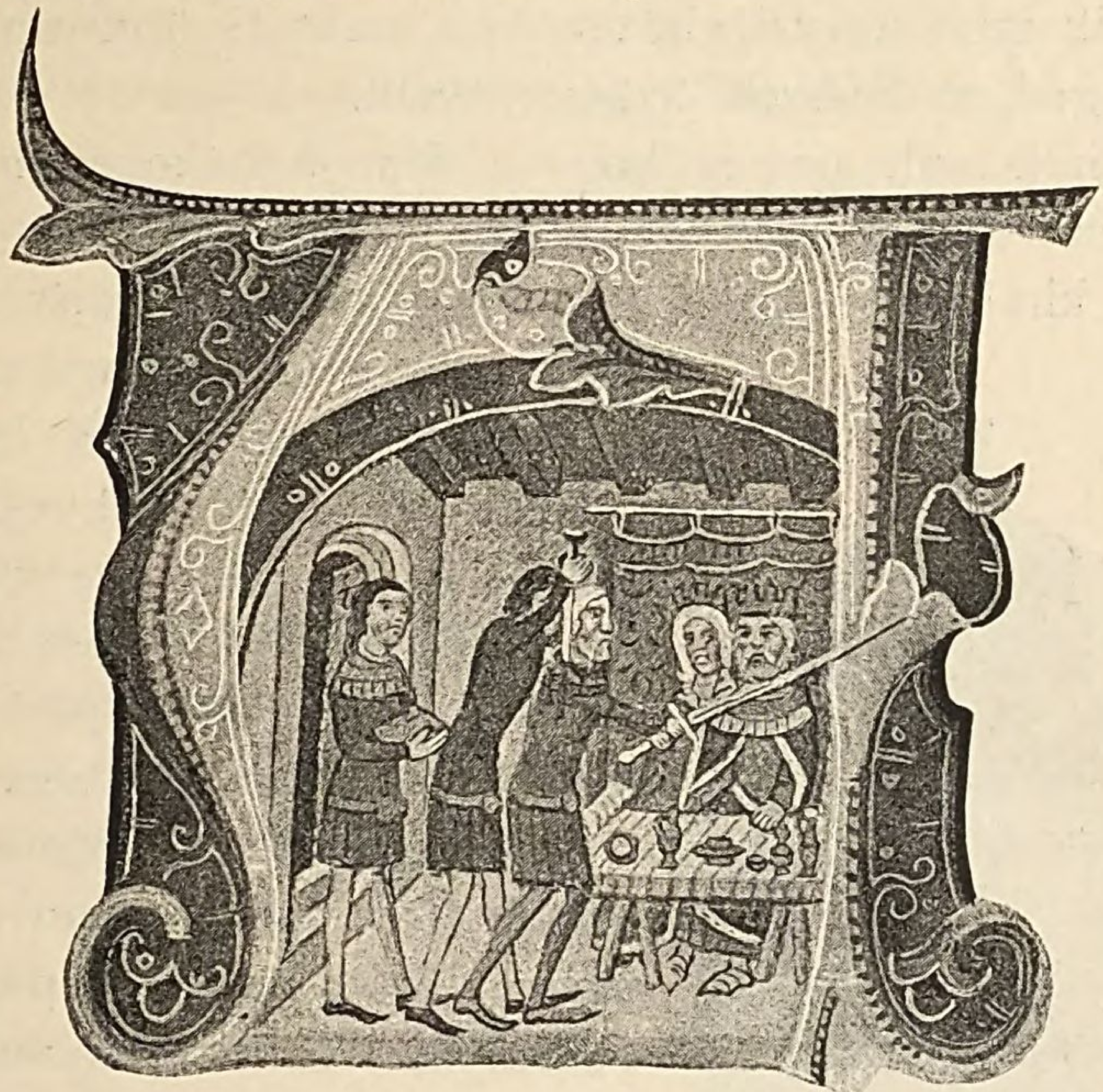
1 *Zichy-Okmt.* I, 302.

2 FEJÉR, VIII/IV, 323.

3 *Anjouk. Okmt.* III, 276: nobis in regnum nostrum viam securam ab aliquibus insidiis, siqui fuissent, infidelium preparare.

4 THEINER, Monum. Hung. I, 636: «Cum audissem, quod d. rex Ungarie infirmaretur ad mortem, timens de commocione regni, disposui me ad exeundum dictum regnum.» És csakugyan nyomát találjuk, hogy Károly király halálával itt-ott felütötte fejét a rakonczátlanság. Így halljuk, hogy zemplénmegyei, Kis-Azari Mihály fia Miklós azon panaszszal járult Nagy-Martoni Pál országbíró elé, hogy szécsi Detrefia Pap István a király elhunytának hírét megértvén, 1342.

Ezt sejtvén, sőt érezvén Károly király, minden lehetőt elkövetett, hogy trónját biztosítsa, és a romok fölé biztos házat építsen magának és családjának.

6. ZÁCH FELICZIÁN MERÉNYLETE.

Híveit gazdagon ellátta javakkal, méltóságokkal, hivatalokkal és jövedelmekkel, hogy őket lekötelezze. Belőlük

évi julius 24-én, hatalmasul a zemplénmegyei, Ruszka nevű birtokára tört, és testvérét Simont, egyébként pörös felét megölte és szétvagdalta. Pap István tagadásra vette a vádat és ártatlanságának megmutatására párviadalt ajánlott a fölperesnek, minek jeléül személyesen adta át neki a csököt. Hanem Kis-Azari Miklós a bizonyítás ezen utósó nemére, melyet csak akkor alkalmaztak, ha a bizonyításnak más módját nem ejthették, rá nem állott, hiszen egész Zemplény, (Aba-)Ujvár és Ung kész volt tanuságot tenni. Mivel pedig Lajos király ép úgy rendelkezett, hogy az ország összes megyéiben szeptember 8. napjáig közgyűléseket tartsanak; míg ezek eredménye a királyhoz, ki ez ügyben személyesen érdeklődék, be nem érkezett, az országbíró is elhalasztotta szeptember 15-éig a tárgyajást, meghagyván a pörös feleknek, hogy a mondott határnapig a királyi udvarban tartózkodjanak, naponkint jelentkezzenek (Péter) szerémi püspöknél, mint a királyi kápolna ispánjánál, Poki Dezső alországbírónál és Ugali Pál országbírói itélőmesternél. Hanem a gyilkos Pap István megszűkült végre mégis, az ország nagyjainak közbenjárásáért folyamodván, a király és anyakirályné engedelmével hetven márka vérdíjon egyezett ki a felperes családjával. *(Anjouk. Okmt.* IV, 265.)

került ki az új aristokratia, melynek egy-egy kipróbált tagja néha öt-hat vármegyének ispánja, várnak nagyja volt.

Testőrző sereget gyűjtött maga körűl előkelő nemesekből, kik mint udvari vitézek és a szent György társulatának tagjai, a dinasztia érdekét óvták.

Gondja volt arra is, hogy a főpapi székeken megbízható emberek űljenek. Még élt az elaggott főpásztor, midőn a király kiszemelte volt már alkalmas utódját. Vevén az *alkalmas* szót a maga értelme és felfogása szerint. A káptalanoknak és konventeknek nem volt szabad senkit megválasztaniok, aki a királynak nem tetszett. Az egyházak védnöki jogát is kénye-kedve szerint osztogatta, mi által rendszerét a plebániákig kiterjesztette. Ha ez nem is volt egészen úgy, miként a pap urak panaszolák, hisz ez időben nagy részint már a pápa nevezte ki az érsekeket, püspököket, apátokat, prépostokat, kanonokokat, sokszor még a plebánosokat és kisebb javadalmasokat is; alig szenved kétséget, Károly király azon volt, hogy szófogadó klerusa legyen, mely amikor híja, kardot is kössön, síkra is szálljon mellette, noha — mormogák az elégületlenek — voltaképen csak arra volnának kötelezve, hogy a hitetlenek és félhitűek ellen védjék az országot. E mellett, jóllehet a papság adómentes volt, a király mégis rótt rájok, az érsekekre ötszáz, a püspökökre kétszáz márkát újévi ajándék czímén. Természetesen, hogy e tömérdek összeghez az alsó papságnak is arányosan kellett járulnia. Sőt a pápai tizedet is, mely alól a magyar

7. CSANÁD ESZTERGAMI ÉRSEK PECSÉTJE.

papság igen oldozkolódott, csak azon föltétel alatt engedte szedetni Károly király, hogy a beszedett összeg harmada az ő pénztárába folyjon.*

E rendszer mellett ha nem is kitünő (és ugyan, mely rendszer teremt merő kitünőségeket?), de érdemes és megbízható főpapi kara volt a magyar egyháznak, midőn a trónt, a koronát és az országot fiára hagyta Károly király.

V.

Az esztergami érseki széken Csanád ült, a szent Istvánnal rokon Dobokafia Csanád nemzetségének ivadéka és Tamás ispánnak, a XVII. században kihalt Thelegdy-család egyenes ősének fia. Nagy tudományú, szent életű férfiú, ki főpapi jövedelmeit és családi vagyonát egyaránt Isten dicsőségére és hazája javára fordítá. 1295-ben, szinte gyermek korában, mint váradi kanonok kezdette papi pályáját, melyet meg nem szakított, midőn valószínűleg Rómában folytatta tanulmányait, honnét mint jogtudós és pápai káplány érkezett vissza Károly király udvarába, melyben az immár váradi prépost a királyi kápolna ispánja és a király titkos jegyzője lett. Megürülvén 1322-ben az egri püspöki szék, a káptalan közakarattal őt választotta meg főpapjának, mely méltóságában Bogyoszló toszti herczeg és esztergami érsek, Károly király első feleségének bátyja, metropolitai jogánál fogva megerősítette és püspökké szenteltette. Az egri székből 1330. évi szeptember 17-én az esztergamiba helyeztetvén át, 1349-ig nagy bölcsen kormányozta a főmegyét, mely idő alatt székesegyházát és várát újra építtette és megerősíttette. Csanád

* Fejér, CD. VIII/IV, 322. — Theiner, Monum. Hung. I, 551.

érsek egyike volt legnagyobb főpásztorainknak s az Anjouknak legbiztosabb támasza.[1]

A *kalocsai* érseki szék Károly király halálakor hoszszabb idő, 1337 óta betöltetlen volt, minthogy az érsekmegye kettős káptalanja, a kalocsai s a bácsi a választandó személyére nézve megegyezni nem tudván, a kalocsai kanonokok Piacenzai Jakab csanádi püspököt, a bácsiak Harkácsi Miklós pécsi prépostot választották meg főpapjoknak. E visszás állapotot meghosszabbította XII. Benedek pápának, kihez az ügy elintézés végett jutott, közbejött halála. (1342 április 25.) Az új pápa, VI. Kelemen mindenek megelégedésére úgy oldotta meg a kérdést, hogy a kalocsai érseki székbe 1343. évi márczius 24-én Koboli László zágrábi püspököt nevezte ki, Zágrábba Jakab csanádi püspököt helyezte át, Csanádra pedig Miklós pécsi prépostot tette püspökké, meghagyván neki a pécsi préposti és kanonoki jövedelem élvezetét is.[2]

Koboli Lászlót, előbb kalocsamegyei titeli prépostot és még csak diaconust 1326. évi márczius 13-án nevezte XXII. János pápa *zágrábi* püspöknek, tekintetbe vevén szép tudományát, feddhetlen életét és az egyházi, valamint a világi dolgokban való jártasságát. Mely utóbbi képességét fényesen megmutatta, midőn egyháza jogai visszaszerzésében, megvédésében fáradozott és pedig annál sikeresebben, minthogy komája, Mick bán mindenben kezére járt, Károly király pedig mindent megerősített, amit kedves emberei, a püspök és bán elintéztek.[3] Mennyire meg bízott benne a király, főleg akkor tűnt ki, midőn őt jelöltette ki egyikéül azon főpapoknak, kik fiát, Lajost, jogérvé-

1 Bunyitay, Váradi püspökség I. — Schmidt, Eppi Agrien. I. — *Memoria consecr. Basil. Strigon.* — Theiner, Monum. Hung. I, 527.

2 Theiner l. c. 650—4.

3 Ő szabta meg a zágrábi kanonokok számát harminczháromra, és rendelte el, hogy a kanonok, ki az istenszolgálatra a karban meg nem jelen, esetenkint egy *köböl* bort tartozik adni a szegényebb papok számára.

nyesen megkoronázhatnák, ha az esztergami érsek ebben netán akadékoskodnék vagy gátoltatnék.[1]

JAKAB csanádi püspök születésére olasz volt, amiért rendesen piacenzainak vagy lombárdnak nevezik. Mint Károly király orvosa jött Magyarországba, s eleinte kisebb egyházi méltóságokat viselt, melyek közűl nevesebbek a hájszent-lőrinczi prépostság a kalocsai és a pozsonyi prépostság az esztergami érseki megyében.[2] Mint Károly király bizalmas embere és titkos kanczellárja, több ízben járt a pápai és nápolyi udvaroknál. Eredményei a diplomatia terén, valamint a jó szolgálatok, melyeket a szent-szék megbízásából végzett, szerezték meg számára a csanádi püspökséget is (1333), melyet a zágrábival cserélt föl. Azon rendelete, melyet a nyelves kanonokok ellen hozott, mind tartalmára, mind alakjára nézve művelt és nemeslelkű férfiúra vall. Meghalt Budán, 1348 október 16-án.[3]

Szintén idegen volt származására nézve MESKÓ (Mihály) veszprémi püspök. Ő mint Beutheni II. Kázmér herczeg fia, Boleszló vagy Bogyoszló esztergami érsek és néhai Mária királyné, Károly király első feleségének testvére, különben is, mint a Piastok ivadéka, atyafiságot tartott Erzsébet királynéval, Lajos király anyjával. Kezdetben a János-lovagrend tagja és 1318-ban Magyarországon perjele, aztán (1328) nyitrai, 1334 április 28-án pedig veszprémi püspök, s mint ilyen «a királyné kanczellárja, kedvelt rokona és híve». Természetes, hogy ő biztos támasza volt az Anjouk dinasztiájának, csakhogy már nem sokáig, minthogy 1344 augusztus 5-én a pápa már néhainak nevezi.[4]

1 THEINER, Monum. Hung. I, 504. — TKALČIĆ, Monum. eppatus II. és cittis Zagr. I. az indexben. — KATONA, Hist. Coloc. eccl. I, 375.

2 A pozsonyi prépostságot 1331. évi január 6-án nyerte el.

3 L. legfőkép THEINER és TKALČIĆ imént idézett oklevéltárait.

4 S utódjául Harkácsi Istvánt, kit röviddel előbb pécsi prépostból csanádi püspöknek tett, nevezte ki. Ugyanezen Harkácsi István 1345-ben a kalocsai érseki székre lépett elő, jóllehet Lajos király nem őt, hanem volt tanítóját, Miklóst, kit a kalocsai káptalanbeliek meg is választottak érseküknek, akarta. (THEI-

Meskó utódja a *nyitrai* püspökségben VID barát volt. Vasvári Vid szent-ferencz-rendi áldozó papot, születésére szatmármegyeit, mint tudományosan képzett férfiút arra szemelte ki XXII. János pápa, hogy a fölélesztendő kúnországi vagyis milkói püspökség élére állítja. De miután ezen terv abba maradt, 1334 május 11-én nyitrai püspöknek nevezte ki. Lelkes, ügyes, diplomatiai szolgálatokra is alkalmas férfiú volt, kit különösen Erzsébet királyné kegyelt. Meghalt 1346 derekán.[2]

ANDRÁS *váradi* püspök a hatalmas és terebélyes Gut-Keled nemzetség azon fejedelmi ágának volt tagja, mely szabolcsmegyei birtokától Bátorinak nevezte magát. Atyja Bereczk, Károly királynak az országba jöttekor volt már híve. Atyjok nyomán jártak a fiak, kiknek a király megengedte, hogy az ecsedi lápon várat építhessenek, melyet odaadások örök emlékeül *Hűség*nek nevezett el.

András váradi kanonok, budai prépost és királyi alkanczellár volt, midőn őt 1329 elején a váradi káptalan püspökének megválasztotta. Az 1333. év nyarán Csanád esztergami érsekkel ő is kísérte Károly királyt Nápolyba. A király ekkor eszközölte ki a pápánál, hogy ha az esztergami érseki szék üres volna, vagy az érsek betegsége, távolléte által, vagy netán másként gátoltatnék, vagy nem akarná fiát, Lajos herczeget megkoronázni : András váradi püspök is megkoronázhatja jogérvényesen.**

Ugyancsak ANDRÁSnak hitták az *erdélyi* püspököt is, kiről alább lesz szó.

LÁSZLÓ *pécsi* püspök 1315-től 1345 végéig kormányozta egyházi megyéjét. De Károly király utóbb nem igen látszott őt kegyelni. Kitűnik ez a levélből, melyben arról gyanusítja a pápánál, hogy a kalocsai érsekségre vágya-

NER, 672. 674. 680. — Meskóról l. bővebben az 1892. évi *Századok* 234. lapját.)

* (VURUM,) Eppatus Nitr. 252.

** BUNYITAY. Váradi püspökség története I.

kozik, noha épen nem arra való és előléptetése a királyra és országra egyenlően káros lenne. Mindamellett úgy találjuk, hogy László püspök Lajos király koronázásánál jelen volt, miáltal iránta való ragaszkodásának világos jelét adta.*

Kora egyik emlékezetesb férfia volt Miklós, az *egri* püspök.

A pozsonyi káptalani könyvtárban őrzik a bolognai jogtudományi egyetem legrégibb törvényeit, melyeket 1317-ben alkottak, mikor Miklós nyitrai főesperes volt a nevezett egyetemen az ultramontánok vagyis nem-olaszok rektora. Ez a mi Miklósunk; csakhogy élete, míg egri püspök lett, érdekes változásokon ment keresztűl.

1328 végén elhunyván Boleszló esztergami érsek, az esztergami káptalan a törvényes időben összejövén, Miklóst, akkor már pozsonyi prépostot választotta meg főpásztorának, ki a választást elfogadván, a káptalan küldöttségével együtt Avignonba indúlt, hogy a pápa megerősítését elnyerje. Útközben az a baj érte, hogy Konstanczban a Montforti grófok elfogták és megrabolták őt kanonok társaival együtt. A pápának kellett közbe lépnie, hogy szabadságát visszanyerje. Avignonban aztán értesűlt arról, hogy mérvadó helyen Csanád egri püspököt kívánják látni az érseki széken Esztergamban. Ő tehát lemondott e vágyáról, mire 1330 október 1-én egri püspökké tette, Rómában föl is szenteltette a pápa és sok kegyességgel kitüntetve, haza küldötte püspöki székére, melyen harmincz évig űlt.**

1336-ban a *bosnya* és *szerémi* mindkét püspöki szék egyszerre volt üresedésben, amott Péter püspök, emitt Gergely püspök halála következtében.

* Koller, Hist. Eppatus Quinque-eccl. II.

** Denifle, Die Statuten der jurist. Universität Bologna vom Jahre 1317—1347. — Theiner, Monum. Hung. I, 524. 527. és köv. — *Memoria* consecr. Basil. Strigon. 123. — Schmidt, Eppi Agr. I, 285.

A bosnya káptalan egyik kanonoktársát, Lorántfia LŐRINCZet választotta főpapjának, kit Károly király — úgy látszik — nem igen szívelt, és csakis a pápa különös kérésére ismert el püspöknek. Lőrincz jelen volt Lajos koronázásánál. Meghalván 1347-nek végén, utódja CAMPELLOI JÁNOS, ki Bonjohannesnek, Bonus Johannesnek is neveztetik, lett. Ezen élelmes olasz egész csoport javadalmat bírt Magyarországon. Főhivatala az aradi, lelkipásztorkodással járó prépostság volt, de volt e mellett csanádi, váradi, pécsi kanonok és sebesi főesperes is. Sokáig azonban nem ült a bosnya püspöki széken, minthogy a pápa áthelyezte Fermoba, Bosnyába pedig SZÁSZ (de Saxonia) PEREGRINUSt nevezte ki.[1]

Szerémi püspökké BEKEFIA PÉTERt választották, Károly király kedves és ügyes emberét, kit kápolnája ispánjának és titkos kanczellárjának is megtett. Úgy látszik, 1348-ban halt meg.[2] Utódjáúl VI. Kelemen pápa 1349 deczember 1-én BENEDEKFIA TAMÁSt, sz. ágostonrendi remetét, tudós papot választotta.[3]

Végűl hagytuk azon kor két legifjabb püspökét: KÁLMÁN *győri* püspököt és MIHÁLY *váczi* püspököt.

Kálmán, Károly királynak természetes fia, 1317 elején született, ha nem csalódom, a Csák-nembeli Gurke leányától, Erzsébettől, ki aztán Jakab ispán és pozsonyi biróhoz

1 FEJÉR, CD. VIII/IV, 160. — THEINER, Monum. Hung. I, 597. 609. 768. — *Suppl. Clem. VI.* a. VIII, p. I.

2 1347 okt. 3. még él. *(Anjouk. Okmt.* V, 134.)

3 FEJÉR, VIII/IV. 175, IX/I, 465. — THEINER, Monum. Hung. I, 774. — A nándor-fehérvári püspök e helyt számításba alig jöhet. Miután Károly király Nándor-Fehérvárt visszafoglalta, a szent-szék kinevezett oda egy *András* nevű domokosrendit püspöknek (1323 febr.) és kérte a királyt, kogy a félhitűek által elfoglalt püspöki javakat adassa vissza. De ez igyekezet kevés eredménynyel járt, minthogy utóbb (1332 márcz.) szükségesnek látta a pápa, hogy *Pál* ágoston-rendi szerzetest és nándor-fehérvári püspököt, egyébként a király titkárját a kolozsvári szent-benedek-rendi apátság javaival ellássa. 1337-ben azonban e kedvezményt meg visszavonta a szent-szék. 1346-ban egy másik *(Ádámfia) Pál* az ispitályosok esztergami konventjének tagja fordul elő, mint nándor-fehérvári püspök. (THEINER, Monum. Hung. I, 486. 549. 618. 707. — FEJÉR, CD. VIII/III, 590. 726. VIII/IV, 60. 161. 303. IX/I, 505. — *Hazai Okmt.* I, 183.

ment feleségül. Gurke zászlótartó volt Károly király hadában és Rozgonynál esett el 1312 július 15-én, mire árvája a királyné udvarába, mint annak belső hölgye talált fölvételt.

Kálmán herczeg is még mint ifjú volt a váradi káptalan kántorkanonokja, aztán az esztergaminak prépostja, midőn pedig a győri püspökség megürült, 1337 május 6-iki kelettel őt választotta meg a káptalan és erősítette meg a pápa ez egyház püspökének.

8. KÁLMÁN GYŐRI PÜSPÖK PECSÉTJE.

Kétséget nem szenved, hogy Kálmán öcscsének, Lajos királynak nemcsak a koronázásnál mutatta be hódolatát, de őt nápolyi hadjáratában is kísérte.

Később ugyan ismételten arról vádolták, hogy Lajos király ellen szőtt valamelyes összeesküvésben részes, pazarló és feslett életű főpap, amiért hosszabb ideig fogságot is szenvedett. De VI. Incze pápa fényes bizonysága mellett 1375-ig kormányozta megyéjét. Közben Lajos király levelében hívének (de nem *kedves* hívének) nevezi őt.*

MIHÁLY *váczi* választott püspök pedig Szécsényi Tamásnak, a hatalmas erdélyi vajdának fia, szintén már gyermekkorában volt székesfehérvári és esztergami kanonok, és miután Piacenzai Jakab püspökké szenteltetett, pozsonyi prépost. Még nem volt huszonnégy éves, midőn Rezső váczi püspök halálával közvetett módon (per compromissum) őt, noha még csak diaconus és balszemére hibás volt, választották meg váczi püspöknek. 1343-ban már megerő-

* L. ily czímű értekezésemet: *Kálmán győri püspök*, Századok. 1889. 369. l.

sített püspöknek neveztetik. 1362-ben Egerbe helyezte át a pápa.*

VI.

A FŐPAPOKNAK az azon korbeli világi főurak nem maradtak mögötte. Röviden sorba kell őket is vennünk, hogy a Lajos király kora történeti tényezőivel megismerkedjünk. A nádor DRUGET VELLERMES (Vilmos) volt. A Drugetek (Drugetti, Druetti) Apuliából jöttek Magyarországba. FÜLÖP követte ide I. Károly királyt, kinek gyermekkorában játszótársa volt. Kivette vitézi részét az oligarchák ellen viselt harczokban, főleg Rozgonynál, amiért Szepes és Abauj vármegyék ispánjából már 1321-ben nádorrá lett, és Debreczeni Dózsának közbeeső, rövid nádorsága után 1327-ig az maradt. Fölváltotta őt testvére, DRUGET JÁNOS egyuttal Somogy, Tolna, Bács, Fehér, Zemplén és Ung vármegyék ispánja. Ennek fia VELLERMES, ki Lajos király koronázásakor még díszszel viselte méltóságát, röviddel utóbb azonban már csak özvegyével találkozunk, kit FEULIE vagy FOLLIA Máriának neveznek az okiratok.**

János másik fiának, MIKLÓSnak, Lajos király nevelőjének, utóbb udvari bírájának ágazata, a *gereni*, alig élt egy századig, míg a harmadik testvérének, JÁNOSnak ivadéka, a *Homonnai*ak a XVII. század végeig virágoztak.

Druget Vellermes utódja a nádori méltóságban GELETFIA MIKLÓS, Bajmócz ura lett, ki testvérével Jánossal, a

* L. *Érdekes per a XIV. századból* czímű értekezésemet. — THEINER, Monum. Hung. I, 648. Slav. merid. I, 246. — *Suppl. Clem. VI.* a. I, p. II, f. 186.

** *Suppl. Clem. VI.* a. IV, p. I. f. 746. «Nobilis et potens domina Maria Feulie magna comitissa et uxor quondam regni Hungarie comitis palatini.» Potensnek méltán nevezték, mert férje nyolcz váron és uradalmon kívül roppant sok drágaságot hagyott reá.

turóczi főispánnal már Károly király korában előkelő szerepet játszott. Harmadik testvérjök alighanem Thuróczi Pál, kinek Lajos király a turóczmegyei Szamócza vagy Szárcsafalvát adta. Miklós nádor 1342. évi szeptembertől 1356 elejéig jelesen vitte a nádorságot. Fiai közől János előbb lékai várnagy, aztán a székelyek ispánja, Domokos

9. DRUGETH NÁDOR PECSÉTJE.

honti, András nógrádi főispán, László pedig pap, ki Rómában tanúlt és a baccalaureatus mellett hamar fölvitte a császmai prépostságra, utóbb a veszprémi püspökségre. A Geletfiak családja a XVI. században még élt.*

* FEJÉR, CD. IX/I, 291. 774. IX/II, 67 298. — TKALČIĆ, Monum. cittis, I, 169. 222. — *Sztáray Oklt.* I, 296. — KUBINYI. M. Tört. Eml. II, 207. — *Suppl. Clem. VI.* a. I. jegyz. — Van-e viszony e Geletfiak s a pozsegai Geletfia Miklós közt, ki Demeter tárnokmester veje volt, nem tudom.

Az országbíró, vagyis mint akkor hitták, királyi udvarbíró, BAJÓTI ÉS NAGY-MARTONI SIMONFIA PÁL volt, a Spanyolországból II. Endre király uralkodása alatt beköltözött Simon unokája. Már 1328-tól sógorának, Köcski Sándornak halálától fogva viselte ez országos méltóságot, melyben következetes erélye által a törvény tiszteletét és uralmát visszaállította. Nagy gazdagságot hagyott, és ezt, mivel magának fiai nem voltak, unokaöcscseire: Lőrinczfia

10. NAGY-MARTONI PÁL ORSZÁGBIRÓ PECSÉTJE.

Miklósra és Miklósfia Miklósra hagyta, kik Lajos uralkodása elején mint vitéz gavallérok, aztán mint adósságba merűlt tékozlók ismeretesek.

A Nagy-Martoni, másként Fraknói grófok 1438-ban, a hazafiaktól nem épen megsiratva, haltak ki.*

Az erdélyi vajdai méltóságot Károly király halálakor még SZÉCSÉNYI TAMÁS viselte.

* L. ily czímű értekezésemet: *A Nagy-Martoniak*, a Turul 1889. évi folyamában.

Tamás, Farkas nógrádi vármegye-ispán fia, a Kachich-nemzetség azon ellenzékies ágából származott, melynek Gertrud királyné halálában része volt. Tamás azonban szakított e hagyománynyal és ifjúsága egész hevével a trónkövetelő Károly királyhoz szegődött, s őt híven és szerencsésen szolgálta. A rozgonyi győzelem, Visegrád visszavétele és Erdély pacifikációja az ő nevéhez fűződik. Mind

II. TAMÁS ERDÉLYI VAJDA PECSÉTJE.

halálig híven szolgálta az Anjou házat, mely őt dúsan jutalmazta és melyhez — második házassága által — sógorsági viszonyba jutott.

Fia Miklós, másként Konya már szintén udvari hivatalt viselt Lajos trónraléptekor, utóbb fölvitte a szlavon bánságig, míg testvére Mihály, mint érintők, a váczi, aztán az egri püspöki székben űlt.

Szécsényinek már Tamás vajda nevezte magát; hanem az általa alapított család nem volt hosszú életű: kihalt a XV. század derekán.

Szlavóniát a mondott időben MIHÁLY (Mychk, Mykch) bán kormányozta; mint ilyen, előfordúl már 1326 július 15-én és még 1343 márczius 13-án; 1344 február 18-án már volt-bánnak neveztetik.[1]

Mihály (népiesen: Micbán) az Ákos nemzetségből való Mihály fia előbb Sáros főispánja és várnagya, I. Károly nagy embere. Ő verte le Petenyefia Péter lázadását, minek következtében a királyné udvari bírája, zemplényi vármegye-ispán, végre egész Tótország bánja lett. Lajos király tekintvén a báni méltóságban is teljesített jeles szolgálatait, megengedte az ő, továbbá fiai: ISTVÁN, ÁKOS és LÁSZLÓ udvari vitézek, nemkülönben Loránt és Miklós kérésére, hogy a lengyel-rutén határon levő favárok helyett kővárat építhessenek. (1342 szeptember 23.)[2]

Mihály a PELESKEI URDUNG (Ördög) család őse. Fiaival még találkozunk.[3]

Mihály (Mychk) bán utódjáúl Lajos király MIKLÓSt, a királyné lovászainak mesterét és zalai főispánt nevezte, ki 1343 május 25-től a szerencsétlen 1346 julius 1-én történt zárai ütközetig viselte a báni méltóságot. Miklós a Hahót nemzetségből származott István bánnak és Dénes nádor leányának volt fia és őse az ALSÓ-LINDVAI BÁNFFY családnak. Fiai: István, László, Ferencz, Miklós és János nem

1 TKALČIĆ, Cittis, I. 113. 160.

2 *Anjouk. Okmt.* IV. 263.

3 Ugyancsak az Ákos nemzetségből eredett a Sándor fia és Celen unokája: *János*, ki a királyi családot Zách Feliczián merényletekor megmentette, egyébként a Méhi és Karancssági Sági család őse. 1342-ben mint csongrádi, 1348-ban hozzá még mint gömöri ispán és szegedi várnagy fordul elő. Az újabb nemzedékhez tartoztak a szintén az Ákos nemzetségből eredett nagyságos Csetneki Domokos fiai, a *Pelsőczi Bebekek: István* és *György* heses-ujvári, aztán liptai ikerispánok, míg István országbiró, György pedig a királyné tárnokmestere lett. Világlátott diplomaták. Harmadik testvérök: *Domokos* esztergam-szent-tamási, aztán szepesi prépost, utóbb csanádi püspök volt.

épen elsőrendű szerepet játszának Lajos uralkodása alatt, hanemha Lindvai ISTVÁN, ki 1381-ben és 1382-ben viselte a szlavon bánságot.*

Miklós bán utódja SZÉCSI MIKLÓS.

Egyike az e korbeli leghatalmasabb főúri családoknak a SZÉCSI család, ivadéka a Thüringiából beszármazott BALOG nemzetségnek, melynek a gömörmegyei Balogvár volt a fészke. Hárman viseltek közűlök országos főméltóságot Lajos király trónraléptekor: Miklós, Ivánka és István.

MIKLÓS atyja, Miklósfia Péter nógrádi főispán és szondai várnagy volt. Miklós is mint nógrádi ispán kezdette meg nyilvános pályáját, volt azonban Szepes és Sáros vármegyék főispánja is. Rövid időn, már 1342-ben a királyi étekfogók mestere lett, és 1346 augusztus 16-án már mint szlavon bán kerűl elő,** mikor a királyi étekfogók mesterévé öcscsét, IVÁNKÁt nevezte ki a király. Miklós több ízben volt horvát bán, szörényi bán, országbíró, élete végén nádor is. Igen ügyes, tevékeny és alkalmas ember volt ezen őse a FELSŐ-LINDVAI SZÉCSIeknek és nagyatyja Szécsi Dénes esztergami bíboros érseknek, míg nagybátyjának, Miklósfia Dénesnek, előbb szörényi bánnak ivadéka RIMA-SZÉCSInek nevezte magát. Ennek fia ISTVÁN volt 1342-ben szörényi bán.

A *macsói báni* méltóságot DOMOKOS úr viselte az OSL nemzetségből. Ő a maig fennálló Asszonyfalvi Ostffyak egyenes őse. Már bátyja: Miklós is viselte, még pedig nagy bölcseséggel a fontos macsói bánságot, melyet 1340-ben történt halála után Domokos vett át a bácsi, veszprémi, szerémi, valkói és baranyai vármegye-ispánságokkal együtt. 1353-ig találkozunk vele.

E helyt fölemlíthetjük ugyancsak az Osl nemzetségéből eredő KANIZSAIakat, az oláhok ellen vitézűl elesett Lőrincz

* *Anjouk. Okmt.* IV, 344. 565. — FEJÉR, CD. IX/I, 506—7. IX/II, 273. IX/V, 459. 561.

** TKAKČIĆ, Monum. cittis Zag. I. 186.

zalai ispán fiait: KANIZSAI JÁNOS udvari vitézt, Orbász, Zana, Varasd és Zagoria főispánját öcscsével: ISTVÁNnal, ki Lajos koronázásakor ugyan még csak «in minoribus» szolgált Istenének, hazájának és királyának, de már is diplomatiai jó szolgálatokat végzett a nápolyi ügyekben, később pedig mint zágrábi püspök, Horvátország kormányzója s az ország egyik legelső diplomatája befolyásos szerepet játszott.*

A királyi *tárnokmesteri* méltóság Károly király halálakor nem volt betöltve. Lipóczi és Nekcsei Demeter, ki évek hosszú során át jelesen viselte e tisztet, nem érte meg Lajos uralkodásának korát. Fia nem volt, amiért birtokai unokaöcscsére, DENKre (Demeter) szállottak, ki mint udvari vitéz, Aversánál vérével pecsételte meg hűségét. Az öreg Demeter veje DOROSMAI GARAI PÁL, valamikor macsói bán, aztán a királyné udvari bírója és tárnokmestere, kezelte egy ideig a királyi tárnokmesteri tisztséget, de ezt utóbb átadta Szécsényi Tamásnak, minthogy — úgy látszik — a vállaira nehezedett sok teendőt nem győzte. A Garák Lajos uralkodása végső éveiben és Zsigmond alatt érték el emelkedésök tetőpontját.

Nevezetes egyéniség volt magában is, de még inkább fiaiban és unokáiban KEREKEGYHÁZI LACZK, a székelyek ispánja. A Hermann nemzetségéből, ki állítólag Gizella királynéval, szent István király feleségével jött hazánkba, származtatta eredetét. Sokáig szegénységben élt Hermann ivadéka, míg végre az Anjouk alatt vitézségök által nagy hírre, méltóságokra, országos befolyásra és tömérdek gazdagságra tettek szert a Csáktornyai, Simontornyai, Döbröközi, Németi és Kovácsi Laczkfiak, az országnak akkor szinte első főúri családjai.

Az öreg Laczk még székely ispán Lajos uralkodása kez-

* L. a *Turul* 1890. évi folyamában «Az Osl nemzetség története» czímű tanulmányomat.

detén († 1355), midőn legidősb fia ISTVÁN, rövid időn tárnokmester és erdélyi vajda a királyi lovászmesteri tisztséget viselte. Másik fia ANDRÁS, atyja utódja a székelyek ispánságában és négy unokája: DÉNES, MIKLÓS, IMRE és ISTVÁN szintén fölvitték az erdélyi vajdaságig, sőt e két utóbbi a nádorságig.[1]

A Laczkfiakat kiváltképen katonai erények diszítették, de nekem úgy tetszik, hogy ama DÉNES barát, kit Lajos király fontos diplomatiai küldetésekkel foglalt el, aztán gyors egymásutánban a knini, zágrábi és kalocsai főpapi méltóságokra emelt, és akit történeti emlékeink «a Laczk fiá»-nak neveznek, szintén e családnak tagja.

Ugyancsak az újabb nemzedékhez tartoztak az ÓNODI CZUDAROk is, a Domokos számos fia, kiket Lajos király emelt ki a közepes sorsból a zászlós és dúsgazdag főuraságig. Megemlítem közűlök PÉTERt, ki a tótországi bánságig, GYÖRGYöt, ki a főpohárnokságig és ISTVÁNt, ki főjanitorságig vitte. Legváltozatosb viszontagság érte CZUDAR IMRÉt, ki fehérvári prépost, váradi, majd egri püspök lett, Lajos halála után mintegy számkivetésképen átment az imolai püspöki székre, hogy a következő évben meg viszszakerűljön püspöknek Erdélybe.[2]

Egy másik egyházi tagja is volt a Czudar családnak: LÁSZLÓ, szent-mártoni apát, ki meghalt 1372-ben.[3]

Sokban hasonlított Kerekegyházi Laczkhoz, kivált ami a vitézséget és hűséget illeti TÓT LŐRINCZ, a rettenthetetlen hős, a zászlótartók, Lajos király alatt a tárnokok mestere és több vármegye főispánja.[4] Ő neki is jeles fiai voltak: KONT MIKLÓS, Lajos uralkodása elején (1342 szeptember 3.) a királyi főpinczemester, aztán erdélyi vajda,

1 KARÁCSONYI, A Laczkfiak története, a Turul 1886. évi, és a délmagyarországi muzeum-társulat Közlönye 1887. évi folyamában.

2 WERTNER a Turulban, 1891. 141.

3 CZINÁR, Monast. I, 90.

4 Lásd *Tót Lőrincz* czímű értekezésemet a Századok 1891. évf.

végre híres nádor, az Ujlakiak őse. Továbbá Lőkös és Bertalan, kik bátyjok után a főpinczemesteri, majd a főasztalnoki méltóságot is viselték.

Még élt az öreg Domokosfia Dancs is, Károly király szerető híve, ki Zólyomból, hogy a királyhoz közelebb legyen, távozván, Komárom vármegyét kormányozta.[2] Fia még nem vitt szerepet, vejében, Szent-Györgyi és Bazini Sebösben, ezen garázda főúrban pedig nem sok öröme telhetett Dancs urnak.

A Becse-Gereger (Gergely) franczia eredetű nemzetségből származott Becsei Imre, ki Károly király bizalmát nagy mértékben bírta, már nem élt ugyan Lajos király trónraléptekor, de a királyi kegy után hatalmasan fölgazdagodott fiai: Báthmonostori Tőtős (keresztnevén István) és Zelizi Vesszős (György) meg tudták őrízni a királyi család, kivált Erzsébet királyné bizalmát. Atyjok halála után ők viselték együtt a barsi vármegye-ispánságot és lévai várnagyságot. Lajos trónraléptekor Tőtős a királyné, utóbb a király főajtónállója, visegrádi és óbudai várnagy, nemkülönben pilisi vármegye-ispán volt. Vesszős ugyanakkor saskői, visegrádi várnagy és pilisi, majd zólyomi főispán, mely állások mind kiválóan bizalmiaknak jelölhetők, amiért rendesen, különben is udvari vitézek is levén, a királyi udvarban tartózkodtak.[2]

A hajdan nagyhatalmú Német-Ujváriak közűl is maradt még egy, de sőt két, hűségre visszatért férfiú: a Szekcsői és a Tamási családok alapítói. De a bánok és nádorok ivadéka Szekcsői Herczeg Péter már csak Bodrog vármegyének volt szerény (?) főispánja.[3]

Még mennyit lehetne, sőt kellene megemlítenem. Rénold nádor ivadékából a Boztehiakat, kivált a vitéz Roz-

1 *Zichy Okmt.* II, 42.
2 Wertner, A magyar nemzetségek, 80.
3 *Zichy Okmt.* II, 41.

GONYIakat. A BOKSA nemzetségből az AGÓCZIakat, BOCSKAIakat, CSAPIakat, ESZÉNYIeket, GÁL-SZÉCSIeket, SZERDAHELYIeket, SZIRITEIeket, kivált a sóvári Soósokat. Német Jánost, a RUMYAK ősét. KOLTAI János fiait, mind jeles vitézeket. CSÓR TAMÁS ekkor még csókakői és gesztesi várnagy, utóbb azonban a királyi ajtónállók mestere volt. POMÁZI CZIKÓ, vagyis Ferencz fehérkői és keresszegi várnagy szintén fölvitte a tárnokmesterségig.

E méltóságban elődje volt RÁTÓTI (de genere) OLIVÉR, egyuttal a királyné udvarbirája. Lajos király kormányra léptekor alországbiró POKI DEZSŐ, az országbirónak itélőmestere UGALI PÁL (1347—1351 szlavon-horvát bán), a nádori ítélőmester BIKA MIKLÓS. Nem szabad hallgatással mellőznöm a KAPOLIakat, Aladárfia VÖRÖS TAMÁSt újvári (holicsi) várnagyot, ügyes diplomatát, az Apponyi grófok ősét; az újonnan betelepültek közől, Nénai TREUTEL MIKLÓS pozsonyi, Ugodi CSEH CSENYEK veszprémi, a lengyel MORÓCSOK (másként Moroczkó) honti főispánt, nem a hű HARSENDORFER FARKASt (Wolfing), ki Záránál halálával mutatta meg hűségét.

De nem győzöm én a jeleseket, kik az Anjouk trónjának erős támaszai valának, mind elősorolni. Ki tudja az ég csillagait megszámlálni? Sok csillag tündöklött akkor a magyar égen, pedig napja se ragyogott soha fényesebben, mint Nagy-Lajos király idején.

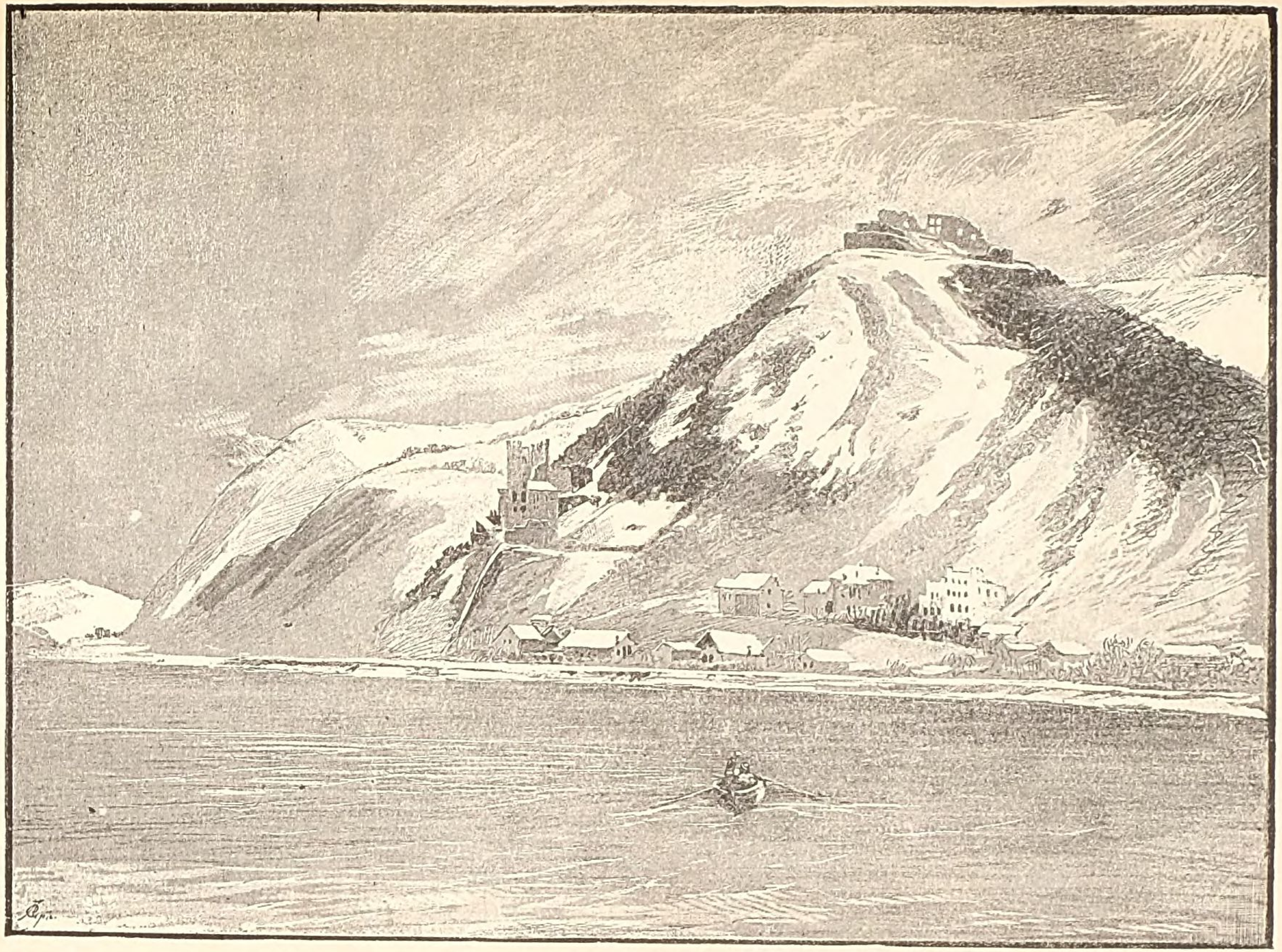
12. SELMECZBÁNYA TÖRVÉNYKÖNYVE KAPCSAIBÓL.

VII.

Ekként el levén minden készítve, semmi sem állott Lajos herczeg királylyá választásának útjában. A Károly temetésére egybegyűlt országos rendek: főpapok, főurak, főnemesek, vitézek és nemesek egy akarattal, egy szívvel hozzá járúltak, hogy Lajos koronázása Székes-Fehérvárt, a következő vasárnapon, ünnepélyesen megtörténjék. Hatodnapra tehát atyja halála után Csanád érsek a püspökök nagy segédletével Isten fölkentjének fejére tette szent István koronáját. (1342 július 21.)*

Az üde lelkű, tiszta vallásosságú, komoly ifjút megragadhatta a koronázási ünnepély egyik-másik momentuma. Midőn a jelenlevőkben képviselve látta az egész országot, mely visszatartott lélekzettel hallgatja a koronázási esküt mondó csengő hangját, hogy majdan számon kérje: megtartotta-e? Vagy midőn minden szem reá villogott,

* Megjegyzendőnek tartom, hogy míg Lajos király életirója, a küküllei főesperes gondosan fölemlíti, miszerint a koronázás «de magnatum, procerum, militum et communitatis nobilium regni Ungarie voluntate unanimi et favore *precedente*», a szokásos helyen, szt. István koronájával, az esztergami érsek által történt, és csak az új kikezdésben, mintegy mellékesen teszi hozzá: «et cum eidem genitori suo in regni solio, iure nature debito successisset»; (*Budai Krónika* Podhraddzkynál 266.); míg Lajos király maga egyik első privilegiumában (1442 deczember 10.) szintén csak «favente diuina clemencia ad solium regiminis Hungarie, *adepta nostra coronacione*, fuissemus sublimati,» tehát a koronázásra fekteti a súlyt (Fejér, CD. IX/I, 58.); addig az idegen eredetű és utódaiban csakhamar elidegenedett Nagy-Martoni Pál országbíró, a — mondjuk — aulicus párt feje habár kiemeli, hogy Lajos király «unanimi prelatorum, baronum et nobilium regni voto et intencione in Alba-Regali, solito loco cathedrali, die dominico ante festum b. Jacobi apostoli a. D. 1342 preterita, fauente Saluatoris clemencia, corona beatissimo Stephano, primo regi Hungarorum divinitus data, solemniter et honorifice fuit coronatus», első helyre mégis azt teszi, hogy «Ludovicus rex *in patrimonium regni hungarici iure et ordine geniture sibi debitum, succedens*». (Fejér. CD. IX/I, 169. IX/VI, 5.)

VISEGRÁD.

Cserna Károly eredeti felvétele.

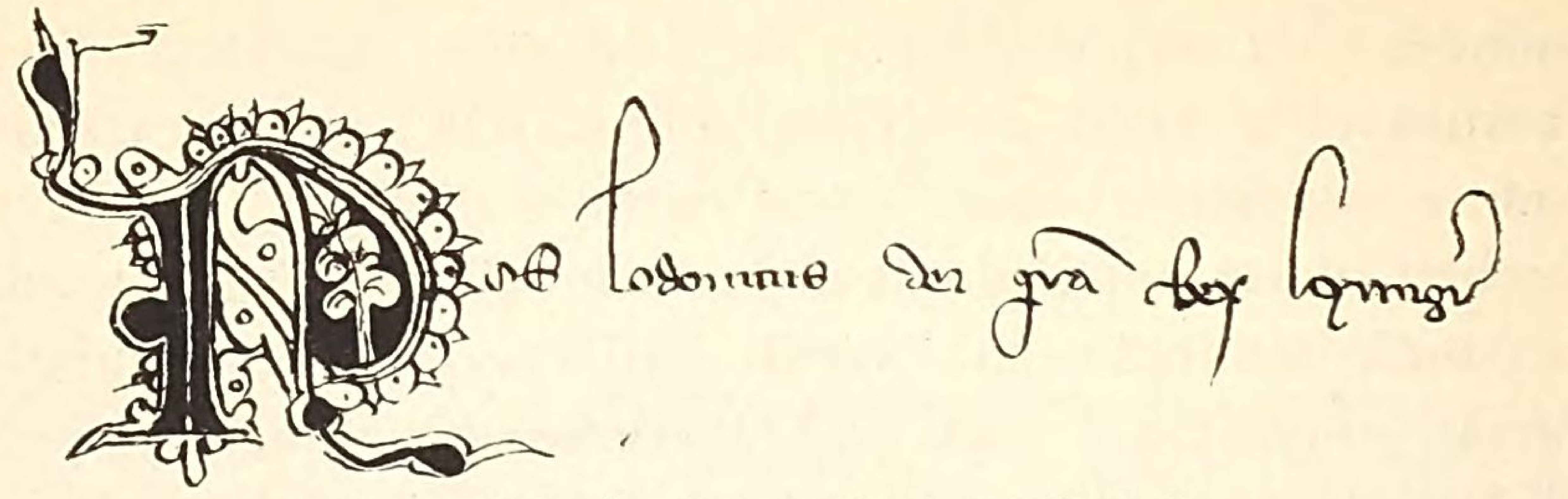
minden ajk reménykedve őt üdvözölte, amint a szent koronával a fején a népnek fölmutatták! A magasztaltság e perczében maga körűl látta a híveket, kik atyja trónját annyi önfeláldozással biztosították; eszébe jutottak a hősök, a dicsők, kik vérök hullásával tartották meg e hazát, immár az ő országát! És ereinek minden csöppje föllángolt a vágytól: visszaszerezni koronája elbitorolt jogait és birtokait, elődei örökét! Ez ügyben azonnal tanácsot űlt az ország főuraival.[1]

Előbb azonban fogadnia kellett nagybátyját, Kázmér lengyel királyt és ipját, Károly morva őrgrófot, valamint a szomszéd fejedelmek követségeit, kik őt üdvözölni s egyuttal atyjának a végső tiszteletet megadni, Visegrádra jöttek. Augusztus 14-én, úgymint néhai Károly király halála harminczadik napján tartották meg országszerte az ünnepélyes exequiákat, legfényesebben természetesen Székes-Fehérvárt és Visegrádon. — Ez alkalommal (1342 augusztus 3.) újból biztosította Lajos Károly őrgrófot, hogy leányát Margitot, mihelyt megerősödik, legkésőbb szent-Mihályhoz négy évre, feleségül veendi. E levelet pedig, ha hiteles pecsétje elkészűl, azzal is megerősíti.[2] Minek következtében János cseh király, a menyasszony nagyatyja, a szent-székhez folyamodott, nehogy a harmadik vérségi fok, melyen a jegyesek egymáshoz állottak, akadályul szolgáljon e kötésnél. A pápa készségesen megadta a kívánt fölmentést.[3]

1 *Budai Krónika* i. h. — DLUGOSS Katonánál, Hist. Crit. IX, 277. — BONFIN, II. tized, 10. könyv.

2 *CD. Moraviae*, VII, 312. — BÖHMER, Regesta ab a 1314. pag. 257. — Margit királyné évi tűpénzét (mint mondjuk) vagy ennek egy részét Brünn városának kellett fizetnie. Hogy tehát a brünni polgárok «a censu annuo, quem . . . Ludovico, Hungarie regi, fratri et filio nostro karissimo . . . pro nobis et nostro nomine annis singulis soluere sunt astricti, eo facilius se redimant», megengedi IV. Károly, hogy a zsidóktól 100 hatvanad garast szedhessenek. (*CD. Moraviae*, VII. 553.)

3 *Archiv. vatican.* Suppl. Clem. VI. a. I, p. II. f. 48. dda. 1343. május 8. — Az egybekelés föntebbi határnapjáig azonban nem kellett várakozni, minthogy a

13. LAJOS KIRÁLY OKLEVELÉNEK KEZDŐ BETŰI.

Lajos át volt hatva a legtisztább vallásosságtól. Atyja sírjánál meglágyult szívvel indúlt Váradra, hogy leglovagiasabb elődjét, szent László királyt ragyogó például maga elé tűzve, és leborúlván a szentnek fehér márványból, fényes oszlopokkal, gazdag faragásokkal ékített oltára előtt, mely fölött bíboros kamuka lepedőbe burkolt, arany koronával és jogarral diszített tetemei gazdagon aranyozott ezüst koporsóban nyugodtak, ennek szószóllása által maga számára az ég áldását megnyerje.*

Erzsébet királyné pedig, hogy szeretett fiát dicsőűlt nagybátyjának s immár védszentjének ajánlja, szent Lajos püspök marseilli templomát dús ajándékokkal tisztelte meg. Küldött oda nehéz, tiszta arany kelyhet, drága kövekkel kirakott feszületet, gyertyatartókat és ampolnákat aranyozott ezüstből; továbbá két értékes szőnyeget, egy frontalét vagyis oltárfüggönyt, teljes egyházi öltözetet: misemondó, szerpapi és alszerpapi ruhát, palástot, a szükséges fehérnemüvel, stolával és függelékkel, mind igen gyönyörűeket.**

küküllei esperes 1345-ben úgy beszél Margitról, mint a ki Lajossal már egybekelt. (*Chron. Bud.* 276. l.)

* BUNYITAY, A váradi püspökség, I, 83. — Lajos király élő vallásosságát meghatón fejezi ki számos tettében és levelében. Igen szépen a következőben: «Nos toto mentis nostre conamine et nostro fixi cordis acie celestem Jherusalem, ubi virtutum regina, mater omnis gracie, cum rege superno super angelorum gerarchia triumphat coronata, cum gemitibus et suspiriis interni nostri cordis inhyare cupientes» ect. (TKALČIĆ, Monum. cittis Zagr. I, 241.) — Szent László iránti tiszteletét is sok alkalommal: a váradi egyháznak nyújtott adományában (FEJÉR, CD. IX/I, 58.), kivált abban tüntette ki, hogy aranyaira szent László képét verette.

** *Anjouk. dipl. Eml.* II, 10. l. — Az

Lajos, mikor a trónra lépett, tizenhat éves volt,* tehát nem a kifejlett önállóság korában. A királyi privilegiumokat, rendeleteket és leveleket az ő nevében és pecsétjével adták ki; de ezekben meg van említve anyja, «Magyarország királynéja» is, mint aki azok kiadásába beleegyezett, hozzájárult. Csaknem úgy tűnik föl, mintha Erzsébetet fia kormánytársának, regensének megválasztották volna. Ennek azonban történeti nyoma nincs. Sőt, minthogy a királyné egyenes befolyása oly időbeli iratokban is kimu-

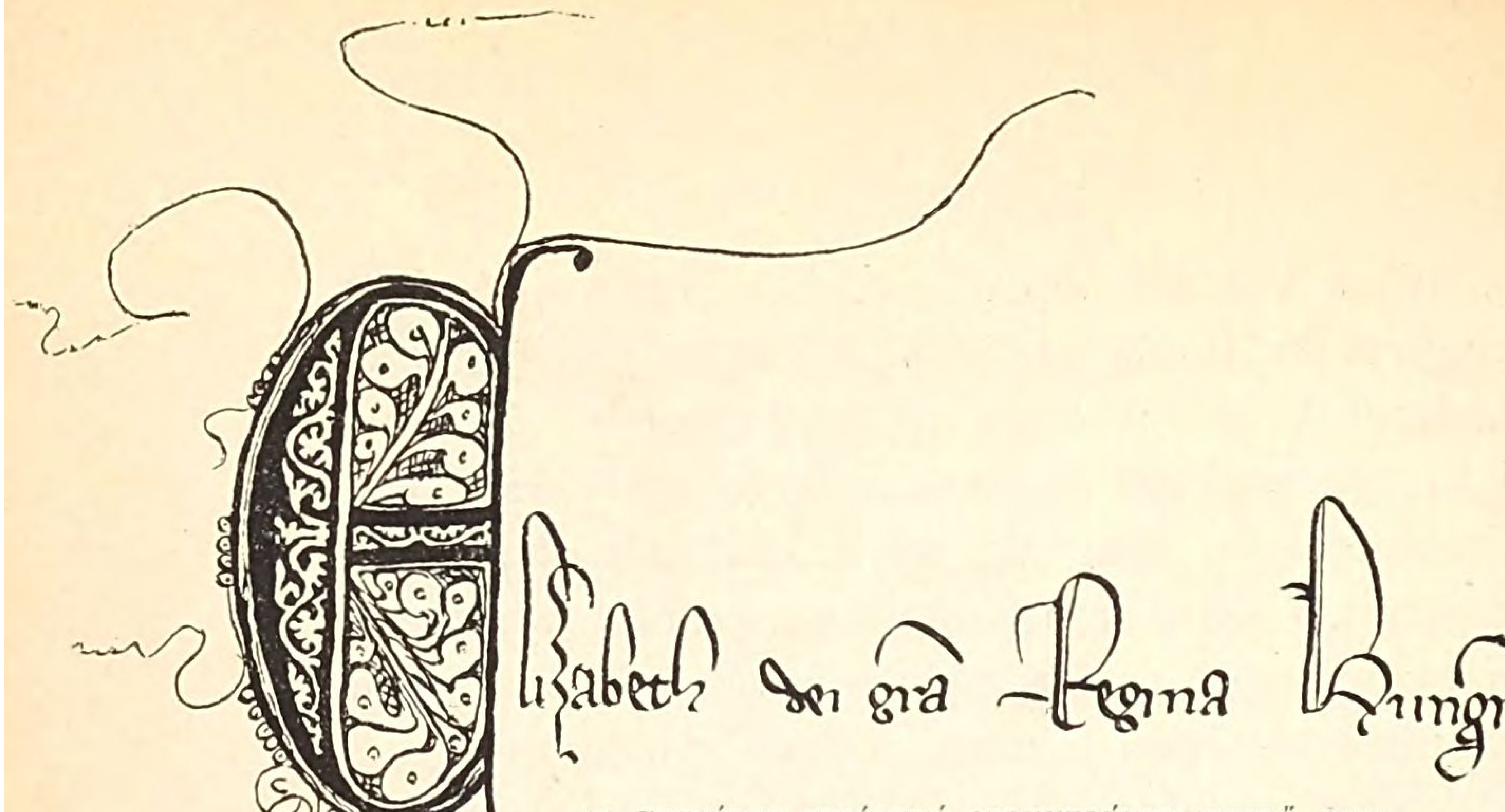

14. ERZSÉBET KIRÁLYNÉ.

tatható, midőn Lajos régóta elérte nagykorúságát, nyilvánvaló, hogy a fiú gyöngéd szeretete engedett anyjának befolyást az ország dolgaiba. S e befolyás igen jelentős volt. Mikoron Lajos távol vala az országból, anyja, mint teljhatalmú helytartója intézkedett; nevében és pecsétjével leveleket adott ki, melyek nem ritkán zavarba ejtik a történetírót. De ha Lajos honn volt is, anyja oly hatal-

egyházi ruhákat a kor divatja szerint kétségkívül a királyné maga készítette; míg a fémtárgyak arra mutatnak, hogy az ötvösség nagyot haladt már akkor nálunk.

* Pontosan: 16 éves, 4 hónapos és 16 napos.

15. ERZSÉBET KIRÁLYNÉ OKLEVELÉNEK KEZDŐ SORA.

mat gyakorolt a közügyekre, milyet királynéink sohasem gyakoroltak, ha II. András feleségeig, Andechsi és Merani Gertrudig megyünk is vissza. E viszony még abban is nyilvánúlt, hogy a követségek a király és az anyakirályné nevében indúltak külső fejedelmekhez; ezek viszont leveleiket ép úgy intézték a királyhoz, mint anyjához, a királynéhoz. Erzsébet e figyelmet követelte, s hatalmát szívesen és minden alkalommal gyakorolta. Női hiúsága s a hizelkedők tömjénezése megkedveltették vele az uralmat. Nemcsak a velenczei követek kapták utasításúl, hogy legelőbb a királynét nyerjék meg hizelkedéseikkel, ami «utile est et commendabile valde»;* hanem a pápai követek is hoztak neki mindig ajánlatot, és pártfogását még a pápa is kikérte. Főurak, mint például Starchy István, Szlavon-, Horvát- és Dalmátország bánja alázatosan eléje járúlt, esedezvén, hogy Lajos király privilegiumát, melylyel neki (a bánnak) két várat ajándékozott, erősítse meg.** Megesett az is, hogy Erzsébet meghalt férje, Károly király gyűrűpecsétjével élt.

Nem mindig osztogatott kegyelmeket a kegyelmes királyné. Hirtelenkedése gyakran okozott kellemetlenséget

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 248.

** «ut donacionem euisdem domini regis . . . sibi iam facta, nostrum reginalem consensum approbanter prebere dignaremur.» Ez 1351 márczius 27-én történt. (PRAY, de Sigillis, 94.)

is, másoknak is, magának is. A pápa egy alkalommal ki is közösítette, és — amint a királyné utóbb maga belátta — nem teljesen ok nélkűl.

Hogy a hatalomkörök ez egymásba keverése nem szűlt nagyobb bajokat és gondokat, azt a királyné vallásos, jóakaró lelkületén és belátásán fölül Lajos király bölcsessége kerűlte el s a szeretet, melylyel népei rajta csüngtek. Hogy azonban halála után a nőuralom se Magyarországban, se Lengyelországban kedvező talajra nem talált, azt alighanem Erzsébet készítette elő.

Lajos király uralkodásának első ténye volt a rendelet, hogy az ország minden megyéjében gyűléseket tartsanak. E gyűléseken vegyék számba a rablókat, tolvajokat, hatalmaskodókat, s ezek lajstromát szeptember közepéig nyújtsák be neki.[1] E rendelkezés czélja nyilván az volt, hogy csíráiban elfojtsák az izgalmakat, melyek Károly király halálakor itt-ott felütötték fejöket, és hogy elejét vegyék az elégületlenségnek ott is, hol annak netán igaz oka volna. Így kárpótolta aztán a király az esztergami káptalant a tolnamegyei *Izsép* és *Drás*ért, melyeket atyja tőle elvett, az esztergammegyei *Náná*val.[2]

A föntebbi rendeletet azonban már nem Druget Vellermes nádor hajtotta véghez. Ő röviddel a koronázás után hirtelen meghalt. Lajos király sietett utódjáúl Geletfia Miklóst nevezni ki, kivel történetünk folyamán még sokszor találkozunk.[3]

1 *Anjouk. Okmt.* IV, 266.

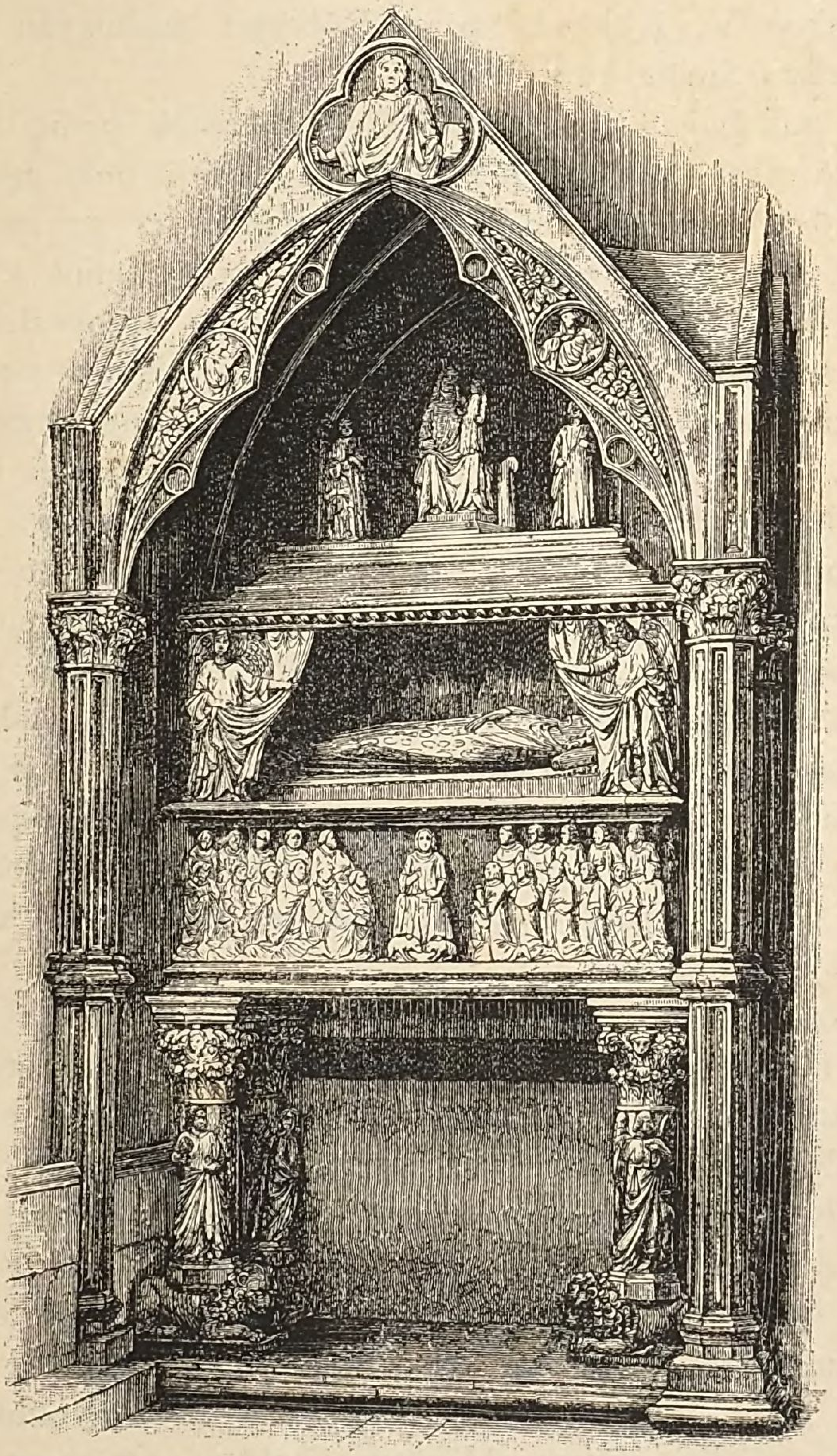
2 «de beneplacita voluntate et conniuencia . . . Elizabet regine» és annak birodalmába igtattatta «per religiosum virum, *dominum* fratrem Dyonisium, lectorem de ordine minorum, capellanum regium». (Az eszterg. főkápt. birtokaira vonatkozó okmányok tára, 37. l.) Tudtommal ekkor először kerül elő Dénes atya, ki pályáját 1355-ben mint kalocsai érsek fejezte be. Én e férfiút, jóllehet ezt okiratilag megbizonyítani eleddig nem tudom, határozottan a Kerékegyházi Laczk fiának tartom.

3 Druget Vilmos nádorról utójára julius 21-én, a koronázásnál van emlékezés. Özvegyének és árváinak a király, anyja belegyezésével Visegrádon azt a telket ajándékozta, mely a királyi halszállítók és Mickh exbán háza közt volt. (FEJÉR, CD. IX/I, 105.) — Geletfia Miklós 1342 szeptember 15-ike előtt már előfordul mint nádor.

VIII.

Lajos király kénytelen volt szándékát, hogy koronája tekintélyét emelje, s az országnak mások által bitorolt részeit visszafoglalja, kissé nyugtatni, mert minden figyelmét és egész kincstárát a *nápolyi ügyek* igénylék. A szerződésben, melyet a szent-szék Anjou Károly, provencei herczeggel 1264-ben Sicilia végett kötött, az örökösödés rendje pontosan meg volt határozva olyképen, hogy az előbb szülött az utóbb szülöttet, a fiú a leányt kizárja. Így örökölte Siciliai I. Károly után fia, II. vagyis Sánta Károly a trónt. Ez utóbbinak elsőszülött fia, Károly-Martel azonban atyja előtt halt meg (1295.) és fiát Károly-Róbertet, a későbbi I. Károly magyar királyt, Lajosunk atyját, hét éves korában árván hagyta.

Az örökösödési rend szerint tehát Károly-Róbertet, vagy mint röviden nevezték a gyermeket: Carobertót illette volna meg Sicilia koronája. Minthogy azonban nagyanyja Árpádházi Mária, mint a magtalanul elhalt Kún László nővére a magyar koronát szánta volt neki; minthogy továbbá nem volt épen alaptalan a félelem, hogy ha Sánta Károlyt időnek előtte elérné a halál, a gyermek Caroberto uralkodása alatt Sicilia trónja nagyon meginoghatna: arra kérték a pápát, hogy az örökösödés megszabott rendét módosítsa olyképen, miszerint Sánta Károly utódja ne unokája Caroberto, se másodszülött fia, a későbbi toulousei püspök, szent Lajos, hanem harmadik fia, Róbert legyen. VIII. Bonifáczius pápa engedett e kérésnek, s azon okoskodással, hogy elsődszülöttnek az tekintendő, ki az uralkodóhoz vérségi kötelékénél és koránál fogva legközelebb áll, és mert a fiú közelebb áll az atyá-

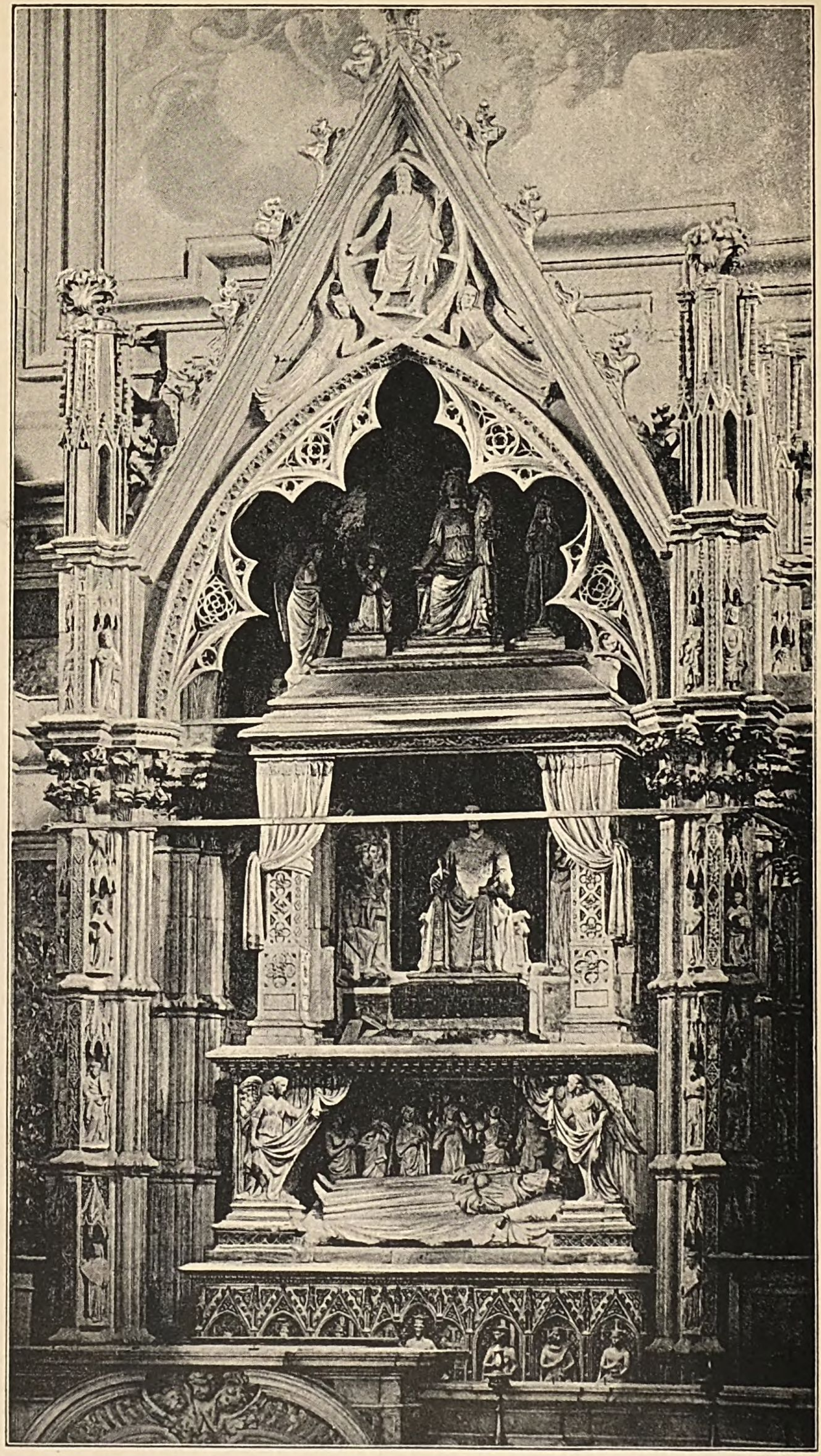
16. KÁROLY CALABRIAI HERCZEG SIREMLÉKE.

hoz, mint az unoka, Caroberto örökösödési jogát háttérbe szorította, és Sánta Károlynak 1309-ben elkövetkezett halálakor V. Kelemen pápa Róbertet csakugyan megkoronázta Sicilia királyának.

A sok bajjal küzködő Károly-Róbertnek pedig tűrnie kellett e mellőzést; hanem azért igényeiről nem mondott le, következetesen *salernoi herczegnek és az angyalhegyi javadalom urának* nevezvén magát, mint a mely czímeket atyja is viselt. Utóbb a pápa is közbenjárt Róbert királynál és ajánlotta, hogy Róbert király unokáit, a siciliai herczegnőket magyar herczegekkel házasítsák össze. Czélt nem nehezen ért, minthogy a siciliai király igen le volt sújtva egyetlen fiának, Károly kalábriai herczegnek halála miatt. E csapás félelemmel töltötte el, és zaklatott lelkiismerete azzal vádolta, hogy talán nem is igaz úton jutott Sicilia trónjára. Be kellett azt is látnia, ha unokáinak, Johannának és Máriának, Károly kalábriai herczeg leányainak jövőjét biztosítani akarja saját testvéreinek, a tarantói és durazzói herczegek fondorlatai ellen, oly férjeket kell számokra szereznie az Anjou ház tagjai közűl, kiknek megtámadhatatlan joguk van a siciliai trónra.

Róbert király tehát megindítá az alkudozásokat a visegrádi udvarral. A követek és futárok egymást űzték az Adrián, utóbb Károly magyar király személyesen elment Nápolyba és magával vitte fiát, Endre herczeget. (1333.) Nápolyban a két király végre megegyezett abban, hogy Endre magyar herczeg lesz Róbert király utódja és feleségűl veszi Johannát, mihelyest törvényes korukat elérik.

Ezután tíz év folyt el és az agg Róbert király a nagyatyák kedvtelésével készűlt a napra, a melyen unokái és örökösei egybe kelnek. Hirdetést küldött szét országában jelentvén, hogy Endrét, a kalábriai herczeget a jövő 1343. évi husvétkor lovaggá ütik és aztán menyekzőt tart

RÓBERT KIRÁLY SIREMLÉKE NÁPOLYBAN A CHIESA DI S. CHIARÁBAN.

Johannával. Ez ünnepséghez híveit Siciliának, Provencenak, Piemontnak és a hozzá tartozó lombard részeknek nemeseit meghítta, hogy a kik a herczeggel együtt akarnak vitézkötést kapni, arra idejekorán készűlhessenek.

A nyolczvan éves király nem érte ugyan meg a husvétot; de midőn 1343. évi január 19-e éjjelén meghalt, Endre és Johanna férj és feleség valának. Végrendeletén azonban meglátszék, hogy a gyermeteggé vált agg asszonyi cselek szövevényeiből nem bírt menekűlni. Johannát és nem Endrét írta a trónon örökösnek; ha Johanna magtalan húnyna el, akkor sem Endre, hanem Mária, Johanna húga következnék, ki István magyar herczegnek legyen ez esetben felesége, mikoron Endrére a salernoi herczegség szálljon hűbérűl. A kormányt pedig, míg Endre és Johanna életkoruk huszonötödik évét elérik, Sancia özvegy anyakirályné vigye a kijelölt kormánytanács élén.

Róbert király e végső rendeletével senki sem volt megelégedve. Nem a magyar királyi ház, mely zokon vette, hogy Endre világos joga daczára csak másodrendű, férji szerepet játsszék; nem a szent-szék, mely kiskorú örökösök mellett magának igényelte a kormányt; legkevésbbé Johanna, kinek határtalan uralomvágya és korán nyilatkozott buja hajlamai nem tűrtek féket, gyámságot.

Lajosunk, ki megcsalt öcscse dolgát úgy fölkarolta, mint a magáét, egy perczig sem volt hajlandó Róbert király végrendeletét szó nélkűl hagyni. Útja világosan ki volt jelölve. Mindenek előtt a pápát, a siciliai hűbér urát, főhatóságát kellett megnyernie a végre, hogy a mondott végrendeletet megsemmisítse és Endrét királynak tegye. VI. Kelemen pápa szeretetre méltó, lovagias modorú, fényűző és bőkezű férfiú volt, ki Károly morva őrgróffal, előbb, midőn ez Párisban királyi rokonainál tartózkodék, ő pedig mint Pierre de Rosiers, fécampi benczés apát és némelyekben Károly őrgróf tanára volt, bizalmas viszonyt

szőtt. Lajos király ismerve e benső viszonyt, arra törekedett, hogy ipját, Károly őrgrófot ügyének megnyerje. E végett Prágába ment,[1] és megkérte ipját, járjon közbe, hogy a pápa öcscsét ismerje el királynak, ilyenűl fölkenesse és megkoronáztassa.

Károly őrgróf az ifjú magyar királyt és útitársát, a vele egykorú Frigyes osztrák herczeget (Ottó fiát) nagy kitüntetéssel fogadta.[2] Tiszteletökre húshagyó kedden (1343 febr. 25.) fényes tornákat rendezett, melyekben Lajos is Osztrák Frigyes is, élénk részt vettek. Aztán készséggel teljesítette Lajos óhajtását. Preujló boroszlói püspököt és Nachodi Heimant küldé Avignonba a pápához, kik az ő bizalmas levelét vitték, melyben kéri VI. Kelement, hogy tekintve az ő esedezését, nem különben az érdemeket, melyeket Lajos ősei az egyház körűl szereztek, vegye kegyelmébe Endre herczeget, hadd érezze közbenjárása foganatját.

Egyúttal fölkérte Lajos király, hivatkozván János cseh királynak és fiának barátságára, Sicilia nagyjait, talán éppen a királyi herczegeket, hogy járnának közben a főbbeknél, nevezetesen Nápoly városánál, hogy hódoljanak meg öcscsének, Endre kalábriai herczegnek, kit néhai Róbert király a főurak jelenlétében és örvendező hozzájárultokkal, beleegyezésökkel közvetlen utódjáúl, Sicilia királyáúl kijelőlt.[3]

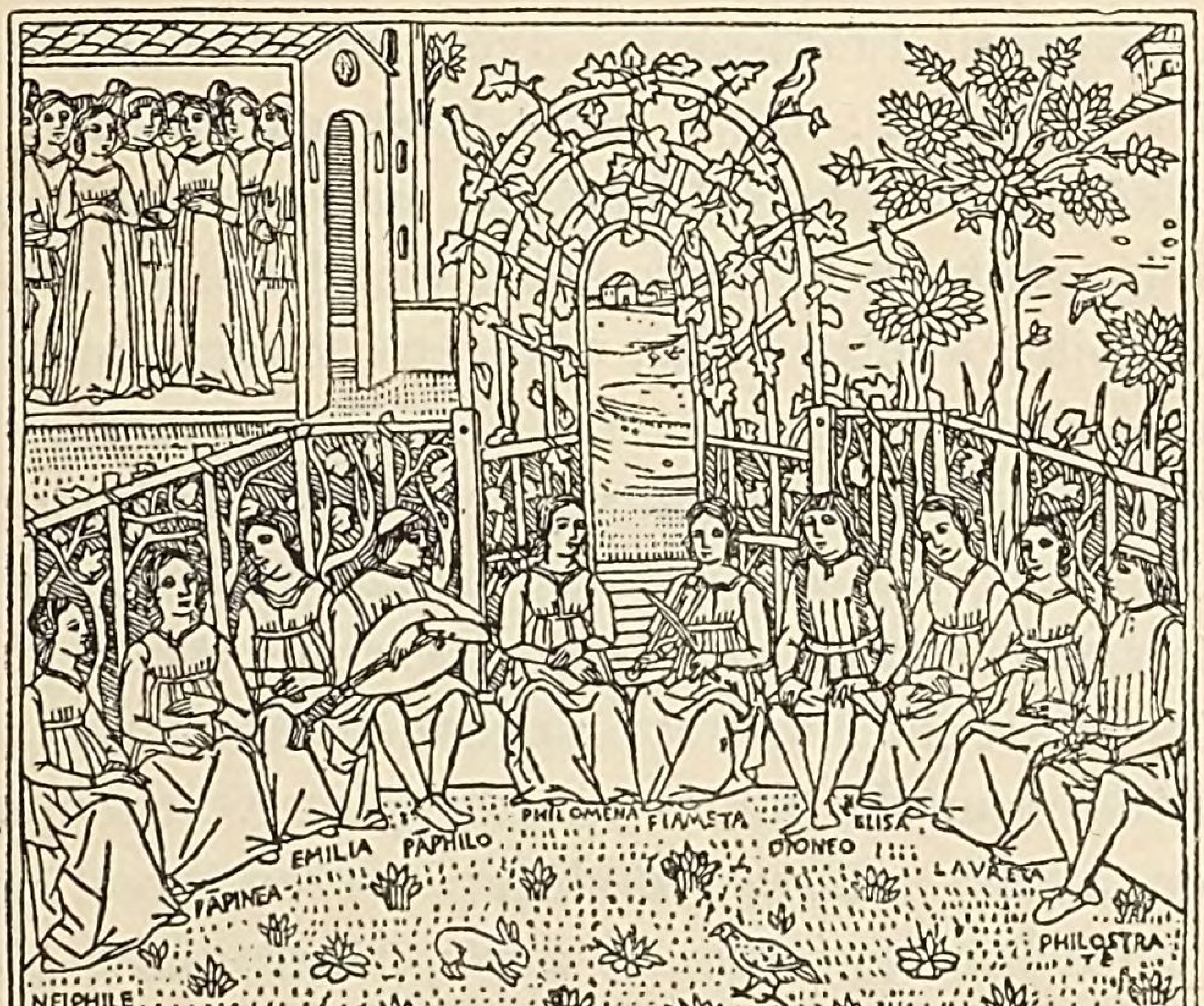
Nápolyból ez alatt mind rosszabb hírek érkeztek. Johanna, kinek udvarában Boccaccio a regős szerepét adta és Decameronja sikamlós elbeszéléseit föl-fölolvasgatta, élvsóvár, könnyelmű, tékozló teremtés volt, ki csak arra gon-

1 Prágai útjában Brünn városán utazott keresztül, hol 28 márkát érő posztóval tisztelték meg. Item rex Ungarie post recessum suum de terra, remisit per famulos suos aureos, ad solvendum quedam debita, que in Praga contraxerat. (*CD. Morav.* VIII, 272.)

2 Brünn városa is hozzájárult a költségekhez, «quas fecit Marchio in Praga cum rege Ungarie». (Ugyanott.)

3 *CD. Morav.* VII, 385.

dolt, mint tündököljön, és pompás ruhákban, ünnepélyekben, játékokban, kirándulásokban és szerelmi kalandokban lelte örömét. Ezen fölűl Canabis Filippának, e dajkából lett gonosz főasszonynak állott befolyása alatt, ki szövetkezvén a hatalomra vágyó és a magyar Anjouk primogenituráját gyűlölő asszonyokkal a siciliai királyi házból, az ármány szálait kezében tartotta. Johannában a tiltott vágyakat élesztgette és kielégítésökre alkalmat szerzett;*

17. JOHANNA KIRÁLYNŐ ÉS UDVARA HALLGATJA BOCCACCIO ELBESZÉLÉSEIT.

elidegeníteni iparkodott őt férjétől, kinek magyar híveit megvetés tárgyává tette. Folytonos ünnepélyek váltogatták egymást; az ország egész jövedelmét fél év alatt elköltötték, míg Endrének neje engedelme nélkűl felöltőt sem készítettek. Máriát István magyar királyfi jegyesét, hogy a magyar királyi ház jogait csírájában eltiporják, pápai fölmentő levéllel Durazzói Károlynak szerezték el feleségűl.

* Lajos tarantoi herczeg, Johanna második férje, nyilvánosan hítvány rimának nevezte feleségét, ki kerítőket tartott maga körűl, s ezek éjnek idején férfiakat vezettek be hozzá. (CAMERA, Giovanna I. az 1347. évhez.)

Erzsébet özvegy magyar királyné anyai szíve sejdítette a veszélyt, melyben fia Endre kalábriai herczeg forog, s igen helyesen úgy vélekedék, hogy az ármányos szálakat, melyeket asszonyi ujjak szövögetnek, az eszes nő könynyebben észreveheti, személye tekintélyével kíméletesebben szertetépheti, mint bármely jeles férfiakból, vagy diplomatákból álló követség.

Rómát, az apostolok sírját meglátogatni sem volt ürügy nála.

Rég vágyott ájtatosságát elvégezni a szent helyeken. Fogadása tarthatta: hálát adni Istennek, ki nagy veszedelmek közepett csodával határos módon óvta meg őt és övéit; talán lelke is furdalta némely emlékek miatt. Mégis, midőn e czélt előtérbe tolta, rejtegetni kívánta anyai aggodalmait.

Lajos király fiúi gyöngéd szeretettel gondoskodott, hogy édes anyja az útban fönnakadást ne szenvedjen, mindenütt nagy díszszel és teljes méltósággal jelenhessék meg. Kincstárait úti költségűl kiüríttette: tizenhétezer márka aranyat, huszonhétezer márka finom ezüstöt adott vele s utána még négyezer márka aranyat küldött; s ezen kívűl egy félköböl vert aranyforintot és apró pénzt annyit, mennyi elég volt költségűl az ország határáig.

Kíséretet is fényeset adott melléje. Druget Vellermes nádor özvegyén kívűl számos előkelő asszonyt, kisasszonyt, főpapot, főurat és testőrző vitézt. Kíséretében találjuk Geletfia Miklós nádort, Nagy-Martoni Pál országbírót, Vid nyitrai püspököt és kanczellárt, Miklós egri püspököt, Csór Tamás liptai, Vörös Tamás (az Apponyiak őse) újvári és István pilisi főispánt, a királyi ház rokonát; Sárói Bede harassói várnagyot, László pécsi kanonokot, a nádor fiát, Vásári Miklós esztergami, Gergely császmai *

* Röviddel utóbb (1345 márczius 7.) csanádi püspök. THEINER, Monum. Hung. I. 681.

és Kanizsai István budai prépostokat és számtalan másokat, papokat és világiakat.

Nehogy e fényes társaságnak a tengerparton várakoznia kellessék, Lajos király idején megkereste a záraiakat és az arbei grófot, hogy Zengen gályákat és egyéb hajókat tartsanak készen, melyeken szeretett anyja, a királyasszony Apuliába vitorlázhasson.

Erzsébet anyakirályné Visegrádból junius 8-án indúlt el; junius 8-án már Zágrábban várták.*

A velenczei tanács a záraiak által értesűlvén a királyné szándékáról készségesen elhatározta, hogy a magyar király iránti tiszteletből két gályát szereljenek föl, melyek a szlavón partokra küldetvén, az anyakirálynéhoz csatlakozzanak, azonképen három velenczei nemes fényes kísérettel legyen tisztelgésére és kísérje Apuliába. E határozatról értesíté Dandolo Endre doge Frangepán Bertalant, a vegliai grófot azon kérelemmel, hogy a királyné jöveteléről adjon hírt. Bertalan gróf a tanács határozatát azonnal elküldé a magyar királynak és megígérte a velenczei tanácsnak, mihelyest hírnökei, kiket a magyar királyné elé küldött, visszaérkeznek, biztos tudósítással szolgál; viszont ő is esedezik: kölcsönözzenek neki egy gályát, melyen testvérével, Doymmal szintén a királyasszony kíséretéhez csatlakozhassék. A tanács a vegliai gróf kívánságát is teljesítette; elküldötte a kért gályát, melyért ez összes birtokával volt kénytelen kezeskedni.

Erzsébet királyné csendes tengeren szerencsésen utazott Zengből Manfredoniába, hol őt fia és menye a tengerparton várta, nagy ünnepélyességgel fogadta és Nápoly városába vezette. (1343 julius 24.)

Az éles szemű anyának borús színben tűnhetett itt föl fia jövője. A pápa elfogadta Johanna *királynő* hódolati

* Ez útjában alapította Erzsébet királyné a polgári kórházat Laibachban, e város első jótékony intézetét.

esküjét, s így mintegy szentesítette a visszás állapotot, melybe Endre herczeg jutott. Sancia királyné, Róbert király özvegye és Johanna nagyanyja, ki hivatva volt a kiskorúság alatt Siciliát kormányozni, zárdába készűlt a fergeteg elől; a ki őt befolyásos helyzetéből kiszorítá, Valois Katalin a tarantói herczeg (Róbert király öcscse) özvegye és czímzetes konstantinápolyi császárné volt. E gonosz asszony mindenképen azon mesterkedett, hogy fiai egyikét megkedveltesse a férjét megúnt Johannával.

Erzsébet magyar királyné, hogy kivíja a pápától, hogy Endrét is ruházza föl a királyi czímmel, nejével együtt kenesse és koronáztassa királyúl, mit a morva őrgróf közbenjárása kieszközölni nem bírt, fényes követséget indított Avignonba a szent-székhez. E követségnek tagjai valának: a nyitrai püspök, az országbíró, a liptói és hevesi főispánok, az esztergami, császmai és budai prépostok — magyarok, mint Lajos király, Erzsébet királyné és Endre herczeg küldöttei, kikhez a magok részéről Sancia és Johanna a siciliai főembereket társíták. E fényes követség küldőitől, valamint a siciliai érsekektől, püspököktől és főuraktól számos levelet vitt a szent atyának.

Nagy ügyességre mutat, hogy Erzsébet ily fényesen és tekintélyesen állította ki a követséget. Sok utánjárásába, pénzébe és ajándékába kerűlhetett ez. Azt azonban meg nem gátolhatta, hogy Johanna saját követei ellen ne áskálódjék és titkon meggátolni ne iparkodjék, amiért nyiltan esedezett. Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy a követség hosszú alkudozások után lassan jutott és így is csekély eredményhez.*

* L. az e fejezetbelieket kimerítőbben *Csór Tamás* czímű értekezésemben, mely az erd. muzeum-egylet kiadványai 1890. évi folyamában, de külön nyomatban is megjelent.

IX.

Mialatt az alkudozások Avignonban folytak, Erzsébet magyar királyné személyes nagy kíséretével, a nápolyi érsekkel és több apuliai nemessel szeptember 14-én Rómába indúlt, az apostolfejedelmek sírját látogatni. Az útjába eső városok népe őszinte hódolattal fogadta, mert nagy híre vala jámborságának és kegyességének. Rómában megérkezvén, az egész város ünnepi díszt öltött. A két leghatalmasabb család: a Colonnák a Tiberis egyik partján, az Orsinik a másikon fogadták. A szent Péter templomának küszöbén a bíborosok tisztelkedének, míg a nép «Éljen a magyar királyné!» riogatással üdvözlé. A római úri hölgyek is nagy tiszteletet tanúsítottak a királyné iránt, ki hatlovas hintóban űlt és vele szemben nyolcz udvari hölgye (comitissæ). A következő hintóban egyéb nemes asszonyok foglaltak helyet; ezek magyar fátyolt (pártákat?) és tiszta arany boglárokat viselének. Ötven aranysarkantyús vitéz környezte a hintókat; azután a többi cselédség következett.

Erzsébet királyné három napig maradt a szent városban, a szent helyeket mind meglátogatta és valamennyi templomot fejedelmileg megajándékozott.* A Krisztus képét, a Veronikát (vera icon) kétszer mutatták meg neki. Jótékonyságának pedig akkora híre terjedt, hogy a szegények számának szaporodása a világvárosban is feltűnt. Fráter Acutus, assisi minorita, ki Rómában egy vendégházat

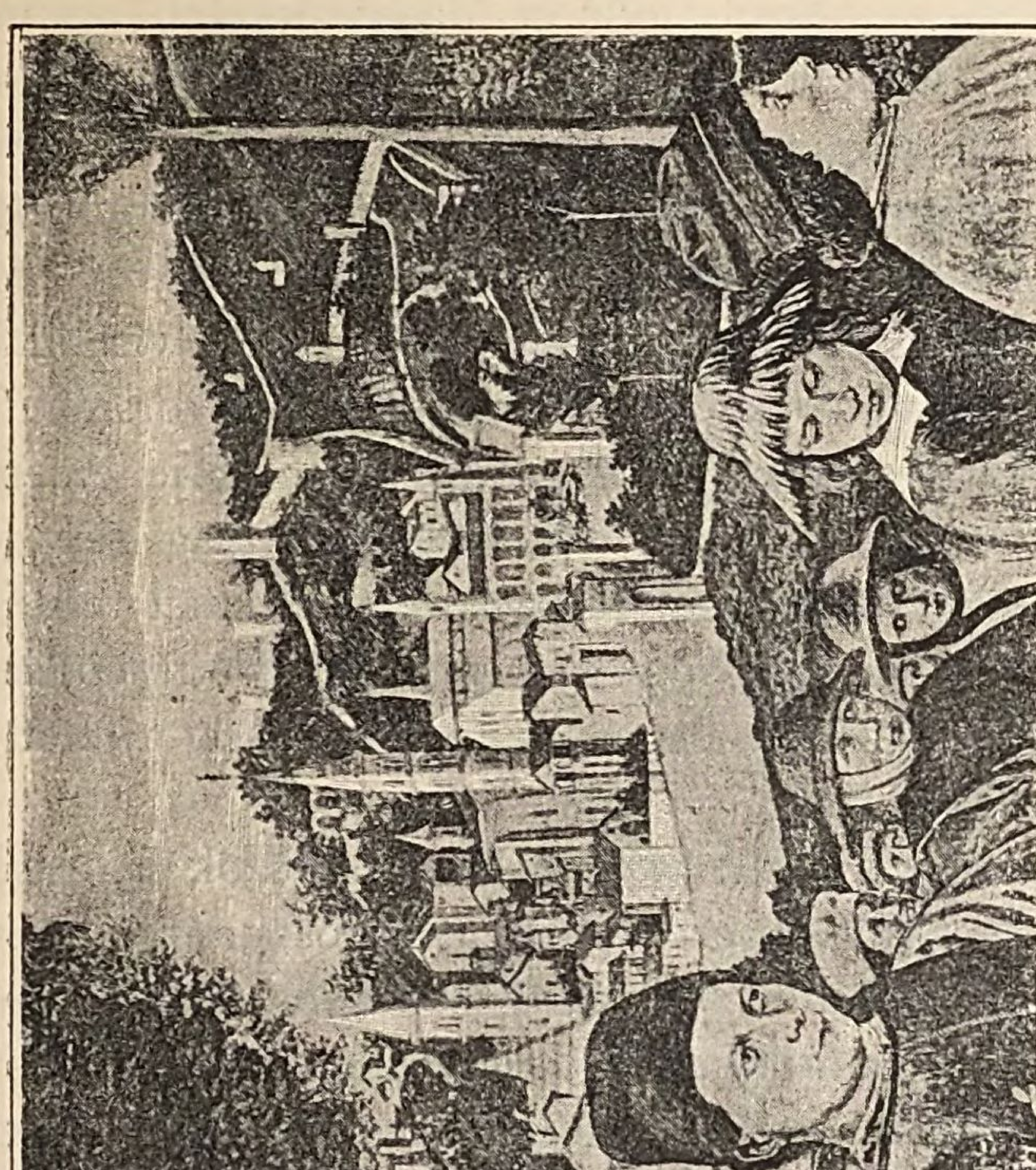
* Négy ezer arany forintot költött a magyar királyné ajándékokra. Gyöngyökkel kirakott arany kelyhet és sz. Péternek ezüstből vert domborműves képét ajánlotta föl, melyet a bíboros atyák annyira becsültek, hogy a királyné látogatásának évfordulóját megünnepelni rendelték el. (Raynoldus in notis Baronianis ad a. 1343. Fejérnél, CD. IX/I, 114.)

(Hospitale Crucis ad S. Mariam Rotundam) épített, volt az első, ki alamizsnát kért a királynétól, kapott is eleget. Erre a tolakodó kéregetők úgy ellepték a fejedelmi aszszonyt, hogy bőkezűsége elégtelennek bizonyúlt; mert (teszi hozzá okoskodva a szemtanú koríró) a szegényeknek holló természetök van, a hegyi parasztok pedig ragadozó farkasok. Hogy tehát a koldusok arczátlansága elől meneküljön, kénytelen volt a királyné a városból távozni. Október negyedike után érkezett vissza Nápolyba.

Nem jó kedve lehetett a királyasszonynak. Avignonból, követeitől nem jó hírek érkeztek. A szentszék huzakodott. Nem akart beleegyezni Endre koronázásába. Az alkudozások lassan haladtak, ha ugyan helylyel-közzel el nem akadának, jóllehet Lajos király udvari káplánját, Dénes barátot, ügyes embert, kiről föntebb azon véleményünket fejeztük ki, hogy Kerékegyházi Laczk fia, küldte segítségökre.

A siciliai ügyekben a szent-széknek keserű tapasztalatai voltak. VI. Kelemen pápa e tapasztalatok alapján inkább hajlott azok nézetéhez, kik attól tartának, hogy a szent-szék érdekeinek nem lesz előnyére, ha az Anjouk ugyanazon ága uralkodik Siciliában, mely Magyarországon. A félelem, hogy Endre herczeg mint Sicilia királya inkább hajlik majd szerető bátyjához, mint akárkihez máshoz, amily természetes, éppoly alapos volt. És még ha a siciliaiak összesége óhajtotta volna a kalábriai herczeget királyának, a szent-szék kénytelen lett volna engedni e nyomásnak. Ámde a gyámoltalan ifjú herczegnek (gondoskodtak erről szerető [?] rokonai) több volt az ellensége, mint a barátja. A siciliai Anjouk csaknem mind ellene voltak; s ezek közt leginkább saját felesége.

Szemével látta Erzsébet királyné menyét, amint kevélységtől nem tudta, hogyan viselkedjék. Férjét megvetette, nem engedte, hogy megadják neki a királyi czímet,

18. RÓMA BENOZZO GOZZOLI FRESCOJA UTÁN.

sőt megfosztotta volna mindenétől. Elkeseredett tehát a jó anya, vissza készült indúlni Magyarországba és magával vinni fiát, Endrét is. Vajha tette volna! Hanem ekkora botránytól mégis megszeppentek a nápolyi udvarban, és Johanna hizelgéssel vette körűl napáját, szentűl ígérvén, hogy a kormányt igazságosan felközli, megosztja férjével, és mindenben mint hű feleség fogja magát viselni irányában. De-Beaux (Baucius) Bertrand is, az ország főbírája s a királyi család tagja,* igen igazságos és jellemes férfiú, ki nagy kedvezéssel volt a magyar Anjou-ág iránt, szintén ellenezte Erzsébet anyakirályné tervét. Miután tehát Erzsébet királyné kivitte, hogy e nagy tekintélyű férfiú fia udvarában mint tanácsos és benső udvari ember tisztet vállalt, letett szándékáról.

Az avignoni udvarra pedig más eszközök hatottak, mint azt a küküllei főesperes előadja. Lajos király és Erzsébet királyné követei a nyilvános consistoriumban úgy, mint külön e czélra kiküldött bizottságban a kánoni és római jogból egyaránt bebizonyították, hogy Sicilia örökösödési jogon Lajos magyar királyt (s utána öcscsét, Endre herczeget) illeti. De eszök munkájával semmire se mentek. Mivel még sem akartak eredménytelenűl visszatérni, a jog útján pedig keveset végezhettek; tudván, hogy az ajándékok a bölcsek szívét is meghódítják, Lajos király és az anyakirályné tudtán kívűl, a pápai kamara számára negyvennégyezer márkát adni eskünél is erősebben ígértek, ha Endre királyfi Sicilia trónjára jut.

Ez 1344 elején történt, mert Johanna férjét február 23-án már *király*-nak czímezi. Február 22-éről pedig van keltezve VI. Kelemen pápa levele Lajoshoz, Erzsébethez, Johannához, Sanciához és Endréhez, mely szerint tekintetbe vevén a pápa Endre ősei érdemeit; föltéve, hogy

* Beatrixnek, II. Károly és Árpád-házi Mária leányának volt férje.

Endre Aimericus bíborosnak, mint Sicilia ideiglenes kormányzójának engedelmeskedni fog; tanácsot űlvén 1344. évi január 19-én testvéreivel, a bíborosokkal, bizonyos föltételek és óvások mellett, melyek egy más levélben foglaltatnak: Endrét, *mint Johanna férjét* királyi czímmel[1] felruházza és elrendeli, hogy ha ama föltételeket és óvásokat teljesíti és eltűri, nejével ő is, mint annak férje (velut vir suus) a pápához vezető út fáradalmaitól és költségeitől is megkíméltetvén, a nevezett bíboros által fölkenessék és megkoronáztassék.

Jóllehet ezen össze-vissza klauzulált levél még sok kibúvót és annál több halogatást engedett,[2] minthogy a nagy befolyású Talleyrand bíboros, Ágnes durazzói herczegnő fivére,[3] a nápolyi Anjouk érdekében hatalmas befolyását latba vetette; Erzsébet királyné mindazonáltal e fél eredménynyel is — kénytelen volt vele — beérte, és nem maradt tovább Nápolyban. — Johanna királynő már február 25-én rendelkezik, hogy három gályája a magyar királynő visszatérő útjára készen legyen. Mégis midőn ez, szent Miklós sírját Bariban is útba ejtvén, már-

1 «Qui prefatus rex (Andreas) eiusdem Johanne regine, *ad quam regnum Sicilie predictum a successione* clare memorie Roberti regis Sicilie aui sui *pervenisse* noscitur, vir existit.»

2 Johannát Aimericus bíboros csakugyan magát koronázta meg, mely alkalommal, midőn a hűbéri esküt a nápolyi szent Klára templomban 1344 augusztus 31-én letette, «férje, András herczeg» mint tanú szerepelt. Ugyanily minőségben volt jelen Tamás «comes Lupconiensis de Ungaria», aki nem más, hanem Péterfia Csór Tamás, liptói vármegye-ispán. (Ex regestis Aymerici a. 1344 lit. G. fol. 44. ap. CAMERA, Giovanna I, Regina di Napoli. p. 32.)

3 Talleyrand a franczia Perigordok nemzetségéből való volt, mint e kis stemma mutatja:

HELIAS † 1315.
1. neje: Lomagne Filippa,
2. neje: Foix Brunizenda.

ÁGNES, Durazzói János † 1341. felesége.	TALLEYRAND, auxerrei püspök, bíboros albanoi püspök, † 1364. Avignonban.

KÁROLY, durazzói herczeg, kit Lajos 1348-ban kivégeztetett. Neje: MÁRIA, Johanna királynő huga.	RÓBERT, LAJOS, foglyok Visegrádon.

czius 10-én Manfredoniába érkezék, útját nem folytathatta, mert a kirendelt nápolyi hajók még nem érkeztek volt meg. Írt tehát a velenczei tanácsnak, mely vevén a magyar királyné levelét, április 7-én elrendelé, hogy két gályát gyoran fölszereljenek, egy hónapra mindennel ellássanak, s e két gálya siessen az apuliai partokra, ott a magyar királynét vegye föl s a szlavoniai révek valamelyikébe szállítsa át. A föltámadás ünnepét Manfredoniában ünneplé még a magyar királyné. Husvét másod napján (1344 április 5.) aztán megérkeztek a nápolyi gályák, szám szerint négy, melyeket Endre küldött édes anyja szolgálatára, és melyeken, valamint több más hajón a magyar királyné és kísérete az Adrián átvitorlázott és elutazásának évfordulóján* érkezett fiai: Lajos király és István herczeg örvendezésére haza.

Megértvén pedig a király és királyné az útat és módot, melyen Endre jogának a követség érvényt szerzett, igen megütköztek, hogy Siciliához való jogukat, mely Isten és igazság szerint őket megillette, pénzen kellett megvenniök. De nem volt más menekvés. Nehogy alkalmat nyújtsanak a gonosz nyelvek rágalmára, hogy a király fösvény; nehogy szószegéssel vádolják a magyar követeket: megengedték a fölségek a kikötött összeg megfizetését. Minthogy azonban a királyi kincstárban pénz nem volt, az adószedők hamarosan bejárták az ország megyéit, a király és királyné városait, a mondott összeget beszerezték és pontosan elküldötték a pápai kamrának abban a reményben, hogy Endre király koronázása haladék nélkűl, mint ígérték vala, meg fog történni.**

Lajos király pedig Erdélybe készült, hol jelenléte igen kívánatos vala.

* Helyesebben: 1344 május 21-én. (*Anjoukori Okmt.* IV, 430. V. ö. *Zichy-Okmt.* II, 122. — FEJÉR, CD. IX/I, 256.)

** A VIII. és IX. fejezetekben elmondottak igazolását l. *Csór Tamás* czímű értekezésemben.

X.

AZ ERDÉLYI szászok szomszédaikkal, a magyar és székely urakkal, folyton zsörtölődtek, surlódtak, villongtak és háborúskodtak.[1] Legtöbbet kellett azonban lelkipásztoraiknak, az erdélyi püspököknek és káptalanbelieknek szenvedniök tőlük,[2] elannyira, hogy midőn Péter erdélyi püspök 1307-ben meghalt, már akkor azon tanakodának a püspökválasztó káptalan tagjai, nem volna-e hasznos valamely hatalmas főurat választani meg püspöknek, ki őket karhatalommal is megoltalmazná? Akkor ugyan még nem vihették ki e szándékokat, hanem fráter Benedek halála után (1318) siettek egy nagy úrnak fiát, úgy tetszik, a Balog nembeli Dénes bánét, András prépostot megválasztani.

A szent-szék sokáig nem akarta e választást megerősíteni, minthogy a megválasztottban hiányzott a kellő tudomány és a kellő kor. De a káptalaniak nagy szabódására, kik váltig azt hajtogatták, hogy Andrásnak és szüleinek hatalma által sok sanyargatástól menekűl meg az egyház, és mert Károly király és nem egy magyar főúr volt szószóllójok, végre (1320 julius 1.) ráállott a pápa, hogy legyen meg a káptalannak az ő akarata szerint.[3]

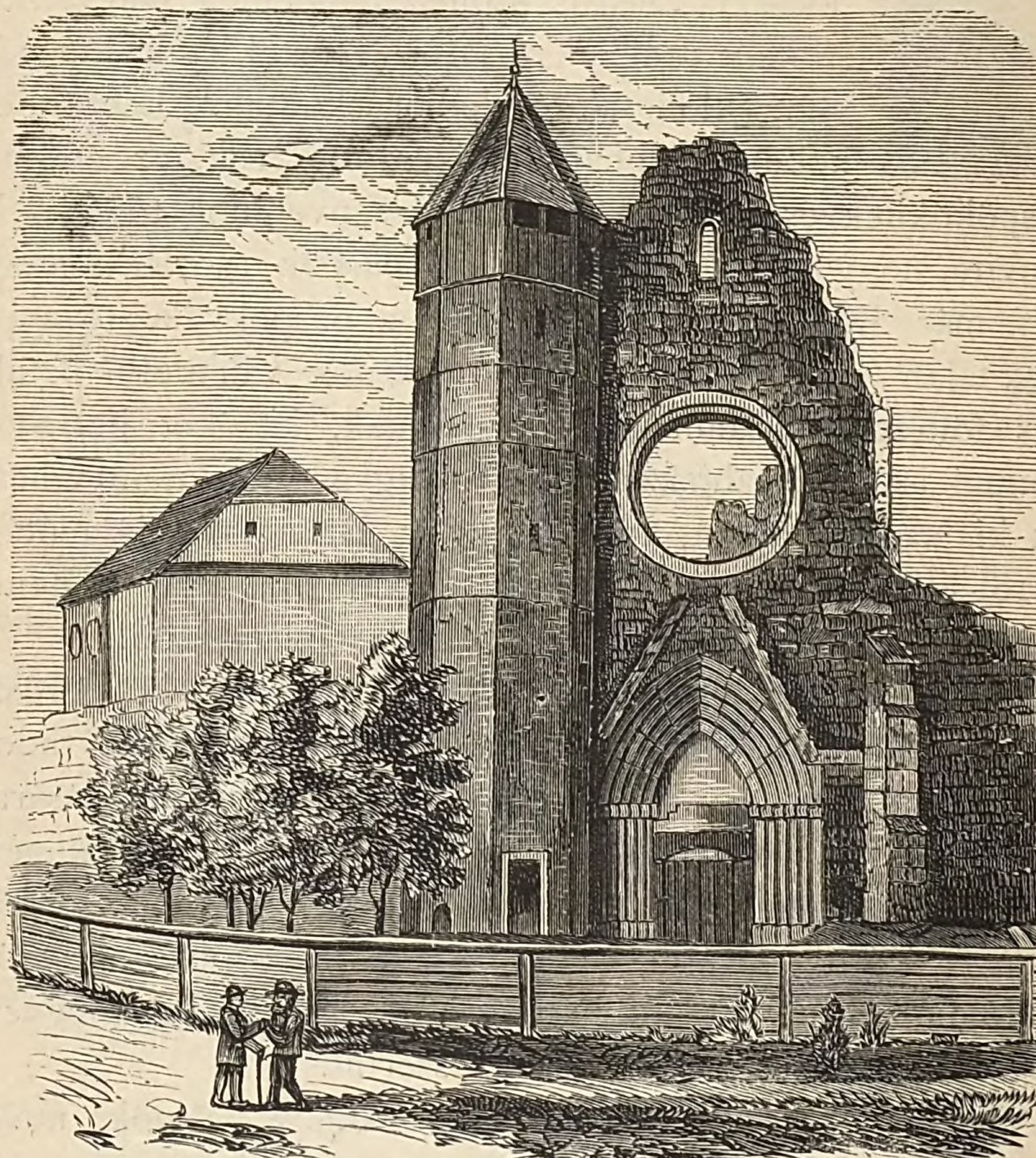
András úr aztán 1356-ig volt erdélyi püspök, mely hosszú idő alatt bő alkalma nyílt az erdélyi kanonokoknak tapasztalniok, hogy a csöbörből a vödörbe jutottak, minthogy András püspöknek tudománya és belátása ugyan nem épen, de hatalma a hatalmaskodásig fejlődött. —

1 «Theotonici de partibus (transilvanis) destruxerunt turres et fortellicia de quorundam nobilium de partibus illis... Inter siculos et saxones... guerra noviter exorta.»

2 L. ily czímű értekezésemet: *László erd. vajda* az erd. muzeum-egylet 1891. évi Kiadványaiban.

3 THEINER, Monum. hung. I, 465.

Nem lehet ugyan hallgatással mellőznünk, sőt dicséretére szívesen megemlítjük, hogy a hitélet, az egyházi fegyelem gondos és igazságos őre volt, mint ezt a szent-mihályi papnak föllebbezése is, melyet az ősrégi cistercita rendű

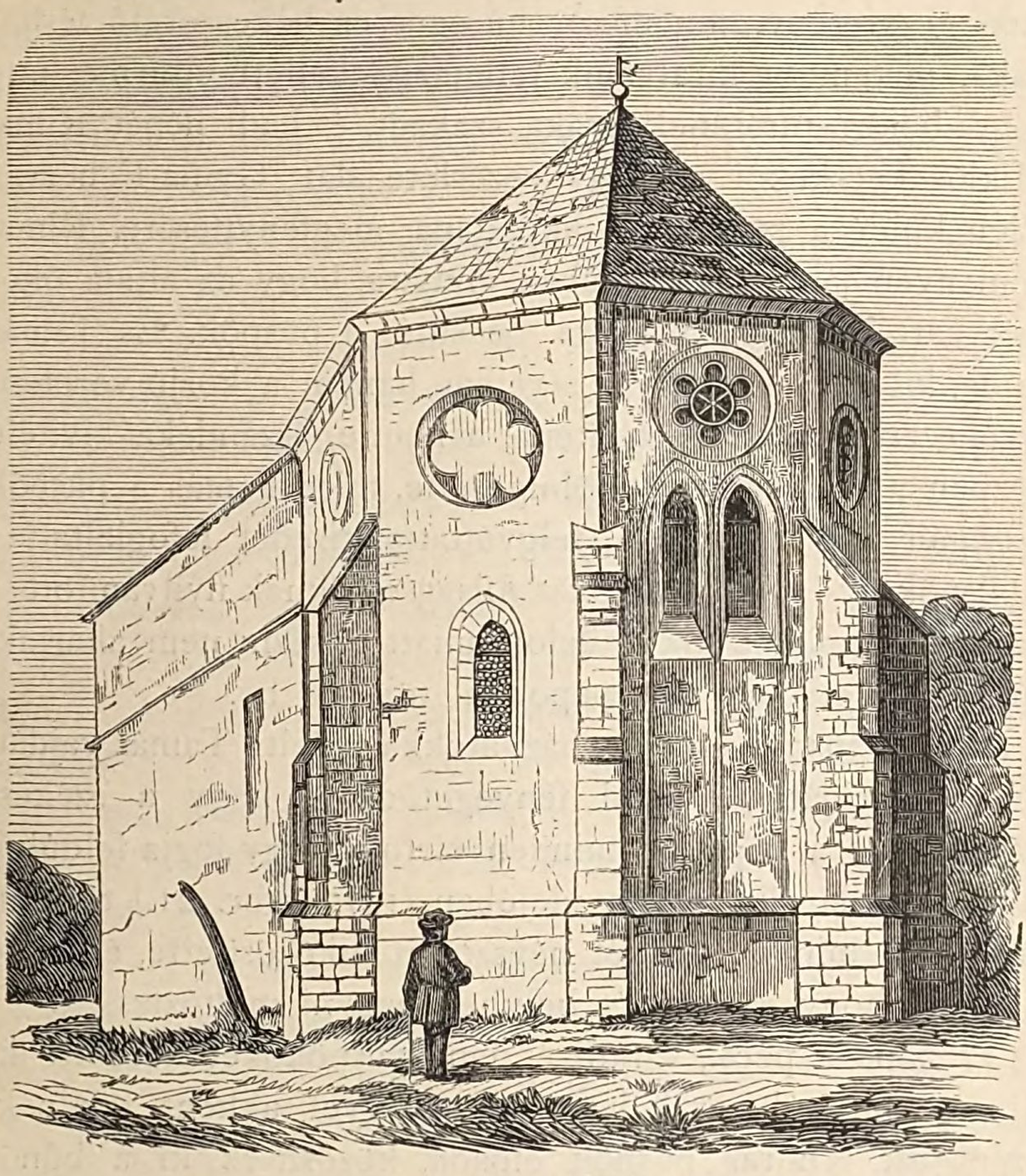

19. A KERCZI APÁTSÁG.

kerczi apátságnál letett, tanusítja.* Hanem másrészt kikötött mindenkivel a világon: az egri püspökkel, hatalmasúl betörvén Máramarosba, mely miatt az egri és erdélyi püspökök közt rég folyt a viszály;** a királylyal, kit Gyula-

* Fejér, CD. IX/I, 797.
** Batthyány, Leges, III, 179.

Fehérvárba bocsájtani nem akart, amiért ez őt megfogatni és jószágát lefoglaltatni rendelte;[1] — a pápával, ki őt káptalanával együtt kiközösítette, hivatalától felfüggesztette, egyházi megyéjét tilalom alá rekesztette;[2] — végre

20. A KERCZI APÁTSÁG.

saját hűséges káptalanától is elvette annak szentmihálykői várát.[3]

1 *Magyar Sion*, 1867, 362. — A királysértés keserű levét aztán János őrkanonok itta meg, kit nyilvánvaló hűtlensége miatt örökös fogságra ítéltek. *(Anjouk. Okmt.* V, 343.)

2 THEINER, Monum. Hung. I. 714.

3 BEKE, Az erd. kápt. levéltára 142. és köv. számok.

Képzelhető, mennyit szenvedhettek ezen nyugtalan és erőszakos embertől a kisebbek, de a rend őrei, a vajda és tisztjei is! Pedig bőségesen részesítették mindennemű kedvezésben.* — Legtöbbet mégis Szécsényi Tamás vajdának, e «szerény, mindenkor hűséges és békeszerető férfiúnak», miként őt királyaink jellemzik, kellett eltűrnie, míg végre hosszú-tűrésének nyaka szakadt, és hadi népét Rimai Miklós kecskekői várnagy vezérlete alatt Gyula-Fehérvár ellen küldé a püspök és káptalana megfenyítésére. Rimai keményen járt el föladatában annyira, hogy az általa okozott kárt húszezer márkára becsülte a püspök. És Tamás vajda, kit nem személyes sérelem, hanem a közjó vezetett, igyekezett a kárt megtéríteni; hanem e jószándéka kivitele közben a püspök ismét fölingerelte, mire Tamás a püspök jószágait újra kifosztatta, felgyújtatta, tizedét lefoglaltatta; a püspököt s a vele tartókat fölségsértőknek nyilvánította; az egyház szolgáit, kik a tilalom miatt misézni nem akartak, elűzte és helyöket más papokkal töltötte be.

András püspök erre egyházi átokkal felelt: Tamás vajdát, Péter alvajdát, ki azzal fenyegetődzött, hogy a székesegyházat és a káptalan minden birtokát úgy fogja feldúlni, mint ez Alárdfia János idejében (1277 febr. 21.) történt, és a vajda minden tisztjét névszerint kiközösítette, és kérte a pápát, hogy ez itéletét helyben hagyni méltóztassék.

A pápa a pécsi, váradi és egri püspököket küldötte ki vizsgáló birákúl azzal, hogy ha az ügyet akként találnák, amint azt András püspök előadá, közösítsék ki a bűnösöket.**

XII. Benedek pápa e levele 1341. évi október 31-én kelt. Következményeűl tekinthetjük, hogy Szécsényi Tamás a királyi udvarba vonúlt vissza. Viselte ugyan még az erdélyi vajda és szolnoki ispán méltóságát, de a tárnok-

* L. Bekét, 76—140. szám.

** Theiner. Monum. Hung. I, 644. V. ö. Beke i. műve 121. 125. számaival.

mesteri teendőket gondozta; utóbb pedig lemondott a vajdaságról és királyi főtárnokká lett.*

Utódjául Lajos király *Sirokai Miklós* királyi főajtónállót, az Aba nemzetbeli Petőcz (Péter) fiát nevezte ki,** és nagy sereggel maga is ellátott Erdélybe, hol mint János főesperes mondja, a szászok egy része zavargott, és a szokott adót megtagadta.

Lajos király megfékezte az és engedelmességre visszavezette a zendülőket.

Van okunk azonban azt hinni, hogy Lajos erdélyi útjának főczélja az erdélyi püspök által a magyarok (nemesek), székelyek és szászok közt előidézett «veszekedések, egyenetlenségek és szétágazó jogi nézetek» kiegyenlítése, s a béke helyreállítása volt. Ehhez képest Lajos elsőben meghatárolta az egyházmegyei szent-székek illetékességi körét, melyen az erdélyi püspök többször átlépett. Ehhez képest megtiltotta a püspöknek, hogy birtok-czímen pörlekedvén, míg a pör eldöntve nincs, ellenfelét kiközösítenie nem szabad; a püspök által eddig jogtalanúl vagy jogosan is elfoglalt birtokok fölött pedig a vajda fog törvényt látni és itéletet hozni; ezentúl semmi szín alatt se foglalja el a nemesek javait, szereznie is csak a király engedelmével lehet. Tartsa tiszteletben a nemesek egyházvédő (patronatusi) jogait és templomaikba ellenkezésökkel papokat ne küldjön. A papi tizedet meg lehet váltani pénzen is; jár pedig minden kepe után egy dénár. Ha azonban a püspök a dénárt váltságképen elfogadni nem akarja, künn kell hagyni a kepét a mezőn. Viszont tartsa mindenki tiszteletben a püspök jogait, és ellenök véteni senki se merészeljen: így határozta ezt el Gyula-Fehérvárt,

* Lásd ily czímű értékezésemet: *A kir. tárnokmesterek a XIV. században.* (Századok, 1891, 227.) — Tamás mint erd. vajda 1342 szeptember 27-én még előfordul. *(Anjouk. Okmt.* IV, 257.)

** Előkerül már 1342 november 18-án (BEKE, 108. sz.); utódja mint az ajtónállók mestere Becsei Imre fia Tőtős barsi főispán, lévai és óbudai várnagy lett. *(Anjouk. Okmt.* IV, 320.)

a főpapok és főurak tanácsában, 1344. évi julius hava 27. napján Nagy Lajos király.[1]

Ez alkalommal, midőn az erdélyrészi határ szélében tartózkodék,[2] megjelent előtte az igen hatalmas fejedelem, vagyis csak főúr, Sándor havasalföldi vajda, ki hűbérese volt az országnak, de néhai Károly király idejében (1330) a hűség útjáról eltévelyedett és sok ideig maradt lázadásban. Megértvén azonban, Lajos király kegyességének és hatalmának hírét, önként, személyesen jött hozzá, és földre borúlván a királyi fölség előtt, visszatért előbbi engedelmességére és hűségére. Nagy kincseket hozván ajándékba, a magyar királyt és koronát urának megismerte; aztán örvendezve tért vissza hazájába, s ez időtől fogva hűséget tartott.[3]

Ezen becses, mert diplomatiai békés eredményt, Lajos király Demeternek, akkor ó-budai prépostnak, röviddel utóbb (1345 julius 15.) váradi püspöknek, tudta be érdeműl.

1 KATONA, Hist. Crit. IX, 340.

2 Erdélyi itinerariuma következő:
1344 junius 11. Visegrád. *(Zichy Oklt.* II, 134.)
Junius 15. Brassó mellett. *(Anjouk. Okmt.* V, 550.) Valószínűleg ekkor volt találkozása Bazarábfia Sándor, havas-alföldi vajdával.
Julius 4. 17. Berethalom közelében (RÁTH KÁR.: A magyar királyok tartózkodási helyei, 49. l. — SCHMAUCK, Suppl. Analector. Scepus. 94. l.)
Julius 24. Gyula-Fehérvár. (KATONA, Hist. Crit. IX, 343.)
Augusztus 9. Zólyom. (RÁTH, i. h.)

3 *Budai Krónika*, 268. — János küküllei főesperes ez eseményt «interea accidit»-féle laza kötéssel fűzi a koronázáshoz, a miért történetíróink Lajos király erdélyi útját mindjárt koronázása utánra teszik — azt vélem — nem helyesen. KATONÁnak is kellett ezt már gyanítania, a miért ő meg 1343-ba helyezi azt. De okleveleinkben nincs nyoma, hogy Lajos 1344 nyara előtt Erdélyt meglátogatta. Aztán, Lajos érdemeül tudja be Demeter váradi püspöknek, hogy «ad Alexandrum Bazarabi, wayvodam nostrum transalpinum occasione pacis et concordie inter nos *tractande, disponende* et firmande» többször járt követségben; továbbá emlékezik oly időről, midőn «Alexander Bazarabi, vajvoda transalpinus nos pro domino naturali recognoscere renuebat». (FEJÉR, CD. IX/II, 399. IX/III, 33. 254.) Tehát a meghódolás — hisz ez természetes! — hosszasb alkudozás eredménye, mihez idő kellett. — Hogy a főesperes nem tolja előtérbe főpapja, a bakafántos András püspök ügyét, szintén érthető.

XI.

Valószínűleg még Prágában beszélték meg Károly morva őrgróf és Lajos magyar király, az ip és vő, hogy az új évfordulatkor részt vesznek a keresztes hadjáratban, melyet János cseh király, Károly őrgróf atyja, akkor harmadszor fog vezetni a pogány poroszok és litvaiak (litvánok) ellen. Erős kísérettel érkezett Lajosunk 1344. évi deczember hatodika körűl Brünnbe, hol János cseh királylyal találkozott, kinek kíséretében a prágai érsek is volt.* Velök és ipjával utazott Teschenbe, s innét az Odera mentén Boroszlóba, a keresztesek gyűlekező helyére, hova január legelején megérkeztek.

Rövid idő alatt, amikor Boroszló városa vendégei valának,** összejött a többi résztvevő fejedelem és főúr is, (vitézeket és csatlósaikat nem számítva) mintegy kétszázan. Közöttük a boroszlói és a meiszeni püspök, Bourbon Péter herczeg Francziaországból, Szép Albert a nürnbergi várnagy, Schwarzenburgi Günter gróf, IV. Vilmos hollandi és hennegaui gróf, a császár süve, ki egymaga négyszáz lovas kíséretében jött.

Ez a Vilmos sokat utazott, dorbézoló lovag és híres koczkajátékos volt, ki az ifjú Lajos királyon — a kártyások nyelvén beszélve — baleket fogott, és tőle Boroszlóban

* Brünn két darab löveni posztóval kedveskedett Lajosnak, ki e város kereskedelmét pártolta. *(CD. Morav.* VIII, 273.)

** Boroszló 182 márkát költött vendégeire.

hatszáz forintot elnyert. Midőn pedig Lajos királyunknak vesztesége fölött nem eléggé palástolt bosszankodását látta, fogta a durva czimbora nyereményét és elszórta a körűlállók közt, mert ő nem szorúlt — úgymond — koczkanyereségre. Csak azt nem érti, hogyan bánthatja ily po-

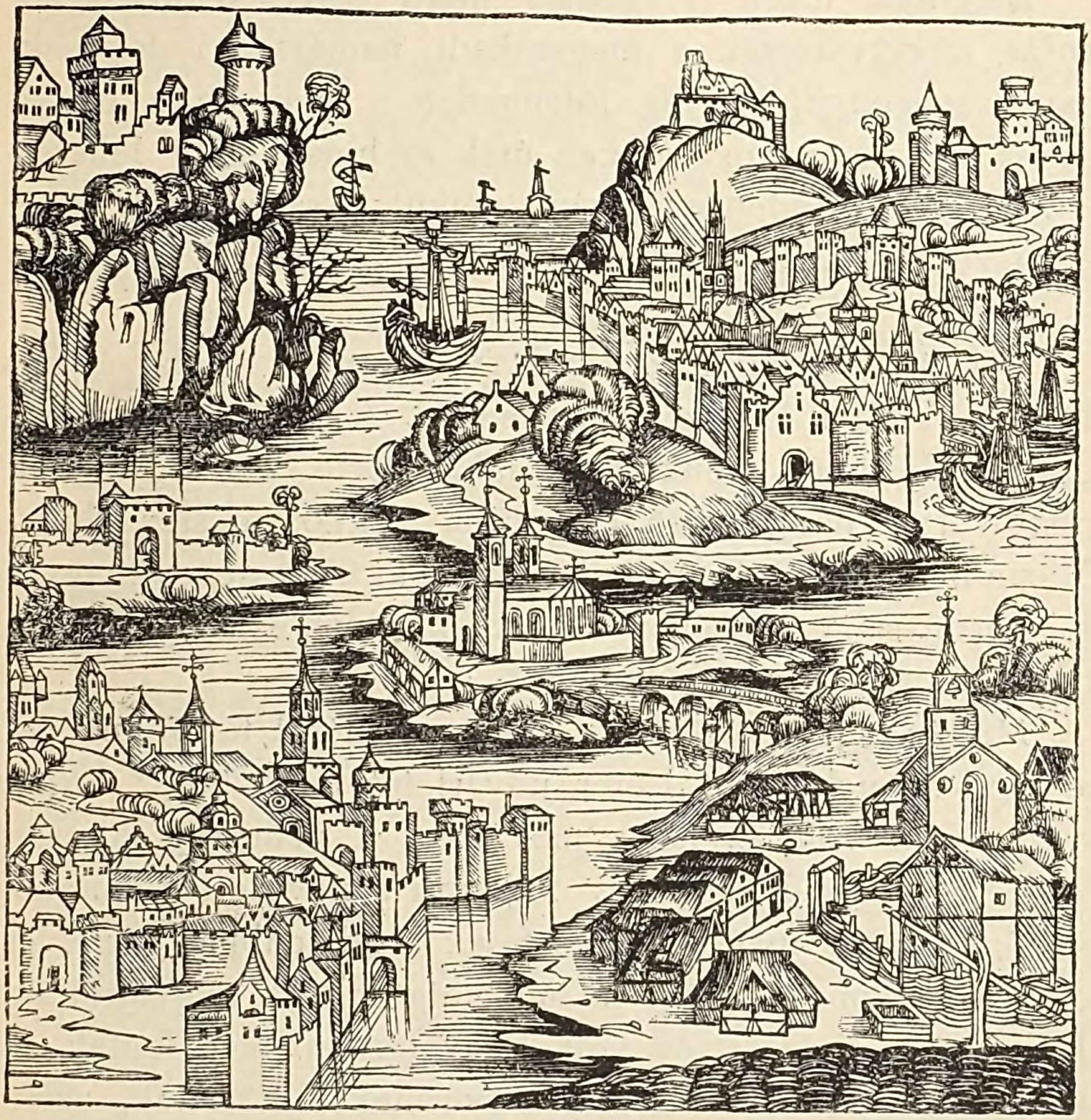
21. JÁNOS CSEH KIRÁLY.

tomság a királyt, kinek országa — úgy híresztelik — bőséges aranyban.*

Boroszlóból a balti tenger felé vitte útjok a kereszteseket Königsbergába, a német lovagok székhelyére, kiknek nagymestere volt innentűl vezetőjök a Memel vagyis Niemen folyamon keresztűl a litva föld belsejébe, hol

* Vita Caroli, BÖHMERnél, Fontes. I, 265.

bevezetésképen két erősséget kezdtek ostromolni, Vielun-t* és Pisten-t, melyek bevétele után alighanem az leendett tervök, hogy Litvánia fővárosát Vilnót megtámadják, erre is elég erősnek és jól felszereltnek tartván hadaikat.

22. LITTAU.

Olgierd a litvánok egyik fejedelme azonban értesűlt az országát fenyegető veszélyről, s hogy azt elhárítsa, a keresztesek mögött a német lovagrend védtelenűl hagyott tartományaira tört. Legalább ez a hír érkezett a keresz-

* *Vilho*-nak nevezi Lajos király, midőn említi, hogy Laczkfi István csatlósát, Lőrinczfia Istvánt szeme láttára ölték meg.

tes vitézekhez, kik még alig kezdették meg a nevezett két erősség ostromát. — Sietve megfordúltak tehát és negyednapra visszaérkeztek Königsbergába, de nyomát se találták Olgierdnek, ki ekkor — úgy lehet — Lievlandot és Esztlandot pusztította.

Boszúsak lévén a felsülés miatt szívesen folytatták volna a keresztesek a megszakadt, hadjáratot; de csakhamar megenyhűlt a lég, fölengedett a talaj, mi a hadviselést ama mocsáros vidéken útak és hídak hiján lehetetlenné tette. Minden eredmény nélkűl visszaindúltak tehát a vitézek és Lajos király február közepén már Visegrádon keltezett.

Úti társai közűl LACZKFI ISTVÁN erdélyi vajdát és fiát DÉNESt királyi lovászmestert említi. A vajda ez expediczióban lovastúl elbukott és lábát törte. — Ugyancsak részt vett e hadjáratban Lőrinczfia MIKLÓS mester, Nagy-Martoni Pál országbíró unokaöcscse, ki tisztességes magyar kísérettel saját költségén követte királyát, és rettenni nem tudó bátorsággal szolgált neki.*

Mit kelljen a középkori sport e neméről tartanunk, azt a bécsi(?) Suchenwirt Péter udvari író műveiből** értjük meg. Nem volt az néha más mint a védtelen lakosok kegyetlen legyilkolása. Így följegyzi a nevezett szemtanú, miként lepték meg a keresztesek a lakodalmas népet és ütötték agyon hatvanat közűle, míg falúját felgyújtották. Egy másik vitéz tettök volt, hogy asszonyokat fogtak el, kikre elől és hátúl egy-egy gyermeket kötöttek, aztán mezítelen lábbal lóra ültették szegényeket és táborukba

* *Sopronm. Oklt.* I, 195. — *Anjouk. Okmt.* V, 576: «Cum ... Christi nomine invocato ad conterendam duriciem et seviciam cordis paganice gentis Lithuanorum a Christi fide scissorum, in *valido* exercitu propria in persona accessissemus», mond Lajos király. — Egyebekre lásd: *Dubniczi Krónika,* Fontes domest. III, 141. — KATONA, Hist. crit. IX, 359. — PALACKY, DUDIK, WERUNSKY ismert műveit.

** SUCHENWIRT P., Werke aus dem XIV. Jahrhundert. Mit Einleitung und Wörterb. von A. Primesser,

hajtották. Mégis az ilyen alkalommal szerzett vitézkötést tartották a becsesbnek, mikor is német lovag módra pusztító evések és ivások történtek.

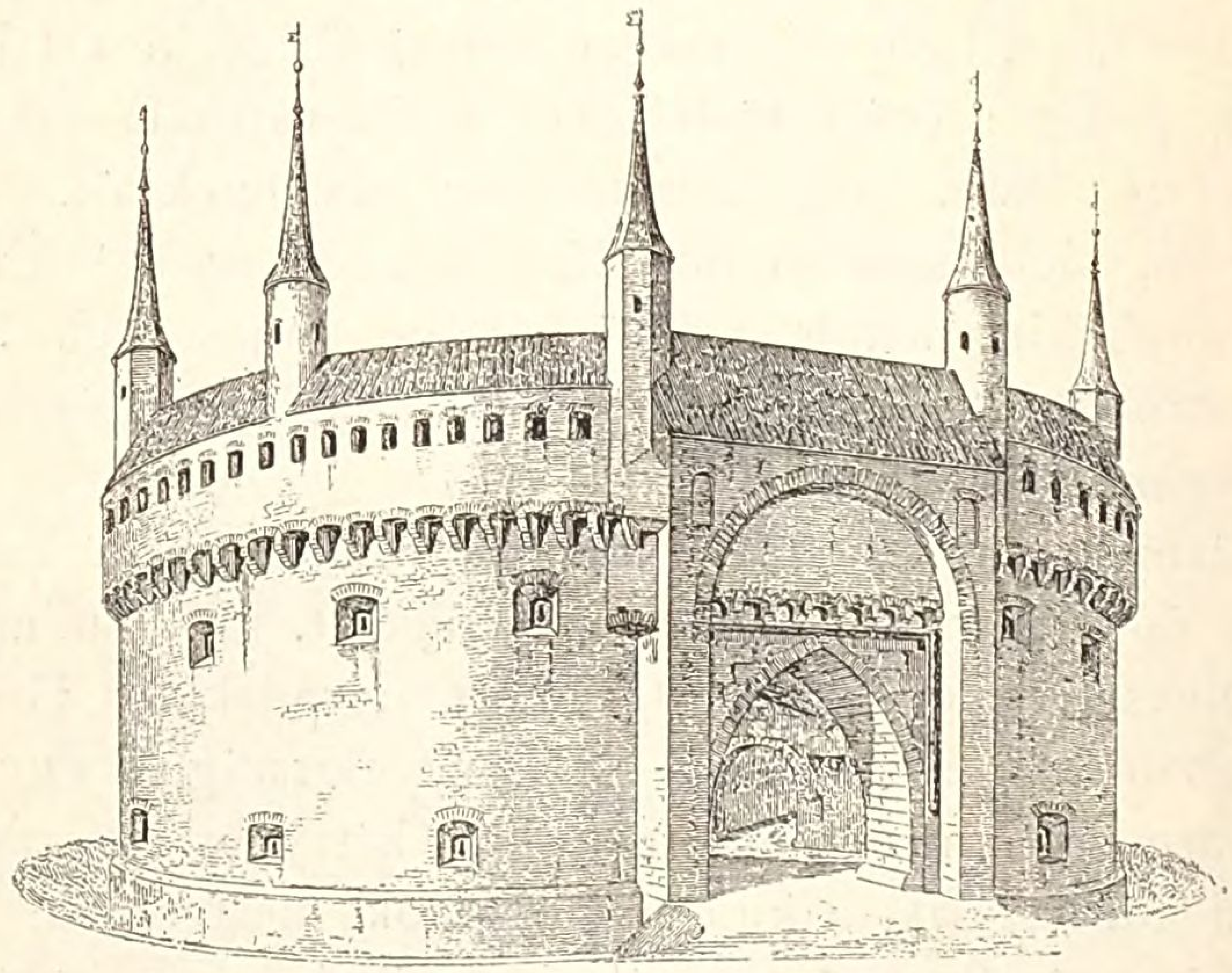
E keresztes háború nyomában háború keletkezett a csehek és lengyelek közt, melyben segítő hadaival Lajos király is részt vett.

Károly morva őrgróf, ugyanis, a litvai expediczióból a rövidebb úton, Lengyelországon keresztűl igyekezett haza; midőn pedig csekély kíséretével Kalis városába érkezék, úgy vette észre, hogy letartóztatni készűlnek őt. (Vagy talán, hogy lelkiismerete furdalta a szószegő adóst!) Ügyessége által kimenekűlt a hinárból, de János cseh király fölháborodott a fián megesett e méltatlanságért, és hadait Lengyelországba vezette.

Kázmér lengyel király küzdve vonúlt vissza székvárosáig és a magyar királytól kért segélyt, ki — minthogy személyesen nem mehetett,* mert ugyanakkor Horvátországban volt elfoglalva, — a Lengyelországgal szomszédos vármegyék népeit ültette föl, és két jeles főtisztjének, Szécsi Miklósnak, a királyi étekfogók mesterének, Nógrád, Sáros és Szepes megyék ispánjának, nem különben Poháros Péter udvari vitéznek és Abauj vármegye ispánjának vezérlete mellett tekintélyes sereggel küldötte Krakkó felé. — Ezalatt Lengyelországban véres csatákat víttak, melyekben nem mindig a csehek győztek ugyan, de elvégre mégis körűlszállották Krakkót és fölperzselték külvárosait, pusztítván a vidéket is, a szentélyeket sem

* Mindamellett féltek a csehek, hogy a Morva felől üt rájok. A brünni városi számadásokban olvasom, hogy 12 márkát költöttek «pro reformacione muri et fossati Ciuitatis et faccione Schrancarum, *cum rexVngarie dicebatur cum exercitu velle Morauiam intrare*». (*CD. Morav.* VIII, 273.) — E félelem nem épen volt alaptalan, minthogy Lajos király Kázmér király érdekében szövetséget hozott létre Bajor Lajos római császárral és Albert osztrák herczeggel, a kik mindnyájan egyidejűleg hadat üzentek János cseh királynak és Károly morva őrgrófnak, miként ezt IV. Károly római császár önéletiratában (Böhmer, Fontes rer. Germ. I, 228.) följegyezte.

kímélvén. (1345 junius—julius.) — E veszélyből a megérkezett magyar hadak mentették ki Kázmért. A magyar koríró aligha túloz állítván, hogy Lajos hadai oldották föl Krakkót az ostromzár alól és óvták meg a vidéket az elpusztulástól. Tény, hogy a csehek szívesen ráállottak a fölajánlott fegyverszünetre, melyet aztán béke követett.

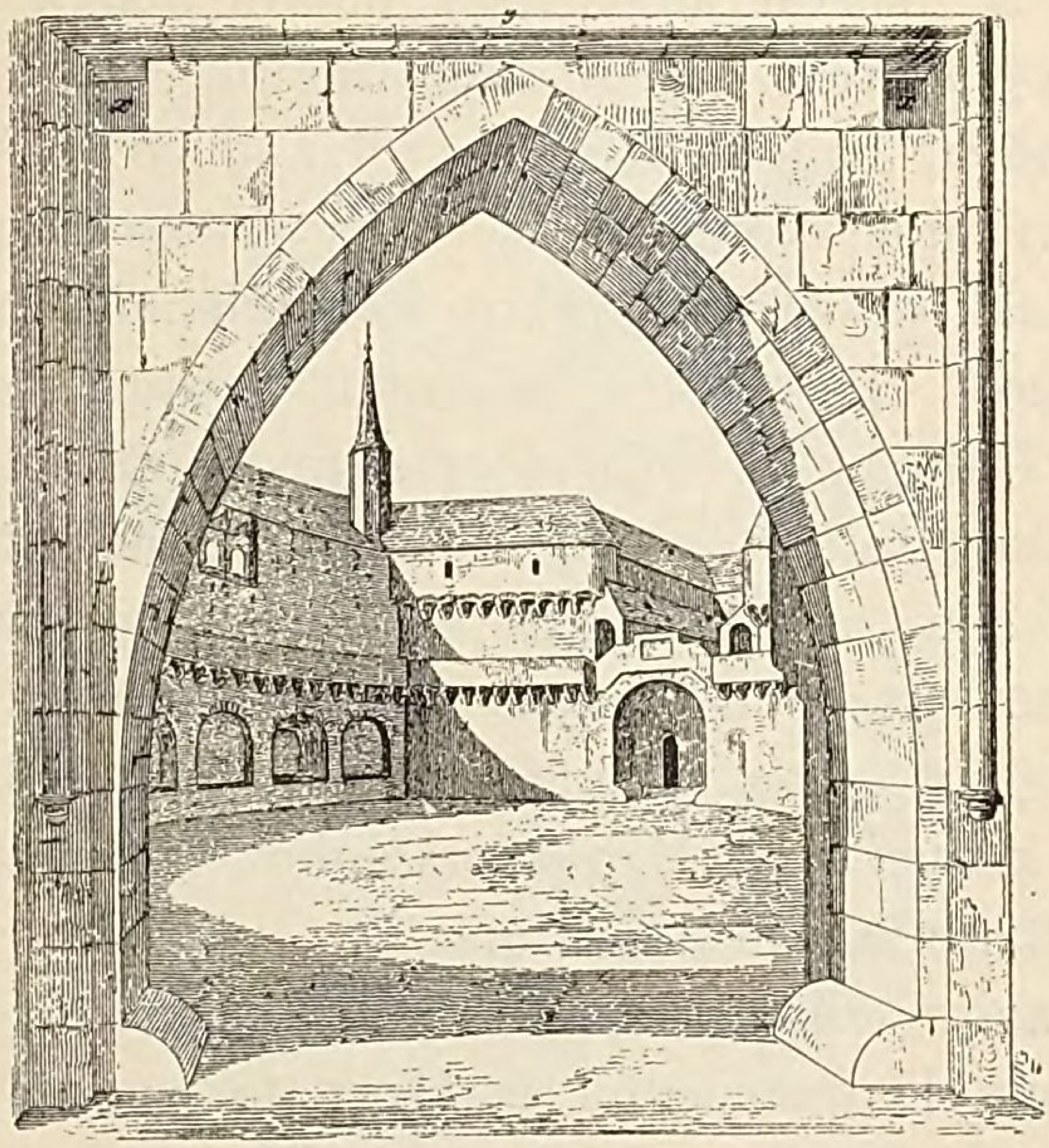

23. FLÓRIÁN KAPU KRAKÓBAN.

A béke helyreállítása körűl sokat fáradozott VI. Kelemen pápa követeűl káplánját, Pusterlai Vilmos pozsonyi prépostot* küldvén János és Kázmér királyokhoz a kettős

* De-Pusterla Vilmos milanoi kanonok volt, midőn VI. Kelemen pápa 1343 április 29-én, a váczi püspökké választott Mihály prépost, Széchényi Tamás erdélyi vajda fia, utódjának kinevezte, megengedvén neki, hogy a milanoi egyháznál viselt négy más javadalmát annál inkább megtarthassa, minthogy ezek jövedelmétől némely milanoi nemesek által megfosztatott. (Theiner, Monum. Hung. I, 653.) Csanád esztergami érsek 1347 márczius 25-én már konstantinápolyi patriarchának czímezi Pusterlát (u. o. 736.) és Lajos király sürgeti, hogy a pozsonyi prépostság betöltessék; de a pápa (1350 április 13.) türelemért esd, minthogy Vilmos vál. konstantinápolyi patriarchának az általa bírt javadalmak élvezetét bizonyos időre, mely még nem járt le, biztosította. (U. o. 782.) Lajos király 1352 január 13. újabb előterjesztést tesz a pápának, hogy a pozsonyi prépostság «propter absenciam d. Guillelmi electi Constantinopolitani . . in facultatibus et red-

feladattal, hogy első sorban az 1345 november 1. napján lejáró fegyverszünetet hosszabbítsák meg, ha pedig ezt tenni nem akarnák, a pápai nuncius maga hirdessen fegyverszünetet, melynek megtartását egyházi fenyítékkel is szorgalmazza; másod sorban, hogy békét eszközöljön a hadviselő felek közt. Megkéri ez alkalommal a pápa Lajos

24. FLÓRIÁN KAPU KRAKÓBAN.

királyt is, minthogy ama tartományok jólléte őt közelebbről érdekli, legyen előmozdítója czélzatainak. A béke csakugyan megköttetett, a miért a pápa köszönetet is mond Lajosunknak. (1346 május 22.)*

ditibus adeo est exhausta, quod in illa (ecclesia) diuinus cultus est quasi totaliter diminutus», mire Lajos király óhajtásához képest pozsonyi prépostnak Kozmafia Balázst, hantai prépostot, a királyné káplánját és a veszprémi püspök helytartóját nevezte ki VI. Kelemen pápa. Megjegyzendő, hogy a hantai prepositura curata volt s a veszprémi egyházmegyéhez tartozott. (*Suppl. Clem. VI.* a. x. f. 20. — THEINER, i. h. 813. — *Zalam. Oklt.* 1, 515.)

* *Turóczi Krón.* II, 5. — THEINER, Monum. Hung. I, 691 és köv. lapok.

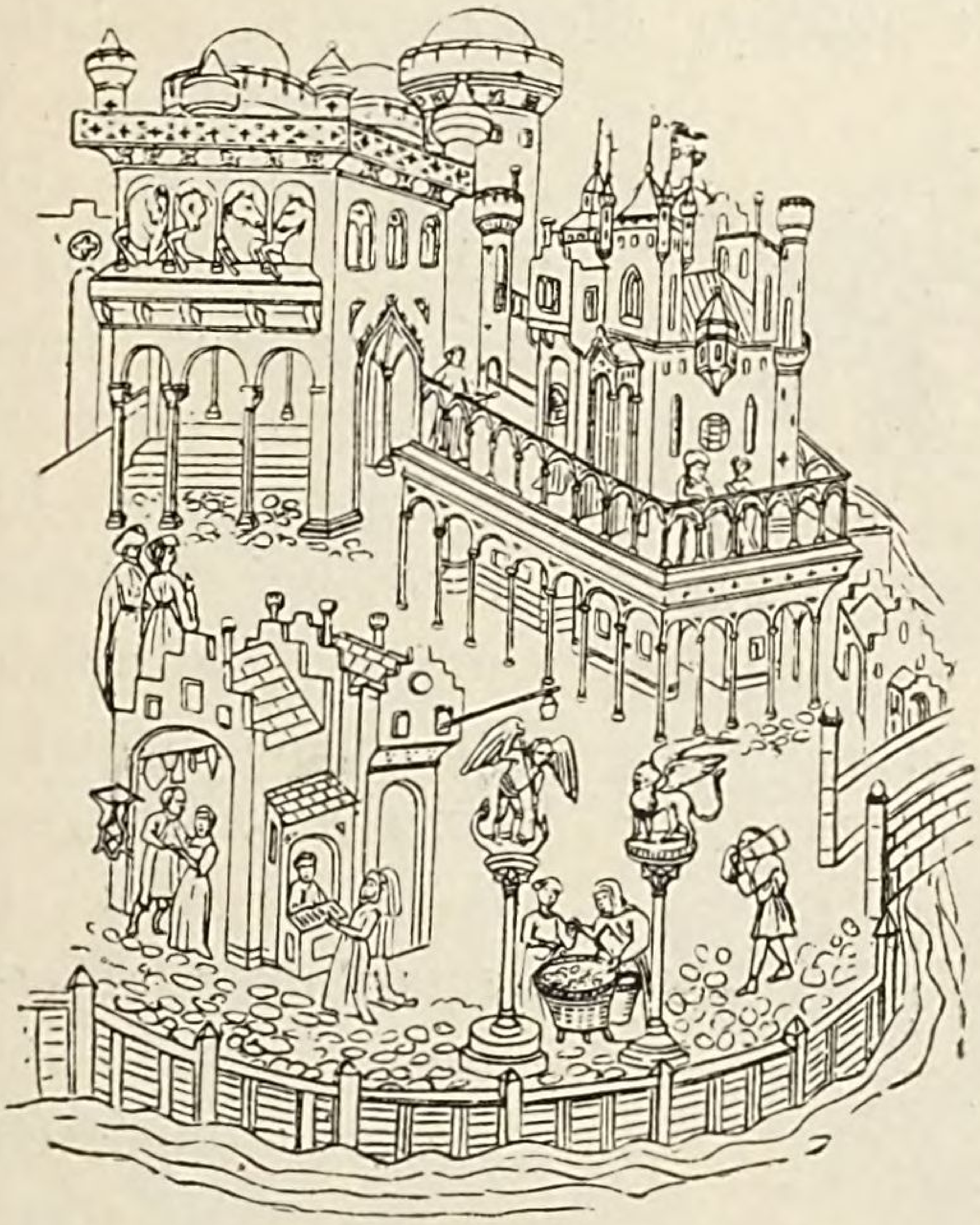
XII.

Midőn Lajos király hadainak egy része Lengyelország segítségére indúlt, ő maga Horvátországban volt elfoglalva. A magyar anyaország határa délfelé a XIII. század közepéig, rész szerint az általunk vázolt korban is nem a Dráva, hanem a Száva folyam volt. A Dráva és Száva folyamok köze, melyet ma Tótországnak, vagyis Szlavoniának neveznek, akkor közvetlenűl Magyarországhoz tartozott. Tótország (Sclauonia) történetünk korában összneve Dalmát- és Horvátországnak, melyek a Kulpától Raguzáig terjedtek. Mi tartozott e hosszú területből Horvátországra, mi Dalmácziára, nehéz meghatárolni. Tény, hogy e két országot Szent-László és Kálmán király Magyarországhoz csatolta, míg a Dráva-Szávaköz a honfoglalás óta közvetlenűl Magyarországhoz tartozott, Somogy, Zala és Baranya vármegyékhez.

A bizanczi császárok és Velencze ismételve megkísérlették, hogy Dalmácziából és Horvátországból egyet-mást elhódítsanak. Bizancz alól hamar elfogyott a küzdő tér; annál szívósabb volt Velencze, melynek dogei már a XII. század végétől kezdve Dalmát- és Horvátország herczegeinek czímezték magokat.

Midőn az Anjouk kezöket Magyarország után kiterjeszték, Velencze ekkor már nehány «szlavon» város és sziget birtokában volt. Jádrát vagyis Zárát, Lessinát és Brazzát sajátjának nevezte; ellenben a nagyobb rész: Almissa, Clissa, Zeng, Nona, Traw, Spalato, Sebenigo, Skardona stb. a magyar király fönhatósága alatt, mint Velenczétől független városok szerepeltek. Zára le-leveté a jármot, és sok bajt okozott Velenczének. Hanem e kellemetlenségek nem tartóztatták a signoriát, mely minden

alkalmat fölhasznált arra, hogy a szlavonok ügyébe avatkozzék, és a tengermelléki városokat területeikkel együtt védelmébe fogadja. A szlavon főurak, sőt bánok sem idegenkedtek a velenczei pártfogástól, és mint kedvezést kérték Velenczétől, hogy polgárai sorába fölvegye őket — menedékűl és biztosításúl balesetek idején. Velencze nem

25. VELENCZE.

fukarkodott e kegyelem megadásával — hogy hűségöket biztosítsa magának.

Mint járt el Velencze hasonlókban, mutatja a következő példa:

Velencze követet küldött Mladenhez,* Horvát- és Bosnyaország bánjához Vilmos orvos személyében, hogy a barátságot közte és a bán közt helyreállítsa, mely akkor zavarodhatott meg, midőn Sebenigo föllázadt a báni uralom ellen, s a velenczeiek a lázadók segélyére siettek

* Mladen (Mladinus) a Subić nembeli Pál horvát és bosnya bánnak fia volt.

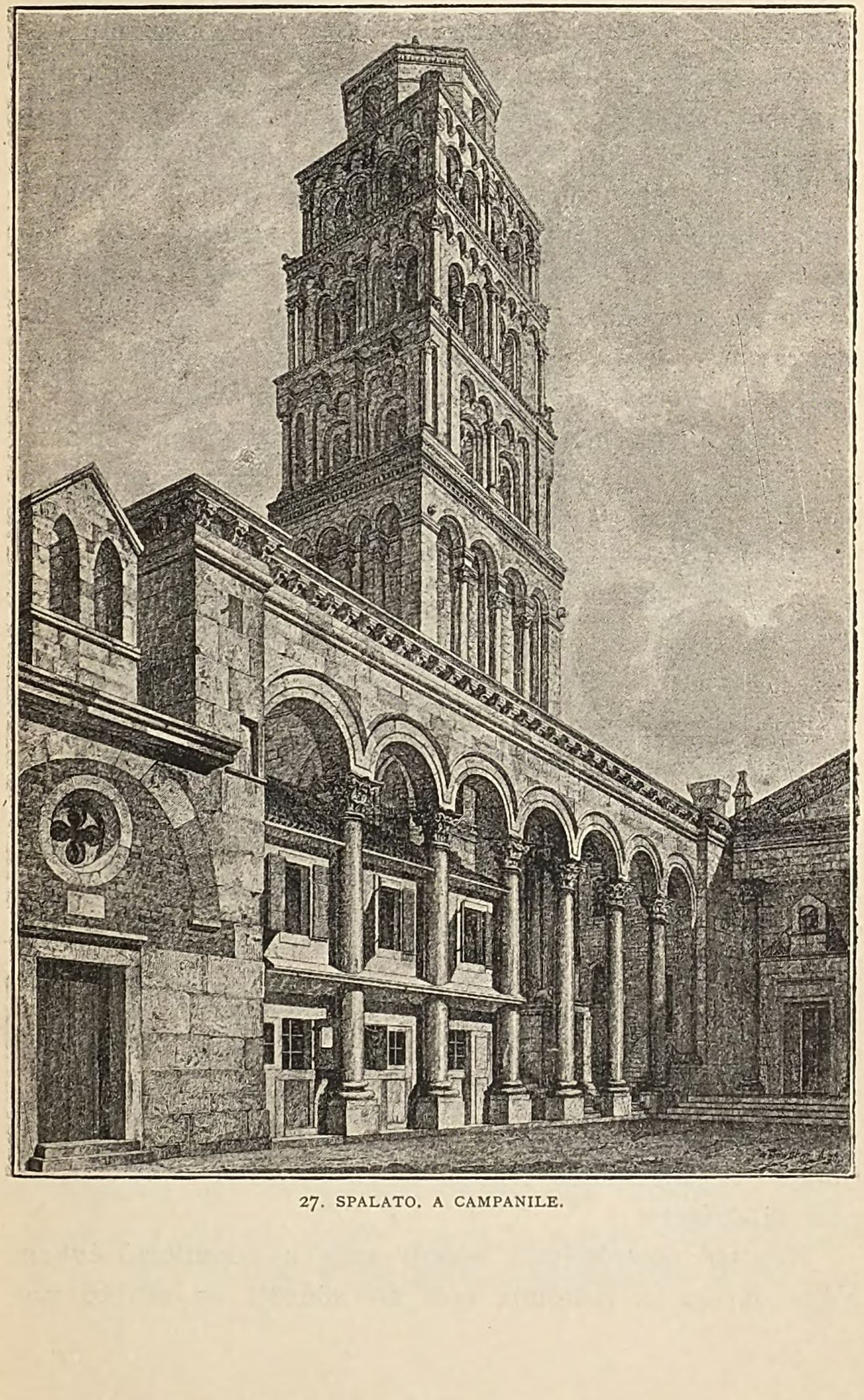
tengeri erejökkel. Csodálják a bántól, mint velenczei polgártól, hogy ilyesmit zokon vesz; pedig a dolog igen természetes. A bán Sebenigót és lakosait szabadságoktól akarta megfosztani s őket akaratjok ellenére hatalmának alávetni. Velencze közönsége viszont mindig azon volt, hogy a dalmát tengerparti városok szabadságaikban meghagyassanak, senki azokat akaratja ellenére el ne foglalhassa, szolgaságra ne vethesse. Úgy találták már kétszáz éves velenczei levelekben, hogy Péter doge valamely szlavon fejedelem által meghódított dalmata városokat megszabadította. Ennek példáját követni tökéllette el magát a mostani Sarzano doge is, midőn a sebenigoiak segítségére hajóhadát küldé. Ám, Isten látja lelkét! magának nem akarja megtartani e várost; csak jogát védi, békéjét őrzi.

26. A TRAVI EGYHÁZ PECSÉTJE.

Igyen döngécselt Adria bájos arája. Mi történt azonban rövid egy esztendő múlván. 1321. évi február 2-án «Regnante Karulo serenissimo rege Hungarorum» Sebenigo meghatalmazottat küldött Velenczébe, ki megbeszélje a módozatot, mely mellett a város és kerülete szövetséget hajlandó kötni Velenczével — ha tetszik — örök időre. Velencze ennek következtében podestát külde Sebenigonak a Rialto polgárai közől, viszont Sebenigo bírság mellett hűségre kötelezé magát.

I. Károly király ugyan tiltakozott ez eljárás ellen, sógorát Boleszló esztergami érseket küldvén a lagunák városába. Hanem a köztársaság sietett biztosítani a magyar királyt, hogy korán sem akar véteni fönségi jogai ellen;

27. SPALATO. A CAMPANILE.

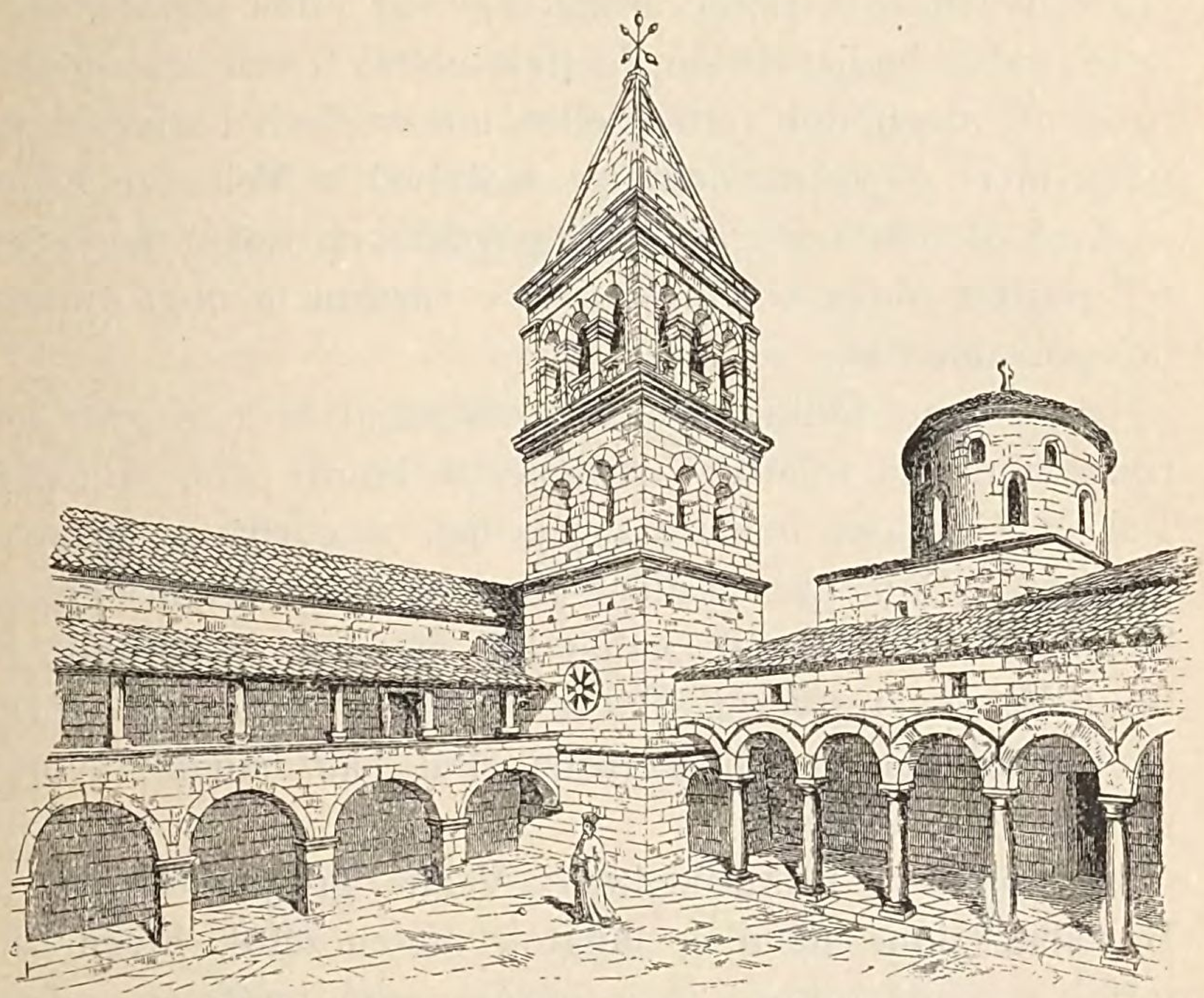
a segélyt is, melyet a horvát és dalmát városoknak nyújt, szintén nem ellene, de neve dísze emelésére adja. Károly király szemet húnyt e csalárd játékhoz; megköszönte Velencze szívességét, főleg azt, melyet az érsek úr iránt mutatott, és ugyanoly barátságosan tudatta, hogy legközelebb hathatós erővel és erős karral érkezik ama vidékre.

Mindezek azonban nem gátolták, hogy nehány év múlva (1327) Spalato is, tekintve a velenczei signoria emberséges, igazságos és édes uralmát, ne adja magát megyéstől Velencze pártfogása, kormánya, urasága és védelme alá, föntartván — tisztesség kedveért — mindazon jogokat, melyeket Magyarország királya «bír, vagy bírnia kellene».

Érdekes ismernünk a föltételeket, melyek alatt Spalato meghódolt. Velencze biztosítja Spalatót, hogy úgy fog vele bánni, mint a dalmát vidéknek legtöbb szabadsággal bíró híveivel. A velenczei kormánytanács választ számára két-két évi időtartamra kormányzót, kinek spalatói gróf lesz a czíme. E gróf a polgári ügyekben a városiak által megválasztott három bíróval és hat tanácsossal hoz ítéletet; hanem bűnvádi ügyekben önmaga fog ítélni, de ekkor is a spalatoi szokások szerint, melyektől csak a kegyelmiekben térhet el; csupán a gyújtogatók, csalók, gyilkosok, tolvajok és *árulók* irányában van teljesen szabad keze. Fizetése évi ezerkétszáz font kis pénzben, harminczkét denárt számítva egy garasba. Minden más jövedelem a községé. Fizetése után tart a gróf segédet, jegyzőt és nyolcz szolgát. Vendégűl mennie, vendéget hívnia nem szabad. Ajándékokat nem fogadhat — legfölebb friss gyümölcsöt. Kereskedést nem űzhet semmi szín alatt. Kedvezményképen a spalatoiak építkezési fát, követ, tetőzetet, ruhát — vám nélkül vihetnek Velenczéből saját szükségeik födözésére.

Hasonló szerződéssel hódolt meg a következő évben Nona városa is. Különös erőt kölcsönzött ez utóbbi vá-

ros szerződésének azon kikötés, hogy mindannyiszor, valahányszor szerződését a város megszegi, azaz fellázad, tízezer márka ezüstöt tartozik büntetésképen fizetni Velenczének. Megjegyzendő, hogy a magyar király jogait — szóval legalább — Nona is megóvta, mi arra mutat, hogy Magyarország tekintélye még nem sülyedt el egészen. Kitűnik ez még inkább abból, hogy midőn I. Károly magyar ki-

28. AZ ARCHANGELOI KOLOSTOR DALMÁCZIÁBAN

rály fiát, Endre herczeget Nápolyba viendő, a tengerhez érkezék, Velencze azonnal utasítá biztosát: ne avatkozzék most Skardona város ügyébe, nehogy szemet szúrjon, hanemcsak titkon tudakozódjék Mladen grófnál: mennyiért adná el a várost? Sebenigonak szintén azt hagyta meg: hallgasson ez idő szerint ügyes-bajos dolgaival, nehogy azokba a magyar király beleártsa magát. Csitításúl hajót adott neki, és kiváló jóakaratáról biztosította. Azzal sem

törődik: küld-e, nem-e üdvözlő küldöttséget a király elé. De azt még sem engedi meg, hogy a tenger felül falat építsen, mert elég erős fal «a velenczei uraság».

Ily ügyes, mondhatnók álnok játékot űzött Velencze a magyar királylyal szemben. Ilyen volt viszonya a szlavon főurakhoz is, kik a magyar koronának tartozó engedelmességet meg nem tartották, hanem folytonos rablásból éltek. Velencze e rabló urakat egymás ellen izgatta, segítette; rabló hadjárataikat, ha nem voltak a velenczei fönhatóság alá meghódolt terület ellen intézve, annál szivesebben látta, mert a veszedelemben, melylyel a Velencze barátságával dicsekvő főurak a tengerparti városokat fenyegették, rejlett főoka annak, amiért e városok a doge ótalmához folyamodtak.

A szlavon főurak, Velencze barátjai és a magyar korona hűtlenei valának: Nelipić, a knini gróf, Budisló, Pál és Gergely, néhai Czirjék fiai, a corbáviai grófok; továbbá a Subićok, másként Banićok vagy brebiri grófok közől: Pál és Gergely, néhai Pál bán fiai, a föntebb említett Mladen testvérei, Pál a Zrínyiek őse, végre Mladen, Skardona és Clissa grófja, Pál bán fiának, György grófnak gyermeke.*

Ellenben a FRANGEPÁNok, Veglia grófjai: Doym és Bertalan, noha némileg függtek Velenczétől, híven tartottak a magyarokhoz, s a hűségi eskü letételét, melyet régibb szerződések alapján követelt tőlök Velencze, évekig egyik határnapról a másikra halasztották.**

Már I. Károly király (és úgy tetszik, még inkább neje,

* L. a Subićokról: WERTNER, Délszláv uralkodók, 247—262.

** A Frangepánokról: WENZEL Gusztáv az Akad. tört. Értekezések XI. kötet. — Voltak a magyar királynak egyéb hívei is Horvátországban. Így olvassuk, hogy Lajos király a pápához folyamodik, miszerint nagyságos Boleszlót, ki feleségül vette (Subić) Mladen bán leányát Katát, és nem tudta, hogy 3. és 4. fokú rokonság van köztök, utólagosan dispenzálja. A mit a pápa megtesz. (*Suppl. Clem. VI.* a. I, p. II. f. 189.)

az erélyes Erzsébet) megsokallotta ez állapotot; megfékezni készült a szlavon urak rakonczátlanságát és széttépni a velenczei álnokság hálóit.

1340 elején híre járt a horvát részeken, — s e hír nagy megdöbbenést szült nemcsak itt, de Velenczében is, — hogy a magyar király és királyné ifjabb fiokkal (Istvánt kell értenünk) nagy sereggel jőnek a tengeri vidékre. A horvát főurak, kik vesztöket sejték, azonnal szövetséget ajánlának Velenczének és segélyt kértek tőle, melyre támaszkodva azzal hitegették magokat és másokat, hogy helyt tudnának állani a magyarokkal szemben, mert a vidéket annyira elpusztítanák, hogy a magyar seregnek elesége nem lenne; aztán váraikból és a szorosokban oly erővel támadhatnák meg őket, hogy a magyar király örűlne, ha menekülne. Nyilván a szerencsétlen havasalföldi expediczió adta ajkokra e vakmerő szavakat!

Hogy mindamellett nem bíztak erejökben, meglátszék abból, mert Velenczét minden áron szövetségökbe vonni igyekeztek. Mladen Skardonát, Pál gróf egy, Gergely két várat ajánlott föl a köztársaságnak, hogy birtokába átengedi.

Azonban ily hívókára szükség nem volt. Velencze magától is, mihelyt a magyar király jöttének szándékáról értesűlt, azonnal lázas tevékenységet fejtett ki. Mint nagy veszély idején, három tiszttartót (ma kormánybiztosoknak neveznők őket) küldött Szlavoniába, kik a lakosságban a jó szellemet éleszszék és a híveket is városaik védelmére buzdítsák. Tudakolják meg: mily mértékben hajlandók a szlavon főurak ellenállani a magyar királynak, és mennyi segélyt várnak Velenczétől? A velenczei kormánytanács meghagyta Zengben tartózkodó kereskedőinek, hogy szemfül legyenek, minden újdonságot azonnal, nem tekintve a költségre (!), megírjanak. Titkon leveleket küldöttek a magyar királyi udvarba, az ott levő olaszokhoz, tudakolván:

jön-e a magyar király, mi czélból és kinek a tanácsára? Mladennek Skardonáért tízezer font denárt ajánlottak, nehogy e várost másnak játssza a kezére, mi nagy baj lenne.

Izgatottsága annyira elragadta a signoriát, hogy midőn megérté, hogy Zára új gályát akar venni a zengi gróftól, a vételt minden áron meg kell akadályozni: azt parancsolta, mert ha rossz hangulatban volnának a záraiak, nem csekély kárt okozhatnának Velenczének.

Tudósítást vevén pedig, hogy a magyar király már megindúlt és rövid időn megérkezik, meghagyta Morosini Péter tengernagynak, hogy hat gályával a szlavon tiszttartók rendelkezésére, hajóik és népök védelmére siessen. Ha pedig a tiszttartóknak már nem volna szükségök hajóhadára, mutassa magát a szlavon partokon az alattvalók bátorítására. Ugyanígy cselekedjék a Cornaro András parancsa alatt útjából visszatérő négy gálya is. De a hajós népet ne engedjék a partra szállani, mert ezek garázdálkodása sok botránynak okozója, a mit most minden áron kerűlni kell.

Azonban a magyar király nem jött. I. Károly az időben nagyon betegeskedék. Szenvedő állapota és a tatárok gyakori beütései meggátolták szándéka kivitelében.*

* Anjoukori diplomacziai Emlékek, I. köt. 87. 131—3. 205. 211. 238—9. 251. 254. 258. 275—6. 278. 281. 288. 290. 298—9. 306. 318. 364—6. 369. 370—1. 378. 383—4. számok.

XIII.

HAMŰVET, melyet atyja kezéből a halál kiütött, fia és utódja fogta erélyes kezébe, és mindenek előtt szlavon bánját, Lindvai Miklós urat sereggel indítá Horvátországba, megfenyítendő a koronához hűtlen főurakat, és váraikat hatalmába kerítendő. Velencze, mihelyt neszt vőn a magyarok jöveteléről, «tekintve a nagy és világos veszedelmet, mely a szlavon részeket fenyegetné, ha a magyarok oda betörnének, még inkább a veszélyt, mely a velenczei városokat érné», azonnal ismét három főrendű tiszttartót (provisores solennes) küldött Szlavoniába: Nona, Zára, Sebenigo, Spalato és Trau városokba, hogy a lakosságot hűségben megtartsák, kémeket küldjenek szerteszét, kik az ellenséget szemmel kísérjék, meglátogassák a brebiri, korbaviai és knini grófokat* és őket szövetkezésre, váraik gondozására buzdítsák, «mert igen szükséges, hogy a magyaroknak ellenálljanak». Segítséget is ajánlottak nekik e czélra: kétszáz lovast, vagy megfelelő számú gyalogost. A kereskedelmi hajókat pedig eltávolították; de annál sűrűbben mutatkoztak a partőrző gályák a lakosok bátorítására; ha kell: megfélemlítésére.

Miklós bánnak négyezer lovasból álló serege nem mutatkozott elégségesnek. A tartományt, a hűtelenek birtokait ugyan elpusztította; de Knin jól megerősített fellegvárát a magyar sereg megvenni nem bírta. Az ostrom volt mégis annyi hatással Nelipić özvegyére, hogy — Velencze intéseit siketségre vevén — követeket küldött La-

* Nelipić már nem élt; várában özvegye: Vladislava és fia: Iván parancsolt.

jos királyhoz, hódolatát bemutatandó és a szent korona hűségére visszatérendő. Lajos kegyesen fogadta a megtérőt, vára átadását, bőséges kárpótlás mellett, követelvén. Erre is ráállott az özvegy; midőn azonban Miklós bán elvonúlt a vár alól, a korbaviai grófok bujtására megváltoztatta szándékát. Lajos király kijátszva látván magát, nagy haragra gyuladt; viszont annál inkább pártfogásába fogadta Velencze, és utasította dalmát városai főnökeit, kérte a korbaviai és vegliai grófokat is, hogy az özvegynek és árvájának segélyére legyenek, ha a körűllakó rabló népségek őket megtámadnák; a maga részéről fölajánlta nekik, embereiknek, gulyáiknak és nyájaiknak menedékűl szigeteit.[1] (1344.)

A következő évben tehát Lajos király személyesen indúlt meg, hogy horvát alattvalóit az engedelmességre viszszaterelje. Szlavoniába junius második felében érkezett,[2] húszezer vitézzel, kiknek számát ama vidéki főurak,[3] névszerint a bosnya bán, Kotromáić István tetemesen szaporíták.

Bihácson állapodott meg,[4] és fölhítta a lakosokat a hódolatra. Az összes tótság, nagyok, középsorsúak és alrendűek megszeppentek, azonképen a Velencze uralma alatt levő városok, és átjöttek Bihácsra, hódolatukat jelentvén és váraik kulcsait átadván. Még a knini grófné és fia is megjelent és átadta várát, melyért cserében Czetina vidékén kapott uradalmat.[5]

1 Anonymus de Obsidione Jadrensi, Schwandtnernél III, 667. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 52—55. 58—9. 61. számok.

2 1345 junius 27. így keltez: in descensu nostro ultra fluuium Zaua, iuxta villam Zengiurg. (Tkalčić. Monum. Cittis Zagr. I, 179.)

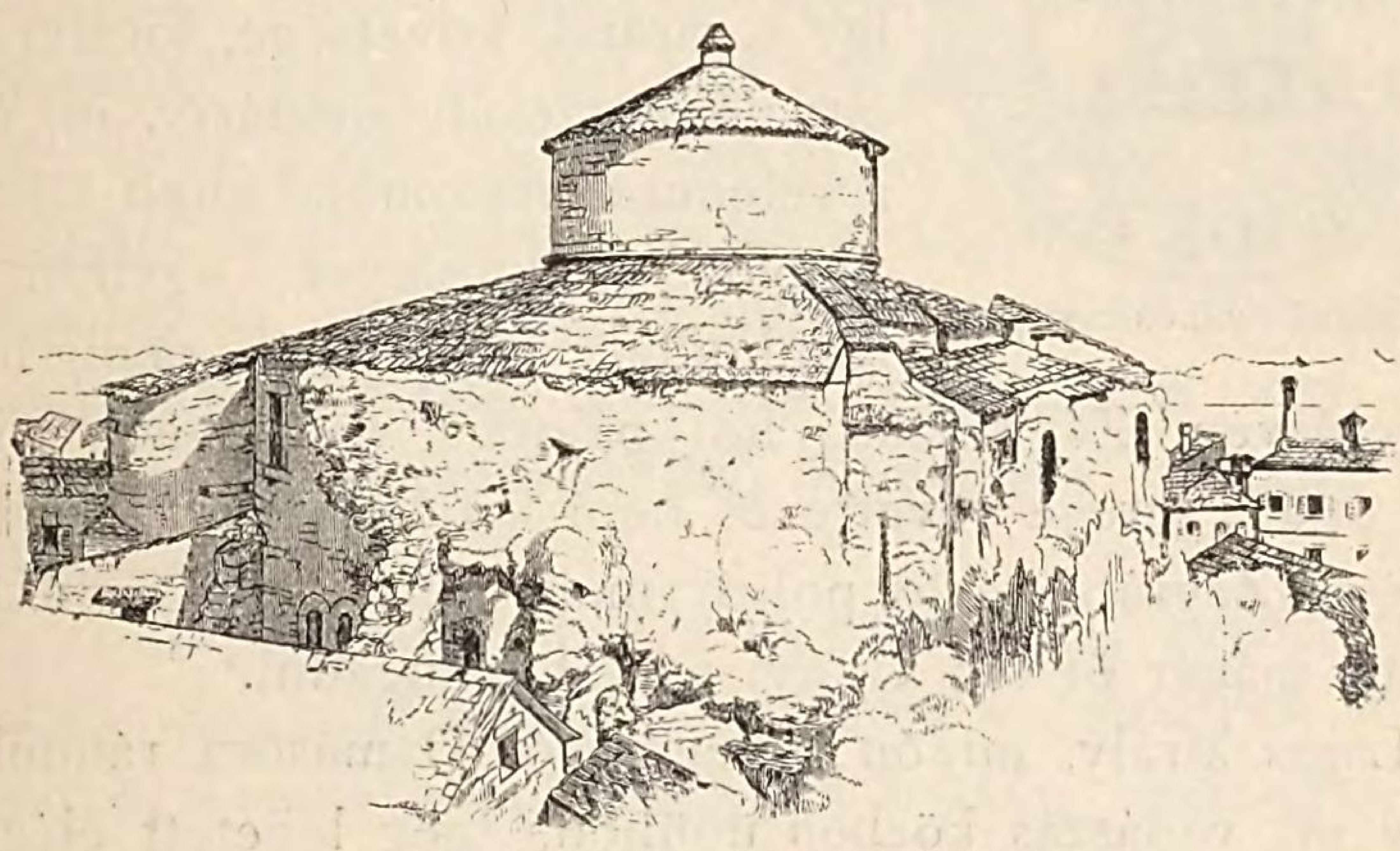
3 Mert némelyek közűlök már megtértek; így Budiszló gróf brebiri Ugrin gróf fia, kinek azért Lajos király bűnfeledést igért, örökében megerősített, sőt Brebiri János, magtalanul elhunyt javaiban is örökölni engedte. (Fejér, CD. IX/I, 283. IX/II, 479.)

4 Lajos király 1345 julius 16. és 22-én klokotfői (Kalkochfeu) és bihácsi (Byhygh) táborában igazságot szolgáltat. Vele vannak Dancs komáromi főispán fia László, Bazini Sebös mester és Méhesi János tornai nemes. (*Anjouk. Okmt.* IV, 517—8.)

5 Lajos király e gyors eredményt

Csak a brebiri grófok közől Pál, Osztrovicza ura, Mladen Clissa és Skardona grófja, bizakodván Velencze tengeri hatalmában, nem hajtották meg fejöket.

A velenczei kormánytanács, értesűlvén a magyar király jöttéről, már junius elején nevezett ki tiszttartókat, hogy lelket öntsenek a szlavonokba és föntartsák a «dicséretes» szövetséget, melyet nehány szlavon főúr kötött. Junius végétől julius közepéig lázas tevékenységet fejtett ki tengerparti városai védelmére. Két zászlóalja gyalogot rendelt Trevisoból Nonába; száz ügyes számszerest (ballistarius, falistár) küldött, hogy tiszttartói azokat a szükséghez ké-

29. SZ. DONATUS TEMPLOMA ZÁRÁBAN.

pest szétoszszák, e számot aztán újabb kétszázzal növelte; utasította Arbét, Pagót és Lesinát, hogy ha segélyt kérnek tőlök, azt meg ne tagadják; hajókat küldött a dalmát partokra és fölhatalmazta a vránai perjelt, hogy a jánoslovagok számára hajót szereltessen föl; Mladen gróf részére, hogy magát a magyarok ellen védhesse, két manganellát (kőhajító gépet), száz löveget (balistát) és ötven vértet küldött; Nonának, mely rosszúl vala ellátva, két

Miklós szlavon bánnak tudta be érdeműl, ki «partes Croacie, que per quondam indeb ite detentores, tempore sui banatus se opponentes, per suam industriam et sagacitatem . . . dominio nostro subiugauit». (FEJÉR, CD.IX/I, 507.)

manganellát és négy spingardit szereltetett föl; hajókat czirkáltatott a partok hosszában, nehogy Zengből eleséget kaphassanak a magyarok stb.

Mindez nem használt. Még a dalmát városok is fényes küldöttséget indítának Lajos király elé értékes ajándékokkal. Ki akart tenni magáért főleg Zára, három követet és nagyszerű ajándékokat küldvén a magyar királyhoz. De a követek oly ünnepélyes lassúsággal jártak el tisztjökben, hogy időközben Lajos, ki tizennyolcz napig időzött Bihácsnál, haza felé vette útját, s így a záraiak követsége, királyt nem látva kényszerült megtérni, mi fölött a velenczei uralommal eltelt lakosok, nagyok és kicsinyek, egyiránt boszankodtak. Lajos király pedig hadait megelőzvén, Zágrábnak, hol palotája volt,[1] vette visszatérő útját; serege követte és nem kis költséget okozhatott Gerécz (Zágráb) város polgárainak, mert a király indíttatva érezte magát öt évi királyi adóját elengedni.[2]

30. ZÁGRÁB VÁROS PECSÉTJE.

Lajos király, midőn Visegrádról Damásdra rándult át, hogy ott vadászás közben üdüljön,[3] meg lehetett elégedve ez évi hadjáratával, annál is inkább, minthogy Laczkfi András székely ispán, utóbb erdélyi vajda, a tatárokon vett fényes győzelemről tett jelentést.

A tatárok ugyanis ez időtájt gyakran betörtek Magyarországba, az erdélyi széleket, a székelyek földét számtalanszor feldúlták. A király tehát meghagyta Laczkfi Andrásnak, vezessen hadat a tatárok ellen. A hadértő férfiú felülést

1 «Pallacium seu castrum domini regis iuxta portam existens.» (TKALČIĆ, Monum. Cittis Zagr. I, 170.) 1345. augusztus 1. Zágrábban tartózkodik. (*Zichy-Okmt.* II, 173.)

2 TKALČIĆ i. h. 179. l. — Egyebekre: *Budai Krónika* 278. l. — *A zárai névtelen* SCHWANDTNERnél III. 669. l. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 70, 74—8. számok.

3 DAMAS, in loco venacionis nostræ. (*Zichy-Okmt.* II, 182—3.) Úgy vélem Garam-Damásdot kell érteni.

rendelt a székelyeknek, kikhez nehány, köztök lakó magyar is csatlakozék, és hatalmas sereggel rontott a tatárföldre. Az ütközetben számtalan tatárt levágván, vezéröket Atlamost, ki főszemély vala a kán után s a kán nővérét bírta feleségűl, elfogta, és megvetvén az érette fölajánlott váltságdíjat, lenyakaztatta. Aztán sok fogolylyal, aranyban, ezüstben, gyöngyös ékszerekben és drága ruhákban töméntelen zsákmánynyal tért vissza. A foglyokat és számtalan elszedett zászlót a királynak küldé Visegrádra.

Tartott pedig ez ütközet három napig; kemény is lehetett, mert azonnal gyönyörű legenda fűződék hozzá.

E három napra, — így szól a legenda, — míg e harcz tartott, szent László feje a váradi templomból, a hol őrízték, eltűnt. Midőn pedig a kincsőrző kanonok negyednapon a maga helyén ismét meglelé, annyira verejtékezett, mintha nagy munkát végezvén, érkezett volna vissza. Ezt nemcsak a többi káptalanbeliekkel, hanem sok szerzetes pappal közölte a kustor.*

A csuda megtörténtéről a foglyok is tanúságot vallottak. Egy vén tatár mondá, hogy nem a székelyek meg a magyarok, hanem ama László, kit mindig segítségűl szólítának, verte meg őket.

Más foglyok pedig ezt beszélték: «Mikor a székelyek ellenünk jövének, élökön szálas vitéz nagy lovon űlve, fején arany koronával, kezében szekerczés lándsával (dolabrum) borzasztó suhintásokkal és csapásokkal rontott meg bennünket. E vitéz feje fölött pedig egy gyönyörűséges úri asszony, szintén koronás fővel, ékes és fényes ruhában lebegett.» Világos, magyarázza a krónikás, hogy a Krisztus hiteért harczoló székelyeket maga a szent Szűz és szent László segítette a saját erejökben és sokaságokban elbizakodott tatárok ellen.

* *Kustor*, annyi mint *custos*, kincsőrző, ma őrkanonok. Ezen szó az infimz latinitásnak nyelvünkben maradt egyik emléke.

A vérszemet kapott székelyek pedig a következő évben nagy számmal csaptak ismét a tatárokra. Megint nagy diadalt arattak, megszámlálhatatlan sok ellenséget levertek, tömérdek drága prédát ejtettek, csillogó fegyverekkel, barmokkal, gyöngyökkel, gyémántokkal gazdagon tértek haza — hálát adván Istennek, ki e győzelemre segítette őket. Sőt rákapván, többször ismételgeték a vitéz székelyek e hadjárataikat a tatárok ellen, és mindig jó szerencsével, míg végre a megriadt pogányok messze (a Krim félszigetre) elköltözének, a tenger partján lakó fajrokonaikhoz.[1]

Így a krónikák. Az oknyomozó történet annyit ad hozzá, hogy Lajos király a Sóky (Swky) testvéreket, kik az ország határát a vad tatárok betörése ellen vérök hullásával védelmezték, dícsérettel említi és megjutalmazza.[2] Lőkös mesternek a székelyek és Brassó ispánjának (Tót Lőrincz tárnokmester fiának, Kont Miklós nádor öcscsének) és Orbán várhegyi királyi várnagynak pedig megparancsolja, hogy a várhelyi királyi végvárat (a Sepsi széken), melyet hajdan a régi királyok parancsára a pogányok és bessenyők ellen építettek és legközelebb a berohant tatárok megrongáltak, javíttassák ki és jól erősíttessék meg; ellenben a vártól kétszáz dűlőnyire (aratra) a hegyek közt fekvő Székelynéz nevű romlott őrtornyot, mint amely különben is se kémlésre, se védelemre nem elég alkalmas, rombolják le.[3]

Lajos király, ki egész uralkodása alatt azon volt, hogy országait gondosan megóvja a hadjáratok dulásaitól, birodalma e délkeleti csűcsében is (mint majd látni fogjuk) több várat építtetett, hogy vitéz székelyei gondtalan szaporíthassák hadait, kedvelt szászai ipara fölvirágozzék.

1 *Chronicon Budense* PODHRADCZKYnál 276. — *Turóczi Krónika* II, 6. — *Dubniczi Krónika*, fontes domest. III, 167.

2 *Anjouk. Okmt.* V, 248.

3 *Székely Oklt.* I, 62.

XIV.

ÖRÜLT Velencze, midőn a magyar seregek eltávozának. El is határozta azonnal, hogy Zárát kétszínű magaviseleteért megbüntetni s ekként a signoria tekintélyén ejtett csorbát ki fogja köszörűlni. Példát is kell adni: mert ha Zára elpártol, ki tartja féken a többi tengerparti várost? Dalmáczia birtoka áll a koczkán... A velenczeiek természetökhöz híven alattomos úton láttak a boszú művéhez. Míg Lajos szlavon vidéken tartózkodék, szebbnél szebb, bizalmasnál bizalmasb leveleket intéztek Zárához, melyek legutóbbika 1345. évi julius 23-án kelt, pedig ekkor valószínűleg már eltökélleték vala Zára veszedelmét.

Alig indúlt Lajos Magyarországba, maroknyi néppel hagyván csak vissza Miklós bánt, Velencze legott nagy gyalog és lovas hadat bízott Giustiniani Márk vezérletére, hogy Zára ellen indúljon, míg Canalis Péter tengernagyot hajóhaddal küldé, hogy Zárát a tenger felől elzárja.

Már augusztus 10-én írta Dandolo András doge az arbei grófnak: «A záraiakkal, mint lázadókkal és ellenséggel bánunk el». Zárának minderről sejtelme se volt.

Augusztus 12-én érkezett Canalis Péter hajóival a város alá azon ürügy alatt, mintha azon részeket meglátogatni volna föladata, és magához kérette a grófot, több velenczeit és néhány előkelő zárait, hogy velök a város ügyeiről tanácskozzék. Midőn a meghívottak a fedélzeten valának, elmozdúlt a parttól, a nyilt tengerre evezett kijelentvén: «Innét addig nem távoztok, úgymond, míg a velenczeiek és ingóságaik nincsenek gályáimon». Úgy történt, a mint rendelé, mire a következő napon megkez-

dette az ellenségeskedést. Szegény zárai lakosokat, kik szénájokkal jöttek a szigetről, megtámadták tengerészei, és őket, részint felkonczolták, részint letartóztatták. Így jártak azon zárai nemesek és alsóbbrendű lakosok is, kik esetleg Pago szigetén tartózkodának. A foglyokat Velenczébe küldötték, ott oly szűken tartották és szigorúan őrizték, hogy sokan közűlök megbetegedtek.

31. DANDOLO ANDRÁS DOGE ARCZKÉPE.

Velencze kemény utasításokat adott parancsnokainak. Meghagyta, például, Giustiniani Márknak, minthogy lovassága, köztük ötszáz bőrsisakos (barbutus) hozzá csatlakozott már, folytonosan portyáztasson, a záraiak birtokát fosztassa, pusztíttassa, gyújtassa és ott ejtsen bennök, a hol éri, minden kímélet nélkűl lehető sok kárt. Indúljon azonnal (Nonából, hol augusztus 22-én tartózkodék) Zára alá és fogjon az ostromhoz úgy, hogy ebből mennél több haszon háromoljon Velenczére és kár Zárára. Zára előtt, hogy a

kirohanás elől is védve legyen, építsen favárat,* melyhez a szükséges építési anyagot küldik immár. Ne hallgasson békeajánlatra, lévén az ő föladata a hadviselés, a rontás-bontás. Ha alkudozók jönnek hozzá békeajánlatokkal, küldje azokat a kormánybiztosokhoz, anélkűl, hogy abbahagyná az ostromot és kártevést. Hadd jusson tönkre Zára! E rendelet megtartásával fogja magát a tanácsnak ajánlani.

De-Canalis Péterhez pedig a következő parancs indúlt: Helyesli a kormánytanács, hogy Zára kikötője előtt horgonyoz és nem enged semminemű járművet a városba jutni. Gondja legyen neki is, hogy hajói által az ellenségnek annyi kárt okozzon, mennyit csak okozhat. Mivel pedig hajója bőven van, küldjön nehányat azon szigetekre, hol a záraiak marhájokat tartják, ezeket hajtsa el és küldje Velenczébe.

Biztosainak pedig azt parancsolta: Járják be Sebenigo, Trav és Spalatro hatóságait és figyelmeztessék őket, hogy a Velenczével kötött egyezményökhöz képest ismerjék kötelességöknek tehetségök szerint szárazon és vízen, személyökben és vagyonukban üldözni és károsítani a föllázadt záraiakat. Mire nézve, ha tengeri járművekre vagy fegyverre volna szükségök, szívesen szolgál a köztársaság. — A pagoiak is kaptak e czélra egy hajót.

Végre közhírré tétették: Ha kinél záraiak vagyona volna letéve, ezt jelentse föl az illető és a letétet adja ki. Ha nem teszi, kettősét fizeti az eltitkolt értéknek, mely bírságnak harmada a föladót, harmada a kormánybiztosokat, harmada az államot illesse.

És mind e kemény rendelkezéssel nem érte be Velencze. Szövetségeseket is keresett, kik boszúművében segítsék. Elsőben is fölhítta Veglia két grófját és előadta nekik: gondolják meg, mekkora veszély fenyegetné őket,

* A velenczeiek e favárát *bastidá*-nak, a záraiak *steccatá*-nak, a magyarok *székács*-nak nevezték.

ha a magyar király elfoglalná Dalmácziát. De a hű Frangepánokra nem volt hatással Velencze előterjesztése. — A korbaviai grófokban, változó gondolkozások miatt nem igen bízott a kormánytanács. Figyelmeztette hadnagyait, hogy a horvátoknak általán véve ne küldjenek velenczei alattvalókból álló segélycsapatot, legfőlebb német zsoldosokat. Hanemha Gergely gróftól biztosítékot, fiait vagy csak egyet közűlök túszúl kaphatnának, akkor szövetkezhetnének vele.

Gergely gróf, úgy jelenték a szlavon kormánybiztosok, reá állott e föltételre, sőt azt is megígérte, hogy testvérét Budizlót, ki a magyar királynak már meghódolt, valamint egyik nőrokonát is a szövetségbe vonja. — Azonképen Pál osztroviczai és Mladen clissai gróffal is létre jött az egyesség, melylyel Pál és Mladen kötelezék magokat, hogy a záraiakat hihetőleg károsítják; váraikba fogadnak annyi velenczei őrséget, mennyi a tanácsnak tetszik; ha Velencze Knint ostromolni akarná, adnak e czélra elégséges haderőt, és ha sikerűlne e várat a magyaroktól elfoglalni, átengedik vagy megtartják azt, amint a tanács rendeli. Viszont Velencze kötelezte magát, ha a magyar király vagy hadai a várat ostromolnák, segítségökre fog sietni; ha pedig békét kötne, abba a grófokat befoglalja. — Arról is értesülünk, hogy Padova ura szintén szövetségese volt Velenczének Zára ostrománál.

A záraiak megdöbbenve már az ellenséges szándéktól is, melyet védőik irányokban tanúsítának, azonnal követséget indítottak Velenczébe, mely a dogenak fölvilágosítással szolgáljon. Canalis Péterhez pedig Miklós barátot küldték számon kérve tőle embertelenségeit. A válasz, melyet nyertek, igen fönhéjázó vala. Két útja van Zárának, így hangzott az: vagy bontsa le falait, adja át erősségeit és fogadja korlátlan uráúl Velenczét; vagy álljon ki a gyepre és vívja ki, ha bírja, önállóságát.

A polgárok ily sértő nyilatkozatra gyűlést tartanák és elhatározták, hogy mindnyájan fegyvert ragadnak városuk védelmére, mely másfél évre el volt látva eleséggel. Egyúttal követet küldének Lajos magyar királyhoz, fiához és utódjához Károly királynak, ki nagy szeretettel viselkedék, míg élt, városuk iránt.

Augusztus 16-án hajnalban indúlt meg követjök siető útjára, ki Lajos király színe elé érvén, födetlen és alázatos fővel, térden állva, ajándékkal kezében ajánlá föl neki, mint természetes urának Zára városát és esedezék: kegyeskednék a szent korona pártfogásában részesíteni üldözött lakóit.

Lajos nemes lelke csordúltig eltelt keserűséggel Velencze alávalósága hallattára. Minden erejével meg fogja a polgárokat védeni, mondá; s e válaszát röviden írásban is kifejezte:

«Lajos Isten kegyelméből Magyarország királya nemes Jádra városa bírái-, tanácsa- és közönségének üdvözletével jó akaratát! Megértettük Miklós szlavon bánunk tudósításából szorultságtokat. Mire nézve tudjátok meg, hogy eltökéllettük teljes erőnkből megvédeni benneteket és sietve készülünk segítségtekre. Addig is vitézűl tartsátok magatokat. Kelt Visegrádon, 1345. évi augusztus hava 25-dik napján.»*

32. LAJOS KIRÁLY PECSÉTJE.

Képzelhető, mekkora örömet keltett Zárában, midőn a közgyűlésen felolvasák a nagy király levelét. A nép újjongott, énekelve és tánczolva járta be az utczákat, harangozás és trombitaszó közt letépte a velenczei czímereket, színeket, jelvényeket és helyette a magyarral ékesítette pajzsát, sisakját, ruháját. A város körűl táborozó ellenség

* E levél írmodora elüt Lajos király kanczelláriája író modorától. Nyilván át van az alakítva a megujhodott classicismus ízlése szerint, melynek szele a zárai korírót is érintette már.

bámulatában nem tudta, mire venni ez örömzajt; kér, de nem kap feleletet.

Zára azonban nem állott meg a királypárti tüntetéseknél, hanem ügyesen és erélylyel folytatta önvédelmét, mint ez Velencze boszús tudósításaiból és rendeleteiből kitűnik. Panaszkodnak a velenczeiek, hogy a zárai hajók kárt okoztak övéiknek Chioggiában, Pescarában és Ortone vidékén. Két gályát küldöttek tehát e hajók üldözésére az apuliai és anconai partok felé, hol a zárai hajók állomásoztak. Ment e két gályával két jegyző is; az egyik, hogy minden parti állomásnál panaszt emeljen — ez az utasítása — a pártolás miatt, melyben a záraiakat részesítették; a másik külön szálljon ki Anconában. Ancona, mintha Velencztétől tanúlta volna, szép szóval tartotta a követet, de ígéretei daczára élelmi szerekkel telt hajókat küldött és amaz óriási lánczot készítteté Zárának, melylyel ez augusztus 30-án kikötőjét hathatósan elzárta.

E miatt, de egyébként is igen elégűletlen a velenczei kormánytanács ostromló serege működésével. Kifogyhatatlan szemrehányásaiban. Annyi gépet és mestert küldött már az ostromló hadhoz és még egy löveget sem dobtak a városba, pedig a záraiak ugyancsak szorgalmasan lőnek számszereikkel táborukba. Különben sem ügyelnek eléggé. A záraiak a gyenge és haszontalanúl fogyasztó népet kiűzték városukból, s ezt nem akadályozta meg senki. Két követet is ki hagytak osonni, kik a magyar királynál voltak. Mi több: minap (deczember 3.) mintegy ötvenen kirohantak és Nonából harminczöt szarvasmarhát hajtottak el. — Az aquiléjai pátriarcha is pártolta a lázadókat; futárt futárra küldött érdekökben a magyar királyhoz, és egy futárt sem tudtak elfogni! — A kémkedő rendszert is jobban kell szervezni. Küldjön az arbei gróf kémeket Magyarországba, hogy biztos tudósítások érkezzenek Velenczébe.

A záraiak nemcsak Magyarországba küldének követeket, hanem szeptember 1-én, viharos éjnek idején egyik előkelő polgárokat, Storadi Bertalant Siciliába küldötték Endre királyhoz, esedezvén, hogy szeretett bátyja iránti tekintetből, vegye oltalmába hajóikat és segítse őket, a miben lehet. A nevezett követet szeptember 17-én bocsájtották Endre király elé, ki, miután kegyesen kihallgatá, biztosította őt kérelme meghallgatásáról. De a következő éjjel meggyilkolák az ifjú királyt, és a záraiak hat hónapig gyászolták, mert sok reményök veszett el vele.

És csakugyan. Elsőben is Lajos királyt szerencsétlen öcscsének halála annyira elfoglalta, hogy Zára ügye azonnal háttérbe szorúlt; azután a magyar államnak hajóhada, mely nélkűl Velenczét megtörni lehetetlennek látszék, nem lévén, a remény oly szövetségesre, ki hajóhadával jőjjön segítségűl, sok időre eltűnt.

Endre halála hátrányait azonnal megérezték a záraiak. Lajos király képtelen volt föntebb közölt levelének értelmében azonnal táborba szállani, hanem megbízta Kotrománics István bosnya bánt és Lindvai István szlavon bánt, hogy Zárát az ostromzár alól fölmentsék. *E bánokat azonban Velencze megvesztegette,** mire hanyagúl jártak el tisztökben. Seregökkel ide s tova sétálgattak a helyett, hogy a király parancsát teljesítették volna. Midőn pedig a hozzájok küldött zárai követek sürgették, hogy támadják már meg az ostromló hadat, ennek erejével és a magok

* Ezen körülményt János baráton, a dubniczi krónika íróján kívűl a zárai névtelen koríró is említi. De ezek nem annyira objectiv tanúk, kivált a Névtelen nem az, kiknek szavára el kellene hinnünk, hogy István bán, a magyar királyi család rokona, Lajos király leendő ipja, engedte megvesztegetni magát. Ezt annál kevésbbé, minthogy a küküllei főesperes e gyanusítással nem él. Azonban az anjoukori diplomácziai emlékek közzététele óta kétségtelenné válik azon igen gyanús és benső viszony, mely Velencze és a bosnya bán közt fráter Peregrinus által létre jő, utóbb fráter Caterino közbejöttével föntartatik. Velencze hasznos szolgálata jutalmáúl annak száz, ennek ötven aranyat adat, Peregrinus — ha nem csalódom — még bosnya püspök is lesz, míg a bosnya bán számára ajándékképen egy alkalommal ezer aranyat, követének száz aranyat utalványoz a signoria.

serege gyöngeségével mentegetődztek. Ha kétannyian volnának is, — mondogaták színlelt félénkséggel, — akkor se mernék a velenczeieket favárokban megtámadni.

Ily körűlmények közt nem maradt a zárai követeknek egyéb menekvésök, hanem újra egyenesen bizalomteljesen a királyhoz, kinek szavában tántoríthatatlanúl hittek, s a ki megígérte volt nekik, hogy szükség esetén személyesen jön segítségökre, fordúlni.

33. SZ. CHRYSOGONUS RELIQUIARUMA.

Zára Velenczéhez arányítva akkor még jelentéktelen város volt, mely jövedelmét kiváltképen kereskedelméből merítette. Innét a gyakori összeütközés Velencze és Zára közt. A háború Velencze ellen tehát a kereskedelem szünetét, minden keresetforrás bedugulását jelentette.

E nem épen kecsegtető viszonyok közt megható ünnepélyt rendeztek a szorongatott záraiak november 24-én védő szentjök, Chrysogonus vértanú ünnepén, mely által míg egy részről királyok iránti hűségöket mutatták meg,

másrészt a nép lelkére akartak hatni s annak csüggeteg reményét táplálni.

Miklós érsek, születésére maga is zárai, városának hű fia nagy misét szolgált főtemplomában, mely alatt a magyar zászlót, Lajos király ajándékát megszentelte, buzdító beszéddel kísérvén szent szertartását. Az összes hívek meghatottan ament kiáltának befejezésűl, mire a papság és nép a szentelt zászlót ünnepélyes körmenetben kivitte a főtérre, ott nagy örvendezés és harsonazengés közt magas árboczra felhúzta, hogy lássa és hallja Velencze a törhetetlen határozottságot és rendűletlen hűséget, mely Zára lakóit lelkesíti.

Velencze meghallotta e kihívást és tajtékozó dühhel válaszolt reá. Fölhítta szárazföldi serege és hajóhada vezéreit, valamint szlavon tiszttartóit: lépjenek alkudozásba azon elveteműltekkel, kik Zárát árulással Velencze kezére juttatni készek. Ígérhetnek nekik ötvenezer aranyig és biztosítsák őket, hogy aláváló tettök végrehajtása után sértetlenűl lakhatnak akár Zárában akár Velencze bármely területén, és élvezhetik árulások gyümölcsét. Nem is kell titkot csinálni a dologból, így szól e cynicus rendelet, hanem ki kell doboltatni* és kéthavi határidőt szabni. Magától értetik ellenben, hogy a megszállott községgel alkudozni, vele fegyverszünetet vagy békét kötni semmi szín alatt sem szabad; hanem a végsőig kell folytatni az ostromot.**

* Ne botránkozzék meg az olvasó, ki tudja, hogy a hirdetés az időben tárogató mellett, hasonló czélokra külön rendelt hirdetők, hírnökök által történt, e kifejezésen.

** *A zárai Névtelen* SCHWANDTNERnél III, 670. kövv. — *Anjouk. dipl. Emlékek*, II, 79—82. 84. 86—9. 92. 94. 102—3. 112. 114—5. 117. — *Historia Cortusiorum*, MURATORInál XII, 919.

XV.

Lajos király, kinek öcscse halála sok gondot adott, mint azt legott bővebben elbeszéljük, — megfontolván, hogy a szlávon ügyeket egy csapással ketté vágni, véglegesen elintézni most nem lehet; másrészt a siciliai hadjárat lehetőségét számításba vévén, minthogy arra is tekintettel kellett lennie, hogy a közbeeső Velenczével tűrhető viszonyba jusson, megkereste szövetségesét Albert osztrák herczeget, hogy a közbenjárást Velenczénél megkísértse.

Albert udvarmesterét küldé követűl a köztársasághoz, ki itt nagy tiszteletben részesűlt és végzett annyit, hogy a signoria ellenkövetséget küldött az osztrák herczeghez. 1346 februárban indúlt e követség útjára következő utasítással: Velencze nem gyűlölséggel, de sőt tisztelettel és szeretettel viseltetik a magyar király iránt, nincs is vele semmi baja. Ha ellenben a herczeg úgy tudná, hogy a magyar király nehéz szívvel van Velencze iránt, és a herczeg békítő kívánna lenni közöttük: Velencze nagyra becsűli e jóakaratot, mert szívén fekszik a béke és barátság föntartása. De Zára háromszáz év óta birtoka Velenczének, melynek mindig javán dolgozott, míg a záraiak hálátlanúl föllázadtak. Seregét tehát a köztársaság el nem vonhatja Zára területéről, mert hisz az saját területe. — Ha pedig esetleg a magyar királylyal találkoznának, üdvözöljék őt a megillető, szokott tisztelettel és fejezzék ki a köztársaság megütközését Endre király halála fölött. Egyebekben tartsák magokat utasításokhoz, és ne hánytorgassák a köztársaság jogait, mert jobb ilyesmit elhallgatni, mint fölhordogatni.

A velenczei követség bízott Ausztria barátságában, és azt jelentette a signoriának: úgy hiszi, a magyar király hajlandó lesz fölhagyni a záraiak pártolásával, ha viszonzásképen kettő közűl egyet megnyer a köztársaságtól: vagy segélyt öcscse halála megtorlására; vagy pénzt. Mire a velenczei köztársaság nem késett követeinek a következő választ küldeni: hadi segítséget Apuliával való kereskedelmi összeköttetései miatt nem adhat; pénzt azonban ajánlhatnak, és pedig 40,000 aranyig, ha a magyar király jogáról Zárára, — és ismét 40,000 aranyig, ha jogáról Dalmácziára lemond.

Honnan merítették a velenczei követek vérmes reményeiket, nem tudjuk; de tény, hogy Lajos király a záraiaknak küldöttségök által, mely a bosnya bán táborából jött Visegrádra, leveleiben is szívós kitartást ajánlott, mivel eltökéllett szándéka megvédeni és személyesen minden erejével fölkelvén, szorúltságokból megszabadítani őket. Albert osztrák herczegnek is azt üzente, hogy megbékülésének első feltétele, melyet Velenczének szab: szüntesse meg Zára ostromát. Mit midőn a köztársaság hírűl vőn, megszakított minden további alkudozást.

A viennei dauphin fáradozásának, ki mint a pápa által kinevezett fővezér a törökök ellen keresztes hadjáratra indulandó, saját buzgóságából követeket küldött Zárába, hogy e város lakóit békére hajlítsa, mert káros a keresztények vetekedése, midőn a pogányok ellen kellene harczolniok, szintén nyaka szakadt. A záraiak azt felelték neki, hogy ők Lajoshoz hívek akarnak maradni; békét kötni pedig a magyar király dolga, nem az övék, lévén Zára immár nem önmagáé, hanem a magyar királyé. A dauphin, mint Lajos rokona, csak helyeselheté e hűségöket és kitűrésre buzdítá őket.

E hűség annyival magasztalandóbb volt, mert a velenczeiek mind hevesebben láttak az ostromhoz. Zára erős-

ségeit, melyek a várossal szemben, a szigeteken feküvének, bevették; a hatalmas lánczot, mely a kikötő szádáját elzárta, eltörték és hajóik ismét szabadon jártak ki, be. A szerencsétlen város most a tenger felől is, szárazon is teljesen be volt kerítve. Még inkább megfeszítették minden erejöket a velenczések, midőn a magyar fegyverkezés hírét vették. Május 16-án általános rohamot intéztek. A dulakodás hajnaltól napestig tartott. Az ostromlók közűl nyolczszázan estek el — eredménytelenűl. Most tehát faváraikat kezdették megerősíteni, mert tudták, hogy nem sokára ők lesznek az ostromlottak.

A favárnak három oldala volt csak, minthogy a tenger felől elégségesen megvédte a hajóhad; ez oldalon tehát nyilt vala. Hossza kétszáz, szélessége száz lépést tett ki. Oldalait azon alkalomból, hogy a magyar sereg támadását várták, czementtel vakolták be, és harmincznégy tornyot raktak reá. E munkájok, mint látni fogjuk, nem volt eredménytelen. Ellenben azt meggátolni nem tudták, hogy Subics Pál, brebiri gróf, ki Frangepán Doym gróf közbenjárásával alkudozni kezdett Lajos királylyal, Osztrovicza várát át ne engedje a királyi hadaknak.

Velencze még Rómába is elment panaszra, még pedig hazugúl indokolt denunciacióval az aquiléjai patriarcha ellen, miközben magának Bertrand patriarchának méznél édesebb leveleket irogatott. A panasz az volt, hogy a patriarcha Lajos királyt Zára védelmében segíti; tartományán keresztűl fognak a magyar seregek átvonúlni, hogy Velencze istriai birtokát károsítsák; pedig Zára semmi másért nem kell Lajosnak, hanem hogy innét Apuliába törhessen. Mintha bizony Lajos nem hamarabb avatkozott volna Zára bajába, hogysem a nápolyi kérdés fölmerűlt.

De mert Nápoly ügye a szent-széket közelről érinté, az árulkodók ezt az oldalt fordították kifelé.

Azonban a patriarcha megfelelt e vádaskodásokra és ugyan leszedett a signoria arczáról minden tisztességet.

Végre május végén hitelesen értesűltek a záraiak Lajos király közeledtéről, ki százezernyi(?)* sereggel junius 2-án ütött tábort Szemelníken (Sebenigo?), mintegy hét mértföldnyire Zárától, honnét junius 10-én kétezer válogatott vitézzel a város közelébe vágtatott s azt szemügyre vette. Ki írhatná le az örömet, mely a szabadító feltünésekor a sokat szenvedett ostromlottakat eltöltötte!

A főbbek nagy csapatja jött ki hozzá, és térdre borúlva, kezeit-lábait apolva könnyes szemekkel esdekeltek, szabadítsa meg őket! Majd három kitünő követet küldöttek Szemelníkbe, kik a királynak hódolat jeléűl a város kulcsait átnyújtották.

Junius 25-én bontatott aztán Lajos király tábort, Zára alá vonúlt, s a velenczeiek favárát körűlzárta. A magyar sereg különféle elemekből állott; kútfőink magyarokat, horvátokat, bosnyákokat, filiszteusokat (jászokat), kúnokat, cseheket és németeket említenek. Nagyobb részök az alsó, déli vidékekről kerűlhetett ki, azért időzött Lajos hosszabb időig Szemelníken. Faltörő gépeket nem hozott magával; úgy látszik, gyalog népe is kevés volt. Vele voltak az aquiléjai patriarcha, a bosnya bán, a szlavon bán és az erdélyi vajda.

Lajos és a főbbek hadi tanácsot űltek a záraiakkal, mely abban állapodott meg, hogy Zára faltörő gépeit a városból kiviszik, ezekkel a velenczések favárát töretik, aztán egy oldalról a záraiak, két oldalról a magyarok intéznek ostromot és behatnak a favár különben sem magas falain.

A velenczeiek ismételve követeket küldöttek a magyar királyhoz, hogy vele értekezzenek, de Lajos nem bocsáj-

* A középkorban az efféle becsléseket sokszor túlhajtották.

totta őket szine elé. Annál könnyebben juthattak a bosnya bánhoz, az erdélyi vajdához és némely más főúrhoz; barátkozni kezdettek velök és árúlást szőni.*

Megnyeretvén némelyek a főbbek közűl, a várostromra alkalmatlan lovas csapatok ellenszenvét annál könnyebb volt fölszítani, minthogy a záraiak szeretetre nem épen mutatkoztak méltóknak a közelben. Szatócs nép voltak, mely nem akarta elmúlatni a rég nélkülözött alkalmat, a magyar urak jelenlétét, hogy jó vásárt üssön. A pénzváltók féláron váltották be a magyar pénzt; a borkereskedők a jól föleresztett falernumi akójáért hat—hét aranyat követeltek, példájokat a többiek is követték, elvégre a vizet sem engedték ingyen merni a kutakból. Ha a záraiak érdekében végzett hadi munkáktól a nagy hőség miatt eltikkadt főurak, kik egész nap étlen, szomjan űltek lovaikon, a városba mentek, nem volt, ki egy csöpp enyhítő italt nyújtott volna nekik.

Lássuk a szerencsétlen ütközet lefolyását.

Lajos király tizenegy kőhajító gépet rendelt ki Zárából a favár alá, s azokat kétezer magyar lovas és nyolczszáz zárai gyalogos őrizete mellett éjjel-nappal míveltette. Julius 1-én hajnalban a király riadót fúvatott, mire a záraiak, mintegy háromezren, védő szentjök Chrysogonus zászlója alatt kivonúltak, gépeiket a favárhoz közelebb vonszolták, míg a magyar sereg két más oldalon vette azt körűl. Az

* Hogy a zárai kudarcz árulásnak volt következménye, igen valószínű. A királyi apródok vadászat alkalmával, melynél a király is jelen volt, megvallották, hogy bizonyos grófot nagy pénzen, több ezer forinton megvesztegettek a velenczések, minek következtében ő, rokonai és csatlósai támadást intézni vonakodtak; ezt látva a hadsereg megzavarodott, szétment és győzelem nélkül távozott nagy szégyenére a királynak és országnagyjainak. — A vádlott megrettent, színe változott és remegve tagadta a vádat. Aztán a világ minden gyalázatával illette a vádlót a király színe előtt és azonnal meg akart vívni ellenfelével. Hanem a király a főurak és udvari vitézek tanácsa elé terjesztette az ügyet, melynek határozata úgy szólott, hogy a vádló és vádlott a királyi udvarban, a király, királyné, főurak és főnemesek jelenlétében egy ingre vetkőzve, két szál éles karddal életre, halálra vívjanak meg. A ki Isten ítéletével bűnösnek bizonyul, azt majd megbünteti a király is maradékában. (Kovachich, Form. Solenn. 9. l.)

ZÁRA OSTROMA 1346-BAN.

Tintoretto festménye után.

ostrom serényen és vitézűl folyt, az ostromlók sok sebet vettek. A favár tornyai közűl csupán három állott még épen, ezeket is csak a tűztől védték a velenczeiek. Úgy látszék, a tizenhatezer lándsás és hatszáz lovas, kiket a favár védelmére rendeltek, a védelemben a legszükségesebbre szorítkoztak csupán és hagyták az ostromlókat a nap hevében kifáradni.

Ekkor, három órakor délután, a hajóhad harmincz gályája és számtalan bárkája a parthoz közeledett és leadta legénységét. E jelre kirohantak és leugrottak bástyáikról a velenczei zsoldosok és a záraiakat megrohanták. A záraiak védték magokat a túlhatalom ellen, a magyar sereg pedig csak nézte az egyenlőtlen harczot, de a világért sem avatkozott bele. Ebben állott a megvesztegetett főurak árulása.

A záraiak visszaveretvén, falaikról sírva szemlélték, mint égetik meg számszereiket, hajító gépeiket a velenczeiek, melyek közűl csak egyetlen egyet, a Miklós bánét, mentették meg a magyar seregek.

Lajos, a húsz éves fejedelem, a keserű tapasztalással, hogy becsületes szándékát saját főemberei elárulták, tűrtőzteté biztos adatok híján haragját. Belátván, hogy ily viszonyok közt gépek nélkűl további időzése haszontalan, harmadnapra Vrana felé vette útját. Itt seregét elbocsájtván, keserűséggel szívében és fájdalommal sok elvérzett jó vitézeért,* visszatért Visegrádra.

Velenczébe julius 4-én érkezett meg a győzelem híre, bizonyára az út és mód is, melyen hozzá jutottak. Ezért oly igen hajlandó a köztársaság az egyességre és békére, melyhez a bosnya bán útján jutni vélt. Sajátságos: míg

* Emlékeink Harsendorfer Volfingot és Serényit említik név szerint a főbbek közűl. A sebesültek közt voltak; Lindvai Miklós bán, Poháros Péter abaujvári ispán, Kanizsai János udvari vitéz és a Karapattestvérek, Lajos király oláhjai, kik hívei maradtak akkor is, mikor Bazaráb vajda föllázadt.

Bayerische Staatsbibliothek MÜNCHEN

győzelme előtt negyven, esetleg nyolczvanezer aranyat kész áldozni Zára, illetve Dalmáczia békés birtokáért. most *fényes* győzedelme után Dalmáczia birtokáért százezer, Záráért hatvanezer aranyat ajánlott a magyar királynak, s ez összegeken felűl (halljuk csak!) húsz, illetve tízezer aranyat ajándékképen az uraknak. — Sőt visszavetette Dusán szerb czárnak, — vissza Johanna siciliai királynőnek szövetkezési ajánlatát, nehogy a magyarok királya érzékenységét sértse.

A záraiak a szerencsétlen julius 1-i csata után azon reményökről, hogy az ostrom alól fölmentetnek, végleg letevén, fölkérték Lajos királyt, közvetítsen közöttük és Velencze közt tisztességes békét. Lajos erre legott követeket küldött Velenczébe. Jogairól hajlandó lemondani, ha Velencze Zára jogait tiszteli és épségben tartja: ezt üzente. Velencze kitüntetéssel fogadta ugyan a magyar követséget, de királyuk ajánlatával nem értett egyet. Zára jogait tiszteletben tartani nem fogja. Ellenben szeretné, ha nemcsak Záráról, de egész Dalmátországról mondana le a magyar király. És mert volt alkalma tapasztalni, hogy pénzzel sokra mehet, azt hivé pénzen mindent kivihet. A magyar követséget tehát határozott válasz nélkűl bocsájtá el: válaszát és ajánlatait majd megviszik saját követei, kiknek számára útlevelet kért. De Lajos alighanem értesűlt a kétkulacsos bosnya bántól, hogy Velencze csupán csak pénzt ajánl föl neki; e végett, ha még annyi lett volna is, követeit el se fogadta.

Zárában ez alatt mind szomorúbbra fordúlt a helyzet. A nagy csalódás, a vereség kislelkűvé tette a lakosságot, főleg az alsóbb rendű népet, melyet Velencze nyilt és titkos csábításai megingattak, bujtásai föllázították. Belzavarok törtek ki, fönhangon gyalázták az elüljáróságot, hogy ez az utczára sem merészelt kimenni, hanem a rossz hangulat csitítására ismételve pénzt osztogattatott a szegé-

nyek közt. E rendszabály is czélt tévesztett s a néppárt mind hangosabban követelte: adják föl a várost.

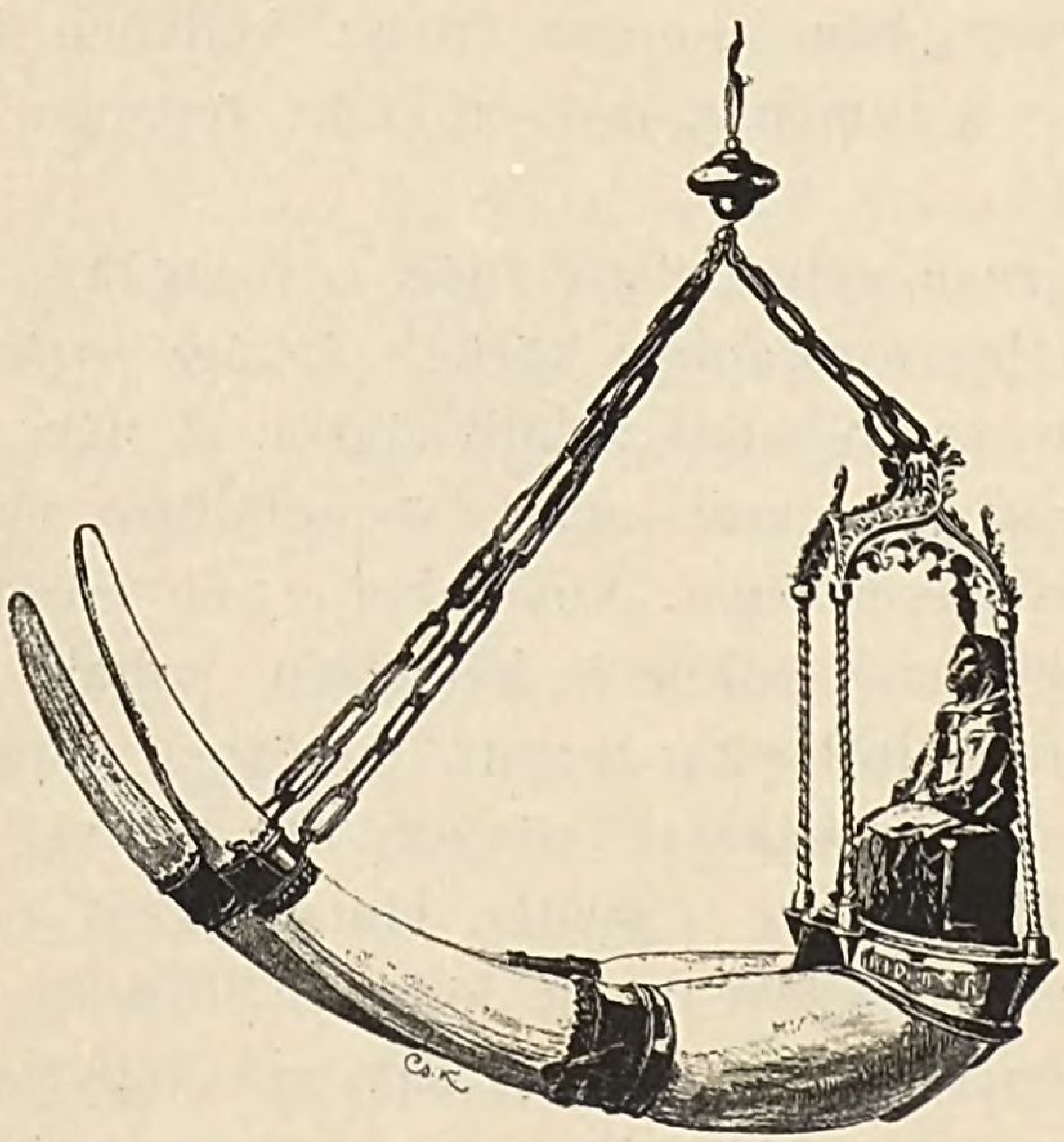
A várost ez időben három kormányzó és tizenkét tanácsos igazgatá teljes hatalommal. Ezek engedve az erőszaknak, követséget küldének a velenczei táborba, új szerződés alapján békekötést ajánlván. De Velencze föltétlen megadást követelt, mire a zárai tanács rá nem állott, hanem a város további védelmét határozta el. Újra lázongani kezdett a nép, azonban a lázadást vérbe fojtá a tanács szigora. Az ostromlottak nem egy súlyos csapást mértek ezután is még sanyargatóikra. Sikerűlt két ostromgépöket megsemmisíteni; ellenben árulás folytán elvesztették a szent Mihály váradját a szigeten. Már csak nyolczvan zsoldosuk volt, hanem még mindig bíztak a magyar királyban, kit «szent gyanánt tisztelének». — Értesűlvén, hogy a horvát bán sereggel és eleséggel közeledik feléjök, megfeszítették utolsó erejöket; tűrtek éhséget és szomjúságot, mert az inség legfőbb fokát érte el nálok. Új csalódás. A megvesztegetett bán álmosan, rossz kedvűen indúlt ura parancsain, s a reményt, melyet kelte, önmaga hiúsította meg.

Október elején a velenczések még egy favárat építének, melylyel a legszorosabban köríték és úgy elzárták a várost, hogy hírt se vehetett a külvilágról. A nép, melynek már nem volt mit ennie, mind követelőbben sürgette tűrhetetlen szenvedései végét. November 25-én közgyűlést híttak össze, melyen csaknem kétszázan voltak jelen. A tanácskozás reggeltől estig tartott, miközben a piaczon egybesereglett tömeg békeért könyörgött. Könyek közt egyezett meg ebben végre a gyűlés. Hat előkelő követet választott, kiket Velenczébe külde föltétlen föladást ajánlván és kegyelemért esdekelvén. A signoria kegyelmesen fogadta az alázatosan esedezőket és kegyelmet ígért a megtérőknek, azonban a hat követet túszúl letartóztatá.

Deczember 21-én megnyíltak Zára befalazott kapui, melyeken a velenczések bevonúlván elfoglalták az erősségeket és gondosan őrizték a várost. Új alkotmányt hirdettek ki, melynek alapján a tanács és nép újra hűséget esküdt a köztársaságnak. A magyar királyi jelvényeket mellőzték; szent Márk lobogóját fölhúzták. A favárakat lerontották és Zára őrizetére négyszáz gyalogost és kétszáz lovast rendeltek ki.

Egy hónapig tartott e tűrhető állapot. 1347 január 24-én azonban elkobozták a polgárok fegyvereit, néhány nap múlva ötven, majd ismét tíz előkelő nemest Velenczébe hurczoltak és tömlöczre vetettek. Csak némelyeknek sikerűlt Magyarországba menekűlniök.*

* *A zárai Névtelen, budai és dubniczi krónika.* — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 129—131. 134—8, 143. 148—150. 155—7. 163—4. 167. 170. 177. 179. 183—4. 187. 189. 193. 195—9. — FEJÉR, CD. IX/I. 283. 445. 472. 507. IX/II, 59. IX/III, 33. — *Anjouk. Okmt.* IV, 489. 490. V, 132. 468. — *Hazai Okmt.* VII, 376. — KATONA, Hist. Crit. IX, 389.

34. XIV. SZÁZADI FÜGGŐ GYERTYATARTÓ.

MÁSODIK KÖNYV.

I.

A NÁPOLYI ügyeket, Lajos király uralkodásának ezen kiváló érdekű fejezetét előadandók, elbeszélésünk fonalát ott kell fölvennünk, midőn Erzsébet magyar anyakirálynő a pápai leirat és Johanna ígéretei által némileg megnyugtatva visszatért Magyarországba. Endre helyzete anyjának Nápolyból távozta után mind rosszabbra fordúlt. VI. Kelemen pápa ugyan erőteljes szavakkal megdorgálta Johanna királynőt, kit figyelmeztetett, hogy a férj nejének feje, és hogy a «jóindulatú, szellemes, erényes és finom viselkedésű» Endre jeles tulajdonságainál fogva is tiszteletet érdemel; de 1345 januar végén a pápa Amici Vilmos chartresi püspököt mint követét küldötte Nápolyba. Egyebek közt utasította, hogy azon főrangú urakat és hölgyeket, kik Johanna és Endre közt a botrányos viszszavonást szítják, és kik közől tizenegyet névszerint felsorol, az udvarból távolítsa el, és oda többé visszatérni ne engedje, szükség esetén egyházi büntetéseket is alkalmazva ellenök.* De e bölcs rendelkezésnek kevés sikere volt. Johanna kormánytársat maga mellett vagy épen maga

* FRAKNÓI püspök szíves közleménye a vatikáni levéltárból.

fölött nem tűrt,* és ezért amennyire csak tehetségében állott, megakadályozni törekedett, hogy Endrét is megkoronázzák. E czél lebegett szeme előtt akkor is, mikor az országos méltóságokat új emberekkel, kik szintén mindnyájan Endre rosszakarói voltak, töltötte be.

E mellett a két özvegy asszony, Katalin, ki magát konstantinápolyi császárnénak czímeztette s a tarantoi herczegek: Róbert, Fülöp és Lajos anyja volt, valamint Ágnes, a durazzói herczegek: Károly, Lajos és Róbert anyja, egyre szőtték ármányos hálóikat és arra törekedtek, hogy Endrét láb alól eltevén, fiaik egyikét juttassák a polczra. Katalin azon mesterkedett, hogy idősb fiát, Róbertet megszeresse Johanna; Ágnes, mert Katalin már befonva tartotta Johannát, Mária, Johanna huga után vette ki tőreit s ez úton remélt czélhoz jutni.

Közben szakadatlan dinom-dánomból, táncz-, lovaglás-, lovagi játék-, vadászat-, fényűzés- és pazarlásból állott a nápolyi udvar kicsapongó napi rendje. Mit látván Sanzia, Róbert király özvegye, és hogy minden igyekezete daczára sem képes unokáit jobb útra téríteni, zárdába vonúlt, honnét rövid időn követte férjét a sírba.**

Hogy mekkora volt a feslettség a nápolyi királyi udvarnál, arról (egyebeket hallgatással mellőzvén) csupán két példát említünk; egyet, miképen lett Mária Durazzoi Károly felesége; mást, miképen vesztették el a durazzoi herczegek anyját.

Ágnes, a durazzoi herczegné, addig-addig járt a királyi palotába, mignem Mária herczegnő megígérte, hogy

* A pápa is kénytelen volt Aymericus bíborost, kit a kiskorú asszony helyett kormányzónak Siciliába küldött, visszahívni, minthogy «circa regimen et administrationem regni memorati modicum facere potuit, per dictam Johannam, *iam doli capacem*, impeditus». BALUZ. Vitæ, I, 246. — V. ö. FEJÉR, CD. IX/I, 222.

** Az általa alapított Szent-Kereszt zárdába 1344 január 20-án vonult, fölvette a szent-ferencz-rendi apáczák öltönyét «col nome di suore Chiara di s. Cruce» † 1345 julius 28. (*Chronicon Siculum*, 9. — CAMERA, Giovanna I, 37., a hol jellemzése és sírirata olvasható.)

fiának nejévé lesz. Bírván Mária ígéretét, a legnagyobb titokban legott megkereste fivérét, Talleyrand bíborost, eszközölje ki a pápánál a szükséges házassági engedelmet. A bíboros készséggel teljesítette nénje kérését, s a pápai engedelmet ugyanazon futárral, ki a kérő levelet hozta, küldötte meg.

Ágnes is sietett fiát és leendő menyét a dispenzáczió felől értesíteni, s immár azon tanakodának, mint lehetne a házasságot titkon megkötni, nehogy szelét vegye Johanna királynő és a tarantoiak s az egybekelést valamiképen meggátolják. Abban állapodtak tehát meg, hogy Károly Máriát megszökteti, s e botrány által csikarja ki az udvar utólagos megegyezését. Palotája a királyi palota szomszédságában levén, Máriát a kerten keresztűl vitte magához, s a következő napon törvényes feleségének nyilvánítá.

Johanna királynő, a tarantoiak és a durazzók minden ellensége fogát csikorgatta e merénylet hallatára és bosszú után lihegtek; de nyiltan senki sem mert valamit tenni, mivel a nápolyiak nagy része, urak és a nép, Károly herczeg pártját fogta. Katalin császárné tanácsára tehát álúton igyekeztek hozzá férni. Johanna tetette magát, mintha megnyugodnék Mária választásában; fényes hozományt utalt ki számára, csak azt kívánta, hogy a botrányt jóvá tegyék, s a házasságot annak rendje szerint a királyi palota kápolnájában a pap megáldja. Ez alkalommal (ebben állott a titkos szándék) Máriát letartóztatják, Károlyt pedig megölik vagy börtönbe vetik. De Károly éppen még jókor, esküvője reggelén értesűlt az ellene hányt cselről. A papot tehát saját kápolnájába rendelte s itt adatta magát egybe Máriával.

A kijátszott cselvetők egy darabig duzzogtak, de mint könnyelmű embereknél lenni szokott, a ledérség hamar túltette magát mindenen. Csak a konstantinápolyi csá-

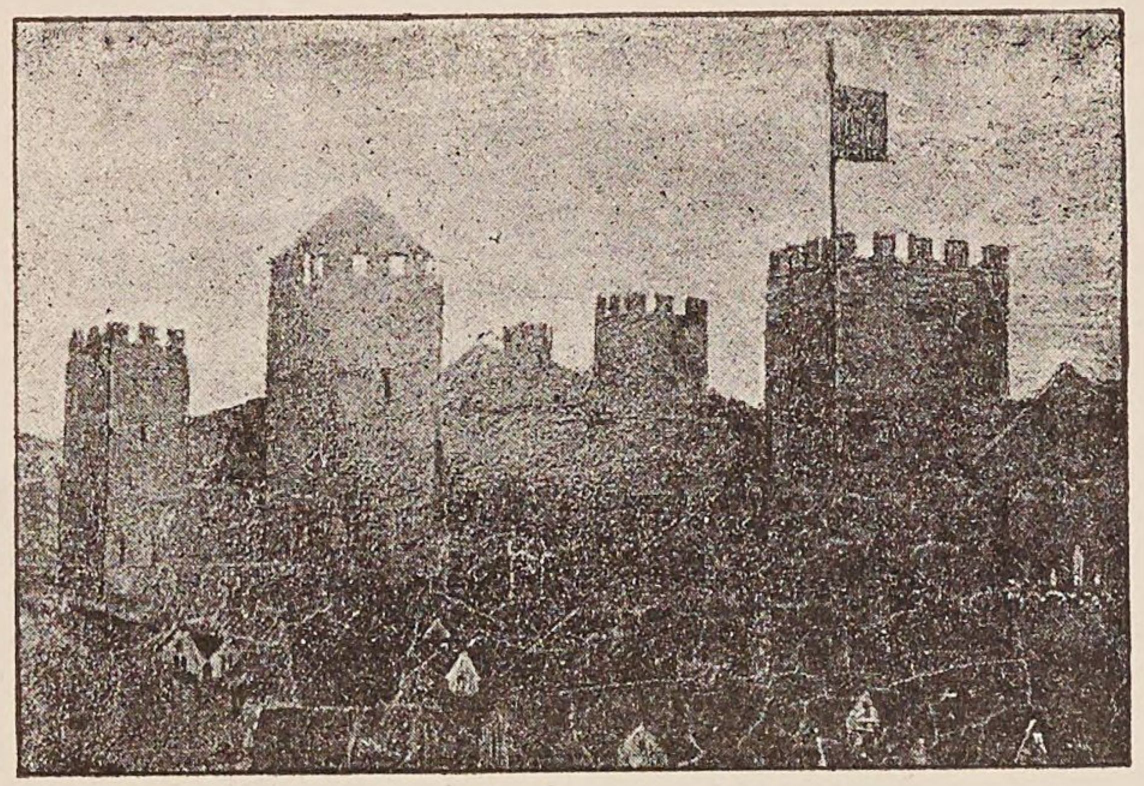
szárné nem bocsátott meg, s ha fián nem lehetett, anyján töltötte boszúját.

Ágnes herczegnő súlyos betegen feküdt. Alkalmilag híres orvos érkezett Nápolyba, kit fia, a durazzoi herczeg, beteg anyjához kéretett. A beteg ágyát körűl állották menye, Mária herczegnő, az ismert Ceccano Margit és ennek anyjához hasonlón, minden rosszra kész leánya, Sancha. Az orvos «megtapintván a beteg ütőerét» biztatóan beszélt: másnap azonban ama ördöngös asszonyok oly tévedésbe hozták az orvost, hogy ez pirulva értesíté Károly herczeget, miszerint özvegy anyja áldott állapotban van. Szégyenkezve hallotta a herczeg e fölfedezést és törődni sem látszott tovább beteg anyjával, mire amaz istentelen nők méreggel vesztették el a szerencsétlent.

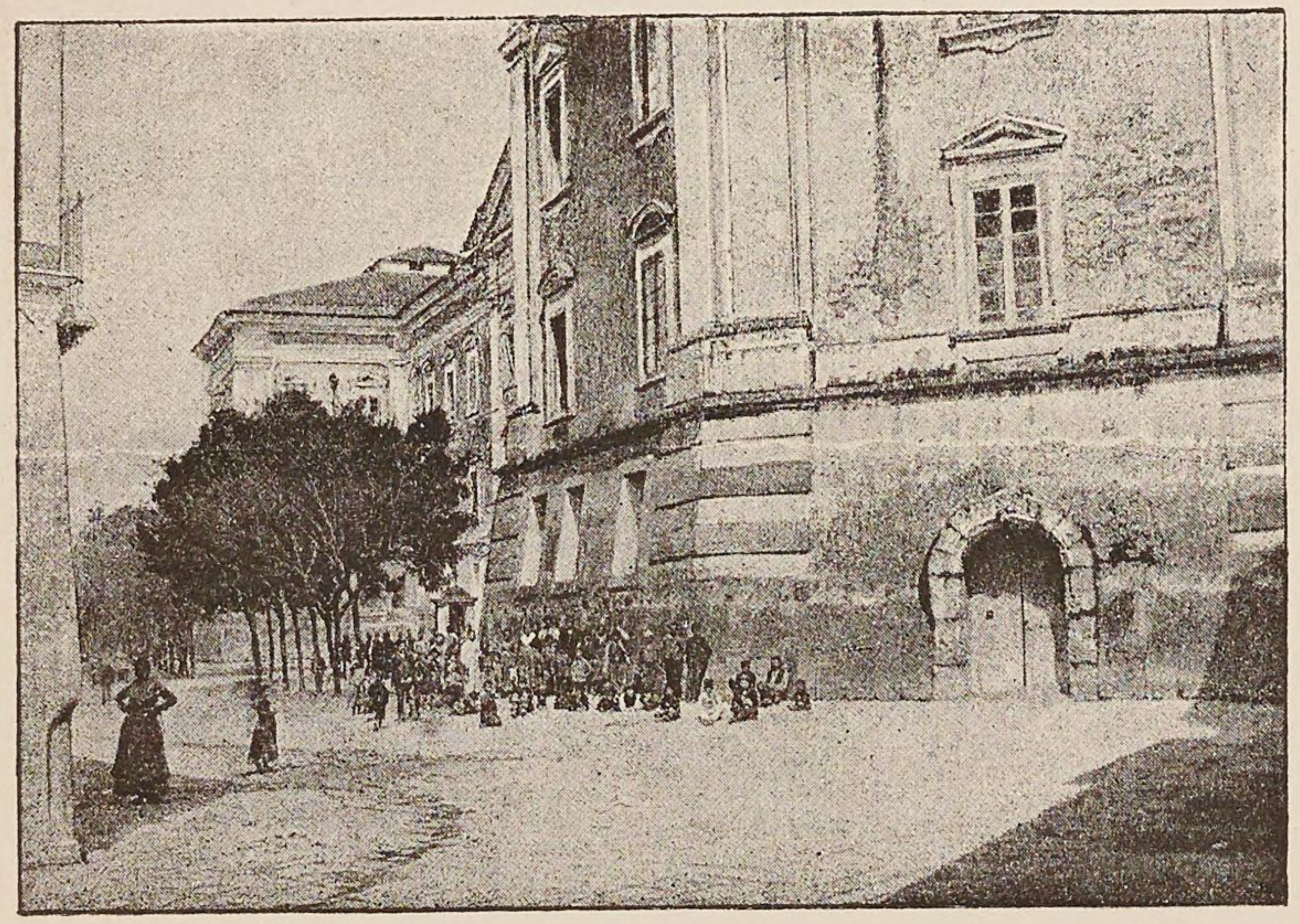
De az ily napi eseményeket hamar kiszorították újabbak. Azt tudta minden ember, hogy Katalin császárnénak Acciajoli Miklós, előbb kereskedő, most titkára és fia nevelője, meghitt barátja. Az azonban újabb keletű botrány volt, hogy Johanna királynő az imént említett Sanchának segítségével Artus Károly, az új kincstartó fiával, Bertranddal viszonyt szőtt, mely annyira köztudomású lett, hogy Endrének is fülébe jutott.

Endre ezeket és egyebeket korát meghaladó bölcs mérséklettel tűrte. Tűrte azt is, hogy a tarantoi herczegek a zavart az országban nevelendők, a királyi tekintélyt csorbítandók, fegyveres csapatokkal barangolnak a királyi javakon és a durazzoi herczeg birtokain rabolva és pusztítva. Mielőtt föllép, meg akarta Endre várni, hogy a pápai engedély koronázásához megérkezzék s ő teljes hatalommal rendelkezhessék.

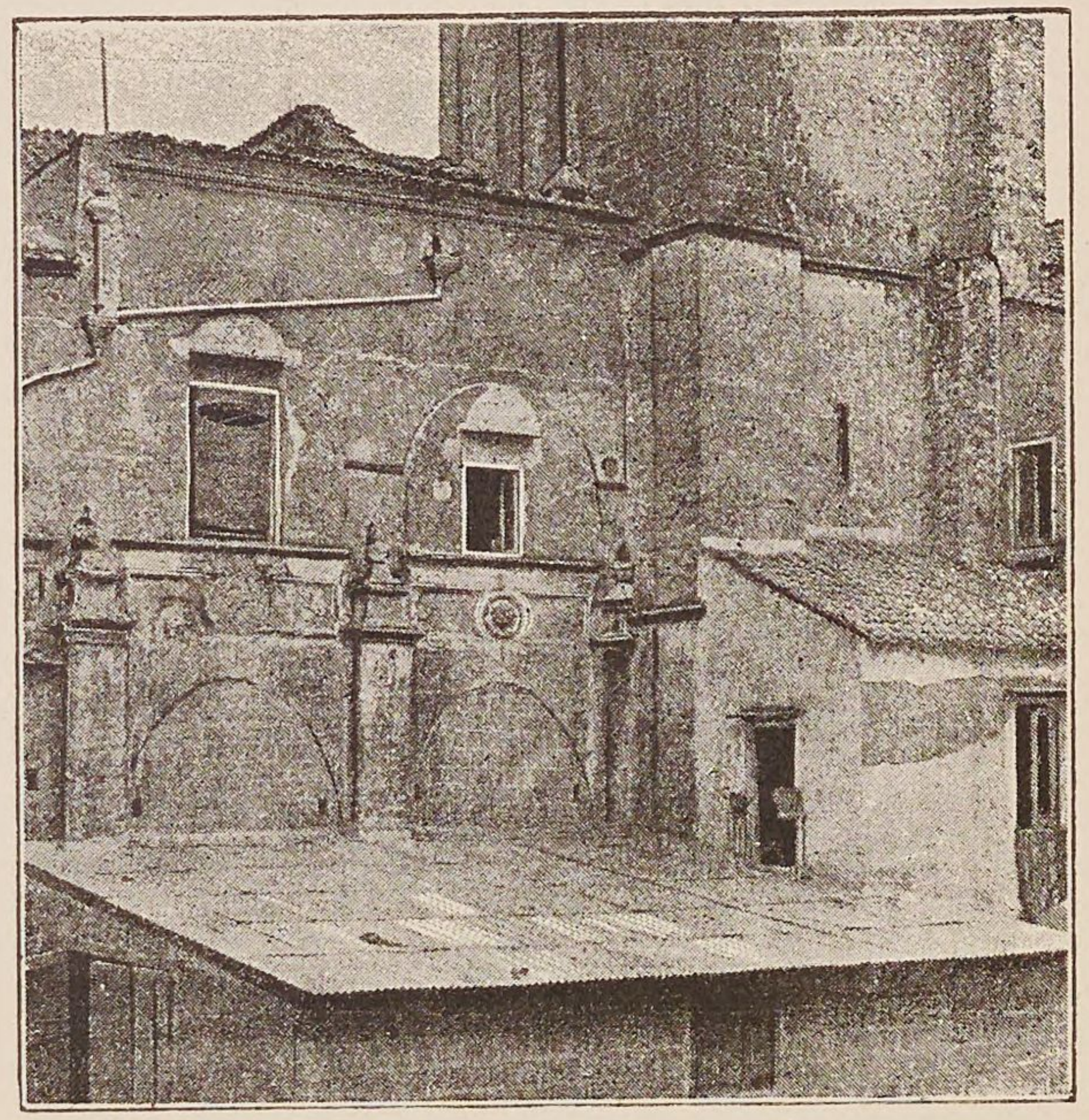
Bátyja, Lajos király, erélyesen sürgette ez ügy elintézését. Most is (1345 ősz elején) Gergely csanádi püspök, Nagy-Martoni Pál, országbiró, Vörös Tamás ispán újvári várnagy és Vásári Miklós, a királyi kápolna ispánja Avi-

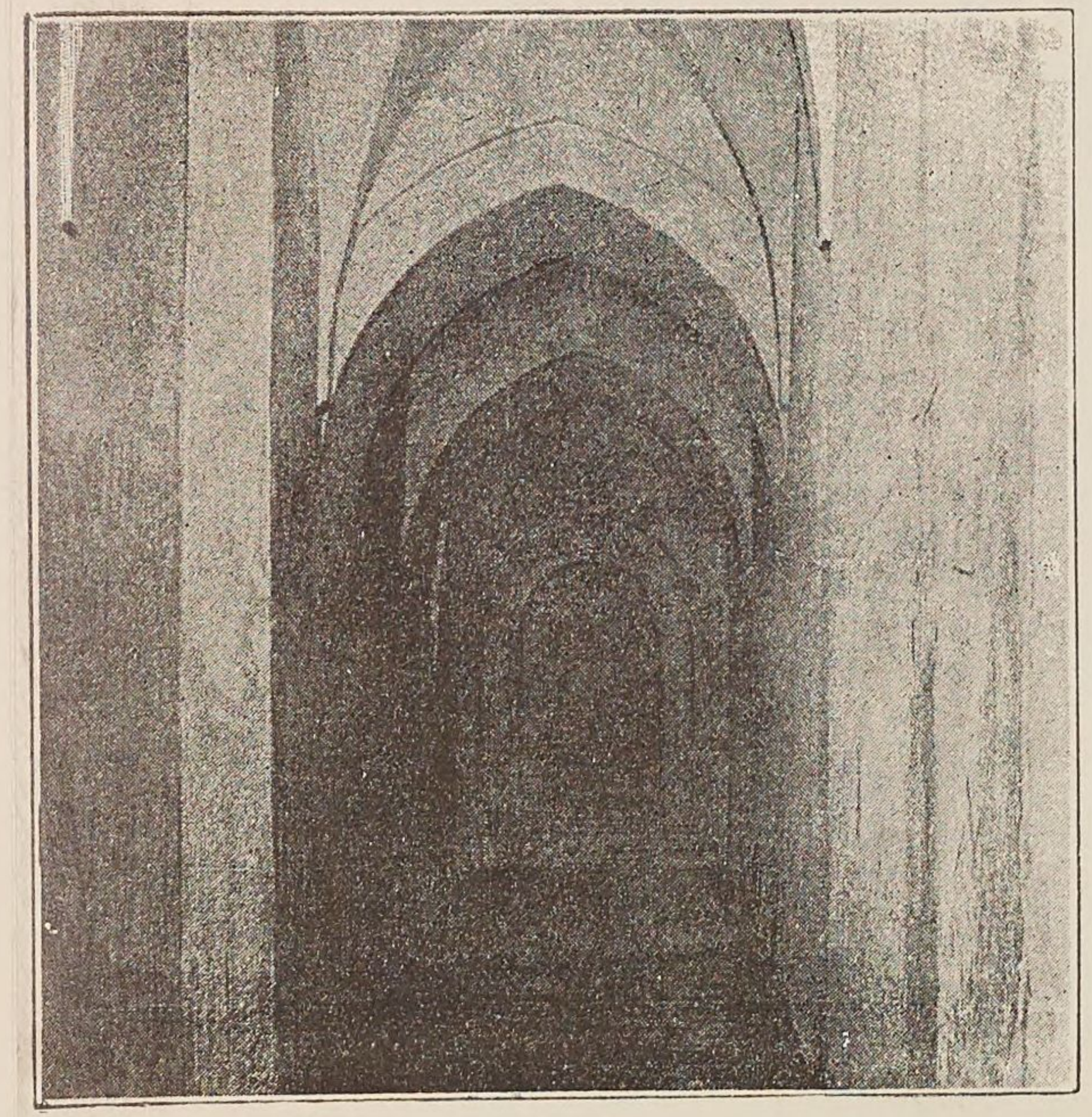
1. Az arragoniai kastély.

2. A kaszárnyául átalakított arragoniai kastély mostan.

3. Az Anjou-kastély részlete

4. Részlet az Anjou-kastély belsejéből.

AVERSA.

gnonban jártak, és eredményesen: a szent-szék kitűzte a napot, melyen Endre megkoronáztatik.

Lehet, hogy ez eredmény következtében; lehet, mert türelme szakadt, Endre letett eddigi mérsékletéről, és haragos lelke jelekben nyilatkozott: új zászlajára a királyi czímeren felűl bárdot és békót festetett. E félremagyarázhatatlan jelre megijedtek a bűnösök. A királynő, a császárné, Artus Károly és fia, valamint sokan mások, kik tudták, hogy a koronázás rövid időn megtörténik, összedugták fejöket és elhatározták elveszteni őt, mielőtt még a jogart kezébe veszi.

Nápolyban nem merték tervöket végre hajtani, hanem elmentek szerencsétlen áldozatukhoz: ha tetszenék-e neki másnap Urcitella felé kutyákkal és sólymokkal vadászatra jönni? A mulatság el fog tartani nehány napig, szállásúl Aversa, Capua vagy a Terra di Lavoro más helyei kinálkozván. Endre ráállott. Hajnalban elővezették a paripákat; Endre, a királynő s az urak fölűltek; egész napon át vadásztak; későn este tartottak nyugovót Aversában. A vacsorát nagy vígan elköltvén, elhagyták vendégei az álmos királyi párt, mely — meg levén ágyok bontva — közösen lenyugovék.

Az istentelen árulók pedig az ártatlan Endre vérét szomjuhozván, éjfélután egy órakor összegyülekeztek a templom mellett, belopództak a királyi alvószoba szomszédságában levő terembe, s a teremőr által szólítgatni kezdették valamely ürügy alatt Endrét. Az ifju fölébredt; ismervén a hívó hangot, ajtót nyitott és fegyvertelenűl, födetlen fővel, háló köntöst (juparella) öltve magára, kiment a terembe. Az árulók legott reá rohantak, hogy leteperjék és megfojtsák, mert babonásan azt hivék, hogy a vas vagy méreg nem fog rajta, óvószere lévén a gyűrű, melyet anyjától kapott. A megréműlt ifju e veszedelemben erősen védte magát; tépett hajjal és összekarmolt arczczal, kétségbe

esetten segítségért kiáltva, kiszabadította magát a latrok kezéből, és hálószobája felé futott, hol fegyverei valának. Mire azonban a terem ajtajához érkezék, gonosz jegyzője ráfordítá a zárt, úgy hogy be nem juthatott. Ekkor egyik ajtótól a másikhoz rohant, folyton segítséget kiabálva, de mindannyit zárva találta. Felesége pedig nem is mocczczant ágyában, és semmit sem tett férje megmentésére. Csak Izolda nevű magyar dajkája, hallván fia és ura kiáltásait, kelt ki félénken ágyából, és az ablakból kiáltott segítségért. Az ő és szegény Endre sikoltásai az egész házat megtöltötték. Hanem a ház a várostól kissé távolabb feküdt, azért is választották e helyiséget, mint céljokra legalkalmatosabbat a pribékek, kik megszeppenve a zajtól és Endre kétségbeesett ellenállásától, tágítani kezdének. Ekkor a leggonoszabb közűlök, Bertrand, Artus Károly fia, ki valamennyinél bűnösebbnek érezhette magát, vérebként újra áldozatára rohant, mire a többiek is neki bátorodva, szép aranyos hajánál fogva a földre rántották és sarkaikkal tiporták. Legott hurkot vetvén nyakára, kihurczolták a kertre nyíló erkélyre, melyen az őrségnek volt külön helye; itt fölakasztották, mint a tolvajt és lógni hagyták, míg megfulladt. Ledobván aztán a magasból holt tetemét a kertbe, a terem ajtaján keresztűl távoztak.*

Történt pedig Endre király halála 1345 szeptember 19-én.**

* Dominici de GRAVINA chronicon de rebus in Apulia gestis ab a. 1333–1350. MURATORInál Scripp. rer. ital. XII, 555. — PALMIERI, Vita Nic. Acciajoli, ugyanott XIII. 1201. — THEINER, Monum. Hung. I, 688. — BALUZ. I, 270. : «foras trahitur et marterquiis ad collum ligatis non sine effusione sanguinis per nares et oculos, fortiter stringendo suffocatur».

** *Chron. Siculum*, p. 7. : «die dominico de sero, XVIII. septembris . . . rex Andreas moram trahens in civitate Averse in parco sancti Petri de Magellis . . . suffocatus et proiectus in predícto parco». Minthogy Gravina az eseményt éjfél utánra teszi, jelen időszámításunk szerint, mely a napot éjféllel kezdi, a gyilkosság szeptember 19. első órájában történt.

II.

A DAJKA, miután a gyilkosok léptei elhangzának és minden elcsöndesüle, vevé mécsesét, a király és királynő alvó szobájához méne és hangosan szólítgatá kedves Endréjét, de választ — noha a királyné benn rejtőzék — nem kapott. Rémültében minden termet és szobát fölkutatott, minden embert fölkeltett, még a szomszéd szerzeteseket is, kikkel a király keresésére indúlt. Végre megtalálták a szerencsétlent, a mint nyakán a hurokkal dísztelenűl feküdt a földön. Vevék tehát a drága tetemet, a templomba vivék, hol reggelig virrasztának mellette a barátok. Jelenték a királynénak is férje szörnyű esetét, ki zavarában föl nem kelt reggelig. Reggel a nép a királynéhoz csődűlt, kérdezősködvén a gonosztevők iránt, hogy boszút állhasson szeretett királya halálán; hanem a hitvány nő száraz szemeit föl sem merte emelni, sőt rettegvén a nép haragjától, más szálláson vonta meg magát.

Hajnalkor már tudták Nápolyban is a borzasztó bűntényt, és legott útra kelének a durazzoi és tarantoi herczegek és velök De-Beaux Bertrand az országbíró, számos főúr és polgár, kik megpillantván ifjú királyuk szederjes arczát, sírásra fakadtak. Kérdésökre: kire esik a gyanú? választ nem nyertek azoktól, kik inkább palástolni, mint kideríteni iparkodtak a bűnösöket.

36. XIV. SZÁZADI MISSALE CZÍMBETŰJE A N. MUZEUMBÓL.

Johanna még az nap visszaindúlt Nápolyba anélkül, hogy férje hült tetemeit meg merte volna nézni.

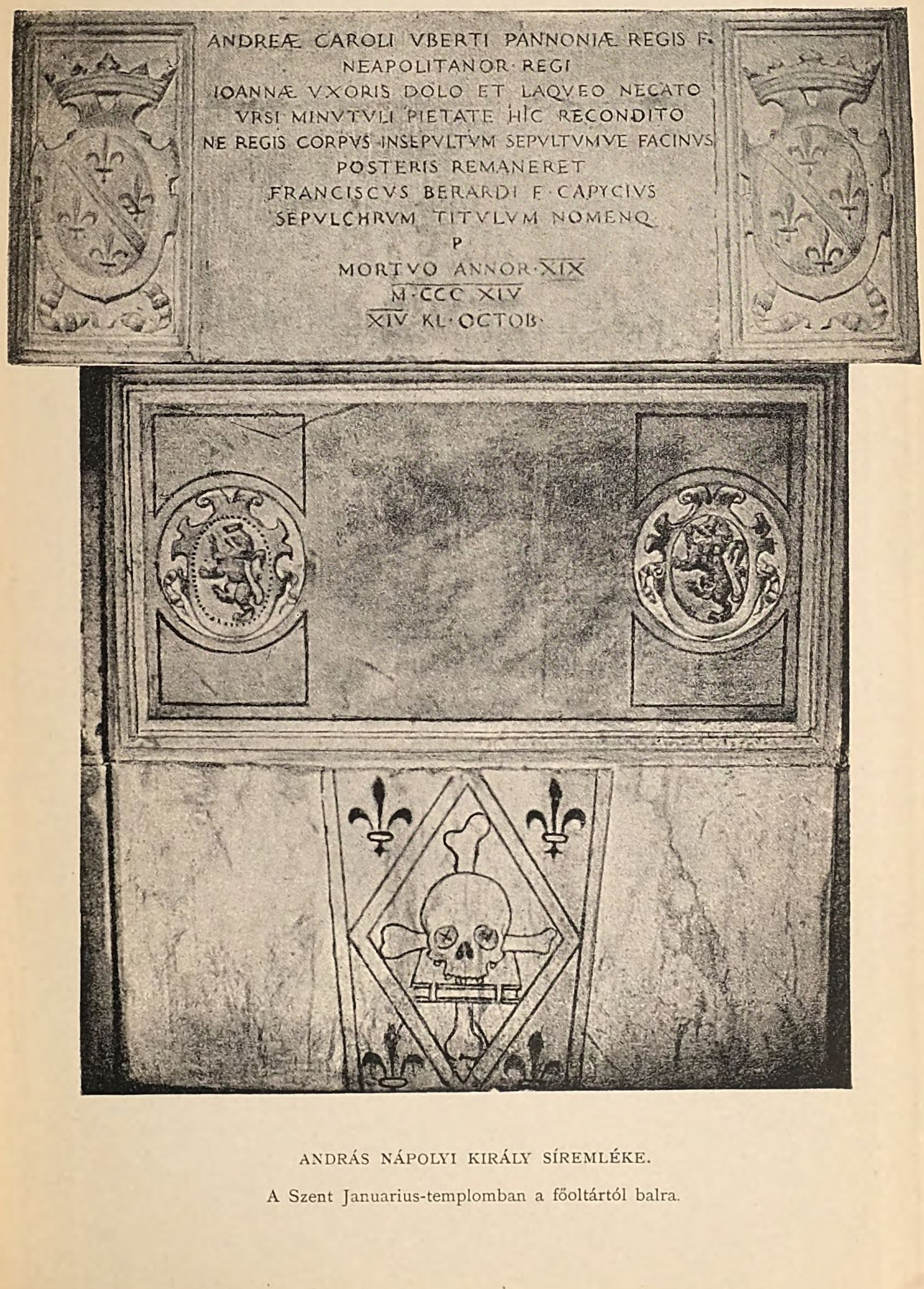
A tetemet Durazzoi Károly parancsára Nápolyba szállították. Megtették ez utolsó szolgálatot kedves uroknak a magyarok, kiket részint még atyja, részint utóbbi látogatása alkalmával anyja hagyott vissza szolgálatára és oltalmára. A szerencsétlen ifju maga küldötte szállásaikra e híveit, noha — mondják — több oldalról figyelmeztették, hogy óvakodjék feleségétől. De részint ártatlansága tudatában, részint mert reményteli állapotban levő felesége felől ilyesmit föl nem tehetett, biztonságban hitte magát. Nápolyhoz közeledvén a menet, az egész város siránkozva jött eléje, és elkísérte a főtemplomba, hol a koporsót a földre helyezték. Másnap, szeptember 20-án, Orsillo Minutulo kanonok tisztességesen eltemettette* a sz. Lajos kápolnájában. Jóval későbben egy másik kanonok, Francesco Capece, sírtáblát készíttetett Endre sírjára, e fölírattal:

Andreae, Caroli Uberti Pannoniae regis F.
Neapolitanorum Regi,
Joannae uxoris dolo, et laqueo necato,
Ursi Minutuli pietate hic recondito,
Ne Regis corpus insepultum sepultumque facinus
Posteris remaneret
Franciscus Berardi filius Capicius
Sepulcrum, titulum nomenque
P.
Mortuo annorum xix
m.ccc.xlv. xiv Kal. Octobr.**

* A *Chron. Sicul.* szeptember 20-hoz: «rex Andreas fuit in ecclesia archiepiscopatus cittis Neapolitane honorifice sepelitus».

** Magyarúl: Andrásnak, Károly Ubert Pannonia királya fiának, a nápolyiak királyának, kit felesége, Johanna ármánya és kötele megölt, Orso Minutulo kegyessége ide elhelyezett, nehogy a király teteme temettetlen maradjon és a gonosz tett az utódok előtt el legyen temetve (födve), Berardi fia Capece Ferencz álli-

A 108. laphoz.

ANDRÁS NÁPOLYI KIRÁLY SÍREMLÉKE.

A Szent Januarius-templomban a főoltártól balra.

Míg a nápolyi királyi palotában nehány nap múlva megszűnt a képmutatók gyásza és visszatért a régi élet, Endre király nevét említeni sem merték; Isolda félelemből szintén hallgatott a rémületes éjről, hanemha a magyarokkal magyarúl, nehogy mások is megértsék, közlé néha keservét: mint a sebes förgeteg hollósötét felhői, melyek mennyköveket rejtenek méhökben, úgy terjedt el a szerencsétlen Endre gyászos halálának híre, és általános megdöbbenést okozott.

Minek kísértsem meg ecsetelni a fájdalmat, mely a rémhír hallattára általjárta Lajos királynak, István herczegnek, a szerető testvéreknek, legkivált Erzsébet királynénak, az édes anyának szívét. «Helyesebb ilyesmiről hallgatni, mert nyelv e keserűséget megmondani nem képes». (Küküllei János.) Vigasztalhatta-e őket, hogy az összes nemzet osztozott gyászokban, hogy a főpapok, főurak, nemes urak és hölgyek köréjök seregletteк? Hogy Európa minden fejedelmei «az embertelen tett hallattára összeszorúlt szívvel és boszúra lángolt lélekkel» utálatokat fejezték ki a gonoszság fölött, «mely ha megtorlatlan marad, félő, másokon is elkövettetik.» Egész Olaszország megbotránkozott ez iszonyú tetten; undor szállotta meg a kebleket. Mindnyájan boszú után lihegtek és fölhítták Lajos királyt, foglalja el Siciliát: ők készséggel segítségére lesznek. Petrarca egész Olaszországot meggyalázva látta e barbár, vadállatokhoz illő tett által, mely a legszelídebb, ritka jóindulatú ifjút, nagy reményekre jogosító királyt életétől kegyetlenűl megfosztotta.*

totta e sírkövet a 19. évében 1345 szeptember 17-én megholtnak. (CAMERA, Giovanna, I, 43. V. ö. *Századok*, II, 211., a hol az is áll, miután 1732. évi földrengéskor a szent Gennaro falai megrepedeztek, a javításkor Endre hamvait fali sírjából kivették és mellette a templom talaja alá helyezték át, mint ezt egy újabb felirat jelzi.) Capece síriratára megjegyzem, hogy András atyja neve hibás, kora szintén téves, minthogy András, ki 1327 november 30. született, halálakor még tizennyolcz éves se volt; a halálozás napjának kitétele se helyes.

* Az *Aversá*ból készűlt sok változatú szójátékot Petrarca indította meg: «O

Johanna is értesítette «sírva és panaszosan» az olasz államokat férje haláláról. Bírjuk 1345 szeptember 22-én kelt levelét Firenze közönségéhez. Édekes e levél, minthogy világot vet ez asszony kora elfajultságára. «Midőn Endre e hó 18-án — úgymond — későn, ideje levén már a visszavonulásnak, leméne a parkba, mely aversai udvari szállásunk őrhelye alatt elterűl, mit itt és egyebütt oktalanúl, meggondolatlanúl, legénykedve tenni szokása volt, nem hallgatva senki tanácsára, hanem legényes ötleteit követve, nem engedvén meg, hogy valaki kísérje; sőt bezárván maga után az ajtót, minket (Johannát) a szobában hosszú várakozás után elfogott az álom: dajkája, egy jó és tisztességes asszony, gyertyával aggódva kezdé keresni, végre a mondott parkban, közel a falhoz megölve találta stb.»

Két körülmény azonnal felötlik e levélben; az egyik, hogy Johanna férjét olyanúl tünteti föl, ki kalandokra indúl esténkint, mintegy olvastatni akarván a sorok közt, hogy valamely féltékeny golyhónak lett áldozata; a másik hogy férje őt bezárta, tehát semmi körülmények közt sem mehetett volna segítségére.*

infelix Aversa, vere aversa, nomen ex re sumptum, aversa inquam prorsus ab humanitate et fide; quarum prima homini, secunda regi et iusto domino debebatur». (Lib. 6. rer familiar. epist. 5.)

* Gravina, a *budai* és *dubniczi krónikák*. — Fejér, CD. 366. 452. 778. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 97. l. — Katona, IX, 401. — Fejér oklevéltárában (IX/I, 287. 288.) két levél foglaltatik, melyek elsejében Johanna elhárítja a férjgyilkosság gyanúját magáról, ki «férjét veszetten (perdite) szerette», a másik Lajos király ezen lakonikus válaszát tartalmazza: «Szemtelen életed, a bitorolt országlás, az elmulasztott boszú, a második férj, kivel magadat összeadtad, s a mód, melylyel az elsőnek meggyilkoltatását magadról el akarod hárítani, ellened bizonyítanak, mint férjgyilkos ellen. Tudd meg, hogy a ki boszút vesz a gonoszokon, a mindenható Isten még él. Vale.» Fejér megjegyzi, hogy e levelek irálygyakorlatnál aligha egyebek. Igen; ez alakban kivonatai, classicus átdolgozatai lehetnek Lajos leveleinek, melyekről az *estei krónika* is tud. (Muratori, XV, 445.) Mert annyi kétségtelen, hogy Lajos és Johanna Endre halála után is váltottak leveleket. Így jelenti 1345 deczember végén az arbei gróf a velenczei tanácsnak, hogy a magyar király követe Zengbe érkezett, Apuliába akar menni levelekkel, és kérdi: megfoszsza-e e levelektől? A velenczei tanács illetlennek találná ezt, és meghagyja az arbei grófnak, hogy ne akadályozza ama követet útjában, leveleit se bántsa; hanem ha tisztességes

A NÁPOLYI SZENT JANUARIUS-TEMPLOM FŐBEJÁRATI KAPUJA.

III.

Endre halála igen kellemetlen helyzetbe hozta a szent-széket. A szent-széknek élénk emlékezetében voltak még iszonyai az elkeseredett élet-halál harcznak, melyet Hohenstaufi II. Frigyes indított meg, és mely a ghibellinek és guelfek közt nemzedékeken át hol lánggal lobogott, hol folytonosan szítva izzott ... Egész Itáliát elfoglalni és korlátlanúl hatalmának alávetni: ez volt II. Frigyes czélja, melyet idegen (német) fegyverekkel remélt elérhetni. E végett nem törődött Németországgal, hagyta ott a királyi hatalmat sülyedni: elnézte, hogy egyes területek urai lényeges birodalmi jogokat bitorolnak, alattvalóik szabadságát, jólétét elnyomják: hacsak a kívánt fegyveres erőt megadták neki olaszországi tervei kivitelére.

Ekként Németország szétdarabolását előkészítette ugyan, olasz terveit azonban még sem érte el II. Frigyes. A pápaságé, vagyis az olasz nemzeti politikáé maradt a diadal: bár nagy áldozatok és keserves szenvedések árán, hosszú küzdelmek után.

E harczok folyományáúl kell tekintenünk a szent-szék azon politikai elvét, mely szerint Olaszországban, nevezete-

módon tudhat meg tőle valamit, ujdonságokat Magyarországból, azokat szívesen veszi. — Tudjuk továbbá, hogy Gergely, a nápolyi királyné szolgálatában álló magyar lovas csapat hadnagya, 1346 január 23-án a királyné parancsából Magyarországon tartózkodék, aligha más végett, mint hogy kíséretében lehetett a calvii püspöknek, ki Lajos királyhoz holmi pontozatokat (capitula) vitt s ettől választ is hozott, úgy látszik se nagyon kecsegtetőt, se nagyon megtisztelőt, mert Johanna még a pápát sem értesítette tartalmáról. — Talán nem érdektelen tudni, hogy e csapat, melynek Gergely hadnagya volt, tizenhét lovas legényből állott, kik havonkint és fejenkint nyolcz aranyforint zsoldot húztak, míg Lukács, a tiszthelyettes huszonöt arany forint gázsit nyugtat. (*Anjouk. dipl. Eml.* II, 126. 135. l. — THEINER, Monum. Hung. I, 723.)

sen Siciliában nem tűrhette meg, hogy lábát megvesse oly fejedelem, ki egyebünnen is hatalmas.

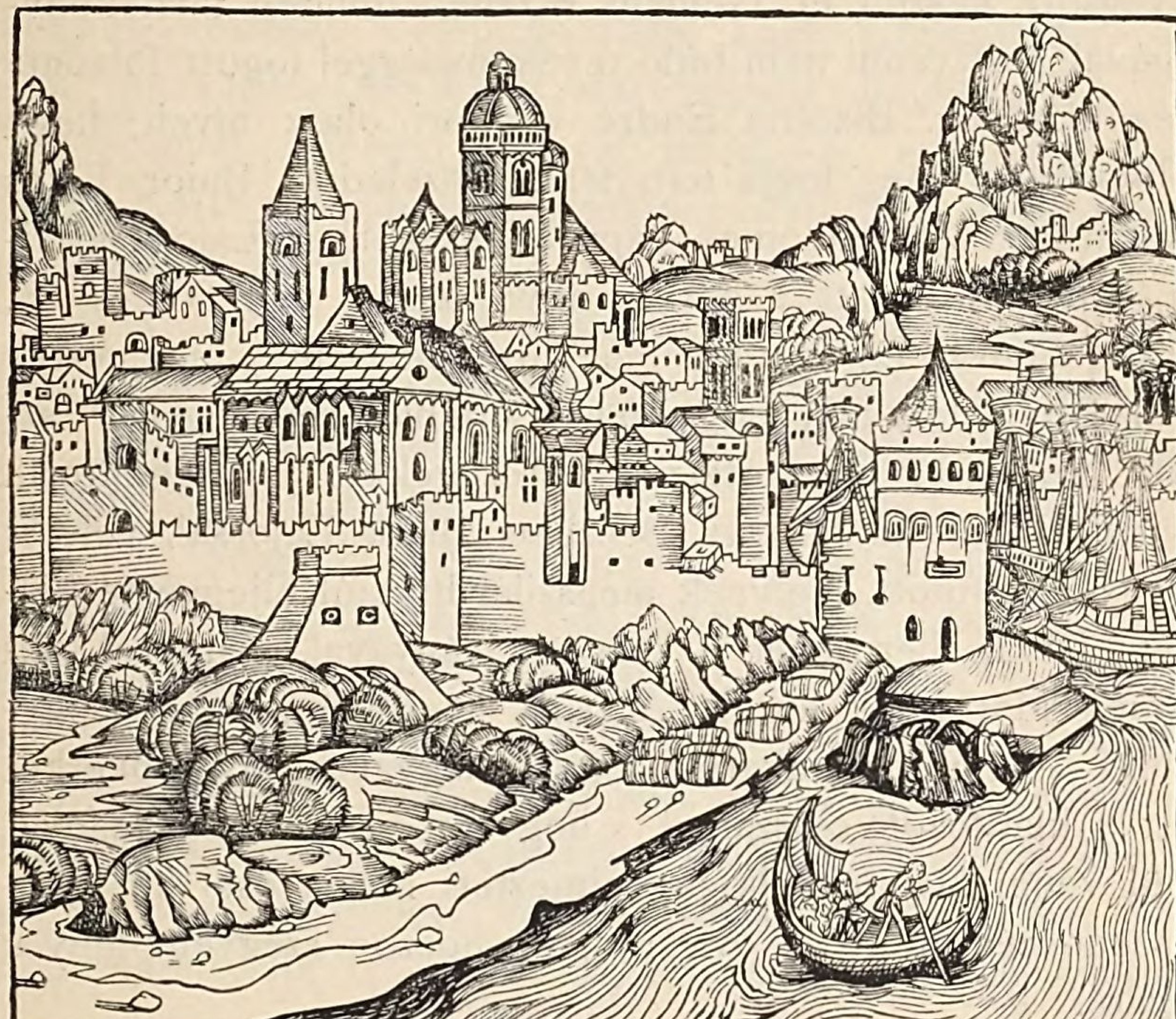
Már Anjou Károlylyal kikötötte volt, és pedig hűbére elvesztésének büntetése mellett, hogy nem szabad se római császárnak, se Tuscia vagy Lombardia urának megválasztatnia, se leányait valamely veszedelmessé válható uralkodóhoz feleségűl adnia.

Innen magyarázható — nem tekintve a cselszövényekre — hogy miért gördített a szent-szék annyi nehézséget Endre magyar herczeg jogai elé. Kiérzik ez VI. Kelemen pápa szép leveléből, melyet Lajos királyunkhoz és anyjához 1345 szeptember 29-én intézett és melyben fájdalmának ad kifejezést Endre borzasztó sorsa fölött. Ahányszor — úgymond — a veszteségre gondol, melyet Lajos s az ő — Istennek s az egyháznak hűséges háza szenved, a könyörületnek és fájdalmas részvétnek érzete szállja meg szívét. Pedig az egyház a fővesztes, mert elvesztette kiváló fiát, a jövőben hű oltalmát, kiről azt hitte, hogy Siciliát bölcsen fogja kormányozni. Oh konok sors, mely vétkes pártoskodással akkor sujtotta le Endrét, midőn ő, a pápa — színes ellenmondások daczára — kiadta a rendeletet, hogy királylyá fölkenjék és megkoronázzák . . . Jelenti egyuttal, hogy követet fog küldeni, ki által szándékát fogja nyilvánítani.*

E szent-széki követ, Ferencz trieszti püspök fontolva készülődött útjára, s midőn megindúlt, annyiféle ajánlattal volt ellátva, mint akinek szörnyű nehéz lesz feladatát megoldania. Meghagyták neki, hogy a magyar főpapok tanácsát, valahányszor reá szüksége lesz, kikérje, s e végből őket egyházi fenyítékkel is egybe gyűjthesse. Viszont meghagyta a pápa a főpapoknak, hogy a béke föntartásáért bucsut hirdetvén, buzgón imádkoztassanak. Nem elég,

* Theiner, Monum. Hung. 1, 687.

hogy a követ ügye pártolására fölkérték a királyi család minden tagját, az országos és udvari főméltóságokat viselt urakat egyenkint, megkeresték még a lengyel és cseh királyokat, a morva őrgrófot, az osztrák herczegeket, a velenczei dogét, Genova és Padova urait feleségeikkel együtt. Végső mentségűl megparancsolták a trieszti püspöknek, hogy ügyei sikeresb elintézése tekintetéből ejtse útjába az

37. AQUILEJA.

aquiléjai patriarchát, és ha csak teheti, vigye magával Lajos ez igen kedves emberét. E végett megbizó és ajánló leveleit átalakítva és ujakkal pótolva mind utána küldötték; utána a Processus generalist, melyet a pápa az Endre halálában részesek ellen kibocsájtott, a Processus specialis kiadását fontos okok miatt lehetőleg rövid időre elhalasztván.

Világos, hogy ekkora erőkifejtésnek fontos okai lehettek. Voltak is . . .

Lajos király Endre halálát megboszulandó elhatározta, hogy sereggel indúl Siciliába, azt elfoglalja és Johannát koronájától megfosztja.

Tudta, hogy az avignoni politikusoknál határozott ellenkezésre fog találni. Viszont ő is elkeseredése első hevében a végsőre készűlt el. Geniális eszének minden találékonyságával és fáradni nem tudó tevékenységgel fogott föladata megoldásához. Biztatta Endre egykori olasz híveit, hogy a bűnösöket meg fogja fenyíteni. Közeledett Bajor Lajos császárhoz, VI. Kelemen pápa ellenségéhez. Lajos politikájának e fordulata a császár ínye szerint volt. Ő és fia, Brandenburgi Lajos, 1342 óta Tirolnak is ura, megígérték a magyar királynak, hogy olasz útjában segítségére lesznek. Szövetségét az osztrák herczegekkel is megújította Lajos. Ekkor találkozott Bécsben Bajor Lajossal, vele is egyességre jutott, melynek megszilárdításaúl eljegyezte öcscsét, István herczeget a császár leányával, Annával, kit nálunk Margitnak híttak. A pápa értesűlvén, noha — úgymond — hinni nem akarja, hogy a magyar király szövetkezett a kiátkozott császárral, s hogy öcscse a császár leányát nőül venni szándékozik, figyelmezteti mégis ősei hűségére a szent-szék iránt és óva inti, ne hozzon szégyent fényes házára.

Ez Lajost nem zavarta; hanem Edvardhoz, Anglia királyához Siegfridet, a garanmelléki szent-benedek-rendi apátot, korának egyik legjelesb emberét küldötte, jelentvén neki, hogy el van határozva hadat indítani Sicilia ellen. Fontosságot nyer e küldetés, ha figyelembe veszszük, hogy az angol király ellensége volt a franczia királynak, VI. Kelemen pártfogójának és pártfogoltjának. Egyuttal fölhítta Lajos a lombardokat is, kik Piemont egy részének Nápolyhoz való kapcsolását fájlalták, csatlakozzanak majdan a

császárhoz és magyar királyhoz a kitörendő háború alkalmával.

A velenczei tanács 1346 márczius 9-én tudósítá a pápát, hogy Lajos nagy hatalommal és mások segítségével készül Nápoly ellen. Johanna királyné csakugyan fölkelésre szólította híveit, mert az ellenség az országot megtámadni és elfoglalni készül. A már elmondottakból láttuk ugyan, hogy e készület Velencze ellen, Zára fölmentésére történt; de kérdés: ha Lajos szerencsésen megküzdött volna Velenczével; ha nem éri 1346 julius 1-én a kudarcz Zára kapui előtt: győzelmes seregét nem szállította volna legott az olasz félszigetre?*

Lajos király nem is titkolta, de sőt hímezés nélkül megírta a pápának panaszait és czéljai határát. 1346 elején követséget küldött hozzá,** mely levelet hozott a szent atyának következő tartalommal: Fölhordja VI. Kelemen pápának, hogy Endre koronázását határnapról-határnapra éveken át halasztgatta. Kivánja, hogy öcscse halálát, mely gyalázat reá és rokonságára, megtorolja. Megnevezi Endre gyilkosait és követeli, hogy Siciliától s a hozzá tartozó részek birtokától megfosztassanak. Sicilia ennek következtében a szent-székre visszaszármazott hűbér. Lajos kéri a pápát, hogy e hűbért neki, mint a siciliai királyi főág elsődszülöttének és öcscsének, István herczegnek adomá-

* Fölkelti e gyanunkat 1. hogy a Johanna-ellenes magyar-barát szövetség a siciliai királyságban Durazzoi Károly közreműködésével már jóval előbb szervezve volt (miről alább bővebben); 2. hogy a velenczei tanács 1346 junius 12. határozatával értesíti Johanna királynőt, a Márkák grófját s a pápát, hogy a magyar nádor testvérje (Geletfia János) Anconában tartózkodik s ott élelmi szereket gyűjt a magyar tábor számára. (*Anjouk. dipl. Eml.* II, 166.)

** E követség tagjaiul említtetnek (THEINER, I, 708.): *Albertus dux Sterlicensis, Thomas Huyuart et Chenotonus Wgut* Comites *ac Jacobus prepositus ecclesie Bachiensis*, mely három első, elferdített név alatt Albert Oppelni és Nagy-Strehlitzi herczeget, Boleszlo herczeg fiát, Mária I. Károly király első nejének unokatestvérét, (Vörös) Tamás ujvári ispánt, az Apponyiak ősét és Ugodi Csenyek veszprémi ispánt ismerem föl. Jakab bácsi prépostról l. ily czímű értekezésemet: *Lajos követsége a szent-székhez az 1346. év kezdetén.* (Századok, 1892. 139.)

nyozza. Végre, minthogy értesült, hogy Róbert, tarantoi herczeg feleségül akarja venni Johannát, s erre nézve már fölmentésért is folyamodtak, ezt ne adja meg a pápa, nehogy megújuljon az ő fájdalma, de különben azok szerint, mik a Processus generalisban foglaltatnak, Johanna képtelen házasságot kötni.

Ezeket megértvén Lajos leveléből a pápa, megkérdeté a követséget három bíboros által: nincs-e még valami titkos mondani valója? Nincs; volt a válasz, mire a pápa a föntebbi pontokra ígyen felelt:

Elsőben is nem a boszút, hanem az igazság rendes útját ajánlja Lajosnak. Mihelyt a gonosz tett tudomására jutott, nem szünt meg útat és módot keresni, válogatás nélkül mint büntesse meg a bűnösöket. Azonnal két bíborost nevezett ki vizsgáló és ítélő birákúl; ha ezek még el nem indúltak a hely színére, annak oka némely, személyökben rejlő akadályoknak tudandó be. Még a követek megérkezte előtt kihirdette a Processus generalist, mely szokatlanúl nagy büntetésekkel sújtja a tetteseket; továbbá, mennyire a távolság engedte, elég gyorsan informáltatta magát; a gyanusakat meg is idéztette volna már, ha Lajos minap nem izeni, hogy követei megérkezte előtt ne fogjon semmibe. Biztosítja, mihelyt kitudódnak a tettesek, nem fog késni őket — tekintet nélkül személyökre és nemökre bűnök nagyságához képest megbüntetni.

Hogy Siciliát Lajosnak és öcscsének adja, folytatja a pápa, noha szomorúságok jelen napjaiban szívesen kedvezne nekik, ezt most — Isten s az igazság sérelme nélkül nem teheti. Johanna az örökség által reá szállott Siciliának törvényes birtokában van, a hűségi esküt letette annak rendje szerint, a birtokba be van igtatva régi szokás szerint; sem a bűntényt hogy elkövette, meg nem vallotta, se reá ez még nem bizonyosodott; itélet által országától megfosztva nincs: ennélfogva a hűbérosztó

jog a szent-székre nem szállott vissza. Legyen azonban Lajos bizalommal: ha a nevezett királynőre ki fog sülni, hogy férje halálában részes (mire nézve ha adatai vagy utasításai volnának, azokat készséggel elfogadja), akkor majd atyai szeme lesz reá és öcscsére, nem csupán egyenes leszármazások miatt, hanem azért is, mert így némileg megvigasztalhatja őket.

Ami a Johannának új házasságához adandó engedélyt illeti, igaz: ez iránt nagy tekintélyű férfiak keresték meg. De ő nem hallgatta meg eleddig őket, nem is szándékozik sietni az engedelem megadásával — mígnem erre igazságos és észszerű okai nem lesznek.

Azon ne csudálkozzék Lajos és legkevésbbé se rója föl a pápának, hogy Endre megkoronáztatásának ügye, nem ugyan évekre — mint ő írja — de nehány hónapra elhaladt. Nehéz, szokatlan és bonyolult jogkérdés volt ez. Afölött, ha vajon Endre öröklött joga alapján volt volna megkoronázandó? nagyeszű férfiak kételkedtek állítván, hogy ez inkább a pápa kegyétől függ. De meg a szentszéknek voltak más ügyei is, melyeket végkép elhanyagolni nem lehetett. S ezért haladt el szükségkép a koronázás ügye valamennyire.

Végül megütközik a pápa azon, hogy Lajos király Talleyrand bíboros felől állítja, miszerint ez tudott Endre meggyilkoltatásáról. Ha a nevezett bíboros Sicilia ügyeibe, védvén unokaöcscsei jogát, avatkozott is, nem kellett volna felőle, ki oly régi családból való, nagy erényű férfiú, a gyanút terjeszteni, mintha ő Endre haláláról tudott volna, vagy e gonosz tett bujtója, tanácsadója, segítője vagy védője volt volna. A bíboros fájdalmának és szomorúságának élénk jeleit adta, vevén a gyászos hírt. Higyje a király: ama bíboros soha se tenne olyasmit, mi Isten törvénye ellen van, reá vagy családjára szégyent hozna. Befejezésűl kéri a pápa a királyt, hogy megemlékezvén ősei eré-

nyére, semmit se kezdjen ez ügyben, ami Isten sértésével vagy az egyház kárával járna.*

VI.

A PROCESSUS GENERALIS, melyről ismételve történt említés, pápai közirat, nyílt levél, melyet kihirdetés végett kiaggattak az avignoni főtemplom ajtajára, elküldötték az esztergami és kalocsai érseknek, bizonyára Nápolyba is. Elhagyva a hosszas bevezetést, a pápa ez elhatározásával általában böcstelennek nyilvánított mindenkit, a ki részes volt Endre halálában. Az ily böcstelennek nem volt szabad végrendelkeznie, örökséget elfogadnia, tanúskodnia; házát lerontsák és romban hagyják, javait elfoglalják, hivatalától, méltóságától megfoszszák, jobbágyait hűségi esküjök alól fölmentsék; kerülje őt minden ember; a helység, hol ily tettes lappang, ha azonnal ki nem adja őt, egyházi tilalom alá esik; még utódai is másodízig eltiltatnak minden egyházi és világi méltóság viselésétől.**

A processus generalis megtermé keserű gyümölcsét.

De Beaux Bertrand, az ország főbírája nagy híve volt néhai Endre királynak. Emlékszünk, hogy Erzsébet magyar királyné az ő biztatására, mintegy kezességére hagyta vissza fiát Nápolyban. Kimondhatatlan volt e derék ember fájdalma ura halálán és keserű szemrehányásokat tett magának, hogy a legjobb szándékkal ugyan, meggátolta

* THEINER, Monum. Hung I, 1050. 1052—3. 1056—9. 1062—3. 1070. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 139. 140. 175. számok. V. ö. STEINHERZ, Die Beziehungen Ludwigs I. von Ungarn zu Karl IV.;

** THEINER, Monum. Hung. I, 1067. szám.

Endre távozását. Ez okból is, nemcsak tiszténél fogva, melyet mindig lelkiismeretesen töltött be, égett a törvény szigorát éreztetni a bűnösökkel.

De az országbíró egyúttal óvatos ember volt, ki méltóságát is csak a pápa megerősítése után fogadta el. Óvatosabbnak kellett lennie most, midőn minden jel arra mutatott, hogy az ország leghatalmasabbjai követték el vagy palástolják a megbüntetendő cselekményt.

Azonban, hogy a szent-szék kiadta a Processus generalist, a parancsot a vétkesek megfenyítése iránt, elérkezettnek látta az országbíró, hogy tisztében eljárjon. Tehette ezt annál bátrabban, minthogy a királyi herczegek egy része, nevezet szerint Durazzoi Károly herczeg (alább kifejtendő okokból) ellenzéket képezett a bűnpártoló királynővel és pártjával szemben.

Elment tehát a herczeghez, és előadta neki, hogy megbízható adatai vannak, melyek szerint Endre király meggyilkolásában nagy részök volt: Tamásnak és Miklósnak, a néhai király kamrásának és ajtónállójának; kérte tehát, nyújtson segélyt ezek elfogatására. A herczeg fölvidúlt, hogy módja van megboszúlni magát ellenségein és készségesen megadta a karhatalmat a nevezettek elfogatására. A vádlottakat, minthogy jó szerén vallani nem akartak, kínpadra vonták; miután pedig a vallatás e nemét tovább kiállani nem tudták, lekéredzettek igérvén, hogy mindent igazán megmondanak. Jelen vala csaknem egész Nápoly, számos nemes, köztük Terlizzi gróf, ki szintén bűnrészes lévén, félt a következő vallomástól. Erőszakkal bevitte tehát Tamást a szomszéd kunyhóba és kivágta nyelvét.* Miklós azonban megvallá, hogy Terlizzi gróf

* Úgy látszik, Gravina két eseményt köt itt össze, mert Tamás kivégzése Terlizzi által a *Chronicon Siculum* szerint 1345 szeptember 20-án történt, míg az elbeszélendők ugyanezen *Chronicon* szerint 1346 márczius 6-ára, 9-ére, augusztus 2-ára és 7-ére esnek.

volt a gyilkosság tervezője, Artus Károly fia Bertrand a főgyilkos; részt vettek a gaztetten Sancha és Filippa asszonyok másokkal együtt, kiket majd kivallanak a nevezettek. Ők ketten esetleg maradtak a királyi kastélyban és vettek részt a gyilkosságban. A törvényszék bitóra ítélte őket. Az ítéletet legott végre hajtották rajtok.

A Terlizzi gróf, nevén Sasso vagy Gasso di Dinisiaco, az ország főlovászmestere igen gyanússá tette magát azzal, hogy a vallani kész Tamás mester nyelvét kivágta. Az országbíró tehát őt, valamint De-Cabannis Sanchát Mureoni grófnét, a királynő társalkodónéját, nem különben Cataniai Filippát, a királynő mesternőjét (mastrissa) tanácskozván e fölött a durazzoi herczeggel, elfogatni rendelte. Éjnek idején fogták el mind a hármat a herczeg fegyveresei s a herczeg gályájára hurczolták, hogy vallatások annál akadálytalanabbúl folyjon. A hajó parancsnoka egymás után az árboczra köttette őket vallomásaikat jegyző által íratván föl. E biztonsági rendszabály helyesnek bizonyult, mert alig értesűlt a királynő udvarnépe elfogatásáról, legott elküldé a herczeghez s az országbíróhoz követekűl Cataniai Rajmundot, a királyi szállás udvarmesterét és De Cabannis Róbertet Eboli grófját azon üzenettel: bocsássák tüstént szabadon a megkínzott foglyokat, különben éreztetni fogja velök királyi haragját. Kiknek a herczeg felelé, hogy igen gyalázatos dolognak tartja, ha a királynő maga gátolja férje halálának megtorlását. Erre a követek szitkozódva távoztak, de nem voltak még a durazzoi herczeg jól őrzött palotáján kívűl, midőn a herczeg elrendelé, hogy mint gyanúsakat őket is el kell fogni s a gályára szállítani. Rajmund urat szintén kifeszítették az árboczra, és a jegyző tollába töredelmes vallomást tett mindenről. — Éjjelre szoros felügyelet alatt a herczeg börtönébe zárták a foglyokat. Itt egymásnak tettek szemrehányást. A mindnél gonoszabb Sancha ellenben

kigúnyolta őket: «Mit czivakodtok még itt is, monda; mit használ mentségtek? Meg fogtok halni; meg is érdemeltétek. Én legalább éltem világomat. Vén csont, kötődék udvarlójával, a Terlizzi gróffal, tudd meg, hogy én okoztam Ágnes durazzoi herczegasszony halálát, kit fia szégyene miatt elpusztítanom engedett. Legyünk vígak haló óránkig!» Reggelre elmondották ezeket Károly herczegnek, ki igen röstellette, hogy anyja halála körűlményei nyilvánosságra jutottak.

Azután a foglyokat a törvényszéki épületbe vitték, s míg a törvényszék űlésezett, hogy', hogy' nem, sikerült megszabadúlniok s egyik királyi kastélyba menekülniök. A nápolyi nép ezért annyira fölháborodott, hogy Róbert tarantoi, Károly durazzoi herczeg ez utóbbi testvérei, hadi népe, cselédjei és csatlósai vezérlete és támogatása mellett a királyi kastély elé vonúlt s a gonosztevőket kiadatni követelte. Mivel pedig a királynő azonnal nem hallgatott szavokra, kövekkel, téglákkal és nyilakkal ostromolták a palotát, utóbb a kaput is felgyújtották, s addig zakatoltak, míg a gonosztevőket ki nem adták.

Másnap mind halálra ítélték s az ítéletet rajtok végre is hajtották.

Miközben Durazzoi Károly mindinkább neki hevült Endre gyilkosai üldözésében, az alatt Tarantoi Lajos, eszköz anyja kezében, zsoldosokat fogadott és hozott Nápolyba, azokat lesbe állította, hogy a durazzoi herczeget és az országbírót elfogassa, s ez által a további üldözésnek véget vessen. Azonban tervét elárúlták és kelepczébe csalt hadi népét majd egy szálig fölkonczolták.

Pedig még hátra volt nehány ember, kikhez alapos gyanú fért, hogy Endre halálán részesek, és akik Katalinra és Johannára vallhattak volna: Artus Károly az ország kincstartója, tudniillik, fia Bertrand, továbbá Catenzario Konrád és Umfredo Konrád. Ezeket megsemmisí-

teni, még mielőtt az igazság kezébe kerülnek, annál kívánatosb föladatának tekinté Katalin császárné, mert ez úton Artus tömérdek kincséhez is jutni remélett. Ármánynyal fogott e, jelleméhez mért, de nehéz föladat kiviteléhez, miután látta, hogy erőszakkal mitsem végezhet.

Artus és fia Santa Agata nevű erősségében, egy jól védelmezett hegytetőn vonta meg magát azon föltett szándékkal, hogy életét, ha kell, lehető drágán adja el. Katalin mindent lealkudott a nagy árból. Hatalmas sereggel indult ki Nápolyból és Santa Agatát ellenség módjára körűl kerítette. Nem tudta mire venni az öreg Artus, hogy épen czinkostársa követi el rajta e hálátlanságot és szemrehányást tétetett a császárnénak. «Barátim, válaszolá ez kegyesen, mondjátok meg uratoknak, az én kedves öregemnek, hogy e színes játék ne agaszsza. Közös javunkra történik. Elmondom én neki ennek okát négyszem közt. Tudom, hogy a szegény podagrás nem jöhet le hozzám; hisz lejött volna tiszteletemre, ha tehetné. Majd feljövök én hozzá Acciajoli kedves tanácsosom és nehány vitézem kíséretében, és mindent fölfejtek előtte, ha neki úgy tetszik.» Megnyugodott e válaszon az ágyőrző Artus, és leküldé fiát a ravasz császárné üdvözletére, hogy híjja föl őt. A bizalmasság annyira megvesztegeté a fiút is, hogy megnyitá mentsvárok kapuit. A császárné pedig fölméne a beteghez és kedélyesen elbeszélgetett vele egy rövid óráig. Ez alatt serege is vígan és gyanútlanúl belopódzott a várba, miről midőn értesüle a császárné, torkon ragadtatta a vén gonoszt, elfogatta fiát és elfoglaltatta várát. Fiát aztán Melfi várába záratta, az öreget pedig megfosztotta szabadságán kívűl töméntelen kincsétől. Valószínűleg akkor került Umfredo Konrád is a császárné hatalmába.

Ennek következtében De-Beaux országbíró, kit időközben (1346. junius 3.) a pápa különösen is megbízott

Endre gyilkosai büntetésével, Johanna királynő pedig meghatalmazott (julius 6.), hogy a pápai megbizásnak a divó perrendtartás mellőzésével is feleljen meg, október 7-én megkérte a királynét: miután a néhai Terlizzi és Eboli grófok, kataniai Rajmund lovag, Miklós ajtónálló és Sancha grófnő vallomásaiból, egyéb adatokból, gyanuokokból és jelekből kétségtelen, hogy Artus Károly és fia Bertrand, nem különben Catenzario és Umfredo részesek Endre király halálán, rendelje el, miszerint Katalin császárné és fia Lajos herczeg a nevezetteket szolgáltassa át neki. Noha a királynő mindenekben helyeselte főbírája fölterjesztését, még is úgy esett, hogy a császárné a pápai hatóságoknak szolgáltatta ki a két Artust. Az öreg Artus immár biztosabban érezvén magát azonnal föllebbezést intézett a szent-székhez az ellen, hogy a nápolyi törvényszéknek kiszolgáltassák. A pápa e föllebbezésnek helyt adott: kifogástalan bírót rendelt volna amúgy is a föllebbező számára, ha eddig talált volna. Bertrandot azonban átküldeni szándékozott De-Beaux grófnak, noha találkoztak, kik a fiút is pártolták, valaminthogy atyját a pápa is büntelennek tartotta ... Nem hallunk többé a két Artusról, s elhihetjük a korírónak, hogy az agg és beteg Artus bánatában halt meg, fia, Johanna királynő egykori szeretője pedig megtébolyodott és dühkórban «mint az eb úgy veszett el».*

A biztonság érzete nem kapatta el az aggódó császárnét. Ellenkezőleg; talán épen az eredmény, melyet alakoskodásának köszönhetett, inditotta arra, hogy a kevélységét, jelleme egyik fővonását, alá rendelje ravaszságának, s amit erőszakkal kivívni nem bírt, azt engedékenységgel igyekezzék elérni: a királyi herczegek egyetértését.

Intett erre a pápa, intett a veszedelem, mely Magyar-

* GRAVINA az 564. hasábtól. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 141. 162. 168. 191. sz. — THEINER. *Monum. Hung.* I, 1100. sz.

ország felől fenyegetett; intett az ellenséges áramlat, mely a nápolyi főurakban is észlelhető volt, kiknek élére a durazzoi herczeg állott. A herczeg szövetkezett az elégületlenekkel és egyenesen meghítta a magyar királyt Sicilia elfoglalására.

Az egyenetlenségnek pedig és szétvonásnak, mely a királyi család tagjai közt uralkodott, oka ez volt: Endre király halálával a császárné tervei megértek; czélnál volt. Johanna minden akaratát már előbb hatalmába kerítette; a bűnközösség még inkább hozzá csatolta a könnyelmű királynőt. Hogy szeme elől ne téveszsze, hozzája költözött a királyi palotába. Ide költözteté fiát, Róbertet is, hogy itt lakjék addig is, míg a házasság közte s a királynő közt megköthető lesz. Nem a gyász; Johanna nehézkes állapota állott az egyesülés útjában. Ez állapotnak 1345 deczember 25-én szakadt vége Károly-Martel születésével, kit a pápa nevében a cavailloni püspök, Johanna királynő kanczellárja tartott keresztvízre.* Később ugyan új akadályt gördített az egyesülés elé Lajos magyar király ellenmondása; de közben egy harmadik akadály is fölmerült, az t. i., hogy Johanna inkább hajolt Róbert öcscséhez, Lajoshoz.

Durazzoi Károly mint mindenben, úgy a házasság kérdésében is ellenkezett a császárnéval és királynővel. Ellenkezésének oka az volt, hogy Calábriát kívánta neje hozománya pótlásáúl. De a calábriai herczegség a trónörököst illette; tehát a császárné e kívánságot megtagadandónak véleményezte, s a királynő megtagadta azt. Viszont, midőn Johanna Lajos után vágyakozék, a császárné annál kevésbbé merte megtagadni e kívánságát, minthogy Acciajoli is neveltjét, Lajost szerette volna látni a királyi trónon. Siettek tehát valamennyien a jó alkalmat fölhasz-

* *Chron. Siculum* 7.

nálni, midőn Róbert herczeg a királyi palotából eltávozott, hogy a durazzoi herczeggel sétalovaglást tegyen. Acciajoli Lajos herczeget a királyné megegyeztével a palotába hozta és a palotába bejáró hidat fölvonatta. A lovaglásból visszaérkezett Róbert pedig a felvont hid elől, ha nem akart a szabad ég alatt hálni, kénytelen volt saját szállására költözni.* Ebben leljük megfejtését annak, hogy nem csupán Durazzoi Károly és fivérei, hanem Róbert tarantoi herczeg is azok közt volt, kik — mint említők — támadást intéztek a királyi palota ellen.

Katalin császárné visszatérvén S.-Agata ellen intézett amazon expeditiojából, az érintett okoknál fogva mindenképen azon volt, hogy a visszavonást a királyi családban megszüntesse, s ez által egyszersmind a belső zavaroknak, melyeket az elégületlen herczegek szítottak, véget vessen. Tanácsára elsőben is általános kegyelmet hirdettek mindazoknak, kik a királyi kastély megtámadásában részt vettek; e miatt nem szabad soha senkit felelősségre vonni. Aztán a durazzoi herczegnek oda ígérték Calabriát, s ezért elpártolt a magyar királytól, cserben hagyta szövetségeseit s a királyné szolgálatába állott. — Természetes, hogy a durazzoinak tett engedményhez képest a többi herczegek is kisebb-nagyobb jószágokat nyertek, mi hogy nem történt nagymérvű pazarlás nélkűl, kitűnik a pápa leveléből, melyben ez eljárást esztelennek nevezi. — Tarantoi Lajosnak is vissza kellett lépnie. Vígasztalásúl kinevezte a királynő kedves unokaöcscsét «mintegy helytartójának» és országos főkapitánynak. Róbert herczeget pedig visszahelyezték előbbi jogaiba, melyek biztosítására *nyiltan* fölhatalmazta a pápa nápolyi követeit, a padovai és casinoi püspököket, hogy Róbert és Johanna számára kiadhatják az engedelmet, azonképen minden isteni tör-

* Gravina, ap. Muratori XII, 562—4. — *Vita Nic. Acciajoli* u. o. XIII, 1207.

ménybe nem ütköző házassági akadály alól való fölmentést; *titkon* azonban arra utasította követeit a pápa: minthogy jelennen Lajos magyar királylyal az iránt tárgyal, hogy a folyó évben seregével Siciliába ne törjön, a mondott engedélyt ki ne adják. Ellenben ha Lajos megtámadná Siciliát, nehogy Johanna természetes védő nélkűl maradjon, nyilt utasításokhoz képest járjanak el. — Róbert vissza is költözött Johannához, s együtt oly botrányos életet kezdettek, hogy a pápa folytonosan integette őket tisztességesebb életre; végre egyenesen meghagyta Johannának, rögtön távolítsa el palotájából Róbertet, hogy a sok gyalázatos mendemondának, melyek híre a magyar királyi udvarban is elterjedt, vége szakadjon. Követeit pedig megbízta, hogy ha szükséges, egyházi fenyítékkel is szerezzenek tekintélyt parancsainak.

Az ország főbiróját is igyekeztek megnyerni. Némely elítéltek javait adták neki. A pápa ezután ismételve panaszkodik, hogy a jó öreg Bertrand gróf semmit sem tesz Endre gyilkosai kipuhatolása és büntetése tárgyában. — Még Izabellának, a magyar komornának és Miklós udvari embernek is kivetettek harmincz arany uncia évdíjat azon hű szolgálatokért, melyeket néhai Endre királynak teljesítettek és most elsőszülöttjének nevelése körűl végeznek. Ha észbe veszszük, hogy ezen Izabella egy személy Izoldával, nagyon megértjük e kegyelmes gondoskodást. — Sőt hogy boldogúlt Endre szelleme is kiengesztelődjék, hat uncia aranyat rendeltek Sergius Gaytus papnak, hogy a nápolyi székesegyház kápolnájában, hol Endre király tetemei nyugosznak, lelke üdveért naponkint szent misét mondjon.

A kiengesztelés e megkísérlett műve Valois Katalinnak alighanem utolsó műve volt, minthogy 1346 szeptember 20-án megszűnt élni. Emlékét úgy tisztelte Johanna királyné, hogy midőn fia Róbert, ki még mindig nála lakott,

október 8-án anyja exequiáira ment, kiparancsolta cselédjeit palotájából, a kapukat bezáratta azzal, hogy Róbert császárt ne bocsássák többé be, és a kulcsot magához vette.*

V.

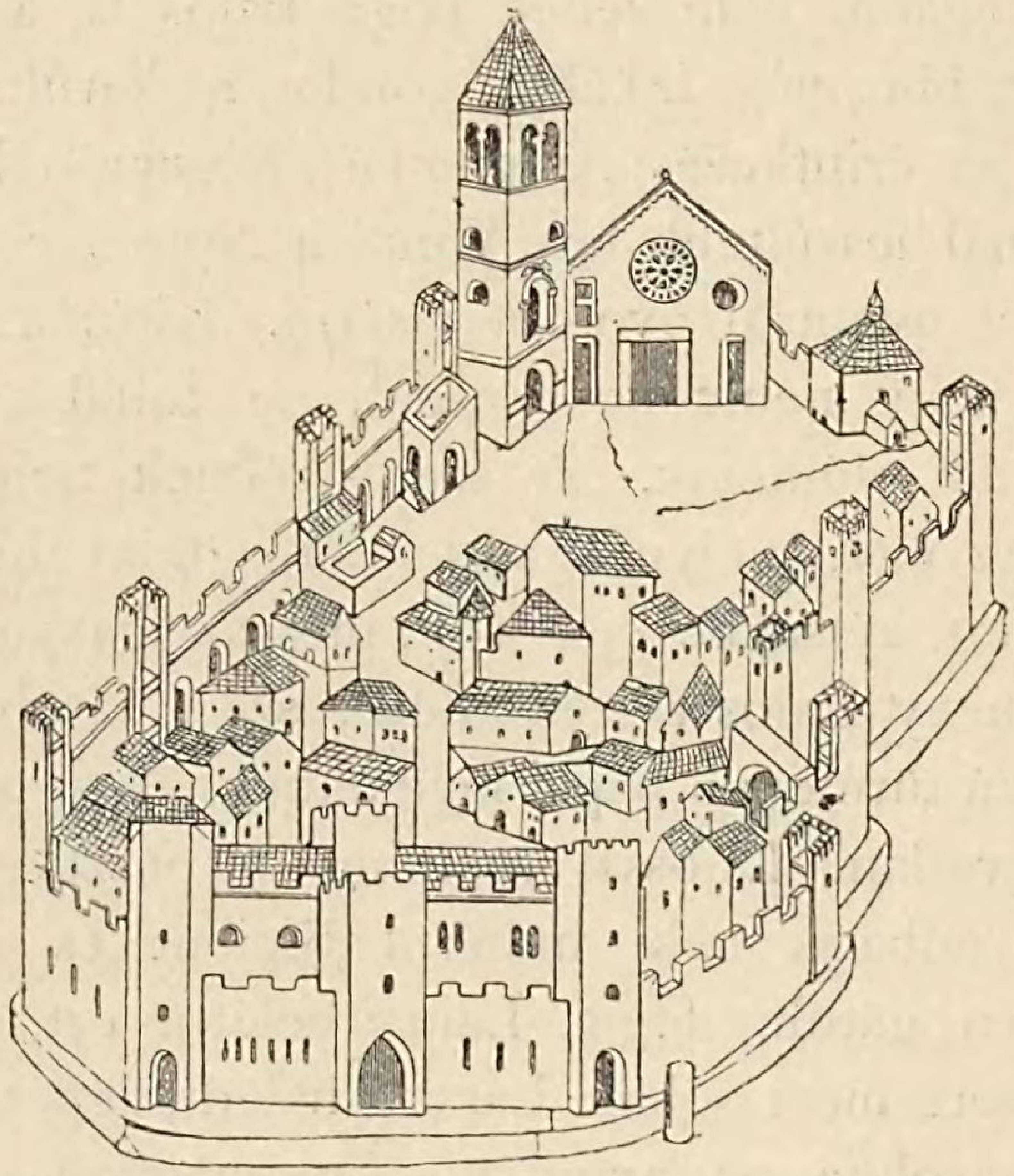
HABÁR tagadni nem lehet, hogy Lajos is, a pápa is, s ez utóbbi még inkább, gondosan kerülte a szakítást, az érintkezés Avignon és Visegrád közt minél sűrűbb, annál feszűltebb lett. Vonzó a diplomaciai tollharcz szövevényeit nyomról nyomra kísérni. Kitűnik e szellemi párbajból, hogy nemcsak karddal, de tollal kezökben is vitézek voltak elődjeink. A szent-széknek nehezebb volt helyzete. Az ügy, melynek védelmére (mint hitte) vállalkoznia kellett, kétségbe ejtő volt, míg az igazság, a látszat és közvélemény Lajos részén állott; ezért az elnéző kímélet és hosszú türelem a pápai levelekben. A szent-szék nem merte megvallani Lajossal szemben a puszta valót: azt, hogy nem adhatja neki hűbérűl Siciliát és elfoglalását mindenképen gátolni fogja. Lajos belátta ezt, megfontolt mindent, azért mert sokat. Lassan haladt, lépésről lépésre szorította sarokba az avignoni diplomatákat, reméllvén, hogy végzett tények által engedékenységre bírja a szentszéket.

A pápai követ, kit a nápolyi kérdés legelőbb hozott Magyarországba, a trieszti püspök, mindenképen le akarta beszélni Lajost hadjáratáról, vagy legalább annyit elérni, hogy halaszsza el azt addig, míg kiderül: bűnös-e Johanna? Viszont ígérte, hogy a pápa Károly-Martelnek,

* THEINER, Monum. Hung. I. 1084. 1091—1094. 110. sz. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 141. 146. 151—3. 157. 176. sz. — GRAVINA, i. h. az 570. hasábtól. — *Chron. Sicul.* 10. lap.

Endre utószülött fiának nevelését nagyanyjára fogja bízatni, valamint, hogy Johanna második házasságához nem adja meg az engedelmet azon reményben, hogy a magyar királyi ház sem lép atyafiságra a Bajor Lajossal.

Nincs nyoma, hogy e követ valami fontosabbat végzett; hidegen meghallgatták, úgy látszik, aztán visszatérő útjára bocsájtották. Előterjesztéseire, melyek úgy szólottak Lajosnak, mint nagybefolyású anyjának, Lajos anyját

38. TRIEST LEGRÉGIBB LÁTKÉPE.

hagyta, hogy válaszoljon. Asszonynak, hozzá keseredett anyának inkább áll szabadjában keservét kímélet nélkül kiönteni. Ő maga Dalmácziába ment hadserege után. Erzsébet teljes mértékben élt a kiváltsággal, melyet neki helyzete adott: fájdalma nem válogatta még a kifejezéseket sem.

Levele bevezetésül megköszönte a szent-szék részvétét, de — tette tüstént hozzá — nem elég szóval fejezni ki a részvétet. Az igazság úgy hozza magával, hogy megboszúl-

ják az egyház reményének gyilkos halálát, aminek nyoma, látszatja ekkorig nincs. Sok szemrehányatásnak van e miatt ő és fiai minden felől kitéve, mert nekik róják föl, hogy még mindig boszulatlan a szerencsétlen Endre halála; pedig erről Isten és emberek előtt csak a szent-szék felelős. Ő szentsége ígéri ugyan, hogy bíborost fog küldeni a hely színére, ki igazságot szolgáltasson. Mily eredménynyel működik majd a bíboros ott, hol Johanna parancsol? Hisz Johanna, kit királynőnek czímezni is förtelem, maga a bűnös; csalhatatlan jelek mutatnak erre. Bizony óvakodjék a szent-szék még egyszer megengedni neki, hogy férjhez mehessen, mert a pápa szeme láttára, a kereszténység új botrányára ismételni fogja a férjgyilkosságot. Egyébiránt a levél írója nemcsak azt kérte, hogy unokáját, a gyermek Károlyt az ő gondjaira bízzák, hanem egyúttal, hogy örökségét is neki és fiainak kiadják, mire azonban a szentszéknek nincs válasza. Ellenben kívánja, hogy atyafiságot ne kössenek a magyar és bajor uralkodó házak, és óhajtja Lajos nápolyi hadjáratának elhalasztását. Isten kegyelméből a magyar királyi ház oly fönséges és tisztelt, hogy minden fejedelem óhajt vele atyafiságot tartani. Bajor Lajossal az atyafiságot és egyebeket mindeddig elodázta a magyar király tiszteletből az egyház iránt és mert reméli, hogy Endre halála meg lesz boszúlva. Ha e részben czélt nem ér, nem ő fog eltávozni az egyháztól, hanem az egyház taszítja el őt magától. Az iránt pedig írt fiának a királyné, hogy halaszsza el a maga és serege bemenetelét Apuliába.*

Közben még inkább kimutatta Lajos, mennyire meghidegűlt közte s a szent-szék közt a rendesen benső viszony. Értjük az újonnan kinevezett veszprémi püspöknek, Galhardnak ügyét.

* Theiner, Monum. Hung. I, 716. l.

Galhard mester származására carchelejoi spanyol és jogtudós pápai követ volt előbb Lengyelországban, hol a lengyel nemzet érdekei mellett küzdött a német lovagrend ellen, aztán kineveztetvén titeli prépostnak, átjött Magyarországba, szintén nunciusi minőségben, mint a pápai tizedszedők főnöke. 1344 augusztus 9-én a pápa őt még mint subdiaconust csanádi püspökké tette, alig félév múlva pedig (1345 márczius 2.) áthelyezte Veszprémbe, jóllehet még mindig nem volt fölszentelve. De Lajos nem engedte Galhardnak, hogy a veszprémi püspökség jószágait elfoglalja, mert a veszprémi püspökséget Magyarország királynéja alapította; a veszprémi püspök a királyné kanczellárja; régi szokás szerint ő koronázza meg a királynékat. Galhard hivatalának megfelelni képtelen, *mert magyarul nem tud*. Nevezze ki tehát a pápa máshová, veszprémi püspökké pedig tegye meg Miklóst (Lajos volt nevelőjét), a régebben megválasztott, de mellőzött kalocsai érseket. VI. Kelemen pápa ugyan megjegyezte, miszerint máskor is megesett, hogy a veszprémi püspök nem tudott magyarul,* s ily esetekben a kanczelláriai ügyeket a prépost vagy más alkalmas egyén intézte, és hogy ezért nem kellett volna a hűséges Galharddal így bánni el, hanem át kellett volna neki adni a püspöki javakat s aztán folyamodni áthelyezéseért, mert a mint most történt a dolog, nem történt az egyház meggyalázása nélkűl. Egyébiránt tudtával legyen a királynak, hogy az általa ajánlott Miklóst pécsi püspöknek nevezte ki.**

Lajos azonban nem engedett és Galhard kénytelen volt ügyei jobbra fordultáig Avignonban vonni meg magát.

* Ez alighanem czélzás Mesko herczegre, a királyné rokonára.

** Következő föltétellel: «Nicolaus electus in episcopum Quinqueecclesiensem promisit pro suo communi servitio per D. Guillelmum de Posterla (a föntebb említett pozsonyi prépost) 3300 florenos et quinque servitia familiæ consueta, solvendo medietatem in festo resurrectionis domini» stb. (Koller, Hist. eppatus Quinqueeccl. III, 3, c. jegyz.)

A viszonyok még kényesebbekké válván, a pápa jónak látta (mint maga megvallja) a magyar király kedvét keresni és Galhardot Brindisibe érseknek nevezni ki.*

Ezen engedmény után alkalmasnak találta VI. Kelemen pápa, hogy válaszoljon Erzsébetnek. Tekintettel arra, hogy keserű és zavart lélekkel kénytelen Erzsébet tárgyalni a keserves ügyet, mely fanyarrá tesz, és a melyet nem lehet az észszabta határok közé szorítani, válasza engesztelő, hisz maga is még mindig szóval kimondhatatlan, levélben ki nem fejezhető fájdalmat érez. Hanem azért — teszi hozzá önérzetesen — az igazság tételére, nem válogatván személyekben, vállalkozik. Meg is bízta ez iránt már De Beaux Bertrand országbírót, ki a mily odaadó ragaszkodással viseltetik a magyar királyi ház iránt, oly erőslelkű védője a jognak és igazságnak. Magát az igazságot azonban, melylyel a szent-szék minden embernek tartozik, kiforgatni nem lehet, mert nem szabad igazságtalanságnak származnia onnét, honnan az igazság ered. Mivel pedig az igazság nem engedi, hogy büntessük a bűnöst, mielőtt bűnössége bebizonyult; ne legyen botránkozással hallania Erzsébetnek, ha Johanna, mielőtt elítéltetett, királynőnek czímeztetik. Épen, ha ennek ellenkezője történnék, vagy ha Johanna elmozdíttatnék országa kormányától, akkor esnék rajta nagy jogtalanság. Habár az, amit Johannának Endre halálakor és halála után tanusított magaviseletéről írnak, őt nem ajánlja, a római egyháznak nem szabad őt gyanúokokból elítélnie. — A gyermek Károly biztonságáról gondoskodott a pápa, hogy azt vagy nagyanyja gondjaira bízzák, vagy másként helyezzék biztonságba.** Johanna házassági engedélyére nézve ismétli a

* Theiner, Monum. Hung. I, 1008—9. 1024 -6. 1074. 1079. 1085. számok. — Galhard a nápolyi hadjárat alatt sokat szenvedett. 1350 junius 1. már nem élt. (*Suppl. Clem. VI.* a. VIIII p. I. II. f. 16.)

** Ez utóbbi történt meg. Miután (1347 junius 18.) Károly-Martelt eljegyezték Johannával, Károly durazzói herczeg leányával, mindkettőjöket De-Baux Amelius gondjára bízták és a

már mondottakat; viszont megvárja a királynétól, hisz nemcsak az apostoli széknek, de a magyar uralkodó ház jó hírének is tartozik azzal, hogy az egyháztól elszakadt, lázadó, eretnek Bajor Lajossal atyafiságra nem lép. Köszöni továbbá, hogy fiát türtőztette az Apuliába való beütéstől. — Néhai Róbert siciliai királynak azon rendeldelkezésével, mely szerint monnó unokáját Erzsébet két fia vegye feleségül, a pápa soha sem ellenkezett. Ő csak általános fölmentvényt adott Károly durazzoi herczegnek, melynek erejével bármely nemes hölgygyel, kivévén a rokonság és sógorság két első fokát, házasságra léphet. Nem volt a pápa tudtával, hogy Károly Máriát akarja feleségül venni. — Azt sem hagyhatja említés nélkűl a pápa, hogy Endre haláláert a szent-széket felelősségre vonni nem lehet. Hisz a pápa mindent megtőn Endre oltalmára, méltósága gyarapítására azzal, hogy Vilmos chartresi püspököt koronázására már elküldötte; most is mindent elkövet, hogy halála megboszulatlan ne maradjon. Kéri tehát a királynét és inti, hogy e választ kegyesen fogadja, és bizalommal viseltessék a szent-szék iránt, mely követet nevezett, ki sietve készül a hely színére, hogy ott törvényt lásson, igazságot szolgáltasson.*

A pápai követ, kit a pápa levele említ, a szent Márkról nevezett bíboros áldozár, Bertrand, beteges ember volt, de eléggé belátó arra, «hogy Sicilia nem boldogulhat, míg Johanna kormányozza», mint ezt urának, a pápának nyiltan megírta. A pápa fájdalommal értette ezt, de a kényszerűség azt válaszoltatta vele, hogy tekintve a viszonyokat és a magyar király terveit, neki is, a szent kollégiumnak is az a meggyőződése, tanácsosabb ez idő szerint,

Castello dell' Ovoban helyezték el. (*Chron. Sicul.* 10.)

* A pápa e levele 1346 julius 17-én kelt. Hasonló tartalmút Lajos királynak már előbb (1346 május 6-án) írt, de nem ennyire kimerítőt, a miért ezt elég legyen csak érinteni.

ha Sicilia kormánya Johanna kezében marad, mint ha azt az egyház veszi át. S így két malomkő közé került Bertrand bíboros, ő pedig hagyta: őröljön az idő. Midőn a viszonyok nem hódolnak meg nekünk, gondolá, mi engedünk nekik. Gyakran hasznosabb a késedelem, mint a sietség. A szent-szék rendeleteit nem állott hatalmában teljesíteni, a miért se meg nem erőltette magát Johanna országa védelmében, se buzgóságot nem fejtett ki a reá bízott vizsgálat végzésében. Az izgatott pápa négy, öt levelére se válaszolt, nyugalmasan azzal mentegetvén magát, hogy most *temporizál.*[1] Midőn pedig nagyon sürgettékAvignonból, hogy csak tegyen, tegyen! azt válaszolta, küldjenek még egy bíborost Nápolyba, majd akkor fog kiderülni igazán, hogy ketten se végezhetnek semmit is.[2]

VI.

LAJOS kezdettől fogva nem titkolta szándékát, sereggel indulni Apuliába. VI. Kelemen viszont, leveleit nem is számítva, négy követséget küldött hozzá, hogy e szándékában megingassa. Megkérte továbbá ismételten IV. Károly császárt, Fülöp franczia kiályt, Humbert viennei dauphint s az ország főpapjait: beszéljék le a magyar királyt hathatósan[3] nápolyi hadjáratáról. Vegye tekintetbe — úgymond a pápa — hogy unokaöcscse, Károly-Martel lesz maholnap Sicilia örököse, s a mi kár Sicilián a háború által esnék, azzal unokaöcscse károsodnék; tehát saját családja javában és becsületében gázolódnék, saját beleit dúlná.

1 «Temporizandum est aliquociens secundum conditiones negociorum et temporum qualitates».

2 THEINER, Monum. Hung. I, 1087—8. 1094. 1100. 1101. 1109. 1111—2. 1143. — *Anjouk. dipl. Eml.* 204.

3 «Quoquomodo poteritis apud regem instare et laborave, solerti et fideli adhibita diligentia, viis et modis, quibus valebit melius fieri.»

Egyébiránt nem lehet Siciliát, mely a pápa hűbére, az egyház sérelme nélkűl megtámadni. És hogy e szavainak súlyt kölcsönözzön, megküldé az aquilejai patriarchának XXII. János pápa közrendeletét, mely átokkal sújtja mindazokat, kik Siciliát fegyveres kézzel megtámadják, — azon utasítással mégis, hogy az esetre, ha a patriarcha nem szerezhetne biztos tudomást arról, indul-e Lajos király azon évben (1346) Sicilia ellen, nem-e? azt ne terjeszsze eléje.

Károly császárra, noha ipja volt (mint a pápától értesülünk) nem sokat hallgatott Lajos; ily sorban állhatott a franczia király is; a dauphint pedig épen a maga részére hangolta. A kire legtöbbet adott, az aquilejai patriarcha volt. Kegyesen fogadta e kedves emberét és hangsúlyozta, hogy a szent-szék hűségétől eltérni nem fog, ha viszont a szent-szék is in licitis et honestis kezére jár. Előadta neki a méltányos föltételeket (mi azokat már ismerjük), melyek mellett hajlandó a nápolyi hadjáratot 1347. évi április 1-ig elhalasztani. De írást erről nem adott.

A pápa Lajos király ez engedményét is lelkesült örömmel* üdvözölte, és biztosítá a patriarchát, hogy semmit sem fog tenni, mi az egyház legkedvesebb fiát elidegeníthetné, sőt kész minden igazságos és méltányos kívánságát teljesíteni.**

Lajos ez ígéretét a nápolyi hadjárat elhalasztása iránt már akkor tette, miután Zára alatt 1346 julius 1. amaz érzékeny kudarczot szenvedte.

A pápának be kellett látnia, hogy Lajos föltételeinek, melyek mellett hadjárata halasztására ráállott, meg nem felelhet; arra törekedett tehát, hogy Sicilia kellő védelmi

* E lelkesült tétel így hangzik: «Regem ipsum tamquam nostrum et ecclesiæ filium carissimum et specialissimum, et intra nostra et dictæ sedis (apostolicæ) præcordia recumbentem, paternæ charitatis affectu prosequimur et gerimus in visceribus charitatis.»

** THEINER, Monum. Hung. I, 1080. 1082. 1086. 1091. 1094. 1097—8. 1119. sz.

állapotba helyeztessék. Utasította Bertrand bíborost és követét is (1346 november 25.) ez ügyben. Johanna még ez év tavaszán elrendelte volt, hogy az idegen zsoldosok nyolcz nap alatt kitakarodjanak országából. Meghagyta az ország főurainak, s a korona hűbéreseinek, hogy fölfegyverkezve jelenjenek meg a hadi szemlére. Megvizsgáltatta, mily állapotban vannak országa várai? Gondoskodott, hogy Manfredonia, Barletta, Bari, Trani és Brindisi falait kijavítsák. Értesülvén pedig, hogy Lajos király a dalmát tengerparthoz közeledik (1346 junius), nyolcz hajót küldött a Márkák őrizetére, melyek a magyar király netáni kikötését az olasz révek valamelyikében gátolják. (E rendelkezés fölöslegessé vált.) Sőt Johanna szövetséget kívánt kötni Velenczével. A signoria azonban udvariasan visszautasította a királynő ajánlatát, minthogy Lajos visszatért Magyarországba. Azonképen sikertelenek maradtak Johanna fáradozásai, hogy Aquila és Foligno városokat, melyek szövetséget kötöttek a magyar királylyal és ennek biztosítására túszokat adtak neki, megfenyítse.

Mind e rendelkezések elégtelenek valának. Sicilia — írja a pápa a francziai királynak — nem képes megvédeni magát azért, mert a királyi család tagjai, azonképen az ország lakosai kölcsönösen egymás ellen törnek, folytonosan viszálkodnak; továbbá, mert Johanna a kincset, melyet nagyatyja, néhai Róbert király nem kis mennyiségben reá hagyott, esztelenül elfecsérlette, a koronajavak nagy részét elprédálta és most nincs, miből a katonaságot fizetnie.

De Johanna nem ebben látta a főbajt. A nagy hiba szerinte abban rejlett, hogy nem adták ki számára a házassági engedelmet, és férje nem lévén, nincs, ki az ország védelmében intézkedjék.*

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 144—5. 147. 165. 169. 179. 204. 212. sz. — THEINER Monum. Hung. I, 1094. 1101. 1110. 1117—8. sz.

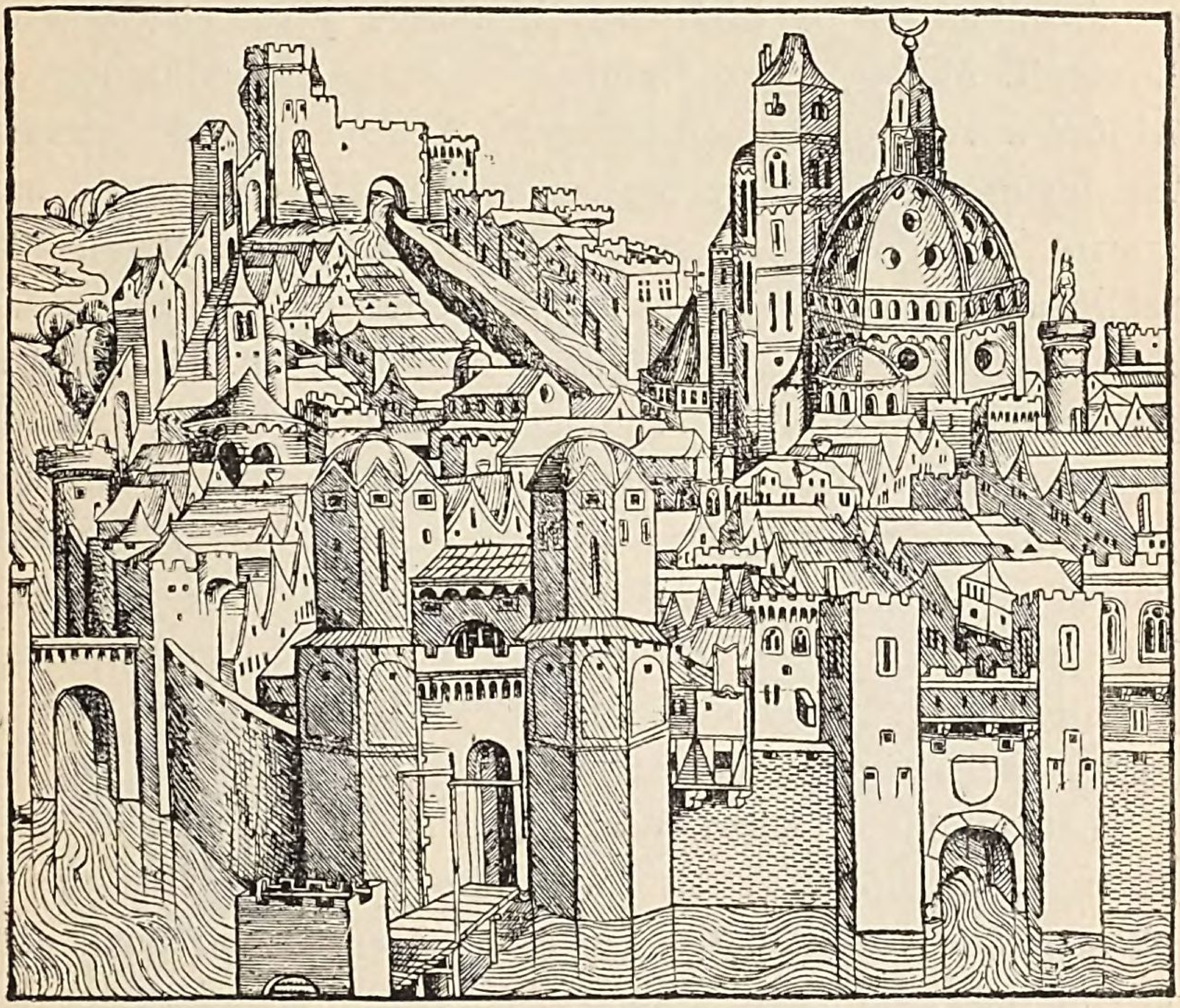
Campelloi Bonjohannes aradi főesperes és a magyar király követe Avignonban, nem ugyan mint a király üzenetét, hanem mint saját véleményét adta elő: ha a vizsgálatot Endre gyilkosai ellen szigorúan megindítanák; ha Károly-Martel herczeget, kit a magyar király és anyja Endre törvényes magzatának megismernek, — noha a király néha ennek ellenkezőjét is állítja és mások is különfélét költenek a dologról, — átvinnék Aixba, a Provencebe, ott hű gondviseléssel nevelnék és neki adnák a provencei grófságot; ha Johanna nem menne férjhez addig, míg a vizsgálat ellene befejezve nincs: akkor Lajos megnyugodnék és nem törne Apuliába. Nincs okunk kételkedni a főesperes észszerű fölfogásában, mégis azt tartjuk, hogy Lajos kénytelen volt a kívánt halasztást amúgy is megadni: neki magának is szüksége volt haladékra.

Miután Durazzoi Károly haragjában a fölött, hogy Johannától nem kapta meg Calabriát, levélben szólítá föl Lajost: jőjjön Siciliába megboszulandó öcscse halálát, és értesíté a hangulatról, mely ott a nőuralom ellen mindinkább terjed, Lajosnak nem lehetett kétsége a fölött, hogy hatalmas sereg élén Sicilia urává teheti magát. Eredetileg az lehetett szándéka, hogy seregét velenczei vagy dalmát hajókon átszállíttatja az Adrián. De miután Velencze, belátva az őt fenyegető veszélyt, ha Sicilia ura is Lajos lenne, — erre nem vállalkozott, a dalmát városok pedig a zárai szerencsétlen nap után nem vállalkozhattak; sőt az alkudozások Genuával és Sicilia szigetével, hogy seregét az Adrián átszállítsák, szintén megfeneklettek: Lajosnak le kellett tennie eredeti szándékáról.

Fönn maradt még a lehetség, seregét száraz földön vinni Itáliába. De nagy sereget, az akkori hadi nép fegyelmetlensége mellett idegen, habár barátságos államokon vinni keresztül: ez annyit jelentett, mint barátból ellenséget csinálni, maga mögött a hídat fölégetni, vereség és

visszavonulás esetére összes hadi népét egy szálig koczkáztatni.

Lajos lángesze tehát más módot keresett és talált terve kivitelére; hanem ezen kivitelhez időre volt szüksége. A föladat az volt: miképen lehetne mentül közelebb találni a hadi erőt, melylyel Siciliát elfoglalja? E végből

39. PADOVA.

hihetetlen tevékenységet fejtett ki, melyet a szórványosan fölmerülő adatok hiányossága mellett is bámulnunk kell.

Hazai kútfőink elbeszélésöket a nápolyi hadjáratról ott kezdik, midőn Lajos király 1347 bőjt közepén (márczius 7.) János veszprémi választott püspököt és (Kont) Miklóst előre küldé Olaszországba, hogy tárgyaljanak, szerződjenek, szövetkezzenek az odavaló fejedelmekkel, városokkal és kezökre adván sok pénzt, szigorúan meghagyá nekik, hogy útközben senkit se bántsanak, senkinek se

alkalmatlankodjanak, a zsákmányolástól tartózkodjanak; ellenkezőleg: békességesen és barátságosan viselkedjenek egész útjokon, nehogy rossz vélekekést keltsenek magok és királyok iránt. Aztán lássák, lehet-e bízni azok hűségében és állhatatosságában, kik őt Nápolyba meghítták?

Azonban Lajos király tevékenysége jóval előbb vette kezdetét. Már 1346 szeptember elején értesülünk, hogy a nádort a velenczeiek elfogták és Arbe szigetén elzárták. Ez hírűl vitetvén a velenczei tanácsnak, elrendelte, miszerint a nádort kíséretével együtt szabadon bocsássák, szállítsák gályán vagy más hajón Zengig, s ha netán valamije elveszett volna, azt térítsék meg teljesen. De mire a signoria jól megfontolt rendelete Arbébe érkezék, a nádor rég kereket oldott. Az arbei helyettes grófot és bírákat fejenkint megvesztegette 500—500 forinttal, ezek aztán bárkát rendeltek a torony alá, melyben őrízték s a bárkás egy aranyért tovább szállította a nádort. Szörnyen megrestellette ezt a signoria, szigorú vizsgálatot tétetett és a nádor cselédségét málhástul utánna küldötte.

Értesülünk továbbá, hogy Bruciusnak, a genuai prépostnak, ki követségben járt a magyar királynál (1346 okt. 10.), — azonképen a magyar király Padovában járt követeinek Velencze szabad átmenetet engedett területén. — Lajos király meg Kanizsai Istvánt dícséri, ki követi minőségben ugyanekkor jó szolgálatokat végzett neki Felső- és Közép-Olaszországban. — Majd meg a pápa dícséri meg (1347 május 24.) Bertrand bíborost, hogy írt a Sicilia szigetbelieknek, kikről azt hallotta, hogy követeket küldének Péter aragoniai királyhoz, mert tanácsával szeretnének élni, s hogy e követek visszamenet őt is megkeresik. Azokra nézve pedig, miket a bíboros Genuáról, Vintimigliáról és Terracináról említ, megjegyzi a pápa, hogy Genuának ő is írt, követet is fog hozzájok küldeni,

de azért a bíboros is folytassa velök összeköttetéseit. Ezek mind Lajos tervei ellen ásott aknák.

40. COLA RIENZI DOMBORMŰVŰ ARCZKÉPE.

Máskor (1347 okt. 7.) meg Johannát értesíti a pápa, hogy Humbert a viennei dauphin a Johanna birtokához tartozó Provencebe akar törni. A pápa megkérte: leg-

alább addig ne tegye ezt, míg vele (a pápával) nem beszélt; mire a dauphin meglátogatta őt. A dauphin azt nehezteli, hogy neje hozományát, valamint száz uncia évi díját nem kapta meg, s így szép összeg követelése van. Gondolja meg a királyné, hogy vannak, kik a dauphint ingerlik; viszont Lajos magyar királynál, mint közel rokonánál a dauphin sokat tehet, s azért karácsonyig okvetlen küldjön Avignonba meghatalmazottakat, kik a szent-szék előtt e követelés iránt alkudozhassanak és egyezséget köthessenek.

Más oldalról úgy halljuk, hogy a florenczi tanács János választott veszprémi püspökhöz és (Treutel) Miklós pozsonyi ispánhoz (1347 május 15.) intézett levelében az Anjou-ház magyar ága különös barátjának vallotta magát. Tudomására jutott ez a pápának, ki hivatkozva V. Kelemen és XXII. János rendeleteire, egyházi fenyítékkel fenyegeti őket. — A velenczei tanács meg arról értesül, hogy a Collaltoi grófok sok pecséttel megerősített egyezséget kötöttek Durazzoi Károly herczeggel és Lajos királylyal (1347 junius 10.). — Cola Rienzi is, a híres római néptribun, kinek rövid fényű csillaga akkor tűnt fel, jelenté a pápának (1347 augusztus 5. és október 11.), hogy a magyar király részéről azon ajánlatot tették neki: ha megengedi, hogy ezer lovast toborzhatnak Rómában a magyarok, akkor ötszáz lovast annyiszor bocsájtanak rendelkezésére, valahányszor kívánja.*

Szóval Lajos király útját Felső- és Közép-Olaszországon keresztül gondosan elkészítette. Borzadva látta ezt a szent-szék is, mely immár (1347 október 23-án) nyaláb számra küldötte intő leveleit az olasz államokhoz, kérvén

* Johanna királynő szintén kereste a hatalmas néptribun kedvezését; sőt anynyira leereszkedett, hogy feleségének ajándékokkal kedveskedett. Követei Rómából ugyancsak a végett, hogy támogatást keressenek a magyar király ellen, Firenzébe indultak. (GREGOROVIUS, Geschichte d. Stadt Rom. II. kiad.. VI, 280.)

őket, hogy Lajos magyar királynak, vagy akárkinek másnak hadi népét, mely Sicilia elfoglalasára indul, segítségökben, pártfogásokban ne részesítsék.* Egyúttal megbízta Perugia és Olaszország számos más püspökét, kiknek egyházi területén a magyar király átmenendő volt, hogy XXII. János pápának bulláit, melyekkel szigorú egyházi fenyítéket rótt mindazokra, kik Siciliát megtámadják, hirdessék ki.**

VII.

NAGY előnyére szolgáltak Lajos magyar királynak terve kivitelében a condottierik, azaz zsoldosok, kik Olaszországot ellepték és mindenkinek szívesen szolgáltak, a ki megfizette őket.

* A pápai intő levelek következő czímekre szólottak: Jacobo de Carraria militi Paduano; Opizoni marchioni Estensi in civitate et districtu Ferrariensi ecclesie Romane vicario; Andree Dandulo duci et communi Venetiarum; regiminibus et consilio civitatis Florentine, Aretine (Arezzo), Eugubine (Gubbio); Hugolino de Trincis militi Fulginati, necnon regiminibus consilio et communi civitatis Fulginatis (Foligno), civitatis Assisinatensis (Assisi), Spoletane (Spoleto), Reatine (Rieti), Pistoriensis (Pistoja), Pisane (Pisa), Senensis (Siena), Narniensis (Narni), consilio et populo Romano, regiminibus consilio et communi ciuitatis Maceratensis (Macerata), terre Gualdi Nucerensis (Nocera) diocesis; civitatibus Firmane (Fermo), Urbevetane (Orvieto), Viterbiensis (Viterbo); Manfredo de Vitellensibus domicello necnon regiminibus consilio et communi terre Corneti (Corneto), regiminibus consilio et communi ciuitatis Esine (Jesi), ciuitatis Racanatensis (Recanati), Castelli (talán Castel Maggiore, Lucca tartományban?), patriarche Aquilegiensis (Aquileja), regiminibus, consilio et communi terre Prati (Prato), civitatis Vulterrane (Volterra), Grossetensis (Grossetto); Johanni Buccanigra gubernatori et consilio civitalis Januensis (Genua); Esmeducio de Sanctoseuerino (S. Seuerino); Albergheto de Fabriano domicello; regiminibus consilio et communi civitatis Anagnine (Anagni); Guidoni, Philippino ac Feltrino de Gonzaga, Alberto de Mastino de Lascala (Della Scala), Francisco de Ordelaffis domicello Foroiuliensi (Forli); regiminibus consilio et communi civitatis Esculane (Ascula), Perusine (Perugia); Jacobo et Johanni de Pepulis fratribus civitatis et districtus Bononiensis (Bologna) pro «nobis» et ecclesia Romane gubernatoribus; regiminibus, consilio et communi ciuitatis Camerinensis (Camerino); Bernardino de Polenta militi Ravennatensi; regiminibus consilio et communi terre Sanctiminiatis (San Miniato); Malateste et Galioto de Malatestis militibus Ariminiensibus (Rimini). L. WERUNSKY, Excerpta ex Regestris Clem. VI. 178. sz.)

** WERUNSKY, i. h. 179. sz.

A középkorban az olaszországi államok is hűbéres és községi katonákkal, vagyis nemesekkel és polgárokkal viselték háborúikat. Hanem a hűbéri rendszer meglazulásával a nemes urak a hosszabb hadjáratokat igen terheseknek tartották. A polgárok is, előbb városaik és köztársaságaik buzgó védelmezői, később békés életmódjukkal, mely testi edzettségöket gyöngíté, nem épen találták megegyezőnek a hadviselést. Ha pedig valamely zsarnok lett az állam urává, első gondja a polgárok lefegyverezése volt, mert félt a lázadástól. Némi iparkodás mellett a polgár ugyan könnyen megkészíthette volna újra lándsáját, kardját; de a félelem, jóllét, nevelés és békeszeretet elhitették vele elégtelenségét a tetőtől-talpig fölfegyverzett vitézekkel szemben, kikből az idő szerint a sereg főereje állott. Viszont a zsarnokoknak semmi se volt kedvesebb, mint a polgárok ez elpuhulása, levén a fegyver a polgár kezében rettenetes féke a hatalmaskodásnak. Ezért szívesen fölmentették őket a hadi szolgálat alól, és megelégedtek a fokozott adóval, melyen zsoldos csapatokat béreltek, első sorban idegeneket, kik a nép nyelvét nem értvén, ennek politikája és szenvedése iránt érzékkel nem bírván, kiméletlenűl teljesítették a legkegyetlenebb parancsokat, ha különben anyagi vágyaikat kielégíthették.

A császárok időközönként Németországból hoztak efféle harczosokat magokkal, kik aztán az olasz zsarnokok szolgálatába szegődtek. A Viscontiak, Della Scalák egyenesen Németországban toborzották őket, mások azon hadak sorából, melyek a Henrikekkel, Fridrikekkel, Lajosokkal és Károlyokkal jöttek át az Alpeseken Itáliába.

E rendszer vadhússá nőtte ki magát Olaszország testén, midőn a zsoldosok vezéreik alatt szabad csapatokká egyesűlvén, ha szolgálat nélkül maradtak, raboltak, pusztítottak, hogy megélhessenek. Leghíresebb vezéreik valának: Urselingeni Werner (Guarnieri) herczeg, ki leg-

előbb (1343) a pisaiak részére jött harczolni a florencziek ellen. Végződvén itt, «az Isten, szánalom és irgalom ellenségének» vallotta magát, sarczolta egész Olaszországot, mígnem a sok rablott kincscsel Friaulon át kivonúlt, hogy Lajos király zsoldjába visszatérjen. Továbbá Landaui Virtinger, olaszosan conte Lando; Monfort (Baumgarten) frà Moriale, Wolfhardt Ulrik és testvére Konrád, kik később Magyarországban telepűltek meg és Vöröskői gróf nevet vettek föl. Ezeket Lajos király nagyrészt zsoldjába fogadta, s ők tetemes részét tették ki nápolyi hadseregének.

De ideje, hogy visszatérjünk azokhoz, kik 1347. év márczius elején Olaszországba indúltak, hogy lássák, lehet-e bízni azokban, kik a magyar királyt Siciliába meghítták. A király megbízott emberei, Garai* János választott veszprémi püspök és Kont Miklós mindenben urok szavát fogadták, mihez képest mindenütt fönnakadás nélkül folytathatták útjokat Alsó-Olaszországig, hol reményöket meghaladta, amint ott ügyök állott. Az Abruzzo vidéki urak szövetséget kötöttek a magyar király érdekében, és hakik nem akartak jószerével hozzájok állani, azokat erőszakkal kényszerítették. Aquila volt a magyar pártiak főfészke és Lallo Campenesco lovag, jeles és bölcs férfiú, a város kapitánya — fejök. Itt szeretettel fogadták a megérkezett magyar urakat és unszolták őket, híják meg a királyt is. Ez unszolásra nem igen volt szükség; minthogy ezek meggyőződvén ügyök kedvező állásáról, levelet küldöttek a királynak: jőjjön Siciliába késedelem nélkül. Nincs nagy hadi erőre szüksége; a lakosok, hacsak személyét látják, készséggel meghódolnak neki. János veszprémi püspök személyesen is visszatért Lajos királyhoz.

Erzsébet királyné, a gondteljes anya, ki egyik fiát már

* RÓKA, Vitæ Vesprim. præs. 201. lapján, nem tudom, mi jogon: *Jakabfalvi*nak nevezi. Hogy Garai, erre nézve l. *Anjouk. Okmt.* VI, 443.

elveszítette Olaszországban, és más főurak, első sorban a főpapok, sokáig ellene valának Lajos azon szándékának, hogy személyesen indúljon Siciliába, főleg miután itt is, Siciliában, megváltozott a dolgok színe.

Johanna főlovászmesterét, Cavalcanti Jakabot sereggel küldé Aquila ellen. Lallo azonban e sereget megverte, magát a vezért elfogta. Ez eset nagyon megdöbbentette a királynét, és — ki akkor még élt — Katalin császárnét, kik (mint már elbeszéltük) útat, módot kerestek, hogy Durazzoi Károlyt megnyerjék, ígéretet tevén, hogy átengedik neki Calabriát, ha szövetségeseit nemcsak cserben hagyja, de őket haddal meg is támadja.

Durazzoi Károly, ez ármányszövő, jellemtelen ember, ki mindenben csak önhasznát kereste, soha igaz nem volt se Lajos, se Johanna iránt, mert önnönmagát szerette volna látni Sicilia trónján; ráállott az alkura. Összegyűjtvén népeit Nápolyban, háromezer lovassal és sok gyalogos hadi néppel Aquila ellen indúlt, melyet 1347 májustól augusztusig körültáborlott.

E hírre Lajos király hadi népét nem egyszerre, nehogy az odavalók megijedjenek és erőszakoskodástól tartsanak; hanem időközönkint, részletenkint, hatvanat, százat, ezret, különböző útakon indított meg Sicilia felé. Világos, — kiált föl a velenczei kormánytanács, — a magyar király mindent elkövet, hogy czélját Apuliára nézve elérje. Naponkint küld oda fegyveres népet és pénzt. Népe szabadon és biztosan vonul át Lombardián, sőt birtokainkon is. Mit tegyünk? Mi is lehetőleg udvariasan fogadjuk őket. Ugyanezt írják dalmátországi grófjaink, hogy a király népe keresztül-kasul fut Dalmáczián.

Egy ily csapatot vezetett Vásári Miklós, Csanád esztergami érsek unokaöcscse, az időben nyitrai püspök.* Több-

* Ezen Vásári (Knauz szerint Monoszlai) Miklósról e helyt csak annyit, hogy 1332-ben borsvai főesperes volt az egri egyházmegyében, 1333-ban nagyvá-

főúr volt kíséretében, kik 1347 augusztus havában Ferrarán áthaladván, az Abruzzok felé siettek Aquila fölmentésére.[1] De Lallo nem ijedt meg Durazzoi Károly seregétől sem, hanem sokszor kirohant fészkéből és elütlegelte az ellenséget. A koríró a Durazzói hadában levő nápolyi úrfiakat anyámasszony-katonáknak festi, kik fényesen öltözködtek, fésülködtek, czifrálkodtak, de pelyhes ágyaikat jobban szerették a kemény tábori életnél. És keservesen tapasztalván, mily súlyos csapásokat mérnek rájok a magyar király emberei, nem törődve herczegökkel és királynőjükkel, betegség ürügye alatt haza sompolyogtak.

Ismét érkezék Magyarországból egy nagyobb csapat. Ez Magyarországból, az apostolok oszlásakor (julius 15.) útra kelvén, miután magához vonta a Lajos király pénzén fogadott zsoldosokat, mind ügyes harczosokat, és egyesűlt az aquilai vitézekkel, megtámadta a durazzoi herczeget. A herczeg pedig értesülvén, hogy Johanna Tarantoi Lajossal jegyet váltott,[2] és a neki tett ígéretről mitsem akar hallani,[3] mint aki felsült, eloldalgott Aquila alól és viszszament Nápolyba. Az ellenségeskedés erre közte és Tarantoi Lajos közt még inkább elfajult, úgy hogy egymás életére leseténék.

radi kanonok is, 1339-ben esztergami prépost, 1347-ben nyitrai püspök, 1349-ben kalocsai érsek, 1350—1357-ig esztergami érsek.

1 «Quæ obsessa erat a gentibus Ducis de Durazio nomine meretricis reginæ Neapolis.» *Chron. Estense*, MURATORInál, XV, 442. hasáb. Ugyanitt felsorolvák a magyar főurak némelyei, de alig lehet a hibás másolás miatt egyre-másra ismerni. D. Nicola Tontel Pessoyn (Treutel pozsonyi ispán lehet), D. Thomas comes Sebistensis, M. Ethico comes de Sard, M. Philippus de Corad, D. Ladislaris dictus Sos de Coroid de comes. (Hogy ez Sóvári Sós László, a királyné vicze főasztalnoka, alig szenved kétséget, mintkogy 1347 okt. 13. csakugyan in partibus Italie exstitit. L. *Anjouk. Okmt.* V, 143.) Magister Paulus Prat Wanadæ. M. Georgius Beberis comes Avanadæ. (Ez utolsóban Bebek Györgyre ismerek, ki heves-ujvári ispán volt.)

2 Lajos tarantoi herczeg 1347 aug. 15-én intravit ad habitandum cum sua familia intus in castro domine regine, és augusztus 22-én (Villani János szerint aug. 20-án) anulo subarravit in suam uxorem predictam dominam reginam Johannam, et de sero fuerunt facte per ciuitatem Neapolitanam exinde maxima luminaria. *(Chron. Sicul.* 9. l.)

3 Minthogy kis flát nevezte ki Calabriai herczegnek.

Uraik példáját követték alattvalóik.

A fondii gróf engedelmet nyervén duzzogó herczegétől, a durazzoitól, rajtüte Gaetán és a királynő híveit fosztogatta. Hasztalan hítták e miatt a törvény elé. A gróf hetvenkedve azt felelte, hogy a királyné szavára mitsem ad, mert ő a magyar király embere. Ezennel hírével legyen Johanna asszonynak, hogy fölmondja neki a barátságot, és ha — mint fenyegeti — hadat küldene ellene: áll elébe.

A királynő tehát, hogy híveket szerezzen magának ellene, szétosztotta lázadó alattvalója jószágait és fölhítta a gætaiakat is, csatlakozzanak csapataihoz a zabolátlan gróf megfenyítésére. De vállalata szerencsétlen fordulatot vett, minthogy Miklós, Fondi ármányos grófja, kelepczébe csalta a királynő népét, kifosztotta, levetkőztette őket és csupaszon küldötte vissza, czédulát ragasztván mindegyikökre bizonyítvány és ruházat-képen. Országszerte nagy kaczajt keltett e hóbortos ötlet és közmondásossá vált a meztelenséget *fondii gúnyá*nak nevezni.* A gróf ezentúl még merészebben viselkedék, Johanna ügye pedig azon mértékben hanyatlott, amely mértékben a magyarok serege napról-napra szaporodott.

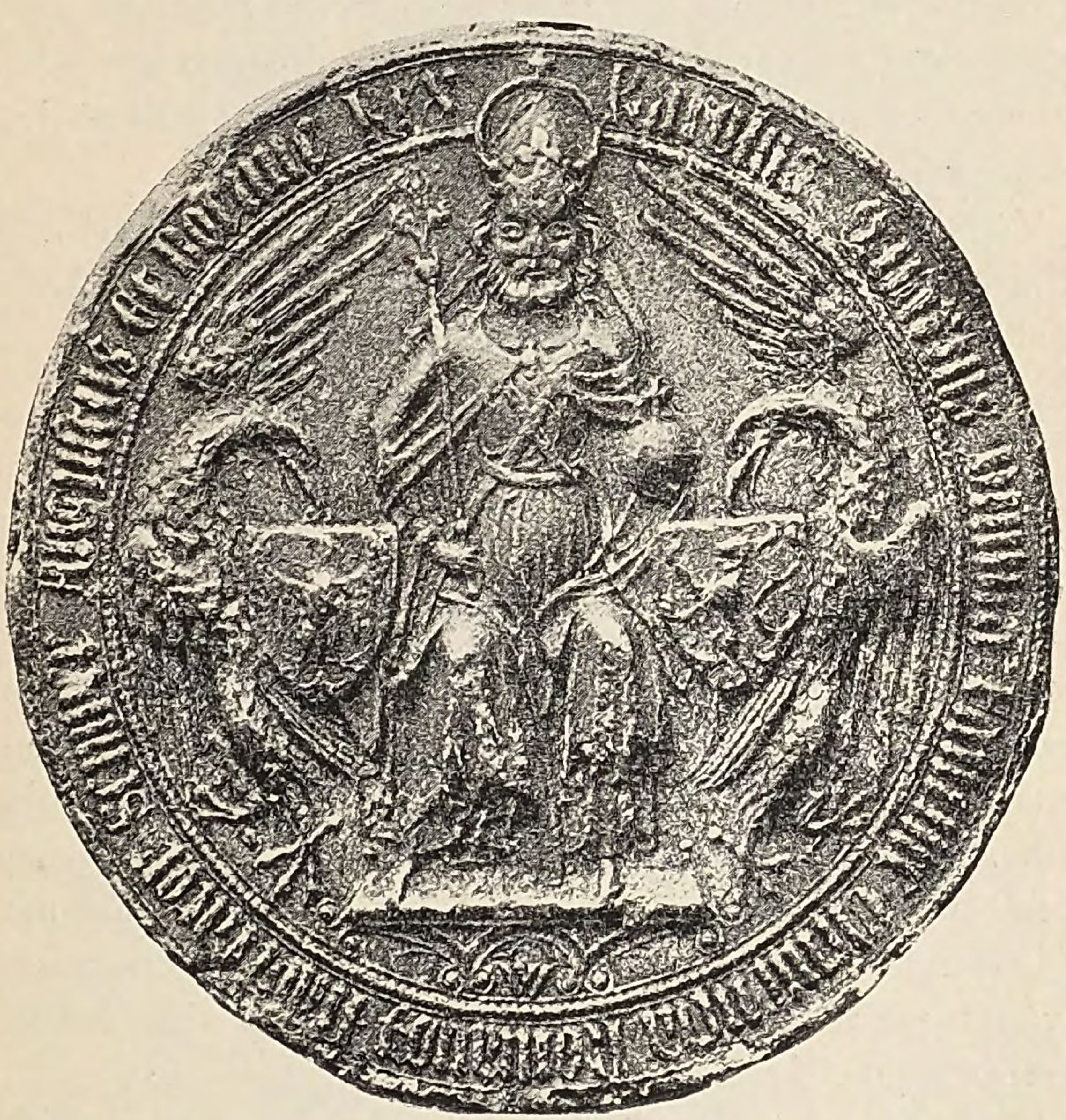
Mindezekről a nyitrai püspök hűséges tudósítást küldött Magyarországba. Ez eloszlatott vagy elnémított minden aggodalmat, és Lajos király elhatározta, hogy személyesen, parányi kísérettel, álruhában és oly sietve indul Olaszországba, hogy karácsony előtt Aquilába érjen.

Mindszent (november 1.) körül maga előtt útra bocsájtá Geletfia Miklós nádort nagyobb sereggel, mintegy útkészítőül a maga — és hírnökül az Aquilában levők számára. A velenczei tanács átbocsájtotta a nádor seregét trevisoi területén, meghagyván ottani podestájának, hogy se Tre-

* A *Chron. Sicul.* 1346 szept. 18-ára teszi ezen (?) eseményt, és Tarantoi Róbertet vereti le a fondii gróf által.

visoba, se a várakba ne bocsásson be magyar hadi népet, legfölebb nehányat közüle kellő biztonság mellett.

Nagy titkon megtudta a pápa is Lajos király elhatározását, és megfeszítette igyekezetét, hogy ezt, ha lehet, végső stádiumában is, megváltoztassa vagy meghiusítsa. Noha tudta, hogy Lajos nem sokat ad IV. Károly csá-

41. IV. KÁROLY CSÁSZÁR PECSÉTJE.

szár szavára, még egyszer írt neki; a viennei dauphinnal is tárgyalt az iránt, hogy nehány lovagot küldjön Lajoshoz, ezt vállalatáról letérítendő. Buzdította Bertrand bíborost is: mindenképen legyen azon, hogy a siciliai királyi ház tagjai, személyes érdekeik mellőztével, a veszély perczében egyesűljenek és kössenek szövetséget Itália guelf

kormányaival. A pápa is hiszi, mások is mondják, hogy így fölkészülve megvédhetnék az országot. Hogy Johannának se legyen panasza, kiadatta számára az engedelmet, hogy Lajos herczeggel, néhai Fülöp tarantoi herczeg fiával, egybekelhessen. (1347 november 13.)

Érdekes megtudnunk a pápa leveléből, hogy Johanna önmagától alkudozott a nyitrai püspökkel és társaival, amin megütközött a szent-atya. Vígasztalja azonban magát azzal, ha netán valami ügyetlenséget követett el a királynő, legalább nem fogják betudhatni a pápának.

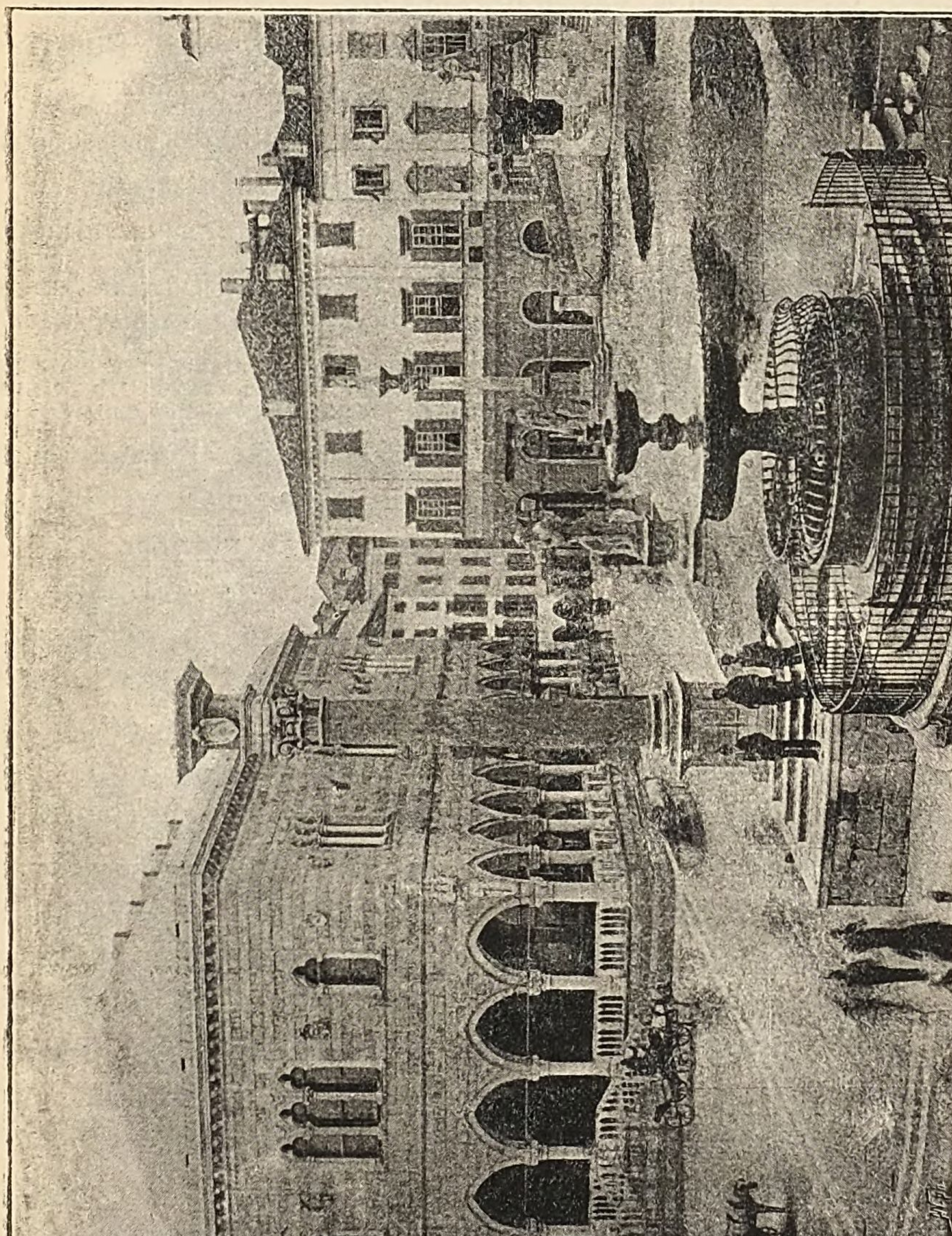
Végül, hogy örvendetes hírrel fejezze be levelét, tudatja követével a pápa, hogy az istentelen Bajor Lajos hirtelen halállal múlt ki. (Október 11.)*

VIII.

Mindeneket nagy gondosan elintézvén, Lajos király kezde gondolkozni saját maga útjáról Olaszországba. Országát magára hagyni, a tatárok és szerecsenyek (saraceni) beütésének kitenni, máskor nem kis aggságot keltett volna benne. De Isten ebben is kisegítette, mert úgy megsuhintotta ezeket a pogányokat, hogy tőlök félnie nem igen kellett. Ugyanis a múlt (1346.) évben oly borzasztó járványt eresztett rájok, mely nehány hónap alatt háromszázezer tatárt elpusztított.

Minthogy tehát ez oldalról biztosságban volt, másfelől pedig megbízhatott barátaiban és rokonaiban, édes anyja, a bölcs, kegyes és szentéletű özvegy királyné kezébe tevé

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 180. 187. 188. 192. 194. 196. 208. 214—5. 217. 220—1. 223. 226. 228. sz. — THEINER, Monum. Hung. I, 1094. 110. 1117—8. 1121—2. — *A budai és dubniczi krónikák.* — GRAVINA, 570. s köv. hasábok. — KATONA, Hist. Crit. IX, 510—2. — CANTU, Világtört. X, 331. — SISMONDI, Gesch. d. ital Freistaaten. (Augsb. 1840.) 459. l.

42. UDINE RÉGI VÁROSHÁZA.

le a kormányt, és vasárnapon, szent Márton püspök ünnepén (1347 november 11-én) Visegrádról útra elindúlt. Vele voltak János veszprémi püspök, Laczkfi István erdélyi vajda* és a Johannától elpártolt Giovanni Pipino conte di Minervino, kit olasz barátai küldének eléje.

Az ország határáig minden feltünés nélkül érkezett, de már *Cilly*ben nagy pompával fogadták szövetségesei, a Cilley grófok. Megértvén pedig a németek és az osztrák herczeg lovagjai, hogy Lajos király, kit nagylelkűség, bőkezűség, vitézség és egyéb fényes erények diszítenek, Apuliába megy, egyértelműleg hozzá csatlakozának, és kitartással osztozván jó sorsában, balszerencséjében, vele maradtak. Midőn tehát a mondott városból kiindula, már nagy jókedvű fegyveres csapat követte őt.

43. ERZSÉBET PECSÉTJE.

Elérkezvén aztán *Udinén* át *Sacile*hez, mely erősség az aquilejai patriarcha birtokán, a velenczések területének szomszédságában feküdt, a velenczei kormánytanács fényes követséget külde Lajos királyhoz, hogy vele valamelyes békét kössön, s ennek révén szabadon költözhessék át Velencze szárazföldi területén. Hanem a király Laczkfi István tanácsán indúlván el, nem is hallgatott a követekre, nehogy úgy lássék, mintha kénytelen volna békére hajolni; hanem a faképnél hagyva őket, megparancsolta Laczkfinak, hogy a magyar, osztrák és német urakkal Veronába kövesse őt.

* *Anjouk. Okmt.* v, 142: Lajos király megengedte Laczkfia István erdélyi vajdának, hogy doboka megyei Devecser nevű birtokát Járai Péter alvajdának zálogba adja 200 márkáért, «pro eo, quia idem Stephanus voyuoda in nostris summe arduis negocys, pro recuperandis nostris iuribus regalibus versus partes Italie proficiscens, copia pecunia et expensa secum deferenda necessarius existebat.» (Buda, 1347 október 6.)

Így a magyar korírók; velenczei kútfők követségeik, mert kettőt kell megkülönböztetnünk, történetét a következőkben adják elő.

A zárai katastrófa után Lajos király a velenczeiek békeszerző követségeit — tudjuk — elfogadni sem akarta. Később, midőn a magyar csapatok keresztül-kasul jártak Velencze területén, nevezetesen, midőn Miklós nádor szabad átmenetet kért serege számára, a velenczei tanács bizonyos János barátot küldött a magyar királyi udvarhoz tudakozandó, ha vajon nem hajlandó-e már Lajos király tárgyalni Velenczével a békekötés iránt? A király és anyja azt a választ adták János barátnak: küldhet Velencze követeket. A velenczei tanács kapott az alkalmon és azonnal utasítást készíttetett követei számára. Ez utasításból érdekes tudnunk a következőket: Ha a magyar király azt kívánná a signoriától, hogy ez gályáin és hajóin vitesse át hadi népét Apuliába, a követek a régi mentséggel álljanak elő, mely szerint ezt a kereskedelmi érdekek nem engedik. Ha pedig a király azt kérdené, mily szemmel nézi a signoria, ha ő és népe velenczei területen át veszi útját akár tengeren, akár szárazon? a követek válasza legyen: Ha a király békét köt Velenczével, Velencze a békét sértetlenűl föntartja. És legyenek mindenképen azon, hogy a király e válaszszal beérje. Ha mégis erőltetné a világosabb választ, mondják meg neki magyarán, hogy Velencze nem áll tervei útjában; miatta mehet, jöhet, tehet kénye-kedve szerint.

E békeszerző követség azonban még nem indúlt vala el, midőn (november 26.) a velenczei tanács értesülvén, hogy a magyar király Friaulban van, vagy e napokban oda jövendő, elhatározta, hogy több nemest küld üdvözletére: Gradenigo Tamást, Grimani Marinot, Superanzo Andrást, Trevisano Pétert és Dandolo Márkot; mint a névsorból látható, előkelő férfiakat, kiknek mindegyike mellé négy

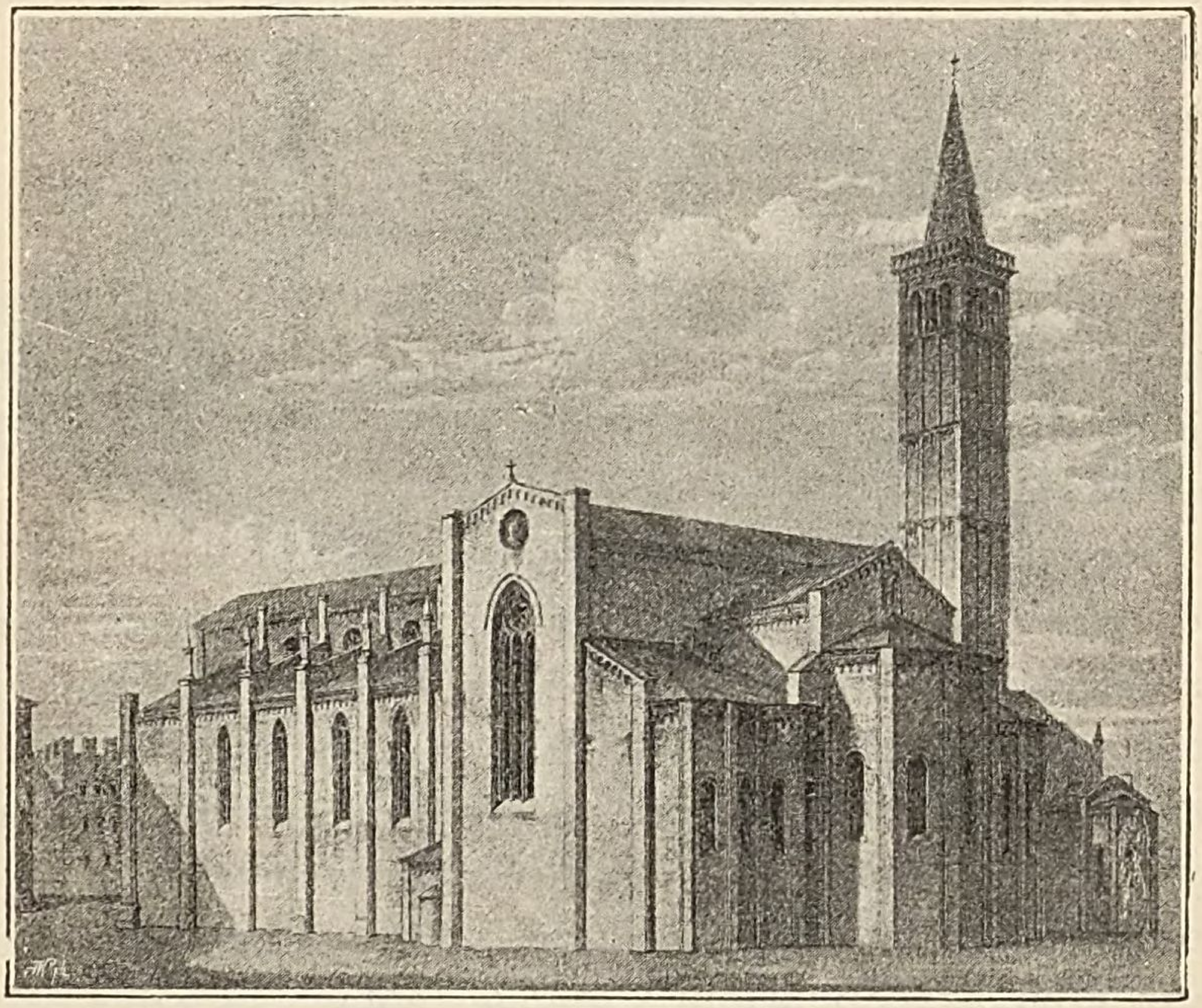
kamarást adtak új ruhákkal. E díszes küldöttség megbízatása vala üdvözölni a magyar királyt; jelenteni, hogy a békeszerző követség közelebb teendi tiszteletét; ha a király a köztársaság területén akarna átvonulni, az engedélyt készségesen fölajánlani; ha Velenczében vagy valamely erősségben kívánna látogatást tenni, ezt hasonlóképen fölajánlani, de csak annyi kíséret számára, mennyi e helyek biztonságát nem veszélyezteti.

Lajos király kegyesen fogadta e fényes követséget és kijelentette, hogy szívesen fogadja a békeszerzőket is — Riminiben vagy Forliban. Ezek számára az útleveleket is kiállíttatta. Deczember 5-én aztán a végzést hozta a velenczei kormánytanács: menjen hát a három követ hajón sietve Lajos után, de a nevezett két városon túl semmi esetre. Deczember 9-én pedig megmásította ezt a végzését, hogy nem küldi el követeit, mert ezek Lajost alig találnák már Riminiben, vagy ha ott találnák is, nem végezhetnének semmit a király siető útja miatt. Megeshetnék, hogy magával akarná őket vinni Aquilába, hova őt kísértetni a köztársaságnak nincsen szándokában.

Nos, nem telt két hónapba, mikor Lajos, Magyarország, Jeruzsálem és Sicilia királya Nápolyból, az új királyi várból, keltezett útlevelet adatott a békeszerző velenczei követek számára, kiknek utasításában ekkor már ez állott: Ha pedig a király azt kívánná, hogy őt és övéit a köztársaság saját hajóin szállítsa Apuliából Szlavoniába, feleljék: erre ép oly kész a köztársaság, mint arra, hogy a magyar királynét vagy másokat Szlavoniából Apuliába szállítsa . . .

Ámde nagyon előre siettünk elbeszélésünkkel; illik visszatérnünk Lajos királyhoz, ki a velenczei területről menet *Trevisot* és *Padovát* is elkerülte, jóllehet ez utóbbi város ura, Carrara Jakab, eléje lovagolt *Cittadellá*ig (deczember 3.) és meghítta fővárosába. Lajos azonban sietős

útjával mentegette magát. *Veroná*hoz közeledvén, már *Vicenzá*ban tiszteletére sietett Della Scala Albert és a Mastino fia. Mastino háromszáz lovaggal eléje nyargalván, Veronában ünnepelte a magyar királyt, fényesen megvendégelvén és ajándékokkal tetézvén őt és kíséretét. Miután pedig híre terjedt, hogy a magyar király Veronában tartózkodik, az olasz városok elüljárói és a nemes urak követeket küldének, vagy ha teheték, személyesen eljövének

44. VERONAI TEMPLOM.

hozzá, hódolatokat bemutatván és esküvel szövetséget kötvén vele, hogy vele tartanak és szavát megfogadják.

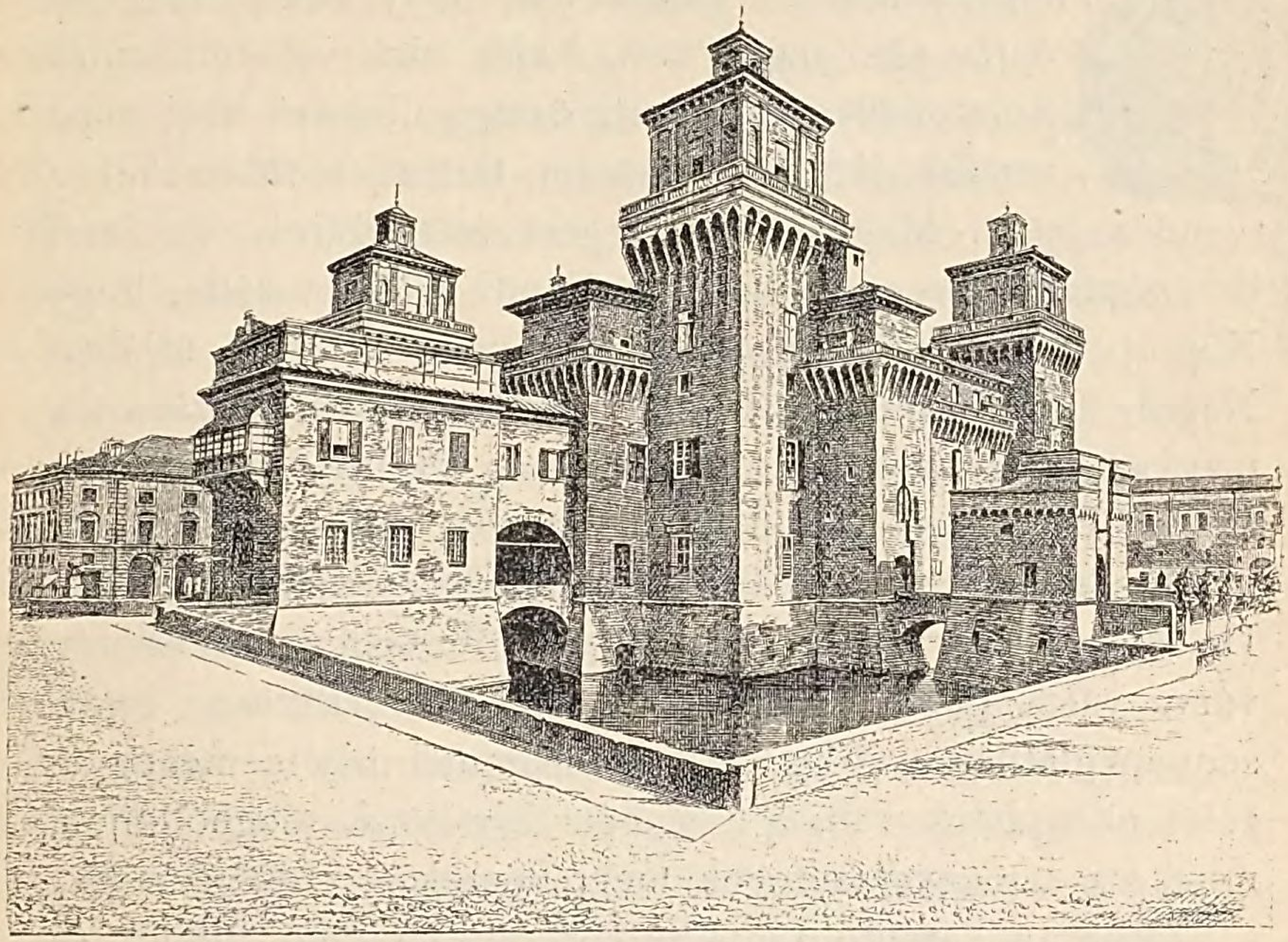
Lajos király deczember 8-ig maradt Veronában. Deczember 9-én indúlt *Mantován*, hol a herczeg szívesen fogadta, *Ostigliá*n és *Mirandolá*n át *Modena* felé. Estei Obizzo őrgróf, öt mérföldnyire jött a magyar király elé; a király közeledtére leszállott lováról, hogy talpon hódoljon neki. Lajos azonban kérte: üljön vissza és maga mellé

szólította. Így együtt jutottak Modenáig, hol a királyt fényesen ellátták. A következő napon, a király elutazása előtt, három, skárlát terítővel födött paripát ajándékozott az őrgróf a királynak, a veszprémi püspöknek pedig egyet; aztán elkísérte birtoka határáig, a szent Ambrus hídjáig. Itt nagy tisztelettel vette át a magyar királyt Pepoli Jakab, *Bologna* ura, és nagy pompával vitte városába. Másnap a király folytatta útját és *Castel-San-Pietro*ban szállott meg, hol Pepoli Zerra fiát, Mátét ütötte lovaggá. A következő csütörtöki napon, deczember 13-án távozott innét is, és fegyveres kézzel hatolt *Imola* és *Faenza* sánczáig. A városba, úgy látszik, be nem bocsájtották. Hanem Ordelaffi Ferencz tisztelettel ment a király elé, és meghítta saját városába, *Forli*ba, mire a király Ferencz urat és fiait vitézi övvel díszítette föl, mely ünnepélyen Malatesta Riminiből, Bernát Polentából, az Ubaldini urak és számosan mások megjelentek a király udvarlására.

Ennek utána Lajos és fölszaporodott kísérete *Cesená*-ból *Rimini*be indúlt, hol Malatesta valamennyiöket megvendégelte. A következő napokon *Urbino*n és *Fabriano*n át *Foligno*ba folytatta útját, hol a Trincik vendége volt. A *florenczi* köztársaság tíz tagú követséget küldött a magyar király üdvözlésére, mely Forliban mutatván be hódolatát Riminiig és *Perugiá*ig kísérte. Lajos pedig folytatta útját akadálytalanúl a *spoletoi* völgy hosszában. Kíséretében levén egyebek közt: Malatesta Ungaro, Francesco da Forli, Filippo Gonzaga di Mantova és egyéb főnemesek, kiket vitézkötéssel övezett. Karácsony böjtjén (deczember 24-én) aztán szerencsésen megérkezett *Aquilá*ban.

Ki tudná — úgymond a koríró — leírni az örömet és ujjongást, melylyel a rég óhajtott és várva-várt királyt fogadták! Kettős vígsága volt e napon a kereszténységnek, egyik a mennybeli örök király születésén, másik földi urok, királyok megérkezésén. Siciliának szinte összes herczegei,

grófjai, nemesei, városai és polgárai — névszerint említtetnek: Aquinoi Tamás, Loreto ura, Celanoi Máté gróf, Camponesco Lallo conte di Montorio, Aquaviva Konrád San-Valentino grófja, Orsini Napoleon Manoppello grófja

45. FERRARA. A KASTÉLY.

stb. részint személyesen, részint követségeik által a királyhoz özönlöttek, és neki — természetes uroknak megismervén őt — örök hűséget fogadtak.*

* *A dubniczi és budai krónikák.* — *Hist. Cortusior.* MURATORInál, XII, 925. — *Chron. Estense*, u. o. XV, 444. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 229. 231. 232. 244. 251. — ÓVÁRY, Regesták (akad. kiadv.) 53. sz. — V. ö. CAMERA, Giovanna I. 92.

IX.

MEGÜLVÉN a szent karácsonyt, mely akkor még az új év első napja volt, Lajos király Aquilában és Sulmonában várta, míg összegyülekező hadi népe rendbe jött, és tanácsot tartott a főbbekkel a teendők iránt. Megüzenvén megérkeztét Károly durazzoi herczegnek, serege egy részét Fondi grófjára bízta, hogy Nápoly ellen indúljon előcsapatképen. A gróf útjában Nápoly felé Teano alá érkezett és fölszólította e várost a magyar király nevében: nyissa meg kapuit. A polgárok alázatosan nyolcz napi türelmet kértek, míg távollevő úrnőjök rendeletét vehetik. Volt pedig úrnőjük özvegye De-Baux Bertrandnak, az ország főbirájának, ki szintén várva várta Lajos király jöttét, de előbb halt meg, mintsem megláthatta volna. Ez is örömmel izente megegyezését abba, hogy városa a magyar királynak meghódoljon, mire ott a magyar seregek megpihentek.

Eközben Tarantoi Lajos és Johanna királynő, kiknek — mint mondani szokás — körmükre égett a tapló, magok köré gyűjtötték a királyi család herczegeit és előadák nekik: Minthogy Endre király halálának gyanúja valamenynyiökre nehezedik; ha a magyar király győz, ki és mi biztosítja őket boszúja elől? Közös ügyről van tehát szó. Ha valamennyien összeműködnek, megvédelmezhetik magukat; ha nem, veszve vannak. A herczegek erre ráállották és védelemre készűltek. Johanna nehány hívével a nápolyi várba vonult, férje pedig testvéreivel s a többi királyi herczegekkel, összegyűjtvén háromezernél több lovast és számos gyalogost, Capuánál gyülekezének.

Capua széles mezejét szűk nyilásával, melyen a Volturno réve van, alkalmas helynek találták arra, hogy az

ellenség átmenetelét e folyón gátolják; mi ha sikerül nekik, a magyar sereg Nápolyba nem jöhet és gyöngébbnek fog tekintetni. Hanem Fondi grófja, elfoglalva találván Capuánál a folyó révét, föllebb kerűlt, ott, Orticella mellett kényelmesen átkelt, a nagy síkságon tábort üttetett, és kezdette a Capua alatt álló nápolyi hadat ingerelni. Állott pedig a gróf serege magyarokból, németekből, lombárdokból és benszülöttekből. Tarantoi Lajossal valának németek kevesen, provencebeliek, catalonok sem sokan, legtöbbnyire nápolyiak, kik noha szépen termett, izmos alkatú, jó lovasok, de hadi szolgálatra kevésbbé alkalmatosak.

Hamar ütközetre kerűlt a sor, s ez tartott reggeli kilencz órától délesti ötig, mely idő alatt sokan elestek mindkét részről. Végre a magyarok intéztek támadást. Nyilaik nagy kárt okoztak az ellenség lovaiban, úgy hogy a lovasok nagy részének le kellett szállania, hogy gyalog meneküljön; hanem a menekülőket könnyen elfogdosták a magyar király többi népei: a németek, benszülöttek és lombárdok. Erre Tarantoi Lajos visszavonulót fuvatott, mely nem nagy rendben történhetett, minthogy visszavonulásközben is sokan elpusztultak. Capuába nem juthatván, a züllött sereg Teano felé futott. Vezére belátta, hogy ha már a magyar király előcsapatának sem bírt ellenállani, mennyivel kevésbbé lesz képes a derékhaddal megküzdeni. Acciajoli Miklós tanácsára tehát visszaindúlt Nápolyba azzal az elhatározással, hogy az országból el-kimenekül. Felesége, Johanna királynő már 1348 január 15-én három gályán Marseille felé elvitorlázott. Mondják: sírt, jajgatott, haját tépte, midőn reménység vesztetten, éjnek idején, senki által sem kísérve, palotájából a hajóra szállott. Tarantoi Lajos még egyszer maga köré gyűjtötte a királyi család tagjait, testvéreit, a durazzoi herczegeket és a többi főurakat, azon kérdést intézvén hozzájok: akarnak-e vele tartani? Hanem ezek inkább hajoltak a magyar király pártjára. Megértvén pedig,

hogy a magyar király Capuát megszállotta, jónak hiányában egy roncsolt hajóra volt kénytelen életét bízni és nagy vihar közepett a part mentében éjszak felé vette útját (január 18.).

Az elhagyott nápolyiak úgy látták most, hogy «Isten és a hatalom» a magyar király részén áll; azért követséget küldének hozzá Beneventoba,* igen nyájasan üdvözlék és városukba meghítták őt, ígérvén, hogy mint törvényes és örökös uroknak engedelmeskedni fognak neki.

Durazzoi Károly, becstelen és jellemtelen tetteinek tudatában, mikoron Lajos király közeledésének hírét vette, fölszólíttatván hihetőleg a pápai követ által is, védelemre határozta el magát. Kijavíttatta erősségeit, jelesen a Garganuson fekvő Szent-Angyal várát, és azt eleséggel bőven ellátta. Fölhívatván aztán Johanna királynő és férje részéről, sereget gyűjtött, és Capua előtt a magyar király ellen táborba szállott. Miután immár az ország nagy része meghódolt a magyar királynak, Nápoly szintén mellette nyilatkozott: hátat fordított ő is Johannának és jellemtelen emberek arczátlanságával Lajos király mellett tüntetett. A királyi család visszamaradt tagjait magához kéreté tehát, és mintegy határozatképen jelenté ki nekik, hogy Lajos magyar királyt, ki időközben (január 17.) Aversába érkezett, nagy pompával kell fogadniok, ha Nápolyba érkezik. Aztán maga mellé vevén Róbert tarantoi herczeget, Lajos királyt kereste föl.

Lajos király barátságosan fogadta Károly és Róbert herczegeket és öcscseik felől kérdezősködék.

— Ők visszamaradtak — felelének — Nápolyban, hogy fényes bevonulásodhoz a szükséges intézkedéseket megtegyék.

— Hozzátok őket ide, felelé Lajos király. Ha együtt

* Lajos király január 11-én érkezett Beneventoba. *(Chron. Sicul.)*

vonulunk a fővárosba, az fogja bevonulásom fényét leginkább emelni.

Pedig ekkor már elhatározta vesztöket . . . Mondják, a nápolyi érsek adta Lajosnak a tanácsot, hogy ha biztosan akar uralkodni, tegye ártalmatlanokká a herczegeket. Olje meg, vagy zárassa el őket örökre; mert míg ezt nem teszi, ezek ármányt ármányra fognak koholni, és nagy pártjok segítségével könnyen kivetik az országból, ha ugyan láb alól el nem teszik, mint eltették szegény Endrét. A királynak sajgó és még mindig boszúra gyúlt lelke bevette ezt a tanácsot, és megvitatás végett magyar tanácsosai elé terjesztette. Tetszett a tanács némelyeknek; de mások ellenzették, minthogy Durazzoi Károly meghívására — mondák — jöttünk ide; az ő segedelmével történt a bűnösök megfenyítése; neki része van abban, hogy Johanna és Tarantoi Lajos most hazátlanok: ezek oly érdemek, melyek miatt a herczeg egyéb becstelenségeit enyhébben lehet megítélni. De a többség kevésre becsűlte ez enyhítő körülményeket és a szigorúbb nézethez hajolt, mely Lajos lelkében is mind inkább megfeneklett, — pedig (veti utána Lajos hű korírója), ha ez irgalmatlanságot el nem követi, maig is itt (Nápolyban) ülne a trónon. E miatt lázadtak föl sokan kormánya ellen, midőn Magyarországba távozék.

Újra fölhítta aztán Lajos a két herczeget, küldjenek öcscseikért, mert látni kívánja őket, mire ezek, engedvén a király óhajának, Nápolyba küldék egynehány csatlósokat az üzenettel: «Semmit se féljetek, és okvetlen a király színe elé jőjetek». De az ifjakat gonosz sejtelem fogta el és mentségekkel küldék vissza a csatlósokat. Ezek elmondák a Durazzoinak, mennyire félnek az ifjabb herczegek, és hogy nem mernek Aversába jönni. Szinte megharaguvék e gyermekes csökönyösségen, és a csatlósokat újra Nápolyba futtatá, keményen meghagyva a herczegek-

nek, hogy ne haragítsák jó rokonukat a királyt, ki — bízhatnak benne — testvéri szeretettel fogadja őket.

Eljövének végre és együtt voltak valamennyien, a három Durazzoi: Károly, Lajos, Róbert és két Tarantoi: Róbert és Fülöp. A király megpillantván az ifjakat, derült arczczal fogadta, és még az nap (január 20.) este megvendégelte őket. Ebéd után nagyvígan a koczkához ültek: Lajos király volt mindnyájok közt az egyedüli nyertes.

Fondi grófja és az aquilai Lallo, kik tudtak a sorsról, mely a herczegekre várt, de azt legjobb szándékok mellett sem voltak képesek megváltoztatni, elmentek a durazzoi herczeg szállására és kérték őt: fusson innét a többi herczegekkel együtt, és ne mutassa többé magát a király előtt, ki életére tör. Hiába beszéltek. Az annyi ármányt szőtt herczeg e tanácsban szintén csak ármányt látott, és hajdani szövetségeseit, innét jóakaróit azzal némította el, hogy feladja őket a királynál.

A következő este a herczegek, a Durazzoival élökön, ki nem szólott nekik semmit az intésről, melyet kapott, megjelentek ismét a király tiszteletére. A király szokott kegyességével fogadta öcsceit. Aztán bevezette őket a nagy terembe, ő pedig magyarjaival tanácskozás végett más szobába vonúlt vissza. Itt újra meghányatá a herczegek ügyét. A régibb határozatot föntarták azzal, hogy estebéd végeztével el kell a herczegeket fogatni. Ezután viszszatért a király a herczegekhez és velök, valamint a többi urakkal az evés idejéig különfélékről társalgott. Elkészülvén az ebéd, hozták a kézmosó medenczét elsőben a királynak, aztán a herczegeknek, végűl rangszerint a többi uraknak. Ebéd alatt a király külön asztalnál, a herczegek másnál, a többi urak is másnál étkezének. Lallo úr, ki fölszolgált, oda férkőzött a Durazzoihoz és suttogva mondá neki: «Fogoly herczegem, nem akartál tanácsomra hajolni? Rosszkor jöttél ide; hanem ha még futhatsz, fuss!»

De a herczeg dühös pillantást vetett reá, és alig bírta magát csillapitani. Lallo pedig, amikor teheté, integetett neki.

Végződvén a vacsora és asztal bontatván, maga elé hívatta a király a herczegeket. Nyájas szeme elvadúlt és nyers hangon így rivallott Durazzoi Károlyhoz: «Gonosz herczeg, tudd meg, hogy kezemben vagy és hogy érdemed szerint meg fogsz halni. Valld meg magad tetteidet, melyekkel királyi fölségünket elárultad, nehogy tanúkat kelljen állítanunk ellened. Mondd meg, miért gátoltad nagybátyád, a périgordi bíboros által öcsénk megkoronázását, mely késedelemnek következménye volt az ő kegyetlen halála. Tagadni akarnád ezt? Ime, itt a leveled, melyet noha titkon írtál, most nyiltan vádol téged. Továbbá, jól tudtad te azt, hogy boldog emlékű bátyánk, Róbert király rendelkezéséhez képest Mária a mi családunk számára volt föntartva, és te őt álútakon feleségedűl vetted. Legfőbb bűnöd pedig, hogy jóllehet te valál, ki bennünket az országba híttál, pártfeleket szereztél nekünk, Endre öcsénk gyilkosait üldözőbe vetted, amiért megbocsájtottuk volna előbbi gonosz tetteidet: de hogyan merészelted aztán Aquilát, melyet védfalunkul készítettél, Johanna érdekében körültáborlani? Vajon melyik tettedből tűnik ki inkább álnokságod? Behíttál, hogy itt megölj; vagy behíttál, hogy Johannát és a tarentoiakat megsemmisítsük? Aztán, azt hivéd, könnyen elbánsz velünk vagy helytartónkkal, és magadnak marad az ország? Hiúk valának terveid; játékod tárgyává nem teszesz bennünket!»

A herczegek elsápadtak; a szó elhalt ajkokon. Károly nagy nehezen szóhoz jutott; mentegette tetteit, hogy Johanna parancsára szállotta meg Aquilát, de mihelyest hírűl vette Lajos jöttét, fölhagyott vele. A Jézus Krisztus irgalmára kéri a fölséget, hogy könyörűljön rajta.

A király Laczkfi István vajdára bízta a herczegek őrí-

zését, ki illedelmesen egy szobát jelölt ki számokra és ott őríztette őket embereivel. Reggel, január 23-án, a király újra egybehívatta tanácsát és a teendők iránt ismét megkérdezte. A tanácsbeliek megmaradtak előbbi véleményöknél, hogy Durazzoi Károlyt halállal kell büntetni, a többi herczegeket pedig foglyokúl Magyarországba szállítani. Minek következtében elrendelte a király, hogy a nevezett Durazzoit ugyanazon a helyen, amelyen szegény Endrét meggyilkolták, végezzék ki.

Fegyverre szólítá aztán összes hadait, átadatá az elítéltet két kún viteznek és két pajzshordónak, hogy az ítéletet rajta végrehajtsák. Kik átvevén őt, egy közönséges katonalovon (supra quemdam parvum roncinum) elvezették a házba és az erkélyre, ahol Endre királyt megfojtották. A herczeg gyónni akart; hoztak tehát számára egy barátot a szomszéd klastromból. Aztán üstökénél fogva, fejét hátra hajták, és Becsei Imre fia, Vesszős, torkon verte pallosával, mígnem feje levált torjától. Ekkor levetették a hullát fejestől a kertbe, hol három napig temetetlen maradt.* A többi herczegeket pedig elzáratta a király Ortona várába; február 12-én átvitette Magyarországba és Visegrádon gondosan őríztette ugyan, de «tiszteletben és bőven részesűltek mindenben, mint a királyi fölség rokonaihoz illik».**

Ugyanazon alkalommal, midőn a herczegeket, szállították Budára a kisded Károly-Martelt is, hogy nagyanyja

* Tetemét utóbb átvitték Nápolyba és eltakarították a S. Lorenzo Maggiore templomában. Nagy későn leánya, Margit királynő egy márvány síremléket állíttatott atyjának e fölirattal: Hic iacet corpus serenissimi principis et domini, domini Caroli ducis Duraty, qui obiit anno Domini 1348. die 23. mense Januarii primæ indictionis. Cuius anima requiescat in pace, amen.

** «Necis (Andreae) suspicio tetigit omnes regiæ familiæ principes, quasi singuli regno inhiantes, omnes consentirent perpetrato facinori.» (Acciajoli életrajza. MURATORInál, XIII, 1207. hasáb.) «Presumebantur enim aliqualiter tanto sceleri consensum prebuisse iuxta illud: Non carent scrupulo societatis occulte, qui manifesto facinori desunt obviare.» (A küküllei főesperes i. h. 291. l.) Így indokolták, talán mentegették a kortársak Lajos eljárását a herczegekkel szemben.

gondja alatt istenfélőn neveltessék.* Pomázi Ferencz, Lindvai Miklós bán és Rátóti Olivér kísérték a reájok bízottakat rendeltetésök helyére minden baj nélkül. De a mindeneknek tetsző Károly-Martel herczeg a nyár folytán megbetegedett és junius 19-én meghalt. Eltemették Székes-Fehérvárt, «min Lajos király igen elbúsulta magát, mert őt akarta atyja örökének, Siciliának királyává megtenni».

Nápolyban a herczegek sorsa nagy megütközést okozott. Híveik és pártfeleik szétoszlának az egész országban és kezdették az ellenforradalmat szítani. Frater Morialis (Montreale) pedig (e rabló vezérrel lesz még alkalmunk találkozni) berontott a kivégzett herczeg palotájába s azt kirabolta. Példáját követte a városi csőcselék s a fogoly herczegek mindenét elprédálta. Mária herczegnő, a Durazzoi özvegye, megértvén férje siralmas sorsát, ölébe vevé kicsinyét, nagyobbacska gyermekeit pedig kezöknél fogta és csaknem pőrén menekűlt palotájából. A casertai jámbor püspök vette ótalmába és hajón küldötte nénje után a Provenceba.

Lajos király, miután halálos ítéletét Károly herczegen végrehajtatta, hadi rendjei élén, ő is pánczélosan és sisakkal a fején Nápolyba indúlt. Nápoly városa királyi díszes palásttal akarta megtisztelni az érkezőt; de ő komor hangulatában visszautasította a megtiszteltetést. Egy éjjel zavarok is támadtak a fővárosban; de Lajos leereszkedő viselete, melylyel a főurak, nemesek, polgárok és nép hódolatát fogadta, nemkülönben vendégeskedései csakhamar megnyerték számára a szíveket. Az új királyi palotában szállott meg. Az olasz urakat, kik őt hadjáratában kísérték, lovagokká ütötte. S miután ígyen Siciliát, «melytől atyja, Károly-Róbert igaztalanúl elütteték», Isten segítsé-

* De-Beaux Amelius, a gyermek udvarmestere, már január 18-án átadta őt Pomázi Czikónak. Február 2-án meglátogatta Lajos király a kisdedet.

gével vissza foglalta, a magyar királyi czím mellé Jeruzsálem és Sicilia királyi czímet is fölvette. Ez időtől kezdve mind e napig számos hiteles okirat tanúskodik arról, hogy Lajos magyar király Siciliában a saját nevében mint király uralkodott.*

X.

A NÁPOLYI ügyek kedvező fordulata mellett is Lajos vallásos érzése a szent-szék iránt változatlan maradt. Azt kéri, hogy a szent-szék őt úgy szeresse, mint a többi fejedelmeket.

Még mielőtt Aquilába érkezék, talán Veronából, követűl udvari papját, Mártont küldötte Avignonba, hogy nápolyi útját kimentse. Nem tolakodik — úgymond — ő oda, hanem az ország nagyjai meghívására s öcscse vére megboszúlására indúlt meg. Egyúttal esedezik a pápának: fogassa be Johannát és foszsza meg koronájától; viszont ismerje meg az ő (Lajos) jogait és koronáztassa meg Sicilia királyának: eljő, ha kívánják, személyesen Avignonba.

VI. Kelemen már deczember 23-án (1347.) nyugtatta Lajos király levele vételét. A feleletet reá majd megadja Bertrand bíboros, kinek bölcs tanácsán — ezt ajánlja a pápa — nyugodjék meg a magyar király. Hanem, hogy mily tanácsot adjon a bíboros, ki akkor Rómában volt Cola Rienzi ellen intézkedni, azt sem ő nem tudta, sem a a bíborosok testülete.**

* GRAVINA krónikája MURATORInál, XII, 576—584. — *A budai és dubniczi krónikák* az id. helyeken. — *Vita Nicolai Acciajoli*, MURATORI, XIII, 1208. — *Chron. Siculum*, II. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 259. sz.

** Dokumentálja e tanácstalanságot J. DONABAUM «Beiträge zur Kenntniss der Kladdenbände des 14. Jahrhunderts im vaticanischen Archiv» czímű értekezésének következő jegyzete: Herbst 1347 war König Ludwig von Ungarn in Italien eingerückt zum grossen Missbehagen, ja Schrecken der Curie in Avignon, an der man im ersten Augenblick *ganz rathlos* war, wie aus dem noch unge-

Ugyane kelettel írt a pápa Johannának is. E levél szintén azt tünteti föl, hogy az avignoni diplomáczia még nincs tisztában az iránt, hogy mit tegyen.

A pápa tudatja Johannával, miszerint «Krisztusban legkedvesebb fia, Lajos a magyarok dicső királya», Siciliát elfoglalandó, sok hadi néppel Italiába érkezett és siet Nápoly felé. Ámul és zavarodik afölött ő szentsége, hogy Johanna, s alattvalói semmit sem tettek a veszély elhárítására. Most tehát másként kell segíteni a bajon. A pápa megbízza Bertrand bíborost és követét alkudozások megindítására. Hatalmazza meg a királyné is ugyanazon bíborost, hogy az ő nevében szintén köthessen egyességet a magyar királylyal, olyat, a milyet éppen tud. Mi körülbelül annyit jelent: Add meg magad kegyelemre!

Járt a pápánál követségben még a kalocsai érsek (Harkácsi István) és az ó-budai prépost (Kanizsai István); van emlékezés továbbá Lajos leveléről, melyet későbben, kétségkívül már Nápolyból írt a pápának. Egyenes választ azonban e követségekre és levelekre a pápa nem adott, csak annyit ígért, hogy Bertrand bíboros által fog vála-

druckten Schreiben des Papstes an den Cardinallegaten Bertrand vom 23. December 1347 (244 K. n. 384) hervorgeht, das in drastischen Ausdrücken *die Uneinigkeit der Cardinäle* schildert. Wenige Tage später (5. Januar 1348) wird ein Schreiben an König Ludwig concipirt, in welchem der Aerger über seinen Einmarsch nur schlecht verhüllt ist; nachdem ihm der Cardinallegat empfohlen und er gebeten worden war, dessen Rathschlägen Gehör zu schenken, heisst es weiter: «Ceterum licet libenter vellemus te, cum belli eventus varius sit, ut nosti, in illarum partium gentes modice fidei, remansisse te (!) in Ungaria potius et, antequam te tanti negotii subiecisses oneribus, generosam suscepisse prolem, quia tamen adeo sis progressus, expedit omnino circa persone tue custodiam studium adhibere. Quocirca rogamus, quatenus procures viros fideles et providos tuo lateri sociare.» Bevor es aber zur Ausfertigung kam, erschien offenbar der Curie eine solche Sprache gegen Ludwig, dessen rasche Erfolge ihr damals schon zum Theil bekannt sein mochten, zu gefährlich und so wurde diese ganze Stelle wieder getilgt; sie ist im Concept mit «vacat» bezeichnet und durchstrichen. Ja man scheint noch weiter gegangen zu sein und dieses Concept überhaupt nicht den Grossatoren übergeben zu haben, denn unter dem Datum des 10. Jänner wurde ein neues (244. K. n. 18.) ausgefertigt, welches die beanstandete Stelle überhaupt nicht enthielt. (Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, XI. kötet 116. lap.)

szoltatni. Végre tanácsot ülvén a bíborosok testületével, 1348 május 7. napján kelt utasításában közli Bertrand bíborossal, mit feleljen Lajos királynak.

Ezen igen fontos okiratot kissé bővebben (kihagyván mégis a mellékeseket) kell ismertetnünk.

A siciliai kérdés veleje Lajos király azon kérelmében rejlett: erősítse meg a pápa őt Nápoly birtokában és koronáztassa meg Sicilia királyának. De éppen e kérelmét nem akarta a pápa semmiképen se teljesíteni. Bertrand utasítása e pontra nézve tehát így hangzott: Noha ő szentsége mindenben kedve szerint szeretne eljárni, gondolja meg a magyar király, fontolják meg tanácsosai: teheti-e ezt a jelen esetben Isten megbántása és saját lelkiismerete erőszakolása nélkül? Johanna Nápoly törvényes királynője — úgy néhai Robert király végső rendeleténél, mint születési legközelebbi jogánál fogva. Az egyház elfogadta tőle a hűségi esküt, és most a királynő arról panaszkodik, hogy Lajos erőszakkal fosztotta meg országától, mi iránt igazságot kér a szent-széktől, mint ez folyamodványa mellékelt másolatából megtetszik. — A férjén elkövetett gyilkosságban elmarasztalva nincs; de föltéve, hogy el volna marasztalva, ez esetben is az ország az I. (Anjou) Károlylyal kötött szerződés alapján a calabriai herczegre, Endre fiára, Károly-Martelra szállana — mint némelyek állítják, vagy visszaszállana az egyházra, mint mások vélik. Ez utóbbi esetben fontolja meg Lajos, hogy aki bírói ítélet nélkül, hatalmaskodással helyezi magát valamely tárgy birtokába, az — úgy a polgári, mint egyházi jog szerint — vesztese ama tárgyra szerzett jogának.

Így a hivatalos utasítás; de azt nem kellett Bertrand bíboros úrnak oly forrón, mint főzték, még csak kitálalnia sem. Ő szentsége ugyan legjobban szerette volna, ha a régi állapot visszatérne, azaz Lajos föltétlenűl elvonulna és Johanna hazatérhetne országába; hanem minthogy erre

nézve vajmi kevés remény kecsegteté, igen megelégednék azzal is, ha Lajos Nápolyt jogföntartással a szent-szék kezére bocsájtaná. Ez esetben rávennék Johannát ugyanerre, aztán alkalmasan megkezdődhetnének az alkudozások, kivált ha Lajos a herczegeket vagy egyszerűen, vagy ideiglenesen szabadon bocsájtaná.

Ha azonban Lajos közvetlenűl Károly-Martelnek akarná átadni Nápolyt, úgy, hogy míg ez megnő, a szent-szék, vagy valamely bíboros és még egy, a király előtt kedves ember, vigye a kormányt: erre is rávenné a pápa a királynőt. Mindezen eshetőségekre ráállhatna a bíboros. Ellenben, ha a király megmaradna azon követelése mellett, hogy a pápa őt a tartomány birtokában megerősítse és megkoronáztassa: erre nem lehet ráállania. De ezt se kell neki kereken megmondani, hanem ajánlani: vegye újabban fontolóra a dolgot; a bíboros majd megírja ő szentségének, s aztán *barátságosan* távozzék. — Sőt, ha a magyar király a rendes adót megfizetné, az egyházat és alattvalóit semmi tekintetben se bántalmazná, talán meg lehetne őt tűrni — hallgatagon, megerősítés, átruházás, szerződés nélkül. A pápa nem lépne föl hivatalosan ellene.

Egyébiránt mívelkedjék a bíboros követ legjobb belátása szerint. Sokan ugyan azt ajánlották, hogy ha a magyar király nem engedne, nem kötne tisztességes szerződést az egyházzal, helyén volna egyházi fenyítékkel lépni föl ellene. A pápa e végső eszköztől sem idegenkednék, ha alkalmazása eredménynyel biztatna. Titkon tudakozódjék tehát a bíboros, mily indulattal viseltetnek a főurak, nemesek, alantasok és községek a nevezett király iránt? Mi hatása lenne a mondott eljárásnak? Mi a bíboros véleménye erre nézve?

Ami a király kívánságát illeti, hogy a pápa Johannát elfogassa és elzárassa, erre következő a válasz: A szentszék régóta elrendelte a vizsgálatot nem csak a királynő,

hanem a királyi herczegek ellen is. Most, hogy Johanna Avignonba jött, három bíborosra bízatott a vizsgálat megejtése: Bertrand, ostiai biboros püspökre, Vilmos, celiushegyi szent Istvánról nevezett bíboros áldozárra és Galhardra, a kovás szent Luczáról nevezett bíboros diakonusra. Egyúttal kéreti a pápa Lajos királyt, minthogy a megnevezett bíborosok minden utasitás nélkül vannak, küldje meg nekik azon vizsgálati iratokat, melyeket néhai De Beaux országbíró készíttetett — legalább hiteles másolatban.

Fájdalmasan esett ezek után megérteni ő szentségének, hogy Lajos király ráfogja Galhardra, a vasas szent Péterről nevezett bíborosra, miszerint ő koholta és intézte Endre meggyilkolását. Gondolja meg a király, hogy ama bíboros nemes ember, fényes nemzetség sarja, mély tudományú, nagy tekintélyű, megfontolt, tiszta lelkű, őszintén vallásos és erényes férfiú, a római egyház egyik oszlopa, ki gyakran misez. Mint lehet föltenni is, hogy ezen szent életű férfiú lelkében megfogamzék ily gonosz tanács, mely örökös gyalázatot és szennyt vonna maga után, mely alól soha föloldozást nem nyerne? Valóban nem nagy tisztelettel viseltetik az egyház és a bíborosok szent testülete iránt, ki ilyeket állít és terjeszt. Hisz a pápa maga tanúja volt a gyásznak és fájdalomnak, melyet Galhard bíboros Endre király halála fölött érzett és mutatott.

Nem kevesebb fájdalommal vette a pápa Lajos királynak utóbb a kalocsai érsek, de már előbb is az aradi főesperes (Campelloi Bonjohannes) által előterjesztett kérelmét, hogy a pápa őt is úgy szeresse, mint a többi fejedelmeket. Hát nem mutatta meg a pápa iránta való jóindulatát elégszer? nem mutatja ki minden alkalommal, valamikor követeit tisztelettel fogadja, küldőjök kívánságát a püspöknevezéseknél, s egyéb kegyadásoknál teljesíti? Endre boldogult királynak is megtett a pápa minden tőle telhe-

tőt: megadta neki a királyi czímet, megengedte neki, hogy királylyá kenjék, koronázzák. *Johanna királynőtől is, hogy kormánytársául fogadja, hitvesi indulattal bánjék vele, levelei és követei által többször követelte. Azokat pedig, kikről állíták, hogy a királynőt férje szeretetétől elvonják, szigorú ítéletek és büntetések által távolította el.* — A gyilkosok fölött ítélni ama grófra bízta, ki — mint hitte — a magyar királynak leginkább fog kedvezni, ki nehány gazon az ítéletet csakugyan végre is hajtotta; teljes hatalommal bízta meg követét, Bertrand bíborost, hogy vizsgálatot tartson a királynő és a királyi család tagjai fölött. Nem emlékezik a pápa, hogy valamit is megtagadott volna, amit lelkiismerete szerint megadhatott.

Ezen védekezés után áttér a pápai utasítás némi gáncsolásokra és támadásokra. Gáncsolja Lajos király mentségét, hogy nem tolakodott Siciliába, hanem mások meghívására jött. Fontolja meg mint katholikus s az egyházhoz hű fejedelem, vajjon efféle meghívásra illett-e eljönnie? A pápa intéseihez és előterjesztéseihez képest talán inkább illett volna elmaradnia. Tekintetbe vehette volna, hogy azokhoz arányozva, kik őt épen nem hítták, a meghívók száma vajmi parányi. Meglatolhatta volna, ha vajjon hűséges vagy hűtelen emberekhez számítandók-e ez utóbbiak, kik az anyának és fiának tett hűségi eskü után ilyesmire vetemedtek? Hogy is ne tekintse őt a pápa másnak, mint betolakodónak, miután a főuraság akarata ellen jött, elűzvén olyakat, kik joggal régi birtokosoknak tartják magokat? Menti ugyan némileg fájdalma, melyet élénken kell még éreznie, hisz maga a pápa sem szűnt meg sóhajtozni alatta.

Hanem még e fájdalom sem látszik kimenteni Lajos eljárását a durazzoi herczeg és a többi királyi családtagok ellenében. Tekintetbe kellett volna Lajosnak és tanácsának vennie, hogy a durazzoi herczeg mennyire buzgólko-

dott Endre gyilkosai elfogatása és megbüntetése körűl; ez aligha történhetett volna meg az ő közreműködése nélkül. Nem fog-e ezek után a herczeg büntelensége valószínünek föltünni? Azt se kellett volna figyelmen kívül hagynia, hogy a herczeg megbüntetése a pápát illette, a mint ezt fönn is tartotta magának a pápa. Továbbá, megtartották-e a herczeg elítélésénél a törvényes formákat, avagy teljesen mellőzték?

A királyi herczegeket Lajos elfogatta és Magyarországba küldötte. Mi jogon? Endre gyilkosai fölött ítélni a szentszéket illeti meg, senkit mást. A szent-szék nem von ki halandót a felelősség alól, és kész törvényt látni a mondott herczegek fölött is haladéktalanúl. Vajjon a tisztelettel, melylyel a magyar király az egyháznak tartozik, megfér-e a herczegekkel való elbánása?

Hallgatással nem mellőzheti a pápa, hogy Lajos Máriát, a durazzoi özvegy herczegnőt, Margit és Mária tarantoi herczegnőket, közeli rokonait minden javoktól megfosztotta úgy, hogy ama nemes asszonyok koldulni kénytelenek.

Minthogy e hölgyek teljesen ártatlanok Endre halálában, illett-e Lajos nagylelkűségéhez, így bánni el velök? Legyen tehát rajta, hogy jó móddal visszaadja nekik azt, a mi az övék. A királyi herczegeket is bocsássa szabadon. Vonja vissza azon intézkedéseit, melyeket az egyház birtokain tett, helytartókat küldvén városokba, kapitányokat nevezvén erősségekbe. Ne nyújtson segélyt zsarnokoknak, az egyház ellenségeinek és üldözőinek; ne különösen Cola Rienzinek, ezen elátkozott eretneknek. Sőt minthogy ezen Cola Nápoly városában tartózkodik, küldje őt fogva a pápához, hogy érdeme szerint elvegye büntetését.

Ha hű fia Lajos az egyháznak, gondolja meg, mily iszonyú kárt tett emberben és vagyonban amaz elátkozott Werner vezér és mások, kik az ő zsoldjában Nápolyba

jöttenek, és nem tekintve személyt, kort, nemet, kegyetlenűl dúlnak az egyház birtokain, még pedig — mint némelyek mondják, noha ez hihetetlen — a magyar király tudtával. Mert ha a király megtiltott volna nekik ily istentelenségeket, effélék nem történhetnének. Legyen ennek okáért gondja Lajosnak saját becsületére, ha ugyan az egyház hű fiául akar tekintetni.

Jusson eszébe az is, mennyit tett az egyház atyjának, küldvén segélyére bíborosait az apostoli szent-szék követeiűl; részére ítélte Magyarországot a cseh király és bajor herczeg ellenében, kik monnón magyar királyoknak czímezték magokat, ilyenekűl el voltak ösmerve és megkoronázva.

Terjeszszék ügyesen és óvatosan a király elé, — rendeli a pápa utasítása, — mennyire illenék hálásnak lennie az atyjának tett jókért, meg-meg, hogy ezen egyház ellen, mely kőszirtre van építve, ritkán, de soha sem emelte senki is kezét, kit végűl az isteni fölség ereje le ne vetett, szét ne morzsolt volna.

Igyekeztünk az érdekes iratot úgy előterjeszteni, hogy kitünjék, mily fokozatosan megy át a védelemből a támadásra, sőt a rohamra — a szent-széki jegyző. Mert IV. Kelemen pápa egészen ráhagyja Bertrand bíborosra, mit és hogyan adjon elő a magyar királynak. Talán kezdetben csak a védekezést; később, — meghallgatván előbb a válaszpontokra a király megjegyzéseit, — talán a keményebb előterjesztéseket, a támadást is. «Temporizáljon» szokásához és körülményekhez képest a bíboros úr. Csak arra kéri őt a szent atya, mivel senki se képes oly ügyesen, szerencsésen és mindenek megelégedésére e kényes ügyet elintézni mint ő, menjen személyesen a magyar királyhoz. Ha mindamellett személye veszélyeztetése, a Városnak (érti: Rómának) és a pápai birtoknak rövidsége, kára nélkül nem mehetne; bízza meg a viterboi püspököt és még

egy főpapot vagy főembert e fontos ügy végzésével. Mihez képest a megbízó leveleket is ekként állíttatta ki.*

XI.

Hogy megfeleljünk a kérdésre: mit eredményezett a pápai diplomáczia követéhez intézett e fényes jegyzéke? türelmet kérünk az olvasótól. A pápának Lajos királyhoz 1348 julius 15-én intézett leveléből annyit értünk meg, hogy Bertrand bíborost betegségén felül rendkívüli elfoglaltsága gátolta személyesen megjelennie Nápolyban a végből, hogy a pápa válaszát Lajos királynak elmondja. A pápa tehát késztetve érezte magát a viterboi és veronai püspököket bízni meg e föladat végzésével. Ezek útra készülődvén, meghalt a veronai püspök, a pápa tehát a viterboi, időközben Veronába áthelyezett püspököt, még egy (kiszemelendő) társával bízta meg, hogy az ezalatt Magyarországba tért királyhoz siessen a régóta késlekedő válaszszal. Deczember 31-én azzal toldotta meg föntebbi értesítését a pápa, hogy miközben afölött tünődik, kit nevezzen ki az új veronai püspök társáúl, hallatlan és szörnyű járvány pusztított Avignonban, mely míg nehány főpapot a világból kiszólított, másokat a pápai kuriától elűzött, úgy hogy csak kevesen maradtak vissza és nem volt kit Lajoshoz küldenie. Most (deczember 31.) azonban, minthogy a járvány dühe enyhűlt, a sz. Cicelléről nevezett bíborost, Guido urat, a király felesége rokonát,** fönnen dícsért férfiút küldi, ki

* Theiner, Monum. Hung. I, 1127—8. 1142—5. számok.

** Guido, 1340 lyoni érsek, 1342 bíboros († 1373 november 23.) Róbert auvergnei grófnak és flandriai Máriának volt fia. Az auvergnei grófok családja sűrű sógorsági viszonyban állott a Kapetingekkel, a franczia királyi házzal és a Valois családdal. A magyar királynő, mint tudjuk, IV. Károly császárnak és Valois Blankának volt leánya; innét a rokonság Guidó és Margit, valamint a

majd elmondja a mondandókat, meg hogy mennyire szereti a pápa Lajost, és hogy melyik pártnak kedvez inkább: neki-e vagy a másiknak? ezt mind el fogja mondani.

És valóban, 1349. évi január közepéről vannak keltezve Guido bíborosnak, mint bizonyos olasz és magyarországi részekre küldött apostoli követnek, megbízó és ajánló levelei.

Nem kell azonban hinnünk, hogy mialatt a főügyre nézve, immár akaratlanúl is temporizált, a pápai diplomáczia teljesen szünetelt volna. Kimutathatjuk nyomát több rendbeli tevékenységének, melyek mind a nápolyi ügyre vonatkoztak. Így példáúl, Róbert, a fogoly konstantinápolyi császár feleségének kérelmére, két követséget küldött, hogy a herczegek megszabadulását sürgesse: az egyiket Nápolyba Lajos királyhoz, a másikat Magyarországba Erzsébet és Margit királynékhoz. De jóllehet e követeknek töméntelen ajánló leveleik valának, czélt nem értek. Mert míg az egyik követ, Johannes de Pistorio, a királylyal nem találkozott, a királynékkal pedig semmit se végzett; addig a másik, Leonardus de Gaeto, még úti levelet se bírt szerezni, melylyel Magyarországba juthatott volna.

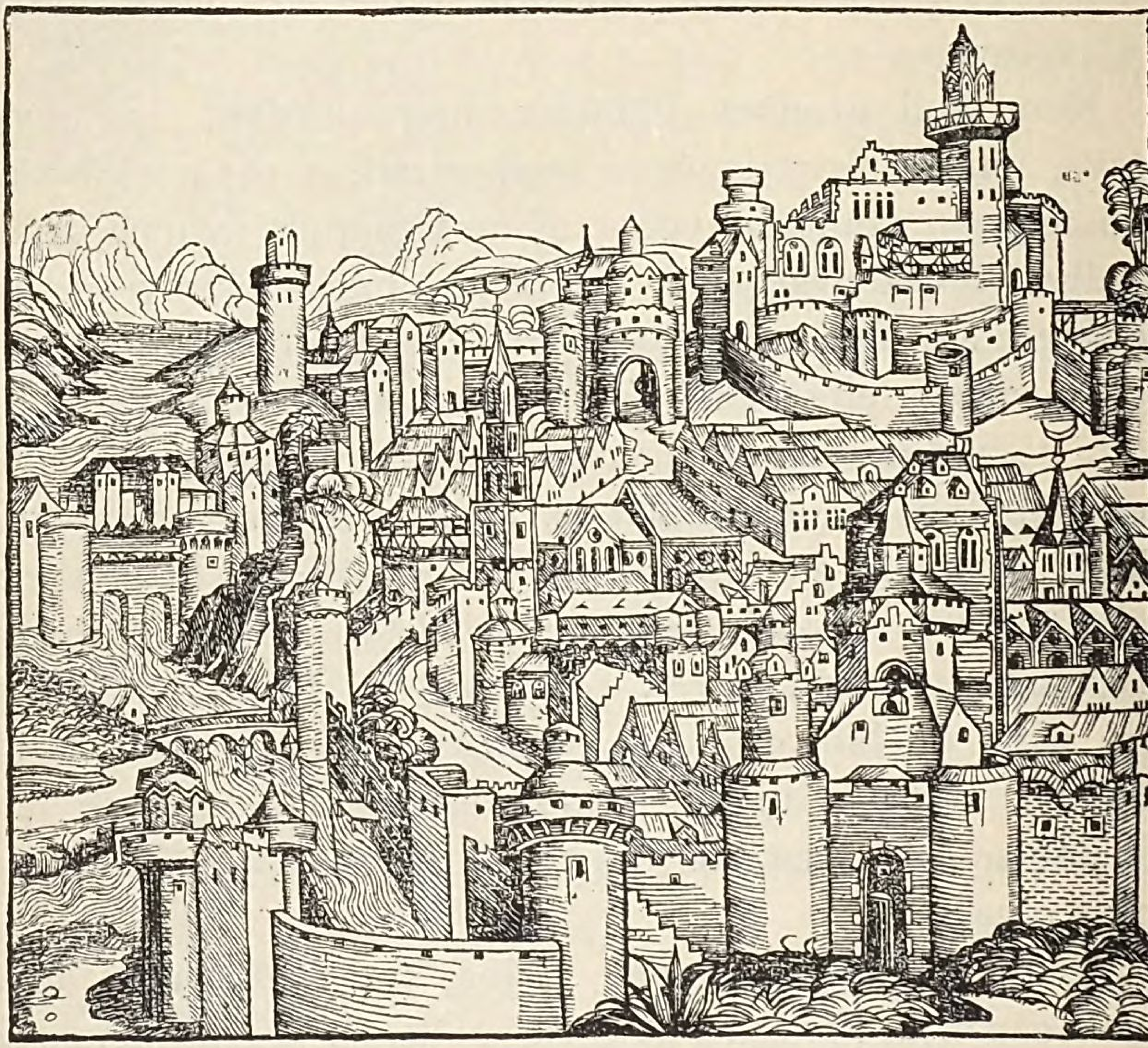
Nem különben jelenték Lajos királynak, hogy még Johannának a Provenceba jötte előtt az ottani nemesek bizonyos nápolyi lovagot és a királynő más udvari emberét, mint Endre haláláról gyanusakat elfogták. A pápa ezeket törvényszék elé állíttatta és kérte Lajost, ha netán valamelyes informatiója volna a befogottak iránt, küldje meg az illető bíráknak.

Viszont ajánlotta a pápa János veszprémi püspöknek és aquiléjai Lallonak, hogy az apostoli kamra ügyét pártolják, nehogy Siciliából a pápai adó elmaradjon.*

Kapetingektől származott magyar és nápolyi Anjouk közt.

* THEINER, Monum. Hung. I, 1130—1141. 1154. 1156—7. számok.

A járvány, melyről a pápa föllebb említést tőn, Chinából, Indiából eredett és Perzsián, Syrián, Örményországon, Kis-Ázsián át érkezett Europába. Hallottuk, hogy 1346-ban a tatárok közt szörnyen pusztított. Olaszországba — mondják — 1347 őszén genuai hajók hozták a «fekete

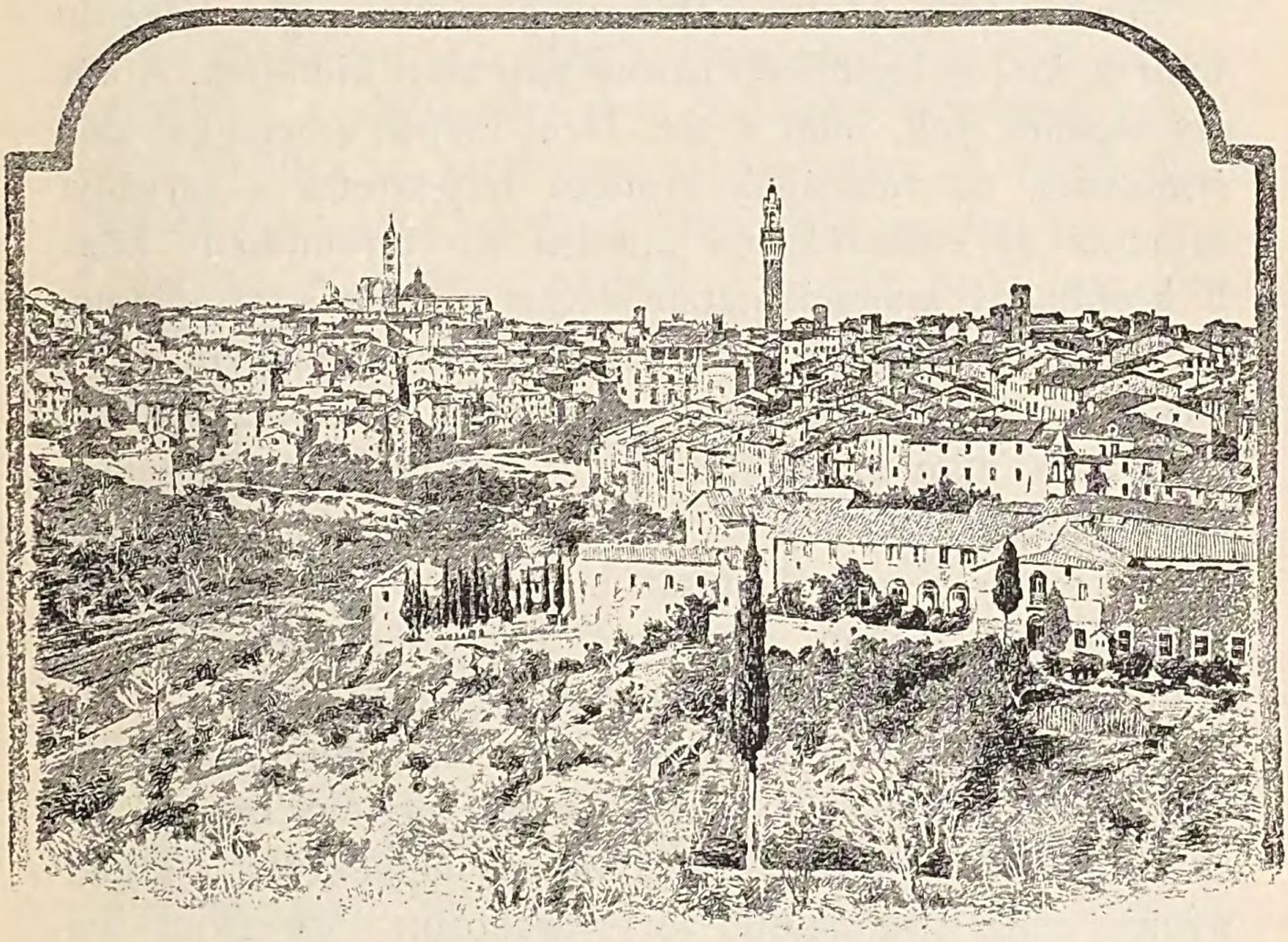

46. PISA.

halált». Kétségtelen, hogy a tengerparti városokban, Nápolyban, Pisában, Genuában, Velenczében mutatkozott legelőbb. 1348 tavaszán már Itália belsejében is elterjedt. Mindenütt, a hova ellátogatott, 4—8 hónap alatt a lakosságnak egy harmadát elragadta; legborzasztóbban pusztított Firenzeben, Sienában, Perugiában, Bolognában és Padovában.

Rémletes jelek előzték meg. A levegő mételyes, sűrű és homályos vala; a nap elsötétedett, a csillagok nappal

is látszottak ; a hold fénytelennek és fogyatkozottnak, az ég meghasadtnak látszék, a nyíláson fény és tűz villámlott elő ; nyugaton nagy uszályú üstökös mutatkozott. Nagy földrengések pusztítottak, nagy szelek dühöngtek ; a hullámos tenger nem szünt meg bömbölni. A farkasok anynyira elszaporodtak, hogy a gyermekeket kiragadták a bölcsőből, fegyveres férfiakat megtámadtak, a holtak sír-

47. SIENA.

jait földúlták. A baglyok és egyéb madarak egész éjjel huhogtak ; számlálhatatlan hollók serege folyton károgott, vércsék és kányák szokatlanul kerengtek a levegőben.

A halandóság az állatokon mutatkozott legelőbb. Kosz fogta el a lovakat, szarvasmarhákat, kecskéket ; lehullott hátukról a szőr, összeestek és nehány nap mulva végök lett. Az embereknél főfájás, láz állott be és általános elgyengülés. Keleten orrvérzéssel, vérhányással vette a kór kezdetét. Olaszországban a hón alatt vagy a lábszárak

belső hajlásában daganatok, kelevények, akkorák, mint a tojás vagy alma keletkeztek. Csakhamar megszaporodtak e pestises kelések, ellepték a test minden részét; aztán kisebb-nagyobb fekete vagy szederjes foltok, sávok mutatkoztak a karon, czombon, az egész testen, kétségtelen symptomái a keleti kelevényes járványnak és biztos jelei a halálnak.

Semmi gyógyszer se látszott használni; igen kevesen épültek föl; a legtöbben három nap alatt kimúltak. A kór oly ragadós volt, mint a tűz. Nem csupán a beteggel való érintkezés, de ruhájának érintése terjesztette a járványt nemcsak az emberek, de minden élő teremtmény közt. E körülmény kimondhatatlan zavart okozott a társadalomban. Testvér testvért, a nő férjét, a szüle elhagyta gyermekét és veszni engedte. A betegnek nem maradt más menedéke, mint az értelmetlen betegápolók kapzsiságára hagynia magát. Az ápolás pedig nem állott egyébben, hanem hogy a beteg óhajtását betöltötték; ha kiszenvedt, megrablották. Sokan, kik talán meggyógyulhattak volna, kimúltak ápolás hián elhagyatottan, egyedül.

A holtakat aztán kivitték a ház elé, honnét hajnalban elszállították a sírásók, kettőt, hármat egy-egy targonczán. A jobb módúak futottak a járványos helyekről; a szegényekre annál siralmasabb sors várakozott: ezrenkint haltak rakásra, úgy, hogy külön sírt ásni nem győztek számukra, hanem mint hajón az árút, rétegenkint rakták nagy gödrökbe, melyet, ha megtelék, kevés hanttal födtek be.

Sienában nyolczvanezer embert döntött a halál a sírba, Pisában naponkint ötszáz, Firenzében öt ember közől három, összesen százezer ember húnyt el, Bolognában a lakosság két harmada lett a járvány áldozata. Sicilia, hol hat hónapig tartott a halandóság, mintegy félmillió emberrel fogyott meg. Johanna királynő utóbb keservesen panaszkodott a lakosság megfogyatkozása miatt, mert —

úgymond — nehezebb most egy unciát beszedni (adóképen), mint előbb tízet.

Ily viszonyok nem igen marasztalók, másrészt Lajos királynak egyebütt is voltak teendői,* mint látni fogjuk. Nápoly ügyeit tehát jól, rosszúl, úgy, a mint lehetett, leintézte. Maga elé hívatta az ország összes nagyjait, a városok, erősségek és falvak képviselőit, hogy jobbágyi hűséget esküdjenek neki. Megis tették csaknem kivétel nélkűl valamennyien. Még a sanseverinoi grófok is, noha egyenkint, a clairmonti gróf, Rajmond a beauxi gróf is mind eljöttek a királyhoz, ki kegyesen és nagylelkűen fogadta őket. Legkegyelmesebben látta azonban De-Beaux Ferenczet, a néhai országbíró fiát, igen fiatal legénykét, kit boldogult atyja iránti tekintetből három napig tartott magánál az udvarban.

Aztán berendezte Lajos udvarát és többnyire benszülöttek közt osztotta el az országos méltóságokat. Helytartójának még is Laczkfi Istvánt, az erdélyi vajdát, kinek az elítélt durazzoi herczeg birtokát adományozta, e nagy eszű és kemény vitézségű férfiút akarta kinevezni. De Laczkfi nem fogadta el e tisztet. Kinevezte tehát Wolfhardt Ulrikot, kire egyúttal a nápolyi várakat bízta, míg öcscsének, Konrádnak, Lucerát és vidékét ajánlotta oltalmába. A Terra di Lavoro kormányát Treutel Miklósra hagyta, Calabriát Miczk bán fiára grófi czímmel.** Manfredonia kapitányává Zárai Istvánt nevezte ki, míg a Monte-Sant-Angelo s az Abruzzok védelmét Csúzi János és «Michael de Debocz» vállalták magokra.

Lajos mindeneket ekként elrendezvén, május végével, egyetlen gályán, tehát kevesed magával visszatért Magyarországba. Serege nagyobb része, a mennyiben a járvány

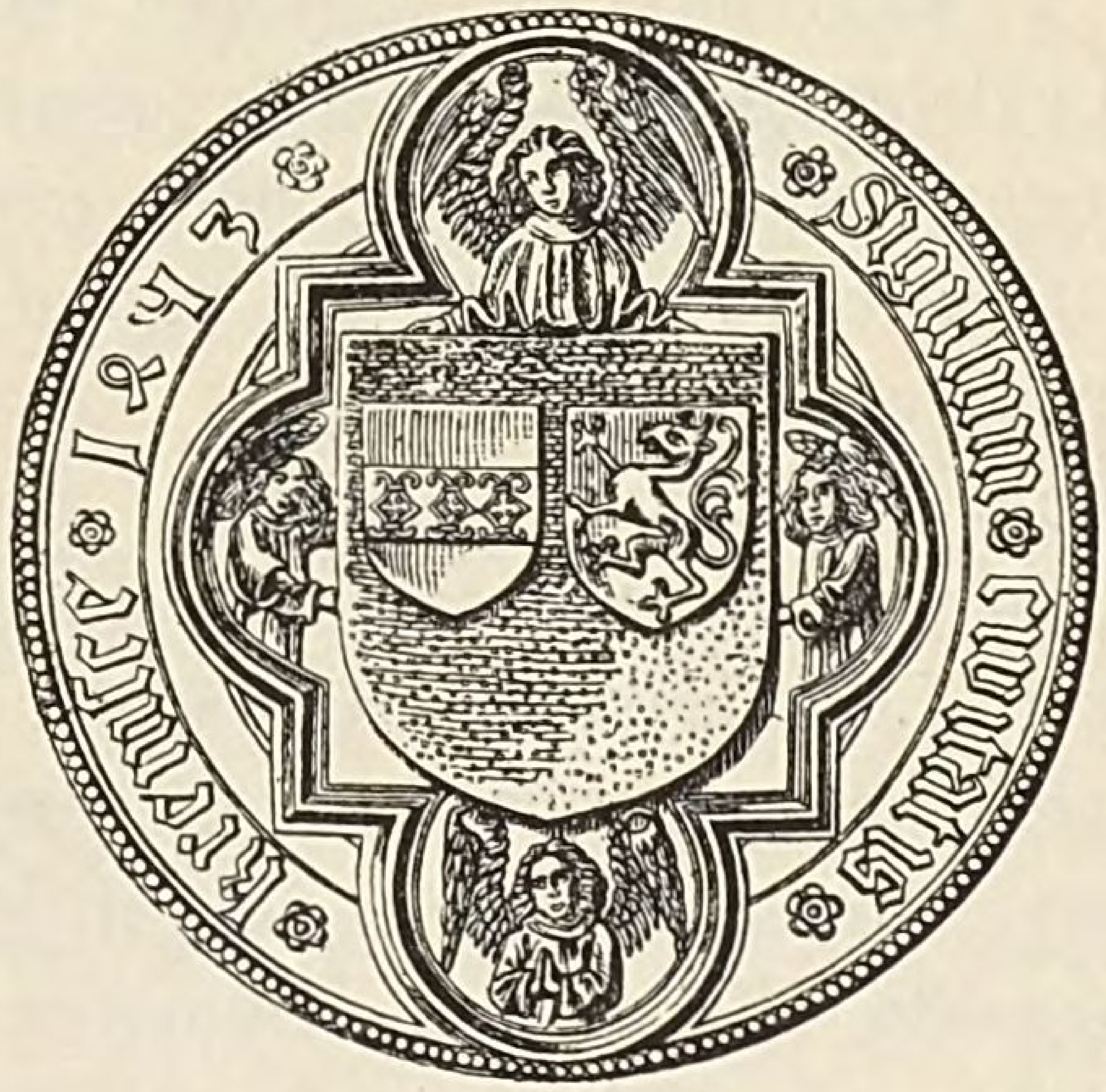
* «Propter quedam negocia nostra in regnum Hungarie reverso», mondja ő maga. (*Anjouk. Okmt.* V, 413.)

** Megjegyzem, hogy GRAVINA Laczkfi és Miczkbán nevét a *k* betű kihagyásával írja.

áldozata nem lett, — úgy látszik — szárazon tette meg visszatérő útját.

A járványnak, vagyis *fekete halálnak* nyomában két nem kevésbbé sötét kísértet járt: a zsidóüldözés és a flagellansok.

A járványt a nép rosszakaró tudatlansága a kutak mérgezésének rótta föl. Keresték a mérgezőket, meg is találták a gyűlölt uzsorás zsidókban és borzasztó zsidóüldözés vette kezdetét. VI. Kelemen pápa két bullát (1348 julius 4. és szeptember 26.) bocsájtott ki, melyekben

48. KREMS VÁROS PECSÉTJE.

a zsidók megrablását és meggyilkolását — egyházi átokkal fenyegetőzvén — eltiltotta. De bullái hatástalanok maradtak, minthogy e társadalmi baj oka mélyebben rejlett, hogysem tilalmakkal ki lehetett volna gyökerezni.* Valóban hajmeresztő olvasni is a jeleneteket, melyeket a zsidóüldözések kivált Németországban előidéztek.

Ausztriában, nevezet szerint Bécsben és Kremsben a zsidókat — úgyszólván — kiirtották. Bécsben a zsidók

* Világosan előadják azt az akkori német krónikások: «Ha a zsidók szegények, az urak és mesteremberek pedig nem adósaik, soha se bántották volna őket», azt mondják.

az üldözés elől zsinagogájokba menekültek s ott rabbijok buzdítására önként a halálnak áldozták magokat. Kremsben a városnak és vidékének, Mauternnek, Steinnek csőcseléke megtámadta őket, mire ők magok házaikat lángba borították és inkább a tűzhalált választották, mintsem a rablók kezébe kerűljenek. Csak kevesen menekültek közűlök a kremsi várba, hol a Meissaui urak oltalmokba fogadták.

Albert, Ausztria «bölcs» de jómaga tehetetlen herczege

49. KREMS VÁROS PECSÉTJE.

nagy bírságokat rótt a zsidóüldöző községekre, gyilkosaikat pedig bebörtönöztette és felköttette. Hanem nehezebb helyzete volt a Habsburgok felső birtokain, Felső-Elsassban, a pfirti és kyburgi grófságokban. Albert itt is oltalmába vette a zsidókat, de ezen emberies eljárása által az ottani szabad városokat annyira fölingerelte, hogy azon fenyegetéssel léptek eléje: ha ő nem bánik el a zsidókkal, majd végrehajtják ők rajtok a halálos ítéletet. A terrorismus, melyet ezen, a Habsburgokat amúgy is gyűlölő városok gyakoroltak, oly nagy volt, hogy Albert herczeg tekintélyét féltvén, nem védelmezhette többé őket. Az

utolsók közűlök, számszerint háromszázharminczan, kiket a herczeg Winterthurból, Diessenhofenből és más helységekből, hogy őket megmentse, Kyburg várába vitetett, 1348 szeptember 18-án szenvedtek tűzhalált.

Lajos magyar király a közvélemény hasonló nyomásának lévén kitéve, hogy a zsidók életét megmentse, fölhítta őket, hogy keresztelkedjenek ki; de nem igen követték tanácsát. Hogy mégis elejét vegye öldöklésöknek, kiűzte őket országából, «uzsorán gyűjtött vagyonukhoz» azonban nem nyúlt.*

Hanem a zsidók száműzése sokáig nem tarthatott. Lajos király rendezte viszonyaikat, meghatározta, mely városokban tartózkodhatnak s országos biró alá rendelte őket.**

A többszöri viharok és földrengések, vízáradások és tűzvészek, a szárazság, sáskák, egerek és háborúságok, az ezek nyomában járt éhség és nyomor, mely csapások Europa egyes részeit, Magyarországot is látogatták, kiváltképen pedig a rémséges halandóságtól való rettegés a bűntudatot költötték föl az emberiségben.

Avignonban, midőn ott (1348 márczius) a fekete halál pusztított, s a pápa körmeneteket rendelt az isteni harag megengesztelésére, megható volt a bűnbánó férfiak és asszonyok nagy sokaságát mezítláb, hamuval meghintett fővel vezekelve látni.

Németországban legelőbb a Magyarországgal határos Karintiában és Stájerországban talált e példa, de *fonák* utánzásra. A bámulat, melylyel a flagellánsok, magokat ostorozók felekezetét, e vérrel borított, elcsigázott alakokat mindenütt fogadták, megsokszorozta számokat, s a

* «Keresztény és zsidó uzsorásokról» tudnak okleveleink, némelyeket névszerint is említenek. (Fejér, CD. IX/III, 383. IX/IV, 652, X/I, 316. — *Ajouk. Okmt.* V, 410.); de magyarországi zsidó kravalloknak eleddig nyomára nem akadtam

** Fejér, CD. IX/IV, 579: «Comes Feculinus de s. Georgio ac iudex Iudeorum tocius regni». 1374,(V. ö. *Sopronm. Oklt*, I, 491.)

németeken kívűl a lengyelek, svédek, angolok és francziák közt is gyorsan elszaporodtak.

Míg egyes vidéken a flagellánsok kóborlása új és szokatlan volt, a «bűnbánók prosecczióját» nagy ünnepséggel fogadták. Közeledtök hírére a kíváncsi városi nép a kapuk elé sereglett. Egy-egy menetben részvevők száma negyventől ötszázig s azon felül is különbözött. A kereszt elővitele, drága zászlók lobogása mellett, párosan, lesütött fővel, kalapjokat és felöltőjöket vörös kereszttel jelölve,

50. FLAGELLANSOK.

égő gyertyát tartva kezökben, szent éneket hallatva mentek a templom felé, míg az összes harangok ünnepies zúgása és a nép kísérete követte őket.

Mihelyt a templomba megérkeztek, kiterjesztett karokkal a földre vetették magokat, hogy a keresztet példázzák, Így maradtak hosszú ideig, aztán imádkoztak, énekeltek, egyikök (nem pap, de világi) beszédet olvasott föl előttük, s ez tartott három órán át. Borzalmas volt nézni vezeklésöket, a mint kétszer napjában, reggel és este, övig levetkőzve, a templom körűl jártak és oly véresre verték magokat, hogy a templom falát is vérrel tarkították.

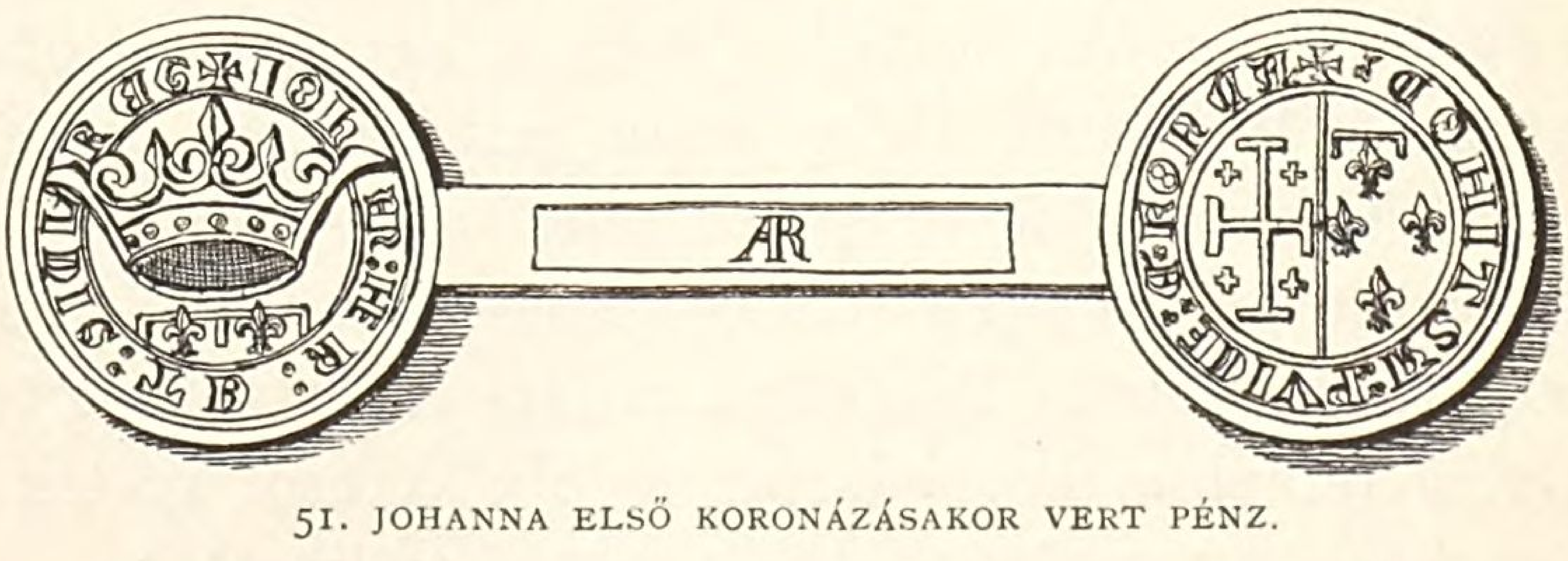
A polgárok határtalan tiszteletet mutattak irántok, és szinte vetekedtek, hogy e szent férfiakat körükbe fogadják és megvendégeljék. A jobb módúak tíz, húsz embert is vittek magokkal.

Azonban mindjárt kezdetben feltünt a flagellansok egyház-ellenes magatartása, sőt nyilvánvaló eretneksége, mint a kiknek a töredelemről és az úr-vacsoráról ferde fogalmaik és tanaik voltak.

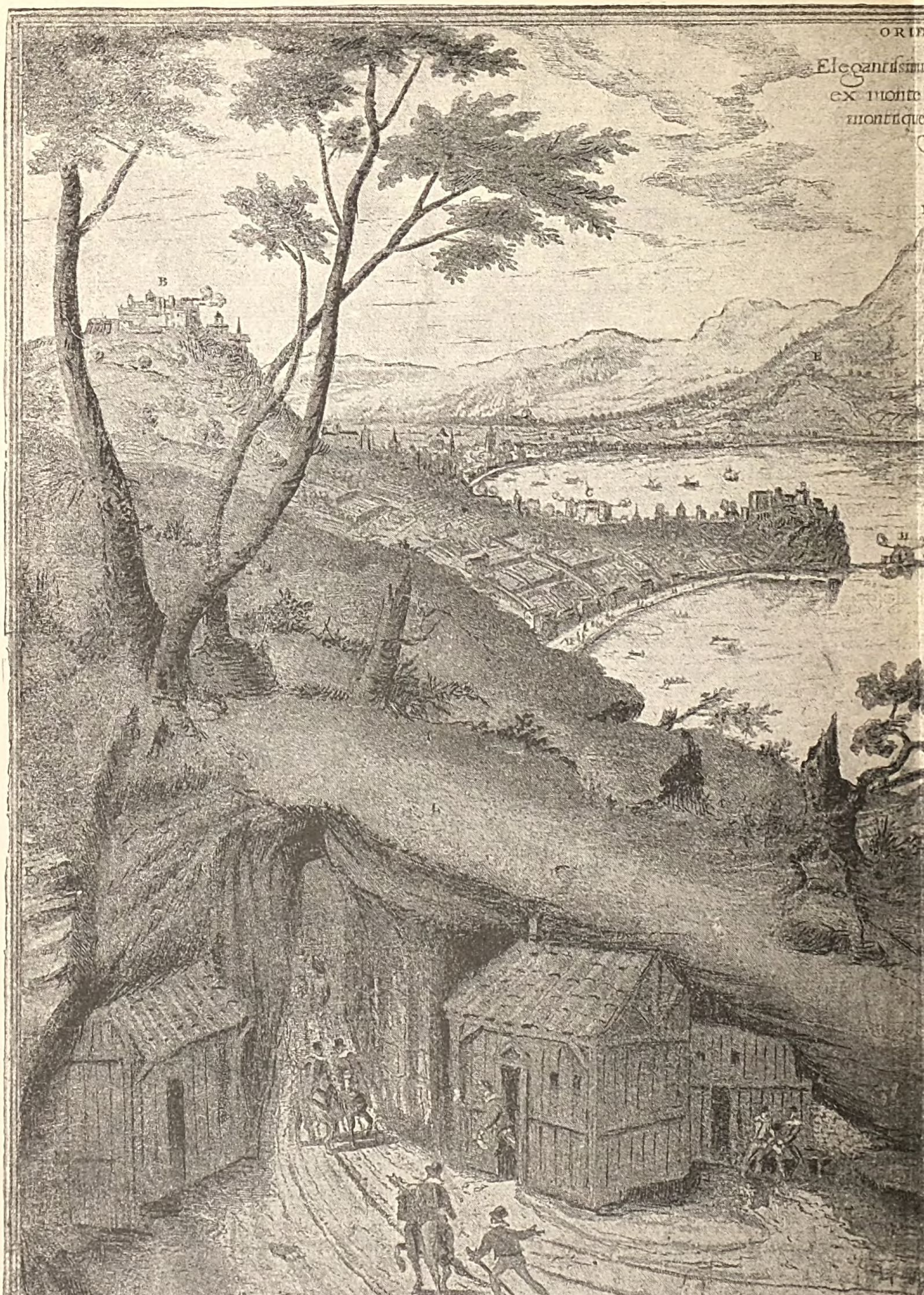
Később aztán, midőn a bőséges ellátás mentül több csavargót csődített felekezetökbe, a prosecciók egymást érték, rájok untak a lakosok; midőn pedig az asszonyok is részt kezdettek venni a zarándokolásban s azok orgiákká fajultak; az egyházi és világi hatóságoknak, sőt a pápának is közbe kellett lépnie, hogy e visszaélésnek véget vessenek.

A magyar nép, a mily igazán buzgó és vallásos, józan is, ez extravagantiákban nem vett részt. A pápai bullában a magyar flagellansokról nem történik emlékezés. Mindössze annyi történt, hogy a magyar földről Hainburg felé vonúlt egy flagellans csapat. De ezek jöhettek az ország határait érintve Ausztriából és Stájerországból is. Ha pedig Magyarországon verődtek össze, valószínűleg mosony- vagy pozsonyvidéki németek voltak.*

* L. a *budai* és a Gravina krónikáját. — Boccaccio előszavát Dekameronjához. — *De Gestis civium Spalatinorum*, Schwandtnernél, III, 654. — Lechner, Das grosse Sterben. — Werunsky, Gesch. K. Karls IV., II/I, 239—342.

51. JOHANNA ELSŐ KORONÁZÁSAKOR VERT PÉNZ.

NÁP

Braun Vrbium Præcipuarum T

NÁPOLY.

...ötius Mundi Desc. I. kötetéből.

XII.

Lajos király távoztával Nápolyból, a siciliai ügyek nagyot változtak. Derült a Johanna pártján levőknek, kiknek viszontagságait, a mennyire tárgyunkhoz tartozik, a következőkben vázoljuk. Johanna Nápolyból menekülvén, három gályájával Marseilleben kötött ki. A városi hatóság azonban letartóztatta és tisztes fogságban őrizte. Tarantoi Lajos rozoga hajójából legelőbb Siena területére lépett, innét Firenzébe ment, és ott megvonta magát mentora, Acciajoli Miklós mezei birtokán; magához kérette az érseket, Acciajoli Angelot, a pápa kedves emberét, és rábírta, hogy őt Avignonba kísérje. Pisában ismét hajóra szállott, de nem mert Marseilleben kikötni, hanem a franczia király területén vette útját Avignon felé, hogy felesége megszabadulását kieszközölje. A pápa teljesítette kívánságát, mire Johanna fejedelmileg bevonúlt Avignonba, mely az ő városa volt. (1348 márcz.)

A királyi pár helyzete nem épen volt fényes. Anyagilag nagy szükséget szenvedtek; kilátásaik kevéssé voltak kecsegtetők.

Hanem miután a magyar király Nápolyból, haza indúlt, reményök azonnal fölcsillámlott. Pártjok legott mozogni kezdett.*

A nápolyi nemesek 1348 junius 18-án kitűzték Johanna zászlaját és végig ügetve Nápoly útczáin, riogat-

* Följegyzésre érdemesek Christophe szavai (a német fordításban Rittertől: Gesch. des Papstthums, II, 106.), melyekkel a magyar ügy hanyatlását helyesen indokolja: A nápolyiaknak nem tetszett a magyarok szigorú, habár igazságos és kifogástalan kormánya. Kivált a nemesség visszakívánkozott Johanna pompás udvarába, melynek ünnepélyei, mulatságai — ellentétben a későbbi csöndes és kihalt fővárosi élettel — vidámak és fényesek valának. Megbánták, hogy elhagyták királynéjokat, s ime idegen járom alatt nyögnek, V. ö. Matt. Villani, l. I, c. 16. 17.

ták: Éljen a királyné!* Tarantoi Lajos, ki ekkor magát provencei grófnak czímezte, már május 31-én írta a florenczi köztársaságnak, hogy nem sokára visszatér Olaszországba, egyúttal a régi barátságra hivatkozva esedezett: szövetkezzék Firenze Sienával és Perugiával az ő megsegítésére. — Johanna pedig fölhatalmazta Acciajolit, hogy kölcsönt kössön a főpapoknál; de a hitelvesztett királynőnek ez nem sikerült.**

Ellenben azon ajánlatát, hogy Avignont a pápának eladja, készséggel fogadták. Avignon egyházi birtok közt feküdt ugyan, de a nápolyi királyi családnak volt tulajdona; a pápák Avignonban zsellérek voltak, a miért az alkudozásoknak gyorsan lett azon eredménye, hogy a szent-szék Johannának elengedvén a mindeddig hátralékban maradt hűbéri adót, nyolczvanezer aranyat fizetett Avignonért (1348 junius 19.), ráadásul pedig Tarantoi Lajost királyi czímmel ruházta föl. (1348 augusztus 7.)

Pénznek bővében Acciajoli hajóhadat szervezett. Aztán személyesen Apuliába ment, hogy megnyerje Johanna számára a lakosokat. A nápolyi és capuai nemeseket könynyen megnyerte. Megnyerte Urslingeni Wernert is, a híres condottierét s annak 1200—1500 lovasát, a nagy kompániának a járvány által megkímélt maradványát, melylyel azonnal megkezdette a hadjáratot a magyarok ellen.

Ez bátorságot öntött sokakba, kik a magyar uraságtól csakhamar elszakadt főurakkal elhatározták, hogy követséget küldenek a Provenceba, meghívandók a királyi párt, hogy visszajőjjön. E meghívásra szeptember 17-én érkeztek haza Johanna és Lajos tizenhárom gályán. Nápolyban, magában a városban, azonban nem mertek kikötni,

* *Chron. Sicul.* 12. Ismételték ezt julius 13-án és 17-én. (U. o.

** «Nullum in curia poterant reperire subsidium.» (BALUZ. Vita Clem. VI. p. 272.)

mert ott még Wolthardt Ulrik volt az úr, hanem Nápolyon túl Portici felé, a Maria del Carmine templomnál, ahol a Castello del Carmine áll, kötöttek ki.

Itt üdvözölték híveik, feldiszítvén őket királyi palástokkal, és innét vonultak be későbben fővárosukba, míg Wolfhardt Ulrik és hadi népe Nápoly erősségeibe: a Castel S. Elmoban, a Capovanában, a Castel Nuovoban, hol ő személyesen parancsolt és a Castell dell' Ovoban vonta meg magát.

Wernerről a következő tudósításunk van: Lajos király, ki szigorú fegyelmet iparkodott tartani, Aquilát bízta volt (1348 elején) Werner herczegre, valószínűleg azért is, hogy rabló hadát lekösse és ne szolgáltasson neki alkalmat az ország rendszeres kifosztására. Megorrolta-e ezt Werner? vagy hogy a veleszületett jellemtelenségnél fogva: Lajos ügyét elárulni és kéz alatt Aquilát Johannának föladni szándékozott? Hanem Wolfhardt Ulrik rájött e csempességre s azt Lajos királynak fölfödözte. Wernerre azonban rábizonyítani az áruló szándékot nem lehetett; mire a felek ajánlkozásához képest a király elrendelte, hogy csupaszon vívjanak meg egymással. A párbaj mindamellett közbenjárók könyörgésére elmaradt; hanem Lajos fölmondott Wernernek és csapatjának, kifizette hátralevő zsoldjokat; előbb azonban megeskette őket, írásbeli biztosítást is vett tőlük, hogy ellenségeihez nem szegődnek. Werner ennek következtében magához vevén a Johanna szolgálatából kimaradt német csapatokat is, újra szervezte a Gran Compagniát, melynek ekkor háromezer vitéze volt, és éjszak felé vonúlt. Viszont Lajos szíves volt Firenze, Perugia és Siena városokat figyelmeztetni: vigyázzanak, nehogy bántódások essék a közeledő brigantiktól, noha ő kikötötte, hogy ezt tenniök nem szabad. A figyelmeztetés nem volt fölösleges. A nevezett városok Toscanával és Arezzoval védelmi szövetséget kötöttek, hogy a német

hordákat, melyek az imént Anagnit földig rombolták, magoktól távol tartsák.

Wernernek tehát, ki időközben két hónapig pápai szolgálatban is állott, kapóra jött Acciajoli meghívása, hogy Johanna szolgálatába lépjen.*

Hogy esküjét se Werner se népe meg nem tartotta, nem volt szokatlan nálok. És Tarantoi Lajos mégis ezen Werner által üttette magát lovaggá! Mire viszont ő is, az új lovag, számos nápolyi úrfit ajándékozott meg a vitézkötéssel.

Werner és Tarantoi Lajos azonnal hozzá láttak, hogy a Nápoly körűl fekvő és Nápolyt domináló helyeket elfoglalják. Elsőben Sant-Elmot rohanták meg. A várőrség ugyan védhette volna magát egy darabig; de az ádáz fenyegetések hamar megadásra bírták. Aztán Capovana váradra kerűlt a sor, mely Nápoly bejárásánál feküdt. Rohammal ez erősséget megvenni nem lehetett. Az őrség az első támadásokat visszaverte ugyan; hanem Sant-Elmo rossz példája, s nem is bízva abban, hogy az ostrom alól fölmentetnek, valamint a föltételek, melyekkel megadás esetén az őrséget kecsegtették, megtették hatásukat.

Örömmel fogtak most a Wolfhardt Ulrik által védett Castel Nuovo ostromához, de kevés sikerrel, minthogy Ulrik szorgalmasan ki-kirohant várából és diadalmasan csatározott ellenfeleivel Nápoly főútczáján, melyet akkor a szíjgyártók útczájának neveztek, és oly rettegést terjesztett, hogy ez utczából mindenki elhurczolkodott. Tarantoi Lajos megunta a sikertelen bajlakodást a vitéz Ulrikkal, a vár megvívását a nápolyi polgárokra és nejére hagyván, tekintélyes seregével a magyar király azon népei ellen indúlt, kik Apuliában, Manfredoniában és a Szent-Angyal-

* GRAVINA, i. h. 601. — GIOV. VILLANI, Istorie Fiorentine. l. XII. c. 113—4, hol I. Lajos királynak Nápolyban, 1349 febr. 8. kelt levele olasz fordításban. — *Chron. Sanese* és *Estense* MURATORInál, XV, 122. 149.

hegyen táborozának, miközben öt gályáját a szlavon partok felé küldötte, nehogy a magyarok ez oldalról kaphassanak segítséget, míg két gályája azon volt, hogy a tengerparti erősségekben levő ellenséget elzárja.

Elérkezvén (1348 deczember 6.) Acerra várához, melyet Treutel Miklós pozsonyi főispán védett, ezt bevenni nem tudta. Ott hagyta tehát a sanseverinoi grófot serege egy részével, hogy a helyőrséget kiéheztesse. Eleség fogytán Treutel Miklós csakugyan megalkudott ostromlóival, szabad kivonulást kötött ki magának, népének és Manfredoniába távozott. (1348 deczember 24.) Példáját követték Aversa, Capua, Sessi (1349 január 5.) és a Terra di Lavoro egyéb erősített helyei úgy, hogy az egész beneventoi völgyön az egy fiatal Apici gróf tartotta magát a magyar király pártján. Ez ellen indúlt tehát Tarantoi Lajos egész erejével. Leverte őt, városát kifosztotta és elpusztította; a grófot magát elfogta, börtönre vetette és jószágaitól megfosztotta. Három hónap mulván váltották ki a bátor ifjút rokonai, háromezer uncia aranyon.

A Terra di Lavoro elvesztésével az ország többi részei: Basilicata és Calabria herczegségek, a Terra d'Idronto és Bari, a Capitanata s az Abruzzok mind elpártoltak a magyar királytól. Csak szórványosan egy-egy erősség vagy város maradt ennek még híve: Manfredonia, Monte-Sant-Angelo, Guglionesi, Ortone, Lucera, Trivento, végre Calabriában Stilo, Mantelcone, Seminara és Nicotera.

Nápolyban ez idő alatt Castel Nuovot Johanna és a nápolyiak serényen vítták. Johanna, másként boldogulni nem reméllvén, kísérletet tett, hogy Wolfhardt Ulrikot megvesztegesse. Személyes találkozása volt vele. A királynő hatezer aranyforintot és egy grófságot ígért neki, ha a várat föladja; de a kemény Ulrik a szép asszony ajánlatát nem fogadta el. Erre elbarrikadozták a várbeliek

kimenő utját, hogy a városra többé ne üthessenek. Aztán vetőgépeik által rohadt és dögleletes szagú tárgyakat dobáltak várokba, hogy irtózattal, a pestissel pusztítsák el őket; de az őrség az alatta hullámzó tengerbe hányta e hulladékot. Hanem eleségök lassan-lassan kifogyott. Minthogy pedig Ulrik arra is rájött, hogy a királynő több, a várban levő brigantit megvesztegetett, tanácsosbnak vélte az őrséggel kereket oldani. E határozatát nagy ügyesen végre is hajtotta, előbb azonban fölakasztatta a megvesztegetett árulókat. A városiak csak hat nap mulva (1349 január 17.) vették észre, hogy a vár elhagyatott.

E hírre a Castello dell' Ovo őrsége is, olaszok és németek, háromezer forintért föladta ez erősséget és eltávozott. Wolrhardt Ulrik pedig Magyarországba jött a királyhoz, ki őt kegyesen fogadta és hálája jeléűl neki adta az óvári uradalmat Mosony vármegyében.

Nápolyt és a közelében fekvő várakat visszafoglalván, Tarantoi Lajos összegyűjtött a németekkel együtt mintegy 2500 lovast, számos gyalogost és Lucera (Nocera dei Pagani) alá vonúlt, hogy azt megvegye, hadvezéreit pedig: Clairmonti Roger grófot Calabriába, Miletoi grófot Manfredonia ellen, Wernert pedig Corneto ellen küldé, hogy a még a magyar király hűségén levő helyeket is visszafoglalják.

Lucera nagy terjedelmű város volt s azért nehezen megvédhető. A magyarok tehát élelmi szereiket fölvitték a várba, hogy ezt minden áron megtarthassák.

Tarantoi Lajos aztán ellentállás nélkül vonúlt a városba, de eleve lemondott arról, hogy a várat ostrommal vegye be. Azt remélte, hogy ha körűlzárja, az éhség és halandóság annál inkább megadásra kényszeríti az őrséget, minthogy se zsoldra, se fölmentésre egyhamar nem számíthat. És valóban Wolfhardt Konrád serege, az egyetlen számba vehető hadi erő, napról napra fogyott, s úgy

látszott, hogy nem lesz képes Lucera ostromzárát megtörni.

Mi közben Tarantoi Lajos öt hónapig veszteglett Lucera körűl, Roger gróf szerencsével járt Calabriában. Több hónapig ugyan hasztalanul ostromolta Stilo várát, melyet az Ákos nembeli Miczk bán fia, István vitézűl védelmezett; de végre ennek is árulója akadt. Egyik kirohanása alkalmával az árulók átszaladtak az ellenséghez. Ő ugyan nehány magyarjával hősiesen védekezett; elzáratván várától, harmadmagával keresztül vágta magát és a hegyszorosokban keresett menedéket. Három napig üldözték, míg sebesülten Roger gróf fogságába kerűlt (1348 november). Életének bántódása nem lett, mert VI. Kelemen pápa féltvén a fogoly herczegeket, szigorúan meghagyta Johannának és fővezérei mindegyikének különkülön: ha valamely Siciliában tartózkodó magyart elfognának, azt gondosan, de úgy őrizzék, hogy bántódása ne essék.

A manfredoniai számŭzöttek is unszolták Tarantoi Lajost, küldjön hazájok visszafoglalására hadi népet, árulással biztatván őt rokonaik részéről, kik a városban tartózkodtak. Vala pedig Manfredonia kapitánya Zárai István, ki élvén a gyanúperrel, ama számŭzöttek és más rokonaik gyermekeit össze fogdostatá és kezesekűl a várba viteté. A lakosság egyébiránt híven a magyarokhoz tartott. Csúzi János a Szent-Angyalvárban tartózkodó magyarok nehányával szintén segítségére sietett, minek következtében a Miletoi gróf, ki Manfredonia ellen küldetett, nem bírt a várossal, s visszahúzódni kényszerűlt.

Ez alatt Wolfhardt Konrád, ki Lombardiából tetemes segítséget kapott,* összegyűjtött mintegy kétezer lovast, kik közűl ezerkétszázat kiszemelvén, Lucera alá indúlt,

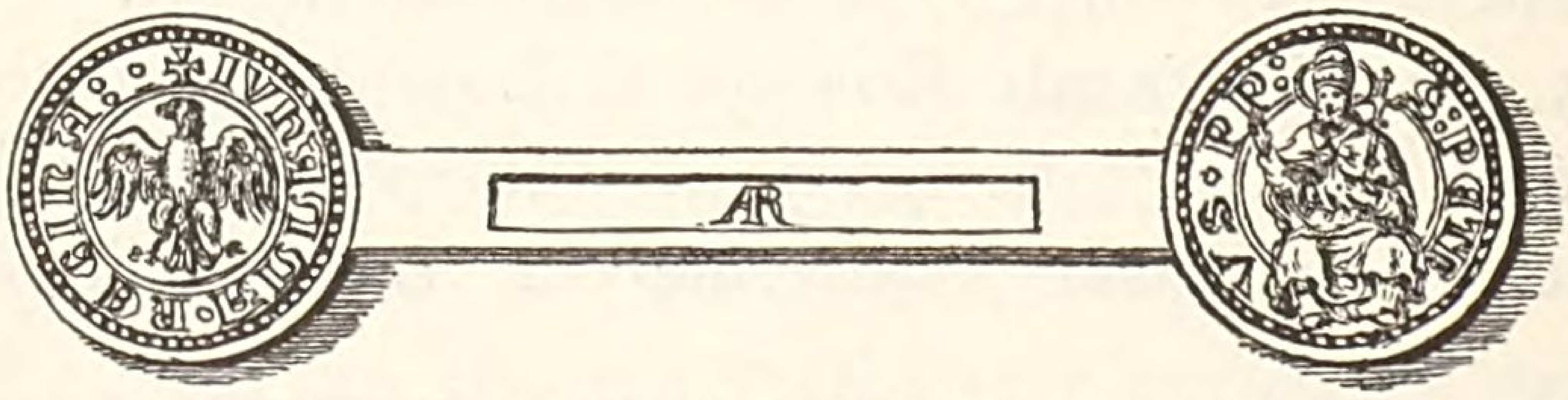
* «Comes Asperch cum comite Triventi venit in succursum gentis regis Ungarie.» (*Chron. Sicul.* 13.)

hogy e várat az ostrom alól fölmentse. Hasztalan ingerelte Tarantoi Lajost; ez Konráddal megütközni nem mert, mondják, azért, mert Werner tartóztatta vissza, állítván, hogy övéi nem szívesen harczolnak németek ellen.

Konrád tehát Foggiának vette útját, mely az ellenség jöttének hírére eltorlaszolta magát. Eleséget kért csak népei és lovai számára pénzért; de Foggia elüljárói udvarias kérését durván megtagadták. Este volt már; hanem a németek nem röstellettek lovaikról leszállani és támadást intézni a város ellen, mely sötét éjjelig tartott. Alig hajnalodék, folytatták az éjjel abbahagyott munkát. A fegyverhez nem szokott lakosság látván, hogy Tarantoi Lajostól segítséget nem várhat, hátat fordított és futtában keresett menedéket, mind a mellett sokan vesztek el, számosan kerültek fogságba. Az asszonyok és gyermekek a főtemplomba futottak. Ezek védelmére kelt a triventoi gróf, ki megszánván szegényeket, olaszokból álló kisded csapatával, mely ugyancsak a magyar királyt szolgálta, a templom elé állott, hogy senki se bántsa őket. Két napig őrizte így az asszonynépeket, végre megúnván a vártát és szánakozván az éhezőkön, Wolfhardt Konrád engedelmével elszállíttatta őket kívánságukhoz képest Ascoliba.

Mondják, a németek ez egyetlen városon huszonkétezer uncia aranyat sarczoltak. Konrád pedig elhelyezkedék Foggiában és hadi szállásáúl rendezte be.*

* *Vita Nic. Acciajoli* MURATORI, XIII, 1209. kk. — GRAVINA, u. o. XII, 587. kk. — *Chron. Siculum*, 12. köv. — Cronica di MATT. VILLANI. L. I, cap. 35—8.

52. JOHANNA ELSŐ KORONÁZÁSAKOR VERT PÉNZ

XIII.

Amint Lajos király tapasztalá, hogy ügye Siciliában gyarlódik, elleneié pedig gyarapszik, és hogy nem úgy sikerűlt minden, mint hitte és reméllette: tanácsot ülvén a főemberekkel, magához szólítá Laczkfi István vajdát, a bátor és kemény vitézt, a hadviseléshez értőt, kit Siciliában már jól ismertek, mert ha kit ott bölcs és győzelmes embernek tartottak, azt mondották felőle, hogy olyan mint Laczkfi István.*

Laczkfi megértvén királya parancsát, tekintélyes sereggel készűlt Siciliába, hogy Isten segítségével az ellenséget összetörje és megalázza. Magához vevén tehát két fiát: Dénest és a vakmerő Miklóst, testvéreit: Andrást, Mihályt, Miklóst és Pált, és mintegy háromszáz nemes urat, köztök Jánost, a Miklós nádor fiát, Lőköst, a Kont Miklós öcscsét és Dobi Demetert, késő őszszel elindúlt, az Adrián szerencsésen átvitorlázott, Manfredoniában kikötött és a győzelmes Wolfhardt Konrádhoz csatlakozott Foggiában. Együtt aztán annyi vitézi tettet cselekedtenek és Laczkfi István fortélyossága mellett oly szerencsével, hogy az olaszok már helyt állani sem merészeltek, és húsz magyar vitéz háromszor annyi ellenséget mindenkor elfogott.

Tarantoi Lajost is akkora rettegésbe ejtették, hogy levelet levélre küldött minden felé, kivált Firenzébe segítségért esedezvén. Sőt, hogy remélt szövetségeseinek egy kis kedvet adjon, nem idegenkedett a füllentéstől: «Az ellenség — úgymond — more solito Foggiában van, s onnét nem mer távozni. Ha megérkeznék a firenzei segítség, tennénk nála látogatást. A magyar választott püspök

* A magyar krónikás jó véleményét Laczkfiról olasz kollegája megerősíti.

(a nyitrai?) már elhordta magát in omine suo malo. Hasonlóképen cselekedett volna a vajda is, ha a németek, kiknek mintegy nyolczvanezer forinttal tartozik, őt és fiát akaratjok ellenére nem tartóztatnák.» (1349 január 16.)

Pedig Laczkfi István és Wolfhardt Konrád már áttették hadi szállásokat Foggiából Lucerába. Tarantoi Lajos elölök Ascoliba iparkodott menekülni, de utolérték Trojánál és ütközetre kényszerítették (1349 január 23.), mely alkalommal háromszáz lovagot ejtettek foglyúl, míg a többiek lovaiknak köszönhették menekülésöket. Számos elszedett zászló hirdette a magyar király hada fényes diadalát.

Nemsokára ezután a nevezett vezérek értésére esett, hogy Werner és csapata, ötszáz lovas, Cornetoban időz, és hogy éjnek idején könnyen rajtok lehetne ütni, mert oly gondatlanok vagy elbizottak, miszerint előőrsöket sem állítanak ki. (Nápolyi kútfők e gondatlanságot ugyan kiszámított árulásnak bélyegzik.) A magyar király vezérei kétszer se kínáltatták magoknak e kedvező alkalmat; hanem elhatározták, hogy a következő éjjel meglepik Werneréket. Szerencsével jártak. Jöttöket senki sem vette észre s a sánczokon át könnyen jutottak a városba, lovaikat visszahagyván csatlósaik kezén. Ilyképen csaknem ágyaikban lepték meg a német és lombard zsoldosokat, kik immár nem a harczra, hanem életök megtartására gondoltak. (1349 február 1.) Werner mezítláb menekűlt a padlásra, reggel aztán megadta magát a vajdának fogolyképen. Haragosa levén Wolfhardt, nem jó sors várt reá, s ha a német és lombard zsoldosok közben nem jártak volna érte és seregeért, csakugyan megjárja vala. Laczkfi Istvánnak sikerült azonban Wolfhardtot megengesztelnie, mire Werner és csapatja ismét magyar szolgálatba állottak. A nevezett három hadnagy zászlai alá gyűltek azután az Italiában levő, csaknem összes zsoldosok, kik mindnyájan rablásból éltek.

Johanna pedig és férje jelentékenyen megfogyatkozott hadseregökkel (1349 február 16.) Nápolyban vonták meg magokat, hol a könnyelmű királynő új szerelmi kalandokkal kárpótolta magát. Caracciolo Henrikre vetette szemét és megtette főkamarásává; de férje rájött a tiltott dologra és nagy botrányt csinált. Nyilvánosan, sokak jelenlétében földre vetette feleségét és hangosan kiabálta: «Te férjegyilkos hitvány rima! kerítőket tartasz, kik éjnek idején férfiakat bocsájtanak hozzád». Kedvesét pedig elfogatta és kivégeztette. A béke a házastársak közt — úgy látszik — csak akkor állott helyre, miután Johanna férjének ajándékozta Calabriát mindazon birtokokkal, melyek valaha Sancia királyné vagyonához tartoztak.

Mindenképen fölösleges incidens volt ez a veszedelmekkel szemben, melyek a nápolyi királyi párt környékezték, minthogy a magyar király serege, mint a szemtanú Gravina tudósít, hét ezernél több lovasból, nemzetiségre magyarokból, németekből, csekély részben olaszokból, továbbá két ezernél több gyalogos lombardból állott. Laczkfi Nápoly és vidéke visszafoglalását tűzte ki feladatáúl. Útjában nyugatnak, Ascoli mellett szerveztette seregét. Fővezéreikűl Urselingeni Wernert és Wolfhardt Konrádot választották a zsoldos csapatok. (1349 ápril.)* Győzelmesen vonulván végig a beneventoi völgyön, ellenállásra a casali hegyszorosban találtak csak; miután ezt kemény támadással legyőzék, Capua elé értek, melytől a Volturno hídját gondosan védő ellenség elzárta őket. Volt azonban a magyarokkal egy zárai ügyes mester, ki két nap alatt oly alkalmas hídat veretett, hogy ezen az egész sereg átvonúlhatott. Capuát aztán árulás folytán nehézség nélkül bevették (1349 ápril 22.), kifosztották, felgyújtották, elpusz-

* Alvezéreikűl (comestabuli, caporali) említtetnek: Landaui (falu Ulm közelében), Konrád gróf, Anechinus (János), Sulz Fülöp (vulgo Malispiritus), Armagnus Fretza (Fritz Hermann), Hebinger és mások, kikről történik még említés.

tították, nem levén a magyarok képesek a németek dühét fékezni.

Ez embertelenségnek mégis az a jó következménye lett, hogy rettegésbe hozta a vidéket. Aversa azonnal (ápr. 23.) követeket küldött Laczkfihoz, bejelentvén hódolatát. Példáját követték a Terra di Lavoro többi városai és erősségei.

A vajda örömmel fogadta a hódoló követségeket; serege szállásául Aversát választotta, honnan Nápoly felé sűrűn portyáztatott.

Ime egy napon beállítanak hozzá a nápolyi királynak és seregének követei, keztyűt hozván neki a harczra hívás jeléűl. «Uram, mondá a küldöttség szószólója, a nápolyi király kész seregével megvívni veled és seregeddel. Jelölj napot és helyet a küzdelemre.» A vajda tisztelettel fogadta a küldöttséget és meghítta őket, mondván: «Ebédeljetek velünk; ebéd után válaszolunk.» — Tanácskozván pedig hadnagyaival a vajda, ezek szívesen fogadták a kihívást; a küzdelem napjáúl a következő szombatot határozták, helyeűl mindkét részről két-két főtiszt által közösen megjelölendő valamely alkalmas térséget. E határozatot Laczkfi külön ellenkövetség által adatta a nápolyi király tudtára ki a módozatot elfogadván, a maga részéről a kívánt főtiszteket kinevezte. Harcztérűl az Aversa és Nápoly közt elterülő nagy síkság jelöltetvén ki, ennek egyes fáit, bokrait kivágták, nehogy a harczoló feleknek akadályúl szolgáljanak.

A várva várt szombatig monnó hadsereg hozzá látott fegyverei és ruházata tisztításához, hogy mentűl fényesebben jelenhessék meg a küzdő téren. Ez alkalmat felhasználták a nemes ifjak Nápolyban, hogy vitézkötést kapjanak; hétszáznál többet tüntetett ki ekképpen a nápolyi király.

Az erdélyi vajda is elsőben Wolfhardt Konrádot, aztán

számos német és magyar urat, nemest és apródot övezett körűl a vitézkötéssel.*

A kitűzött szombaton (1349 junius 6.) napkelte után Tarantoi Lajos futárja levelet hozott Laczkfi vajdához, hogy a megbeszélt viadalt fontos okból elhalasztja. A dologban pedig álnokság rejlék, mert a nápolyi hadak még napkelte előtt a közeli sűrűségben vonták meg magokat, hogy váratlanúl ronthassanak a mondott levél következtében fegyverzetét letevő magyar seregre. A vajda már kihirdette a hadnagyoknak a levél tartalmát, midőn a nápolyiak rajtütöttek a városon. Laczkfi gyorsan rendelkezett. Miközben emberei lóra kaptak s az egyik kapun az ellenségre vetették magokat, aközben a másikon háromszáz magyar vitézt küldött ki, hogy hátmögől kerüljenek a nápolyiakra.

Kezdetben még is nagy volt a rendetlenség, míg a vitézek, egyik korábban, a másik későbben fölkészülének, és nem várhatva be egymást, kisebb-nagyobb csapatokban előrohantak. Így esett, hogy Wolfhardt Konrád fogságba kerűlt. Ez alatt azonban mind többen állottak a hadi sorba, a kerítő sereg is hátba fogta a nápolyiakat, kik — mint szokás mondás — két tűz közé szorítva, siet-

* A lovaggá avatás nagy ünnepséggel és többnyire a templomban történt. Oly tisztelet volt ez, melyre előkelő nemzetség és kitünő állás jogosított. A szertartást a püspök azzal kezdette, hogy megáldotta a vitézkötést és a fölavatandó lovagtól hûségi esküt vett, mire rendszerint a király saját kardjával gyöngén vállon ütötte őt, e szavakat mondván: «Jó vitézt csináljon belőled az Isten!» Aztán hét, fehérbe öltözött udvarhölgy a királynak is megmutatott selyem övvel, idősb vitézek karddal övezték derekát, melyet az oltárról vettek, hogy a lovag az egyház fiának vallja magát és fegyverét a papság tiszteletére, a szegények védelmére, a gonoszok fenyítésére és a haza szabadságára viselje. Erre sarkantyúkat csatoltak saruira, gyapjú kelméből készűlt színes palásttal ruházták föl és a többi lovagok közzé ültették. Az ujoncz lovagnak ajándékot kellett adnia urának királyának, a miért viszont a lovagok előjogaiban részesült: adómentes volt, szabadon vadászhatott, kardosan jelenhetett meg a királyi udvarnál, viselhette a vitézi rend jelvényeit, végűl czímeres síremlékére véshette szobrát, sisakját, pánczélját, sarkantyúit. — AMABILE, La corte di Roberto d'Angio, 22.

tek fölkötni a nyulak bocskorát és Nápoly felé iramodtak, sok halottat, sebesültet és foglyot hagyván vissza. Konrád is megmenekült a fogságból, melybe meggondolatlan heve vitte; ellenben ki őt foglyúl ejté, De Beaux Rajmund, nem különben San-Severinoi Robert, Visconti Ádám és Clairmonti Roger, a legfőbbek, számos más nemes, kik közt lovag mintegy kétszáz volt, esett a magyarok kezébe. Laczkfi azonnal a Miczkbán fia István szabadon bocsájtását sürgette a Clairmonti grófnál, kinek foglya vala, és nehány nap múlva a kalabriai hős megérkezék Aversába.*

E nagy vereség rettegést terjesztett Nápolyban. A pápai követ a nápolyi udvarnál Annibaldus (da Ceccano), tusculumi bíboros püspök, egyetértve Guidoval, a sz. Cicelléről nevezett bíborossal és pápai követtel a magyar királyi udvarnál, sietett fegyverszünetet kötni egyrészről a nápolyi királyi pár, más részről a magyar király hadi népe közt (1349 julius 23. és augusztus 10.). A nápolyi királyi pár megerősítette a fegyverszünetet; a magyar király megerősítő levelét nem ismerjük. Annibaldus kihirdette a fegyverszünetet és kétszázezer forint bírságot szabott arra, a ki megszegi. Sőt kiterjesztette, tekintettel a római jubileumra, 1350. év végén túl három hónappal, hogy a zarándokok szabadon jöhessenek, mehessenek. De már szeptember 8-án megszakadt a fegyverszünet, minthogy a föltételeket meg nem tartották.

A magyar sereg e diadala után a Terra di Lavoro minden várát megszállotta, nem csekély bajára ama vidéknek, mert a telhetetlen németek azt annyira kifosztották, hogy sem adót fizetni, sem a nagy hadsereget élelemmel ellátni képes nem volt. Nagy gondot adott ez Laczkfi vaj-

* A hadi tudósitások dolgában ama kor emberei nem állottak mögöttünk. Jelentik, hogy míg az ellenség halottjainak száma fölözi az ezret, a magyar és német vitézek közül egy sem esett el és kevesen sebesültek meg, a mint ez a *gondos* utánszámításból kitűnt.

dának, ki e miatt — tekintettel talán a fegyverszünetre is — több ízben kemény szemrehányással illette a rakonczátlan zsoldosokat, mire ezek a junius-, julius- és augusztusról elmaradt zsoldjuk, mely százötven ezer arany forintnál többet tett ki, megfizetését sürgették. A vajda magához hívatta Wernert és Konrádot, türelmöket kérvén, míg futárjai Magyarországból visszaérkeznek a pénzzel. Hiába ajánlotta nekik fiát kezesűl, ők várni nem akartak. Hanem kezükbe kerítették a föntebb megnevezett főrangú foglyokat és addig gyötörték, míg százezer forinton kiváltották magokat.

Laczkfi, minthogy a németek a nápolyiakkal kezdének már alkudozni kiadatása iránt, személyét sem tudván biztonságban, egy éjjel titkon összegyűjtötte magyarjait és kiindúlt velök Aversából. A felsült németek fogcsikorgatva kiálták utána, ha nem szégyel-e megszökni sötéttel? Kiknek azt felelte, hogy világosig künn várakozik majd a síkon; ha kinek tetszik, találkozhatik még vele. Vevé pedig útját Manfredoniába, hova őt a zsoldosok közől is mintegy négyszázan, a Kövér Bernát és a Sovány vezérlete alatt, kik őt igen szeretik vala, követték. E csapattal menekűlt a jámbor Orsillo Minutulo kanonok is, ki Endre király tetemeit eltakarította volt. — Ellenben a többi németek folytatták rablásaikat karácsonyig. Legelőbb megalkuvának a nápolyi polgárokkal az iránt, hogy békén szüretelhessenek. Aztán egyességet kötöttek Tarantoi Lajossal, az iránt, hogy mellette harczolnak, ha a magyar király bizonyos ideig nem jönne; ha pedig jön, átadják neki Aversát és a többi várat — ismét százezer forintért. Miután pedig teljesen kiélték a vidéket, kénytelen, kelletlen, mint a rókák, ha nincs mire vadászni, szétoszlának. Werner nyolczszáz czimborájával visszaindúlt Róma felé Németországba. Konrád pedig restelvén hűtlenségét, a vajda után sompolygott; ha valamiképen kibé-

külhetne vele. Teanoban visszahagyván ötszáz embert, hogy e vidéket a magyar király hűségében megtartsák, ő maga ugyan e szándékkal a Capitanatában fogott állást. Laczkfi Manfredoniába érkezvén és a keleti tengerpart védelmére mindeneket bölcsen elrendezvén, haza felé vitorlázott azon ígérettel, hogy szent György napjára a királylyal együtt visszaérkezik.*

XIV.

TÉRJÜNK vissza mi is Lajos királyunkhoz, kit másfél év előtt hagytunk el, midőn Siciliából a járvány elől menekűlt. Két dolgot kell különösen megbeszélnünk: elsőben alkudozását Velenczével, mely fegyverszünetet eredményezett; aztán alkudozásait a szent-székkel, melyek végleges eredményre ezúttal még nem vezettek. Velencze mindenképen azon volt, hogy dalmát birtokait a magyar királylyal kötendő béke által magának biztosítsa; viszont Lajos király a magyar nemzet jogai föladása árán békéről hallani sem akart, jóllehet Velencze több fejedelmet, kik Lajos királylyal barátságot tartottak, kért föl közbenjárókúl.**

Régibb, sikertelen kísérletek után Velencze 1347 szeptember 11-én újra tudakozódott, ha alkalmas-e az idő arra, hogy békeszerző követséget küldjön Magyarországba?

(Lajos ekkor szállítá népeit Siciliába.)

A signoria úgy vélekedett, legjobb volna papot küldeni, ki Erzsébet királyné szívét igyekezzék megnyerni s

* GRAVINA, *a siciliai, a budai és dubniczi krónikák.* — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 267. 268. 269. 270. 271. 274. 276. 284. sz. — FEJÉR, CD. IX/I, 397. 399. 756. — THEINER, Monum. Hung. 1155. sz. — ENEA SILVIO, Blondi Epitome c. X.

** Ezek egyike volt I. Rudolf szászwittembergi herczeg, kinek Velencze a vitapontok iránt fölvilágosításokat küldött. Másika della Scala Marsino, Verona ura, ugyanaz, ki Lajost első olasz útjában annyi kitüntetéssel fogadta.

általa fiára hatni. Szépen el is képzelte, le is íratta, miként történhetnék ez. A küldött tiszteletesen üdvözölje a királyasszonyt és terjeszsze jó móddal eléje, mily benső és kiváló szeretettel viseltetett a köztársaság Istenben boldogúlt férje iránt, ő iránta, valamint néhai szülei iránt, kikkel folyton békében, kölcsönös tiszteletben és szeretetben élt. Nem más érzéssel viseltetik fölséges fia ura iránt, melyet ha ez viszonozni kegyeskednék, a kölcsönös szeretet és barátság megerősítésére, ha neki is úgy tetszenék, fényes követséggel tisztelegne. Ha e beszéd tetszenék a királyasszonynak, akkor járuljon a küldött a király elé és hasonlóképen beszéljen. Ha pedig a királynak se volna ellenvetése, akkor a küldött gyorsan írjon levelet a signoriának; tudósítsa kimerítőn a tapasztaltakról; közben szerezzen útleveleket a követség számára; ezeket gondosan küldje el és meg ne mozduljon helyéből.

János barát, a signoria küldötte, nem járt egészen sikertelenűl. Az özvegy királyné is, fia, Lajos király is fogadta, és értésére adta, hogy Velencze küldhet követeket. De a mit ezen fölül megtudott (valószínűleg azt, hogy Dalmátország nélkül nincs egyesség), az nem volt kedvező Velenczére, mert a signoria szükségesnek látta öt *bölcs*ből (előkelő tanácsosból) álló bizottságot nevezni ki, mely öt napig tanakodott e *nagy és nehéz* kérdés fölött; aztán még a szlavon *bölcsek* tanácsát is kikérték, míg végre újabb tanácskozás után azon határozatot hozták: «nem lehet másként, el kell küldeni a követséget».

A mi Velenczére nézve különösen kívánatossá tette, hogy a magyar kormánynyal szemben valamely megélhetési mód iránt megállapodjék, az a töméntelen panasz volt, melyek Sebenigo, Trav és Spalato városoktól, azonképen Mladen gróftól érkezének, hogy az osztroviczai, knini és egyéb várakban ülő magyarok és horvátok kártevésétől már meg nem maradhatnak.

A követeknek sok vajudással megszületett (hozzá tehetjük: élhetetlen) utasítása pedig így szólott: A követek, ha szükségesnek látnák, elsőben (az özvegy) királynét üdvözöljék, elmondván újra az imént előadott kegyes mondókát a szeretetről. A királynál messziről így kerűljenek a dologra: Fáj Velenczének, hogy ő felségének némely alattvalói kárt okoznak neki Dalmátországban, jóllehet erre senki okot nem adott. Emlékeznek továbbá, hogy járt Velenczében (a zárai szerencsétlen nap után) magyar követség, némely különbözetek kiegyenlítése végett, de ezzel a kormánytanács tisztába nem jöhetett, minthogy nem volt elégséges (tudniillik Dalmácziát is árúba bocsájtani kész) fölhatalmazása. Aztán Velencze akart követséget küldeni a magyar királyhoz, de ő felsége sürgős teendői miatt eleddig nem ért rá azt fogadni. — Ha aztán Zárát említené a király, azt feleljék, hogy ők nem okai az ebből származott botránkozásnak. Zárát Velencze háromszáz év óta bírja; a város többször föllázadt, de Lajos elődjei ebbe a belügybe nem avatkoztak. Meg van a köztársaság győződve, hogy Lajos sem ártotta volna magát a záraiak ügyébe, ha félre nem vezették volna. Ezért tehát ne neheztеljen ő felsége. — Ha pedig azt állítaná, hogy a többi négy dalmata város: Spalato, Trav, Sebenigo és Nona, melyeknek Velencze szintén birtokában van, az övéi, válaszuk ez legyen: Sok idő előtt már teljes önállóságban találta Velencze e városokat, melyek aztán önként meghódoltak neki. Velencze megemlékezvén arról, hogy e városokat bírta volt hajdan, elfogadta e hódolatot, mely sok pénzébe kerűl. — Ha pedig a király jogára támaszkodva, választott bíróságot ajánlana, mely e vitás kérdésben ítéljen: erre rá ne álljanak, mert habár bízik Velencze jogában, nem akarná hosszúra nyújtani a kiegyezést, és inkább szeretne azonnal barátságos egyességre jutni úgy, hogy ha a király lemondana jogáról Dalmátországra. Ígér-

hetnek neki és a főuraknak hatvanezer aranyat; ha pedig inkább akarna évi járadékot (de nem hűbér-adó vagy más sérelmes czímen), ígérhetnek háromezer aranyat, a főuraknak pedig egyszer-mindenkorra nyolczezret. Értvén ez összegeket úgy, hogy azokon túl nem mehetnek; ellenben igyekezzenek mentűl kevesebbet ígérni.

Valóban nem tudjuk, min ütközzünk meg inkább, Velencze szatócs szellemén-e, vagy azon — úgy látszik — tapasztaláson alapúlt föltevésén, hogy a magyar főurak a «borravalót» megvárják.*

Ez utasítással «az Úristennek, szent anyjának és drága evangelistájának» (máskor csak «az Úr») nevében aggódva küldé a signoria három követjét «in Badomeriam», azaz Budavárba, a hová Lajos király ez időtájt helyezte át udvarát Visegrádról. Egyúttal értesíté avignoni és nápolyi ügynökeit, hogy követséget szándékozik küldeni a magyar királyhoz, de hozzá tette, hogy nem kell híresztelni a dolgot, hanemha kérdőre vonatnának, azt feleljék, hogy ama követség mások érdekei sérelme nélkül fog működni.

Tudjuk már, hogy e követség nem ment Magyarországba, mivel Lajos időközben Nápolyba indúlt; tudjuk azt is, hogy Riminibe és Forliba sem érkezett, nehogy rossz kedvet keltsen akár a nápolyi, akár az avignoni udvaroknál. Miután azonban Lajos király váratlanúl gyors és fényes eredményeket vívott ki Siciliában, Velencze nemcsak Erzsébet királynénak gratulált fia nagyszerű diadalához, kérvén egyúttal kegyes közbenjárását, hanem tekintve a szlavon ügyeket, hol a magyarok és horvátok semmiképen sem akarnak veszteg maradni; tekintve a köztársaság kereskedelmi érdekeit Apuliában, meg hogy tudni lehessen, miként viselkedjék a magyar király iránt: elhatározta, hogy mégis csak elküldi követeit, ha kell, Ná-

* Elhagytuk ez utasításból a már ismert pontot, mely a magyar hadi népek átvonulásáról szól.

polyba is. Minthogy nem kis veszedelem fenyegette ez időben Velenczét.

Nápoly szerencsés elfoglalása után Lajos magyar királynak ugyanis az a szándéka volt, hogy Velenczét Apuliából hajóhaddal, Dalmátországban pedig szárazföldi sereg gel megtámadja.

Hogy e támadásnak Zára és a többi dalmát városok visszafoglalásán fölül eshetőleg Velencze elfoglalása, kereskedésének megbénítása, talán megsemmisítése volt a czélja: hozzá vethetjük abból, mert e vállalatnak (mondhatjuk) élén Genova, Velencze régi vetélkedő társa, de sőt engesztelhetetlen halálos ellensége állott.

A Nápolyból visszatérő vegliai grófok (Frangepánok) egyike azt a hírt hozta, miszerint a nápolyi révben negyven genovai gálya horgonyoz, melyekhez rövid időn másokat is várnak, és pedig a Provenceból huszat, Sziciliából azonképpen harminczat; és hogy mind e hajók Velencze ellen készűlnek.

Másrészt Cornutus Balduin, a jeruzsálemi szent János lovagjainak vránai helyettes perjele, figyelmeztette ugyancsak Miklós horvát-szlavon bánt az ellenséges készületekre, melyek őt és a gondjára bízott tartományt a velenczeiek részéről fenyegetik. A velenczeiek — jelenti a perjel — hat zászlóalj gyalogságot, azaz százötven fegyverest vetettek Zárába; ugyanennyi még következik. Nona, Sebenigo, Trau és Spalato városokba is tizenkét banderiumot (zászlóaljat) és megfelelő számú lovasságot küldenek; meg hogy a tengerparton, valamely hegy tetejére, melynek lábához akadály nélkül kiköthetnek a gályák s egyéb jól megerősített bastiát (palánkot) fognak építeni, melybe ötszáz lovas és ezer gyalog katonát helyeznek el, hogy védjék a dalmát városokat és tengerpartot a magyarok támadásai ellen, viszont rontsák a magyar király alattvalóit, ahol érik. Zárát is nyakra-főre erődítik. A signoria kinevezte dalmát és hor-

vát tiszttartójának Loredono Pál urat: szlavon őrgrófnak (marchio) pedig a clissai Mladent.*

E fenyegető veszélyt elhárítandók, indultak tehát útnak a követek, kiknek Lajos május végeig érvényes útleveleket adatott, megbízó leveleiket pedig a doge márczius 5-én

53. VELENCZE. A DOGE-PALOTA BELSEJE.

állította ki. Valának névszerint: Giustiniani Márk, Morosini András és Gradenigo Miklós.

E követség a köztársaság előzékenysége daczára is kevés eredménynyel kecsegtette magát, minthogy Lajos magyar király «hallatlan, méltánytalan és kemény» követeléseket tett, t. i. visszakövetelte Dalmácziát.

* Kelt e levél (1348) márczius 2. — Eredetije a gróf Teleki levéltárban őriztetik. Másolatát Barabás Samu úr kiváló szívességének köszönöm.

Hanem mivel Velencze nagyon szükségesnek látta, hogy békét kössön Lajos királylyal, pótlólag utasította követeit: igyekezzenek mindenképen a király elé jutni és értessék meg vele követelései méltánytalan voltát. Ha pedig ez lehetetlen volna, iparkodjanak főembereit arra bírni: hagyjanak föl Zára visszakövetelésével, mert Zárát a köztársaság nem engedi semmiképen. Ha a király hagyná Zárát és beérné a többi négy várossal, kínáljanak ezekért minden árt, teszem: százezer aranyat azonnal kifizetve, vagy ötezret évi adóképen. Sőt ha többet kívánna, írjanak Velenczébe utasításért. — Ellenben, ha a király nem engedne semmiben és Zárát követelné, meg a szigeteket, akkor szakítsák meg az alkudozásokat, és térjenek vissza. Minthogy pedig ez eshetőség a valószínűbb, kiadta a kormánytanács a rendeletet, hogy Zárát azonnal szereljék föl, kivált a nagy lánczot a kikötő elzárására tüstént készítsék el.

A velenczei követek semmit sem végeztek Nápolyban; mert Lajos király május végén sietett vissza Magyarországba. Ellenben már Zengből vagy Vranából, hol junius elején (1348) tartózkodott, magyar követséget küldött Velenczébe békeföltételekkel. De Velencze Lajos békeföltételeit oly túlzottaknak találta, hogy legott megtett minden ellenséges intézkedést a magyarok ellen. Czirkáló hajókat küldött az Adriára, melyek a magyar király népei közlekedését Apulia és Szlavonia közt gátolják. A mit elvehetnek, elfoghatnak, vegyék, foglalják el: így hangzott ezek számára az utasítás. Hasonló utasítás ment Velencze szárazföldi és tengerparti hatóságaihoz. Megkérte Padova urát is, hogy ne engedje tartományán a magyarok átvonulását. Figyelmeztette az olasz tengerparti államokat, hogy magyarokat vagy magyaroknak ne szállítsanak, mert Velencze mint ellenséggel bánik velök.

Lajos belátta, hogy a húrt az időközi események kissé túlfeszítették; de másrészt, hogy koronája jogaiból se kel-

lessék valamit is engednie, már (1348) julius elején jelenté a köztársaságnak, miszerint követeit, a nyitrai püspököt (Vásári Miklóst) és a csongrádi vármegye-ispánt (Sándorfia Jánost az Ákos nemzetségből) küldi Velenczébe, fegyverszünet kötése végett.

A követek Velenczébe megérkezének és augusztus 1—4-ig tanácskoztak a signoriával a fegyverszünet fölött. Némi nehézséget okozott, hogy a magyarok csak öt évre kívánták a kötést, a velenczeiek pedig tízre; meg hogy a magyarok Mladent, a clissai grófot (knézt) nem akarták befoglalni a békébe, a kormánytanács pedig ezt kérte. Hanem miután a signoria kijelentette: ha a fegyverszünet létre jő, a magyar király hadait velenczei területen nem bántja senki, sőt barátságos fogadtatásban fognak részesülni s erre nézve rendeletet küld tisztjeinek; a tengert is nyitva tartja a magyar király számára, csak azt ne kívánják, hogy Velencze más népek ügyeibe avatkozzék, kivévén ha békét akar szerzeni: a magyar követek engedtek, és a fegyverszünetet, Mladent is belefoglalván, nyolcz évre megkötötték, az okmányt 1348. évi augusztus 5-én kiállították.

A megállapodás szerint Velencze Lamberti Miklóst küldötte Budára, hogy a magyar királynak és húsz főúrnak, mint kezesnek esküjét átvegye. Ez megtörtént szeptember 8-án. Lajos hittársai valának: Geletfia MIKLÓS nádor, LACZKFI ISTVÁN erdélyi vajda, OLIVÉR tárnokmester a Rátót-nemzetségből való Mátyás fia, Lóránt unokája, JÁNOS veszprémi, MIKLÓS nyitrai püspökök, TATAMÉR székesfehérvári prépost és királyi alkanczellár, GARAI PÁL, a királyné tárnokmestere, TÓT (utóbb Kont) MIKLÓS királyi főpinczemester és barsi főispán, RIVOALBA az étekfogók mestere,* LACZKFI DÉNES, királyi fő-lovászmester,

* Ki ezen Rivoalba? nem tudom. Nyilván a király étekfogói mestere; mert a királynéé 1347-ben Szécsil Ivánka, a Miklós bán öcscse 1348-ban Sós László, 1349-ben pedig Lesták, helyesebben Lőkös, a Tót Lőrincz fia volt.

Szécsényi Tamás, a volt vajda, most krassói és kevei főispán, Hahóti Istvánfia Lindvai Miklós, volt szlavon bán, Laczkfi András, a székelyek és Brassó ispánja, Pomázi Czikó, borsodi főispán, Far (talán Tar) Péter, ungvári főispán, Sóvári Sós László, a királyasszony étekfogómestere, Kanizsai István, ó-budai prépost, a nevezett János csongrádi és gömöri vármegye-ispán, végre Leszták, a Rátótiak nemzetségéből, királyi udvarmester (dispensator).

A következő napon megbízta Lajos király a milkói választott püspököt, Tamást, hogy viszont menjen Velenczébe a doge és húsz velenczei főnemes esküje átvételére. A velenczei kormánytanács erről 1348 szeptember 28-án hozott végzést. Dandolo András, a doge, megerősítette a fegyverszünetet és elrendelte, hogy a kötést alattvalói szigorúan megtartsák. Deczember 1-én kelt levelében pedig (valószínűleg Lajos király egyenes kívánatára) írásban kötelezte magát, hogy ígéretét, a magyar hadak szabad átvonulását illetőleg, szintén megtartja. A két magyar követnek, kik a fegyverszünetet megkötötték, a signoria «illő, tisztességes és óvatos módon» száz-száz aranyat utalványozott pénzben vagy értékben.

A dogenak deczember 1-én kelt levele alkalmából történhetett, hogy óhajtását fejezte ki a végleges béke megállapítása iránt: Lajosnak ugyanazon deczember 17-én kelt válasza ilyesmire enged következtetnünk. Lajos azonban általános szólamokban kitér e kívánság elől. A doge még is kapott ez alkalmon és újra hajlamát fejezte ki a végleges béke megkötése iránt. Küldene e végből követséget is a királyhoz, ha a járvány, mint mondják, nem dühöngene Magyarországon. Mert a követek, kik már a múlt évben átszenvedték a fekete halál iszonyait, félnek menni Magyarországba. Azonban, ha a király tudna ez ügyben valamelyes expedienst, a signoria azt elfogadni kész. (1349 április 4.)

A járvány Magyarországon már 1348-ban tört ki, s az ország egyes, nevezetesen az Erdélylyel határos részeiben oly erősen pusztított, hogy egész falvak kihaltak. Demeter váradi püspök oláhokat telepített néptelenné lett uradalmaira; a váradi káptalan pedig elengedte a sertés-tizedet, hogy az 1348. évi pestis alkalmával elpusztult községei régi állapotukba jussanak.*

Május végén (1349) a járvány szünő félben lehetett, mert Lajos király Pozsonyból junius 7-én jelentette a velenczei dogenak, hogy küldheti már követeit, mivel a halandóság megszűnt. A doge kész erre (1349 junius 25.) és azt kérte Lajostól, határozzon időt és helyet a követek számára. Időközben a kormánytanács megválasztotta követeit: három főrangú nemest, kik akkora személyzettel és oly fénynyel jelenjenek meg a magyar királyi udvarnál, mint mikor a pápaválasztáshoz mennek. Az utasítás azonban maradt a régi, elégtelen. Ennek lényegén nem változtatott, hogy a jogi kérdések megfejtésére egy «sapientissimus» és «sufficientissimus» jogtudóst adtak a követek mellé.

Julius 11-én tudatta Lajos király a dogeval, hogy ez idő szerint követeit nem fogadhatja, mert Erdélybe utazik. Meghívást kapott, hogy látogassa meg e részeket, és e meghívást nem mellőzheti, nehány éve levén, hogy ott nem volt. Egyébiránt sokáig Erdélyben tartózkodni nem fog.** Visszajövet azonban Temesvárról, augusztus 4-ről értesítette a doget, hogy Zágrábban, hova közelebb megérkezik, fogadja a béke iránt alkudozó követeit. De a velenczei követek vonakodva készülődtek, elannyira, hogy a kormánytanács záros határidőt volt kénytelen szabni elindulásukra. Szeptember 24-én kapták meg végre megbízó leveleiket azzal az utasítással: Menjenek a király elé

* Bunyitai. A váradi püspöks. tört. I, 191. — A váradi kpt. Statutumai 51.

** Datum in Pokus (= Pakos = Paks) loco venucionis nostre.

Budáig és kísérjék Magyarország határain belül akárhová; de Apuliába ne menjenek vele, ha hívná is őket. Ez intést azért látta szükségesnek megadni a signoria, mert arról értesűlt Lajos legutóbbi leveléből, hogy Siciliába szándékozik átmenni. A signoria válaszában (augusztus 31.) e levélre örül Lajos elhatározása fölött, sikert kíván útjához és ígéri, hogy a köztársaság területén mindenütt tiszteletére leend.

Lajos király e szándékát hihetőleg az újabb dühhel kitört pestis * és neje halála hiusította meg. A velenczei doge 1349 október 9-én tudósította Perugia városát, hogy Magyarországon sokan halnak meg a járványban és hogy minap a magyar királyné (Lajos király első felesége) is meghalt. Három nappal később pedig szabadjára hagyja Magyarországba már elindúlt követeinek, hogy ha a halandóság ama vidéken csakugyan oly borzasztó, hazafelé indúlhatnak.

Lajos királyt sem hagyta a járvány érintetlen. Ezt hiszszük kiolvashatni a velenczei tanács 1349 november 9-én hozott végzéséből, mely szerint utasítandók Magyarországon tartózkodó követeik: ha a király oly állapotban van, javulása (in convalescencia) annyira előhaladt, hogy hozzá juthatnak, folytassák útjokat. Ellenben, ha a király beteg, vagy ha meghalt, informálván magokat az ország állapotáról, s arról, kire szállott a kormány és egyebekről, értesítsék a tanácsot s várják meg ennek további rendeleteit.

A velenczei követek csakugyan a magyar király színe

* Hogy a pestis ismételve kitört, arra vannak adataink. Zágrábban a járvány 1374-ben meg újra kitört, azonképen 1382 októberben. (Tkalčić. Monum. cittis Zagr I: 261. 297.) Lajos kir. 1381 nov. 1. «Cum nos omnes causas . . . propter grassantem pestilenciam generaliter decrevimus prorogandas.» (Fejér, CD. IX/V, 481.) — Hefláni Gergely és Viczai Beled 1381 okt. 29. «propter instantis pestilencie temporis, quibus dominus omne genus humanum . . . more imbrium corruere decrevit,» kölcsönös örökösödést állapítanak meg. (*Sopronyi Oklt.* I, 457.)

elé kerültek. A békealkudozások azonban a mily nehezen indúltak meg, oly gyorsan maradtak ismét abba. Lajos magyar király 1349 deczember 17-én értesítette Dandolo András dogét, hogy követeivel a békét ugyan meg nem köthette, de a fegyverszünetet föntartja. Mi okon állítja Dandolo velenczei krónikájának folytatója, hogy Lajos király a fegyverszünetet annak első évében már ok nélkül megszegte? nem tudjuk.*

XV.

IME tehát, a nápolyi hadjáratot oly közelről érdeklő ezen velenczei kérdésben is elérkezénk azon időpontig, amelyig a nápolyi hadjáratot tárgyaltuk, tudniillik Laczkfi István vajda távoztáig Siciliából.

Hogy lépést tartva tovább haladhassunk, lássuk még az avignoni diplomáczia ez idő alatt viselt dolgait.

Ha csupán a késlekedésben állott volna a nagy Fabius összes érdeme, az avignoni diplomaták nagyobbaknak tünnek vala föl e szakmában a híres Cunctatornál. Teljes másfél esztendeje, hogy «temporizáltak», hogy Lajos számtalan levelére, követségére csak egy válaszuk volt: *majd!*

Kivételt tett a fogoly herczegek sorsa, mert ez «aggasztja, kínozza szünet nélkül» őket, hihetőleg a herczegek hozzátartozói folytonos unszolására, kik míg ebben ösztökéltek, abban alabort vetettek a kerék alá. A pápa közbenjárására újabban a franczia király és testvérei, a bourbon herczegek egy kanonokot s egy lovagot küldének a magyar királyhoz, hogy a herczegek szabadon bocsátását

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 213. 222. 227. 228. 229. 230. 232. 234. 235. 236. 241. 242. 243. 244. 246. 248. 251. 252. 256. 263. 265. 266. 273. 284. 286. 288. 289. 290. 292. 293, 294. 295. 296. 207. 298. 301. — *Chron. Raphayni Caresini,* MURATORInál, Scripp. rer. Ital. XII, 420.

sürgessék. A pápai iroda alig győzhette a töméntelen ajánló levelet, melyekkel a két szabadító csaknem az egész világot, azonfölül Lajos király összes tanácsosait egyenkint megtisztelte. (1349 február 13.)

Lajos király viszont saját ügye elintézését sürgette, a szent-székhez küldvén Frankói Miklós nyitrai választott* püspököt és Pelsőczi Bebek György heves-újvári főispánt követeiűl. Amit ezek válaszképen hoztak, az megint csak annyi volt, hogy majd megfelel Guido bíboros.

Hogy mit feleljen a bíboros, azt egy igen érdekes, egyébként régóta ismert oklevélből, melynek azonban helyét eddig rosszúl határozták meg történészeink, tudjuk. Ezen, a pápának 1349 márczius 22-én kelt levele fordulatot jelez a nápolyi ügyekben.

A nevezett magyar követek a következő öt pontot terjesztették a szent-szék elé: 1. Urok, a magyar király csodálkozik, hogy ő szentsége felháborodott azon, hogy engedélye nélkül nyomúlt Siciliába. Hisz a pápa nem tiltotta el a magyar királyt Siciliától; nem is az egyház háborítására, hanem azért ment, hogy Endre király halálát megboszúlja. Mert habár a pápa megbízta De Beaux országbírót, hogy törvényt lásson a bűnösök felett, mégis Johannát, kit az egész világ férjgyilkossággal vádol, s a királyi ház némely tagjait kivette a nevezett országbíró illetékessége alól. 2. Csodálkozik urok azon is, hogy — mint hallá — a szent atya a durazzoi herczeg halálát zokon vette, noha ő (Lajos) igazságosan járt el ellene, minthogy a herczeg részes volt (conscius) Endre halálában és összeesküvést szőtt, hogy a magyar királyt Nápolyba vonulásakor orozva meggyilkolja. 3. Urok ő szentsége kérésére

* A püspökök az időben azért késtek fölszenteltetni magokat, mert a fölszenteléskor le kellett mondaniok előbb élvezett, sokszor nagyszámú egyházi java-dalmaik jövedelmeiről, melyekre, az ország ügyeiben lévén túlontúl elfoglalva, szükségök annál inkább volt, minthogy az annaták, a fructus primi anni a pápai kamrába folytak.

hajlandó — mint ezt már üzente is — a fogoly herczegeket szabadon bocsájtani, ha ezek neki biztosítékot nyújtanak. 4. Panaszkodik urok, hogy ő szentsége megengedte volt Johannának a római kuriába (az avignoni udvarba) jönnie, hol-ott kegyesen és tisztelettel fogadták e némbert, jóllehet a férjgyilkosságot kivallották reá azon egyének, kiket a legutóbbi időben (Lajos Nápolyban léte alkalmával) halálra ítéltek. Végre 5. kéri urok ő szentségét, hogy őt Sicilia birtokában megerősítse; kész amaz országért megadni azt, amit eldődei megadtak, sőt ennél többet.

A magyar követek ez előterjesztésére végleges választ az avignoni diplomáczia azonnal nem adott. Ily komoly ügyben — úgymond — érett megfontolásra van szüksége. E megfontolásnak eredményét pedig, a (mondhatni) fényes jegyzéket Guido bíborosnak adták át, hogy terjeszsze a magyar király elé és pedig az 1. pontra:

A magyar királynak nem volt szabad se bosszúállásból, se netáni jogait érvényesítendő, fegyveres kézzel Siciliába rontania, mivel ott az egyházat, mint ama tartomány főurát, nem pedig a magyar királyt, ki Siciliában magánszemélynél nem egyéb, illeti meg a bosszúállás.

Hogy a pápa De Beaux illetékessége alól a királynőt és a herczegeket kivette, az meggondolt előrelátásból történt. Mert míg az országbíró, mint a királynő alattvalója és hűbérese, különben se mert volna törvényt látni fölötte; ha ezen megszorítás meg nem történik, talán az alsóbbrendű bűnösök elbírálásában is meggátolták volna. Hisz ezen országbíró még a vizsgálati iratokat se merte, noha erre pápai parancsa volt, Bertrand bíborosnak, ki a királynő és a királyi családtagok elleni vizsgálattal volt megbízva, átadni.

Azt, hogy a pápa nem tiltotta el Lajost Siciliától, helyesebb leendett elhallgatni és újra elolvasni ama sok levelet, melyekben a pápa őt e szándékától elvonni ipar-

27*

kodott. Jusson eszébe a királynak, hogy János veszprémi püspöknek, akkor a király úr követének XXII. János pápa bulláját eredetiben megmutatta, ki azt komolyan végig is olvasta. Tudomása lehetett a magyar királynak e bulláról különben is, minthogy több helyen, melyeken át Siciliába vonúlt, ama bulla az idétt ki volt hirdetve. De a dolog természete is megértethette a királylyal, hogy tilalmas neki Siciliába törnie, minthogy Sicilia teljes joggal és közvetetlenűl az egyházé. Tilalmas volt az országba törnie, mert senki sem lehet bíró a maga ügyében; mert Johanna a magyar király illetősége alá akkor sem tartoznék, ha bűnös volta be volna bizonyítva. Ha pedig a magyar király VIII. Bonifáczius pápa örökösödési intézkedése által jogában csorbítva gondolta magát, a szent-széknél, mint az illetékes bíróságnál kellett volna igazságot keresnie, és nem önhatalmúlag, erőszakkal — mit minden törvény tilt — igazságot vennie, s ezt annál kevésbbé, miután atyja, a boldogemlékű I. Károly magyar király teljes életén át királynak elismerte volt, így is czímezte Róbert siciliai királyt.

A 2. pontra, a durazzoi herczeg halálára, a magyar királynak mentsége nem lehet. Neki, mint magánszemélynek, Siciliában se rendes, se átruházott hatalma a herczeg fölött nem volt. A törvényes formákat is nemcsak mellőzte, de corrumpálta, midőn a ki nem hallgatott herczeget be nem vallott, rá nem bizonyított bűntény miatt, ki se fejtvén előtte halála okát, a pápa s az egyház gyalázatára, saját jóhíre szennyével megölette. Nem is valószínű, hogy ama herczeg azokban, miket ráfognak, bűnös volt. Hisz az Endre halálában gyanusokat az ő segítségével fogták el, kínozták és kínvallások folytán ítélték halálra. Józan ember el se gondolhatja, hogy miután Endre halálát megboszulandó annyiak gyűlölete és átka daczára, oly férfiasan, hathatósan és kitartóan működék, fegyverte-

lenűl, néhányad magával mert volna azon király táborába jönni, testvéreit is idehozni, kinek élete ellen másokkal — állítólag — összeesküdt.

A 3. pontra nézve tudni óhajtja a pápa, melyek azon biztosítékok, melyeket a királyi herczegektől kívánnak?

Ami a 4. pontot illeti, a pápának soha se tetszett, sőt egyenesen visszatetszett, hogy Johanna a római kuriába jött. Lebeszélni iparkodott őt erről követei és levelei által, és midőn megérté, hogy a királynő csökönyösen ragaszkodik elhatározásához, két bíborost, kik közől az egyik épen Guido úr volt, küldött hozzá, hogy őt feltett szándékától elvonják. Miután ez nem sikerült, a pápa nem tilthatta el őt azon városból, mely akkoron még az övé volt. Mivel pedig még elítélve nem vala, a bíborosok véleménye arra hajlott, hogy őt mint királynőt kellene fogadni. Így esett, hogy nehány bíboros és udvari ember eléje ment, a pápa is elfogadta a consistoriumban, mint királyi személyt szokás. Ezen kívűl azonban se nem ünnepelte, se kedvezéssel nem volt iránta és annyira nem segítette, hogy a királynő e miatt keservesen panaszkodott. Elmenetele előtt a pápa kamarása által peremptorie meg is idéztette, amiért annyira megneheztelt, hogy bucsúlátogatás nélkül hagyta el Avignont.

Erre nézve tehát ne legyen panasza a királynak; ellenkezőleg ismerje el a pápa hosszú tűrését, ki ellene (Lajos király ellen), jóllehet az egyház örökébe tört, se lelki fenyítékkel, se anyagi hatalommal föl nem lépett, habár ezt János pápa bullája elrendeli.

Az 5. pontra: Csodálja a pápa ily bölcs és jeles tanácscsal körűlvett királytól, hogy tőle azt kívánhatja: erősítse meg őt a siciliai trónon. Az érveket e tételhez ismerjük már a pápa régibb nyilatkozataiból. Új ellenben a magyar király következő kijelentése: Ha pedig ő szentsége semmiképen sem akar megegyezni abban, hogy ő (Lajos) bírja

Siciliát, lemond a pápa kezéhez minden jogáról ez országra és kivonja belőle seregét. Ám rendelkezzék a szent-szék Siciliával tetszése szerint, tartsa meg közvetetlen kormánya alatt, vagy adományozza, akinek akarja; de sújtsa végre a megérdemlett büntetéssel Johannát és foszsza meg országától.

VI. Kelemen, kinek ez eszme kezdettől fogva ínye szerint volt, megdícsérvén Lajos őszinte vallásosságát, kedvesen vette ez ajánlatot és megígérte, hogy a királynő ügyében mielőbb igazságot tesz, mire nézve kéri a magyar királyt, ha Johanna ellen adatai volnának, ezeket, vagy néhai De Beaux országbíró vizsgálati iratait küldje meg. Megígérte továbbá, miszerint tehetsége szerint azon lesz, hogy Sicilia, Johanna megegyezésével is, a magyar király óhajtásához képest a pápa kezébe adassék.

Eddig a nagyfontosságú okirat.

Egy hónappal későbben Guido bíboros is írt már kedves rokonának, a magyar királynak, jelentvén jövetelét. Lajos tüstént felelt annyit: jőjön csak, szívesen látja. A pápa is örömmel vett tudomást az ügyek élénk megindulásáról, egyuttal Rogerius nevű olasz udvari emberét küldötte a bíboroshoz, hogy élő szóval előadja «a pápa és a curia ez időszerinti álláspontját» a siciliai kérdésben. Rogerius elég serényen végezhette föladatát, mert ismét egy hónap múlván egy nagy lépéssel vagyunk előre: Guido bíboros szent-széki követ Ausztriába érkezett.

Lajos király eléje ment Bécsig és Magyarországba hozta. Junius 7-én (1349.) értesíté a velenczeieket, hogy a pápával jelennen egyességre remél jutni Guido bíboros, az ő (Lajos) vérszerinti rokona által, és azon van, hogy Siciliáját, amint bírta és bírja, akárki ellenzené is tovább is bírhassa. Guido bíboros szintén írt Pozsonyból, junius 13. napjáról levelet. Tehát ez időtájt jöhetett létre a szent-szék és Lajos magyar király közt a következő egyez-

mény: A pápa fegyverszünetet eszközöl Lajos magyar király és a nápolyi királyi pár közt, mely tartson 1350 végeig. Lajos magyar király a pápa kezére bocsájtja Siciliában mindazon erősített helyeket és területeket, melyeket hadai elfoglalva tartanak, ha Johanna ugyanezt teszi. A pápa végre törvényt lát Johanna fölött; neki Nápolyt többé vissza nem adja, hanem István herczegre, Lajos király öcscsére ruházza, ki feleségűl veszi Máriát, Durazzoi Károly özvegyét.

Ez utóbbi pont, melyre Lajos bizonyára a fősúlyt fektette, képezte a jogfolytonosságot. Emlékezhetünk, hogy Károly-Róbert magyar király és Róbert siciliai király közt kötött családi szerződésben is ki volt kötve, hogy Mária felesége legyen a nevezett magyar király valamelyik fiának, viszont kikötötte Róbert király, hogy Johannát a trónon Mária kövesse.

Lajos király is, Guido bíboros is örömmel jelentette a velenczei signoriának a létrejött kiegyezést, s a signoriának e levelekre adott válaszából értesülünk mi is a föntebbiekről. Guido bíboros aztán, valószínűleg mert a járvány hevesebben pusztított, nem sokáig időzött hazánkban. Szeptember 27-én helyettesének nevezvén ki Ildebrandinust, a padovai püspököt, eltávozott; október 10-én már a salzburgi egyházmegyéből keltezte leveleit.

Az egyesség meg volt ugyan, de pontjait végre is kellett volna hajtani.

A pápa örömmel értesűlt Guido leveléből a történtekről. A házasságot István herczeg és Mária özvegy herczegnő közt nem ellenezte. Tetszett neki, hogy Lajos magyar király hajlandó Siciliának hadai által elfoglalt részét Guido kezéhez a szent-széknek átadni. Nem veszi ki azonban sem a bíboros, sem a király leveléből, ha vajon föltétlenűl vagy csak föltételesen, mindenkorra vagy csak ideiglenesen hajlandó-e a mondott részek átadására? Ezt

szeretné pontosan és körűlményesen tudni. Minthogy pedig Johanna királynő is *titkon* fölajánlotta, hogy ő is átadja Sicilia azon részeit, melyeket bír; sőt Tarantoi Lajos némely követei azt *hiszik*, hogy küldőjök is kész erre: a pápa az ügy elintézése végett egyik káplánját küldötte Johannához és férjéhez, meghagyván neki, hogy útközben térjen be Guido bíboroshoz is (Bolognába) s ennek utasításait is hallgassa meg. Minthogy továbbá igen valószínű, hogy Tarantoi Lajos és felesége különböző okoknál fogva nehezen fognak beleegyezni abba, hogy az általok bírt részek a nápolyi pápai követnek, Ceccanoi Annibaldi bíborosnak adassanak át; ellenben Guido iránt, ki Johanna unokaöcscse, több bizalommal viseltethetnek: várni kellene, míg kitudódik, ha vajon Johanna és férje hajlandók-e az általok bírt részek kiadására.

Íme tehát újra a késlekedés rendszere, mely még inkább kitetszik a pápa levelének következő záradékából. Ha pedig a békítés műve hosszabban tartana és elhuzódnék a nyári hő évadjáig, akkor gondoskodnék, hogy Guido jőjjön vissza Avignonba, mert kedves társaságát nehezen nélkülözi. Egyébiránt a mondott pápai káplány mielőbb el fog indúlni útjára (1350 január 25.).

De azért bizony a mondott káplány nem sietett útjára indúlni. Még márcziusban is Avignonban időzött, minthogy Guido bíboros nem felelt a pápa azon kérdésére, hogy mily föltételek mellett hajlandó a magyar király a siciliai részeket átengedni? Kívánja-e, hogy Johanna is hasonlóan mívelkedjék? Kér tehát ez iránt fölvilágosítást. Többire nagyon Tamás benne, ha vajon ama Lajos (azt hiszem: a magyart érti) szokott tanácsosainak egyenes, ne mondjuk: görbe véleményén elindúlván,* megnyugszik-e a pápa tanácsán.

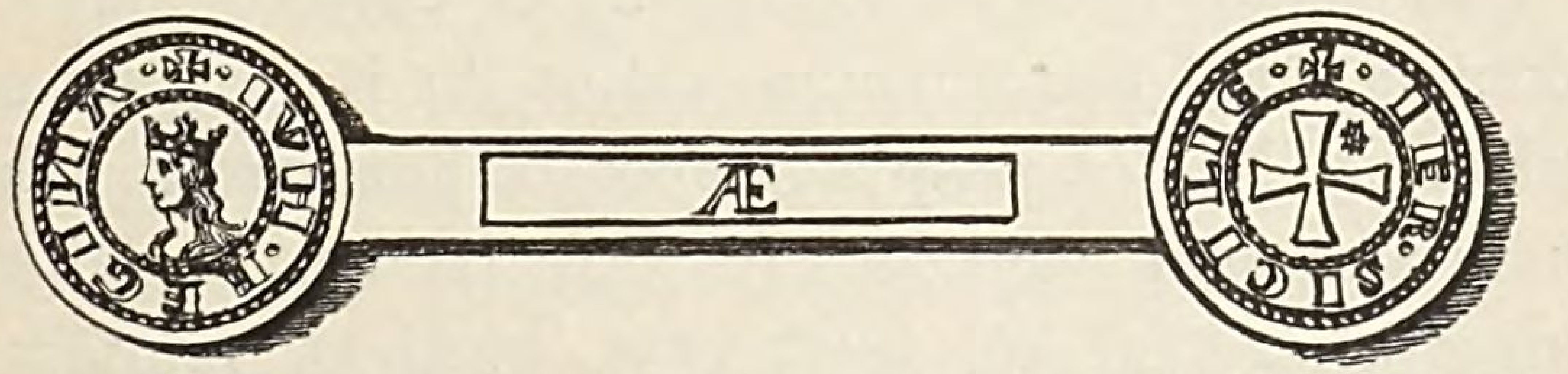
* «Solito consultorum suorum directo, ne dicamus indirecto consilio.»

Lajos király láthatta ebből, hogy a kötött egyezménynek reá nézve értékes pontjait végrehajtani nem fogják. Követte tehát hívei «görbe» tanácsát és elhatározta még egyszer személyesen indulandó Siciliába, nyomatékot kölcsönözni szavának. Mielőtt ezt tevé, Pál nyitrai főesperest követeűl küldötte Avignonba, főleg hogy a hangulatot kikémlelje.

Hogy a pápa nem felelt azonnal Lajos király előterjesztésére és csak anyjának köszönte meg, amiért Guido bíborosnak végzendőiben kezére járt (márczius 16.), azt kevésbbé csodáljuk, minthogy a nyitrai főesperes számos és nem csekély fontosságú ügy elintézésével volt megbízva. Ez ügyek közől főleg az érdekelte a pápát, hogy Lajos király ismét hadjáratra készűl Sicilia ellen. Buzgón kérette tehát az anyakirálynőt, tartsa vissza fiát e hadjárattól; ne tegye ki lelkét, testét a veszélyeknek, ne bízza magát kétes hitű zsoldosokra. Még behatóbban írt magának Lajos királynak. Igen sértené Lajos szerető rokonát, Guido bíborost, kit eddig az ellenkezővel hitegetett, ha eddigi fáradozásai hiábavalók voltak volna.

Azonban, midőn a pápa e levelét íratá (1350 ápril 14.), Lajos király már az Adria vidékén járt, hogy Siciliába vitorlázzon.*

* Theiner, Monum. Hung. 1162—4. 1174—5. 1182. 1184—5. 1188. sz. — Fejér, CD. IX/I, 348. 374—5. 377. sz. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 186. 189. 302. sz. — Raynald az 1349. évhez, n. 7. Horváth M. MO. tört. II, 100.

54. JOHANNÁNAK TARANTÓI LAJOS MEGKORONÁZÁSA ALKALMÁVAL VERT PÉNZE.

XVI.

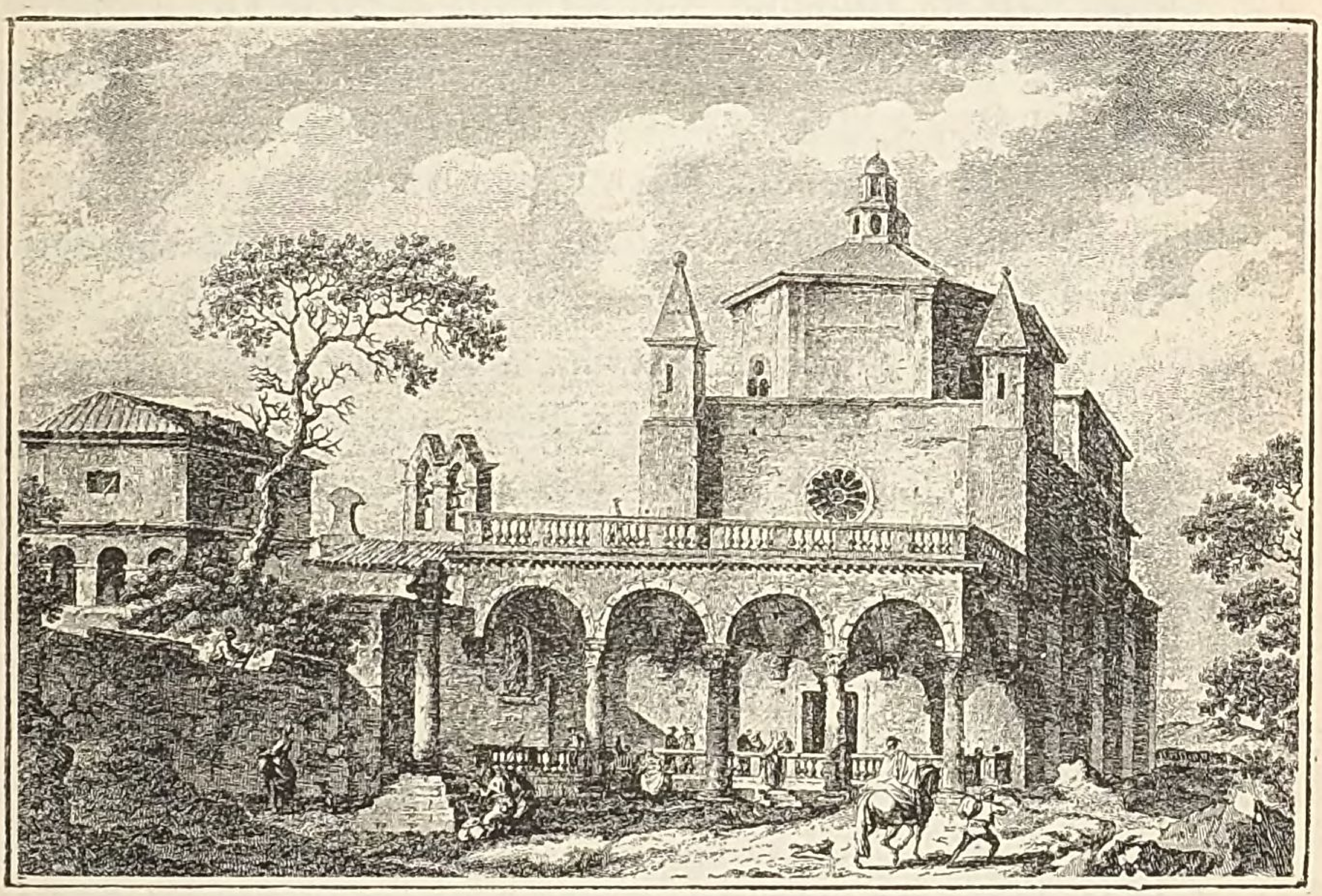
Lajos király Laczkfi István hívására 1350. évi ápril 18-án indúlt el Zengből egy gályán és nehány bárkán Apulia felé. Kíséretében valának a főbbek közől: Geletfia Miklós nádor két fiával: Jánossal és Damokossal, nemkülönben öcscsével, Geletfia Jánossal; a két Bebek: István és György; Kont Miklós fivérével, Bertalannal; Szécsi Miklós bán; Konya, a Szécsényi Tamás vajda fia; Laczkfi András testvéreivel: Miklóssal, Pállal, Mihálylyal, és számosan mások. A főpapok közűl hivatalánál fogva, mint királyi alkanczellár jelen volt Frankói Miklós, megerősített zágrábi püspök, később (1358—1366.) esztergami érsek, ki e hadjárat alatt Aversában szenteltette föl magát püspökké; továbbá Kanizsai István, az ó-budai prépost, rövid időn mint zágrábi püspök, a föntebbi Miklós utódja, vitéz testvérével, Jánossal.

A király Velenczétől kért ez útjára gályát, de Velencze, elvéhez híven, megtagadta e kérelmet, amiért Tarantoi Lajos dícséretét aratta. A gályát tehát, melylyel a magyar király, kikerűlvén szerencsésen a Tarantoi czirkáló hajóit, nyolczadnapra Ortonában kikötött, alighanem a vránai johanniták kölcsönözték.

Az apuliai városok nagy örvendezéssel, lovagi játékokkal ünnepelték urok megérkeztét. Manfredoniába május 1-én vonúlt be a magyarság. Teano és Barletta meghódolt, azonképen rövid ostrom után (május 8.) Bari is. Ez utóbbi városban sz. Miklós püspök koporsójához sietett a király, hogy ájtatosságát végezze. Laczkfi István, ki féltette a csaknem kíséret nélkűl levő urát, királyát, mintegy száz vitézzel őrízetére állott a templom kapuja elé. De ez elővigyázatra nem vala szükség, minthogy a lakosság nagy

ragaszkodással viselteték a király iránt, ki elvégezvén vecsernyéjét, fejedelmi ajándékot tett az oltárra. Példáját vitézei is követték.

Barlettában, hova Lajos hadi szállását áttette, több napig volt kénytelen időzni, míg (1350 május 25.) eljöve Rátóti Lorántfia Lesták, az ő gondos udvarmestere (senescalcus) számos hadi népet és tömérdek kincset, sok ezer márka ezüstöt, arany és ezüst edényeket, kétezernél is több-

55. BARLETTA.

bet hozván magával. A király nagy érdeméűl tudta ezt be neki, bőven meg is jutalmazta érte, minthogy királyi tekintélye úgy kívánta, hogy idegen hadi népe, melynek kapitánya Wolfhardt Konrád volt, hátra levő zsoldját megkapja, és serege ellátásáról gondoskodva legyen.

Állott pedig serege tizenötezer magyar, nyolczezer német lovasból és négyezer lombard gyalogosból, kiknek kész fizetésért bőven kijutott a lakosságtól minden a mire szükségök volt. Ide Barlettába sereglének a király hívei is,

hogy jutalmokat vegyék a végzett szolgálatokért, kiállott szenvedésekért, vagy kárpótlást nyerjenek a Johanna által elvett és másoknak adományozott javaikért. A zágrábi püspök és Orsillo Minutulo, kit a király irodájában alkalmazott, serénykedének az adományos levelek kiállításában, mert a király mindenki iránt igen kegyesnek és nagylelkűnek mutatta magát.*

VI. Kelemen pápa, mihelyt hírét vevé a magyar király új hadjáratának, Johanna iránti «atyai szeretetétől» indíttatva, azonnal ráíratott Sicilia összes főméltóságára, főpapjára és főurára, hogy királynőjöknek minden tehetségökkel segítségére legyenek. Hivatkozva az egyházi büntetésekre, melyekkel a pápák azokat fenyegették, kik Siciliát megtámadják, vagy a támadót segítik, fölhítta Genua kormányzóját, De-Valente Jánost, ha a magyar király, ki egy ízben már annyi csapást mért Siciliára, megkeresné Genuát, semmi segélyt ne adjon neki. Kéri, ne szorgalmazza ügyét Ventimigliára nézve Johanna királynő ellen. A genuai hajósokat, kik nápolyi szolgálatban állanak, ne híjja vissza, sőt a szent-szék iránti tiszteletből segítse a nevezett királynőt nehány gályával és íjászszal a magyar király ellen, ki újra azt fúrja, faragja, miképen foglalhatná el ismét Siciliát. (1350 junius 26.)

Guido bíboroshoz is ment pápai levél, panaszszal telve azért, hogy a magyar király álnokúl megszegte a kötést, melyet a bíborossal szerze; megint Siciliára tört, midőn szegény Johanna és férje, kik bíztak Lajos ígéreteiben, készületlenek! Ennek okáért, minthogy ez ügy különösen a bíborost illeti, mert az egész római kuria benne látja magát megcsalatva, az ő becsülete kívánja meg, hogy bármely úton, módon, de segítsen a bajon. Menjen tehát személyesen a királyhoz, ki azon különös szeretetnél és bizalom-

* *A budai, dubniczi és* GRAVINA *Krónikája.* — *Anjouk. dipl. Eml.* 272. 278. 279. 304. 305. 306. 308. — THEINER, Monum. Hung. I, 1191.

nál fogva, melylyel iránta viseltetik, hajlandó lesz engedni. Ha pedig mégis személyesen nem mehetne, küldje maga helyett a padovai püspököt, vagy a langresi benczés apátot. De a bolognai bíboros, amint Guido urat hitták, se személyesen, se helyettesei által nem akarta elvállalni e küldetést. Ment tehát rendelet a nápolyi bíboroshoz, Anibaldi úrhoz, a szent-szék római követéhez, hogy ő menjen a magyar királyhoz. Minthogy azonban ez is vonakodott e küldetéstől, azzal mentegetődzvén, hogy Rómában van a nagy jubileummal szerfölött elfoglalva, a pápa a terouennei (morinensis) püspököt bízta meg és hatalmazta föl, hogy az apostoli szent-szék nevében alkudozhassék, békét köthessen, fegyverszünetet rendelhessen a magyar és siciliai királyok közt.

Egyuttal Johannát is arra intette: gondoljon az Istenre, férjével szeretetben, egyetértésben és békében éljen.[1] A pápa őt és férjét semminemű bajában el nem hagyja; ellenkezőleg, mindennemű kegyével és segítségével istápolására leszen. Május 27-ről pedig azt írta a királyi párnak: Tegnap érkezett Avignonba Pál mester, a magyar király titkára, (valószínűleg) azt sürgetni, hogy a fegyverszünet föltételeit betöltsék.[2] «Kérlek titeket, amennyi pénzt csak lehet, mindenünnen összegyűjteni szorgalmatoskodjatok, s azt küldjétek meg a nevezett (magyar) király számára. Ezen felűl a hátralékról kezeseket, kötelezőket állítsatok ki, hogy a még fizetendőket meg fogjátok fizetni a magyar királynak. Engem pedig haladék nélkűl értesítsetek, mert Pál mester komolyan állítja, hogy sokáig nem várhat.»[3]

1 Hogy a pápa levelének e részletét megértsük, el kell olvasnunk Johanna titkos levelét a pápához, melyben férje ellen, ki őt rutalmazza, bántalmazza, gyalázattal tetézi, panaszkodik és azt állítja felőle, hogy holdas. (CAMERA, Giovanna I. 83.)

2 A *Chronicon Siculum* 1349 augusztus 29-hez írja: bannita fuit ... treuga in civitate Averse et Neapolis et fuerunt ei pignora pro ducentis milibus florenis castra Averse, Trani, Acerrarum et Turras Capuani.

3 THEINER, Monum. Hung. I, 1189. 1190. 1192—5. 1197—9. számok. — WERUNSKY, Excerpta, 74.

Nem kis bajt és kellemetlenséget okozott Lajos királynak a zsoldosok lázadása.

Lajos még mindig Barletta tengerparti várában tartózkodott, várván béke-ajánlatai sorsát és Magyarországból gyülekező hadait. Ismét öt gályával jövének magyarok; minden gályán négyszáz fegyveres. Kancsal szemmel nézték a németek e vetélytársaiknak megérkeztét, és csak alkalom kellett, hogy rossz kedvök kitörjön. S ez nem sokáig váratott magára. Ugyanis, valamely csapszékben két lombard briganti koczkát vetett két polgárral. A játéknak, mint annyiszor, czivakodás lett a vége, mely mind nagyobb mérveket öltött, mert a körűlálló katonák a katonáknak fogták pártját, a polgárok sem hagyták társaikat. A katonák kevesebben levén, végre megfutottak, a polgárok kövekkel, fegyverrel utánok és lőn nagy zenebona. A harangokat félre verték, a táborőrök fegyvert ragadtak, az összes zsoldos had czimborái segítségére sietett, megszállott két városkaput és fosztogatáshoz látott. Viszont a polgárok vagyonukat védvén, útczáikat, házaikat eltorlaszolták, mire a katonák gyújtogatni kezdettek.

A királyt fölzavarta déli nyugalmából a zaj, a harangzúgás és a polgárok esdeklő kiabálása. A veszély láttára ifjú hévvel a dulakodók közé akart rohanni; de a sereg vezérei, kik köréje csoportosultak, magyarok és németek egyaránt, nem engedték, noha vaskeztyűivel csapott rájok. Végre a németek hadnagyai, Wolfhardt Konrád és Maus vállalkozának, hogy lecsillapítják és a városból kiterelik népöket. Hanem zsákmányleső, neki bőszűlt embereikkel nem mentek semmire. Ekkor Laczkfi vajda lóra űlt s egy percz alatt kétezer magyarral, kibontván előttök a király zászlaját, a polgárok ótalmára sietett, buzdítván ezeket, hogy ne hagyják magokat.

A királyi zászló láttára a többi magyarok is a zsoldosok ellen fordúltak. Nagy volt a szorongás, főleg a kapuk

körűl. A csetepatéban mindkét részről vagy tízen megölettek. Végre látván a németek, hogy nem kerűlhetnek fölül, hadnagyaik hívására elvonultak a cannai hídig, ott tábort verendők. De fölforrott bennök újra a méreg és még egyszer a városra csaptak. Erre a király a várból lövegeket vettetett reájok és támadást parancsolt magyarságának. Már most nem vették tréfára a dolgot. Az erdélyi vajda fia, Miklós, a vitéz dalia, a lengyel Marócsuk, Sóvári Sós László és — kit az olasz krónikás különösen kiemel — (Kont) Miklós Acerra contéja, kezet fogva a polgársággal, ugyancsak hatalmasan döngették a rakonczátlankodókat. Sokakat megöltek, többeket elfogtak, elszedték lovaikat, fegyvereiket, vitézkötéseiket, prédával megrakott iszákjaikat. Ha nincs hatalmukban a város egyik kapuja, aligha kerűlt volna ki egyikök is épen. Sok szabódásba, alkudozásba kerűlt, míg Lajos megkegyelmezett nekik. Meg kellett esküdniök, írásban magokat lekötniök, hogy az országból kivonúlnak és nem szegődnek az ellenséghez. Erre kifizettette zsoldjokat. Csak keveset, kik teljesen bűntelenek valának, tartott meg továbbra is a németek közől. Ezekhez számítandó Wolfhardt Ulrik. De testvérét, Konrádot, hagyta menni útjára. (1350 junius 13.)*

A következő napon a király elhagyta Barlettát és maga is fegyverzetben lovagolván csapatai közt, Canosa alá érkezett, hogy azt bevegye. Állott pedig e vár őrsége lombardokból, kik De-Beaux Rajmond grófot szolgálták. A király hirnököt küldött hozzájok, megadásra szólítván föl őket. Minthogy azonban válaszuk huza-vonát czélzott, a bástyák alá rendelte a faltörő gépeket és népét ostromra rendelte. Önmaga pajzszsal karján és tüzes csóvával, hogy fölgyújtsa, rohant a kapunak. Számosan követték, míg

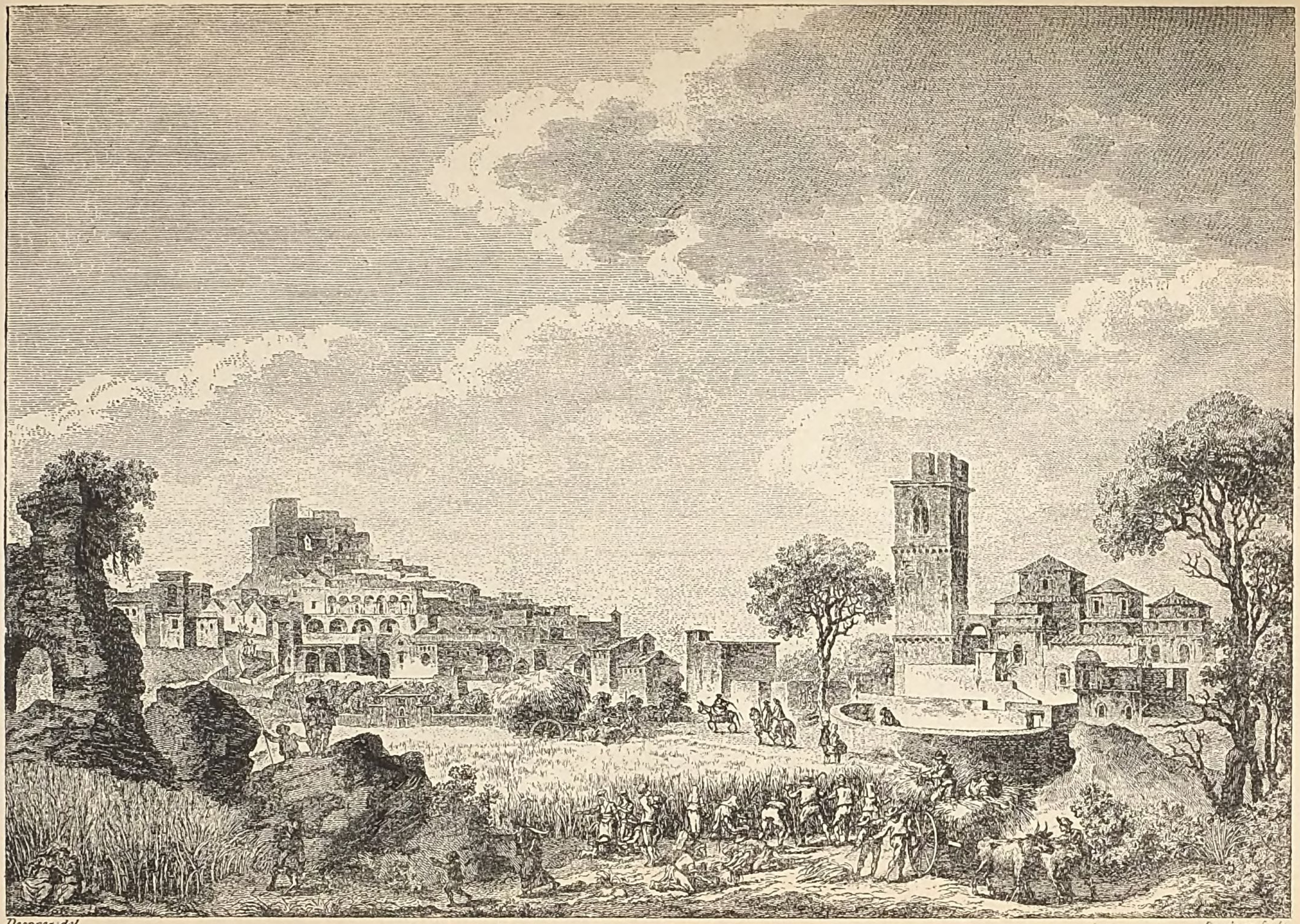
* GRAVINA Muratorinál, XII, 698. — A *budai és dubniczi krónika.*

mások, kik a vár gyönge oldalait ismerték, csákányokkal és csáklyákkal igyekeztek a falra jutni s ezt megbontani. A tűz nem fogott, az őrség a falakat vitézűl védte, a kaput döngető csapatra pedig sűrűn hajította le a köveket. Ez alkalommal a király is, midőn a hágcsón a falra föltörekvék, egy lehajított kő által megsérűlt s az árokba zuhant. A lovagias várparancsnok megdöbbent a király baján és mindenek hallattára meghagyta embereinek, hogy a király személyét kíméljék. Megszólította magát a királyt is. Igen csodálja — úgymond — hogy ily veszedelmes támadásnál elül harczol. Méltóztassék ő felségének a veszély elől távolabb vonulni. Lajos megköszönte a nemes jóakaratot; de (tevé hozzá) méltó dolog, hogy jó példát mutasson vitézeinek. Egyébiránt megköszönte a várnagynak vitézhez illő gondolkodásmódját is, melyhez nem lenne méltatlan, ha népét sikeresb vállalatokra tartaná meg, és lemondana a vár haszontalan védelméről. A várnagy ezt azonban csak úgy tehetné, — volt a válasz, — ha előbb futárt küldhetne De-Beaux grófhoz segélyért. Ha elégséges segély nem érkeznék, fogadja akkor a király szavát.

Úgy is történt. Az őrség nem remélvén fölmentést, szabad elmenetelt kötött ki magának és átadta a várat, melyet a király Miklósfia Tamásra, a hadjárat kezdetétől fogva Siciliában vitézkedett magyar úrra bízott.

Mielőtt a magyar sereg e helyről távozék, a körűlfekvő városok és várak követségei kéredztek a király színe elé, hogy hódolatukat bemutathassák; úgymint: Venosa, Spinazzola, Forenza, Corato, Candela, Melfi, Rapolla, Atella, Ascoli és Minervino. Ez utóbbinak várát a nádor, kinek a király adományozá, foglalta el.*

* Lásd GRAVINÁT, *a dubniczi és budai Krónikát.*

CANOSA. Saint-Non Voyage Pittoresque czimű munkájából.

XVII.

TANOSÁBÓL Lajos király Ascoliba ment, hol serege a városon kívűl és belűl táborozott. A követség pedig, mely neki a város hódolatát meghozta, rosszakarója lévén természetes urának, Apici grófnak, azt kérte a királytól, hogy az uradalmat ne adja vissza előbbi uroknak, mert ők inkább lennének az ő (a király) közvetlen jobbágyai. A király hajlandó volt a követség kérését teljesíteni, midőn megérkezék a gróf is, és jobbágyai által nagy örömmel és kitüntetéssel fogadtaték. Könnyű volt ezeket rábírnia, hogy seregesen járuljanak a király elé, visszakövetelendők régi urokat. A király ablakából szemlélte az őt és földes urát éltető tömeget, melyből kiválva nehányan, póznán nyújták neki át kérő levelöket, egyikök annak tartalmát el is szavalta. «Hát nem visszáját kérték imént tőlem követjeitek?» kérdé a király. «Vaj igen, lőn a válasz; de erre nem hatalmaztuk fel őket; hanem csak, hogy hódolatunkat fejezzék ki.» «Legyen tehát, végzé Lajos, a mint akarjátok.» És fölhívatván az ifjú grófot, legott átvevé hűségi esküjét, s a tőrrel, melyet oldalán viselt, beigtatá örökébe. — A szomszéd helységek népei, értesülvén a király kegyességéről, mindenünnen Ascoliba összesereglének, meghódolások jeléűl, és kegyelemmel fogadtatának.

Serege is nőttön nőtt a magyar királynak úgy, hogy eltartása egy tömegben nagy gonddal járt. Felosztá tehát több hadtestre. Miklós grófot (s itt alighanem Kont értendő) és Wolfhardt Konrádot, ki mint látjuk, hamar visszaszegődék urához, tízezer emberrel Aversa alá küldötte, hogy ez erősséget, melyet Pignataro Jakab a latin király nevében őrizett, mielőbb körűlkerítsék, mert úgy

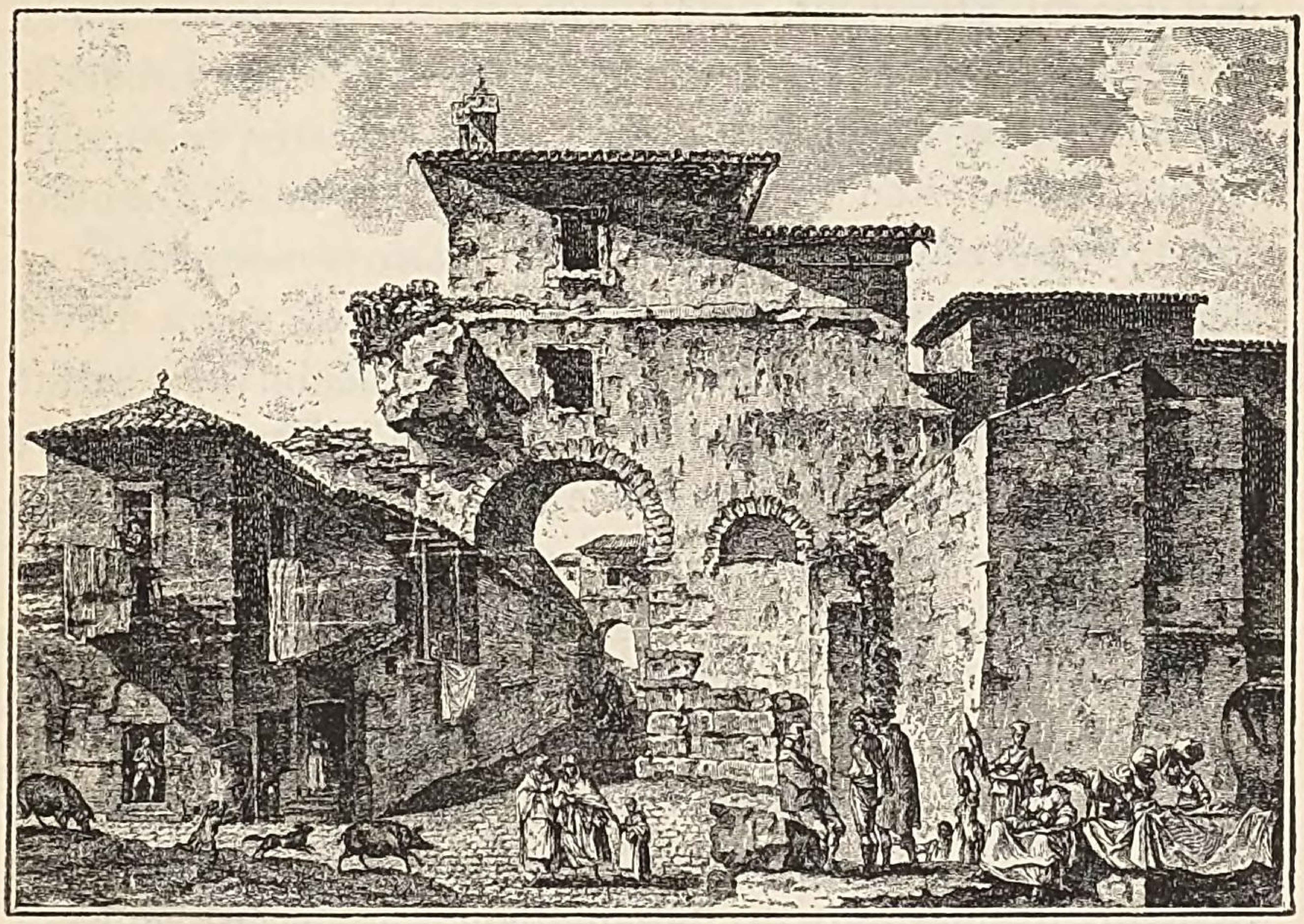
híresztelék, hogy a nevezett várnagy megparancsolta, miszerint a vidékbeli nép összes barmával, eleségével Aversába vonúljon. Lajos tehát attól tartott, ha e parancs teljesül, neki és népének, ha Aversa alá érkezik, nem lesz, miből megélnie. — Miklóst (Treutel?), Lőköst (a Tót Lőrincz fiát) és Pálfia Tamást pedig kétszáz magyar és ötszáz német lovassal vissza küldötte Bariba, hogy innét az Ofanto vidéke felé felülről —, két zsoldos vezért ismét, hogy alulról nyomuljanak egymást támogatva, a tarantói öböl vidékére.*

Ő maga, Lajos magyar király, Melfiben, hova Canosából jött, táborozott, midőn Tarantoi Lajos követe levelet hozott, melyben ez őt párviadallal kínálta meg. Tudja a latin király, — ez levelének rövid sommája, — hogy a magyar király kúnjaival és egyéb pogány népeivel nem törődik többet, mint kutyáival, ha elesnek. De ő, a levél küldője, ki lovagjait és harczosait félti, eltökélte magában, hogy a béke mielőbbi helyreállítása végett személyesen áll ki neki. A ki győz, legyen az ura Siciliának. Találkozó helyűl Párist, Avignont, Perugiát vagy Nápolyt hozza javaslatba. Kinek a magyar király főbbjei tanácsával felelé: Tetszik neki a latin király ajánlata, de a szóba hozott helyek egyikét se fogadja el: nem Párist, lévén a franczia király a nápolyinak anyai nagyatyja; nem Avignont, mert noha e város a pápáé, mégis a Provence főhelye és benne Tarantoi Lajos parancsol; nem Perugiát, mely ura, a császár ellen föllázadt; hogy miért nem Nápolyt, azt fölösleges bővebben indokolni. Hanem ha tetszik a latin királynak, szálljon síkra a német császár előtt, ki a legelső fejedelem; vagy az angol király előtt, ki közös barátjok; vagy legalább az aquiléjai patriarcha előtt, ki katholikus és pártatlan. Egyébiránt, ha a latin király azt hiszi, hogy a magyar

* Gravina. Muratorinál xii, 703—5. hasáb.

király e kifogásokat azért teszi, mivel kibúvót keres, (s itt a visszavágás a kúnokért!) nemsokára amúgy is közvetlen közelében lesz, akkor majd közakarattal elintézhetik ügyöket. A követnek pedig fáradtsága díjáúl prémes öltönyt ajándékozott. (1350 julius 9.)

A latin király Lajos újabb sürgetésére csakugyan elfogadta, hogy a következő vízkereszt nyolczadában megjelenik az angol király előtt, hogy bajt vívjon a magyar

56. BENEVENTO (RÉGI KAPU).

királylyal; e határozatát Kont Miklós, Wolfhardt és mások által tudtára adatta. De tettét hamar megbánta, mert röviddel utóbb kijelentette, hogy a kihívást visszavonja, miről a segédek, magyar Lajos részéről: Laczkfi István vajda, Kont Miklós és Wolfhardt Ulrik, a nápolyi szent-Antal templomban írást állítottak ki.*

Mielőtt még a latin Lajos párbajra hítta ki magyar név-

* GRAVINA, Muratorinál, XII, 706—7. — A *dubniczi Krónika*, Fontes domest. III, 157. — *Chron. Sicul.* 16.

rokonát, háromszáz német zsoldos megesküdött, hogy a magyar királyt megkötözve viszik Johanna királynő elé. Azonban Laczkfi Miklós merész elhatározással arra tökéllette el magát, hogy megelőzi a zsoldosokat. Magához vette tehát testvérének, István vajdának kipróbált, fegyveres vitézeit és hadi kalandokra mindig kész unokaöcscsét, Laczkfi Dénest és így mindössze százötvenen, köztük ötven íjászszal, még az éjjel gyorsan Beneventohoz lovagoltak. Másnap reggel Benevento előtt folyt le az irtózatos harcz, melyben két német jutott egy magyarra, s egynémelyik, például Besenyő János, a királyi allovászmester, hárommal is küzdött, és Isten segítségével mégis legyőzték a zsoldosokat. Százötvenet levágtak, a másik százötvenet pedig fogságba ejtették és megkötözték. A következő napot Beneventoban töltötték pihenve a harcz fáradalmait, s aztán Melfibe indúltak. Itt mutatta be a két hős Laczfi a medve bőrére ivó zsoldosok fogságba ejtett felét. A király a foglyokat megfosztotta minden fegyveröktől és így megszégyenítve elbocsájtá őket.*

A király további útja Consán, Olivetin át valóságos diadalmenet volt. A főurak, városi követek és a nép eléje özönlöttek hűséget esküvén neki és seregét bőven ellátván. Csak egy város népe,** mely Sanseverinoi Róbertet nevezé urának, vakmerősködött ellentállani, bezárván kapuit a magyar király előtt. Meggondolatlanság volt, mert Lackfi István és András, segíttetve Marócsuk és Sós László által,

* Így a *dubniczi Krónikás* (Fontes domest. III, 157.) után Karácsonyi fogalmazata szerint. (Délm. tört. és régész. Értesítő, 1887. évf. 142.) GRAVINA l. c. 706. hasonló végzetű dolgot mond el Laczkfi Andrásról. De Laczkfi András, ki tizenöt napig volt oda, csak harmincznégy fogolylyal tért vissza, kiknek fegyverzetét és lovait a király neki adta, és a foglyokat, mint zsoldosokat szokás, szabadon bocsájtotta. Meglehet, hogy ez a két esemény ugyanegy; meglehet az is, hogy nem egy. Nekem úgy tetszik, nemcsak itt, de másutt is, hogy János atyust, a krónikást a jókedvű vitéz urak néha felültették.

** GRAVINA *Contorsium*-nak, a dubniczi rónika *Ricardock*-nak nevezi; úgy látszik: *Contarzo*.

kora hajnalon *futtában*, mint mondani szokás, vették be a várost. Élő hágcsón, csatlósaik vállán jutottak föl a toronyra, melynek tetejébe a Herman nemzetség zászlaját, a fehér sárkányt, éltetve a királyt, kitűzték, mire a kiégetett kapun át betódult a többi fegyveres nép, nem kegyelmezve senkinek, a lakosságot a kard élére hányta, a várost kifosztotta és fölgyújtotta. A ferencziek zárdája is elhamvadt és sokan az odavaló barátok közűl «a halál poharából megittasodának», úgymond rendtársok, ki e tudósítást reánk hagyta. Mindez egy rövid óra műve volt s mire a király oda ért, a rommá dúlt város helyett a mezőn, a folyó partján ütteté föl sátrát.

Lajos király e helyt bátorságának és emberbaráti érzelmének ritka jelét adta. Midőn ugyanis nehány nemesével a Sele (Silaro) folyót szemlélé meg, alkalmas gázlót keresvén benne, egy ifjú legény érkezék a hely színére, hogy lovát megitassa.

— Menj fiú lovaddal a folyóba, hadd lássam, mély-e?

— Félek, uram király, hogy elragad az örvény.

— Ne félj semmit; csak ugrass be!

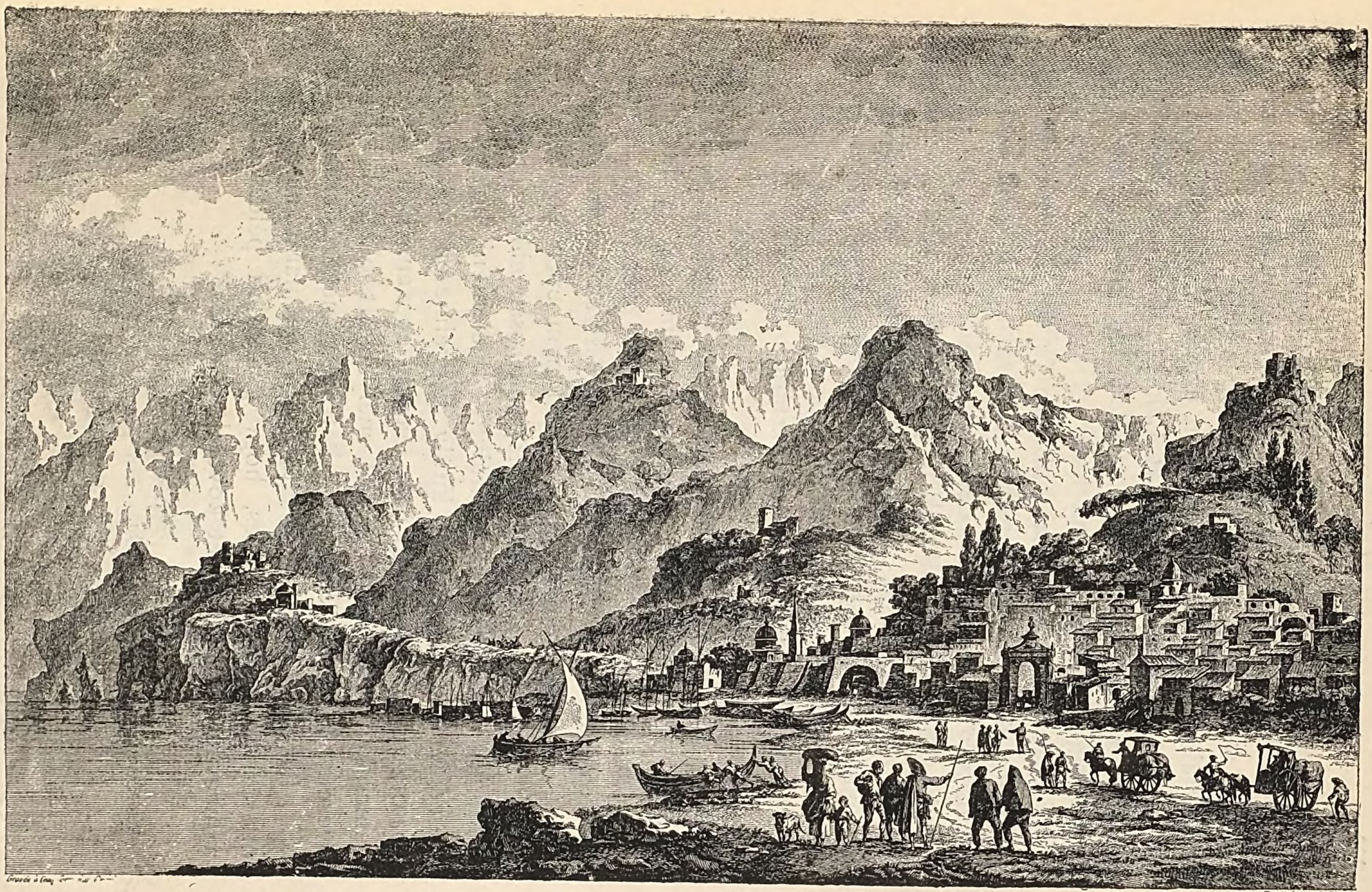
A legény megsarkantyúzta lovát és a kanyargó örvénybe ugratott, mely elnyelte lovát is, magát is. A ló csak kikapaszkodék, de a legény benn maradt. Utánna ugratott tehát a király, s ő is úgy járt, azzal a különbséggel mégis, hogy fínom skarlát köpenye elterülvén a vízen, mint egy vörös kerék, föntartá őt. E veszélyes helyzetében is üstökön ragadta a legényt és kiúszott vele a partra. Sátrába vitette aztán az elaléltat, száraz ruhát adatott reá a magáéból, és lábánál fogva felfüggesztette, hogy a víz, melyet túlságosan ivott, kifolyjon belőle. Nem sokára látni fogjuk, hogy az orvosi tudomány még elemibb műtétét alkalmazták magán a királyon.

Ebéd után Eboli és Salerno felé vette a király útját. Útközben így szólott István vajdához: «Siess, előzd meg

kíséreteddel a sereget és állj őrt Serránál, nehogy népeink kifoszszák». A mit a vajda annál szívesebben tőn meg, minthogy a király neki ajándékozta Mileti gróf egész birtokát, melyhez Serra is tartozik vala, és híven ott állott, míg az egész sereg elvonúlt a helység mellett, nehogy kára essék uradalmának.

Eboliban nyugovót akart tartani a király, midőn ime két követ érkezék lelkendezve Salernoból, jelentvén: Nálok — mondának — két párt vetekedik egymással. A latin párt Nápolyba küldött, hogy gálya jőjjön istápolására, melyet minden perczben várnak. A magyar párt pedig őket küldötte buzgón esedezvén, méltóztassék király ő felségének nagy sietséggel jönnie és a gályát megelőznie, különben Salerno veszve van számára. «Nohát — kiálta a király mosolyogva — akkor siessünk!» Lóra ült tehát és vele egész serege be sem várván a szokásos riadót, és folyton ügetve haladtak. A király mégis mintegy száz lovaggal, kiknek paripái leginkább bírták, jóval megelőzte volt seregét, Salernoba érkezvén. De Laczkfi István nem javallá, hogy a városba szálljon, hol számos ellensége lappanghat; ezért és nehogy a polgárok hadai alkalmatlankodását eltűrni kénytelenek legyenek, a városon kívűl veretett tábort.

Valamivel később megérkezett a nápolyi gálya is; de szemügyre vevén a száguldó és gyorsan szaporodó magyar hadakat, megértette, hogy bizony elkésett és visszavonúlt, mire a városbeli latin pártiak szintén jónak látták a magyar pártiakhoz állani s a templomban velök békecsókot váltani. Innét aztán fényes menetben, a papság elül a szent ereklyékkel, kiindúltak Lajos király elé. Lajos illőn megtisztelvén az ereklyéket, igen kegyesen bánt a nagyszámú küldöttséggel. — Nagyobb biztonság okáért megtiltotta katonáinak, hogy fegyveresen ne menjenek a városba; hanem ha kinek vásárolni valója van, tegye le előbb fegyverzetét s úgy lásson dolga után. A salernoi várat

57. SALERNO.

pedig ugyancsak a magyarpárti polgárok közbenjárásával ezer forinton váltotta magához áruló kapitányától. Látva ezeket, térdre borúlt a salernoi nép a király előtt, torka szakadtáig kiáltozván: Éljen a mi urunk, királyunk!

Négy napig maradt e helyt Lajos, folytonosan el levén foglalva a hódoló követségek fogadásával, kiket fönsége és kegyessége teljesen elbájolt.

Tábort bontatván, Lajos király Scafati alá érkezék, melynek földesura, szerzetes apát, a sebes folyó két partját összekötő hídat fölszedette. A király beüzent a klastromba, hogy a hídat állítsák helyre s a várat adják kezére. Hanem a szerzetesek az igazságot elpalástolván felelék: Az apátúr benn van Nápolyban a fölségeknél; ők engedelme nélkűl nem rendelkezhetnek a várral. A mi pedig a hídat illeti, annak jókarban tartása a lakosság kötelessége.

Megharaguvék e sületlen beszédért a király, átúsztatta a folyót lovasaival, kik a helységet a vidékkel együtt elpusztították. Bezzeg ámultak e csinyen a szerzetesek, mert hihetetlennek tartották, hogy lovas átúszszék ekkora folyót és a kifosztott lakosok panaszaiból nem épen kecsegtető sorsot jósoltak magoknak. — A hamarosan előkerűlt apát is sietett megkerestetni a királyt, s kijelenteni, hogy kész engedelmeskedni neki. A király kegyelmesen fogadta az apátot, visszalátogatta és nála maradt ebéden. Este pedig nemcsak a zárdából és várból, melyet két oldalról folyó övezett, s így a természet által igen megerősített hely volt, hanem a vidékről is eltávozott. De marasztalatlan is ott maradt Laczkfi Dénes, hogy gyakorlati példát adjon a magyar vendégszeretet követelményeiről.*

* Gravina és a *dubniczi Krónika.*

XVIII.

Castellamarenál táboroz vala Lajos király, midőn futár érkezék Aversa alól, Kont Miklóstól jelentő, hogy ő felsége jelenléte Aversa ostrománál igen kívánatos. A király tehát meghagyta Laczkfi István vajdának, hogy elrendezvén a vidék ügyeit, az egész sereggel utánna jőjjön. Maga pedig kétszáz szemen szedett vitézzel azonnal Aversa felé indúlt. Harmad-, negyednapra követhette csak a vajda seregével urát. Bajjal, de szerencsésen haladt át a hegyszorosokon és Somma elé érkezék. Nem volt szándéka megostromoltatni e jól erősített helyet és csöndesen vonúlt el mellette... De nem folytatom. Arany János arany tolla ez eseményt oly aranyosan írta meg, miképen csak ő tudott írni, halljuk tehát magát a halhatatlan költőt:

Megkerülé (Laczkfi) a füsttarajú hegyet,
Melynek tüze éjjel fölgyútá az eget,
S lefelé haladt a nápolyi mezőre,
Szomma kicsiny várat hagyva balon félre.
Mikor elvonúlt már, csak utócsapatja
Vala hátra, melynek Dénes a hadnagyja,
Követ, nyilat mernek a nyakukba szórni,
Csak leszökik Dénes: «Félre itt a lóval!
Utánam, ki legény emberi hágcsóval!»
S maga rohan, fejét pajzsával fedve,
Ugrik is a falnál egy hosszú németre,
A kit ő tart zsoldban, s most a vállán tartja,
Míg a fal ereszét kézzel megragadja.

.

Nem hazudok, — mert nem az ujjomból szoptam, —
Várbeli több száznál rohana rá ottan.
Láncsa veri vértjét, szekercze sisakját,
Ő még sem ereszté bal kezivel a fát,
Mialatt a jobbja, véd is, öl is, vág is,
Míg tiszta lesz a hely és annyira tág is,

Hogy aczél rúgása hős, ifjú inának
Fölvetheti oda, hol elleni állnak.
Ott hamar oly szérűt nyese vitéz kardja,
Hogy bátran utána jöhet a csapatja,
Körül elfoglalni mind az egész párkányt.*

Lajos király alig hogy Aversához megérkezett (1350 julius 1.), rohamot parancsolt, de seregét keményen visszaverték. A sok sebesült közt volt Nekcsei Denk udvari vitéz, néhai Lipóczi és Nekcsei Demeter volt tárnokmester unokaöcscse és örököse, a maig is fönnálló Lipóczi Keczerek egyik őse, kit annyira elvertek, hogy haza érkezvén Magyarországba, rövid időn meghalt; továbbá Ujlaki Miklós a Csákok nemzetségéből, néhai Ugrin tárnokmesternek, az Anjouk egyik fő oszlopának fia, kit kő ért, félholtan vittek el, és aztán is sokáig betegeskedék; de végre megépüle, minthogy 1358—1360 körűl mint országbíró és szerémi főispán kerül elő; nem különben János a nádor fia, kit a nyíl úgy megsebzett, hogy alig kerülte el a halált, de mégis elkerülte, mert még később is előfordul a vármegye-ispánok közt.

E balsikerű vállalat után íratott a király Laczkfi Istvánnak, siessen Aversa alá, az ostromló haddal egyesülendő. Az egyesült sereget — úgy látszik — igen nagyra becsüli az olasz koríró. Szerinte a magyar királynak harminczezer magyar lovasa, mind válogatott, edzett vitézek; tizenötezer német lovas és húszezer gyalogos zsoldosa volt, kikhez még hatezer belföldit számít, a Celani, Apici, Triventi, San-Valentino, San-Giorgio, Laconissa grófok és más fő-

* *Toldi Szerelme*, XI, 79—82. A hol kipontoztam, ott ez áll; «De fölülről nagy kő németre zuhanván, ott függ vala Dénes egy csonka gerendán» a mi (mint már Karácsonyi az idézett helyen igen jól megjegyezte) csak költői szabadsággal van betoldva. Gravina szerint, ki ez eseménynél szemtanú, Laczkfi Dénes mind végig megállott «super dorsum Hebinger». Egyebekben Arany híven követte kútfőjét, Gravinát (MURATORI, XII, 714—5.), ki még előadja, hogy hétszázra becsülte az elesettek számát, még többre az elfogottakét, kiknek nem adatott más menekvés, hanem csak váltságpénz alakjában.

urak népeit, kik uraikkal együtt a magyar sereghez csatlakoztak. A vidék vetekedett a tábort hússal, borral, kenyérrel és más eleséggel ellátni, miért kész fizetést kapott.

Lajos király bevett szokás szerint, hírnököt küldött a várnagyhoz, megadásra szólítván föl őt. Pignataro, a várnagy azt felelte, hogy ez iránt utasítást kell kérnie Nápolyból.

A válasz igen késett, de Lajos nem hagyta ez időt tétlenségben elhaladni. Számszereket, hídakat, lajtorjákat és egyéb ostromkészletet csináltatott, miközben lovassága a vidéken, egész Nápoly faláig sűrűn portyázott, vitézségének nem egy vakmerő jelét adván.

A tagadó választ be sem várva, Lajos újra megkezdette az ostromot, hanem ami kárt a falakon ejtett, azt a védők serény ügyessége naponkint helyre pótolta. A német zsoldosok ki-kirontottak az erősségből szorongatóikra; sebet adva és véve meg-meg visszaszállottak. Az ily csatározásokban a király karddal vagy lándzsával kezében szívesen vett részt. Meg is járta ismét.

Szent Anna napján, azaz 1350 julius 26-án történt, hogy a király nagyon közel merészkedett a város falához és eljutott azon helyig, hol szegény Endre herczeg tetemét lelökték volt. A falról valaki őt megösmerte, rá lőtt és súlyosan megsebesítette a bal lábán. Lábában a vassal ért haza a király és álmatlanúl töltötte az éjjelt. Képzelhetjük, mennyire beledagadhatott a nyíl szakálla a húsba. Reggel jött hozzá Laczkfi István Wolfhardttal* és a helyett, hogy orvossal fölvágatták volna a sebet, tizenkét rántással alig bírták a nyilat kihúzni, minden rántással a húst szaggatván. János barát, a király gyóntatója szerencsés volt e barbár műtét alatt fejét tarthatni jajgató fölséges urának,

* Úgy hiszem, ha a krónikások csak Wolfhardtot említenek, mindig, vagy legtöbbnyire Ulrikot kell értenünk.

ki ekkor rendelkezett temető helyéről; tehát vajmi rosszúl érezhette magát.*

Hogy a király fájdalma némileg csillapult, azt «parancsolta» István vajda a királynak, üljön lóra és lovagolja a tábort végig. Körülvezette a királyt a város falai kellő távolságában, hangosan kiáltatván a brigantikkal: «Éljen Magyarország, Jeruzsálem és Sicilia királya!» min nagy kedvöket lelék a magyar hadak, a várbeliek nem kis boszúságára.

Az ostrom már sokáig tartott és eredménynyel kevés remény kecsegtetett. Talán ez is volt oka, hogy Lajos király elmozdította Laczkfi Istvánt a fővezérségtől és azt a «bölcs tanácsú» Kont Miklósra ruházta, mely tette a királynak István vajdát igen elkeserítette, sokaknak nem tetszett és az ügyeket nagyon megzavarta.**

Kont Miklós, ki ritka ügyességet fejtett ki nehéz ügyek lebonyolításánál, szerződések, fegyverszünetek, békék kötésénél, mint ezt történetünk folyamán tapasztalni többször lesz alkalmunk, elővette e tudományát és alkudozásba bocsájtkozott Pignataroval, Aversa parancsnokával. A szerencse kedvezett neki. A városban az eleség fogyatékán volt; hogy belőle minden haszontalan fogyasztót kiűztek, nem hosszú haladékot nyújtott; a zsoldoshad nem lelkesedett az éhhalálért, mire 1350 augusztus 3-án Pignataro

* János barát szerint Lajos király Esztergamot jelölte temetkező helyéűl, mit a következőkkel bizonyít: «Hogy pedig ez igaz, kiviláglik abból, mert szerencsésen visszaérkezvén Magyarországba, 1352-ben, Esztergamban Péterfia (Csór) Tamás házában (a híres Zenia-palotában) Jakabfia Miklós alkamrás (vice-lecti sternitor) jelenlétében, egy aranyláncz-övet. négyszáz négy arany (forint) nehezet ajándékozott a zárdának, hogy magát a szent-ferencz-rendi barátoknak, mintegy temetkezésűl, ajánlja. (*Fontes domest.* III. 159.)

** Karácsonyi (i. h. 148. l.) kétségbe vonja a küküllei főesperes ezen tudósítását. Azt hiszem, ezt nem lehet kétségbe vonni. Nagy uraknak szeszélyeik vannak és Kont Miklós nagy intrikus volt. Lajos király egy ízben ezt maga megismeri és Kontot hazugnak nevezi. Tény az is, hogy Laczkfi István ez időtájt szűnik meg erdélyi vajda lenni, s hogy a nápolyi ügyek további folyamában nagy részt nem vesz, noha teljesen el nem veszítette a király kegyelmét.

Jakab a várost is, a várat is szabad kivonulás kikötése mellett átadta.

Johanna és férje Aversa ostroma alatt mindennap rettegtek, hogy Lajos Nápoly ellen indúl és őket elfogja. Genua fölhasználta e szorultságokat, nyolcz gályát küldött a nápolyi kikötőbe (1350 julius 9.) színleg Johanna segítségére, de csak azon föltétel alatt, ha Ventimigliát, melyre egyébként jogot tartott, átengedi Genuának. Johanna szorultságában ráállott a föltételre, és legott elküldé biztosait a kívánt város átadására. Miután pedig az átadás megtörtént, azon kijelentéssel, hogy a magyar király ellen nem küzd, eltávozott a genuai hajóhad. — Ez alatt Aversa megadta magát. Mily félelmet kellett a nápolyi királyi párnak kiállani, alig képzelhető. Szerencséjére az Avellini gróf, De-Beaux Rajnald, még jókor érkezett Nápoly alá, kit segélyért a Provenceba küldöttek volt, — pápai zászló alatt tíz gályával. A királyi pár kettőt azonnal kiválasztott közűlök és szinte egyedül Gaëtába menekült, mire a főváros és vele az ország a magyar királyt uralta.

Hanem ez állhatatlan nép Lajosban idegent látott, s így sikerült néhány cselszövőnek a főváros lakosságát a magyarok ellen lázítani, kiket a polgárokra vetett hadi adó is gyűlöletesekké tett. De Kont Miklós erőt vett a lázadáson és Nápoly négy erősségébe magyar őrséget tett.

Még Aversa ostroma alatt történt némi közeledés Lajos király és Mária, Durazzoi Károly herczeg özvegye közt. Lajos az özvegy megbizottjával, Rumbo Marinoval találkozott Trentula nevű faluban. Szóba jött-e itt a házasság Lajos és Mária közt, miáltal Lajos a hatalmas durazzoi pártot kiengesztelni remélhette: biztosan nem tudjuk; de azt tudjuk, hogy ennek Nápolyban híre volt és nem tartjuk valószínűnek, hogy az özvegy herczegnő visszautasította volna az özvegy király kezét, mely két koronát tehetett volna fejére. Johanna is szelét vehette e hírnek

és meghagyta tengernagyának, hogy Máriát titkon egyik hajójára vitesse és Provenceba szállíttassa.*

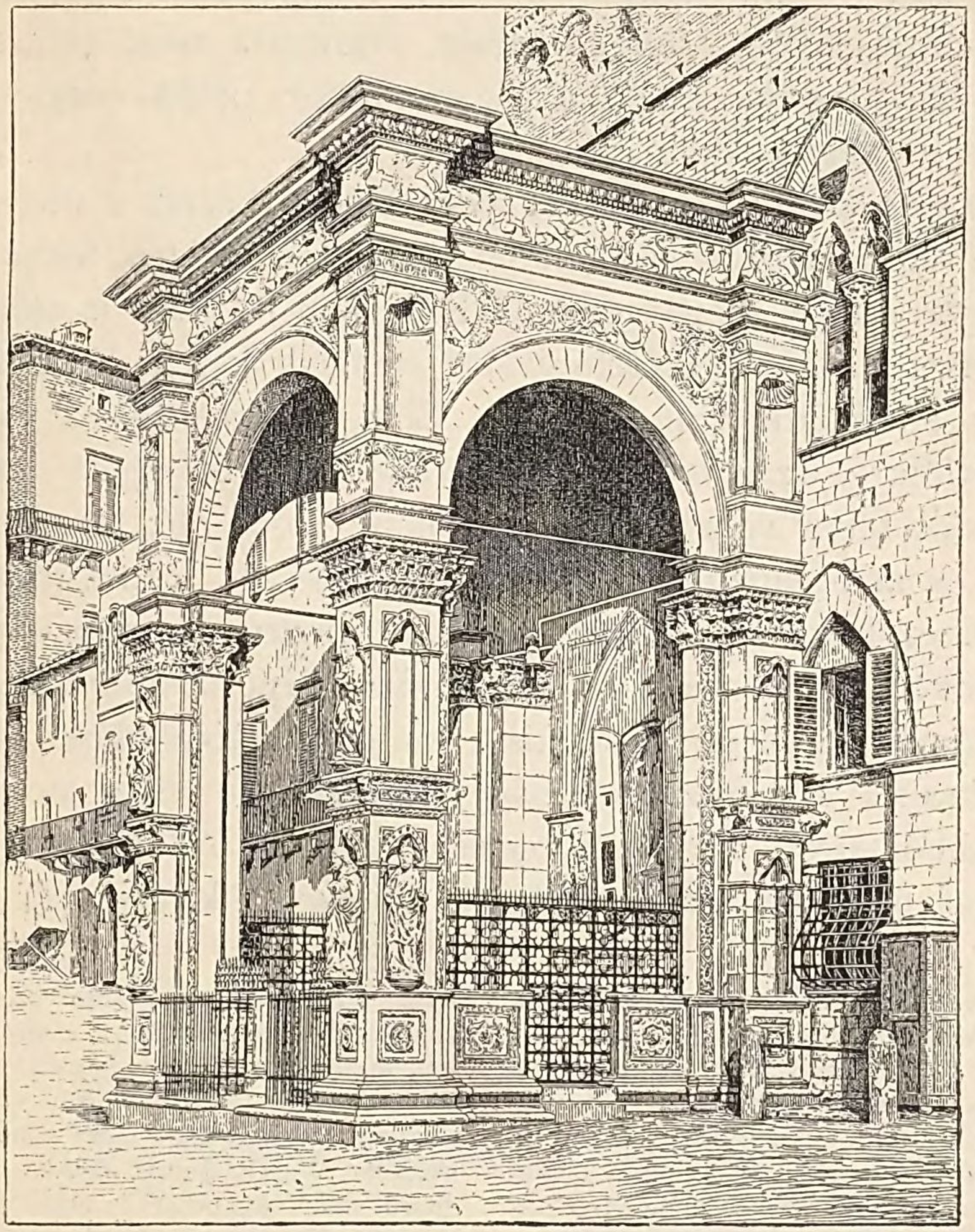
Lajos király is kezdett arról gondolkozni, hogy visszamegy Magyarországba. Acciajoli életírója Lajos ez elhatározásának okát a következőkben találja: az Aversa ostrománál tapasztalt kellemetlenségek lehangolták; katonái kitöltötték már szegődségök idejét; pénzben és élelemben szükséget kezdett szenvedni; Durazzoi Károly halála lehűtötte boszúját; végre hazulról is írtak neki, jőjjön már haza.

Fölépülvén teljesen lábbajából, összehívatta a magyar urakat, hogy tanácskozzék velök az iránt, kit tegyen meg Siciliában helytartójának. Fáztak a bizalomtól a magyar urak. Végre Laczkfi András leborúlt előtte és mondá: «Uram királyom, az te üdvösséged szeretetére, atyám és testvéreim érdemeiért kérlek téged, hogy engem hagyj itt ezen a földön». Lajos kegyesen fogadta ez ajánlkozást, kinevezte helytartójának, visszahagyta őt, «mint bárányt a farkasok közt» és vele Bertalant, a Tót Lőrincz fiát, Kont Miklós öcscsét. Salerno kapitányának megtette Druget Miklós, néhai Vellermes nádor öcscsét: a Terra di Lavoro kormányzójának, s egyúttal Aversa és Capua kapitányának pedig Fra Morialét, a johanniták vránai perjelét, ki aztán hűtlenné lett és a rábízott várakat átadta Johannának.**

* Rajnald tengernagy igen visszaélt e bizalommal és Máriát arra kényszerítette, hogy legidősb fiának, Robertnek tényleg felesége legyen. Hét hajóját aztán elküldötte Gaetába eleségért, maga pedig a hajóval, melyen fia Máriát őrízte, a tengeren maradt. Borzadva hallotta Johanna e merényt, és a hét gálya tisztjeit rábírta, hogy a tengernagy hajóját Gaétába hozzák. Ez megtörtént; és mert a tengernagy nem volt arra bírható, hogy hajóját elhagyja, Tarantoi Lajos ment maga ama hajó födélzetére, ott a tengernagyot leszúrta, fiát pedig elfogatta. (VILLANI MÁTÉ ezen, többek által kétségbe vont elbeszélését körűlményesen megerősíti a *Chronicon Siculum* 16. l.)

** Frà Moriale d'Albarno vagy di Narba, eredetileg Montreal lovag, ifjuságától fogva kalandos életet élt. 1345-ben szélvész vetette ki a hajót, melyen jött, a Tiberis torkolatába. Ekkor megrabolták, ő pedig Nápolyba ment, a johanniták rendjébe lépett és Durazzoi Károlyt szolgálta. Azért juthatott neki legelébb eszébe, hogy — mint hallottuk — a herczeg palotáját kirabolja. A nápolyi hadjáratok kedveztek előmenetelének. Wer-

Szeptember 17-én indúlt meg Lajos király Róma felé. Útját a széptornyú Capuának, a Casinoi hegy alatt Campánián át vette. Rómába a nagy jubileum hozta, melynek malasztjaiban (mint már a tavasz elején írta volt meg a

58. SIENA. A PÁPA LAKÁSA.

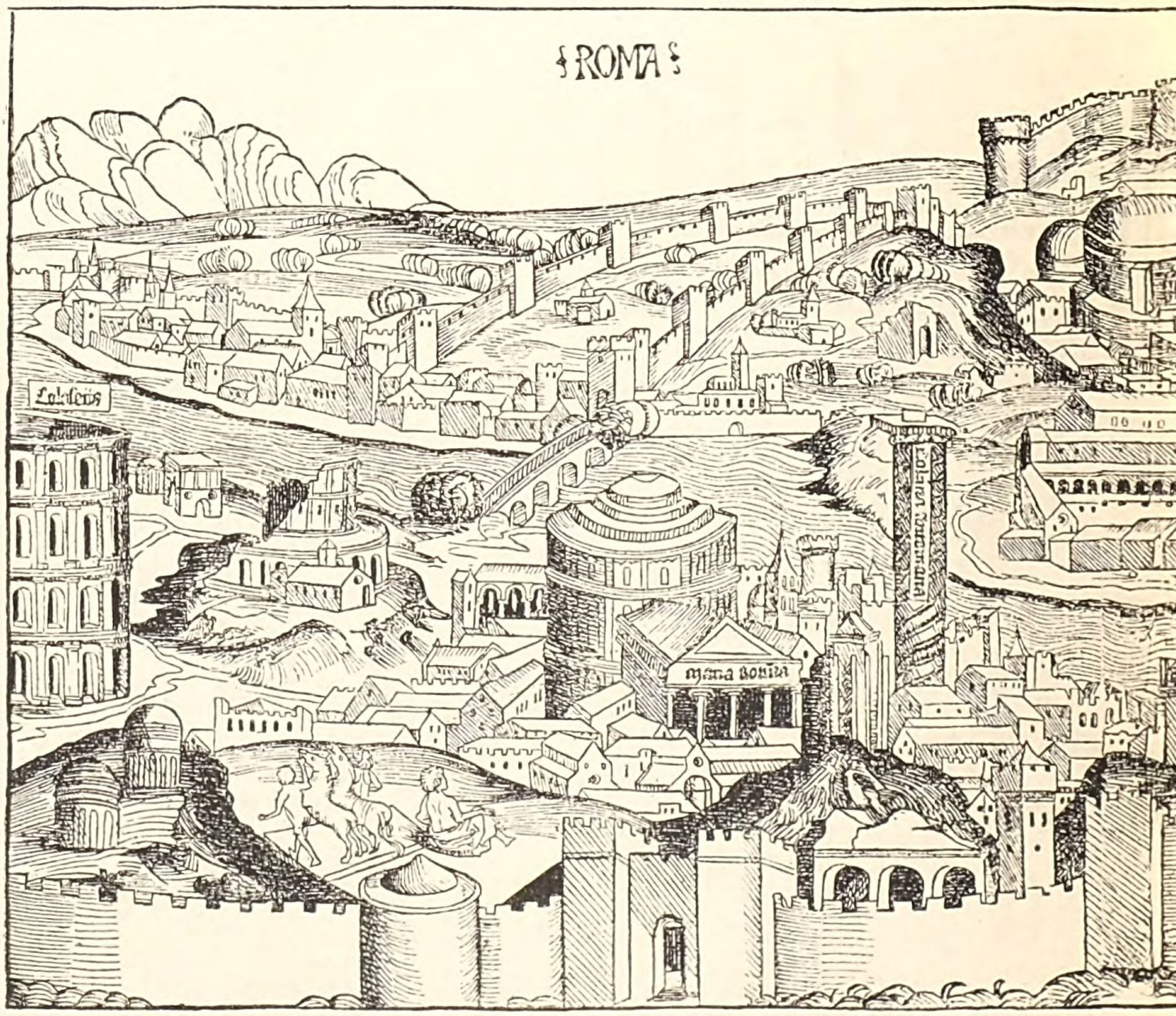
pápának) részesülni óhajtott. — Egész Europa vágyott akkor (a fekete halál után) Rómába. A zarándokok nagy mennyisége ellepte Itália országútait. A vendéglők nem fogadhatták be a szállást keresők százezreit. Minden ház szálló volt, és mégis a keményebb éghajlathoz szokott né-

metek és magyarok kénytelenek voltak lobogó máglyák mellett az útczákon és tereken tanyázni. Ha Matteo Villani adatait, melyek szerint egymillió kétszázezer idegen tartózkodott a nagy bőjt folytán Rómában, túlzottaknak veszszük is; kik félmillióra tették a naponkint Rómába és Rómából jövők, menők számát, bizonyára nem túloztak. Általában pedig dícsérték a zarándokok példás magaviseletét és kegyes indulatát.

Lajos király szeptember vége felé érkezett a városba. A firenzei tanács szeptember 30-án értesítette Sienát a magyar király megérkeztéről Rómában — nem is akkora kísérettel, mint a mekkorától a sienaiak féltek. Mindössze ezer bőrsisakos volt vele.* — Cola Rienzi négy franczia mértföldre, száz előkelő emberével, kik e végett külön készült bíbor ruhába öltöztek, ment Lajos elé, tárogatókkal és mindennemű zeneszerrel fogadva őt. Róma útczáin szőnyegek voltak elterítve, a házak díszítve; a nép éltette a királyt és a szent-Péter templom lépcsőzeteig kísérte. A király itt naponkint misét hallgatott, naponkint megtekintette a Veronikát, nagy épülésére a világ minden részéből egybe sereglett bucsúsoknak. — Az üresen álló pápai palotába szállásolták el a magyar királyt. A ró-

ner és Wolfhardt Konrád mellett ő volt a legtekintélyesebb zsoldos vezérek egyike. PRAY szerint Lajos király kinevezte vránai perjelnek. (Dissert. de prioratu Auranæ.) Nem valószínütlen, hogy 1350 julius 10. in campis in obsidione civitatis Auerse kelt rendeletét, melylyel Lajos király pártfogásába vette a johannitákat Siciliában (*Anjouk. dipl. Eml.* II, 316.) az ő kérelmére bocsájtotta ki. Aversát kezére kapván, azt hivé, hogy jó áron adhatja el Johannának; hanem Malatesta da Rimini, Johannának ekkor fővezére, elütötte őt a várt nagy haszontól Megmaradt zsoldosaiból, magához vevén a magyarokat is, alkotta újra a Gran-Companiát, melylyel megsarczolta Italia összes városait. Végre átadta csapatját Landaunak (Conte Lando), ő pedig viszszamaradt Perugiában és bankár, pénzűzér lett. Cola Rienzi is vett föl tőle kölcsönt, midőn másod izben vonúlt be Rómába. Moriale hamar belátta, hogy rosszúl tőkésítette pénzét és utána indúlt Rómába. Hol igen alkalmatlan vendége volt a tribunusból lett római senatornak, ki, hogy megmeneküljön tőle, elfogatta, kínpadra hurczoltatta és fejét vétette. (REUMONT, Gesch. d. Stadt Rom, II, 908.)

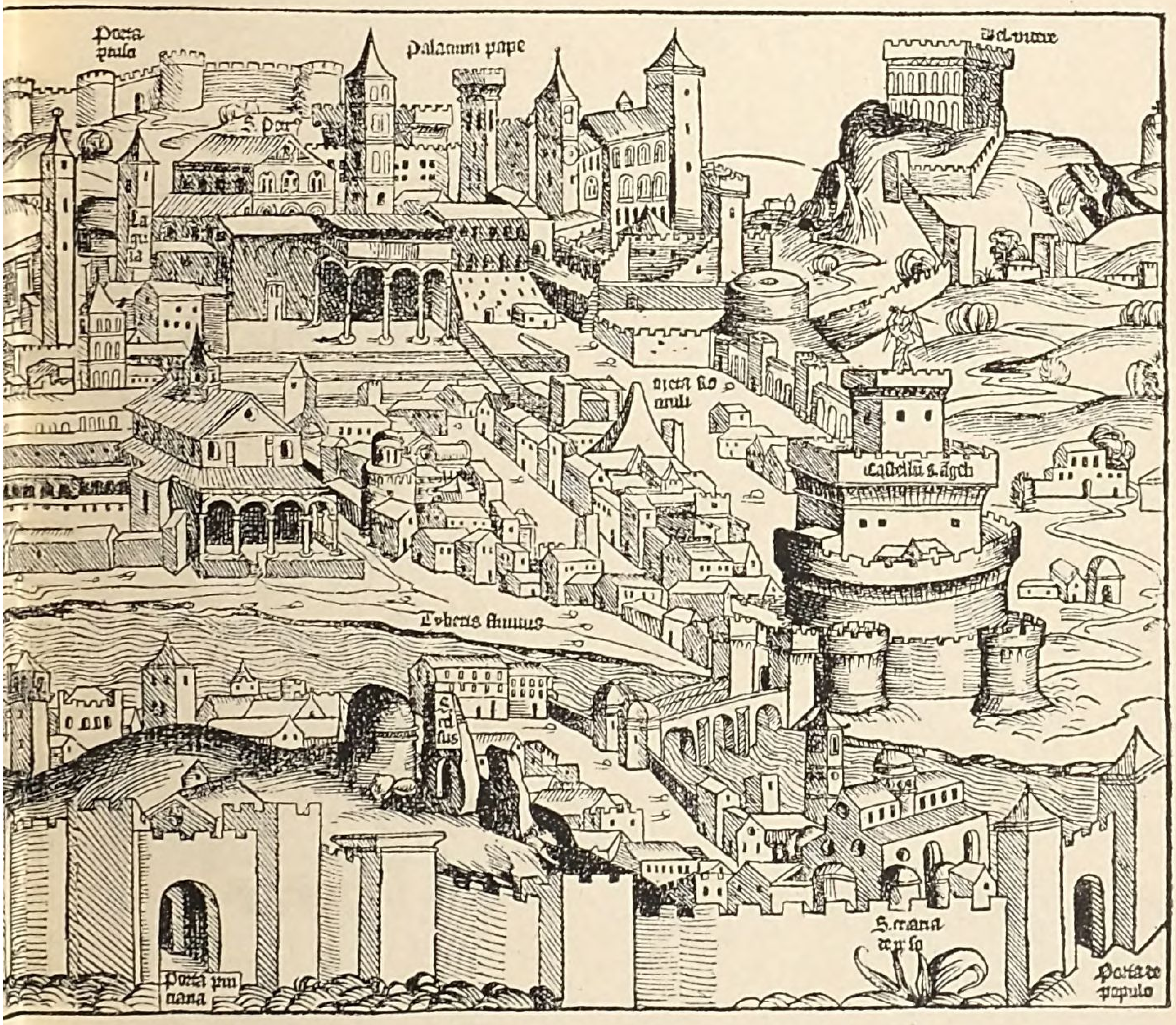
* *Barbuta* kemény bőrből készült sisak. Szabása olyan lehetett, mint ama hálófőkötőké, melyeket kórházakban a nők viselnek. Elül bőrszalaggal kötötték össze.

RÓM

Schedel «Liber Ch

A 240. laphoz.

ÓMA.

Chronicarum»-jából.

mai főurak minden nap udvarlására valának, meghítták házaikba és nagy tiszteletnek tartották, ha megvendégelhették. A nép meg akarta tenni urának; de Lajos e tiszteletet köszönettel hárította el magától. Több napig ájtatoskodott, míg pápai feloldozást nyert, mely alkalommal négyezer aranyforintot tett le szent Péter oltárára alamizsnaképen.

Rómából seregével Itálián keresztül haza tért a király. A városokban, melyeken áthaladt, mindenütt nagy tisztelettel fogadták.[1] Veronában, hova velenczei tudósítások szerint október tizedike körűl érkezett, elbocsájtotta német zsoldosait, melyeket Wolfhardték vezettek vala. Zsoldjokat, a mennyiben még nem fizethette ki, hazulról küldötte meg nekik.

A velenczei terűleten a köztársaság époly tisztelettel fogadta, mint mikor először tette meg ez útat Olaszországba. Magyarországba október 25-én érkezett kimondhatatlan örömére övéinek és fegyvertársainak, kiket nagylelkűen megjutalmazott.[2]

A Siciliában maradt hadakról csak annyit hallunk, hogy jól tartották magokat, még sokat hadakoztak, a Tarantoi Lajos népét sokszor megverték úgy, hogy ezek csak váraikban tarthatták magokat.[3]

1 Rex Hungariæ . . . applicuit Ferrariam, obviam cui d. Obizo Marchio misit Aldrovandinum eius filium cum honorabili comitiva usque Argentam, et venerunt Ferrariam in domo dicti d. Marchionis cum honore maximo. Alio die recessit de Ferraria et ingressus est Hostiliam d. Mastini. (*Chron. Estense*. MURATORI, XV. 462.)

2 FEJÉR, CD. IX/I, 653, 756. 765. 769. 777. IX/II, 386. — *Anjouk. Okmt.* V, 339. 411. 413. 415. — *Sopronm. Oklt.* I, 212. 264. stb.

3 GRAVINA, *a siciliai, dubniczi és budai krónikák.* — *Vita Nic. Acciojoli*, MURATORI, XIII, 1213. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 322—3. sz. — Újabban egy figyelemre méltó tanulmány jelent meg KOZICS Lászlótól ily czímen: «*Nagy Lajos nápolyi hadjárata*», a Hadtört. Közlemények III. k. 383—404. l.

XIX.

Az előadottak után alig lehet kétségünk a hangulatra nézve, melyben Lajos király Siciliát elhagyta. Az unottság, elégületlenség foghatta el egész valóját, a sívár érzelem, mely az embert a fáradságos munka végeztével bosszantja, látván, hogy minden dolga, igyekvése, törődése haszontalan. Szerencséje neki is, az országnak is, hogy még fiatal ember volt, oly korban, melyben a sebek hamar gyógyúlnak . . .

Ha siciliai vállalata előtt sikerül Lajosnak Zárát és vele Dalmácziát visszafoglalnia, ekképen a tengeri útat Magyarország és Sicilia közt biztosítania ; vagy ha első siciliai útja eredményeit, midőn ez egész országot szinte kardcsapás nélkűl hatalmába kerítette, a Durazzoi Károlyon elkövetett politikai gyilkosság és a járvány meg nem hiúsítja : akkor Lajos valószínűleg czélt ér, Sicilia birtokát a maga vagy öcscse számára régi jusson biztosítja, s az események rohama által meglepett szent-szék is előbb, utóbb bele nyugszik vala a változatlanba.

De most, miután Johanna lélekzethez és pénzhez jutott ; pártja és a durazzoiaké megemberelte magát ; a lakosságban a háború iszonyai a lovagias magyar király iránti lelkesedést lelohasztották ; a szent-szék is új reményt táplált ; Velencze és más olasz államok többé kevésbbé ellenséges állást fogtak ; pénz se volt már és minden arczra kiült a kedvetlenség : Lajos józan érzéke, belátása visszavonulást tanácsolt.

Hogy miképen hajtja ezt végre? erre nézve nehezen volt még tisztában akkor, midőn nápolyi ügye föladására aligha határozta el magát véglegesen. Hogy Rómába ment a jubileumhoz, az nem volt «fogás» nála, mit felőle föl-

tenni több volna az elfogultságnál. Elborúlt lelke megkívánta az üdülést. Hozzá hasonló kedvében írhatta a koronás költő: «Amint kívánkozik a szarvas a vízforráshoz, úgy kívánkozik lelkem tehozzád, Isten!»

Még Siciliából elmenetele előtt megegyezett Lajos király abban, hogy közte és a nápolyi király közt fegyverszünet legyen. E fegyverszünetet meghosszabbította aztán 1351 ápril 1-ig azon föltétel alatt, hogy míg e fegyverszünet tart, ő Magyarországba megyen, Johanna pedig és férje a Provenceban tartózkodjék, honnét november első napjára Negroponte szigetére jőjjenek; ott lesz ő is, a pápa követe is, és a megkötendő béke iránt fognak tanakodni. A pápa ez összejövetelhez, melynek határnapját csakhamar januárra halasztották, a terouennei püspököt rendelte ki, meghagyván neki, hogy a siciliai királynak és királynőnek, a mennyiben a tisztesség engedi, minden erejéből kedvezzen.

Hanem Lajos ettől a tervétől is elállott és követeket küldött Avignonba, hogy a békeszerzés munkáját a szentszékre hárítsa. VI. Kelemen pápa kegyesen fogadta e követeket és Guidohoz, immár a tusculumi (frascatii) bíboros püspökhöz és Vilmos bíboros diakonushoz (a pápa unokaöcscséhez), ki Magyarországból sok egyházi javadalom jövedelmét élvezte, tehát Lajos királynak némileg lekötelezettje volt, utasította őket, hogy velök egyetemben állapítsák meg a békepontokat s azokat írásba foglalják.

A magyar követek vonakodva engedelmeskedtek a pápának, minthogy erre megbízásuk nem volt. Azonképen a pápa egyenes parancsára történt, hogy a békekötés e tervezetébe azon pont is, mely szerint a nápolyi királyi pár a magyar királynak a királyi herczegek váltságdíja és hadi kárpótlás fejében háromszázezer forintot fizetni tartozik, fölvétetett. A pápa magára vállalta ezen fizetség elintézését úgy, hogy Lajosnak érintkeznie se kellessék a nápolyi

királyi párral. Ha pedig ezek ketten megegyezésöket megvonnák e ponttól, «úgy leveszi róluk kezét (a pápa), hogy bizony megkeserülik engedetlenségöket». Buzgón kéri tehát a magyar királyt, fogadja el e békepontokat. Esedezik Erzsébet anyakirálynénak is, kivel a tervezetet szintén közölte; Isten irgalmára és szentséges vére omlására kéri, fogadtassa el fiával ezt a békét és tartóztassa vissza a megszámlálhatatlan gonosztól, melyeket lelkére vesz, midőn Siciliát tapossa, gyötri. Kedveskedésűl megengedte neki, valamint fiának István herczegnek, s ez utóbbi nejének (a kiátkozott Bajor Lajos leányának!), hogy gyóntatójuk ugyanazon teljesded teljes (plenissima) bucsúban részesíthesse őket, melyben a jubileumi év alatt azok részesülnek, kik Rómába jövén, a szent Péter és Pál bazilikát s a laterani szent János templomát meglátogatván, részesülnek. (1251 január 8.)*

Johannának és férjének a pápa csakugyan megküldötte a tervezett békepontokat azzal a szigorú meghagyással, hogy azokat készségesen elfogadják. Minthogy pedig remélhető, hogy a magyar király is elfogadja azokat, s ezt jelentő követei hamar visszatérhetnek, rajta legyenek mindenképen, hogy a tervezetben megírt pénzösszeget mielőbb fölhajhászszák. — A brindisii érsek vitte a pápa ezen levelét. Ugyanezen érseknek adta a pápa a hatalmat, hogy a fegyverszünetet, mely nem sokára lejárt, meghosszabbíthassa; azonképen mindazokat, kik az utóbbi háborús idő alatt excommunicatióba estek, föloldhassa; egyezséget szerezhessen, békíthessen, ígéretek alól fölmenthessen, szóval: pacificálhasson.

Mentek Nápolyba az ottani érsekhez és főurakhoz is levelek, melyek igen jellemzők. Ezekben a pápa előadja, hogy Lajos magyar király és a nápolyi királyi pár fegy-

* Theiner, Monum. Hung. I, 1200—1202. 1204—1205. számok. — *Chron. Sicul.* 16.

-verszünetet kötöttek, melynek tartama még nem telt le. Ezen kötés egyik pontja elrendeli, hogy a fegyverszünet alatt a nápolyi királyi pár Provenceban, Lajos Magyarországon tartózkodjék. A pápa, azon tételből indulva ki, hogy a kormányos jelenléte a hajónak hasznára, távolléte kárára van, óhajtaná, ha a nápolyi királyi pár visszatérne országába. Kérdi tehát a nápolyi főurakat és népet, különösen a nápolyi érseket: helyeslik-e ebbeli óhajtását? Jól megfontolandó azonban a dolog, minthogy a magyar király a fegyverszünet föltételének ezen megszegését könnyen casus bellinek tekinthetné és visszatérvén még nagyobb kegyetlenséggel bánnék el velök. Egyébiránt (s itt csattan!) a brindisii érseknek már zsebében van a visszahívási rendelet Johannáék számára. (1351 február 1.)

Valóban ápril 7-éről már Nápolyból értesíti a siciliai királyi pár a firenzei köztársaságot, hogy a békét a szentszék már megkötötte a magyar királylyal, s az erről szóló bullákat márczius 23-án már kihirdették, valamint az ő koronázásokhoz, mely jövő pünkösdkor fog megtörténni, a bullák szintén megérkeztek: teszik tehát szíves meghívásokat ez ünnepélyekhez. A firenzei köztársaság junius 12-én kelt válaszában annyit jegyez meg, hogy a nápolyi követ Magyarországba menet is, onnét jövet is jelentkezett nálok, és hogy tőle tudják, miszerint a béke Nápoly és a magyar király közt kész, és hogy a királyi herczegek megszabadulása is valószínű.

De a magyar hadak nem törődtek a pápai bullákkal, míg urok rendeletét nem vették. A siciliai királyi pár a firenzei köztársaságtól kér segítséget ellenök, kik nem hogy távozni akarnának, de sőt az egész országot bekalandozzák, pusztítják, főleg az Abruzzók vidékén garázdálkodnak.

Tarantoi Lajos személyesen föl akar támadni, hogy a Forli vidékén levőket megzabolázza. Ezek ellen kellene

legelőbb a kért segítség, melyet azonban Firenze megtagadott.

A béke tehát még nem volt megkötve; hisz a magyar király még csak juliusban válaszolt a pápa azon javaslatára, melyet neki az év elején Avignonból megküldöttek. Jägerndorfi Pál, nyitrai főesperes vitte a magyar király e válaszát, mely a pápának «kedves». Közben azonban némi nehézségek támadtak a békepontok értelmezésére. E miatt a nápolyiak kértére pótczikkeket készíttetett a pápa, melyek a szent-szék eredeti szándékát csupán kifejtették, semmi újat sem tartalmaztak, mint ezt Begonis Péternek, a boroszlói egyház kanczellárjának bőven elő kellett adnia a magyar király előtt. Kérte erre a pápa a király válaszát mindszentig, hogy a rend Nápolyban helyre állhasson, Lajos is gond nélkűl letördelhesse a szomszédos hitetlenek szarvait. Viszont a mi a hadi kárpótlást illeti, a szent-szék kész volt kezességet vállalni arról, hogy Johannáék a kikötött 300,000 forintot 25,000 forintos részletekben, méltányos határnapokra, melyek elseje a jövő bőjtben leendett, vagy azonnal 200,000 forintot megfizetnek. E fizetség teljesitését a pápa úgy a siciliai királyi párnál, mint különösen Nápoly városa közönségénél sürgette. A királyi pár kincstára, — így szólott levele a városhoz, — annyira ki van merítve a háború következtében, hogy kisebb összegeket se képes fizetni. A magyar király különben is vele (a királyi párral) érintkezni nem akar. A szent-szék tehát fölajánlotta kezességét a fizetség iránt, föltéve, hogy a királyi pár, a nemesség és községek kellő meghatalmazást adnak. Fölhívja tehát Nápoly közönségét, hogy a maga részéről ezen meghatalmazást állítsa ki.*

Lajos király és öcscse, István erdélyi fejedelem, hogy ő szentségének a római pápának óhajtását betöltsék és

* THEINER, Monum. Hung. I, 1207—1212. 1222—5. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 328. 331. 333. 336. 337.

akaratához alkalmazkodjanak, Budán 1351 október 11-én kelt megbízó levelökben a legelterjedtebb fölhatalmazást állították ki követjeik, János veszprémi püspök és kanczellár, nem különben Wolfhardt Ulrik, Mosony, Vas és Soprony főispánja és Óvár várnagya részére, hogy a pápának vagy megbizottjának átszolgáltathassák a magyar király seregei által elfoglalva tartott apuliai részeket, föntartván csupán a salernoi herczegség és a szent-angyalhegyi javadalmi uraság czímét. Hogy kivonják e részekből a magyar király tisztjeit és népeit, a kivonulók ellátásáról és biztonságáról kellően gondoskodván. Ha kik pedig vissza akarnának maradni, valamint a benszülöttek, kik a magyar király pártján valának, azoknak semmiben bántódások ne legyen. Lajos király a pápa kezébe tette le az egész nápolyi ügyet remélvén, hogy a szent-szék igazságot szolgáltat neki. A pápa lelkiismeretére hagyja, hogy végezzen belátása szerint. A követek tárgyalhatnak a fogoly herczegek megszabadítása ügyében is. Minthogy végre jámbor lelkek ott is vétket látnak, a hol talán nincs is: kéri a pápát, hogy kegyelme fölöslegéből bűnbocsánatot adjon mindazokban, mikben netán emberei az egyházat megbántották volna.

VI. Kelemen pápa bőséges hálát mondott Lajos magyar királynak, ki az egyház iránti hűséget és hite tisztaságát jóllehet százszor, de soha oly fényesen meg nem mutatta, mint jelenben, midőn a békét helyre állította, s oly nagylelkűséget és kegyességet tanúsított, mely az ő, a pápa óhajtásait felül múlja. Az Isten tartotta meg őt hitében, buzgalmában. Óvja minden gonosztól és virágoztassa föl országát, szilárdítsa és örökre állandósítsa trónját.

A mi a pápát ily magasztos hangulatba hozta, azt megértjük Johannának és Tarantói Lajosnak küldött leveléből: «Az irgalmas Isten, ki könyörűletét, ha haragszik se tudja megvonni tőlünk, a magyar király szívét békére hajlította, mely király az előbbi megállapodások daczára az egész

pénzösszeget, mely neki fölajánlva volt (sibi oblata fuerat), az apostoli szent-szék iránti tiszteletből teljesen visszautasította (repudiavit omnino)». Értesítette őket továbbá, hogy a magyar hadak az általok megszállott helyeket a fölszereléssel és eleséggel együtt a bragai érseknek, és San-Marciale Péter úrnak, mint pápai biztosoknak át fogják adni és három hónap alatt Siciliából ki fognak vonulni, hogy végre a királyi herczegeket is szabadon bocsájtja a magyar király. Minthogy pedig a veszprémi püspök, noha igen kéretve, ezen ügyek elintézése végett a helyszínére, Siciliába menni szíveskedik, inti a királyi párt, hogy e főpapot, a lehető legnagyobb kedvezéssel fogadja. (1352 február 1.)

A következőkben a pápa, a magyar követek és a nápolyi királyi pár arról rendelkeznek, hogy a békekötés pontjai Lajos magyar király óhajtásához képest végrehajtassanak.

A pápa biztosait, a nevezett érseket és lovagot akkép nevezte ki, hogy az *ő nevében* vegyék át, őrizzék és kormányozzák Sicilia mind azon helyeit, melyeket ott a magyar király még bírt. Meghagyta egyúttal a magyar király helytartóinak, hadnagyainak és egyéb tisztjeinek, hogy a kezökre bízott helyeket minden fölszereléssel együtt a pápai biztosok kezére szolgáltassák.

Ugyan ő meghatalmazta a veszprémi és zágrábi püspököket, hogy betöltetvén a békepontok, teljes föloldozást és bűnbocsánatot adhassanak mindeneknek, kik a nápolyi hadjáratban bármiképen részesek voltak.

Megígérte továbbá a szent-atya, hogy Lajos királynak minden bántását, melyeket ellene s az egyház ellen elkövetett, megbocsájtja, s hogy ezeket rajta, országán, örökösein, utódain vagy szövetségesein megtorolni nem fogja. Megígérte azt is, hogy Lajos Sicilia királya és Johanna Sicilia királynője szintén teljes bűnfeledést fognak hirdetni

mindazon alattvalóik számára, kik ellenök föllázadtak s a magyar király pártjára állottak.

A pápa a magyar király követeit, kik közt harmadikul László egri prépost is említtetik, nem különben visszatérő népét a tengeren egész Zengig, Szlavonia határaig, a szárazon Asculoig, az anconai őrgrófságig minden vagyonukkal együtt a maga s az apostoli szent-szék oltalmába és pártfogásába vette és mindeneknek megtiltotta, nehogy sérelmet kövessenek el rajtok. Megígérte nekik, hogy bántani őket senkisem fogja, sőt ha kívánják, a nápolyi kormány illő díjért hajókat is rendel ki számokra.

Pártfogásába vette továbbá néhai Endre herczeg udvari embereit, kik Nápolyban akartak maradni és megtiltotta a nápolyi királyi párnak, meg másoknak is, hogy ezeket személyökben avagy vagyonukban sértsék.

Viszont János veszprémi püspök és Ulrik főispán a pápa jelenlétében ünnepélyesen tiltakoztak az ellen, mintha a magyar király a salernoi herczegség és szent-angyalhegyi javadalom czíméről is, melyet atyja régtől fogva viselt, azonképen ő is visel a jelenben, lemondott volna.*

XX.

MINDEZEK 1352. évi február hava első felében történtek, s a pápa már azt hitte, hogy mindent a legjobban elvégzett, midőn Lajos magyar király levélben értesíté Guido bíborost, hogy követei, a veszprémi püspök és Ulrik főispán, kiket a nápolyi ügyek befejezésére küldött az apostoli szent-székhez, oly egyezséget kötöttek, mely iránt se tőle, a királytól, sem a királyi tanácstól utasítva nem voltak, és erről előlegesen nem is értesítették őt. Ennek

* FEJÉR, CD. IX/II, 2. — THEINER, Monum. Hung. I, 1228—1240. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 343. sz.

következtében új követeket küldött a siciliai részekbe és meghagyta ottani híveinek, hogy a kezeikre bízott városokat és várakat át ne szolgáltassák, mielőtt magának a békeügy állásáról bővebb tudomást nem szerez.

Képzelhető, mily zavart okozott e levél Avignonban. A pápa nem akarta hinni, hogy oly szilárd jellemű férfiútól, mint a magyar király, ilyen levél érkezhetett. Ő, a pápa, maga látta a nagy, függő pecséttel ellátott okiratot, melyben kellő és elégséges meghatalmazás foglaltatik a veszprémi püspök és a főispán, mint királyi megbizottak részére.

Ép azért a pápa tántoríthatatlanúl bízik Lajosban a magyar királyban. De minthogy a fogoly herczegek még nincsenek szabadon, a siciliai várak sincsenek még átadva, a magyarság még mindig bennök ül; az Isten irgalmára kéri őt, álljon szavának. (1352 május 28.)

Mi volt Lajos akadékoskodásának oka, arról egyenes tudósításunk nincsen. De aligha csalódunk, állítván, hogy Lajos nápolyi hívei személyét és vagyonát a bosszúálló nápolyi udvar elől biztosítva nem látta; sőt fordulhattak elő esetek, midőn ezeket tényleg már bántalmazták. Mind erről Orsillo Minutulo kanonok által értesülhetett Lajos. Ugyanis VI. Kelemen pápának levele fekszik előttünk, melyből arról értesűlt Lajos király, hogy jóllehet a szentszék már írt a siciliai királynak, miszerint az ő volt híveit ne bántsa, most még különösen közben járt Orsillo Minutulo nápolyi kanonok érdekében, kit a magyar király iránti tiszteletből pápai káplánynak nevezett ki.

Valóban, a siciliai királyi pár több rendű okleveléből látjuk, hogy ismételve általános bűnbocsánatot biztosítanak azok számára, kik az utóbbi háborús időben ellenök harczoltak. Föl vannak számosan név szerint említve. Lallo Camponesco is tovább bírta az abruzzoi grófságot, melyhez húsz várad tartozott.

A tarantoiak számára, kik e várost a magyar király érdekében ostromolták, külön kegyelemlevelet adtak ki. A pápa a bíborosok tanácsából még egy bullát állíttatott ki, melyben fogadja, hogy a magyar-nápolyi hadjárat miatt compromittáltakat sem ő, sem utódai se megidézni, se másként zaklatni nem fogják.

Ezek után indíttatva érezte magát Lajos magyar király még egy követet küldeni Avignonba Pál gurki választott püspök személyében. Ez meghatalmazásánál fogva megerősítette mindazt, amit János veszprémi püspök és Wolfhardt Ulrik főispán megígértek, és azon biztosítást adta, hogy a fogoly herczegeket szabadon fogják bocsájtani. Különösen szóba került még a 300,000 arany forintnyi kárpótlás is, melyet Lajos szavához híven a pápa kedveért elengedett. Ennek — úgy tetszik — viszonzásáúl történt, hogy a gurki püspök megjelenvén a consistoriumban, arra kérte a szent-atyát, miszerint a magyar királynak azon költségei födözésére, melyeket a tatárok és más hitetlen népek ellen viselt háborúi igényelnek, engedje át a magyarországi egyházi jövedelmeknek, egyébként a pápai kincstár javára szedetni szokott tizedét. — A pápa készségesen hajolt a magyar király követe kérésére és megengedte, hogy az 1352. évi november hó első napjától számítandó négy évig az összes magyarországi egyházi javak tizedét a mondott czélokra fordíthassa. Egyúttal megbízta a zágrábi, váradi és csanádi püspököket, hogy e tizedet a pápai dézsma-szedőktől behajtván, a királynak szolgáltassák át.

Ezek után a pápának még csak egy kívánsága maradt fönn: a herczegek megszabadulása. Ismételve esdette tehát Lajost, hogy ezeket bocsássa szabadon és tisztességgel kísértesse el őket az aquiléjai patriarchához. Lajos végre a pápa ezen óhajtását is teljesítette.

Úgy értesülünk, 1353 januárban a herczegek már

Padovába megérkeztek s innét nagy örömmel útaztak tovább Nápoly felé.*

A nápolyi ügyek utójátékáúl tekintendő, hogy Durazzoi Róbert herczeg, a legifjabbik a fogságból megszabadult királyi herczegek között, kit a pápa leveleiben gyermeknek nevez, alig szabadult ki Visegrád várából, a rajta megtörtént méltatlanság tudatában párviadalra hítta ki a magyar királyt, ki e vakmerőségen annyira fölindúlt, hogy majdnem új hadjáratot indított Sicilia ellen. De még inkább fölháborodának e merészségen Lajos a siciliai király és Róbert, a király bátyja, ki a konstantinápolyi király czímét viselte. Ezek ketten bocsánatot kértek Lajos magyar királytól és a királyi családtól, minthogy nekik e vakmerőségről tudomások nem volt, és mindenképen azon voltak, hogy a fékevesztett herczeg kihívását visszavonja. A magyar király megengesztelődött. Ellenben II. János franczia király, noha nem rossz viszonyt tartott a magyar udvarral, kedvét lelte a Durazzoinak e hóbortján, lovaggá ütötte és háromezer franczia lirát rendelt évdíjúl (e különben is közeli rokona) számára.**

Egy más utójátéka is volt a nápolyi hadjáratnak. 1361. év elején megjelent Magyarországon egy ember, ki magát Endre királynak, Lajos király öcscsének mondotta, állítván, hogy őt nem gyilkolták meg, mert jókor értesülvén az ellene szőtt ármányról, idején megmenekűlt, helyette aztán kamarása szenvedett halált. Ő félelmében a tengeren túl, idegen földre költözött, hol akkorig rejtőzék.

* THEINER, Monum. Hung. I, 1241. 1246. 1248—1253. sz. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 344. sz. — FEJÉR, CD. IX/II, 67. — *Hist. Cortusior.* MURATORI, XII, 925. — CAMERA, Giovanna I, 130.

** NICOLA D'ALIFE, Arcani Historici di Giovanna I. az *Anjouk. dipl. Eml.* II, 350. sz. — Megjegyzem e helyt, hogy némi, ha nem is egészen világos adataink vannak arra nézve, hogy a két durazzoi herczeg hamarabb szabadúlt ki visegrádi fogságából, mint a két tarantoi. Ez esetben még inkább megfejthető volna az ok, mely miatt Lajos királyunk, a mint előadtuk, a békeművet, közvetlenűl befejezése előtt még egyszer megakasztotta.

Ez ember minden mozdulatában hasonlított Endre királyhoz elannyira, hogy sem a király, sem az urak, sem az anyakirályné nem volt tisztában az iránt, csalóval van-e dolgok. Lajos király elfogatta az illetőt és Budán őriztette, míg végre bevallotta a nyomorúlt, hogy egy tímár fia.[1]

Hogy ily expeditió, mint a nápolyi, jó és rossz értelemben termékenyítőleg hatott a magyar szellemre, kétségtelen.

Lajos király katonái közűl többen visszamaradtak vagy visszamentek Itáliába, közöttük Toldi Miklós a regeszerű hős, és ott a condottierek közé állottak.[2]

Mások zárdákba vonúltak s ott jó cselekedetek közt töltötték el éltöket, mint a szent-ferenczrendű boldog *Antal*, ki Folignoban, 1371-ben a szentség hírével halt meg s e városban maig is a vallásos tisztelet tárgya.[3]

Különösb viszontagsága volt Kriszafánfia György vitéznek, ki I. Lajost Nápolyba követte volt, ott előkelő tisztségeket viselt és iszonyú kegyetlenségeket követett el. A bűntudattól kínoztatván, a hadjárat végeztével a pápai udvarba ment, hogy föloldozást nyerjen s innét peletenczeképen elzarándokolt Irlandba szent Patrik purgatoriumához.[4]

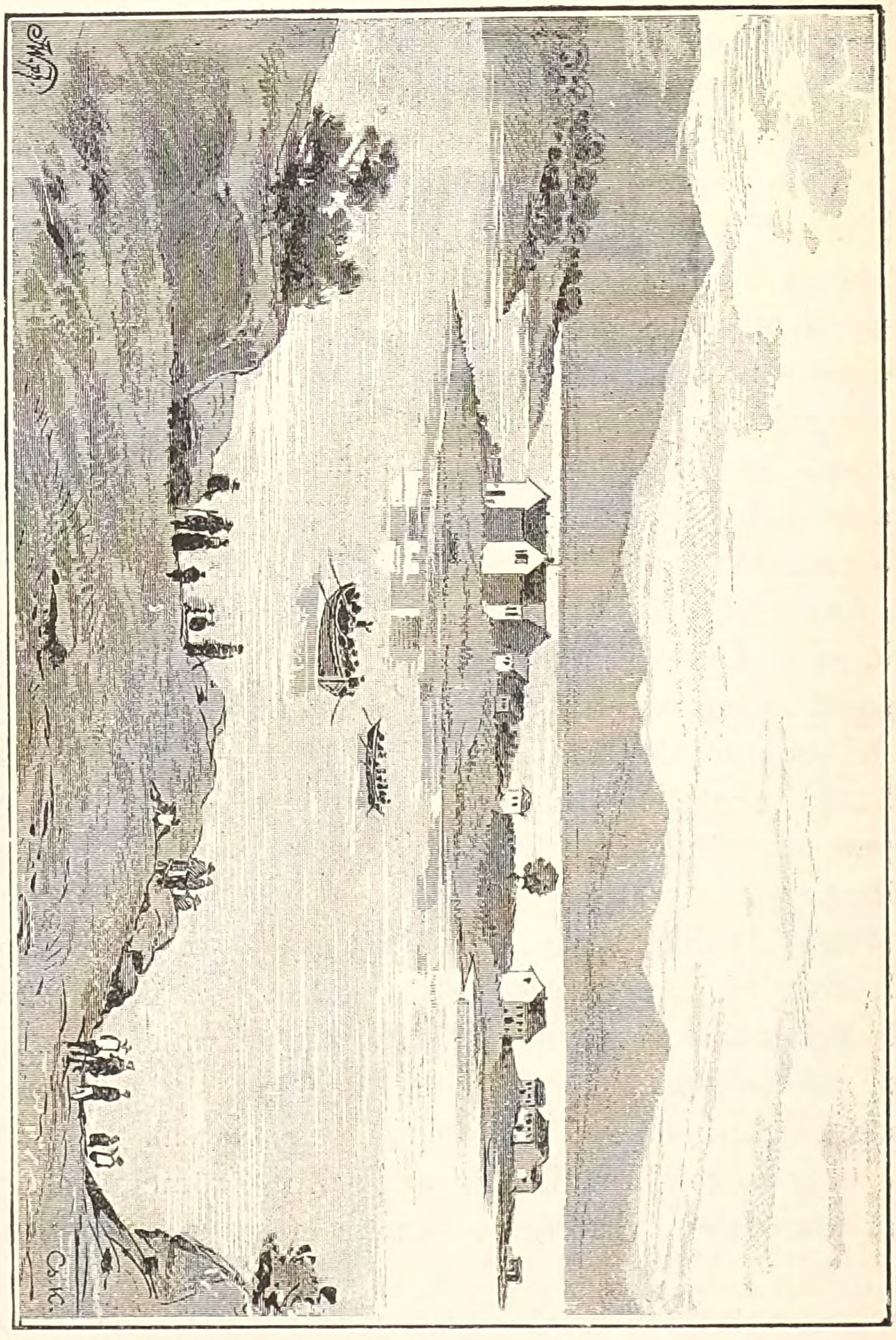
Szent Patrik vagyis Patricius (377—459.) Irland apostola volt. Hanem apostolkodása kezdetén a vad ireket a túlvilági kinok és örömek előadásával se tudta a keresztény életnek megnyerni. Ezek kijelentették, hogy nem hisznek szavának, csodatételeinek sem, hacsak valamelyikök a gonoszok kínjainak s az igazak örömeinek tanúja nem lesz. Isten tehát maga vezette ki szentjét egy magá-

1 *Anjouk. dipl. Eml.* II. 415.

2 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 463. 464. számok. V. ö. SZILÁDY Áron szép értekezésével, mely a Régi m. költők tára IV. kötetében (341. és kk. ll.) megjelent.

3 (PRILESZKY,) Acta sanctor. Ung. I, 284. l.

4 Több eddig kiadatlan kézirat szól György vitéz viselt dolgairól, melyeket érdekesen ismertet TOLDY Ferencz a Századokban. (V, 229.)

59. HOLY ISLAND, MELYEN SZ. PATRIK PURGATORIUMA ÁLLOTT.

nyos helyre, s egy kívűlről sötét, kerek barlangot mutatott neki, mondván: A mely igazhitű és őszinte vezeklő e barlangba leszáll, abban egy nappalt s egy éjjelt időzni fog, az minden bűnétől feloldatik, s azon átmenvén, nemcsak a gonoszok kínjait, de a jók örömeit is látandja». Ekkor az Úr eltűnvén szent Patrik szemei elől, ez örvendezve a kinyilatkoztatásnak, azon a helyen legott templomot épített, melléje szent Ágoston szabályait követő szerzetes kanonokokat telepített, ama barlangot fallal vétette körűl, az ajtóra zárt vetett, nehogy abba valaki könnyű elmével behatoljon, a kulcsot pedig a templom perjelére bízta. — Még szent Patrik idejében sok bűnbánó leszállott e barlangba, kik visszajövén, iszonyú kínszenvedésekről hoztak hírt, melyeket láttak és tapasztaltak. Mivel pedig sok ember tisztult e barlangban bűneitől, a hely szent Patrik purgatoriumának neveztetett.*

Itt járt tehát György vitéz — aligha az első, semmi esetre sem az utolsó földiei közűl.**

Mit tartsunk Villani Máté (lib. II., cap. 29.) azon állításáról, hogy a szent-szék fölmentette Johanna királynőt az Endre halálában való bűnrészesség alól, miután Johanna azt vallotta, tanúkkal megbizonyította, hogy varázslat alatt állott, mely férjétől elidegenítette és hallván Endre jajveszéklését, fogva tartotta: nem tudjuk.

Történetbúvárok előtt hitele nem mindig van Matteo

* *Acta Sanctor.* Martii tom. II, Antv. 1668. 588. l. — Fekszik pedig e purgatorium a Szent-Szigeten (Holy-Island), mely a *Derg*-tó nyugati partja közelében terűl el. Ma már nyoma sincs rajta se zárdának, se barlangnak; mind a mellett évenkint számos ájtatoskodó látogatja a szigetet a nyári hónapokban ma is.

** *Tót Lőrincz*-ről, I. Lajos király tárnokmesteréről, tudjuk, hogy ott járt a pokolban, mint sz. Patrik purgatoriumát nálunk nevezték. — III. Edward angol király 1358 okt. 24. bizonyságot tesz arról, hogy «nobilis vir *Malatesta* Ungarus de Armenio miles ... nuper a terra sua descendens ... Purgatorium s. Patricii ... visitavit, ac per integræ diei et noctis unius spacium, ut est moris, clausus manserat in eodem.» (Ez a Rimini Malatesták közől való. RYMERI, Fœdera III, 174.) — *Tar* Lőrincz (1406. királyi főpinczemester) ily útjáról Tinódi Sebestyén értesít. *(Régi m. költők Tára,* III, 357. lap.)

Villaninak;* más részt pedig föntebbi adatát se más krónikások, sem oklevelek nem hitelesítik.

Tudjuk, hogy a pápa Johannát és a királyi herczegeket De Beaux országbíró illetékessége alól kivette és a vizsgálattal ellenök Bertrand bíborost bízta meg, ki azonban nem találta időszerűnek e kérdéssel foglalkozni. Tudjuk továbbá: mikoron Johanna Avignonban tartózkodék (1348), három bíborost bíztak meg kihallgatásával; de midőn a pápa peremtorius határidőt szabott megjelenésére, annyira megneheztelt, hogy bucsúszó nélkűl távozott Avignonból. Tovább nem hallunk törvényes eljárásról a királynő ellen, noha pápai leveleknek e kérdésre bővében vagyunk.** A történelem azonban soha se fogja Johannát fölmenteni a férjgyilkosság vádja alól.

* «Man darf nicht immer dem Matthäus Villani trauen, wenn seine Nachrichten nicht durch andere historische Data und Urkunden bestätigt werden,» úgymond egyebek közt Lebret.

** Legközelebb úgy értesűltem, hogy a vatikáni gazdag levéltár még sok, eddig kiadatlan okiratot rejt, melyek Lajos király korára vonatkoznak; minthogy ez okiratok kiadása mentűl előbb megtörténik, lehet, ott találunk bővebb fölvilágosítást.

60. CSATAJELENET AZ ANJOU-KORBAN.

MAGYAR

TÖRTÉNETI ÉLETRAJZOK

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ÉS

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1892

NAGY LAJOS

1326–1382

IRTA

PÓR ANTAL

II. FELE

(III—VI. KÖNYV)

BUDAPEST

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT KIADÁSA

1892

HARMADIK KÖNYV.

I.

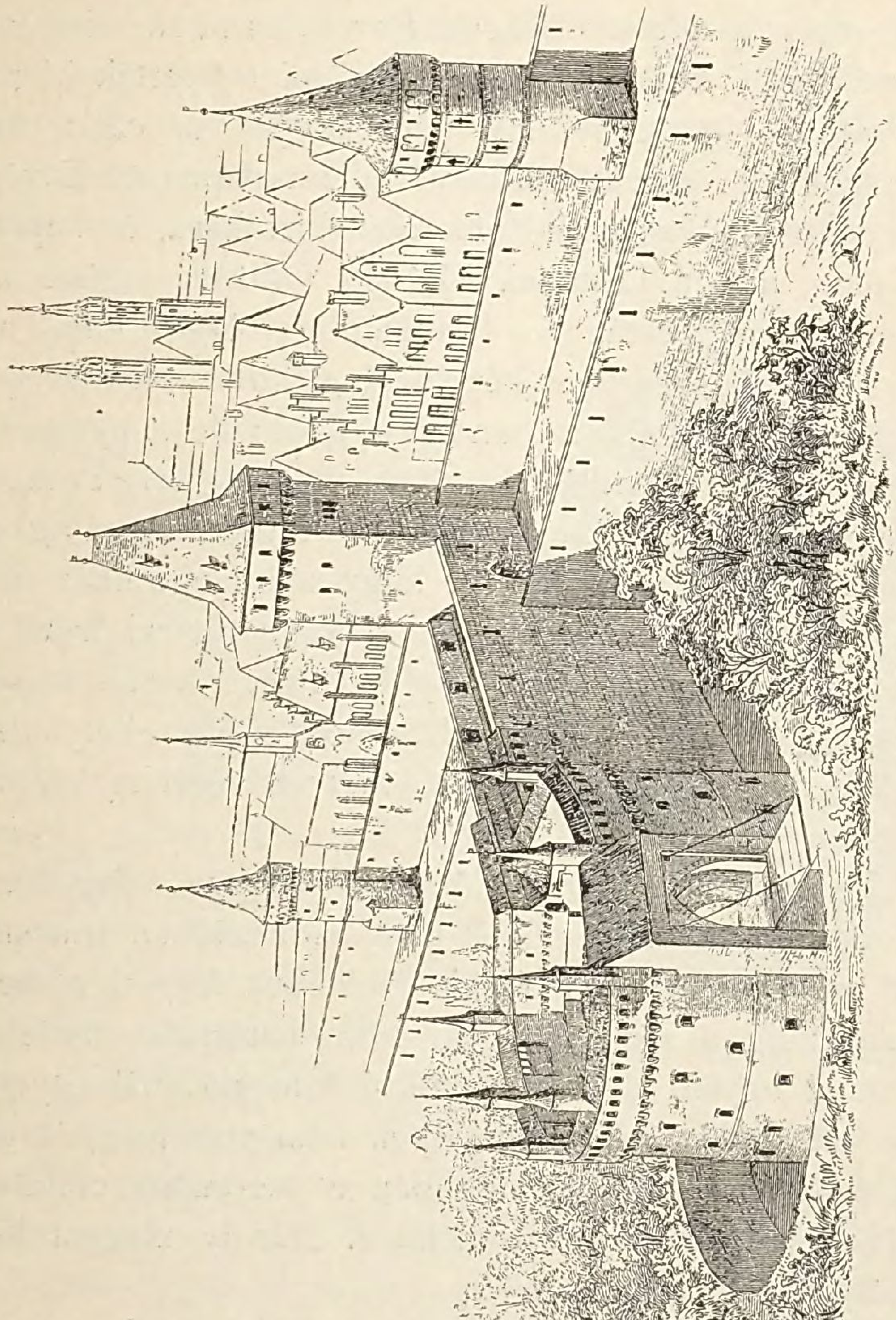
Lajos magyar király politikája innentúl más irányt vett. Ami eddig minden gondját igényelte, Sicilia birtokba vétele, immár háttérbe szorúlt. Sokkal közelebb fekvő, könnyebben elérhető czélok érdekelték: Lengyelország, melyre örökösödési kilátásai voltak, megvédése; Dalmáczia visszafoglalása és a magyar hegemonia kiterjesztése az alsó-dunai tartományokra. Ezek voltak a közvetlen czélok, melyeket maga elé tűzött.

Lengyelország a XIV. század elején a Kárpátoktól a balti tengerig terűlt és magában foglalta Kis- és Nagy-Lengyelországon kívül Felső- és Alsó-Sziléziát, Maszoviát, Kujáviát Dobrzyn, Kulm és Michelov herczegségekkel, nem különben a tengermelléki Pomerellát vagyis Kis-Pomerániát. Hanem ezen tartományok is számtalan részre fölosztva, külön-külön herczeget uraltak, mert az atya rendesen annyi részre osztotta fel birtokát, ahány örököse, fia volt. Az összetartozás tudata az egyes részek közt vajmi kevéssé volt kifejlődve. Az egységet pusztán a fejedelem személye képviselte azon mértékben, melyben az uralkodásra termett volt. Minden egyéb tekintetben a laza fœderalismus sivár képét mutatta e birodalom. Nem csuda, ha

ily centrifugális hajlamok mellett a szélek letöredeztek, s a lengyel föld számos külső és számtalan belellenség martaléka lett. A cseh királyok elhódították Sziléziát, a lakosoknak, kivált a német gyarmatosoknak, nem épen ellenkezésével. A német lovagrend pedig elzárta Lengyelországot a tengertől — elfoglalván Pomerellát s a vele szomszédos herczegségeket. A pogány litvaiak és tatárok végre évenkint be-beütöttek az országba, rabolván és ellenállás nélkül pusztítván mindent, amit értek.

E veszélyek megdöbbentették a jobb gondolkozású hazafiakat; belátták a nemzeti egység és a királyság helyreállításának szükségét. Lokietek Ulászló vállalkozott erre. VIII. Bonifaczius pápa kedvezésével kezdetben ugyancsak Kis-Lengyelországban s annak fővárosában, Krakóban tartotta magát; de lassankint Nagy-Lengyelország papságát és nemességét is megnyerte. Ekképen egyesülvén személyében e két főtartomány, a korona elnyerését és Pomeránia visszafoglalását tűzte ki föladatáúl. Egyik czélját nem nehezen érte el: Krakó székesegyházában 1320 januárban a gnezeni érsek által megkoronáztatta magát s ez által Lengyelország egyesülését biztosította. Másik czélja a Lengyelországhoz tartozó éjszaki részeknek, nevezetesen Pomerániának visszaszerzése a német lovagrendtől, sokkal nehezebben volt elérhető.

A lelkesedés, mely a keresztes hadjáratokat létrehozta, szünedezvén, a német lovagrend, szintén e lelkesedés szülötte, nagyrészint Felső- és Közép-Németországban telepedett meg, és kivált a betegápolással foglalkozott, midőn a maszoviai herczeg meghítta, hogy a pogány poroszok megtérítésére vállalkozzék. Salza Herman, a rend nagymestere, a pogányok megtérítésére készségesen vállalkozott, és kérésére II. Frigyes császár megerősítette nemcsak azon adományokat, melyeket a lovagrend Maszovia herczegétől kapott, hanem biztosította számára minden fog-

62. KRAKÓ.

lalásait ugyanazon jogokkal, melyekkel a birodalmi fejedelmek országaikat bírják.

Nem lehet czélunk előadni, mint foglalták el kemény harcz után a német lovagok Poroszországot, mint jártak nyomukban a német gyarmatosok, mint írtották ki a pogánysággal a lakosok szláv nemzetiségét, új czélt tűzvén ki magoknak: egy éjszak-német állam alapítását. E végből törekedett a lovagrend Pomeránia birtokára, és kapott az alkalmon, midőn Lokietek Ulászló fölhítta, segítse megvédeni Lengyelországot a brandenburgi őrgróf ellen, minthogy egyedül erre nem képes. Megvédte a lovagrend és elfoglalta Pomerellát a brandenburgitól; de a nyújtott segélyért akkora számlát készített, hogy egész Pomerella nem látszott annyit megérni. Megtartotta tehát zálogképen a megszállott tartományt, sőt hogy némi jogczímet is szerezzen hozzá, megvette pénzen a brandenburgi őrgróf vélt jogait és igényeit e tartományhoz. Pörre került a dolog. A pápa által kinevezett bírák a lovagrend ellen döntöttek. De mit ér az olyan ítélet, melyet végrehajtani nincs erő, nincs hatalom?

Ulászló belátta, hogy előbb-utóbb fegyver fog dönteni e kérdésben. Ezért hatalmát benn az országban izmosítani, kívűl szövetségeseket keresni törekedett. Egyetlen szövetségese eddig a pápa volt, ki iránt határtalan tisztelettel viselteték ugyan, de aki erkölcsi támogatásnál egyébbel, habár ez abban az időben épen nem volt jelentéktelen! nem szolgálhatott neki. Azonban a szerencse csakhamar más szövetségest is hozott neki, I. Károly magyar király személyében.

Az özvegységre jutott magyar király megkérette Erzsébetnek, Ulászló leányának kezét. Erzsébet egyénisége s azon körűlmény, hogy örökösökkel ajándékozta meg férjét, szorosabb köteléket font a magyar és lengyel dinasztiák közt, mely, ha rövid időre is, a magyar és lengyel korona

egyesítésére vezetett, közvetlenűl pedig nagyban emelte Lokietek tekintélyét a fejedelmek tanácsában, valaminthogy vejének segítségére mindig kész hatalma növelte önbizalmát. Nem kisebb jelentőséggel bírt Lengyelországra királyának szövetsége Gediminnel, a litvaiak fejedelmével. Gedimin, ki ifjú, harczias népével az oroszok hátrányára csak imént nagy birodalmat alapított, épen a német lovagrendnek volt legfélelmesebb ellensége. Lokietek fia, Kázmér herczeg számára feleségűl kérte Gedimin leányát, Aldonát, ki a keresztségben Anna nevet nyert és nászhozományúl huszonnégyezer fogoly lengyelt hozott, kiket a király azonnal szabadon bocsájtott.

63. LÁSZLÓ KALOCSAI ÉRSEK PECSÉTJE.

A lovagrend megmérte e készülődések hordó erejét, betört a még csak készülődő Lengyelországba s embertelen kegyetlenséggel mészárolta a férfiakat és asszonyokat, gyermekeket és aggokat, elhamvasztott vetést és falvakat. A következő évben visszaadták a lengyelek, litván és magyar segédcsapatokkal megerősödve, a kölcsönt, nem kevesebb vadsággal pusztítván el a könnyű magyar lovasság elől a váraikba menekűlt lovagok tartományát. Így folyt aztán e viszontagos mészárlás és pusztítás végső eredmény nélkül évekig, csaknem közvetlenűl Lokietek Ulászló haláláig, midőn kegyes férfiak, úgy tetszik a pápai követek, közbe vetették magokat, hogy a vérontásnak határt szabjanak, és választott bírákra, a cseh és magyar királyra, bízzák a vitás ügy elintézését.

A választott bíróság csak 1335. évi októberben és novemberben űlt össze Visegrádon. Fényes kísérettel jöttek a fejedelmi vendégek és a magyar király nagy ünnepséggel fogadta őket. Lajos fia, ki akkor már kezdett szerepelni, főpapjai és főurai élén, kik közűl Csanád esztergami érsek, Frater László kalocsai érsek és királyi kanczellár, Druget Vellermes nádor, Lipóczi és Nekcsei Demeter királyi tárnokmester, Szécsényi Tamás erdélyi vajda és szolnoki ispán, Miczk szlavon bán az Ákos nemzetségéből, Nagy-

64. LIPÓCZI DEMETER TÁRNOK-MESTER PECSÉTJE.

Martoni Pál országbíró egy alkalommal s e sorban névszerint említtetnek. Elsőnek érkezett Kázmér lengyel király Ulászlóval, Leczyc és Dobrzyn herczegével, Chartresi Galhard pápai követtel és udvara legelőbbkelő méltóságaival. Utána János cseh király és alighanem vele a német rend követei: Reuss Henrik, Sparrenbergi Maklár és Brunigsheimi Konrád. Utóbb érkezett a cseh király fia, Károly morva őrgróf, később e néven IV. császár, míg Rudolf szász herczeg, Boleszló sziléziai herczeg és Liegnitz ura, Vitigo meisseni és János alamóczi püspökök, Kolditzi Timó,

65. KÁZMÉR LENGYEL KIRÁLY ARCZKÉPE.

Lipai Henrik számos másokkal, részben legalább, kíséretében jöttek.

E fényes fejedelmi gyűlés egyik czélja, a tárgyalások a cseh és lengyel király közt, minden nehézség nélkűl ért eredményt; de nem oly könnyen egyenlődtek ki a német lovagrend és Lengyelország közt elmérgesedett viszályok. A tanácskozások és egyezkedések már november elején kezdődtek, de csak november 26-án értek olyan, amilyen befejezést. Pomeránia a lovagrendé maradt: oly föltétel, melyhez Kázmér király kénytelen-kelletlen hozzájárúlt ugyan, de melytől a lengyel nemzet ép úgy idegenkedett, mint Kázmér utódja, Lajos király,* valaminthogy a magyar királyi ház egyáltalán nem volt rávehető, hogy Pomeraniáról lemondjon, minek oka a következőkben rejlék:

Kázmérnak figyermeke, kire a lengyel koronát szállíthatta volna, nem volt; legtöbb igényt tarthatott tehát örökéhez nővére, Erzsébet magyar királyné és ennek gyermekei. Kázmér maga ifjúságától fogva nagy vonzódással viselteték magyar rokonai iránt, míg a lengyel főurak előtt a magyar államnak többször jótékonyan tapasztalt hatalma és tekintélye kívánatossá tette a két nemzet közötti mennél szorosb viszonyt. Másrészt I. Károly király is mindent elkövetett volt, hogy a lengyel nagyokat magának megnyerje. Így történt, hogy terve, a lengyel koronát fiai egyikének biztosítandó, nem ütközött nehézségekbe.

Kázmér hamar egyességre jutott országa főpapjaival és főuraival, kikkel 1339 juliusban Visegrádra jövén, itt a következő trónörökösödési kötést csinálták: I. Károly király megígérte, hogy a Lengyelországtól elszakított részeket, jelesen Pomerániát visszaszerzi; fogadta, hogy új adókkal

* L. ily czímű értekezésemet: *Tót Lőrincz*, a Századok 1891. évfolyamában, a hol a kútfőket is idézem, melyekhez azonban hozzáaadandók a *CD. Moraviae* VIII. kötetében található adatok.

nem terhelendi a lengyeleket és csorbíttatlan meg fogja hagyni jogaik és szabadságaik élvezetében, idegeneket sem fog alkalmazni országos méltóságokra. E föltételek mellett elfogadta Kázmér unokaöcscsei valamelyikét utódjának, föltéve, hogy magának figyermekei nem születnek. Ezt a kötést írásba is foglalták, de az oklevelek felőle — úgy látszik — elvesztek.*

A rokoni szeretetet Kázmér király fokozott mértékben vitte át Lajos királyra, kit valaha térdein ringatott, és aki viszont őt, a lovagias és szeretetreméltó nagybácsit gyöngéd ragaszkodással szerette. Az időben az atyafiságos indulat a fejedelmek között ritkán hatott mélyre, legtöbbnyire a politikai momentum volt a mérvadó. Kivételt képeztek mindenesetre a lengyel és magyar királyi családok, melyek valamint egymást bensőbben szerették, úgy egymást, mint már föntebb előadók, hathatósan segítették.

II.

Miközben Lajos magyar király Siciliában járt seregével, Kázmér lengyel király Volhyniába, mely Lubart litva herczeget uralta, ütött; a Szan és Styr folyók közötti tartományt elfoglalta és örvendezve írta a pápának, hogy akkora országot szerzett, melyen egy érsekséget és hét püspökséget lehet alapítani.**

Azonban ez öröm kissé korai volt, minthogy a litvaiak nem könnyen engedték át sajátjokat s azt visszafoglalandók, pusztító hadjáratot indítottak Lengyelország ellen. S ekkor a szerencse mintha végleg hátat fordított volna Kázmér-

* *Budai Krónika*, i. h. 254: «confecerunt evidens instrumentum». V. ö. FEJÉR, CD. IX/II, 201.

** THEINER. Monum. Polon. I, 702. — Hogy e hadjáratában is segítette Lajos Kázmért, kitünik a *dubniczi Krónika* azon epizódjából, melyet Kornisi Jaksóról alább közlünk, Jaksó ez alkalommal rabolhatta meg a királyi pénztárt.

nak, ki szorultságában a pápához és a magyar királyhoz fordúlt segítségért.

Lajos király sietve gyűjtötte össze hadát, melylyel 1351 junius 19-én indúlt meg Budáról; junius 24-én már Kassán volt; innét Krakó felé vette útját és Krakóban nyolcz napi pihenőt tartott.

Aztán megindúlván a hadjárat, az egyesült magyar-lengyel sereg fényes előmenetelt tett. A litvaiakat kiszorította Galicziából és Ladomeriából, vagyis Vörös-Oroszországból, mely voltaképen magyar birodalom volt, és elfogta Lubart fejedelmet egy várban, melynek megvétele sok vérvesztésbe kerűlt.

Julius 27-én Sandomirban állt Lajos hadi szállása, nemsokára aztán Lublinban, Litvánia határszélén. E helyütt a lengyel király igen veszedelmesen megbetegedett. Állapota oly válságos lett, hogy a lengyel főurak siettek ünnepélyes eskükkel Lajost biztosítani arról, miszerint híven állanak mellette és fogadják őt királyoknak.

Jellemző az itt uralkodott hangulatot ismernünk, melyet János atya, a király gyóntatója a tábori életben, nem ritkán talán a kupák mellett hallott. Hogy Lajos király igen, de István herczeg nem kell a lengyeleknek se királyúl, se helytartójáúl. Németet se küldjön a király a nyakukra, példáúl a Wolfhardt urakat, mert ezeket nem szívelik. «Amely napon németet küldesz hozzánk várnagyképen, — hogy ezt mondották a király szemébe, — tudd meg, elpártolunk tőled.» Hadba is csak azon föltétel alatt ajánlkoztak szállani a király mellett (valószínűleg csak a szegényebb nemesek, kikkel János barát bizalmasban társalgott), ha ad nekik annyi zsoldot, a mennyiből kitelik jövésök, menésök és még a honn maradt család fönntartása is.

Hogy krónikásunk szavahihető tudósító, kétségen felűl kitűnik abból, mert e föltételek egyike, az idegenekről, már

stipulálva volt; másika, a hadi zsoldról, utóbb nyert megoldást.

Visszahagyván Kázmért Lublinban, Lajos király élére állott az egyesült lengyel-magyar seregnek. Tizenöt napi útat tett még a litvaiak országában rengeteg erdőségek közt, s aztán megállapodott. A hadjárat czélja el volt érve.

A magyar király bölcs mérséklete békére intett annál inkább, minthogy nem akarta a megtört ellenséget a végső kétségbeesésig szorítani. Lehettek a litvaiaknak még szövetségesek is. Olgierd és Lubart atyafiságot tartottak a moszkvai nagyfejedelemmel, és a vakbuzgó oroszok már akkor hajlandóbbak voltak a pogányokat, mint a római katholikusokat segíteni. Még veszélyesebbekké válhattak a kapcsaki tatárok, kik elől Magyarország éjszak-keleti végeit a hős székelyek nem voltak mindig képesek megótalmazni. Nem szabad továbbá felednünk, hogy Lajosnak bevallott és nem másodrendű föladata, mely őt e személyes hadjáratra bírta: a kereszténység terjesztése is volt. A kereszténység fölvételére pedig a litvánok közől sokan, nevezetesen Kieystut is, hajlandóságot mutatott.

Elküldé tehát Lajos király Kont Miklóst, a Tót Lőrincz fiát,* az ügyes diplomatát, nehány magyar főurral a litvánokhoz, hogy nekik békeajánlatokat tegyenek, és őket a magyar táborba meghíják. Kieystut, kinek főczélja volt Lubart megszabadítása a fogságból, hajlandónak mutatkozott. Túszokúl maradván tehát a magyarok közűl a litván táborban Marócsuk, Szécsényi Konya és Rikalffia Tarkői László, Kieystut fejedelem nagy alázatossággal megjelent Lajos király előtt és készségesen ráállott a következő békeföltételekre:

1. Kieystut és testvérei és minden népeik megkereszt-

* Akkor — úgy látszik — még királyi főpinczemestert és pozsonyi ispánt: mert erdélyi vajdáúl csak ez év vége felé fordul elő.

telkednek, ha a magyar király koronát és királyi czímet szerez Kieystutnak a pápától.

2. A litvánok kötelezik magokat, hogy a magyar király hadába szállanak, valahányszor kívántatik, saját költségeiken, ha viszont a magyar és lengyel királyok őket a német lovagok és tatárok ellen megótalmazzák, jelesen, a lovagok által elfoglalt tartományaikat visszafoglalni segítik.

3. A litvaiak érsekséget, püspökségeket és monostorokat alapítanak országukban.

4. Kieystut Budáig kíséri a magyar királyt és ott megkeresztelkedik.

5. A szerződő felek kölcsönösen szabad járást, kelést biztosítanak tartományaikban egymás alattvalóinak. Egymás közt örök békét tartanak. A litvaiak a magyar kereskedőktől vámot, adót nem szednek.

A békekötést Lajos király sátorában, augusztus 15-én pecsételték meg. Miután a litvánok, a kötés megtartását saját módjok szerinti esküvel megerősítették, Kont Miklós a király elé vezette Kieystutot, és Lajos király szintén esküvel fogadta, hogy örök barátságot tart vele és népével, minek jeléűl levétetvén Lubartról, Kieystut testvére lábáról a béklyókat, legott szabadon bocsájtotta.*

Lajos király aztán tábort bontatott és Kieystuttal Krakó felé vette útját. Kieystut három napig kísérte a királyt, ki azt hivé, hogy a lengyeleknek van szemök reá. De nem így volt; mert a litvai fejedelem kíséretével együtt a har-

* A litvai esküformát így írja le kútfőnk: Előhoztak egy riska ökröt s azt két karóhoz kötötték. Aztán fogott Kieystut egy litvai kést, az állatba hajítá s a főéren találta, mire bőségesen folyt a vér belőle, mely vérrel ő is, a többi litvaiak is kezöket és arczokat befenték, kiáltván: «Uristen tekints reánk, lelkünkre, e szarvas állatra és eskünkre!» Ezt mondván, lemetszették az ökör fejét és oly távolságra helyezték el nyakától, hogy Kieystut s a jelenlevő litvaiak a közön, mely a fej és a nyak közt támadt áthaladhatának, s ezt háromszor tették meg. — SUCHENWIRT Péter (ed. Primisser) megerősíti a dubniczi krónika fönti leírását az ifjabb Ellerbach (Puppli) és Chreutzpeckh Fridrikről írt évekeiben (I, 104., IX, 136., X, 89., XIV, 268.). A nevezett lovagok részt vettek Lajos király e hadjáratában.

madik éjjel megszökött, és haza érkezvén, a három magyar kezest szabadon bocsájtotta és királyok után küldötte. A magyar király a lengyel királylyal együtt igen elszomorodtak, megértvén, mennyire kijátszotta, megcsalta őket a litvai. De segíteni ez idő szerint a dolgon nem lehetett.

Krakóba érkezvén Lajos király, ott találta Kornisi Jaksó urat, ki az első litvai hadjárat alkalmával megrabolta a királyi kincstárt. Ugyanekkor megsebesíté a király két

66. A MEGCSÚFOLT SZERZETES.

udvari emberét, Czudar Pétert és Jakabfia Miklóst. Ezek tehát és velök Laczkfi Istvánfia Miklós most reá rohantak és szállásadó gazdájával együtt, ki őt védelmezte, fölkonczolták.

E büntetés pedig azért érte Jaksót, mondá jó János atya a koríró, mert előtte való vasárnapon, midőn Krakóban sok némettel ebédel vala, két minorita barát jöve hozzá alamizsnát koldulni, kikre dühösen rivalla: «Azt a szent Ferencz apátokat, ki titeket csavarogni tanított!» Azonnal halálfenyegetés mellett megtánczoltatta őket útcza-

hosszant, mögöttök járatván a dudásokat. A szegény megcsúfolt barátok jajgatva jövendölték meg neki, hogy a szent Ferenczen ejtett e gyalázatért szörnyű halállal fog meglakolni, mely harmadnap el is érte.*

III.

Alig kezdett tavaszodni, midőn 1352. évi február hava 22. napján Lajos király kiindúlt seregével Budáról, hogy Kieystut gyalázatos esküszegését megfenyítse. Márcz. 12-én már Szanokon volt, 21-én pedig Belcz vára alatt egyesűlt a lengyel király nagy hadseregével, mely a nevezett vár megvételére érkezett oda.

Minden arra mutat, hogy az ez évi hadjárat nem volt szerencsés a szövetséges lengyel-magyar hadakra.

A litvaiak a tatárokkal és oroszokkal szövetségben, pusztítva bekalandozták Lodomériát és Galicziát. Részletet azonban azon fölül, amit hazai kútfőkből meríthetünk, keveset tudunk.

Belcz alá érkezvén, a királyok fölszólították a várnagyot, neve szerint Drozgét, adja meg a várat. De ez ügyes ember nyolcz napig ámító szavakkal tartogatta őket, miközben várát erősítette és a védelemmel teljesen elkészűlt; ekkor aztán kereken megszakított minden alkudozást. A bosszús királyok ostromra vezették tehát seregeiket.

A csapatok meggázolták a várnak csaknem embermélységű árkait. Nehéz fegyverzetökkel nyakig láboltak a vízben, és midőn a töltés közelébe érkezének, a kilőtt nyílak, lehajított kövek és fahasábok özöne fogadta őket.

* *A dubniczi Krónika* (Fontes domest. III, 160. kk.) — Ez utóbbi jelenetet örökíthette meg nagy művész hazánkfia, Ajtósi Dürer Albert II. Miksa császár imakönyvéhez készűlt szélrajzai egyikében, melyet ime adunk.

Lajos királyt, ki itt is elül járt, fején érte a «sulyok» s a földre terítette; az elaléltat Perényi Miklós vette a hátára és vitte vissza a vízen keresztűl. Rokonának, Oppelni László herczegnek azon alkalommal, hogy első ért föl valamely toronyra, sisakját lekapták fejéről, őt pedig letökték, hogy majdnem agyonütötte magát. Rátót nemzetségbeli Lorántfia Lestákot, a király kedves udvarmesterét és somogyi vármegye-ispánt, a kő mellén érte és úgy a földre sújtotta, hogy holta napjáig megsínlette. Simont, a Móricz fiát (a Pok nemzetségből) az alsó árokból félholtan hozták vissza. Szécsi Miklós (a Balog nemzetségből), Bebek Balázs és István (az Ákos nemzetségből) iszonyú sebeket vettek. Ez utóbbi (Bebek István) királyi zászlótartó kezében négy zászlórudat törtek el; de ő tovább is tartotta volna magát, hanem ötödik zászlója már nem volt és mellőle mind elmenekültek. Ellerbach Pupelint (Puppli) nyillal sebezték meg, Albert nürnbergi várgrófot pedig valamely lezuhanó kő vagy fahasáb úgy leverte lábáról, hogy el kellett szállítani a palánktól; magához se tért, csak az ostrom után. Délig tartott az ostrom. A magyarok és lengyelek közt annyi volt a sebesűlt, hogy annak se szeri, se száma.* Benn a várban háromszázan estek el a magyarok nyílaitól.

Ki olvasta meg a várban elesettek számát? Hanem, hogy e sikertelen ostrom nemcsak a lengyeleket és magyarokat kedvetlenítette el, hanem a litvaiakat is megrendítette, kitünik a következőkből.

Másnapon, ápril elsejére eső virágvasárnapján, látván Lajos király, hogy semmire se mehet, visszavonulásra határozta el magát. Előbb azonban megkísérlette, a «nagy-

* «Quod numerus non existit», mondja jó magyarsággal János barát. — Ellerbach és Albert nürnbergi várgrófra nézve, kik mint kalandos vitézek másokkal együtt többször követték Lajos király hadát, l. SUCHENWIRT Péter műveit Primisser gondos kiadásában VII, 120., IX, 122.

eszű békeszerző», Kont Miklós, mit tud. Kont Miklósnak sikerűlt a litvaiakkal két évi fegyverszünetet kötnie. Ez alatt bírják ők Lodomeriát, a lengyelek pedig Galicziát Lemberg városával együtt. Lubart ügyében magyar nagyokból álló bíróság döntsön. Ha elfogatása szabályszerűen történt és nem fortélylyal: ki fogják újra szolgáltatni a magyar királynak. Drozge, a belczi várnagy, eljött a táborba és hódolatát fejezte ki a magyar királynak. Közben levétette a litvai győzelmi jeleket, a tornyok hegyébe szúrt fekete hajú emberfőket és kitűzte a magyar király zászlóját, melyet megpillantván, a magyarok örömmel kiabálák: «béke, béke!»

Lajos király seregét és társzekereit a sebesültekkel együtt az úton, melyen jöttenek, visszaküldvén, ő maga negyven vitézzel, kik közt Marócsuk és a négy Laczkfi: Laczkfia Miklós és Pál, továbbá István vajda fiai, Dénes és Miklós említtetnek meg, más úton indúlt haza, a jó szerencsére bízván magát.

Útja a «fehér oroszok» földjének vezette s a következő napon Lodomériához közeledett, hol azonban nem találván semmi élelmet, minthogy a tatárok és litvaiak mindent elpusztítottak vala, Londnia városához folytatta útját. Itt tisztelettel fogadták, de ebéd után tovább haladt, kitérvén a veszély elől, melylyel őt a közelben összesereglett tatárok fenyegették és Pridiproch faluig érkezett. Két halas tavat találtak e helyt a kalandos vitézek, melyek tartalmát kihalászták, hogy étvágyokat kielégítsék.

Ápril 4-én megérkezének aztán a tatárok nagy folyójához, az egy franczia mérföld széles és igen rohamos Olthoz, melyet megszemlélvén, megdöbbenve kérdették a királyt: mitevők legyenek? «Azt cselekedjétek, lőn a válasz, amit én», mire úsztatni kezdé paripáját. János barát (a krónikás) alá is jobbik lovát adatá s ezt is magával vivé. Erre a magyarok valamennyien hozzá láttak «kacsa-

módra» az úszáshoz; mégis három ember és négy ló veszett a vízbe.

A következő napon nagy késősen érkezének Etel folyójához, melynek partján hajdan — úgy beszélték — Attila született, midőn a magyarság Szittyaországból Pannoniába bevándorolt. Ennek a folyónak sebes és veszélyes voltát alig lehet elmondani; elragadta az a lovat lovagjával együtt. Látván e veszedelmet a király, nem tudta, mire határozza el magát, minthogy nem volt sehol hajó található. Igen nagyon szomorú pihenőt tartván, két orosz hirmondó jöve a tudósítással, hogy hétezer tatár és kétezer orosz van nyomukban, alig tíz tatár mérföldnyire. Egy csöppet sem ijedt meg ezek hallatára a király, ellenkezőleg; fölvidulván, arra buzdította hiveit, hogy a tatárokat bevárják. «Íme — mondá — amit óhajtánk, megvan; aki igazi vitéz, álljon helyt és mutassa meg, mit tud.» De időközben húsznál is több orosz érkezék, kik mind azt állították, miszerint a tatárok úgy értesülvén, hogy a magyar király már elvonúlt, Katája felé kanyarodának.

Ennek következtében a király is tovább haladt. Hajnalig átúsztatta a mondott folyót és Dobravihuszka nevű, folyókkal körűlvett udvarházba érkezett, ahol azonban épen semmi élelmet nem talált. Ehhez járúlt, hogy valamely orosz éjfélkor fölgyújtotta ezt a házat, honnét aztán a király és népe életveszélylyel szabadúlt meg csak, mert igen szűk helyen, egy kis hidacskán át történhetett a menekülés.

Reggel meg útra kelvén az orosz alpesekbe, rengeteg sziklás hegyek közé jutott a király, hol a hó a nyeregig ért és a Szeret folyót hetvennégyszer kellett átúsztatni. A négy nap alatt, ameddig az alpesek közt tartott ez a lovaglás, négyszáznál több ló maradt el, minthogy fagalylyaknál egyebet nem találhattak a lovak számára, az emberek sem ettek az egész héten babnál egyebet. János

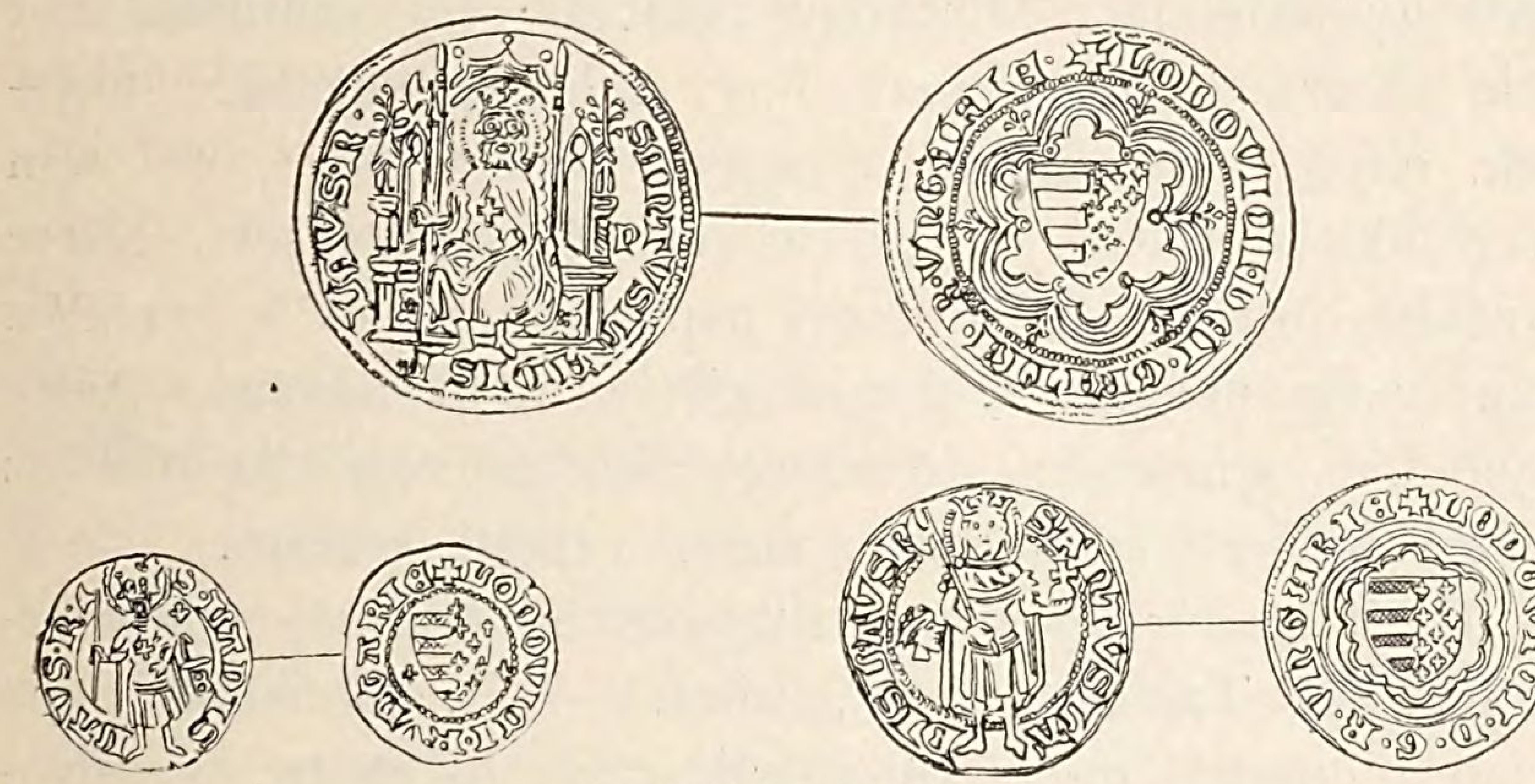
barátot társával együtt annyira elcsigázta az éhség, hogy magoktól se lóra ülni, sem a lóról leszállani nem bírtak. Végre, nagy pénteken, sok baj és kimondhatatlan fáradalmak után kijutának a Kárpátokból és Bereg vármegyében, Munkács várában megérkeztek. Itt rövid üdülést engedvén magának a király, aztán Váradra zarándokolt szent László sírjához, holott földre borúlva adott hálát Istennek, ki őt a halál torkából kimentette és — jóllehet roppant fáradalmak árán — de épségben visszahozta. Három napig időzött a király Váradon és bőkezű adományokat tett sz. László egyházának.*

Nem szabad említés nélkűl hagynunk, hogy ugyanezen 1352. évben a magyar és lengyel királyok szerződést kötöttek Galicziára és Lodomériára nézve. Ebben a szerződésben Lajos király kijelentette, hogy a mondott két tartomány (regnum Russie) a magyar korona tulajdona ugyan, mindazonáltal ő azokat, egyetértve öcscsével, István herczeggel, Kázmér lengyel királynak ajándékozza, azon kikötés mellett mégis, ha Kázmérnak fia születnék, a magyar koronának joga legyen a mondott két tartományt százezer forintért visszaváltania; ha pedig Kázmér fiörökösök nélkül húnyna el, akkor Galiczia és Lodomeria egyszerűen Lajos királyra száll csakúgy, valamint a többi Lengyelország.**

* *Dubniczi Krónika* (Fontes domest. III, 163.) — Adtuk szószerint csaknem János barát érdekes följegyzéseit. Nincs kétségünk benne, hogy János barát mindent híven úgy elmondott, a mint tapasztalta. De a jámbort az éhség és fáradság úgy elcsigázta, hogy a napokat se tudta helyesen számba venni. Ha nyomról nyomra követjük előadását, nem ápril 6-án, azaz nagypénteken, hanem 10-én kellett megérkezniök Munkácson, S ez hagyján! De hol az Olt, Etel és Szeret, midőn Lajos a vereczkei szoroson jön át a Kárpátokon? Kitől hallotta János atyus e neveket a historiai reminiscenciákkal együtt? Úgy látszik, ártatlan tréfát űztek a jó emberrel, melynek az ifjú király sem lehetett ellenzője. Mert az a nagy készség negyven vitézzel megütközni kilenczezer oroszszal és tatárral, aztán az elmaradt találkozás: aligha egyéb ijesztgetésnél, melyekkel a király «exhilarescens suos» maga is fölvidult. Mindamellett még így is fölötte érdekes a krónikás előadása.

** Matijów, Der polnisch-ung. Streit um Galizien u. Lodomerien. (Lemberg, 1886.)

A fegyverszünet leteltével újra készületek történtek a háborúra a tatárok és litvánok ellen. VI. Incze pápa 1354. évi november 10-én keresztes háborút hirdetett Magyar-, Cseh- és Lengyelországban a nevezett népek ellen. Bullájában említi, hogy a legközelebb lefolyt évben a pogányok sokakat leöltek és fogságba hurczoltak. Kútfőink azonban bővebben nem igen értesítenek e hadjáratról. Annyit mégis, hogy Lajos király nagypecsétes levelet iratott a nádorhoz, melyben Domokosfia Bebek Istvánt kimenti, a miért az 1355 julius 1-ső napjára kiírt tárgyalási

67. NAGY LAJOS ÉRMEI.

határnapra meg nem jelenhet, mert — úgymond — *a lengyel király segítségére indulandó*, mi azonban nem fogja gátolni, hogy október elejére megjelenjék.*

Villani,** az egykorú olasz krónikás e hadjárat viszontagságait így adja elő: Lajos magyar király kétszázezernyi (!) seregével áthaladván Oroszországon, Tatárországba, mely a Bug folyón túl fekszik, érkezett. A tatároknak akkor fiatal fejedelmök vala, ki követség által azon szándékát jelenté a magyar királynak, hogy vele személyesen kíván értekezni. Lajos barátságosan fogadta a nagy kísérettel érkezett tatár

* *Anjouk. Okmt.* VI, 359.
** Matteo, l. IV, c. 5.

fejedelmet, ki ugyan megdöbbent kissé a nagy király láttára, de üdvözölvén őt és elfogulatlanságát visszanyervén, azt kérdezte tőle: miért indított ellene, miután okot erre nem szolgáltatott, háborút, és mit akar elérni vele? A magyar király e kérdésre azt felelte, hogy őt pogánysága miatt támadja meg; elérni azt akarja, hogy a tatár neki hűbérese legyen, s mint ilyen adót fizessen. A tatár fejedelem sajátságosnak találta e választ és furcsának a követelést, még mielőtt megmérkőztek. Hát ha a szerencse neki kedvezne, vagy legalább is kétségessé tenné Lajos hada győzedelmét? Minthogy azonban régi szándéka volt neki és országa nagyjainak, hogy a kereszténységre térjenek, elfogadja a hűbéri viszonyt, adót is fizet, de nem meghódolása jeléűl, hanem a veendő pártfogásért. Kérte továbbá, juttassa ezt a római pápa tudtára és a teendők iránt várja utasításait. Lajos király hitelt adván a tatár fejedelem szavának, szövetséget kötött vele, és tőle az ország határaig kísértetvén, vissza vezette seregét.

Ez ifjú tatár fejedelem alighanem Tünü-bég volt, Üzbégnek és Tajdolunak fia, kiknek XII. Benedek pápa 1340 augusztus 17-én külön-külön leveleket írt. E levelekből megértjük, hogy Üzbég, a nyugati tatárok császárja, két követet: Lortoi Petranust hajdan Kaffa urát és Albertet az ő társát, keresztényeket; elsődszülött fia Tünü-bég pedig Illyést, magyar szent-ferenczrendi szerzetest küldé ajándékokkal követségben a pápához. Örömmel értesűlt a pápa, hogy a tatár császár tisztelettel viseltetik a szentszék iránt; követeit kegyesen fogadta és megengedte nekik, hogy templomot építsenek; az ott levő papoknak és szerzeteseknek, hogy prédikáljanak s a szentségeket kiszolgáltassák. Köszönetet mondott a vett ajándékokért kérvén a császárt, térjen ő is a keresztény hitre, kedvezzen a keresztényeknek, főleg pedig tiltsa el népeit, hogy a magyar és lengyel királyokat beütéseikkel háborgassák. Viszont,

ha a magyar vagy lengyel király alattvalói követnének el netán méltatlanságot a tatárokon, adja ezt a tatár császár a pápa tudtára, ki tehetsége szerint eleget tétet a vett sérelmekért. Hasonló értelemben írt a pápa Tajdolu császárnénak és fiának, Tünü-bégnek. Ez utóbbinak szívére kötötte, kövesse tanácsát mindenekben Illyés magyar minoritának, ki őt igen szereti.*

A föntebbiek megtörténte óta tizenöt év múlt el, mi azonban nem zárja ki, hogy Tünü-bég mindig még fiatalon jutott atyja trónjára. Tény egyébiránt, hogy a tatárok ezentúl nem háborgatták se Lengyel-, se Magyarországot.

IV.

MEGMENEKÜLVÉN a nagyobb gondoktól Legyelországra, Galicziára és Lodomériára nézve, Lajos király figyelmét arra fordította, hogy a magyar fölényt a Dunától délre eső tartományokban, nevezetesen Szerbiában meggyökereztesse és — a mi ezen politikájának nyitja volt — Dalmátországot visszafoglalja.

E föladata annyira világosan állott előtte, hogy ismételve és ünnepélyesen megfogadta: Vagy megszabadítja Zárát (és vele Dalmátországot) Velencze kezeiből, vagy ama város falai alá temetkezik.**

Ha szavát nem is válthatta be mindjárt, eszében tartotta mindig. A miért — láttuk — eleinte mereven utasította vissza Velencze kísértő ajánlatait, aztán nagy ügyességgel tért ki útjokból; mikor pedig nehéz viszonyok engedményeket követeltek tőle, béke helyett nyolcz évi fegyverszünetnél többet nem csikarhattak ki belőle.

Ellenben megtett minden intézkedést, hogy majdan,

* THEINER, Monum, Hung. I, 960—2. V. ö. 940—I. számokat.

** A zárai Névtelen SCHWANDTNERnél, III, 704.

ha szava beváltására kerűl a sor, elkészítve találjon mindent.

Ez intézkedésekhez tartoztak a szomszéd olasz és német fejedelmekkel kötött szövetségek. Aztán, hogy öcscsének, Istvánnak, ki eddig Erdély fejedelme volt, herczegi czímen és teljes joggal átadta Dalmát-, Horvát- és Szlavonországot, ki ennek következtében nejével Margittal, Bajor Lajos leányával, Zágrábban tartott udvart,* hogy a szlavon tartományokban több mint félszázados zavarok alatt elernyedt jogot és törvényt uralmába visszahelyezze, a fékevesztett urakat a rendnek újból meghódítsa, a nép elvadúlt erkölcseit pedig a kegyelt papság befolyásával szelidítse.

István herczeg, sajnos, már 1354 augusztus 9-én meghalt,** egy János nevű fiút, és egy Erzsébet nevű leányt hagyván árvákúl.

János örökölte Szlavóniát atyja után, míg özvegy anyja herczegnő czímen vitte nagyon is kiskorú fia helyett a kormányt.

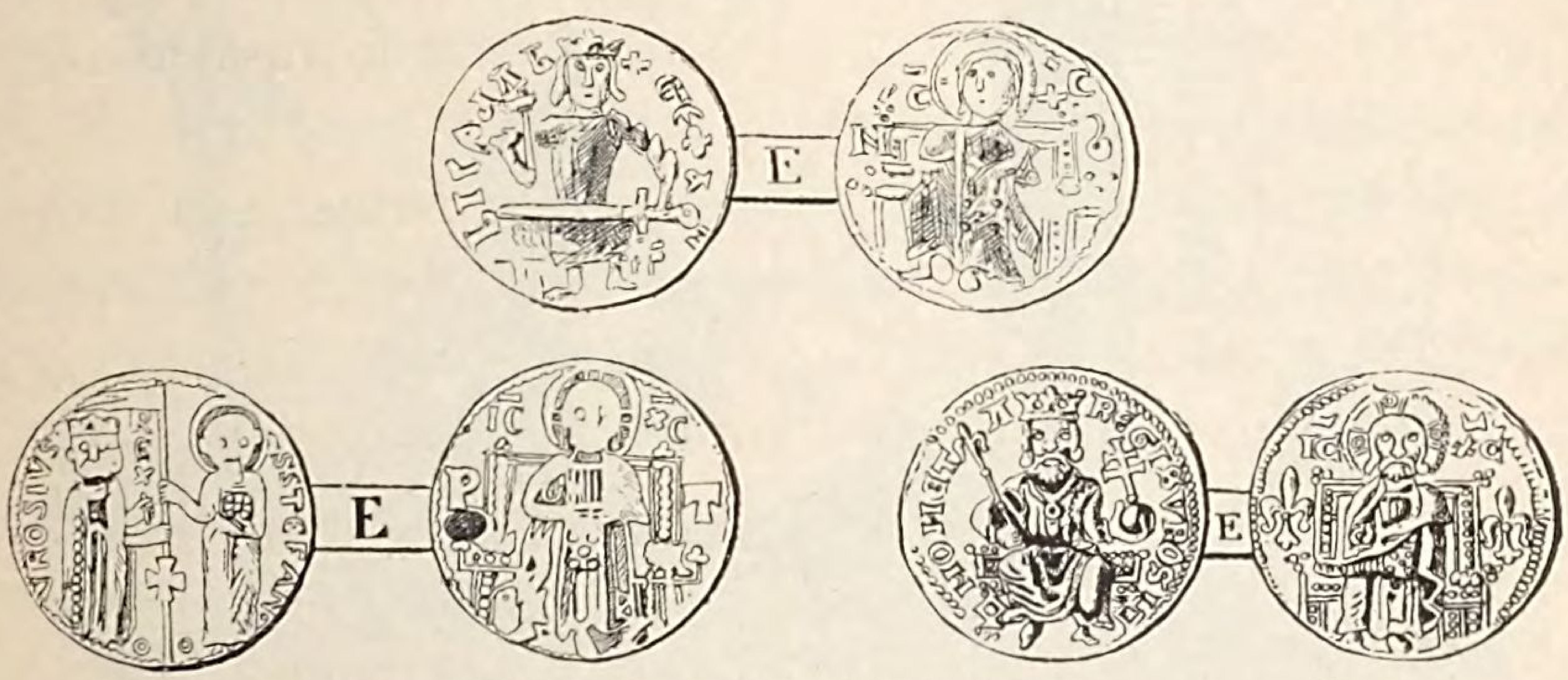
Ezen (mint most nevezik) délszláv tartományait azonban nemcsak az elhatalmasodott oligarchiától félthette Lajos király, a mi ez időben már nagyobbadán elintézett dolog vala; nemcsak nyugat felől Velencze befolyása és terjeszkedő hajlamai elől kellett őriznie: hanem első sorban Szerbia ellen megvédenie, mely míg évtizedek óta

* Hogy István már 1350 ápril 19-én herczege volt ama három tartománynak, azt KATONA ellenvéleménye daczára (*Hist. Crit.* x, 70.) megerősítik Lajos király és István herczeg levelei a velenczei dogehoz. (*Anjouk. dipl. Eml.* II, 381. V. ö. TKALČIČ, Monum. civ. Zagr. I, 197.) De István herczeg mellett voltak bánok is. Az egyik *Ugali Pál* lehetett, ki 1347 október 18-án még Nagy-Martoni Pál országbíró ítélő-mestere, 1349 julius 6-án azonban már tót-horvát bán (FEJÉR, IX/VI, 43.), ellenben 1351 ápril 23. és május 2. mint quondam banus szerepel. (*Anjouk. Okmt.* V, 450. 463.) A másik *Starchy István*, ki 1351 márczius 27-én mint Sclauonie, Croacie et Dalmacie banus kerűl elő. (PRAY, de Sigillis. 94.) Aztán többször van felőle emlékezés 1352 deczember 5-ig. (TKALČIČ, i. h. I, 205.) A geréczi városi tanács 1375-ben pie recordacionis Stepan de Starchynak nevezi. Alighanem téved tehát NAGY IVÁN, midőn ezen Istvánt Dénes nádor fiának s a Losoncziak ősének tartja. (*Turul*, I, 16.)

** FEJÉR, CD. IX/I, 46.

barátságtalan viszonyt folytatott Magyarország iránt, ép ekkor hatalmának delelő pontján állott.

A barátságtalan viszony Magyarország és Szerbia közt 1282-ben keletkezett, mikoron Uros szerb király fia Milutin bátyját, Dragutint, trónjától megfosztotta. Az összefüggés pedig e két esemény közt abban keresendő, hogy a katholizált Dragutin felesége Katalinnak V. István királynak leánya — és Máriának, II. Károly siciliai király feleségének nénje volt. Azon percztől tehát, melyben az Anjouk a magyar trónt elfoglalták, ellenséges állást foglaltak Milutin

68. DRAGUTIN ÉS MILUTIN ÉRMEI.

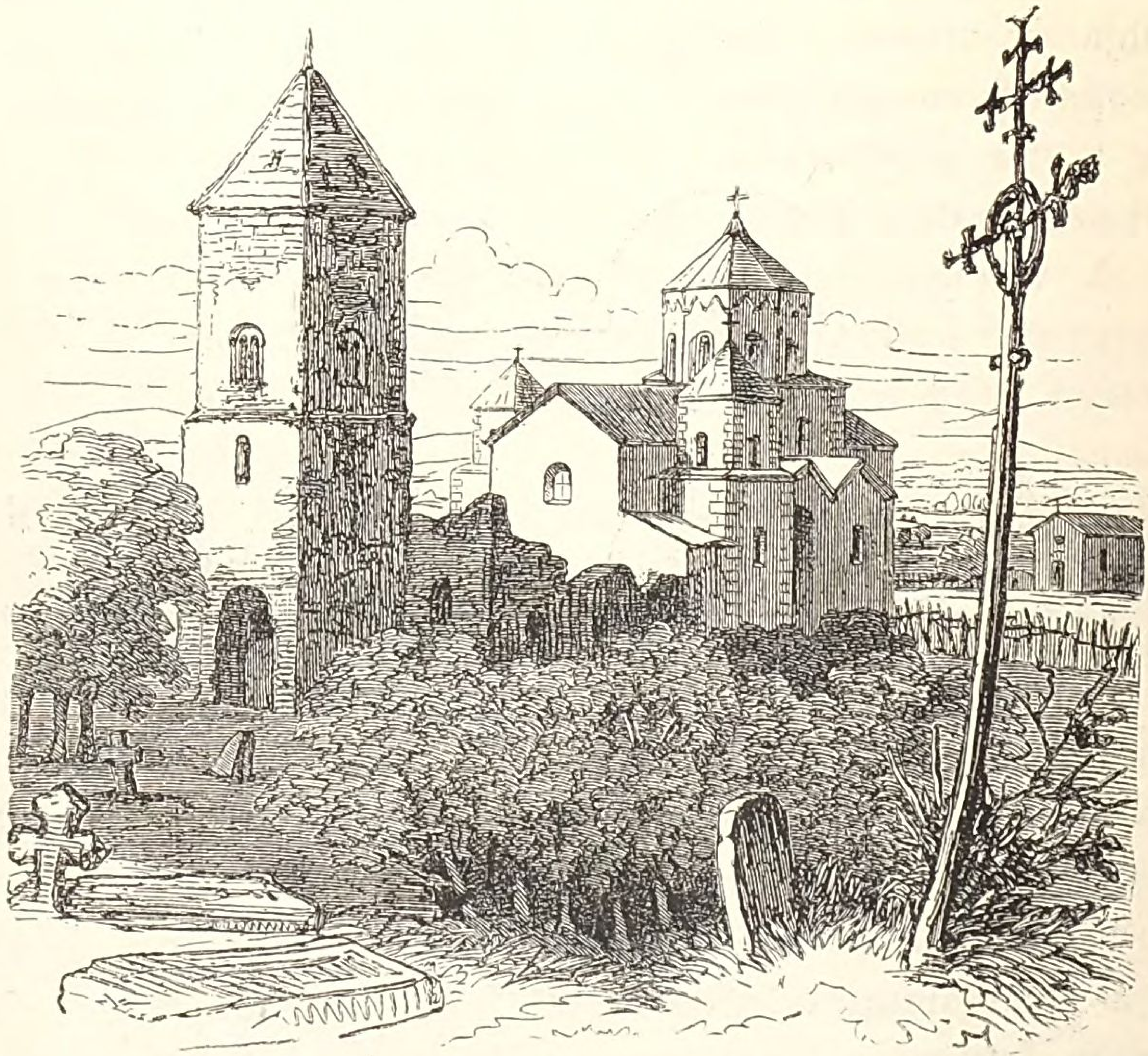
és Szerbia ellen; viszont Milutin az Anjoukat uraló Magyarországgal szemben.

Szerbiában ekkor (1331 óta) Decsánszki Uros István és a Keán nemzetségbeli László erdélyi vajda leánya fia: Dusan István »a hatalmas« uralkodott, ki rokonságot és szövetséget tartván a szomszéd bolgár és havasalföldi uralkodókkal, e szövetkezésének élét Magyarország ellen fordította.

Hatalma folytonosan gyarapodott. Uralkodásának első tíz éve alatt elvette a keleti császártól egész Macedoniát, Albániát s a tárgyalt korban oly nagy birodalomnak volt ura, mely az Artától Belgrádig, a dalmát sziklás partoktól egész Mestáig terjedt. — 1346-ban a czári koronát

tétette fejére, s aki eddig «Servie, Dioklie, Chilminie, Zente, Albanie et maritime regionis rex, necnon Bulgarie imperii partis non modice particeps et fere totius imperii Romani dominius»-nak tarka czímével élt,* ezentúl büszkén a szerbek és görögök, bolgárok és albánok császárjának nevezte magát.

Már I. Károly király sokszorosan, habár változó siker-

69. ŽIČA, A SZERB KIRÁLYOK KORONÁZÁSI TEMPLOMA.

rel küzdött a szerbek ellen; Nagy Lajos azonban oly nyomatékkal harczolt ellenök, hogy Dusán hol Velencze, hol a pápa palástja alatt keresett menedéket.

Hogy Velenczében támaszt találjon, már 1340-ben küldött követséget a signoriához, fölajánlván szövetségét.

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 110.

Ajánlkozott és ígéretét kész volt esküvel megerősíteni, hogy Velenczének minden kívánatos alkalommal saját költségén ötszáz fegyverest küld segítségűl; sőt ha kell, személyesen is síkra száll Velencze mellett. A velenczei kereskedőknek, kik Konstantinápolylyal és a román birodalommal üzleti viszonyban állanak, szabad útat enged tartományain keresztűl, biztosítván őket minden kárvallás ellen. — Viszont megvárta, hogy Velencze fölveszi őt polgárai sorába, megengedi neki és családjának, hogy ha véletlenűl balsors érné, Velenczébe menekűlhessen, szükség esetén fegyverekkel, legközelebb pedig nehány gályával segítendi a köztársaság.

A velenczei signoriának ínyére lehetett volna az ily szövetség, mely kereskedelmét biztosítani, hadi erejét a szükségben növelni ajánlkozott, ha az egyszersmind veszélyesnek nem mutatkozott volna szláv birtokaira, melyek után Dusán, a dolog természetes rendje szerint csak úgy áhítozott, mint a magyar korona főhatósága alatt levő szláv tartományokra.

Ezért nagy óvatossággal fogadta a szerb ajánlatait. Készséggel írta ugyan őt és családja tagjait polgárai albumába; készséggel fölajánlotta terűletét a netán menekülő (tehát már nem veszedelmes) Dusánnak; hálával fogadta a kereskedői számára kínált kedvezést; nyoma van annak is, hogy engedélyt adott némi fegyverek, vértek és pánczélok kivitelére: de gályákról, noha Dusán csak ájtatos fogadalma teljesítése végett kért kettőt, mentűl kevesebb említést tett.*

Óhajtotta Velencze azt is, hogy a bosnya bán és Velencze tengerparti (dalmát) városai szövetséget kössenek, melybe a szerb királyt is bevonják,** — hanem Velenczéről említés ne történjék. Velencze azért oly óvatos,

* *Anjouk. dipl. Eml.* I, 373—5. 388. 392. sz.
** U. o. II. 18. 19.

mert e szövetség éle Lajos magyar király ellen állott. Tartott tőle, nehogy nyiltan pártolni látszassék a félhitű szerbet az igazhitű magyar ellen — lehet a pápa miatt; lehet azért, mert még mindig tisztába remóllett jönni Lajossal Dalmáczia iránt; lehet, hogy a bosnya bánnal, ki Velenczének a múltban jó szolgálatot tett, s a dalmát kérdésben ezután is tehetett, szintén nem tartotta czélszerűnek a szakítást. Tudnivaló ugyanis, hogy a szerb sok izgágát okozott Bosnyában, hol nem jelentéktelen szerb párt keletkezett.

Megerősít bennünket e nézetünkben annak megfigyelése, midőn Zára föllázadt Velencze uralma ellen, és Velencze már egy évnél tovább ostromolta e várost segélyhadakkal, melyek havonkint hatvanezer aranyába kerültek, ide nem értve a hajóhadra tett költségeket; jóllehet Dusán már 1345. évi október közepén késznek nyilatkozott serege egy részét a «szemtelenűl föllázadt» Zára ellen segítségűl küldeni; jóllehet Dusán kamarása ura megütközését fejezte ki afölött, hogy Velencze az ő segélyét elfogadni nem akarja, pedig a doge egyetlen szavára ötszáz szemenszedett, német módra fölszerelt fegyverest, többet is, küldene saját költségére és koczkázatára (risicho): Velencze mégis, igen udvariasan ugyan, de megköszönte az ajánlatot, mert maga — úgymond — oly sereget állított föl, mely rövid időn elbánik a lázadókkal. Még csak azt sem engedte meg Velencze a nála járó szerb követeknek, hogy az ostromlott Zárába menjenek, s e város lakóit megadásra intsék. Sőt visszautasította Dusán ajánlatát, hogy közben jár a magyar királynál. Csakis azon esetre, ha személyesen találkoznék vele, legyen szószólójok: arra kérték.*

Mindezek azonban még a nápolyi hadjárat előtt történt dolgok.

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 102—3. III, 138. 174. sz.

Hanem már 1348-ban, a magyar-velenczei fegyverszünet megkötése előtt, mikor a feszültség Budavár és Velencze közt nagy volt, a viszony Szerbia és Velencze közt szintén bensőbb és nyiltabb lett.

Halljuk csak: a velenczei kormánytanács három gályát igért Dusánnak! Oly hallatlan kedvezmény ez, melyet — saját vallomása szerint — eddig még senki fiának meg nem szavazott. Viszont, ellenséges indulatot tanúsított Velencze a magyar király ellen a brebiri grófok egyikének, Mladennek halálakor. A horvát bán mindenképen, fenyegetéssel is azon volt, hogy Skardona, néhai Mladen erős vára, magyar kézre jusson, levén Skardona magyar királyt uraló területen. E jogos óhajtással szemben a velenczei kormánytanács fölhívta travi és spalatói grófjait, hogy néhai Mladen testvérével, Pál gróffal, Skardona iránt egyezkedjenek, és ha az egyezség megtörténnék, velenczei hadi néppel szállják meg a várat, s azt — nem Velencze, hanem — Pál zászlaja és neve alatt, nehogy a magyar királyon sérelem essék, őrizzék. (1348 május.)*

Jobbra fordúlt e viszony, miután a fegyverszünetet Magyarország és Velencze közt megkötötték. A Dusánnak tett azon ígéretet, hogy gályákat ad neki, perfidia nélkűl a velenczei tanács meg nem szeghette ugyan, ellenben rögtön követelte azok árát készpénzben. Zálogot — úgymond — el nem fogadhat, mert készpénzre van szüksége. Aztán hajósokkal — mint ezt Dusán kérte — nem láthatja el ama gályákat, mert hajósokban maga is szükséget szenved. — Másrészt pedig követeket küldött a szerbhez kártérítést kérendő a kereskedés végett Raguzában megtelepült polgárai számára, kik sok zaklatást és kárt szenvedtek a szerb korona hivatalnokaitól, egyúttal követelvén, hogy Szerbia állítsa vissza mindazon kedvezménye-

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 255. 257. 262. számok.

ket, melyeket a velenczei kereskedők már előbb élvezték. Ugyanezen követségnek feladata volt még, megkísérleni mindent, hogy Dusánt békére hajlítsa a konstantinápolyi császárok iránt és hogy béküljön ki a bosnya bánnal. E végett oly megbízással látták el a követség tagjait, hogy mint közvetítők eshetőleg Konstantinápolyba is, Jajczába is ellátogathassanak.

Mit jelentett mind ez igyekezet? Annyit bizonyosan, hogy Dusán hagyjon föl eddigi politikájával. Ne kívánjon terjeszkedni se a görög birodalom rovására, mert ez sérti a velenczei kereskedés érdekeit; se a bosnya bán rovására, mert igen közel találna férni Velencze dalmát birtokaihoz. — Azonban a szerbek czárja nem hallgatott a velenczések jó tanácsára, mire ezek követeiket visszahítták.[1]

Volt a szerb politikának még egy kinövése, mely az ottani zilált vallási állapotokban találta kútfejét, a nyugati keresztények üldözése tudniillik. Adatainkat az üldözésre nézve magának Dusánnak leveleiből merítjük. Szerbiában a nyugati keresztényeket bántalmazták, erőszakosan kényszerítették a keleti egyházba, újra keresztelték és bérmálták őket, templomaikat elszedték, a püspökök, apátok, papok javait elfoglalták, sokakat közűlök elzártak, a többieknek a misézést, a szentségek kiszolgáltatását megtiltották.[2] — Guidó bíboros, ki mint szent-széki követ a nápolyi béke helyreállításán fáradozván, Magyarországon járt, értesűlvén ezekről, megkérte Lajos királyunkat, meg Velenczét is, hogy Dusán Istvánt, aki magát közönségesen Ráczország czárjának nevezi, intsék meg, és az ottani keresztényeknek (katholikusoknak) hatalmas védelmet és támaszt nyújtsanak. (1350 május.)[3]

Lajos királyt erre nem igen kellett biztatni. Elsőben

1 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 283. 287. 315. 321. sz.

2 THEINER, Monum. Hung. II, 16. sz.

3 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 312.

azért nem, mert Dusán a magyar korona felsőbbségét nemcsak el nem ismerte, de Magyarországhoz kapcsolt némely részeket, Bosnya délvidékét elfoglalta; a korona hűtleneit Bosnyában, Dalmácziában és Horvátországban bujtotta, pártfogolta. Másodszor azért nem, mert mint az egyház hű fia, nem hogy tűrte volna annak csorbítását, de sőt lelke egész hevével terjeszteni iparkodott a nyugati kereszténységet, mi kivált azon időben (példa rá a lengyel, cseh, morva, sziléz, dalmát, horvát és szlavon népek) egyértelmű volt a polgárosítással. Hanem az adott viszonyok közt, midőn a nápolyi ügyek teljes elintézést nem nyertek volt, a békealkudozások végső eredményre még nem jutottak, a lengyel király is igényelte segítségét: gondjait még inkább megosztania nem lehetett. A szerbek elleni védekezést tehát leendő ipjára, Kotromanić István bosnya bánra bízta, kinek, miután hadai egy része visszaérkezék Siciliából, küldhetett csak, küldött is segítséget. (1350 október.)*

V.

A velenczével kötött, nyolcz évre szóló fegyverszünet föltételeit Lajos lelkiismeretesen megtartotta. Megesett ugyan, mi harczias időben nehezen volt elkerülhető, hogy az osztroviczai és knini helyőrség — így panaszlák a velenczések — kárt okoztak a sebenigoiaknak. Azonban e sérelem sem az ő, sem István herczeg, sem anyjok a királyné tudtával nem történt. Ennél fogva Lajos király teljes kárpótlást igért; és hogy kitűnjék a fegyverszünet megtartására irányzott komoly szándéka,**

* *Zichy-Okmt.* II, 485.

** «Ut vobis nostra puritas observandi treugas . . . manifeste appareat». Kiírtam e tételt Steinherz ellenében, ki állítja: «aber er (Lajos király) war durchaus nicht gesonnen ihn (a fegyverszünetet)

az ügy megvizsgálására (Ugali) Pál bánt, István herczeg helytartóját küldé ki, fölhíván a doget, küldené ő is megbizottját a vizsgálathoz. Az incidenst Velencze teljes megelégedésére oldották meg, miért a signoria indíttatva érezte magát megköszönni Erzsébet anyakirálynénak a készséget, melylyel a kárvallott velenczei alattvalókat kielégíttette.*

Annál nagyobb bántódással vehette Erzsébet királyné, midőn kérését: oltalmazná meg tengeri útjában egy emberét, kit lovakkal s egyéb dolgokkal Apuliába fiához küld vala, Velencze visszautasítá, mert — úgymond — kerülnie kell a részrehajlás gyanúját is. (1350 julius 24.) Hagyján, ha Velencze föndícsért pártatlanságát megőrzi vala az ellenféllel szemben is! De még tizenöt év múlván is nyomatékkal eszébe juttatta Johanna királynőnek azon kedvezéseket, melyeket neki ez időben tett. «Nemcsak hogy nem kedveztünk a magyar királynak semmi áron; de gályáinkkal zavartuk minden tehetségünkkel», ezek szavai,** melyeknek annál inkább hitelt adhatunk, minthogy ezt Velencze érdeke így kívánta. És alig egy hónapra reá, hogy a velenczei kormánytanács pártatlanságát hangsúlyozta, emeltek Erzsébet királyné és István herczeg panaszt a bántalmazások és károk miatt, melyeket a magyar hadi népek velenczei kikötőkben szenvedtek.

A kormánytanács mentegetődzék, hímelt-hámolt és vizsgálatot igért. De Lajos király nem hagyta ennyiben a dolgot. A követnek, kit a megszeppent, mert Genovával háborúba keveredett Velencze engesztelés végett hozzá küldött, szemére lobbantotta, hogy küldői esküszegőn megsértették a fegyverszünetet. Ez ügyet sokáig tárgyalták

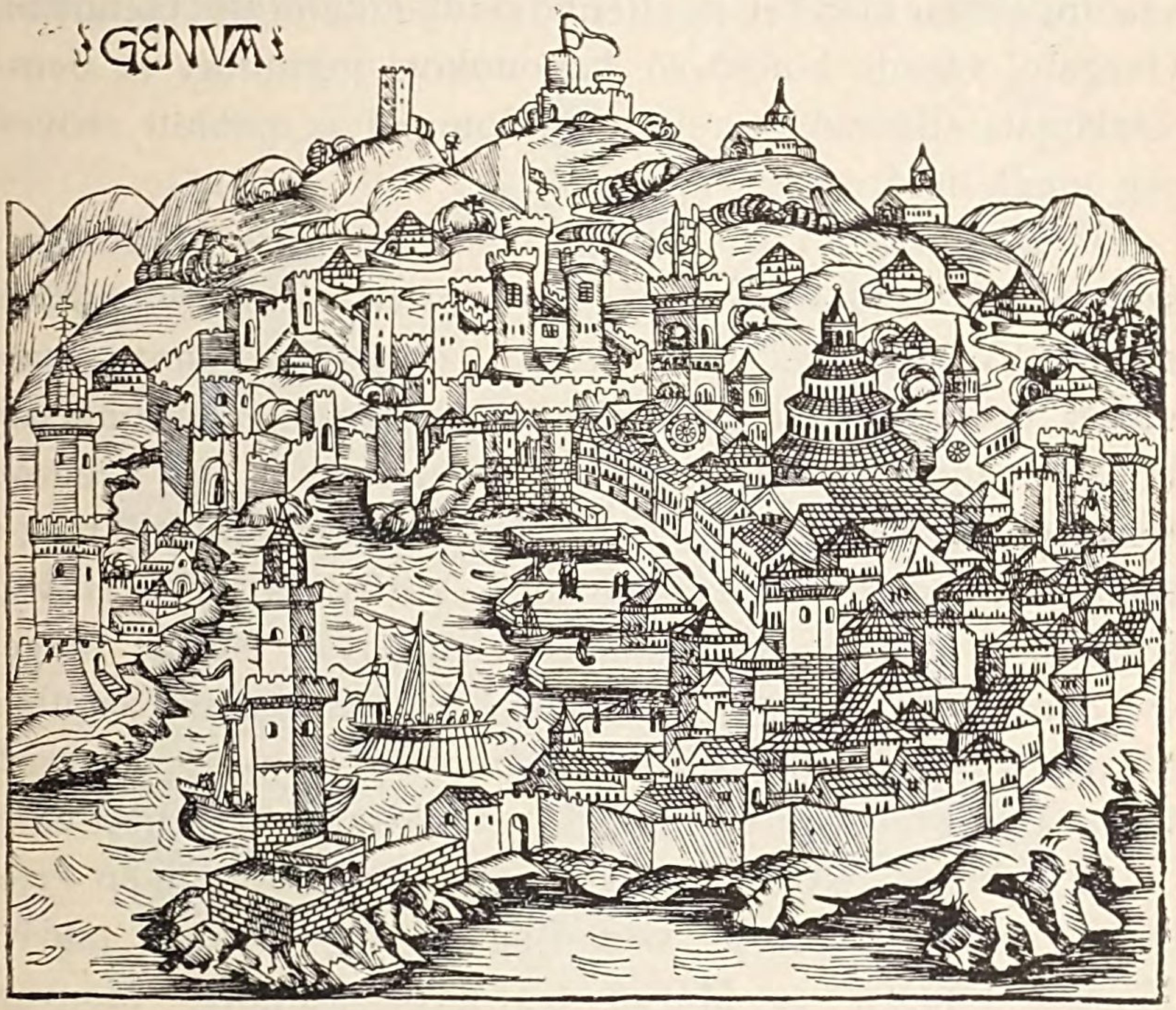
zu halten, sondern eine günstige Gelegenheit zu benützen, um über Venedig herzufallen.» (Mittheilungen des Institutes für österreichische Geschichtsschreibung, VIII, 238.) Lajos jelleme s a történelem, mint látni fogjuk, tiltakoznak e fölfogás ellen.

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 309. 317. sz.

** U. o. II, 462. sz.

aztán Zengben, hol monnó fél megbízottjai értekeztek, Velencze békebíróságot ajánlott; de mivel megbizottjai utasításokhoz képest vakmerőek voltak a tételt úgy állítani föl, hogy nem Velencze, de a magyar király vétett a fegyverszünet ellen, Lajos megbízottjai engeszteletlenűl tértek vissza. (1351 junius.)*

Velencze eljárása szörnyű háborodásba hozhatta Lajos

70. GENOVA.

királyt. Kitetszik ez az előkészűletekből, melyeket a signoria a magyar király haragja kitörése esetére megtenni szükségesnek látott. Külön bizottságokat választott és ruházott föl teljes hatalommal a folyó genuai és várható magyar ügyek elintézésére. Oly rendelkezés, melyre a signoria nagy szorúltság idején határozta el magát. Továbbá a kitörhető

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 320. 324. 326. 327. 329. 330. 332. sz.

háború esetében újra elővette egy ízben már elejtett tervét, hogy Skardona és Clissa az özvegy grófnétól legalább bizományképen átveendők.[1]

Sejtelme nem volt épen alaptalan. De-Valente János, Genova herczege, fölhítta Lajos királyt kanczellárja Beltramis Miklós által, kit követűl küldött Budára, kössön szövetséget Genovával Velencze megrontására. Lajos kegyesen fogadta a követet és ellenkövetűl elküldötte Genovába Gergely, váradi kincsőrző kanonokot, jogtudort és benső káplánját, ellátván őt teljes hatalommal az ajánlott szövetség megkötésére.[2]

A szövetség 1352 október 22-én jött létre és két évre szólott, oly kikötéssel mégis, ha a felek valamelyike karácsonyig Velenczével megbékülne, a magyar-genovai szövetség érvényét veszti. Egyenesen Velencze megrontására intézett támadó és fosztogató szövetség volt ez. Genova tengeren, a magyar had egyidőben szárazon indítja meg a támadást, melynek eredményén, a közös prédán a szövetségesek megosztoznak. A hadviselés tere a dalmát tenger és tengerpart. Spalato kifosztása és lerombolása azonban ki volt véve, minthogy e város mindenkor jó szívvel viseltetett a magyar király iránt és kész parancsait teljesíteni.[3]

A velenczei kormánytanács, mely október 29-én értesült a magyar-genovai szövetségről, két előkelő tagját: Marino Falierit és Marco Cornarot küldötte Magyarországba, hogy Lajos királyt arra bírják, egyezzék meg Velenczével Dalmátországra nézve és ne szegje meg a fegyverszünetet. Lajos azt felelte nekik, hogy Velencze már 1350-ben szegte meg azt.[4]

Közben Pagano Doria, Genova tengernagya, merész

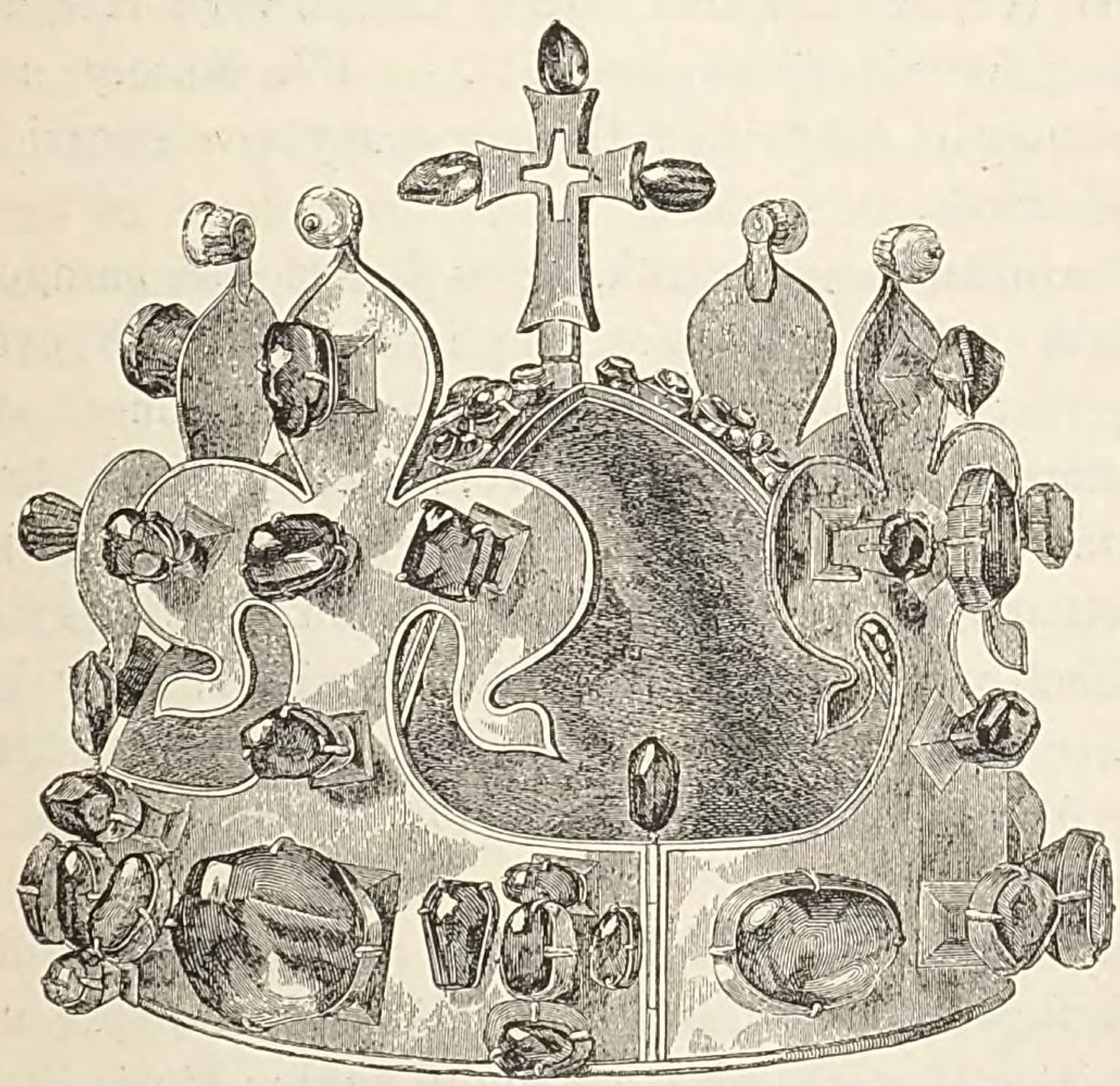
1 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 342. 346. sz.

2 A megbízó levelek Gergely őrkanonok számára 1352 szeptember 18. és 20. keltek. — Gergelyről, ki utóbb csanádi püspök lett, l. Bunyitait, Váradi püspökség, II, 87.

3 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 347—9. sz.

4 Steinherz, i. h. 238.

tervet hajtott végre. Míg ellenfele, a híres Pisani, Velencze tengernagya Sardinia partjainál kereste a genovai hajókat, Doria harminczhárom gályával az Adriába osont. Váratlan megjelenése rettegést keltett Velenczében, mely ideigóráig azt se tudta, merre jár tengeri ereje. Majd az a rémhír szárnyalt, hogy a vakmerő ellenség az isztriai partokat sarczolja; majd meg, hogy árúval gazdagon terhelt hajókat fogott el; majd ismét, hogy a Velenczével átelle-

71. CSEH KORONA.

nes partokat pusztítja; végre hogy Parenzot (Istria) elfoglalta és fölgyújtotta. Velencze egész lakossága fegyverben állott. Őröket állítottak a zátonyok csúcsára, kémlő csónakokat küldöttek mindenfelé, hogy az ellenség mozdulatait szemmel kísérjék; a Lidot erős lánczczal zárták el. Mindenekelőtt pedig bárkákat indítának Pisani után, hogy a város védelmére haza siessen. Pisani nem késett. Doria azonban, ki sokkal kevesebb hatalommal rendelkezett,

hogysem Velencze városával komolyan kiköthessen, megint kiosont az Adriából anélkül, hogy Pisanival találkozott volna.

Hogy Lajos király e hadjáratnál közreműködött, annak nyoma nincs. Olasz történetírók beszélik, hogy IV. Károly császár, ki ez időtájt (1353 május 27.) Annát, az Erzsébet anyakirályné udvarában nevekedett schweidnitzi herczegnőt[1] harmadik feleségeűl vette,[2] Velencze ajándékai által megnyeretve, szintén arra intette Lajost, várja meg a fegyverszünet határidejének letelését. — IV. Károly császárnak csakugyan érdekében állott a magyar-velenczei háborút késleltenie.

Mi azonban azt hiszszük, hogy Lajost első haragos föllobbanása csillapultával (hisz még fiatal ember volt) gyöngéd igazságérzete tartotta vissza, hogy be nem ismert szószegést büntessen, és a lelkiismeretlen signoriának ürügyet szolgáltasson hasonló vádra. A történelem Nagy Lajosnak nem vethet szemére egy immoralis tettet sem! S így könynyen tehette 1353 végén IV. Károly császár, hogy követe által biztosíthatta Velenczét, miszerint a magyar király a hátralevő három év alatt nem fogja megszegni a fegyverszünetet.[3]

Tény az, hogy midőn Falieri és Cornaro ismét föl akarták fogni az alkudozások fonalát Dalmátország végett, Lajos király Esztergamból azt izente nekik: kíméljék fáradságokat, minthogy István herczeg, kinek Horvát-, Tót- és Dalmátországot örökösen átengedte, olyan kötésbe, milyet a velenczei köztársaság ajánl, megnyugodni nem akar.

1 Anna (szül. 1339. † 1362 nov. 7.) Schweidnitzi II. Henrik herczegnek és Katalinnak I. Károly magyar király leányának volt nagyatyja. Minthogy azonban a történelem I. Károly törvényes leányát nem ismeri, úgy vélem, hogy ama Katalin I. Károly király törvénytelen leánya és Kálmán győri püspök nővére volt. (L. ily czímű értekezésemet: «*A Piasztok és a magyar Anjouk közötti rokonság*», mely megjelent a *Századok* 1892. évf. 234. l.)

2 PRAY, Annal. II, 93. — *CD. Moraviae*, VIII, 164. — FEJÉR, CD. IX/II, 230.

3 STEINHERZ, i. h. 239. 242.

Hanem ha ő háborút indít Velencze ellen, azt három héttel előbb tudatni fogja a köztársasággal.[1]

Lajos ezen elhatározására befolyhatott az is, hogy nemcsak nagybátyja, Kázmér lengyel király kért tőle segítséget, hanem maga is elhatározta folytatni háborúját a szerbek ellen.

Mielőtt azonban a szerb czár ellen működő hadát elindította, a szintén anyja udvarában nevelkedett bájos Erzsébettel, Kotrománič István bosnya bán és Kujaviai Erzsébet hasonnevű leányával lépett második házasságra. E házasságot «bizonyos okból» 1353 junius 20-án oly hamarosan kötötték meg Lajos és Erzsébet, hogy jóllehet tudták, miszerint a negyedfokú rokonság akadálya áll fönn közöttök, erre nézve fölmentést nem is kértek. Csak utólagosan, 1353 október 31-én jutott VI. Incze pápához folyamodványuk, melyben esedeznek: minthogy szétválasztások nagy botránynyal járna, oldja föl őket ő szentsége a kiközösítés alól, melybe engedetlenségök által estek, és engedje meg, hogy tovább is együtt élhessenek. A pápa kérésöket, üdvösséges peletenczét szabatván ki rájok, készséggel teljesítette.[2]

A szerb hadjárat lefolyásáról részletes tudósításunk nincsen. Annyit tudunk, azt is többnyire csak törvénykezési határnapok kijelöléséből, hogy az 1353. évi hadjáratot ez év végén fejezték be, a következő 1354. évi pedig egész nyáron át folyt.[3]

Hogy e hadjáratokban a szerencse Lajos királynak kedvezett, hozzá vethetjük abból, mert adományokat osztott ki azok közt, ki e hadjáratokban kitüntették magokat, mi

1 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 351. sz.

2 *Supplic. Innoc. VI.* a. I. p. II. f. 76. — A Kotromanidák genealogiáját l. WERTNER, Délszláv uralkodók, 214—234. l.

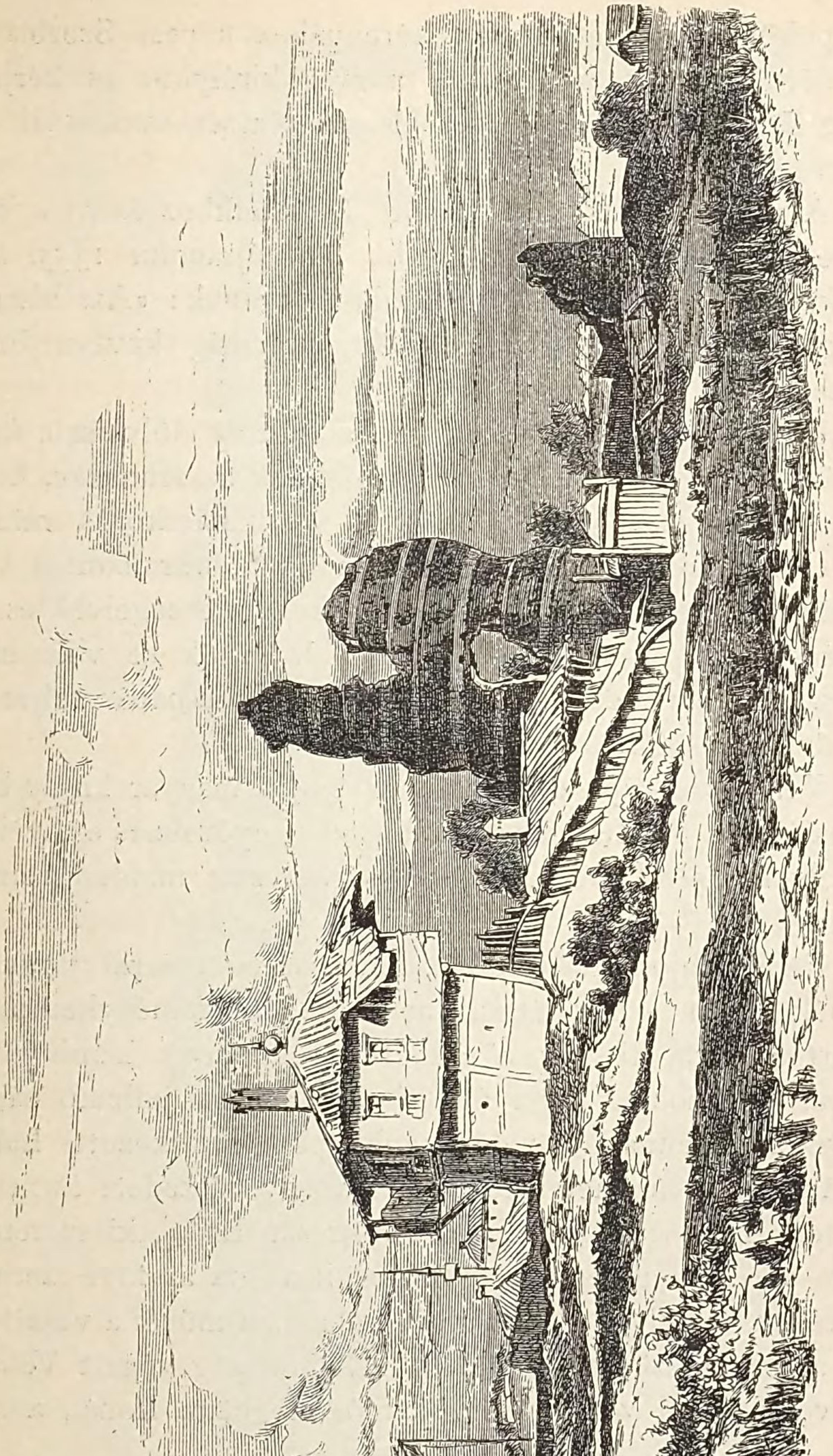
3 *Zichy-Okmt.* II, 571. — FEJÉR, CD IX/II, 438. — *CD. Moraviae*, IX, 233. — BUNYITAI, A váradi káptalan Statutumai, 13.

rendszerint szerencsés hadjáratoknak szokott következménye lenni. Mert továbbá a bosnya-szerb párt jelentékeny tagja, Vlkoszlavič Vlatko knéz alávetette magát István bosnya bánnak, azaz a magyar párthoz szegődött. — István bán 1354-ben meghalván, az új bán, Tvrtko (Tvartkó) István anyja gyűlést tartott a milosevoi templom mellett, mely gyűlésen nemcsak a szoros értelemben vett Bosnyaország, hanem a bosnya alvidék: Zagoria és Chelm urai és lakói, kik előbb Dusánt uralták, szintén részt vevén, Vlatkonak és híveinek birtokát biztosították, «míg a knéz otthon marad,» azaz nem pártol vissza a szerbekhez.*

Legvilágosabb jele azonban Dusán István leveretésének az, hogy e konok eretnek szükségesnek látta fényes követséget küldeni Avignonba a szent-székhez, mely aranypecsétes levelet hozott a pápa számára s annak tartalmát esküjével megerősítette. E levelében elismerte a szerb czár az egyház fejének a pápát; szentűl ígérte, hogy örökké megmarad a katholikus egyház hívéűl; népeit is visszatéríti az egyházba, amint hogy meg is parancsolta már egész birodalmában, hogy senki bántani ne merészelje a katholikusokat, kiket régi jogaikba visszahelyezett. Alázatosan esedezett tehát, küldjön a szent-atya nehány jámbor életű férfiút, kik az általa megkezdett művet befejezzék. (1354 deczember.)

Szó sincs róla, mintha a szerbnek komoly szándéka volt volna megtartani, amit ígért. Megszokott álnok fogása volt a balkán félszigeti uralkodóknak: görögöknek, bolgároknak, oláhoknak, szerbeknek, ha nagy veszedelem fenyegette őket: a római szentegyház védő palástja alá bujtak. A szerb követség czélja nem volt egyéb, mint a pápa által arra biratni a magyar királyt, ne bántsa tovább a szerbeket. A pápa tehát meghagyta követeinek, a pattii és travi

* *M. Tört. Tár*, 1879. évf 14. l.

72. KULA

püspököknek, kiket Dusán kérelméhez képest Szerbiába küldött, térjenek be előbb a magyar királyhoz és kérjék meg őt, segítse elő a szerbek megtérését tanácscsal és kedvezéssel.*

A pápai követség el is jött Lajosunkhoz és őt a békére hajlandóvá tette. Legalább úgy újságolta 1355. évi május 28-án a raguzai gróf urának, a dogenak: «Azt hiszik, hogy Szlavonia császárja és Magyarország királya közt béke lesz».

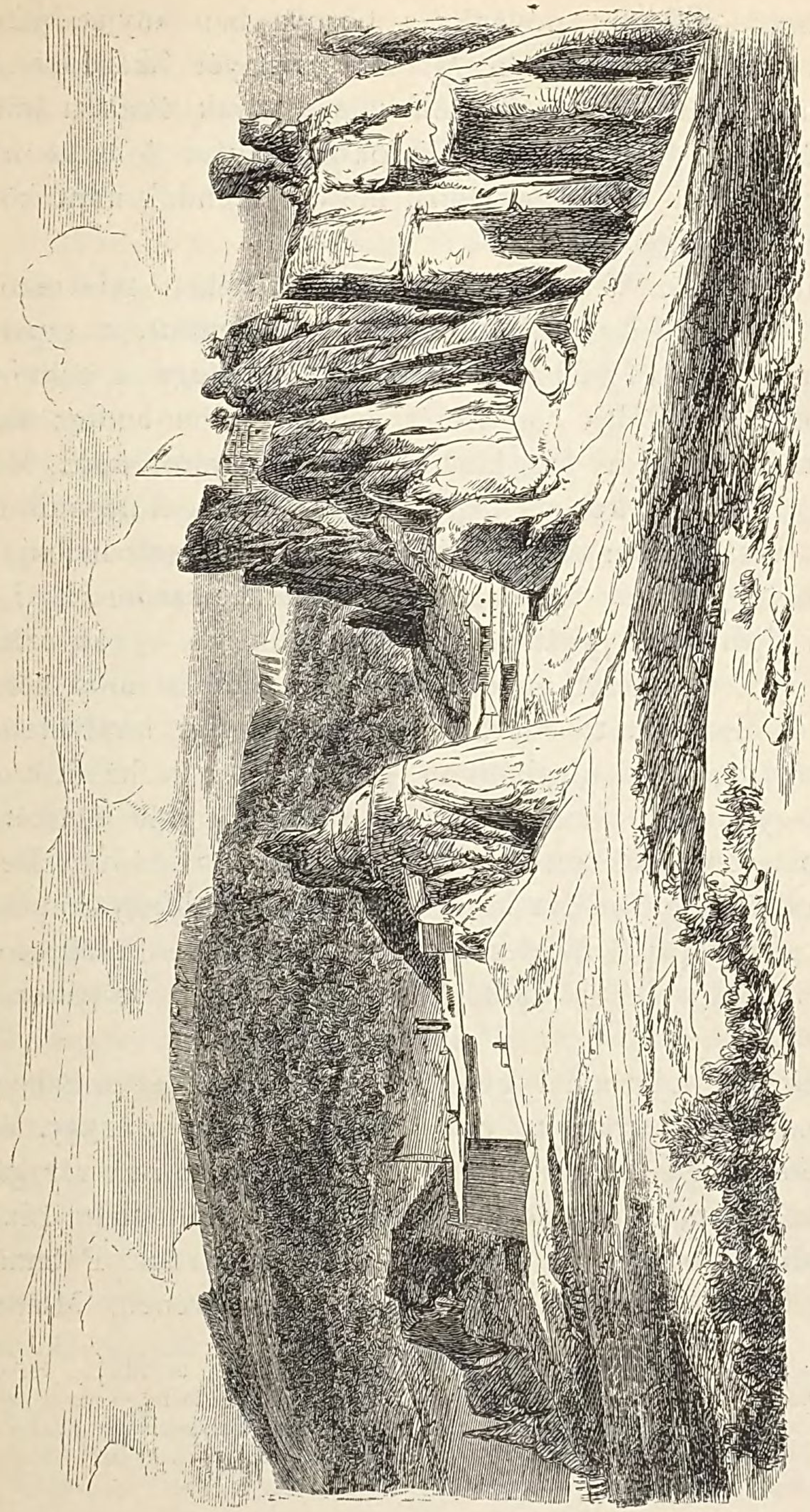
Hanem a pápai követeket a szerb czár dölyfösen, fönhéjázással fogadta. Válaszain meglátszék az álnokság, kétszínűség és hazugság. A püspököket tanácskozás czíme alatt meghurczolta birodalma táboraiban, váraiban és városaiban. Meg-megriasztotta őket kegyetlenségeivel és a tanácskozás gonosz megszaggatásával. Éltök se volt biztonságban. Örültek szegények, hogy épen, habár teljesen eredménytelenűl, térhettek haza.

VI. Incze pápa ezek után egyedűl a magyar király kegyességébe, bölcseségébe, hatalmába és győzelmes erélyébe, «melyek hírétől megtelt a világ», helyezte minden reményét.**

Pedig Lajos király időközben a szerb czárral tárgyalt a béke iránt, s úgy látszik nem csekély reménykedéssel. Mert a szerb, ki meggyőződhetett róla, hogy hamis játékával nem sokáig fogja áltatni a határozott jellemű pápai követeket, annál engedékenyebbnek mutatkozott Lajos király iránt, mennél inkább tarthatott a rászedett és megsértett szent-szék haragjától. Másrészt Lajos, ki szeretett nem véres eredményhez jutni, örült volna az ínye szerinti békének, melylyel eloszlathatja vala háta mögől a veszélyt, ha a fegyverszünet leteltekor Dalmátország végett Velenczével kellend végeznie. Ez okból megbízta Ilonát, a né-

* THEINER, Monum. Hung. II, 16. és köv. számok.

** MAZZERIO, c. III. (Acta Sanctor. Bolland. Jan. t. III. p. 613.)

73. BELOGRADČIK

hai Subić Mladen nővérét, a bosnya bán anyját, látogatná meg sógornéját, a Mladen özvegyét Skardona és Clissa úrnőjét, és egyezkedjék vele e várak átadása iránt személyesen. (1355 május.) Ez okból kívánt ő is személyesen lejönni Horvátországba, hogy a teendők iránt közvetlenűl intézkedjék.*

Mert habár Velenczével is óhajtá a békét, mint ezt a pattii és travi püspököknek őszintén kijelentette, a tapasztalatokon okulva méltán tarthatott tőle, hogy a signoria oly békeföltételeket fog ismét ajánlani, mint eddig; azaz pénzbeli kárpótlást fog kínálni a dalmát városokért. Már pedig a magyar korona jogait akármi áron elidegeníteni, velök vásárt ütni: erre Nagy Lajos soha se volt hajlandó.

Dusán azonban nemcsak a szent-széket szedte rá; Lajost is iparkodott kijátszani. Csalfa játékának egyéb czélja nem volt, mint időt nyerni a törökök által is mind közelebbről fenyegetett Szerbia előnyére. Lajos király tehát elhatározta, újból megindítani Dusán ellen a háborút és azt nagy nyomatékkal folytatni. Szándéka volt megkérni a pápát, hogy keresztes háborút hirdessen a félhitű szerbek ellen, s engedélyt kérni tőle, hogy a Magyarországból befolyó pápai tizedet további három évre e czélra fordíthassa. Követet is küldött, levelet is írt a pápához e végből.**

Sereget is azonnal gyűjtetett s azt leküldötte Szlavoniába, hol a leérkezett első csapatok már az 1355. évi deczemberben megkezdették míveleteiket. Clissa váralját, a felső kaput és Opraczk nevű fellegvárat elfoglalta Lindvai Miklós bán; csak a sziklát bírta megtartani Palmano a szerb czár nevében, kinek, mint testvérének, Mladen

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 360. sz.

** «Nuper — írja VI. Incze pápa Lajos királynak — te nobis per tuos nuntium et litteras intimante, quod tu regnum Rassiæ invadere proponebas, et supplicante nobis, ut tibi . . . verbum crucis . . . proponi in regno tuo et certis aliis partibus mandaremus.» (THEINER, Monum. Hung. II 21. l.)

özvegye, Leljka átengedte. A bán az elfoglalt részeket azonnal megerősítette, s — úgy látszik — nem sokára a sziklát is hatalmába kerítette — néhai Subić Pál brebiri gróf erősségeivel együtt; hatalmába ennek leányát és unokaöcscsét is.[1]

Közben, 1355 deczember 20-án Dusán meghalt ugyan, de Lajos király a szerb hadjárat eszméjét mindamellett egy darabig még föntartotta. Bizonyítéka ennek az, hogy a szent életű pattii püspök előtt így nyilatkozott. Hogy aztán Velenczére kerűl a sor, az se lehetett titok. Ezért kötött szövetséget Albert osztrák herczeggel tíz évre, továbbá IV. Károly császárral, ki őt Magyarországon e végett meglátogatta, s egyebek közt Lajos bajor herczeggel is.[2]

De világos, hogy előbb szerb oldalról kellett biztosítania magát. — 1356. évi januárban a magyar és szláv csapatok száma a velenczeiek nagy rémületére mind inkább szaporodott Horvátországban.[3] Lajos király maga is a háború színhelyére készűlt, és megérkeztét Zágrábba a bőjt derekára (márczius 30.) jelezte.

Hogy a hadjárat aztán mégis nem Szerbia ellen, hanem Velencze ellen indúlt meg: némely történetírók Lajos eljárásában álnokságot véltek fölfödözhetni. És nem lehet tagadni, hogy egyik-másik körűlmény Lajos ellen látszik tanúskodni s igazságot szolgáltatni Velenczének, mely őt kétszínűséggel vádolta a világ előtt. De Lajos jelleméhez a kétszínűség nem fért, és hiszem, sikerűlni fog valószínűvé tennem, hogy a támadás Velencze ellen később és méltó okokból fogamzott meg lelkében. E támadásra közvetlenűl annak kezdete előtt Velencze adott okot, míg a szerbek elleni háború elhalasztását nagy, időközben történt események tették lehetővé.

1 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 369. 377. sz.
2 FEJÉR, CD. IX/II, 484. — *Mittheilungen*, VIII, 245. 256.
3 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 372. sz.

VI.

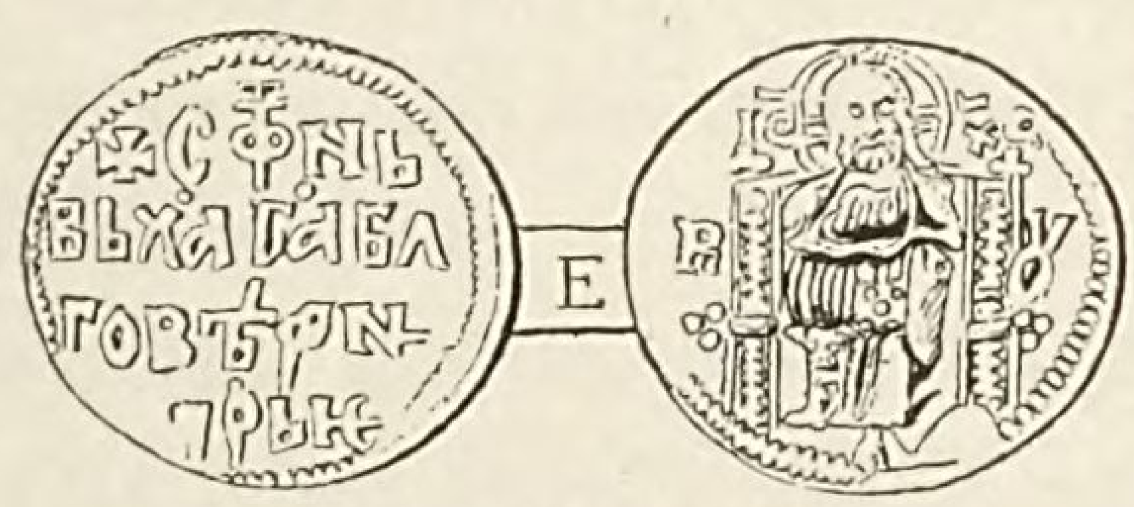

Mint a pápai követek Szerbiából visszatértek, Lajos királyt útjok eredménytelenségéről értesítették, s erre ő azonnal elhatározá, hogy a békealkudozást Dusánnal megszakítja, kijelentette azt is, hogy szivesen kötne békét Velenczével. Természetesen; érdekében állott, hogy míg egyik ellenségével hadakozik, a másik ne támadjon ellene. Mindkét pápai követ, a pattii püspök is, meg a travi is, értesítették a signoriát Lajos nyilatkozatáról. Velencze szívesen hallotta ezt, és titkos megbizottját küldötte Budára, kinek föladata volt, hivatkozva a püspökök értesítésére, kérdezősködni: ha vajjon küldhet-e békeszerző követeket? Ha igen; kérjen útleveleket számukra. (1355 november 21.)

Lajos király nemcsak készségesen teljesítette a signoria óhajtását, szabad jövést-menést biztosítván a köztársaság követeinek, valahányszor azok hozzá küldetnek; hanem azt is megüzente a dogenak, hogy követeit Zárgábban, hol márczius vége felé leszen, szívesen látja. (1356 márczius 1.) Mindazonáltal a velenczei kormány csak hosszas, 1356 márczius 25-től április 15-ig tartott tanácskozás után tudta elhatározni, hogy küld követeket a magyar királyhoz. Hanem a követek számára készített utasításai azon régiek valának, melyeket Lajos király annyiszor visszautasított. Most még Clissa és Almissa átadását is kívánta, ígérvén, hogy e két helyért, meg egész Dalmátországért fizet évi hét ezer aranyat. Szerette volna azonban, ha hat ezerben tudtak volna

követei megalkudni. No igaz, még egy piros bársonynyal letakart lovat is adtak volna, mely Magyarország főhatóságát jelképezni leendett hivatva. Zárára nézve is, mert tudta, hogy e város sorsa javulását igen a szívén viseli vala Lajos király, azt az ígéretet tette, ha IV. Károly császár, vagy Lajos anyja, vagy más valaki (talán épen Lajos király?) közben járna, visszafogadná kegyelmébe s úgy bánnék vele, mint egyéb városaival. Azoknak, kik tíz év előtt a magyar párton voltak, bűnfeledést ígérne s elkobzott javaikat visszaadná.*

Időközben Lajos, hihetőleg április vége felé, megérkezett Zágrábba. Itt értesűlhetett hitelesen, hogy Szerbia Dusán halálával teljes anarchiának indúlt, s ez oldalról nincs mitől

74. DUSÁN SZERB CZÁR ÉRME.

tartania, mert a nagy szerb birodalmat foszlányokra tépték. Dusán fiát, a tizenkilencz éves Urost, még kiskorúnak nézte anyja, az uralomra vágyó özvegy czárné. Ő, az özvegy és Simeon, Dusán testvére, kezökhöz ragadták a kormányt, míg a hatalomra vergődött boljár nemzetségek önhasznukat lesve, függetlenítették magokat.** Ezeket hallani ez idő szerint nem lehetett kellemetlen Lajos királyra. És ha nem érkeztek is hozzá már ekkor engesztelő küldöttségek, mire nézve biztos adatok nem állanak rendelkezésünkre; a józan ész mindenképen azt tanácsolta, hogy a föloszlás processusát nem kell oly beavatkozással zavarni, mely a széthúzó elemeket a közös védelemre netán egyesíthetné. Sőt a belső bajokkal küzködő uralkodótól a

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 575. sz.
** Jireček, Gesch. d. Bulgar. 318.

politikai irány megváltozását, a szerb-magyar viszonyok jobbra fordúltát is meg lehetett várni.

Ez volt az érem egyik lapja. A másikon Velencze az őt fenyegető veszedelem tudatában s attól való félelmében újra kezdette, helyesebben: folytatta ármánykodó játékát Lajos király ellen. Valamint Dusánnal mindvégig titkos szövetségben állott, úgy a pápa alább idézendő leveléből világos, hogy örököseihez hasonló viszonyba lépett. Terveit is Skardonára és Clissára nézve, nehogy idegen, értsd: magyar kézre kerűljenek, tovább űzte. Clissában Miklós bán ugyan már megvetette lábát, de Skardonát megvette végre Velencze harminczezer font kispénzen Mladen özvegyétől. Tudta, hogy tilosban jár, azért nem a maga nevében, hanem az özvegy fivére nevében őriztette.[1]

Képzelhető, hogy ezek után a velenczei követekkel, kiket a signoriának büntetés terhe alatt kellett köteleznie, hogy ápril 18-án Zeng felé útnak indúljanak, hamar végzett Lajos király. Május 28-án azt halljuk felőlök, hogy már haza, visszaérkeztek.[2]

Ezek az okok, ez az időpont, melyek miatt és melyben Lajos király arra határozta el magát, hogy hadjáratát a szerbek ellen elhalasztja és minden erejével Velenczére támad. IV. Károly császár is arra figyelmeztette őt, hogy Velenczével semminemű kötést ne tegyen, minthogy nemsokára módjában lesz a signoriát igen terhes föltételek elfogadására kényszeríteni.[3]

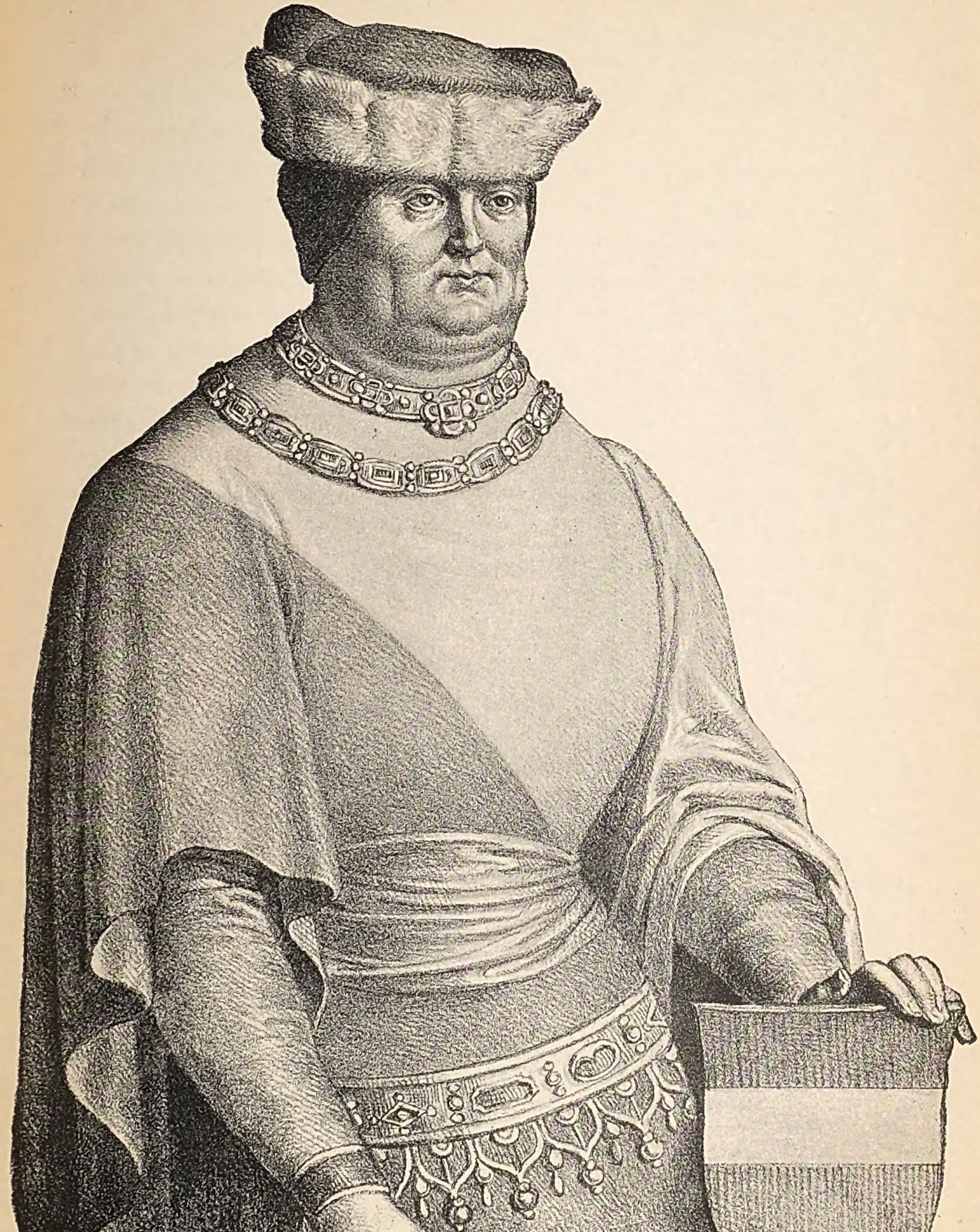
Ekkor értesítette szövetségesét: Albert osztrák herczeget, hogy itt az ideje, melyben segítségét kéri.[4]

1 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 363. 371. 373.

2 Úgy látszik, ez volt a követség, melynek egyik tagja és szónoka PETRARCA Ferencz volt, kinek Lajos királyhoz intézett beszédjéről alább még megemlékezünk, (L. WENZEL ily czímű értekezését: «Magyarország Dante, Petrarca és Boccaccio felfogása és munkái szerint.» *Kath. Sz.*, II, 389.

3 ÓVÁRY Regestái 57. sz.

4 LICHNOVSZKY, Gesch. d. Hauses Habsb. III. köt. 1859. sz. regesta 1356. május 31. ddo. Bécs: Albert herczeg zálogba veti Staini Jánosnak Krainburg városát, hogy nevében ötven sisakossal a magyar király segítségére menjen Velencze ellen.

II. ALBERT, OSZTRÁK HERCZEG.

IV. Károly császár is ekkor (junius 3.) mondja föl Velenczének a barátságot, tudósítván a dogét, hogy a Velencze és Lajos király közti háborúban a közte és Lajos közt régóta fennálló testvéri köteléknél fogva ez utóbbinak pártjához áll.[1]

Lajos király pedig kivezette Horvátországból Bihácsig előre nyomúlt hadai nagy részét és Treviso felé irányozta útját, mert Velenczét főleg ez oldalról akarta megtámadni.

Velencze junius 13-án még mindig nem tudta, merre fordúlt a magyar király; pedig ekkor Lajos négy ezer lovasból álló előcsapata, melyet Wolfhardt Konrád vezetett, már áthaladt Görczön, melynek grófja szintén Lajos pártjára szegődött. Junius 26-án az egész sereg, melyet Matteo Villani negyven ezerre, mások száz ezerre becsülték, a Tagliamento partjain San-Vitoban, Aquiléja területén táborozott.

Miklós, aquiléjai patriarcha, IV. Károly császár természetes fivére, szintén szövetségese volt a magyar királynak. Julius 6-án kelt levele tudatta a dogeval, hogy a császár parancsából a magyar királyhoz csatlakozni s őt Velencze ellen segíteni tartozik.[2]

A magyar sereg folytatta útját Sacilen át Conegliano, az első velenczei erősség ellen.[3]

Mód nélkűl megrémült e hírre Velencze, mely, mint végső veszedelem idején szokásban volt, állandó, naponkint ülésező honvédelmi bizottságot választott.

Panaszaival ostromolta a pápát is, minthogy nyilván Velencze valamely barátja sugalmazását olvassuk ki az 1356 julius 4-én kelt és Lajos királyhoz intézett pápai levélből. Amily örömmel értesűlt nem régen — úgymond VI. Incze — Lajos király követétől és leveléből, hogy

1 Óváry Regestái 58. sz.

2 Óváry Regestái 63. sz.

3 Lajos király 1356 julius 4. «sub castello Conlegnianii» keltez. (Óváry Regestái, 62. sz.) V. ö. Steinherz, i. h. 247. l.

Szerbiára akar támadni, a szakadárságot onnét kiírtandó; amily bizton remélte, hogy a hitetlenek vastag nyakát meggörnyeszti, s a félhitűek megnőtt szarvait letördeli: oly igen fájdalomra változott öröme, panaszosra vígassága hangja, megértvén, hogy a kardot, melyet a hitetlenek ellen kötött fel, a hivő Velencze ellen húzta ki hüvelyéből. Kéri tehát, igyekezzék helyre állítani a békét, melynek eszközlésére Bonjohannes fermoi püspököt küldi hozzá

75. GRADENIGO JÁNOS DOGE ARCZKÉPE.

Hasonló értelemben írt a királynéknak, Lajos anyjának és feleségének, nem különben az esztergami érseknek, a zágrábi, pécsi és csanádi püspököknek.*

Előre látta ezt Lajos király, azért mihelyt elhatározá, hogy Szerbia helyett Velenczét támadja meg, elküldötte KANIZSAI ISTVÁN ó-budai prépostot a pápához, hogy eljá-

* THEINER, Monum. Hung. II, 33—35.

rása indokait fölfejtse, Velencze áruló eljárását bebizonyítsa, és biztosítsa, ha kell, esküvel is ő szentségét, miszerint ezért a hadjárat a félhitűek ellen el nem marad.*

Az eredmény, melyet Kanizsai István elért, teljes volt; fényesen igazolta Lajos királynak követe ügyességébe helyezett bizalmát, és a diplomacziai művészet mesterévé avatta föl e szelíd, nyugodt és kedves férfiút, milyenűl őt VI. Incze pápa jellemezte.

Eljárásának eredményeűl a pápa már julius 17-én roszszalását fejezte ki Gradenigo János velenczei dogehoz írt levelében afölött, hogy a velenczei köztársaság a rácz királylyal, egyéb ráczokkal, félhitűekkel és eretnekekkel *eskü alatt* szövetséget kötött a magyar király ellen. Eljárását annál kevésbbé helyeselheti, minthogy a magyar királynak ép az a föltett szándéka, hogy Ráczországból az eretnekséget kiirtsa, hasonló szövetség pedig nagy hátrányára válhatik Velenczének. Eltiltja tehát a pápa Velenczét e szövetségtől: ne merészelje segélyben, támogatásban vagy kedvezésben részesíteni a ráczokat! A kötött szövetséget pedig semmisnek nyilvánítja. — Parancsának foganatot szerzendő, meghagyta a pápa az aquiléjai és gradoi patriarcháknak, nemkülönben a salzburgi érseknek, hogy mindazokat, kik Lajos magyar király ellenében a félhitűeket vagy hitetleneket segítik, az egyházból kiközösítsék.

Egyuttal elküldötte Péter pattii püspököt, mint követét, Velenczébe, hogy ott a pápa nevében intézkedjék; mire nézve arra inti a doget, hogy a püspök szavát higyje és fogadja.**

Lajos király, ugyanis, bízván ügye igazságos voltában, késznek nyilatkozott a közte és Velencze közt fönforgó

* Kanizsai István megbízó levele 1356 junius 4-én kelt. (RAYNALD ad a. 1356. nro 24.)

** THEINER, Monum. Hung. II, 36. 37. sz.

vitás kérdést a szent-szék ítélete alá bocsájtani és hadát Velencze területéről visszavonni. (Augusztus 10.)[1]

Viszont Kanizsai István megesküvék küldője, a magyar király nevében, hogy komoly szándéka háborút indítani a szerbek ellen, azonképen az egyházi szakadást saját birodalmában, nevezetesen Bosnyában, megszüntetni.

Volt a pápának még egy kívánsága, melyet már 1355. évi deczember 8-án terjesztett a magyar király, az összes magyar főpapok és *káptalanok* elé. A pápai birtokon ugyanis Ordelaffi Ferencz és a Manfredi testvérek zsarnokoskodtak. A szent-szék Albornoz bíborost küldé ellenök, ki sok helyet visszafoglalt ugyan e «vipera-fajzattól», de végezni vele nem bírt. Az volt tehát a pápa kérése, küldjenek neki a vitéz magyarok segítő csapatokat, hogy e gazfajt engedelmességre szoríthassa.[2]

Kanizsai István azon kellemes helyzetben volt, hogy e tekintetben is megfelelhetett ő szentsége óhajtásának. De ezt már nem mint budai prépost, hanem mint zágrábi püspök tette, minek őt a pápa időközben kinevezte.[3]

Kulminált Kanizsai István ügyessége a levélben, melyet a pápa kegyessége 1356. évi augusztus 11-én Lajos magyar királyhoz intézett. Hálát ad ebben a szent-atya az úr Jézus Krisztusnak, ki Lajost kegyelmével és áldásával oly bőven elárasztotta, fiatal lelkébe érett észt, gyönge testébe férfias erőt adott.[4] Kimutatta ő ezt, midőn a hitetlen litvaiak és ruthénok, nem különben a ráczok ellen

1 E nyilatkozat rögtöni hatása, hogy a velenczei államtanács a Lajossal való béketárgyalások ügyében követeket küldött a pápához, és a fegyverszünet érdekében Kanizsai Istvánhoz. (Óváry Regestái 66. és a következő számok.)

2 Theiner, Monum. Hung. II, 27. 38. 41. 43. sz.

3 L. ily czímű értekezésemet: «Kanizsai István, zágrábi püspök», mely megjelent a *Kath. Szemle* 1891. évi folyamában, 69. l. 1. jegyz.

4 Ut non villia quelibet aut levia, quibus ut plurimum inplicari solet iuventus, illecebris multis obnoxia, complexus exstiteris, sed velut annis maturior, ab(h)orrens delicias et ocia fugias, ardua quereres, appeteres strenua, interciperes magna, et virtuosa diligentius sectareris . . .

küzdött. Most is követei: Péter pattii és István választott zágrábi püspökök által azon szándékát fejezte ki, hogy a gyalázatot, melyet a félhitű Uros rácz király országában az Üdvözítőn elkövet, megbosszulja. A szent-atya örömmel hallotta a nemes magyar fejedelem ez elhatározását és óhajtásához képest keresztes hadjáratot hirdetett a szokásos kedvezések mellett, melynek fővezérévé Lajost, a Krisztus bajnokát nevezte ki,* intve őt, hogy mielőtt a távolba indúl harczolni a szent hitért, a saját országában, nevezetesen Bosnyában írtsa ki a fölburjánzott eretnekséget. Azonképen jőjjön el Olaszországba is, hogy mint *az egyház főkapitánya*, leverje a gaz Ordelaffikat és Manfredikat, mely költségei fedezésére átengedte neki a magyarországi egyházi javadalmak tizedét három évre. De sőt általános imákat rendelt az egész kereszténységben, hogy Isten a magyar királynak hosszú életet, gyermekeket, nagy családot és győzelmet adjon.**

VII.

Lajos király serege alkatrészeire nézve magyarokon, kúnokon, tatárokon és szlávokon kívűl, nem jelentéktelen részben németekből is állott, kik a nagy királyt, mert tudott nyelvökön beszélni, zsolddal és ajándékkal bőven ellátta őket, híven szolgálták, Conegliano, Asolo, Ceneda és Quero elfoglalásánál segítségére voltak. Aztán átkelvén a Piaven, Trevisót szállotta körűl a magyar sereg.

Nem kis zavarban volt Carrara Ferencz, Padova ura

* «Eya ergo pugil Christi, athleta Domini, miles fidei christiane, accingere gladio, tolle arcum et faretram, sume arma» etc. ily dicsőítő szavakkal illeti a pápa Nagy Lajost.

** Theiner, Monum. Hung. II, 39. 44. sz.

és Velencze lekötelezettje, midőn a nagy magyar sereg tőszomszédságában mutatkozott. Védelembe helyezte ugyan a hegyszorosokat és városait, de mert belátta, mennyire elégtelen e rendelkezése, fényes követséget küldött a magyar király elé, melyet ez ünnepélyesen fogadott. A magyar lovasság szintén át-átment a padovai területre requirálni, de se nem ölt, se nem gyújtogatott.* Carrara három napig tanácskozott embereivel, végre is arra határozta el magát, hogy Lajos király fölajánlott szövetségét elfogadja. Példáját számosan követték a szomszéd kisebb urak közűl, kiknek neveit alább soroljuk elő. A szövetséget a magyar király és Padova ura 1356 julius 30-án kötötték meg. E kötésnek nagy hasznát látta Lajos király, mert kivált Carrara volt, ki a magyar sereget eleséggel ellátta.

Viszont Lajos király, hogy megóvja Padovát a száguldó katonák pusztításaitól, saját népével őriztette a padovai határon az átjárókat; halálbüntetés alatt tiltotta meg a rablást padovai területen, és megengedte a benszülötteknek, hogy fegyverrel védhessék vagyonukat.

Treviso ostroma azalatt nem nagyon haladt előre. A várost és várat a velenczei tiszttartók ketteje: Delfino János és Loredano Pál vitézűl védték, ellenben Giustiniani, a harmadik tiszttartó, sokkal gyöngébbnek tudta magát, hogysem föladatához képest kirohanni s az ostromlókat megtámadni merészelte volna.

Ekközben (1356 augusztus 8.) Gradenigo János, a velenczei doge, meghalt. Utódjáúl, hadértő emberre levén szükség, a velenczeiek egyhangúlag ugyanazon Delfinot választották meg, ki Trevisoban a védelmet intézte. A kormánytanács Lajos királyhoz folyamodott, hogy megválasztott herczegét szabadon engedje átmenni Velenczébe, amit

* Mondja dícséretére CORTUSI, Padova korírója.

Lajos — megadván a távozónak az illő tiszteletet, lovagiasan megengedett.*

Lajos király, ki Treviso ostromát maga vezette, itt nem kis veszedelemben forgott. Baldachino Julián, trevisoi nemes, világlátott kalandor, ki útazásaiban magyarúl, tótúl és németűl megtanúlt, ki-beszökött Trevisoba és kileste Lajos életrendét, hogy tervét, mely nem állott kevesebből, hanem hogy a magyar királyt élve vagy holtan a velen-

76. DELFINO JÁNOS DOGE ARCZKÉPE.

czések kezére kerítse, véghez vigye. Ezt nem tartotta lehetetlennek. Lajos király ugyanis, miután a csapatokat Treviso ostrománál reggelenkint elrendezte, visszavonúlt egy órára Acieto nevű majorba, s annak kertjében egymaga, háttal a Sile folyócskának ülve, olvasta levelezéseit.

* Így CORTUSI és GATARI; ellenben CARESINI, a Dandolo-Krónika folytatója azt állítja, hogy Lajos nem akart a kormánytanács kérelmére hajolni, és Delfino átszökött az ostromlók táborán. E versio kevesebb hitelt érdemel,

Jeles csolnakász levén Baldachino, úgy tervezte, hogy éjjel a Silen fölevez két társával és elbúvik a partszéli sűrű bozótba, aztán az alkalmas pillanatot kilesve, hurkot vetnek a király nyakára, a vízbe rántják és tovább eveznek. A folyó mélysége miatt lovas nem lehetett volna a király segítségére, csolnak pedig kéznél nem volt.

Baldachino ajánlatot tett ez iránt a trevisoi elöljáróknak, tizenkétezer aranyat és Castelfranco várát kérvén jutalmúl, ha merénye sikerül. Trevisoból Velenczébe utasították a signoriához; minthogy azonban a módot, melylyel tervét véghez akarta vinni, elárulni nem akarta, innen is elutasították. A békekötés után Lajos király értesült a dologról; hihetőleg lovagiasságuk feltüntetésére magok a velenczések értesítették felőle. Magához hívatta tehát ez embert Budára és elmondatta vele kalandos tervét. «Biz ez így megeshetett volna», felelé a király, aztán paripákkal és sólymokkal megajándékozván az embert, útjára bocsájtá.

Hallott-e a veszélyről, melyben Lajos forgott, nem-e? az osztrák herczeg féltette Lajos király életét és rábírta őt, hagyja el a tábort és jőjjön haza.* Valószínűbb azonban, hogy a pápai követek megérkezése késztette Lajost arra, hogy átruházván Tamásra, Vásári Miklós (kit mások Monoszlainak neveznek) esztergami érsek testvérére a hadsereg vezérletét, Budára indúljon. (Augusztus 23.)

A király távozta után a velenczeiek vissza akarták foglalni Coneglianot, de sok leesett állal és vérbe borúlt fővel kényszerültek visszavonúlni. Hasonló sors érte azokat, kik Friaulba törtek, az aquilejai patriarcha birtokára, mire a patriarcha csapatait szintén Treviso ellen küldötte. Itt az ügyek igen rosszúl állottak Velenczére nézve. A lakosok is összeesküvést szőttek, mely egy éjjel a várost átadni

* A *zwetli Krónika* az 1356. évhez. (RAUCH, Scriptt. rer. Austr. II.)

czélozta. Hanem november 4-én az összeesküvőket elfogták, nyolczat közűlök felakasztottak, és több egyházi férfiút, kik szintén belekeveredtek az ügybe, átadták elüljáróiknak, megfenyítés végett. De a szükség mégis már megadásra kényszeríti vala a várost, midőn november 11. napjától 1357 ápril 10. napjáig tartó fegyverszünetet kötöttek a hadviselő felek.*

A pattii püspök tudniillik és a fermoi,** kiket a pápa, hogy békét kössenek a magyarok és velenczések közt, követeiűl küldött, megérkeztek Velenczébe. Itt kijelentették, hogy a béke csak úgy jöhet létre, ha Velencze visszaadja Spalatot, Sebenigot, Traut és Skardonát. A signoria e jegyzékre ugyan nem adott határozott választ, de mert a békére hajlandóságot találtak, folytatták a püspökök útjokat Budavár felé. Útjok két táboron vezette őket keresztűl. Sok gúnyt és károsítást kellett szenvedniök, míg a kapzsi és vad zsoldosok sorain végig haladtak. Annál ünnepélyesebb fogadtatás várta őket a «szelíd és vallásos» magyar király, az egyház hű fia részéről. Átadták a zászlót, melyet a szent atya Lajosnak, mint az egyház kapitányának küldött. Nehezére nem esett, kivált a szent életű és ékes szóló pattii püspöknek, a királyt Velencze iránt békére hajlítani, sőt Lajos király azon fogadását vennie, hogy személyesen vezet keresztes hadat a szent-földre, minek jeléűl az egyház zászlaját elfogadván, a szent kereszt jelét a püspök által ünnepélyesen magára engedte tűzetni.

* A velenczei államtanács már 1356 szept. 9-én hajlandó az uti possidetis elve föntartásával a fegyverszünetet elfogadni, miről Frankói Miklós, kalocsai érseket, Lajos király helytartóját értesítette. Lajos királynak Zágrábban, 1356 október 28-án kelt nyílt levele közzé teszi, hogy VI. Incze pápa követeinek közbenjárására a sz. Márton napjától husvétig tartó fegyverszünet megköttetett azzal, hogy mindkét fél az általa bírt városokat és várakat megerősítheti. (Óváry Regestái 67. és 69. sz.)

** Mazzerio csak a pattii püspököt említi ugyan, mivel azonban a fermoi püspök szintén pápai követ volt (Óváry Regestái 65. sz.), föltettem, hogy együtt működtek.

Nagy tisztelettel távoztak aztán a pápai követek a magyar királyi udvarból Velenczébe, út közben a magyar hadak által is nagy becsülettel tiszteltetvén. Velenczében a herczegi palotába szállottak. Ki szívesen, ki kedvetlenűl fogadta őket, a mint t. i. a harczias vagy a békés párthoz tartozott valaki. A tanácsba hívatván, előadták, hogy jóllehet igen hatalmas a magyar király, Isten mégis békére hajlította szívét. Kész átengedni Velenczének egész Dalmácziát, magát Zárát is; kész megbocsátani minden sértést és barátságot kötni vele, de e barátság jeléűl tartozzék Velencze évenkint egy fehér lovat küldeni neki.

Ez együgyű beszéd értelme pedig nem lehetett más, minthogy adja magát Velencze a magyar korona főhatósága alá. Hallván ez előterjesztést a signoria, nem kis vihar keletkezett benne; és «mert az értelmetlenek többségben valának», a föltételt el nem fogadták. A pattii püspök sóhajtott és megjósolta, hogy majd hátrányosabb föltételekre is rááll még Velencze.[1]

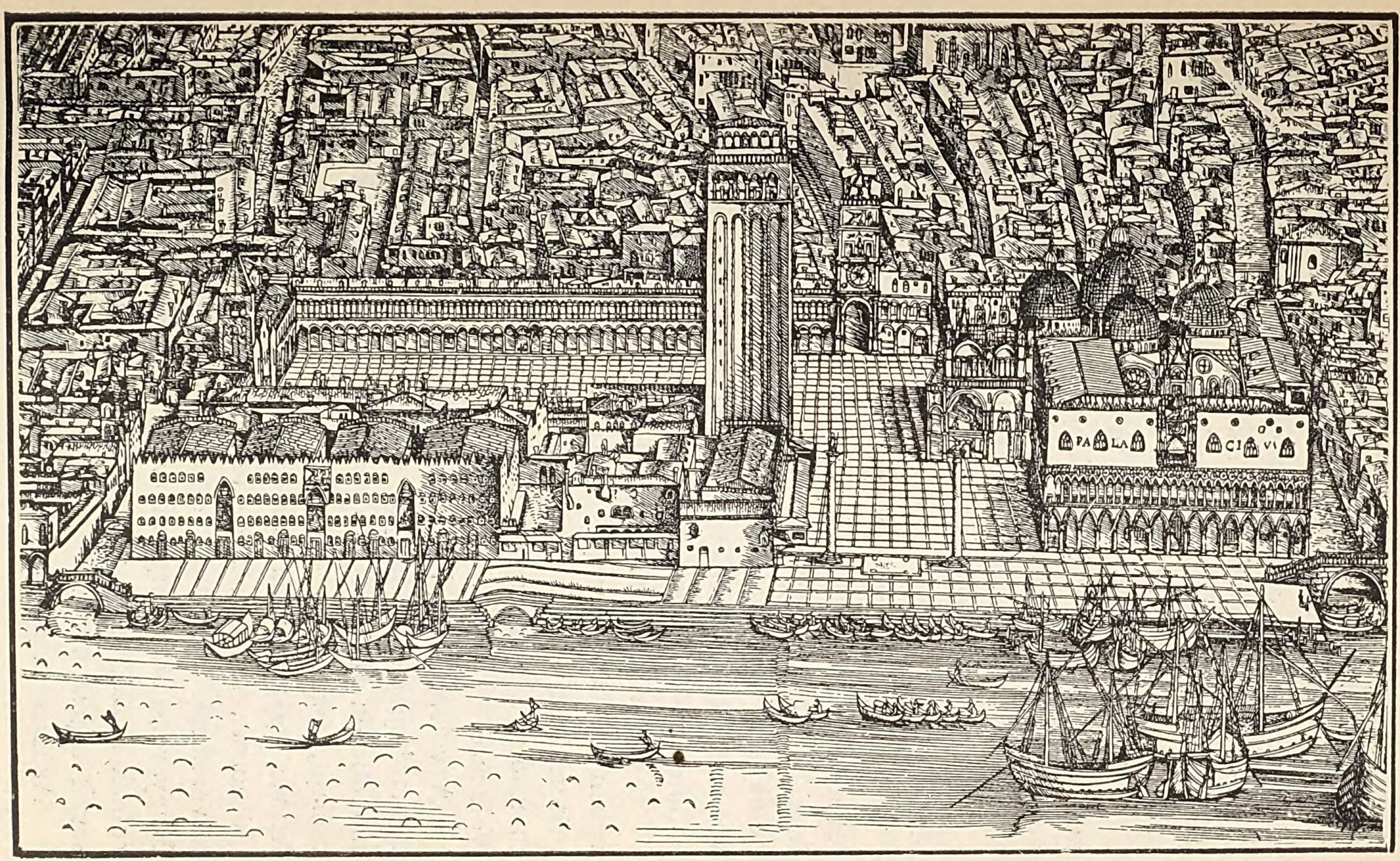
Időközben, úgy vélem márcziusban, elérkeztek Velenczébe Lajos kiváły követei a végett, hogy a béke iránt értekezzenek. A követség feje Szécsi Miklós volt; tagjai közűl csak Gergely váradi őrkanonokról, kit genuai követségéből ismerünk már, és a záraiakról történik említés, kiket Lajos király azért küldött a tárgyalásokhoz, hogy saját városuk érdekeit képviseljék.[2]

— Nem régen ti velenczeiek, — így kezdették meg a magyar diplomaták tárgyalásaikat, — Magyarországon valátok,[3] hogy fölséges urunkkal királyunkkal egyezkedjetek

1 Mazzerio, i. h. c. iv.

2 Egy Udinében föltalált kézírat megőrizte a tárgyalások menetét. Rendkívűl érdekes e jelentés nyomán elindúlni. Megbecsülhetetlen darab korrajz tárul szemünk elé ez adatokból, melyek a magyar és velenczei diplomaczia képét nem körvonalakban, hanem élénken színezve tüntetik föl.

3 A velenczei tanács 1356 deczember 2-án Contareno Endrét, Faletro Mihályt és Bonintendit küldötte volt Magyarországba, a Nagy Lajossal megkezdendő béketárgyalások ügyében. (Óváry Regestái 71. sz.)

77. VELENCZE.

Dalmátország iránt. Akkor, ha azt kívántuk tőletek, adjátok elő jogaitokat, melyeket Dalmácziára bírni véltek, azt válaszoltátok, hogy okmányaitokat magatokkal nem hoztátok. Az egyezség pedig nem sikerült némely eltérések miatt, első sorban Zárára nézve, melyeket elintézni nem lehetett, mert azt mondottátok, nincs kellő utasítástok. S így tisztába jönni nem tudtunk. Urunk királyunk tehát, nehogy kevésbbé lássék a békés kiegyenlítést áhítani, elküldött bennünket ide, hol módotokban van megfelelni kérdéseinkre, s utasítások hiányáról se panaszkodhattok, hisz nagyságos herczegtek véleményét minden perczben megérthetitek.

Fínoman kitérve az egyenes válasz elől, mely aligha lehetett volna kielégítő, viszonzák a velenczeiek: Távol legyen tőlünk, hogy perlekedjünk veletek, kedves vendégeinkkel; a jogfirtatás pedig feleselésnél egyébre nem vezetne. Hagyjuk tehát a meddő jogkérdést és térjünk át a dolog velejére, meghallgatván küldőtök óhajtását.

E fölhívásra a magyarok igen tisztességesen urok nevében azt kérték: adják vissza a magyar koronának Dalmátországot minden városával s a hozzá tartozó részekkel, minthogy a magyar korona e tulajdonát jogtalanúl bírja Velencze.

A velenczei diplomatáknak másodszor is visszavonulót kellett fujniok. A magyar előterjesztést igen általánosnak mondották. Mióta a magyar király és Velencze közt viszály támadt, sokszor hangzott ez óhajtás, de tárgyalásába Velencze, ugyancsak általánossága miatt, soha bele nem bocsátkozott, hanem azt részleteire osztotta föl. Ha a magyar követeknek tetszik ott fogni föl a tárgyalás fonalát, hol az Magyarországon tárgyaltatván, megszakadt, készséggel járulnak hozzá, és igyekezni fognak a magyar király kívánságait teljesíteni.

Azonban a magyar követek nem akartak a megszakí-

tott tárgyalások fölvételébe egyezni; hisz ha a király a tárgyalásoknak Magyarországon megkezdett irányával meg lett volna elégedve és beérte volna az ajánlatokkal, melyeket neki Velencze annyiszor tétetett, megkötötte volna már a békét Magyarországon és nem küldötte volna Velenczébe követeit.

E fölött egy darabig feleseltek a békeszerzők egymás közt; de mert a velenczeiek tágítani nem akartak, kényszerítve voltak a magyarok «általános» követelésöket leszállítani a következő hat városra: Zárára, Nonára, Spalatora, Scardonára, Sebenigora és Travra.

Négy város átadásában megnyugodtak volna már a velenczeiek, de Zárát és Nonát nem engedhetik, mondák. E két várost jó szerével oda nem adhatják, mert ezek elvesztése elviselhetetlen volna reájok.

Igen? viszonzák a magyarok igen udviarasan, de nem minden gúny nélkül, — első ajánlatunk általános, a részletes pedig elviselhetetlen reátok. Halljuk tehát a ti ajánlataitokat? Mire a szívós velenczések ismét visszatértek számtalanszor ismételt pénzbeli ajánlataikra, melyekre a magyarok érdemlegesen nem is válaszoltak.

Erre nehány nap tétlenűl durczáskodással tölt el. A békepárt Velenczében nem volt elég erős, a köztársaság nem kellően megtörve. Másrészt a magyar követek ismervén urok békés hajlamait, mindenképen eredménynyel kívántak távozni. Tanácskoztak tehát és a következő hét pontból álló ultimatumot terjesztették Velencze elé:

1. Velencze engedje vissza a magyar királynak Spalato, Trav, Sebenigo, Scardona és Nona városokat.

2. Zárát és Dalmátország többi részét bírja tovább is mint hűbért a magyar királytól, és évenkint minden helytől adót fizessen jogelismerés fejében a magyar királynak. Zára városát szigeteivel s a hozzá tartozó földterűlettel együtt helyezze vissza azon állapotba, melyben volt a há-

ború előtt. A várat, melyet Zára féken tartása végett épített, bontsa le.

3. A zárai polgárok, kik Lajos király hívei valának, most hontalanúl, többnyire a magyar királyi udvarban időznek, szabadon visszatérhessenek, javaik visszaadatván. A város pedig kapja vissza mindazon kiváltságait és szabadságait, melyeket Mladen bán idejében élvezett.

4. Velencze saját költségén egy évi tartamra kiállít két gályát segélyképen a magyar királynak, a ráczok ellen indítandó háborúhoz.

5. Ha pedig a magyar király keresztes hadjáratot indít a szent-földre, akkor Velencze tíz gályát szerel föl a maga költségén s azokat a magyar király rendelkezésére bocsátja egy évre.

6. Hadi költség fejében százezer forintot térít meg Velencze a magyar királynak.

7. A magyar király szövetségesei a békekötésbe foglaltatnak.

Ezek viszonzásáúl a magyar király visszabocsátja mindazon helyeket, melyeket a trevisoi és cenedai kerűletekben elfoglalt és szövetséget köt Velenczével minden ember fia ellen, az egyetlen római pápa kivételével.

E pontok nem sokkal, lényegesen bizonyára nem különböztek azon feltételektől, melyeket Lajos király a háború előtt szabott Velenczének, és melyeket a signoria nagyjából elfogadni hajlandó is lehetett. Elvi jelentősége mellett felötlik, hogy Lajos a magyar király főhatóságát Dalmátországra mindenképen föntartani eltökéllette volt. Az idegenkedést a signoria részéről e pont elfogadása ellen, tudjuk méltányolni; a többi ellenészrevétel, melyeket Velencze megbizottjai tenni jónak láttak, csak ama kicsinyes, kufár szellemről tanúskodnak, mely Velenczét e korban a végromlás szélére hozta.

Ily törpe megjegyzésök volt az is, midőn Lajos király

állhatatosságára, mint kitünő erényére hivatkozva, kívánatosnak találták volna, ha a béke pontjait, daczára költséges háborújának, daczára szerencsés foglalásainak, magasbra nem rugtatja vala.

A mit Velencze a föntebbi pontokból megadni hajlandó volt, a következő :

1. Visszaadja Spalatot, Traut, Scardonát és Sebenigot; Nonát nem. E pontra a magyarok hajlandók voltak engedni.

2. Nona, Zára és Dalmátország egyéb részeért fizet Velencze évi bért a magyar királynak. De a magyar király fönhatóságát el nem ösmeri, Zára várát le nem bontja, kezéből ki nem adja.

3. A zárai számüzöttek visszatérhetnek, javaikat visszanyerik, s ha hűséget esküsznek a dogenak, kegyelemben visszafogadják őket. A város szabadságai visszaállítása azonban még eszmecsere tárgyát képezendi.

4. A kívánt két gályát a szerbek ellen megadja Velencze, de csak hat hóra.

5. Ha keresztes háborút hirdet a pápa, s a magyar király személyesen vesz részt benne, Velencze tíz gályával szintén részt vesz, föltéve, miszerint a pápa módját találja, hogy a költség, melyen a gályák fölszereltetnek s föntartatnak, valahonnan előkerűl.

6. Hadi költség fejében csak negyvenezer forintot ajánl föl Velencze ; ellenben

7. Lajos király szövetségeseit ellenmondás nélkűl veszi föl a béke- és szövetség-levélbe.

Mivel Zára szabadságai helyreállítása még megvitatás alá voltak veendők, azon kitünő szerepnél fogva, melyet Lajos a záraiaknak juttatott, ők folytatták az alkudozásokat saját érdekeik megóvása végett. Bemutatták szabadságleveleik másolatát, de ezek a velenczei uraknak semmiképen se tetszettek. A hontalanságot keservesen tűrő zá-

40*

raiak tehát megszorították követeléseiket, főleg grófjok választása és fizetése tekintetében, sőt miután ezzel a velenczeiek megelégedni nem akartak, még lejebb hangolták föltételeiket és csak négy pontra fektettek súlyt: hogy a Velencze által épített erősség lebontassék; a város őrizete záraiakra bízassék; Pago szigetét visszakapják és Velencze helyőrséget ne tartson Zárában. Sőt még e pontok elsejétől, az erősség lebontásától is elállottak és tizenöt kezest ajánlottak föl hűségök biztosítására. De Velencze mind ez engedményeket kevesellette.

Nem maradt tehát a magyar követeknek egyéb választások, mint engedelmet kérniök a távozhatásra és visszaindúlniok Padovába, a honnan jöttek, és a hol lovaik készen várták őket, hogy visszatérhessenek királyokhoz.

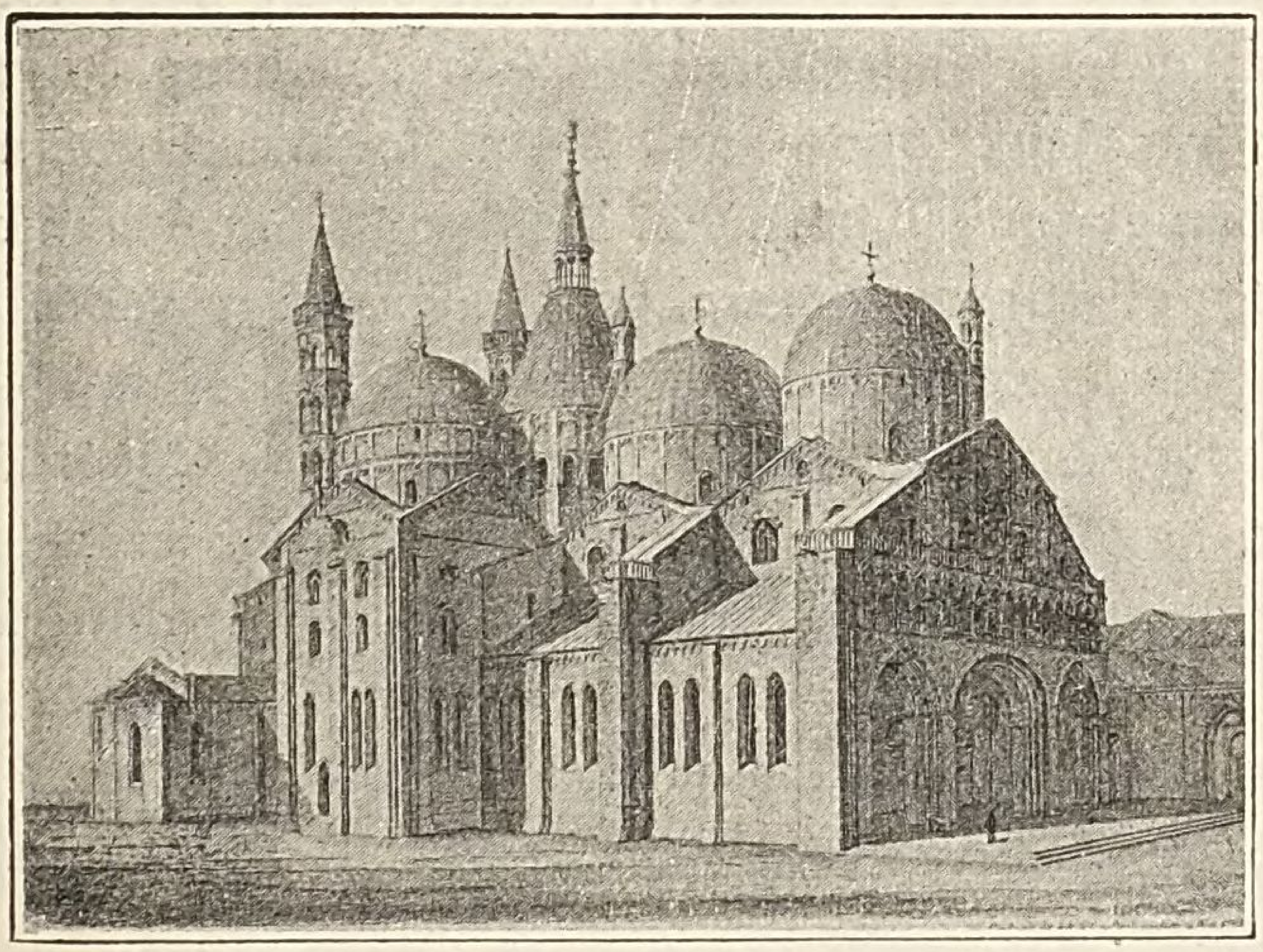
Padovába ment a magyar követekkel a pattii püspök is. Az ő, valamint Carrara Ferencz kívánatára s a magyar követek megegyezésével történt, hogy a padovai helytartó nehány lovag kíséretében visszament Velenczébe, vissza a püspök is, hogy ha lehet, még egyszer megkísértsék a békéltetést. A padovai követek a püspök jelenlétében előadták a dogenak, minthogy nekik, mint szomszédoknak érdekökben áll, hogy a béke létre jőjjön, elküldötte őket urok, tudják meg, melyek a különbözetek, melyeken a kiegyezés törést szenvedett. Ők, illetőleg küldőjök, Padova ura, azonképen az apostoli szent-szék követe készek közrehatni, hogy a kiegyezés és béke meglegyen, s ezért tartóztatták vissza a magyar követeket nehány napra Padovában.

A velenczei urak, kik megbánni látszottak, hogy a béketárgyalások eredmény nélkűl szétverődének, szívesen hallották a padovai küldöttség ez előterjesztését. De valamely túlzott óvatosságból vonakodtak akár szóval, akár írásban előadni a pontokat, melyeken a kiegyezés megtört. Ígérték azonban, hogy nem sokára küldenek közűlök vala-

kit Padovába, ki majd megfelel a tett kérdésre. Ily formán a padovai küldöttség Velenczéből haza távozott.

Nem sokára aztán csakugyan eljött Padovába Benintendi, a velenczei signoria kanczellárja két jegyző kíséretében a doge azon megbízásával, hogy ő Padova urának csupán elbeszélje a béketárgyalások folyamát és semmit mást; minthogy legkevésbbé sincs megbízva azzal, hogy a tárgyalásokat a kiegyezés ügyében folytassa: ettől a doge őt egyszerűen eltiltotta.

Carrara Ferencz ámult-bámult a mondottak hallatára;

78. PADOVAI FŐTEMPLOM.

közölni se merte a magyar urakkal, nehogy ezek a nézetre jőjjenek, hogy csúfot űznek belőlük, bolondítják őket. Pedig a királyi követek őszintén óhajtják vala a békét, a mint hogy erre utasítások is volt. Mint az olyan ember, kinek terve nem sikerűlt, bűnbakot keres; ők is a záraiakat okolták az eredménytelenség miatt, mert éppen a záraiak ügye volt, melyet utoljára tárgyaltak, mely türelmök utolsó fonalát megszakítá. «Eh, mondogatták elégületlenségökben, ha mi a főügyet, a dalmát kérdést tisztáztuk volna előbb teljesen, s azzal eredményre jutottunk volna:

most készen volnánk. Elvégre is Zára mellékes dolog. Egy nehezékkel több vagy kevesebb szabadsága van-e, az nem billenti föl a mérleget!»

A jó emberek azonban tévedésben valának. A zárai kérdésben sokkal előbb tisztába jöhettek volna; Velencze itt hamarabb engedett volna, mint abban, hogy a magyar király fönhatóságát Dalmátországban elismerje. Ellenben a követség zárai tagjai, — kik éppoly kevés rokonszenvvel találkoztak követtársaiknál, mint a zárai kérdés az ország közvéleményében, — helyesen jártak el. Csak Lajos király nagy szelleme érte föl észszel a tengerpart nagy föladatát a kereskedelem és ipar fölvirágozására, valamint tevékenysége ez irányban, (mint alább látni fogjuk) korát meghaladva, bámulatunkat kelti föl. Teljes ötszáz év múlt el az óta, míg a magyar közszellem ismét megragadta e kérdést, és tudja, miért ragaszkodik görcsösen Fiuméba.

A követség zárai tagjai belátták, ha a főkérdést elintézték, ügyök veszteni fog érdekességéből; ezért sürgették annak elintézését a főtárgyalás befejezte előtt. És miután czélt nem értek, azon voltak, hogy az összes egyezkedések megakadjanak, s a béke megkötését mint a magyar követség tagjai megakadályozzák. A záraiak helyesen kombináltak.

Szécsi Miklós és magyar társai megértvén, hogy a velenczei kanczellár Padovába érkezett, titkon tudtára adták készségöket az egyezkedés folytatására, hogy tisztába jöhessenek a főpontokra, a visszabocsátandó dalmát és trevisoi terűletre nézve. Összeültek tehát megint a magyar követek, a velenczei kanczellár, Padova ura, a pattii és fermoi püspökök tanácskozás végett.

Ekkor azonban kitűnt, hogy a magyarok is, a velenczeiek is elszámították magokat. Többszörös tanácskozás után se tudtak megegyezni a főpontokra nézve, mire a velenczei kanczellár hazafelé indúlt. Útjában, eszes ember

levén, megfordulhatott agyában, hogy jobb volt volna, ha mással nem is, a zárai kérdéssel tisztába jönni. Ekkor legalább Zárát nyugtathatták volna meg, s a követség zárai tagjai czélt érvén, minden esetre engesztelődve léptek volna a magyar király elé. Hanem így Zára se szűnt meg tovább bujtani, s elvégre is Zára adta meg a végső lökést a magyar ügyek szerencsés fordulatához.

A pattii püspök szintén távozott a kanczellárral, és Velenczében hajót bérelvén, Konstantinápolyba volt indulandó. Bonjohannes fermói püspök azonban a magyar követekhez csatlakozott, hogy ez elégületlenekkel még egy lépést koczkáztasson a béke érdekében. Kinyerte ugyanis tőlük, hogy írásba foglalják követeléseik minimumát, mit tenni eddig vonakodtak. Írást *nem* adni őseink és a politikusok elve volt réges-régtől. Verba volant, scripta manent. De nagyon helyeslendő, hogy ez egyszer tágították elvökön, minthogy Velenczében a felsült chauvinista párt azt a hírt terjesztette, hogy a magyar követség korán sem a békekötés végett járt Velenczében, hanem csak, hogy kifürkészsze a helyzetet és kitudja a signoria szándékát.

A memorandumot, mely a váradi őrkanonok javító tolla alól került ki, Szécsi Miklós aláírta és biztosította a fermoi püspököt, ki az íratnak Velenczében való kézbesítésére vállalkozott: ha Velencze e békepontokat elfogadja, a király is helyben hagyja azokat. Némely mellékes dolgokat még kifogásolhatnak Velenczében, a magyar király valószínűleg ezekben is engedne. Ez esetben valamelyikök eltávoznék a királyhoz, hogy megegyezését kikérje, közben pedig egy hónapra meg lehetne hosszabbítani a lejáró fegyverszünetet.

A fermoi püspök magával vitte a padovai helytartót Velenczébe, hol a pattii püspököt is még ott találta. Hárman fölkeresték tehát a dogét, kit a negyvenek tanácsában épp a háború folytatásáról tanakodva találtak. Mint-

hogy a doge úgy kívánta, azonnal előterjesztették ügyöket, mire a herczeg és tanács rövid tanakodás után a következő választ adta: «A békét akarjuk; s ha a magyar uraknak tetszik a tárgyalásokat folytatni, jőjjenek: szívesen látjuk őket». Egyebet nem vehettek ki belőlük. E választ a szóban forgó memorandumra reáírva, átküldötte a fermoi püspök a magyar követeknek, kik Coneglianoban időztek.

Hálát adva Istennek, hogy minden így esett, s ők szemrehányást nem tehetnek magoknak, mert minden módot megkísérlettek, hogy urok kívánságát teljesítsék; belátták végre a magyar követek, hogy a velenczeiek elbánása időpazarlásnál és szemfény-vesztésnél egyéb nem volt. Mást nem is írtak vissza, hanem hogy megkezdett útjokat sietve folytatják. E levelök, melyet 1357 április 5-én írtak, másnap érkezett a fermoi püspök kezéhez.*

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 390. szám.

79. MEGVÁLTÓ A «POZSONYI CODEX»-BŐL.

VIII.

HÁBORÚ maradt hát a jelszó jövőre is. Az olasz harcztérről adataink hiányossága miatt nem sokat közölhetünk. Vásári, másként Monoszlai Tamás, az esztergami érsek fivére, ki Treviso ostromát tovább folytatta, több ízben győzedelmeskedett az ellenségen. Egyszer vissza verte a kirohanó őrséget, és a város kapui előtt megcsapta. Másszor Trevisohoz közel ezer gyalogból és hatszáz lovasból álló csapatot vert szét, sokat közülök foglyúl ejtvén.*

Harmadszor a Brentánál cselekedett meg igazi huszáros merényt. A velenczeiek tudniillik zsoldba fogadták a nagy német kompániát, melynek — ha nem csalódom — Landau gróf volt kapitánya. A kompánia vicenzai területen várta, míg a Brenta folyó leapadván, átkelhessen és rendeltetése helyére juthasson. Nem várakozott addig a magyar vezér, hanem átúsztatta csapatait a mély folyón, a német zsoldosokat leverte, elfogta, lovaiktól, fegyvereiktől megfosztotta, aztán zsoldos szokás szerint útjokra bocsájtotta. Ez alkalommal azonban a magyarok közűl többen, köztük Pál vitéz, Chelfia János fivére** a folyóba vesztek.

Juniusban Kont Miklós, az új nádor, hozott új hadakat, melyek kivált a Terra Ferma éjszaki vidékén működtek.

* Ez ütközet, melyet a küküllei főesperes itt szőtt be, valószínűleg későbbre teendő s egy azzal, melyet Cortusi Zára bevétele utánra tesz, és mint Velencze utolsó fegyvertényét így említi: «A velenczeiek az ösztön ellen is tusakodván, Nervesa vidékére 600 lovast és 1000 gyalogost küldének, hol ezek nagy zsákmányt ejtettek. A magyarok azonban Conegliánoból eléjök kerűltek, nehogy Trevisoba szállíthassák zsákmányokat. Kétszázat közűlök lekaszaboltak, a többit futásba keverték és mintegy ötven szekér fegyvert küldöttek Padovába. Történt pedig ez 1358 január 14.»

** Úgy vélem: az Ákos nb. Celenfia Sándorfia János, ki Zach Felicziánt megölte, fivére volt a szóban forgó «Paulus germanus Johannis filii Chel miles»-nek. (*Budai Krónika* 314. l.)

E hadak elfoglalták *Serra-Vallét*, mely kitartón védte magát, és csak a velenczei kormánytanács engedelmével, miután kifogyott mindenéből, adta meg magát. Elfoglalta *Mestrét* is, melynek erődítményei nem valának készen. *Castel-Francot* ellenben, noha a padovaiak gépeikkel és hadi népökkel segítették, bevennie nem sikerült. Azonképen sikertelenek maradtak az újabb békealkudozások, melyek Carrara Ferencz közvetítésével a nádor és a velenczeiek követei: Giustiniani Márk, Contareno Endre és Benintendi közt Padovában folytak. — Ármányaival, melyeknek Velenczében talajt keresett, szintén felsült a nádor. A tízek tanácsa halálra ítélt egy Marco de Donando nevű polgárt, kit a vele való titkos alkudozások miatt hazaárulással vádoltak, az elítélt fiát pedig örökre száműzte.

Hasonló váddal illettek egy Jacobino de Papia nevű velenczei polgárt. (1357 szeptember, 15. 20.)*

Kont Miklós szeptember 21-én eltávozott Castel-Franco alól és a hadnagyságot átadván Vásári Miklós érsek testvérének, Tamásnak, visszatért Magyarországba. Lajos király azonban, nem tudni mi okból, valószínűleg mert a hadjárat eredményével nem volt megelégedve, haza szólította Tamás vitézt és Hémfia Benedeket küldötte helyébe. Erről annyit olvasunk, hogy az ellenséget több ízben megverte, sokáig azonban nem hadnagykodott, minthogy a király visszaküldötte Vásári Tamást, ki az elfoglalt területet és erősséget vitézűl megvédette ugyan, de Velenczét teljesen megtörni nem bírta.

Nem is itt dőlt el a hadjárat sorsa, hanem a dalmát harcztéren, hol a főcsapást Velenczére magok a dalmát városok, nevezet szerint Zára mérte.

A dalmát városok védelmére, bízván tengerparti fek-

* Óváry Regestái 72. 73. 74. sz.

vésökben, és minthogy minden erejét a Terra Fermára kellett fordítania, Velencze kevés gondot viselt.

Csúzi* János bánnak Dalmácziában visszahagyott horvát hadai, hajóik nem levén, folytatták eddigi hadviselő szokásaikat, melyek ez alkalommal czélszerűeknek bizonyúltak. A velenczei urasághoz szító városok területét bebekalandozták, tűzzel-vassal pusztították, a termést zöldjében lekaszálták, szőllőket, olajfákat kiírtottak és elrabolták, a mit értek, mindent a városok faláig. Segítségökre jöttek hívatlanúl is a tengeri kalózok, kik a víz felől és a szigeteken hasonlóképen mívelkedének. A kárvallott városok végre megelégelték a sok rontást, főleg miután tudomásokra jutott, hogy Velencze a békealkudozások folyamán különben is föladta őket. Elhatározták tehát, hogy őket nem fogja árúba bocsátani senki, hanem jószántokból térnek vissza «természetes urokhoz», a magyar királyhoz, ki amúgy is közelökben tartózkodott.

Hogyan hajtották végre *Spalato* és *Trav* városok elhatározásokat, egykorú följegyzések után a következőben adjuk.

A spalatoiak látván, hogy természetes urok naponkint megtámadja és károsítja őket, a velenczei uraság alatt pedig, melynek szerződésileg — föntartván mindig a magyar korona jogát — meghódoltak, nincs semmi keresetök és iparkodásoknak semmi gyümölcse, és hogy a velenczeiek se meg nem védik őket, se pénzt nem kölcsönöznek, se semmi segítséget nem nyújtanak nekik : saját jóvoltukra gondoltak és arra, hogyan térhetnének vissza természetes urokhoz mentül tisztességesebben, veszély és kár nélkűl. Megbeszélvén az ügyet a traviakkal és mindent megfontolván óvatosan, véghez vitték szándékukat 1357. évi julius hava 8-án szombaton hajnal hasadtakor.

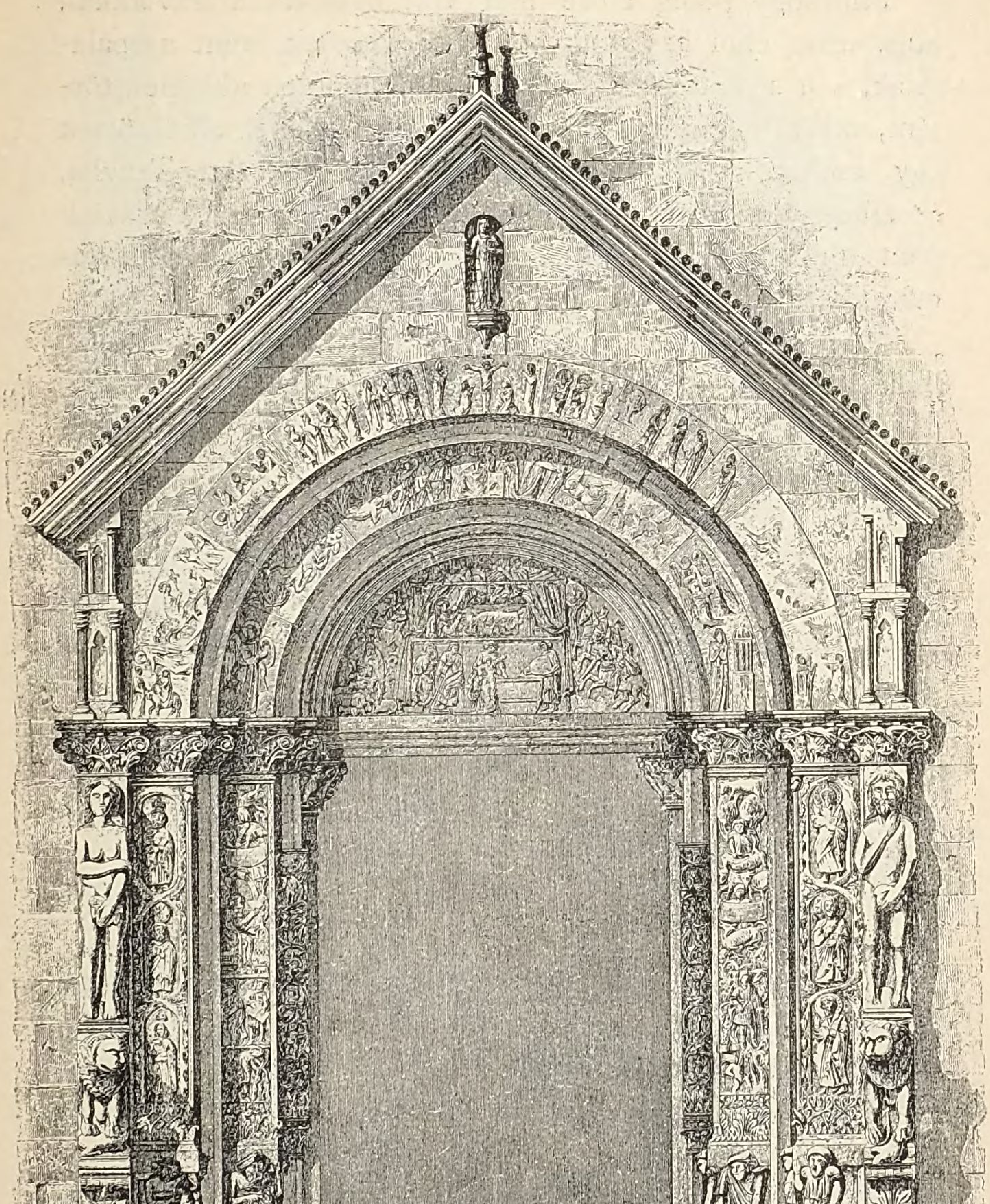
* Okmányaink *Chuz*-nak, az olaszok *Zuus*-nak írják nevét, kérdés: helyesen írjuk-e *Csúzi*-nak ?

Éjjel (péntekről szombatra) összegyűlekeztek a szent Domnius templomában, őröket állítván az útakra, kik a velenczeiek zsoldosait elfogják, nehogy tervök kiderűljön és híre a grófhoz jusson, ki az időben Quirino János vala. Miután a lakosok fölfegyverkezve együtt valának, egy részök elment a sütők kapujához, azon zászlóalj elfogására, mely a kapu közelében szállásolt; más részök a Staronina útczába indúlt, azon vidékre, hol a lándzsa-játékot szokták tartani, hol a másik zászlóalj tanyázott. És mind két zászlóalj katonáit elfogták, nem ejtvén bennök sérelmet, és ideiglenesen bezárták őket a szent Máté és szent Tamás templomokba, nehogy útban legyenek. A város kapitányai pedig, kiket akkor választának, elmentek a község palotájába, hol a gróf, Quirino János úr lakozék. A gróf hallván az útczai zajt, az ablakhoz állott, és megismervén Madius Mikhást, a fegyveres nép kapitányát,* kérdé tőle: Mi ez, micsoda fegyveres nép ez? Mire Madius felele: «Ez a nép a spalatoi nép és a spalatoi nemesek, kik megadják magokat törvényes uroknak, s tőled a város kulcsait kívánják.» A gróf pedig fölemelvén kezét az ég felé «Dícsértessék az Úr!» ezt rebegé. (Azért mert tudta, hogy e lépés a nemesek vesztére viszen, valaminthogy rövid időn az előkelőket csakugyan száműzték a városból.)

A gróf azonnal átadta a város kulcsait Madiusnak, kérvén őt, ajánlaná féltett személyét és családját a nemességnek. Madius ismervén a nemesek szándékát, válaszolá: «Ne féltsed se fejedet, se családodat, se vagyonodat; elbocsátunk tisztességesen, sérelem nélkűl». Mire a gróf is megnyugodott, a nemesek is helyeselték Madius nyilatkozatát, mert szándékok szerint beszélt.

Így kerítették a nemesek Spalatót hatalmokba Lajos király számára.

* És a korírót, kinek valószínűleg e leírást is köszönhetjük.

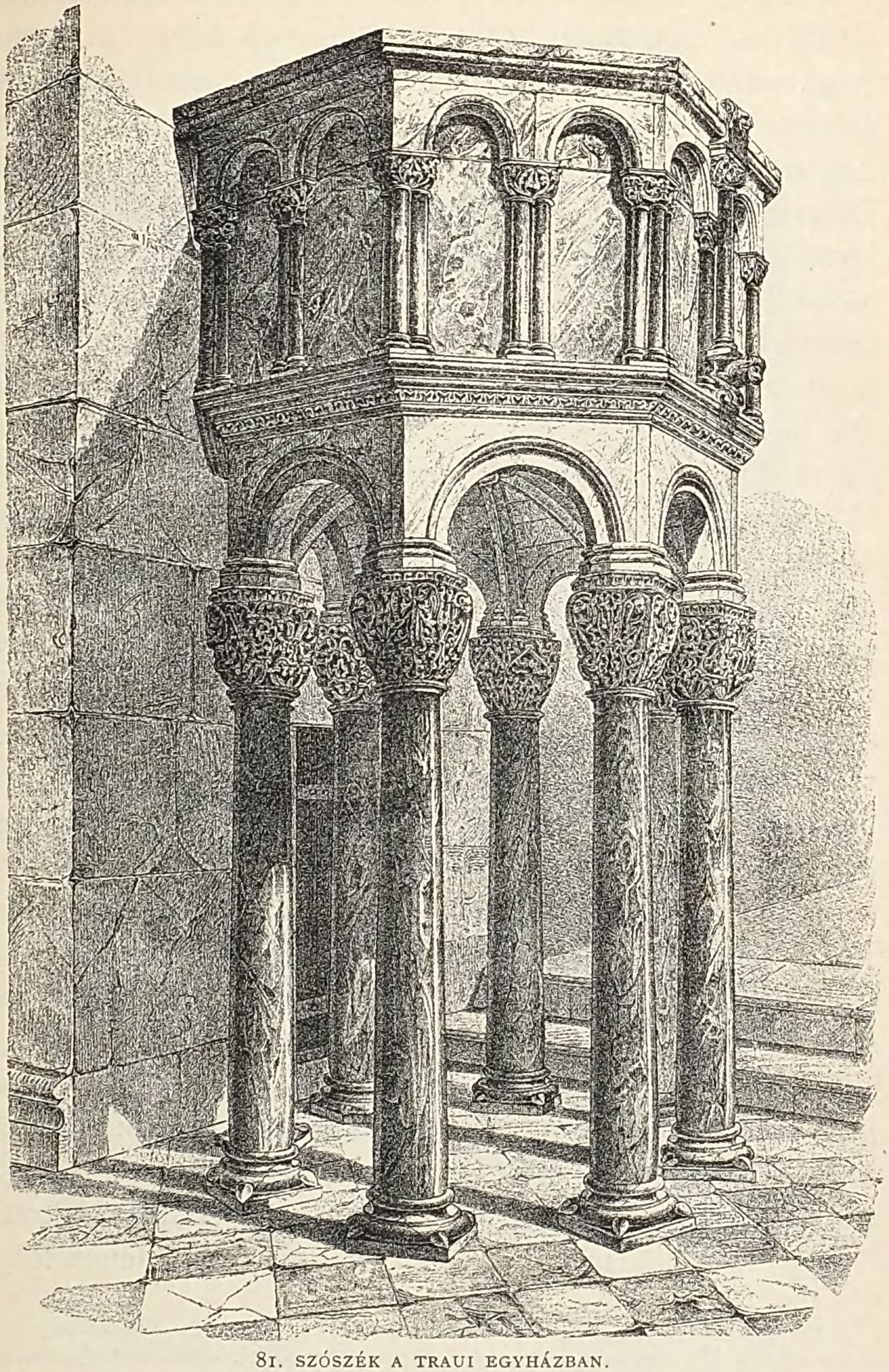
80. TRAU. A TEMPLOM PORTALÉJA.

Minthogy pedig előre meg volt beszélve a traviakkal, hogy azon éjjel hasonlóképen cselekesznek, mint a spalatoiak, s a spalatoiak azt hitték, hogy minden akképen történt, mint megbeszéllették vala: még az éjjel elküldötték egy emberöket, ki napkelet előtt megérkezett Travba, és elbeszélte, Spalatoban mik történtek. Hanem a traviak nem tőnek még semmit, mert aggasztó gondolataik támadtak.

Most tehát megvárták, míg grófjok, Bembo Márk úr, kiment a városból misére a barátokhoz, mint ez mindennapi szokása vala. Ekkor elzárták a várost, és nem engedték, hogy a gróf visszatérjen. Látván pedig Bembo úr kizáratását és az árulást, útnak eredt szolgáival Spalato felé. Ekkor megsúgták neki némelyek, hogy Spalato is föllázadt a velenczei uraság ellen. Kiknek ő felele: «Mindegy; én voltam a múlt években a spalatoiak grófja, és inkább kívánok köztük halva lenni, mint élve a traviak közt». És tovább sietett útján, kit a spalatoi polgárok és nemesek tisztelettel fogadtak. Aztán nehány napig mindkét gróf Spalatóban tartózkodott, míg három gálya érkezett a kikötőbe, hogy fölvegye a két grófot, kiktől a spalatoiak illő tisztelettel, minden szeretettel és emberséggel bucsúztak el.

Ennek utánna a spalatoiak késedelem nélkűl követeket küldének Lajos királyhoz: Hugolino érseket, Petracche Gergelyt és Leonis Theodózt, és velök mentenek számosan a fiatalok közűl, apródképen szolgálatokra levén. Lajos király kegyesen fogadta őket és kegyelmesen végzett velök, megerősítvén a magyar szent királyok által adott szabadalmakat és kiváltságokat, melyek után Spalato idő folytán fölvirágzott, jóllétnek örvendett, és a polgárok jól éltek Lajos király uralma alatt.*

* *Anjouk. dipl. Eml,* II, 389. sz. — V. ö. VILLANI Máté, l. VII, c. 82. MONACIS Lőrincz, l. VI, p. 3. — SCHWANDTNER, III, 657.

81. SZÓSZÉK A TRAUI EGYHÁZBAN.

Az adott példáról hímet varrva, a többi dalmát városok, a mélyen megalázott Zára is fölemelte fejét, és nagyon megkívánta a magyar uralmat. A magyar király hadai régebben ostromolták e várost. Az ostromlók közt valának Carrara Ferencz segélyhadai, német zsoldosok, kik előbb Dalmácziában Velenczének szolgáltak és helyismerettel bírtak. A zárai száműzöttek természetesen szintén közreműködtek, hogy az ostromlók és ostromlott polgárok közt egyetértés keletkezzék. Ez egyetértésből kifolyólag a zárai szent Mihály templomának apátja lajtorjákat állítva a falak alá, bevezette az említett németeket, kik kapitányok, az ifjabb ELLERBACH Konrád (másként Puppli) példájára vitézűl harczoltak a velenczeiek zsoldosai, németek és francziák ellen és kényszerítették őket visszavonúlni a várba, mely ismételt ostrom daczára is, csak a békekötés után adta meg magát. Történt pedig Zára visszavétele 1357 szeptember 17-én, mely alkalommal a derék Ellerbach súlyosan megsebesült és sebében meg is halt.* A velenczei signoria pedig Zára grófján, Falieri Mihályon, hűtötte bosszúját. Gyávasággal vádolták, súlyos pénzbírságra, egy évi börtönre és örökös hivatal-vesztésre ítélték.

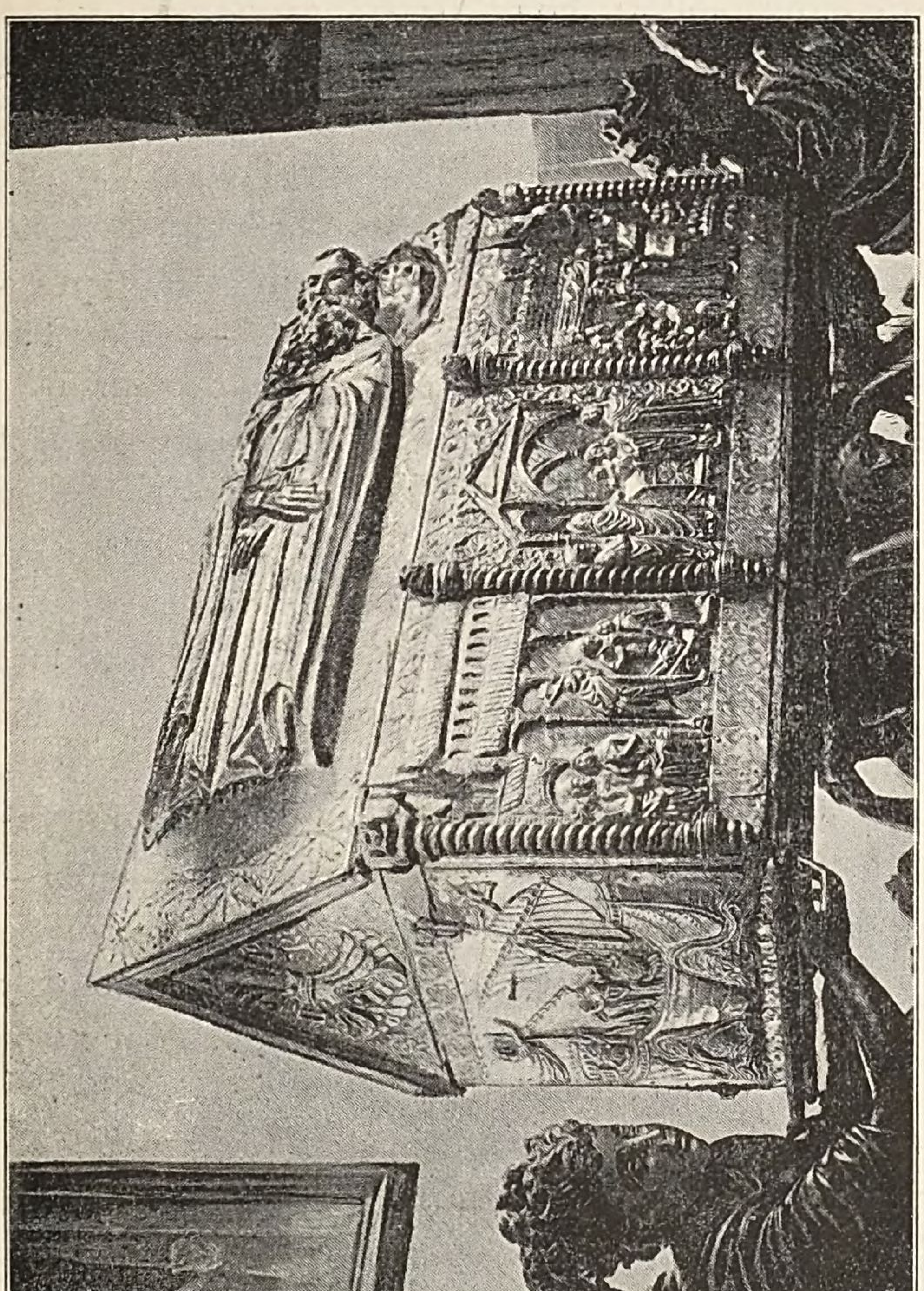
Lajos király aztán *Nona* ostromával bízta meg Csúzi János bánt. De a velenczei őrség, Giustiniani János gróf parancsa alatt, keményen védte magát, és csak nagy későn, az éhség által késztetve, adta meg magát.

Nona ostroma közben 1357 deczember 14-én** *Sebenigo* is megadta magát, elűzvén grófját, Giustiniani Andrást. Csúzi János bán biztosította e várost is régi szabadságáról és levelét Lajos király deczember 15. megerősítette.

1358. évi januárban *Brazza* is elpártolt Velenczétől, s

* Konrád fiait I. Lajos király azzal vígasztalta meg, hogy Vas vármegyében a monyorókereki uradalmat új adomány czímén megerősíté. Kihalt a Monyorókereki Ellerbach vagyis Elderbach-család 1499-ben. (NAGY IVÁN, IV, 22.)

** In obsidione civitatis None die XIV. m. decembris, keltezi Csúzi János bán levelét. (FEJÉR, CD. IX/II, 652.)

82. SZENT SIMON KOPORSÓJA ZÁRÁBAN (ELŐ-OLDAL).

ugyanakkor az almissaiak, spalatoiak és traviak megtámadták Farot, felgyújtották és elfoglalták. Grófja, Cornaro Miklós, a várban kényszerült megvonni magát.*

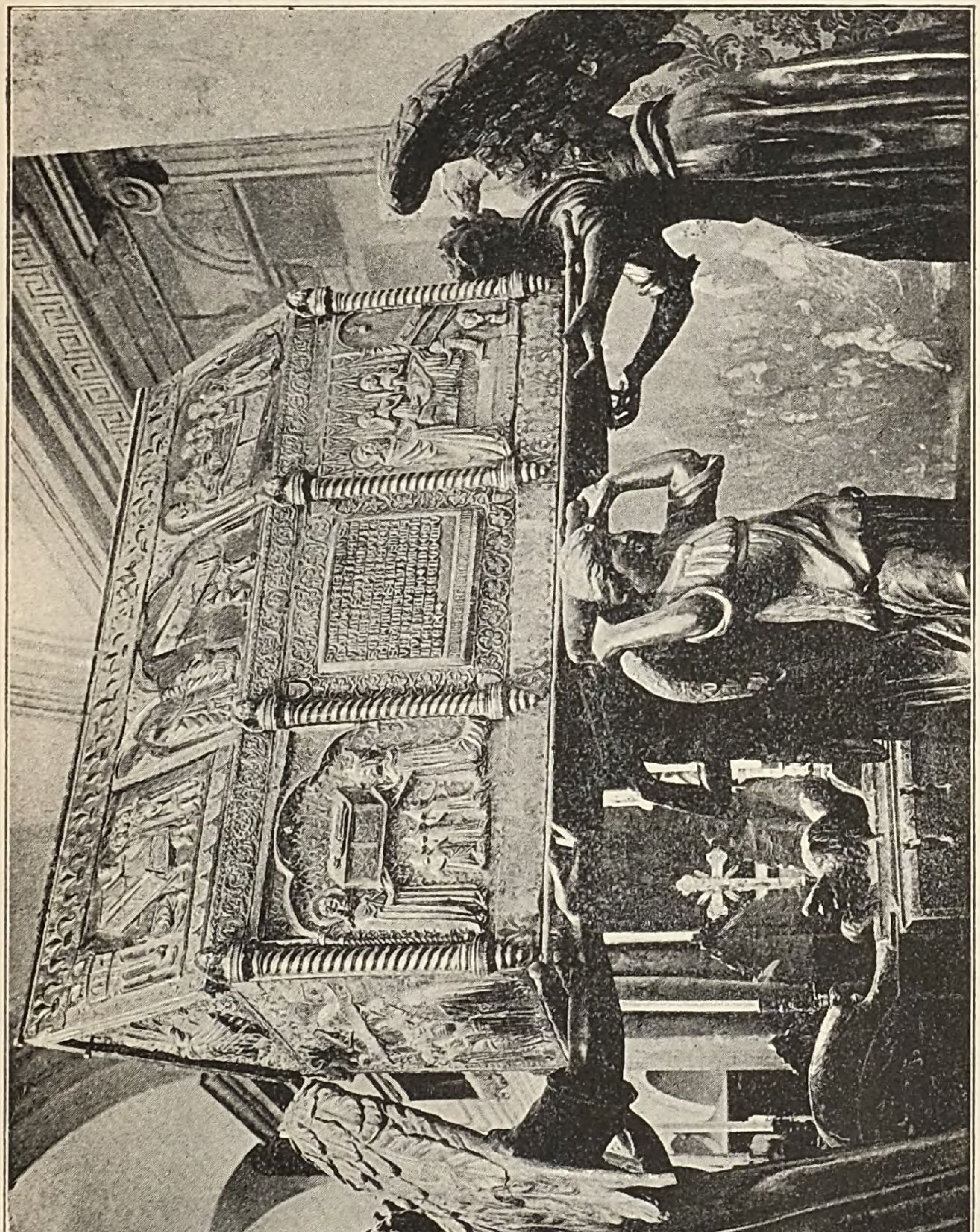
E veszteségek végre megtörték Velenczét. VI. Incze pápához folyamodott, hogy békét közvetítsen közte és a magyar király között. Delfino János doge 1357 november 28-án küldé követeit: Trevisano Pétert, Gradonico János és De-Ravignanis Benintendit, a köztársaság korlátnokát, Zárába a magyar királyhoz, és száz lira bírság terhe alatt megparancsolta nekik, hogy a kiszabott határnapra végezvén, Velenczébe visszatérjenek.** A víz — mint mondani szokás — szájába folyt.

Lajos király a béke föltételeül szabta, hogy Velencze Dalmátország birtoklásáról örökre lemondjon.

Midőn a velenczei tanácsban e föltétel elfogadása iránt tárgyalának, élénk vita keletkezett azok közt, kik mindenek előtt a köztársaság hatalmi állását kívánták föntartani, s azok közt, kik idejét látták annak, hogy az áldozatoknak határt szabjanak, és az államot fenyegető végső veszélytől megóvják. A pártok szóvivői előhoztak minden indokot, hogy nézeteiket érvényesítsék. A lealázó béke ellenei igyekeztek a veszélyt kisebbíteni és nagyítani az áldozatokat, melyeket a béke követel. A béke embereinek sikerült ellenfeleik érveit megczáfolniok. Hangsúlyozták, hogy Velencze nem rendelkezik annyi fegyveres erővel, mennyivel síkra szállhatna a magyar király hadai ellen. Kimutatták, miszerint a köztársaság csak egy úton, módon szedheti össze erejét, izmosulhat erőben, épülhet újra föl s ez út, ez eszköz a kereskedelem. A kereskedelmet pedig csak a béke biztosíthatja, melyet ha ma meg nem kötnek, kérdés: megtehetik-e holnap. A köztársaság hatalmi állása nem azon épült föl, hogy minden ügyeiben szerencsés volt,

* Katona, Hist. Crit. x, 197. 204.

** Óváry Regestái 75. 76. sz.

83. SZENT SIMON KOPORSÓJA ZÁRÁBAN (HÁT-OLDAL).

hanem mert vezetői bölcsek valának mindenkoron és számolni tudtak a viszonyokkal. A bölcseség pedig a tényleges helyzet fölismerésében áll. Úgy látni a viszonyokat, mint szeretnők, hogy legyenek, gyöngeség. Semmi sincs elveszve, ha a köztársaság meg van mentve, ha ideje van pótolni a veszteségeket.

Ez érvek túlsúlyra vergődtek. A béke megköttetett, és Lajos király Zárában a szent ferenczrendiek sekrestyé-

84. ARBE. DOMBORMŰ SZ. KRISTÓF EREKLYETARTÓJÁRÓL.

jében, 1358. évi február hava 18-án megesküdött reá a következő feltételek mellett:

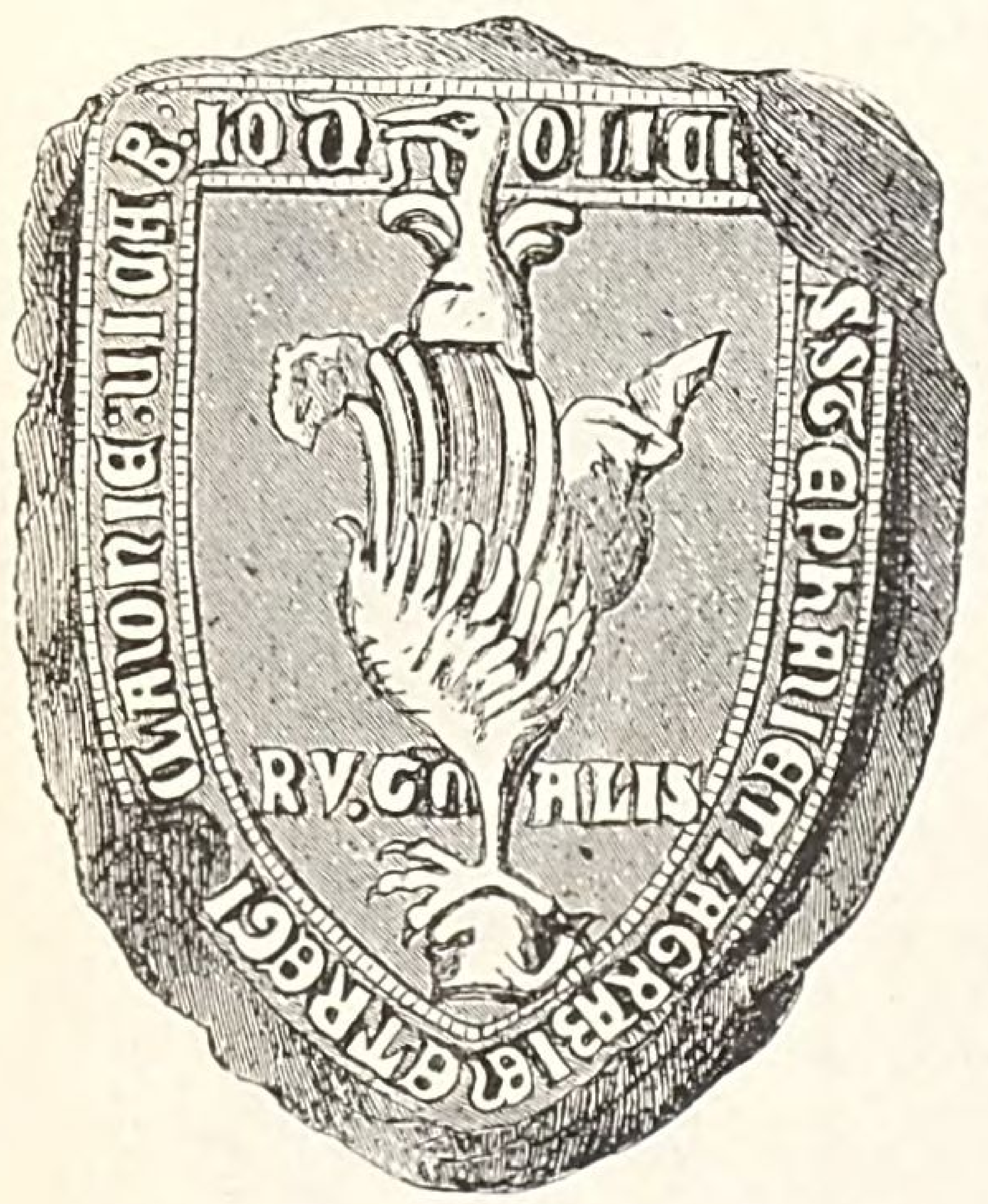
Velencze lemond egész Dalmátországról, azaz a Quarnero-öböl közepétől Durazzo határáig minden általa bírt erősségről, városról, területről, szigetről, kikötőről, valamint minden jogáról, melyekkel ezekre bírt vagy bírni vélt; nevezet szerint: Nona, Zára, Scardona, Sebenigo, Trav, Spalato és Raguza szárazföldi városokról, valamint Ovsero, Cherso, Veglia, Arbe, Pago, Brazza, Lesina és Corzola szigetekről, minden hozzá valókkal együtt. Ve-

85. SZENT SIMON KOPORSÓJA ZÁRÁBAN (FELNYITVA).

lencze lemond Dalmát- és Horvátország czímeiről, melyeket a velenczei dogék eddig használni szoktak volt. Lemond továbbá minden jogorvoslatról, hogy e tartományokat valaha visszaszerzi. Ünnepélyes esküvel ígéri, hogy ez országok belügyeibe avatkozni nem fog.

Viszont ígéri Lajos magyar király, hogy mindazon várakat és helyeket, melyeket Treviso, Ceneda és Istria területén elfoglalva tart, visszabocsátja; olyképen azonban, hogy a doge Lajos ottani barátjait, megbocsátván az ellene vétetteket, kegyesen fogadja.

86. KANIZSAI ISTVÁN PECSÉTJE.

A tényleges átadásnak huszonkét nap alatt, a békelevél keltétől számítva azokat, kell hogy megtörténjék. A hadi foglyok kölcsönösen szabadon bocsáttatnak. Mindkét fél teljes hajózási és kereskedelmi szabadsággal bírjon. A kalózokat, tengeri rablókat egyik se veszi oltalmába. Ha ki e béke ellen vétene, várat, várost, területet elfoglalna: azt a sértett fél jelentse föl a szent-széknek, mely egy hónap lefolyása alatt az ügyet megvizsgálni, pörösködés nélkűl a vétkest elítélni és ítéletét végrehajtani fogja.

Ha valamely kár vagy sértés esnék, tartozzanak az illetők ugyancsak egy hónap alatt elégtételt szolgáltatni. Mindazonáltal az ilyesmi a békét meg nem töri.

A békébe befoglalták a szerződő felek szövetségeseiket is. Lajos király megemlített szövetségesei valának: Miklós aquilejai patriarcha, Carrara Ferencz Padova ura, Albert és Menyhért görczi és tiroli grófok, Gáspár atya cenedai püspök, továbbá Biachinus de Porciliis, Della Parte Fe-

rencz, a De-Vonico nemesek, Guezellonus de Camino, a Collaltoi grófok, Della Scala Can Grande Verona fejedelme és testvérei; végre Feltre és Belluno birodalmi városok. A velenczeieké: Ulricus de Bayfinberg és Colentini.*

Elvégeztetvén Zárában Lajos király részéről a békekötés megerősítése, kirendelte Kanizsai István zágrábi püspököt és Szécsi Miklós országbírót, hogy Velenczébe menjenek, ott a dogenak és hittársainak esküjét átvegyék és a magyar hadak által elfoglalt velenczei várakat és városokat kiadják. A doge a szent Márk templomában február 25-én huszonkét előkelő velenczei főúrral együtt erősítette meg esküjével, melyet a magyar király megbizottjai kezéhez esküdött, a békekötést, mely ünnepélyes alkalommal tanúképen két magyar kanonok, Pál zágrábi őrkanonok és László budai kanonok, is jelen volt.

Lajos király pedig szétküldötte a jó hírt, a magyar dicsőség hírét Europa fejedelmeihez és megkérte őket, hogy a zárai békekötést hirdessék ki fővárosaikban.**

A zárai békekötés emlékére ajánlotta föl Erzsébet királyné sz. Simon ezüst koporsóját, e nagyszerű művet, melynek párját hiába keressük az osztrák-magyar monarchiában.

* Lajos király esküitársai valának: Kanizsai István zágrábi püspök, Péter bosnya püspök, a királyi kápolna ispánja, László választott veszprémi püspök, néhai Geletfia Miklós nádor fia, Cornuti Baudo a sz. János lovagrend, vránai perjele, Szécsi Miklós országbíró, Csúzi János dalmát és horvát bán, Miklós a királyné tárnokmestere, István pozsegai és zalai vármegye-ispán, Lőkös (a Tót Lőrincz fia) a királyi étekfogók és pinczések mestere, Bebek István liptói főispán, Druget Miklós zemplényi ispán és világosi várnagy, Domokos néhai Geletfia Miklós nádor fia, draguni (alias: draguli, drégelyi?) várnagy és honti vármegyei ispán, Miklós úr a király titkos jegyzője, Vilmos úr, a későbbi pécsi püspök, a király tanácsa és Györgyi (de Georgio) Ferencz vitéz. Mint tanúk pedig jelen voltak: Gergely váradi őrkanonok és jogtudor, Laczkfi István néhai vajdafia Miklós, De-Lupis Bonifácz pármai vitéz, De-Leone Chetho (Ferencz) padovai polgár és Ser Bertolo Orso, a velenczei doge jegyzője.

** *Anjouk. dipl. Eml.* II, 501—523. lap.

IX.

LÁSSUK most, miként tartotta meg Lajos király a pápának Kanizsai István által tett igéretét, és vázoljuk ama barátságos viszonyt, mely a magyar királyi ház és a szent-szék közt fennállott — nem kevesebb hasznára az egyháznak, mint a magyar államnak, mely ekképen is főszerepet játszott Európa politikájában.

VI. Kelemen pápa 1352 deczember 3-án halt meg. Utódjává a szent kollegium Birel Jánost, a karthausiak szent életű generalisát, akarta megválasztani. De az általunk nem épen ajánlatosan ismert Périgordi Talleyrand elterelte bíboros társait e gondolattól. «Úgy veszem észre, testvéreim, — így szóllott hozzájok, — hogy ti a karthausiak generalisát akarjátok megválasztani. Kétségkívül senki sem érdemli meg e tisztelő kitüntetést annyira, mint ő. Azonban ti nem gondoltatok arra, hogy míg bennünket a világ és pompája szeretete tart lekötve, addig jelölttök megveti a világ hiúságát, és ha megválasztjátok, első gondja lesz bennünket a régi, egyszerű erkölcsökre terelni vissza, drága fogatainkat eltiltani, nemes lovainkat az eke elé fogatni. Mert nem hat rá sem a nemes származás, sem a személy kitünősége, hanem bátor oroszlánképen síkra száll, ha az egyház javát kell tekintetbe vennie.» *

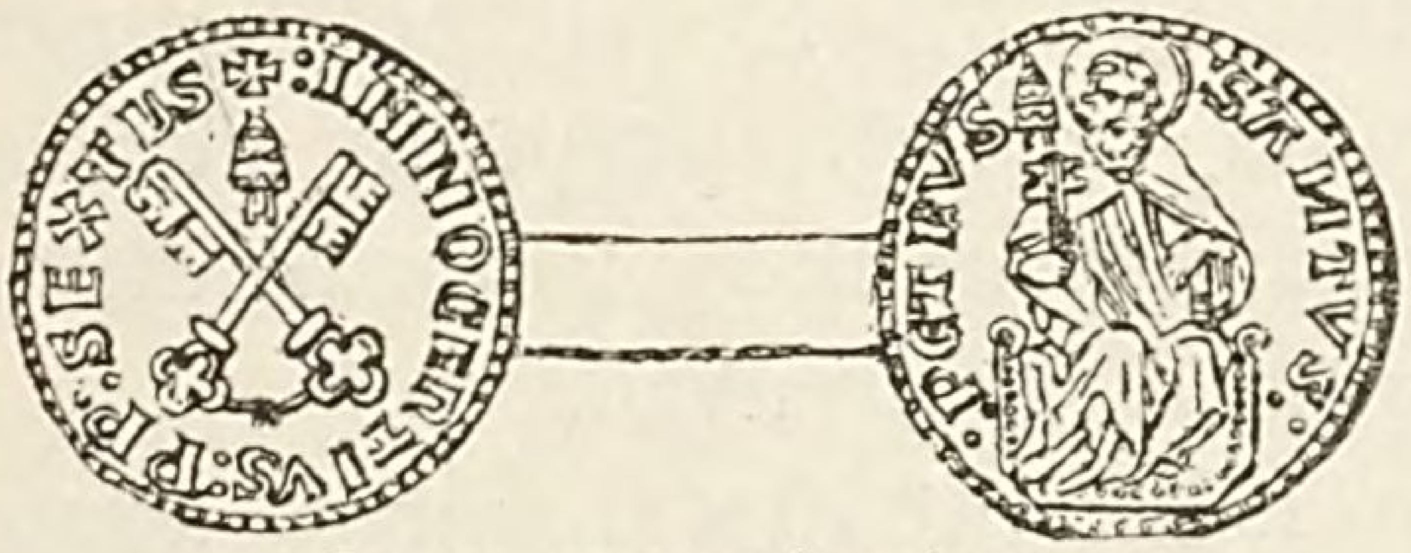
A főnemes férfiú ez úrias beszéde a szent kollegiumot más gondolatra hozta ugyan, mindazonáltal az ostiai püspökben, ki VI. Incze nevet vett föl, igen méltó férfiút ültetett a szent Péter székébe.** Az új pápa mindenek előtt

* PETRI DORLANDI, Chron. Carthusiense, l. IV. c. 22. ap. CHRISTOPHE, l. c. II, 169.

** MATT. VILLANI l. II, c. 26: «Fu papa Innocenzio uomo di simplice e onesta vita, e di buona fama.»

megfosztotta a bíborosokat az idegen egyházakban bírt javadalmak élvezetétől, megszüntette a reservatiokat, több javadalomnak egy személyben való fölhalmozását; meghagyta, hogy a javadalmas székhelyén lakjék, megszüntette a pazarlást, egyszerű, takarékos és szigorú életet élt.* Kellett is, minthogy az egyház uradalmai legnagyobb része idegen kézen volt. A kis zsarnokok, kiket közönségesen signoroknak neveztek, elfoglalták a pápai birtokot; csak két városka: Montefiascone és Montefalcone, ismerte még a pápát urának.

VI. Incze pápa tehát első föladatává tette szent Péter örökét visszafoglalni. Szerencséjére Albornoz Alvarez

87. VI. INCZE PÁPA ÉRME.

Egyed, a szent Kelemenről, később szent Szabináról nevezett bíboros, oly férfiú volt, kinek hadi és politikai képességei egyaránt megfeleltek a nehéz föladatnak, melyet a pápa 1358 junius 30-án eléje tűzött, megbízván őt mint követét és általános helytartóját az olasz egyházi területen, hogy a signorok zsarnoksága által szinte tönkre ment egyházi államban a rendet helyre állítsa.**

Albornoz bíboros rövid időn végzett a kisebb signorokkal. Fegyveres erővel és ügyes alkudozással visszaszerezte a szent-szék patrimoniumát és a spoletoi herczegséget, sőt legyőzvén a Malatestákat, majd kiegyezvén velök, a Márkáknak is ura lett. Csak a szövetkezett forlii Ordelaffi Ferenczczel és a fænzai Manfredi Jánossal és Vilmossal nem tudott végezni, mint ezt a pápa 1355 deczember 8-án

* Baluz. Vitæ papar. I, 357.

** L. a pápai bullákat Theiner, CD. dominii temp. s. sedis, II, 242—3. sz.

Lajos királynak jelentette, kérvén őt, küldjön neki vitéz magyar csapatokat, hogy e «vipera-fajt» engedelmességre szoríthassa.[1]

Kemény emberek voltak ezek a Manfrediak és Ordelaffiak. Albornoz hasztalan közösítette ki őket, rekesztette tilalom alá területeiket, hirdetett keresztes háborút ellenök. Vitézségökre és hatalmokra támaszkodva, nevették a vihart, mely fejök fölött tornyosúlt. Ordelaffi, midőn az őt kiközösítő harang hangját hallotta, a város valamennyi harangját meghúzatta, melyek zúgása közt viszont megátkozta a pápát, bíborosait és nevetve biztosítá barátait, hogy az anathema daczára csak úgy ízlik neki a kenyér, hús és bor, mint az előtt. Ezen istentelenségét kegyetlenséggel párosította: a forlii püspököt elűzvén, a papokat, kik az interdictum miatt misézni vonakodtak, lenyakaztatván, felköttetvén, megnyúzatván.[2]

De a bosszú nem vakította el annyira a szövetségeseket, hogy minden eszközt föl ne használtak volna védelmökre. Fölkérték a Viscontiakat, Galeazzot és Bernabost, hogy segítségökre legyenek, előadván, miszerint Albornoz czélja nem más, mint az összes ghibellineket megalázni s Olaszország minden államát meghódítani. A nagy zsoldos kompániát is, mely akkor Landau Konrád gróf (conte Lando) vezérlete alatt állott, zsoldjokba fogadták.

Albornoz válságos helyzetben volt. Lajos magyar királynak tehát sietnie kellett, hogy követének ígéretét beváltsa.[3] A velenczei szárazföldi területen működő csapatok

1 THEINER, Monum. Hung. II, 27. 28. sz.

2 «Hic Franciscus quum campanam ad excommunicationem adversus seipsum pulsari audiuit, protinus iussit ut ceteræ campanæ concreparent, et pontificem cum cardinalibus communione privavit... Cum ingenuis amicis suis colloquia miscens dicebat: Nos anathemate perculsi sumus; non ob id tamen panis, caro et vinum.... nauseam gustui creant.... Octo, qui celebrare noluerunt, sancto martyrio cæsi occubuere. Septem laqueo suspensi et alii septem pelle corporis nudati perierunt.» (*Fragm. Hist. rom.* l. III, c. 7.)

3 THEINER, Monum. Hung. II, 41. sz.

egy részét, LACZKFI MIKLÓS ispán vezérlete alatt, Albornoz segítségére küldötte, ki akkor — mint mondani szokás — két kézzel küzdött az egyház ellenségeivel. Míg hadai felét Landau ellen küldötte, kit szerencsés alkudozással és a magyar király közbenjárásával[1] akkor el is távolított Itáliából, a másik felével Cesenát ostromolta, melyet Ordelaffi férfias lelkű felesége, Marzia, hősies elszántsággal védelmezett.

A pápai seregek győzelmeiket nem kis részben köszönhették a magyaroknak, kik nem egy várost, helységet és váradot elfoglaltak, az egyház engedelmességére visszavezettek, s Albornoz bíborosnak átszolgáltattak.[2]

A pápa melegen meg is köszönte Lajos királynak a nagyszámú fegyveres népet,[3] melyet az egyház segítségére küldött. Viszont kívánta, hogy Isten szintén számos gyermekkel vegye körűl a magyar trónt. Köszönetet mondott az esztergami érseknek is, ki ekkor még Vásári Miklós, mivel neki nem kis része volt a segítség küldésében. Reméli a pápa, hogy a vitéz magyarok segítségével a lázadók szarvait letördeli; de mert ehhez idő is kell, kéri Lajos királyt, hagyja ott hosszabb ideig csapatjait, minthogy már a magyar neve is félelemmel tölti el az ellenséget. (1357 május 1.)[4]

Lajos király nemcsak teljesítette a pápa kívánságát,

1 U. o. 56. sz.

2 A küküllei főesperes: (Nicolaus filius Lachk) «Multas cuitates, oppida et castella ad obedientiam s. romane ecclesie reduxit, ac etiam rebellantes expugnavit ad manus d. Egidii Cardinalis apostolice sedis legati assignando.» (*Budai Krón.* i. h. 322. l.) A magyar csapatok aligha jöttek 1357 tavasza előtt a pápai had segítségére. De Lajos király — úgy látszik — még 1356-ban találkozott Ordelaffi Ferenczczel, hogy őt békére intse, minthogy VI. Incze pápa 1357 január 13. kelt levelében sürgetvén a segélyt, hivatkozik Lajos személyes tapasztalatára: «Nosti... — úgymond — et ipsa te presencia corporalis instruxit» milyen ember az az Ordelaffi.

3 «Copiosum gentis armigere numerum.»

4 «Cum magnum rebellibus ipsis solum nomen tuum terrorem ingerat, et ipsius potencie tue timor ad obedienciam exhibendam nobis et eidem ecclesie contumacium colla inclinet et flectat.» (THEINER, Monum. Hung. II. 53. 54. 55. sz.) — Ugyanezen évi junius 11-én ismétli a pápa kérését. (U. o. 57. sz.)

hanem újabb csapatokat küldött az egyház segítségére. Sőt úgy találjuk, hogy Laczkfi Miklós 1358 október 6-án még mindig Olaszországban tartózkodik a magyar király segítő hadával.[2]

Nagy szükség lehetett Laczkfi Miklósra, minthogy Albornoz bíboros, ki Fanoban, 1357 ápril 29-én és a következő két napon az egyházi állam nagyjaival gyűlésezett, és híres konstituczióit kihirdette, ugyanekkor köztudomásra hozta, hogy Itáliát rövid időn el fogja hagyni, egyúttal bemutatta utódját Androin de la Roche, clugnyi apátot és pápai követet. Nagy megütközéssel értették a jelenlevők a bíboros szavait. Tudták, mily veszedelem érheti az országot, ha a háborúnak közepette a bíboros elhagyná. Ő értett mindenhez, vezetett, intézett mindent, benne összpontosúlt mindenek szeretete és bizalma. Kérték tehát, s e kérelemhez járúlt a clugnyi apát is, hogy legalább szeptemberig ne mondjon le fontos állásáról. Albornoz *igen*-t mondott.

Julius 21-én kapitulált aztán Cesena, julius 25-én Bretinoro; de Forliban tartotta magát Ordelaffi, midőn Albornoz szeptember elején Avignonba tért vissza.[3]

A clugnyi apát, Albornoz tehetetlen utódja, megindította Forli ostromát, de azt az 1357. év végén kénytelen volt abba hagyni. 1358-ban új hadakat, mint láttuk, magyarokat is kapván,[4] ismét hozzá fogott az ostromhoz, de Orde-

1 1357 deczember 18. írja VI. Incze pápa Lajos királyhoz: «nuper fide digna relacio patefecit, quod tu... non modicam gentem armigeram ad defensionem terrarum ecclesie destinasti.» (THEINER, Monum. Hung. II, 63. sz.)

2 «Nicolaus Lach miles, qui pro serenissimo rege Vngarie in subsidium Vestrum (sc. pape) et s. romane ecclesie in Ytalie partibus existit,» kéri ő szentségét, hogy káplányát és ügyvivőjét a szent-széknél, Benedekfia János, esztergami áldozó papot egri kanonokká kinevezze, mit VI. Incze készségesen meg is tett. (*Suppl. Innoc. VI.* anno VI., II. nonas oktobris.)

3 MATT. VILLANI, l. VII, c. 56. 77. 79. 100.

4 Ezekről a clugnyi apát jelentése szerint magasztalólag így nyilatkozott a pápa Lajos királyhoz intézett levelében: «non modicas gentes belligeras, et veloces, armorum exercitiis summe doctos eidem... multiplicatis agminibus desti-

laffin kifogni annál kevésbbé tudott, minthogy sikerült ennek a nagy kompánia maradványait zsoldjába fogadnia.[1]

Végre belátták Avignonban, mekkora hiba volt Albornoz visszahívása, és sürgősen kérték, térjen vissza az egyházi államba, hol 1358 végén ismét működésben találjuk.

Legelsőben a nagy kompániával igyekezett egyezkedni. Lajos magyar király is közben járt, Tamásfia Miklóst[2] küldvén Landau grófhoz. Nehéz volt egyezségre jutni a «Béliál fiával», de elvégre is nagyobb zsoldért ott hagyta kisebb zsoldot fizető urát és kivonúlt az egyházi államból. — Forlival és Ordelaffival is végzett Albornoz vitézsége és bölcs mérséklete. 1359 julius 4-én megadta magát Ordelaffi a bíboros kegyelmére, melyben nem csalódott.[3] S így Romagna ismét megismerte a pápai uraságot.

Igen ám, ha a signor-hydrának új s ez úttal a leghatalmasabb feje nem nőtt volna Milano herczegében, Visconti Bernabosban, ez alacsony és közönséges lelkű zsarnokban, ki rendesen azzal se fárasztotta magát, hogy alávalóságát palástolja.

Követelte Bolognát, melyet VI. Kelemen pápa a Viscontiaknak tizenkét évre átengedett, és mely időszakaszból még négy év hátra volt. De elhallgatta, hogy a kikötött hűbért soha se fizette meg, sőt Bolognát évek előtt Oleggio Jánosnak adta át, kitől azt az egyház visszaszerezte. A szent-szék e körűlményeket emlékezetébe idézte és követelését visszautasította, mire Bernabos hadizenettel válaszolt. Négyezer lovassal, ezerötszáz magyarral, kik valószínűleg a velenczei hadjárat után szegődtek hozzá, négy-

nasti, favoresque et gratuita subsidia iam inpensa a tuis regnicolis et aliis impendi propensius procurasti.» (Theiner, Monum. Hung. II, 41. lap.)

1 Matt. Villani, l. VIII, c. 49. 52.

2 Ez, úgylátszik, Szécsényi Konya.

3 Részt vett-e valamely magyar had Forli ostrománál, nem tudjuk: csak azt látjuk, hogy a pápa kért segélyt Lajos királytól. (Theiner, Monum. Hung. II. 75. 88. számok.)

ezer gyalogossal és ezer nyilassal indúlt hadnagya, Estei Ferencz, a bolognai terűletre.[1]

A pápai követ, Albornoz bíboros, kényes helyzetbe jutott. Nem volt pénze, tehát hadserege sem. Eladta saját ezűstjét, de az érte bevett harminczezer aranyból nem sokra tellett. Az avignoni segélypénzek gyéren és rendetlenűl folytak. Pedig Bolognával, melyet Visconti hadai ostromoltak, minden veszve látszott.

VI. Incze pápa megint csak a magyar királyhoz folyamodott, s a magyar király János, kalocsai prépost által meg is intette Viscontit,[2] hogy tartózkodjék a Romagna pusztításától, Bologna ostromától. Ám Bernabos siketségre vette a baráti jó szót.

A pápa tehát új kérelemmel ostromolta a magyar királyt, a vicenzai püspököt küldvén hozzá, és külön hízelgő leveleket íratott a két magyar királynénak, az esztergami és kalocsai érseknek, Kont Miklós nádornak, a veszprémi és nyitrai püspöknek, Pál előbb gurki, most frisingai püspöknek, Lajos király kedves emberének, ki ugyanakkor mint pápai követ volt a magyar királyi udvarban, valamint Vilmos zágrábi prépostnak, ki szintén kedves tanácsosa volt Lajos királynak, hogy ők is szószólói legyenek az egyháznak, melynek ügye veszendőben van. (1360 ápril 26.)[3]

Csakugyan minden pillanatban várták Bologna bevételét, midőn Visconti 1360 szeptember 15-én Bologna alatt tábort bontott, abba hagyta az ostromot és sietett vissza Milanoba. E gyors futást azon hír okozta, hogy tekintélyes magyar hadsereg közeledik. A hír való volt. 1360 szeptember 30-án hétezer magyar érkezett Bolognába. Hadnagyok Meggyesaljai Morócz Simon, a Pok nemzetségbeli Móricz fia, és Miklós néhai erdélyi vajda unokája, Pozsony, Győr és Bakony főispánja volt.[4]

1 MATT. VILLANI, l. IX, c. 56. 57. 91.

2 Visconti — vice-comes — alispán.

3 THEINER, Mon. Hung. II, 82—4. sz.

4 *Budai Krónika*, i. h. 322. l. — MATT.

Hétezer magyarral végezhetett volna valamit Albornoz bíboros; de a régi igazság, hogy pénz nélkűl nem lehet hadat járni, újra igaznak bizonyúlt. Meggyesaljai Morócz Simon, e henczegő és házsártos ember, annál kevésbbé volt képes fegyelmet tartani seregében, minthogy Albornoz nem volt képes azt fizetni. Kárpótlásúl Malatesta Galeotto vezérlete alatt ellenséges terűletre, Parmába és Modenába vitette a magyarokat. Itt huszonöt napig ellenállást nem találván, mindent elpusztítottak. Miután pedig fölemésztették, a mit ott találtak, visszatértek Bolognába, honnét tekintettel Albornoz üres kincstárára, szétoszlottak. Egy részök «Nagy magyar csapat» czímen zsoldos haddá alakult és a siciliai király szolgálatába lépett; más részök visszatérő útjában Visconti zászlai alá szegődött. Vezérök, Meggyesaljai Morócz Simon, kit az olaszok «Simon della Morte» néven neveztek, visszatért Magyarországba, hol a király igen barátságtalanúl fogadta a kegyvesztettet.*

Az a hír terjedt el akkor Olaszországban, hogy a magyar segítő had szétzüllését Visconti bőkezűsége idézte elő, ki a helyett, hogy megütközött volna vele, czélszerűbbnek találta megvesztegetni a főbbeket. Bernabos tétlensége és levele Albornozhoz, melyben gúnyosan azt írta neki: «A rettegés, melyet nekem okozni akartál, gyalázatodra fog fordúlni», megerősíteni látszik a föntebbi híresztelést.**

A magyarok távoztával Albornoz csaknem minden hadi erő nélkűl maradt, míg a gazdag Viscontinak sikerűlt Landau gróf népeit is zsoldjába fogadnia. Minden arra mutatott, hogy Visconti az ellenségeskedést mielőbb újra megkezdi és Bologna bevételével tetézi. Albornoz kétséges helyzete tudatában elhagyta Olaszországot és 1361

VILLANI. l. x, c. 5. — *Chrod. Estense*, Muratori xv, 484. — *Addit I. ad Chron. Cortus.* u. o. xii, 959.

* «Displicenciam regie maiestatis incurrit», mond a kűküllei főesperes.

** MATT. VILLANI, l. x, c. 15. 21. 28.

április közepén Magyarországba indúlt, egyenesen Lajos királyhoz, ki Zágrábban tartózkodott, hogy a szerb hadjáratra készűljön. Jó reménynyel kecsegtette magat az ékes szóló főpap, de nem sokára a magyar királyi udvarba érkeztek Bernabos követei is, és pedig nem üres kézzel, mondja Villani Máté.* A mit Albornoz kieszközölhetett, Lajos király parancsa volt, melylyel megtiltotta a Bernabos zsoldjában álló magyaroknak, hogy az egyház ellen harczolni merészkedjenek. Hogy e tilalom hatástalan lett volna, azért sem valószínű, mert a pápai seregben, mely julius 20-án az ostromló Viscontiakat tönkre tette, háromszáz magyar vitézről is olvasunk, míg arról, hogy Visconti seregében magyarok is szolgáltak, nem történik említés.**

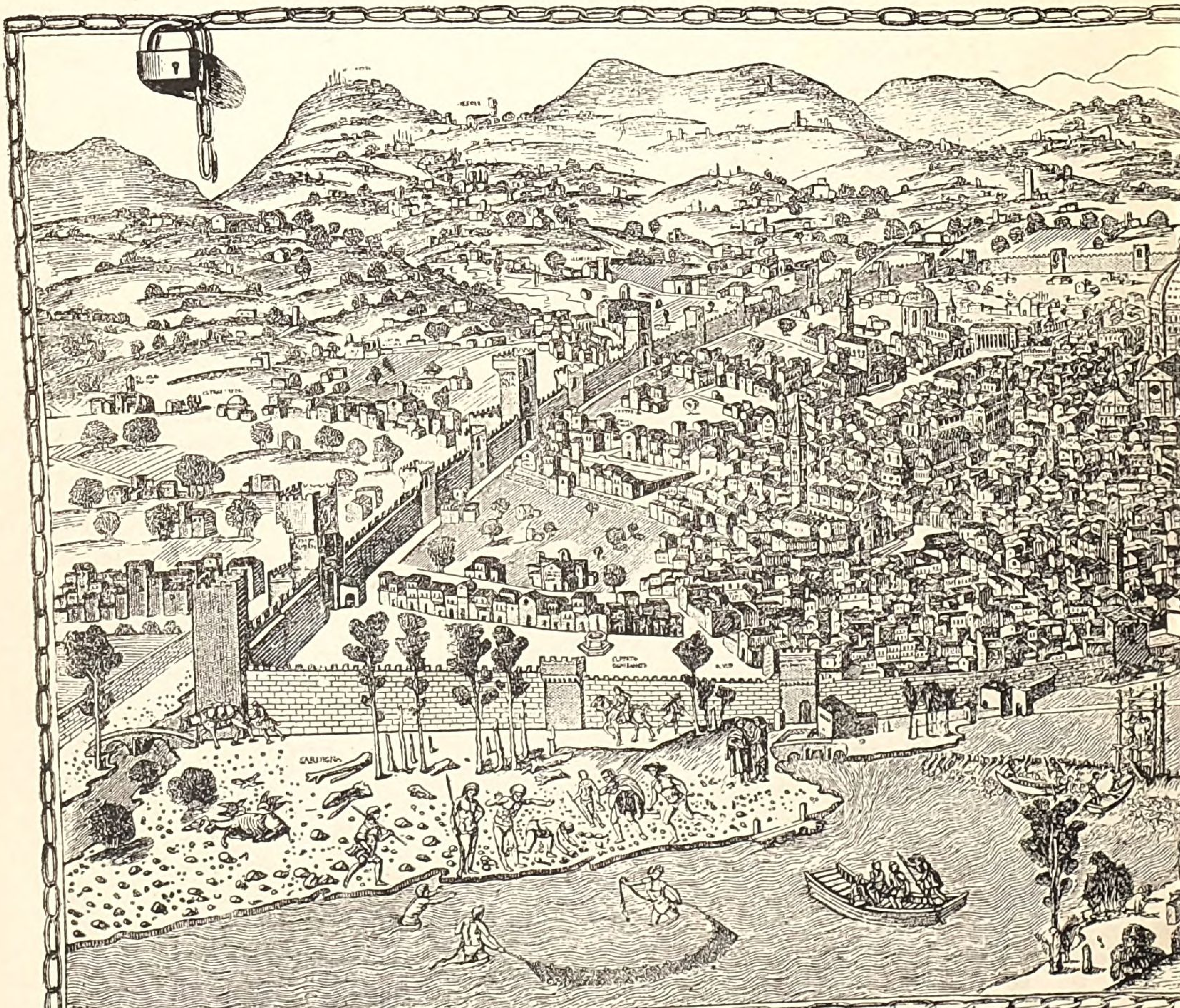
Hogy Lajos király az egyház segítségére újabb csapatokkal nem szolgált, annak okát abban kereshetjük, mert röstellette, hogy utóbbi segítő hada a pápai kincstár tehetetlensége miatt szégyent hozott reá; mert a szent-szék — letelvén a három év — még a magyar egyházi tizedet is megtagadta tőle; mert végre a délvidéken, főleg a szerbek ellen folytatott háborúi az ország minden erejét igényelték.

X.

A «NAGY magyar csapat» viselt dolgainak gyér nyomait mintegy függelékűl nem lesz talán érdektelen kutatnunk. Johannának és férjének, Tarantoi Lajosnak, Sicilia királyainak azután is, hogy a magyarok végkép kivonultak országukból (1352) nem volt nyugalmasabb uralkodások. A visegrádi fogságból haza érkezett herczegek

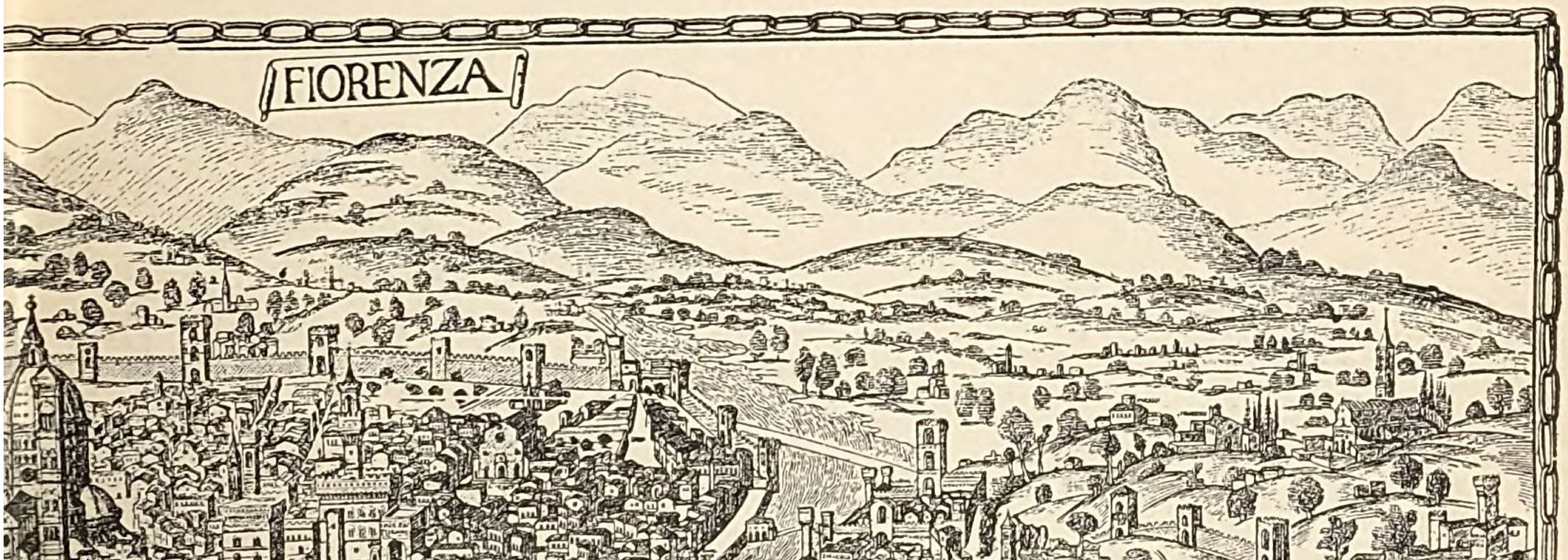
* L. X, c. 41. 45. 49. Mások szerint Lajos hajlandó volt segítséget adni, de azon föltétel alatt, hogy amit elfoglal, az övé marad.

** CHRISTOPHE, i. h. II, 230.

FLORENCZ A X

A 345. laphoz.

XV. SZÁZADBAN.

és főurak, kiknek megszabadulásáért annyit rimánkodtak, nevezet szerint Durazzoi Lajos királyi herczeg, Ruggiero Sansevernio conte di Tricarico és Giovanni Pipino conte di Altamura[1] lázadást lázadásra szították, az országot pusztították és százezrekre menő károkat okoztak. Minthogy pedig a magok erejével nem győzték, meghítták segítő társokúl ANICHINO BONGARDO, másként Mungardi, híres zsoldos vezért, ki kétezerötszáz, németekből, magyarokból és közönséges rablókból álló hadával hajmeresztő gyalázatosságokat mívelt Siciliában.[2]

Volt pedig ama szép, olasz nevű bandita-vezér senki más, mint BAUMGARTEN HANNES (János), már Lajos király zsoldosa, kihez a Siciliából a békekötés következtében kiszorúlt magyarok egy része a magyar-nápolyi hadjárat befejezése után csatlakozott.

Szegény Tarantoi Lajos nem tudott másként segíteni magán, hanem alázatosan megkérte a magyar királyt, tiltaná ki Siciliából legalább a magyarokat, hogy ne segítsék a német rablókat. Lajos király hajlott is e kérésre, és elküldötte János zágrábi bírót, hogy beszéljen lelkökre amaz embereknek és bírja őket távozásra. Mily sikerrel? arról nem értesülünk; de úgy látszik, kezdetben kevéssel,[3] minthogy a nápolyi király végre is más útat, módot keresett, hogy Baumgarten Hannestől szabadúljon.

Nem volt egykori nevelőjén és utóbb miniszterén, Acciajoli Miklóson kívűl megbízható embere, s ez is akkor az irígy nápolyi nagyoktól elmaratva, Bolognában tartózkodott. Buzgón esedezett tehát neki, segítsen rajta valamiképen. Acciajoli a pápa engedelmével elment Firenzébe, hogy segítséget keressen Nápoly számára. Kapott is ott háromszáz embert. De mivel e szám vajmi csekély volt, Al-

1 THEINER, Monum. Hung. I, 1221. 1242. sz.
2 L. erről Lajos és Johanna királyok levelét CAMERÁnál: Giovanna I. 226. l.
3 CAMERA u. o. 229. l.

bornoz megegyeztével, lehet tanácsával szerződtette Megygyesaljai Morócz züllő hadának java részét, mely Atinai Jánosfia Miklós kapitánysága alatt «Nagy magyar csapat, Magna Societas Ungarorum» büszke néven rendelkezésére állott.

Ezen Atinai Miklós az Aba nemzetség sopronyi ágának volt tagja, egyébként «végzett földesúr», ki Pula és Szent-Márton nevű birtokait 1359-ben a Kanizsaiaknak elzálogosította, és ugyan kemény kötéssel a Kanizsaiak részéről, kik nyilván nem bíztak Miklós úr szavában.[1]

Hasonlóan kemény volt a kötés, melyet a nápolyi fölségek Melfiben, 1361 ápril 25-én, kötöttek vele és társaival. A szent Evangeliumra tett esküvel ígérték a csapat főtisztjei,[2] hogy a hódolatnál és tiszteletnél fogva, melylyel a nápolyi fölségek iránt viseltetnek, és a hitben, hogy ezzel dicső uroknak, a magyar királynak is szolgálnak, mert tudják, hogy a magyar és nápolyi fölségek egyek, mire nézve külön parancsok is van uroktól királyoktól,[3] minden erejökkel és tehetségökkel azon lesznek, hogy Anichinus de Mongardo (Baumgarten János) csapatjának összes németjeit, vagy bármely nemzetiségű népeit élve

1 *Sopronm. Oklt.* I, 316. V. ö. *Hazai Okmt.* III, 172. — Mekkora volt e csapat, nem tudjuk biztosan, hozzávetőleg 2—3000 lóra tehetjük. Ismerjük névszerint számos főtisztjét, de e nevek után indúlván, messzire nem érünk. Akikről alkalmilag némi fölvilágosítást nyerhetnénk, ezek: Amerigus (Imre) filius Hemerici de Cupa, Georgius Nabitid, Johannes Furlanus, Thomas Cergeri, Stephanus dictus Pereci, Laurentius dictus Thus Juthe, Michael dictus Elack, Quoniam (Konya?) miles, Paulus dictus Thuoria. — Németek is voltak velök, mert német nélkül a magyar már akkor sem tudott meglenni. Ezek főtisztjei: Ente és Filister valának. *(Anjouk. dipl. Eml.* II, 571. 585. l.)

2 Comes et capitaneus, Marescalli, Consiliarii, Comestabuli és Caporales — voltak a főtisztek latin czímei.

3 Ez a beszéd nem is volt költött dolog, minthogy Tarantoi Lajos király csakugyan megkereste Lajos magyar királyt, ki (ez időben magának még gyermekei nem lévén) némi vonzódással volt nánápolyi rokonai iránt, «quatenus velitis comiti Nicolao et notabilibus caporalibus, aliis universis et singulis Ungaris fidelibus vestris (megparancsolni), quod more solito de bono in melius insistere debeant nostris servitiis, observando pacta hinc inde promissa solemniter et iurata». Camera, i. h. 229.

vagy holtan a nápolyi fölségek kezeibe szolgáltassák, és nem szűnnek meg üldözni a mondott németeket, míg Isten segítségével le nem verik.

Ígérik továbbá, hogy míg ő felségeik országában lesznek, azok hű területeit és alattvalóit nem bántják; megfizetnek még az adandó élelmi szerekért is.

Ugyanazon eskü alatt ígérik azt is, hogy mihelyt végeznek a mondott németekkel, kitakarodnak ő felségeik országából, és távozások napjától számított öt évig oda vissza sem térnek, s nem is hadakoznak ellenök.

Kötelezik magokat, hogy ha ő felségeik szolgálataikat igényelnék Olaszország bármely részében, vagy a Provenceban és Avignon vidékén, a pápa és bíborosok védelmére (kivévén Sicilia szigetét), állanak rendelkezésökre.

Kötelességöknek ismerik, hogy Acciajoli Miklós úr, Sicilia nagy senescallja és főhadvezére szavát fogadják, őt megvédjék, neki úgy engedelmeskedjenek, mint akár dicső uroknak, a magyar királynak.

Azonképen, hogy míg jelen szegődségök tart, más ember szolgálatába nem állanak; mit ha tennének, vagy föntebbi kötelezettségeiket nem teljesítenék, tekintsék őket Isten, a magyar király s az egész világ előtt szószegőknek.

Ezek ellenében viszont a nápolyi király és királynő arra kötelezték magokat, hogy Miklós ispánnak és társainak aranyban harminczhétezer forintot fizetnek. És pedig: mihelyt ő siciliai fölségeik zászlait kibontván, megtámadják a mondott németeket, fizetnek tizennyolczezer arany forintot; a maradékot pedig akkor fizetik meg, miután leverték, az országból kiűzték vagy kipusztították őket. — A lovak, fegyverek és a németek egyéb vagyona, melyet a magyar csapat tőlök elvesz, szintén az övék marad; de a foglyok közől ötvenet, kiválogatva a főbbeket, Acciajoli kezéhez kell szolgáltatniok; azonképen ő felségeik azon katonáival, kik a támadásban személyesen részt

44*

vettek, igazságosan megosztozniok. — Ő siciliai felségeik bűnbocsánatot adnak mindazoknak, kik a németek csapatából netán a magyarokhoz átpártolnának. Ellenben, ha a magyarok egy része az ellenfélhez, vagyis Durazzoi Lajoshoz hűtlenűl átszöknék, társaik végső lehelletökig tartoznak őket üldözni. — Az utolsó pont a sebesültekről és betegekről szól, kiket a király híveinek be kell fogadniok, pénzökért szeretettel ápolniok, a mint illik.*

A magyar zsoldosok agyaskodása itt-ott kellemetlenséget okozott ugyan a nápolyi uralkodóknak. «Nehány nap óta — írja Johanna királynő 1361 junius 10-én a firenzei tanácsnak — a magyarok sokasága közt veszedelmes egyenetlenség támadt, melyet nehéz lecsillapítani; minthogy ez emberek lelke nem kevésbbé kemény, mint nyelvök». Ennek következtében a firenzei segítség is a kapufélfától vett bucsút, mely körűlményekből Baumgarten Hannes merített is némi reményt. Mindamellett Tarantoi Lajos király kényszerűlt bőkezűsége és «nagyságos Miklós grófnak, a Nagy Magyar Csapat generalis főkapitányának» ügyessége oda vitte a dolgot, hogy a német csapat magyarjai egyesűltek a Nagy Csapattal Baumgarten elpusztítására, ki Durazzoi Károly egyik várában, Atellában, tartózkodott.

A hosszú ostromnak, melyhez a magyarok hozzá fogtak, az lett a vége, hogy Baumgarten szerencséjének tarthatta, hogy födözet mellett kivonúlhatott az országból. Erre Durazzoi Lajos is megadta magát és a Castello dell' Ovoban elzáratott, két nemes társát, a Tricaricoi és Altamurai grófokat, pedig fölakasztották.

Tovább tehát a Nagy Magyar Csapatra Siciliában nem volt szükség. Annál inkább kérték oltalmát a provenceiak, kiket a Routiers (ruptuariarii), a «Societé de l'Aquisition» hírhedt franczia rabló lovagjai zaklattak. A nápolyi fölségek,

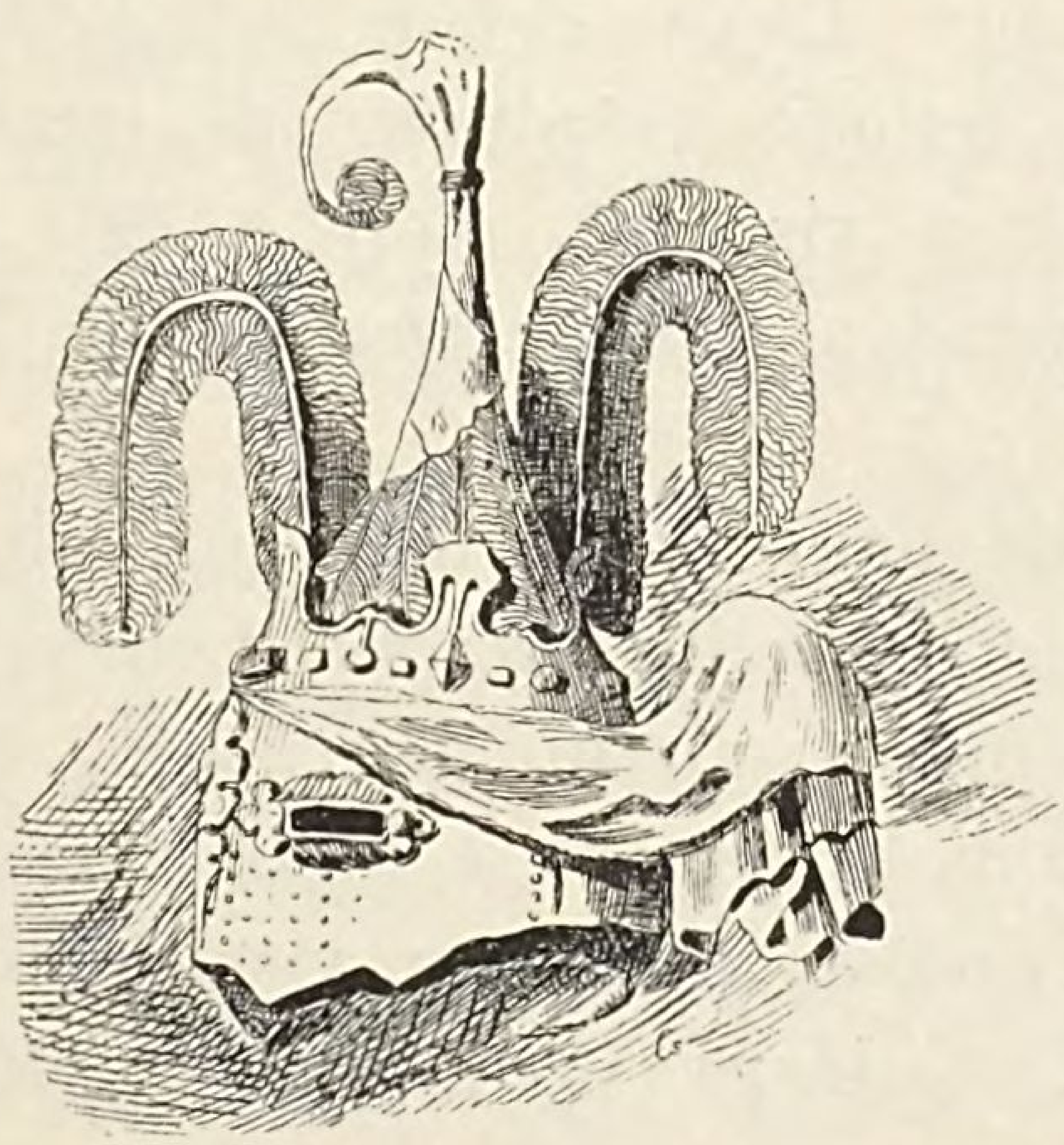
* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 417. sz.

kiknek (mint tudjuk) a Provence sajátjok volt, oda küldötték tehát Atinai Miklóst hétszáz előkelő magyar vitézzel és azon ígérettel, hogy a többieket, mintegy ezerig, utána küldik. Miklós úr el is indúlt. 1362. évi november 20-án Firenzében találjuk őt, hova Angutoi Fulkó és Budetta Cicco nápolyi lovagok kíséretében megérkezett.

A firenzei köztársaság tisztelettel és jóakarattal fogadta a magyar vitézeket. Hálásan e barátságért, viszont ők is megfogadták, hogy a firenzei köztársaság birtokát és embereit nemcsak bántani nem fogják, de tehetségök szerint meg is védelmezik. Erre a szent Lőrincz templomában hites jegyző előtt megesküdtek István kapitány és társai.*

Innen túl nyomát vesztjük a Magna Societas Ungarorumnak. De aligha csalódunk, hogy az Angol másként Fehér Csapat magyarjai, kiknek 1365-ben főbbjei: TOLDI MIKLÓS ispán, Szalai Mihály, Szamosi Lancz, Marchioi Péter és Zagoriai Miklós valának, részben legalább belőle állottak össze.**

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 419. 420. 424. 245. 427. 429. számok. — *Chron. Sicul.* 20. l.
** *Anjouk. dipl. Eml.* II, 463. sz.

88. SISAK NAGY LAJOS SÍRJÁRÓL.

NEGYEDIK KÖNYV.

I.

UGYANAKKOR, midőn Nagy Lajos követe, Kanizsai István zágrábi püspök, által megígértette a pápának, hogy az egyházi birtokon garázdálkodó Manfredik és Ordelaffik ellen segítséget küld, mely ígéretét — mint láttuk — meg is tartotta: megesküvék Kanizsai püspök Nagy Lajos meghagyásából arra is, hogy urának, királyának komoly szándéka hadat indítani a félhitű szerbek ellen, azonképen az egyházi szakadást s a hitetleneket (a bogomileket) tehetsége szerint kiirtani birodalmából, nevezet szerint a bosnyai bánságból.*

Midőn Nagy Lajos ebbeli intézkedéseit, viselt hadait s egyéb dolgait előadnók, alkalmasint esik egészében vázolnunk a viszonyt, mely a déli vidék, a Balkán félsziget tartományai s a magyar korona közt akkor fönnállott.

Lajos király nagy czíme többször változott. Egy darabig Jeruzsálem és Sicilia, később Lengyelország is czíméhez tartozott, míg a salernoi herczegség és a szent-angyalhegyi javadalom, az Anjouk e különlegessége, szintén nem hiányzott. Állandóan czímében viselte azonban, hogy *Isten kegyelméből Magyarország*, *Dalmátország*, *Horvát-*

* THEINER, Monum. Hung. II, 47. sz.

ország, *Ráma*, *Szerbország*, *Galiczia*, *Lodoméria*, *Kúnország*, *Oláh- és Bolgárország királya.*

Őseitől örökölte, úgymond Lajos király, e hűbéres tartományokat, vele született joga volt hozzájok.

Valóban úgy volt. Az Árpád-házi királyok uradalmokat messze kiterjesztették azon határokon túl, melyek közt Magyarországot Szent István bírta. Már Szent László király megszerezte 1091-ben *Horvátországot*, melyet utódja, Kálmán király, mindjárt trónralépte után Magyarországhoz csatolt. Miután Kálmán király Belográdon (Zara vecchia) 1102-ben magát Horvát- és *Dalmátország* királyának megkoronáztatta, uralmának alája vetette a dalmát tengerparti városokat és szigeteket is. Hihető, hogy ugyanazon király kiterjesztette főhatóságát *Rámára* (éjszaki Herczegovinára) is, minthogy 1103-ban ő ugyancsak szórványosan, utódai azonban 1138-tól fogva gyakorta viselték Ráma királya czímét. Ugyanakkor (ha ugyan már előbb nem) a Magyarország és Ráma közt fekvő *Bosnyaország* szintén magyar főhatóság alá került. — Imre magyar király 1202-ben a II. Nemánya István szerb fejedelem és Vlk, diokleai herczeg közti viszályban ez utóbbit pártfogolta, és mint magyar hűbérest a szerb trónra helyezte, míg a maga részéről a *szerb* királyi czímet vette föl. II. Endre magyar király pedig oltalmába vette *Halics* és *Lodoméria* herczegének, az 1205-ben a lengyelek ellen elesett Románnak özvegyét; utóbb (1214) a pápa engedelmével fiát, Kálmán herczeget megkoronáztatta ugyanott királynak, mely időtől fogva a magyar királyok Galiczia és Lodoméria királyának is czímezték magokat. — Magyarország keleti szomszédjai, a kunok is keresték a magyar nemzet védelmét a mongolok ellen, kik a Kalka melletti csata után (1223) fenyegették őket. Ennek következtében IV. Béla király mindjárt trónra lépte után (1235) *Kúnország* királya czímét fölvette. — IV. Béla uralkodása

vége felé, fia V. István részint személyesen, részint vezérei által öt hadjáratot indított *Bolgárország* ellen, annak nagy részét Bodony városával együtt elfoglalta és magát ettől fogva Bolgárország királyának nevezte.*

Tehát többnyire belső zavarok idején, vagy ha külső veszély fenyegetett, léptek amaz országok hűbéres viszonyba Magyarországhoz. Ellenben, ha a külső veszedelem megszűnt, vagy a benső egyenetlenségek elsímultak, vissza tért a nemzetek függetlenségi ösztöne, és a magyar király tekintélye elpárolgott e hűbéres részekből, tartományokból, hol amúgy sem szívesen tűrték a magyar fölényt, és többnyire még jó szomszédságot sem tartottak. Közös érdekek ritkán csatolták a Balkán-félszigeti szláv és oláh népeket a magyarhoz, míg a faji különbözés, de kivált a vallási ellenkezés annyira szétválasztották, hogy utóbb akkor sem egyesülének, midőn az érdekek közössége nagyon is az egyesülésre inté vala őket a török járom ellen. De azért a szerzett jogot, elvben, a magyar királyok mindig föntartották.

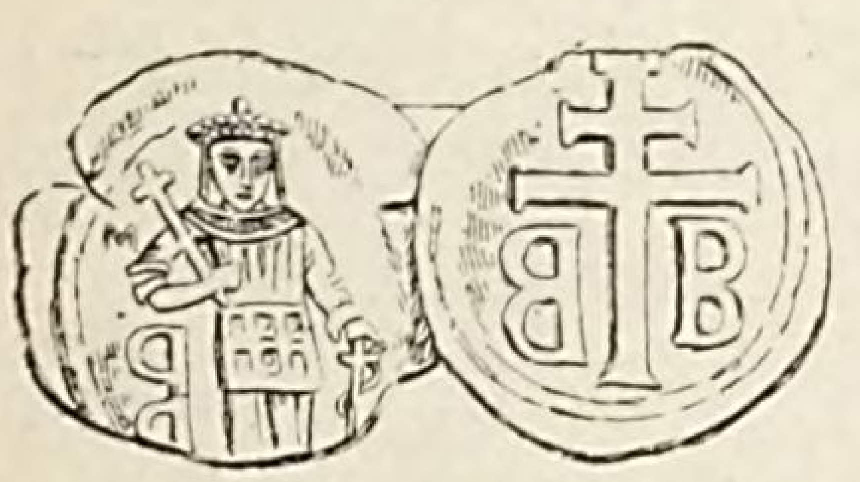
A XIV. század első harmadában a déli részek viszonya Magyarországhoz fölötte laza, sőt egyenesen ellenséges volt. I. Károly király, ösztönözve valószínűleg neje az erélyes Erzsébet által is, hogy e viszonyt szorosbra fűzze, hadat indított Basarad, vagy mint más kútfők nevezik: Basaraba Iván (1321—1340) oláh vajda ellen. Okot az ellenségeskedésre valószínűleg az adott, hogy Basaraba a szörényi bánságot, mely a honfoglalástól fogva közvetlenűl Magyarországhoz tartozék,** elfoglalta. Károly magyar ki-

* Ismeretes dolgok ugyan a föntebbiek, de jól esik ez összeállítást egyik legalaposabb osztrák történetíró után közölnöm. (HUBER, Archiv f. öster. Gesch. LXVI/I, 3.)

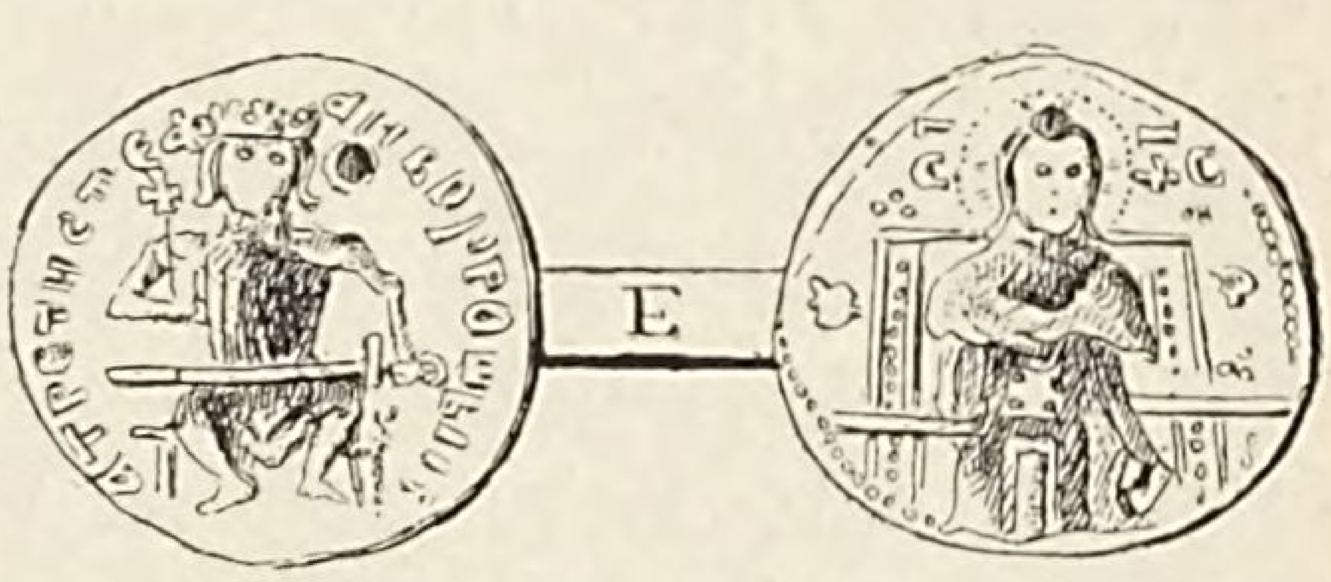
** Már a Sz. Gellért életében (cap. 10.) olvassuk, hogy Ajtony (Achtun) birodalma *a fluuio Keres* (Körös) *usque ad partes transiluanas et usque in Budin* (Bodony) *et Zeren* (Szörény) terjedt. — Ugyancsak bíborban született Konstantinos is azt mondja, hogy a Traján hídja Szörény tornyánál κατὰ τὴν τῆς Τουρκίας (Magyarország) ἀρχήν. (De administr. imp. c. 40.)

rály noha az oláh vajda évi adót fizetni ajánlkozék, e terjeszkedést tűrni nem akarta. Szörényt tehát azonnal visszavette, új bánt nevezett ide, s az Olt folyón túl fekvő Havasalföldre tört.

E vidék akkor hegy, legelő, mocsár, szóval: míveletlen terület levén, élést a magyar hadnak nem adott. Éhség és ellenség környékezte ennek folytán csakhamar a magyar hadat. E válságos helyzetben I. Károly az oláh vajda ajánlatát kegyesebben fogadta. Egyezség jött létre, mely szerint a magyar hadnak élelmezést és kalauzolást biztosítottak. Hanem a vajda vagy az oláhok főbbjei, vagy együtt kelepczébe, havasaik szorosai közé vitték a ma-

90. III. ANDRONIKOS ÉRME.

91. III. UROS ÉRME.

gyar sereget és ott mondhatni megsemmisítették. (1330 november 9—12.)

E szörnyű szerencsétlenség annyira megnövesztette a déli szlávok merészségét, hogy még a lázadó horvátok is készséggel ajánlkoztak Velenczének, hogy Nagy Lajos seregét oláh módra megsemmisítik.

Még fölebb állt a bolgároknak és szerbeknek, kik arról álmodtak, hogy ők lesznek örökösei a konstantinápolyi császároknak. Konstantinápolyban ez idő szerint folytonosan izzott a polgárháború az ifjú (III.) Andronikos és nagyatyja II. Andronikos császár közt. E viszály végleg elpusztította a byzanti birodalmat; ez rántotta le lábáról és egyengette a török útját Európába. A bolgár czár, II. Mihály (1323—1330.) az ifjabb Sismanidák házából, az ifjú Andronikos pártját fogta, előnyös szövetséget kötvén

vele, melynek éle a szerb király, III. Uros, kit övéi az általa épített Dečani monostorról Dečanskinak is nevez-nek, sőt szentül tisztelnek († 1331) ellen is fordult, ki viszont az öreg Andronikosnak volt haszonleső barátja. Az ifjú Andronikos a byzanti birodalom nyugati részén nagy előnyöket vívott ki; de épen ez izmosodása nem volt bolgár szövetségesének ínyére, ki nehogy az öreg Andronikos békére hajoljon, háromezer lovast küldött segítségére a kiéhezett Konstantinápoly elé, melyről azt hitte, hogy végre valahára, mint érett gyümölcs fog ölébe hullani.

A veszély, melyben akkor a kelet-római birodalom fővárosa forgott, annyira megrémítette III. Andronikost, a lázadó unokát, hogy titkon követeket küldött nagyatyjához, kérvén őt, óvakodjék a bolgároktól; maga pedig seregestűl sietett Konstantinápoly alá. Az öreg úr, noha daczos választ adott unokájának, tanácsát még sem bocsájtotta füle mögé, mire a kijátszott és az ifjú Andronikos seregétől oldalvást fenyegetett bolgárok elvonúltak.

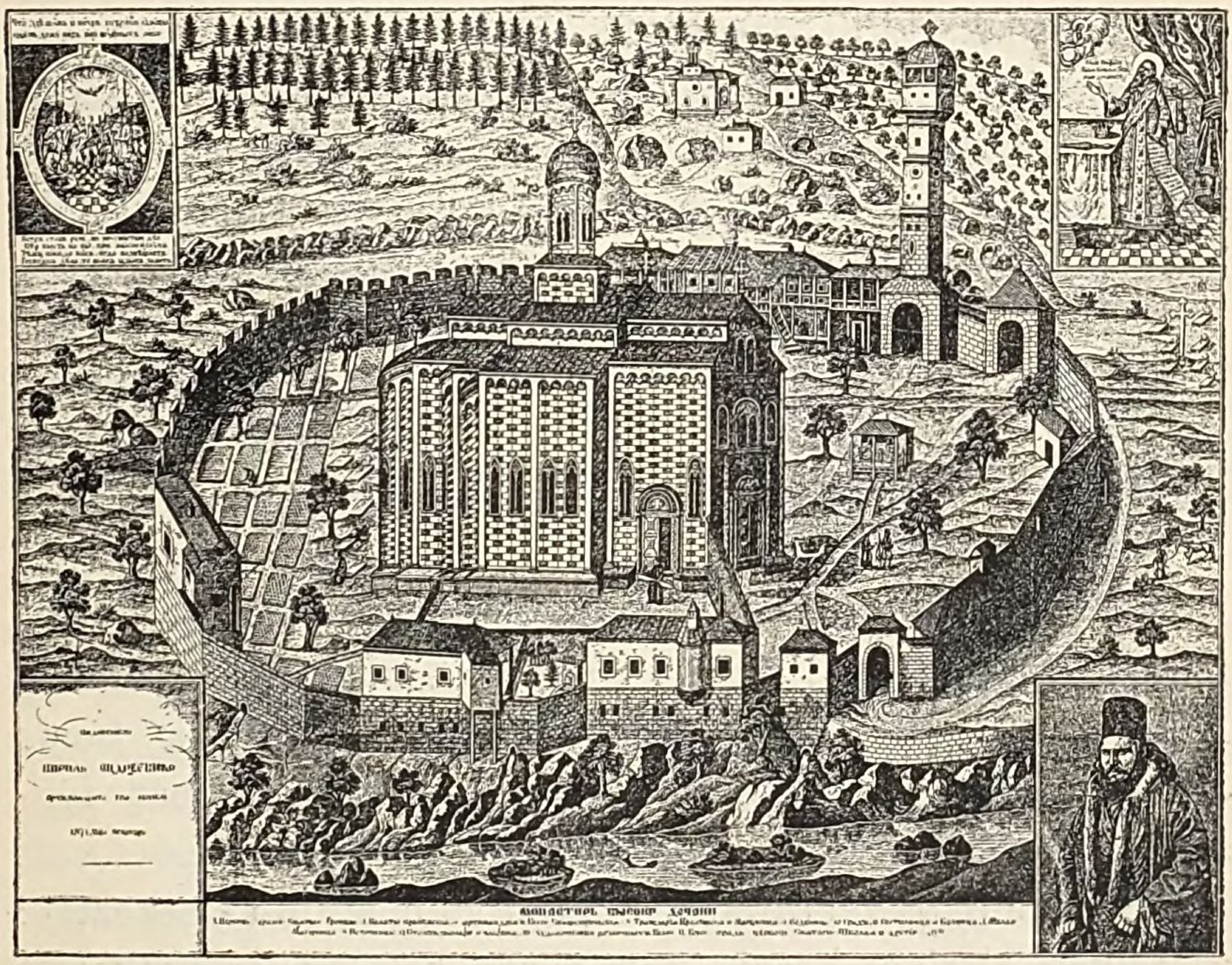
Ez időtől fogva Bolgárország és Szerbia közt mind mérgesebb lett az ellenségeskedés. Mihály bolgár czár elűzte feleségét, a szerb király leányát; Dečánszki Uros viszont megakasztott Bolgárországgal minden kereskedelmi viszonyt, és védelmét a velenczei kereskedőktől, kik Bulgáriával üzletet folytattak, megtagadta.*

E rendelkezés a bolgár czárt kevéssé nyugtalanította, minthogy időközben III. Andronikossal, az oláh vajdával és a fekete tatárokkal szövetkezett Szerbia megrontására. Bolgárok-, oláhok-, tatárok- és besszarabokból álló nagy sereg gyűlt Trnovo, Bulgária fővárosa alá, míg Andronikos Maczedoniában foglalt állást, hogy egy időben a másik oldalról támadhassa meg a szerbeket.

Az óvatos, sőt félénk Dečánszky (III. Uros) e készü-

* *Anjoukori dipl. Emlékek.* I, 293. sz.

lődések hallatára békét esdő követséget küldött Szerbiába, mely azonban eredménytelenűl tért vissza. — Képtelen mindkét ellenségével szembe szállani, a bolgárok ellen fordította összes erejét. Hada a Toplicza és Morava összefolyásánál, a Dobrić nevű régi csatasíkon gyülekezett; innét dél felé húzódott, hogy a bolgárok és görögök egyesülését meggátolja. Velbuzsd (Köstendil) körűl találkozának

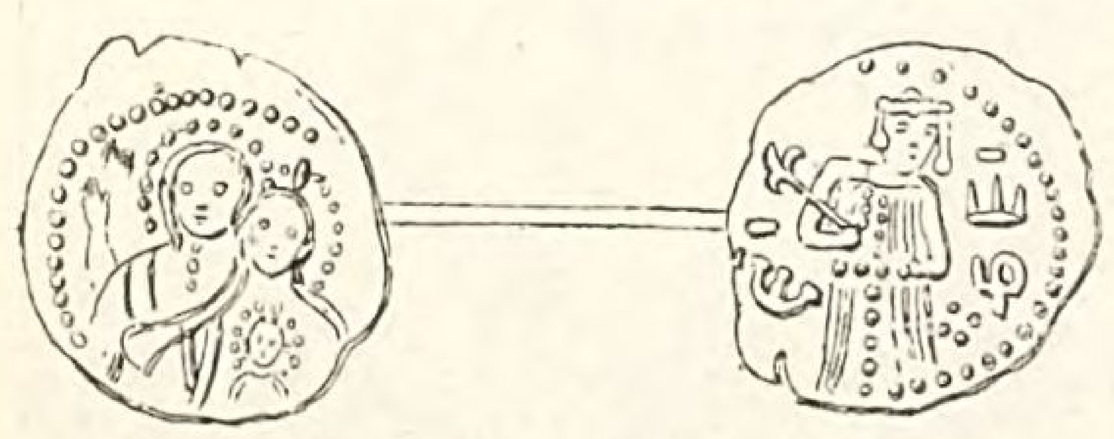

92. VISOKI DEČANI KLASTROM.

az ellenséges hadak. A bolgároknak mintegy tizenötezernyi emberök volt, köztök háromezer tatár. A szerb király néhány napig alkudozott velök, hogy elkésett hívei hozzá verődjenek, miközben a bolgár sereg, melynek ellátásáról hiányosan gondoskodtak, requirálni széledt. Ezt észrevéve, csatára készűltek a szerbek. A derék hadat háromszáz német zsoldos képezte, kiknek fényes sisakján megtört a verőfényes nap. A bolgárokat meglepték. Mihály czár sie-

tett csatarendet csinálni, de közben már reá rohant az ifjú Dusán herczeg csapatával s a bolgárokat futásba keverte. Mihály czár lova megbotlott s urát a földre vetette. A szerbek a földön verték agyon. A győzelem így a szerbeké lett, egyúttal a hegemonia a déli szlávok közt is átszállott reájok. Andronikos visszavonúlt Drinápolyba.

III. Uros szerb király egyenesen Bolgárországba sietett. Eléje jöttek a bolgár főurak, hogy meghódoljanak a diadalmasnak, kiről azt hitték, Bolgárországot Szerbiával egyesíteni fogja. Hanem III. Uros erre nem gondolt. Visszahelyezte elűzött leányát, Annát jogaiba, fiát pedig II. Sismánt, vagyis Istvánt atyja trónjába ültette, aztán haza ment Szerborszägba — nagy elégületlenségére az elkapatott szerb uraknak, kik rövid időn fellázadtak ellene és a 60 éves öreg embert megfojtották, kikiáltván Dusán Istvánt királyoknak.[1]

93. ISTVÁN (II. SISMAN) ÉRME.

Forradalom ütött ki Bolgárországban is, hol nem voltak megelégedve III. Uros rendelkezésével, hanem elűzték Anna czárnét és fiát,[2] és megválasztták czárjoknak János Sándort, Basaraba Iván vejét, kinek nővérét, Ilonát, Dusán István vette feleségűl. János Sándor Aszén nevet vett föl. E családi összeköttetésből politika coalitio keletkezett: a Balkán-félsziget három, nem görög hatalma, szövetkezett nemcsak Byzanz, de főleg Magyarország ellen.

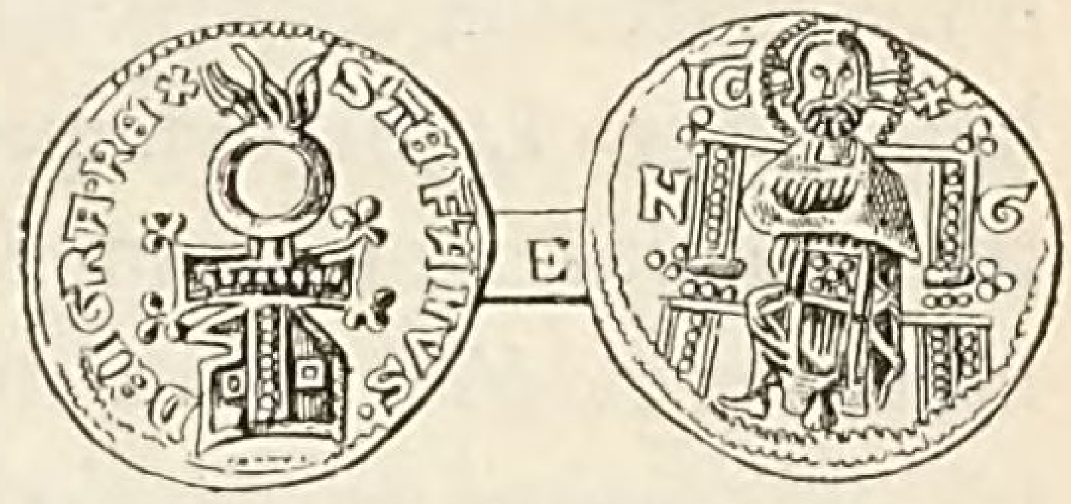
Adataink, habár gyérek, kétségtelenné teszik, hogy 1334-ben, 1335-ben hadba kellett szállania a magyar seregnek a félhitű szerbek támadása, «insultusa» ellen.[3] És —

1 JIREČEK, Gesch. d. Bulg. 290. l.

2 Anna czárné Raguzában töltötte hátralevő napjait. Róbert siciliai király eleséget ajándékozott neki, «consobrinæ nostræ». Sisman pedig Nápolyba jutott, ott Lajos nevet vőn fel. Ugyanazon Róbert király hópénzt rendelt számára. (*Anjouk. dipl. Eml.* I, 355—7. sz.)

3 KNAUZ, Kortan, 277. add hozzá *Károlyi Oklt.* I, 86. 89. — *Anjouk. Okmt.* III, 66. — *Sztáray Oklt.* I, 82.

úgy látszik — teljes sikerrel. Mert habár a szerb király hatalma folytonosan terjedt; e terjeszkedés nem a magyar birodalom, hanem a keleti császárság rovására történt. Dusán tíz év alatt egész Maczedoniát és Albániát elfoglalta. Egyik szeme mégis folytonosan Magyarország felé kacsintott. — Szövetkezése Velenczével és a lázadó horvát urakkal készülődéseit elárulták. De résen állottak Osl Miklós és Domokos, macsói bánok, kik a szerbek beütéseit Macsóba és a Szerémségbe hathatósan visszaverték, és amaz iszonyú pusztításokat, melyeket a szerbek tűzzel, vassal rontva, a lakosokat rabszíjra fűzve elkövetének, bölcseségök által megorvosolták elannyira, hogy míg egyes kerületeket és várakat Szerbiától elvettek, másrészt a rájok bízott határvidéket annyira fölvirágoztatták, hogy az jólétnek örvendett.*

94. DUSÁN ÉRME.

Résen állott kivált Lajos királyunk, ki politikai fontosabb teendői közben, milyenek: nápolyi kettős hadjárata, velenczei ismételt háborúi és Dalmátország visszafoglalása, — szemét a délvidéki tartományokról le nem vette; de sőt, folyton arra törekedett, hogy a viszony, mely Magyarország s e tartományok közt szövődött, necsak névleges legyen; hanem, hogy a mi tekintélyt fegyverei szereztek, azt a katholicismus által biztosítsa.

Sokan nem helyeselték, hogy a mit Lajos király fegyvere által nyert e déli tartományokban, azt térítgetési «túlságos buzgalma» által nemcsak koczkáztatá, de elvesztette. Valóban téves e fölfogás. Mi nyerhette meg e délvidéki népeket a nyugati míveltség számára, ha nem a nyugati kereszténység? Csak ha Lajos királynak sikerül az oláhokat, szerbeket és bolgárokat tartósan a katholicis-

* L. Lajos király 1345 május 26. és 1351 február 28-án kelt adományos leveleit az Oslok számára. (*Hazai Okmt.* II, 64. 67.)

musnak megnyerni, akkor alakulhatott volna a viszony Magyarország s e népek lakta tartományok közt szorosabbá s a vonzódás kölcsönössé.*

Kétségtelen, hogy Lajos király buzgó fia volt az egyháznak, és hogy égett a vágytól a népeket a babonás ó-hitről a nyugati egyházba terelni. De őt államférfiúi szempontok is vezérelték. Azon időben a népek mívelődésének egyedüli eszköze a vallás, egyedüli oskolája az egyház volt. A hanyatlásnak rohanó byzantizmus életet, erőt, szellemi lendületet a népnek nem adhatott; hátramaradás, tespedés, de sőt hanyatlás volt a keleti egyház jellege,** míg a nyugati kereszténység, mely a humanismust, a tudomány és művészet újjá születését megszentelte, pártolta, a mívelődés és haladás iskolája. Midőn tehát Nagy Lajos a népeket a katholicismusra akarta téríteni, a humanismusnak, a nyugati míveltségnek akarta megnyerni őket, s ez által az érdekközösséget a Nyugattal felkölteni és föntartani. Hogy Nagy Lajos helyesen gondolkozott, mutatja az ötszázados tapasztalás. Az idő Lajos királynak igazságot szolgáltatott. Az ő bölcsesége és előre látása, midőn törekvését arra irányozta, hogy e népeket czivilizálja, fényesen igazolta magát.

Undorító képet fest a Balkán-félszigeti népek akkori vallásos életéről trnovoi szent Theodosij életrajza, melyet a konstantinápolyi patriárcha, Kallistos, írt meg. Szerinte Bolgárországban a hitviszály szegődött mindazon bajokhoz, melyek Byzanczból eredtek, és szakadatlan pártoskodástól nem engedték föllélekzeni ez országot, mígnem könnyű-

* Jól mondja Píč (Abstammung d. Rumenen, 226): «auf der Balkan-Halbinsel werden die Leute mehr nach dem Glaubensbekenntniss, als nach der Nationalität classificirt. In Europa legt man auf diese Unterschiede freilich wenig Gewicht, aber man wird wohl zugeben müssen, dass dieselben einen historischen Hintergrund, namentlich auf die culturelle Entwicklung voraussetzen lassen.»

** Hasonlóképen nyilatkozott Pulszky Ferencz fölolvasásában a nihilismusról, hol egyebek közt mondja: «az orthodox vallás zárkózottsága miatt az orosz nép nem fejlődhetett». (*Nemzet*, 1883 nov. 25.)

szeren a török zsákmánya lett. Keleten az igazi míveltség és fölvilágosúltság helyét rég elfoglalta a barátfurfang, mely a végnélküli egyházi viszályhoz és udvari cselszövéshez méltón sorakozott.

A XIV. század közepe táján az Athosz hegyén, a szerzetesek e földi paradicsomában, a mysticismus sajátságos neme fejlődött ki.

A hesychasták (mert így nevezték őket) rajongásából iszonyú vallási viták keletkeztek, melyek fölött zsinatok mondottak átokkal súlyosított ítéleteket.

E mellett a bogomilismus új és mély gyökeret eresztett a «szent-hegy örökzöld ligetében».*

Élt Thessalonichban Iréne nevű apácza, ki titokban a bogomilismust tanította. A barátok, kik nem épen jámbor czélokból sereglettek körűle, fogékony hallgatói lettek, és a Bogomil tanát elterjesztették az egész Athoson. Hosszú küzdelembe került, míg a bogomileket és hesychastákat az athoszhegyi zárdákból kiirtották.

A byzanti zárda-élet ezen kinövései elterjedtek az egész Balkán-félszigeten. Egy konstantinápolyi, Theodosit nevű, csavargó barát vetődött minden felé. Orvosi ösmereteivel útat talált nagyokhoz, kicsinyekhez, s a hesychasták tanát terjesztette nemcsak, hanem a pogányság maradványait is föléleszteté. A szent tölgy újra isteni

* A manichæusok eretnekségét Péter bolgár czár idejében (927—968) egy Bogomil nevű pap fogadta és terjesztette el Bolgárországban. Ez eretnekség alapítója a III. században Manes volt, midőn a keresztény eszmét a Zoroaster dualismusával és a Kelet számos babonás hitével keverte s azt Persiában, valamint az ázsiai római tartományokban elterjesztette. Mint jutott Bogomil e rendszer tudásához? A manichæismus elvesztette erejét nemcsak Kis-Ázsiában, hanem Persiában is, és csak Örményország nehány városában tartotta magát, mint Paulikianismus. Bolgárországba valószínűleg úgy került, hogy a mindenfelől oda özönlött hittérítők közt örmény-paulikianus papok is voltak. Bogomil e tanhoz meg hozzá tevé, hogy Krisztus álmában született Máriától, álmában feszítették keresztre. Istenségét fölemelte s a levegőben hagyta. Ez eretnekek éjjeli összejöveteleket, mysteriumokat tartottak stb. (HILFERDING, Gesch. d. Serb. und Bulg. 117. l. — Figyelemre méltó tanulmány van a bogomilekről *a budapesti növ papság magyar egyházirod. iskolája* Munkálatainak 1887. évf. II, 135—250.)

tiszteletben részesűlt, juhokat és bárányokat öltek meg tövében, mígnem szent Theodosij kivágatta.

Theodosit után két elűzött barát jött Trnovoba. Az egyik (Bosota) oly isteni kinyilatkoztatásról beszélt, melynek sugallatából kigúnyolta a szentek képeit, becsmérelte magát az istenembert, megvetette a munkát és házasságot. A másik (Lázár) csupaszon járkált az utczán, tana az orosz szkopcok tanának mintája lehetett. A durva adamismust pedig Theodosij, tudatlan és neveletlen szerzetes atyafi terjesztette; a házasság káros voltáról papolt, mi által sok asszonyt, férfit, ifjút, öreget gyűjtött maga körül és kivonúlt velök rejtett völgyekbe, barlangokba ... E bajokhoz járúlt, hogy az új bolgár czár egy szép zsidó lányba szeretett. Zárdába űzte törvényes nejét, az oláh vajda leányát, és a zsidó lányt nőűl vette, mire a zsidók elbizakodván királyi pártfogójokban, tűrhetetlenekké lettek, a keresztényeket gúnyolták és a boljárokhoz hasonlón viselkedének.*

Hogy azután a nyugati kereszténység üldözése következett, tudjuk Dusán czárnak a pápához intézett leveléből és a pápai követek tudósításából. Elbeszéltük már az eseményeket, melyek amaz üldözések nyomában következtek, el Lajos király hadjáratait Szerborszag ellen, egész Dusán haláláig.

Aztán csönd állott be a magyar-szerb viszonyokban, mígnem Lajos király Dalmátországot visszafoglalta. De még ugyanazon évben, melyben a zárai békét megkötötte, szeme előtt tartva nem csupán a pápának tett ígéretét, hanem Magyarország s a bosnya bánság érdekeit, újra megkezdette a háborút Szerbiával. Csúzi János, Dalmát- és Horvátország bánja és Halma** ura Kninből 1358 ok-

* Jireček i. m. 310. l.

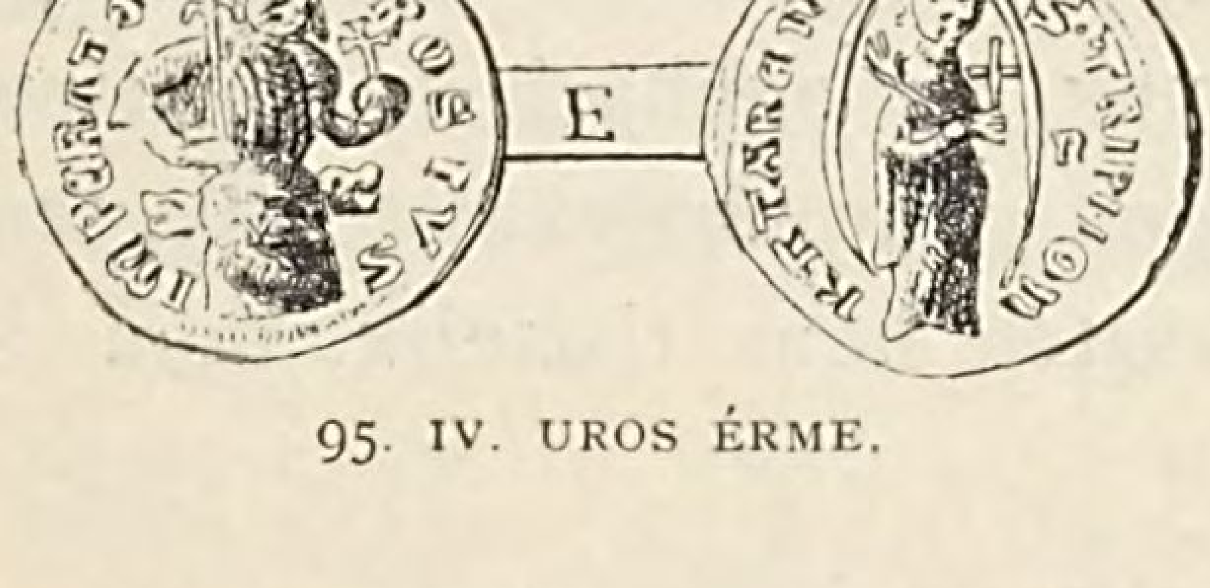
** Halma = Chelm, Hum, Zahumlje (a földtér a Narentától Raguzáig, a mai Herczegovina), melyet Kotromanić a szerbektől elfoglalt és leányának, Erzsébet magyar királynénak, Nagy Lajos feleségének hozományúl adott.

tóber 6-án írja a velenczei signoriának, hogy a magyar király háborút visel Szerb- vagyis Ráczország királyával azaz császárjával, ki ellen nehány hajót szándékozik ő is küldeni; kéri tehát, hogy a velenczei gályák ne akadályozzák útjokban e hajókat.[1]

A következő évben (1359 május 1.) Kont Miklós nádor volt a szerbek ellen indított sereg vezére,[2] hanem e hadjárat alatt Lajos király is seregéhez ment (julius 6.)[3] és győzelmesen haladt vele Szerbországon végig Rigómezőig. Azonban hadjáratának csak ephemer eredménye volt. Ugyanis alig hagyták el a magyar hadak Szerbiát, midőn (augusztus 6.) Vojnai Vojszlár szerb főúr Raguza kapui előtt e város kereskedőit fosztogatta. A kérdésre: miért cselekszi ezt? azt felelte, hogy a szerb király hagyta meg neki, viszonzásúl, a miért a magyar király Szerbiát pusztította. Raguza tehát urához, a magyar királyhoz fordúlt, ki ugyanezen 1359-iki év őszén Erdélyben gyűjtött sereget és másodszor is Szerbiába tört.[4]

Nyoma van a szerb hadjáratok folytatásának 1363-ig,[5] míg végre Dusán czár fia, V. Uros István, kénytelen volt Lajosnak alávetni magát és a magyar korona felsőbbségének ismét meghódolni.[6]

1 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 393. sz.
2 FEJÉR, CD. IX/III, 129. l.
3 *M. Tört. Tár*, IX, 25. Lajos király rendeletét Szécsi Miklós bánhoz így keltezi: *datum in descensu exercituali in Servia.*
4 STEINHERZ, Mittheilungen des Institutes f. œst. G. IX, 530. l.
5 *M. Tört. Tár*, IX, 28. — FEJÉR, CD. IX/III, 284, 335, 377, 464 l.
6 WENZEL, Tört. Tár, 1879. évf. 23. l.

95. IV. UROS ÉRME.

II.

A BALKÁN-FÉLSZIGETEN dívott, feslettséggel párosúlt vallástalanság sehol sem terjedt el annyira, mint Bosnyaországban. A *tót egyház*, mint a patarénusok vagyis bogomilek magokat hívták, egész Bosnyát elárasztotta, míg a katholikus egyház ugyanott napról napra hanyatlott. Már a bosnya püspök sem lakott otthon, hanem kiszorúlt Gyakovárra (ma Diakovár), a pécsi egyházmegyébe.

VIII. Bonifácius pápa már 1303-ban figyelmeztette III. Istvánt, az újonnan megerősített kalocsai érseket, Bosnya metropolitáját, hogy az eretnekség a bosnya bánságban és a tenger mellékén annyira elterjedt, miszerint ideje volna szigorú fenyítékkel, ha szükséges világi karhatalommal lépni föl ellene.* De sem VIII. Bonifácius, sem XXII. János pápa igyekezete nem vezetett eredményre.

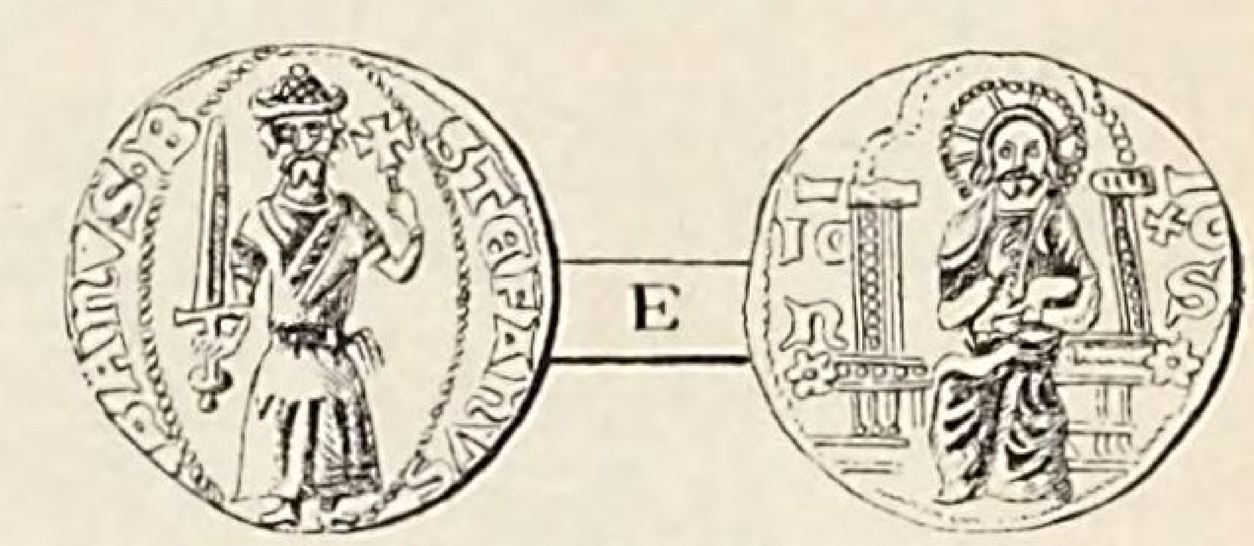
Keserűen panaszkodott ez utóbb nevezett pápa, hogy Bosnyában, az *eretnekek hazájában*, a papok hanyagsága miatt annyira elszaporodott a hitetlenség, hogy a templomok pusztulnak, az egyházi rend ki van gyökerezve, Krisztus szentségeit gúny tárgyává teszik, szent testét lábbal tapodják, a keresztet nem tisztelik, nem áldoznak, sokan

* THEINER' Monum. Hung. I, 631. sz.

a keresztséget sem ismerik.[1] Kéri azért Subić Mladen horvát és bosnya bánt, irtsa ki az eretnekséget.

Mladen még katholikus volt, hanem utódja Kotrománfia István bán (1322—1353.), jóllehet előbb szintén nem nagy barátja volt a bogomileknek, szükségesnek találta a keleti kereszténységhez csatlakozni. Csak azután, hogy Kujaviai Erzsébetet nőül vette, s így sógora lett I. Károly magyar királynak, iparkodott őt XXII. János pápa megtériteni.

E végett egy ferenczrendi szerzetest küldött hozzá (1325) — sikertelenűl. Kotromanić István a mellett, hogy háborúkba keveredett, félt megsérteni a bogomileket, kiket Dusán czár amúgy is fölbujtani igyekezett, nehogy föllázadjanak.

96. KOTROMANIĆ ISTVÁN ÉRME.

E bajokhoz járúlt a bosnya ferenczrendi és domokosrendi térítők vetekedése,[2] mihez képest kevés eredménye volt XXII. János pápa levelének, melyben megkereste I. Károly magyar királyt, hogy Bosnyából, hova az eretnekek nagy sokasága minden vidékről összegyűlekezett, azokat gyökeresen kiirtsa. (1327.)[3]

Ellenkezőleg; a bogomilek elterjedtek a szomszéd Horvát- és Dalmátországban is elannyira, hogy Spalato és Trav városok törvényt hoztak ellenök, melylyel kitiltották őket területökről; «ha pedig mégis betolakodnának, meg kell égetni őket és javaikat elszedni.»[4]

Sőt a pápa azon aggodalmában, nehogy szakadár jusson a püspöki székbe, megtiltotta a bosnya káptalannak és bárkinek másnak egyszer mindenkorra, miszerint a netán megürülő püspökségbe főpapot választani merészel-

1 THEINER, Monum. Hung. I, 701. sz.

2 THEINER, Monum. Hung. I, 791. 794. 795. 796. 814. számok.

3 U. o. I, 797. sz.

4 KLAIĆ, Gesch. Bosniens 156. lap. RAČKI után.

jen, hanem annak betöltését önmagának különösen föntartotta (1331).*

Jóllehet a szent-szék az érdekletteknek a reservatiókat tudomására szokta juttatni, midőn Péter bosnya püspök meghalt, a bosnya káptalan úgy tett, mintha nem tudna felőle, és egyik kanonok társát, Lorántfia Lőrinczet, vá-

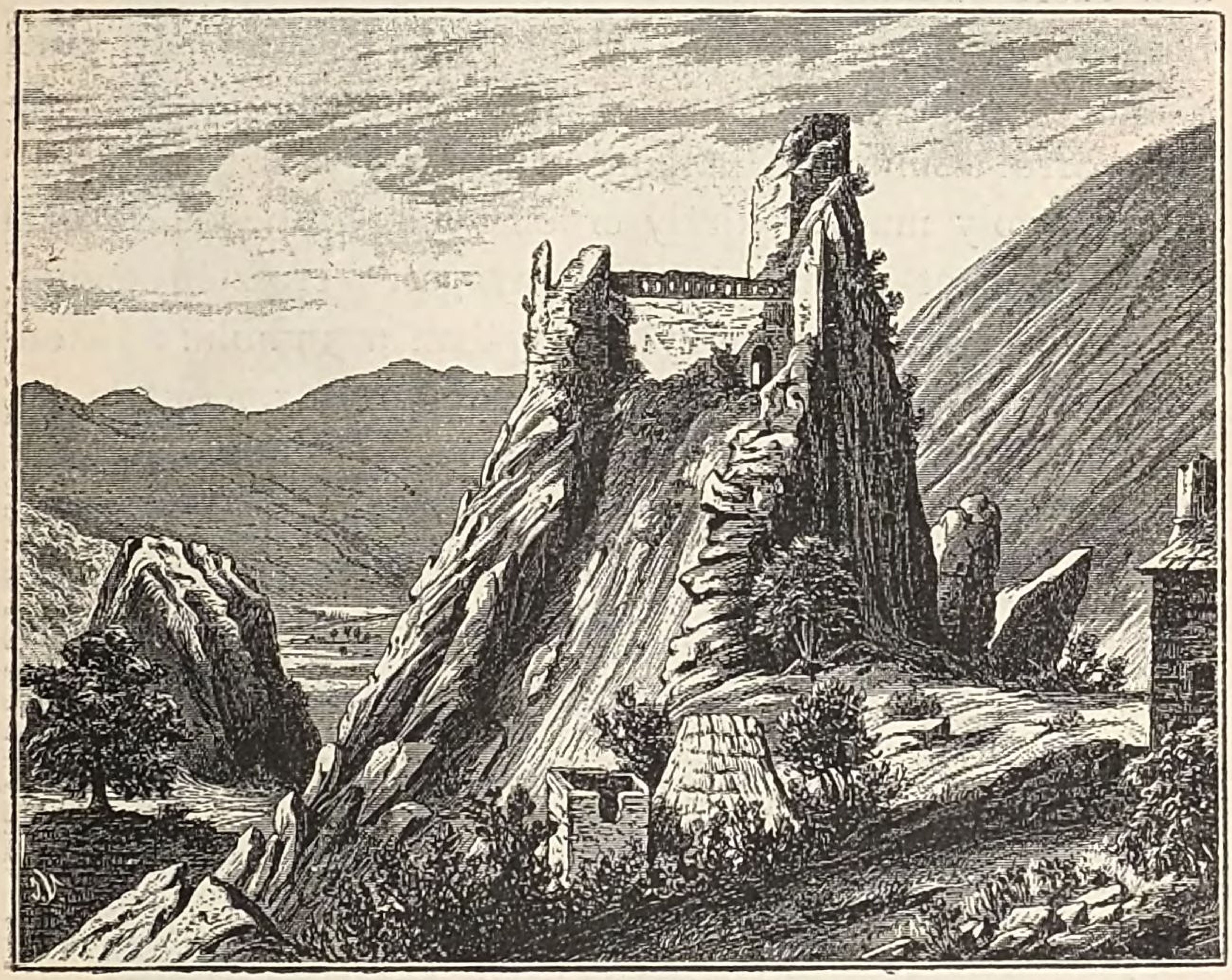
97. BOGOMIL SIRKŐ A GYAURZLA-POLJEI BOGOMIL TEMETŐBŐL.

lasztotta meg főpapjának. I. Károly király, kinek főgondja volt, hogy megbízható emberek jussanak a főpapi székekbe, nem bízott meg ez emberben és valamely még fölszentelendő világit, föltehetjük: hitbuzgó, de e mellett erélyes férfiút ajánlott bosnya püspöknek. A bosnya káp-

* THEINER, Monum. Hung. I, 826. sz.

talan azonban kivitte XII. Benedek pápánál, hogy ez választottját püspökűl elfogadta.* Tudjuk, hogy I. Károly a pápa különös kérésére ismerte csak el Lőrinczet püspöknek; nem is volt Lőrincz hűségében a királyi ház iránt hiba, de, igenis, erélyében.

A pápa maga panaszkodik, hogy az eretnekség mind

98. KLJUČ.

inkább gyarapszik Bosnyában, mert immár maga Stipo (István) bán és a főurak pártolják az eretnekséget. Kéri tehát a horvát főurakat, nevezet szerint Czirjék fiait: Gergely, Budiszló és Pál korbaviai —, Frangepán Doim és Bertalan veglia-zengi —, Subić György fiait: György, Mladen és Pál clissai —, nem különben Subić Pál osztroviczai és Konstantin ključi grófokat, hogy Nelipić knini

* THEINER, Monum. Hung. I, 908. 909. sz.

grófot, ki önként ajánlkozott a katholicismus védelmére, mindenképen támogassák.[1]

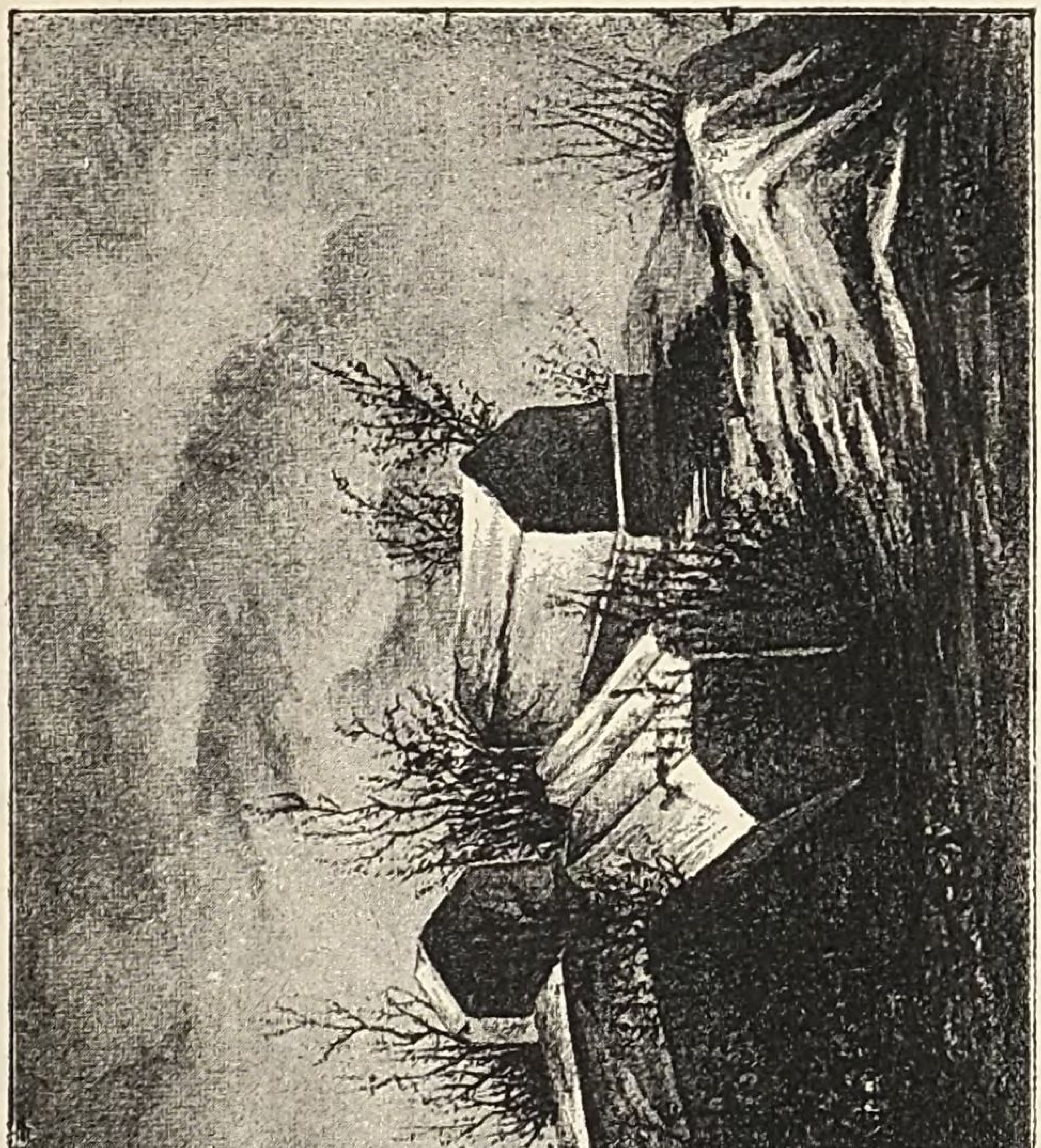
Tudni való, hogy Nelipić régóta ellensége volt Kotromanić István bánnak és önző czéljai elérésére alkalmasnak találta ellenében kijátszani ezt a kártyát, valószínűleg inkább gyűlöletből iránta, mint az egyház iránti szeretetből. Mert hallunk ugyan Nelipić és István bán közti háborúskodásról, de hogy Nelipić a bosnya eretnekség ellen valamely előnyt vívott volna ki a katholikus egyház javára, arról semmit se hallunk.[2]

I. Károly magyar király érdeme, hogy rábeszélése által a bosnya bánt visszatérítette a nyugati kereszténységhez. Ideje is volt; minthogy Bosnyában a katholikus istentisztelet végkép megszűnt és a templomok romokban hevertek. Károly király ajánlatára oda küldötte a pápa Gellért atyát, a minoriták generálisát, kit ugyancsak Károly király óhajtásához képest Kotromanić István bán kegyesen fogadott, megígérvén neki, hogy a templomokat fölépítteti s az istenszolgálatot fölvirágoztatja, jóllehet tartott tőle, hogy alattvalói, a bogomilek ez esetben a szomszéd, félhitű szerbeket segítségűl fogják hívni. (1340.) De ezen aggodalma daczára hajlandó volt István bán a pápa óhajtását teljesíteni s a bogomileket üldözőbe venni, ha viszont a pápa s a magyar király őt oltalmokról biztosítják.

A pápa azonnal biztosította őt kegyelméről és legott megkereste a magyar királyt is, hogy minden úton, módon és igyekezettel, tanácscsal, alkalmas és czélirányos segítséggel, bölcsen és hatalmasan istápolja a bosnya bánt, hogy kiirthassa országából az eretnek, gonosz járványt, vissza állíthassa az igaz Isten tiszteletét és a lerombolt egyházakat az Úr dicsőségére fölépíthesse.[3]

Kotromonić István aztán visszatért a nyugati keresz-

1 Theiner, Monum. Hung. I, 925. sz.
2 Klaić i. m. 157. l.
3 Theiner, Monum. Hung. I, 951—953. sz.

99. BOGOMIL SIROK TRAVNIK ALATT.

ténységhez és példáját számosan követték nagyjai közől. A bosnya püspök is visszaköltözhetett hazájába. A pápa gondoskodott róla, hogy a püspöki tized, melyet eddig a bosnya barátok bitoroltak, a püspöknek kijárjon s ekképen székesegyházát fölépíthesse. Bálint, a makarskai püspök is, ki keservesen panaszkodott VI. Kelemen pápának, hogy megyéjének nagy részét a hitetlenek és a spalatoi érsek elfoglalták, szintén teljesen visszanyerte egyháza megyéjét, sőt Delminiumban, vagyis Duvnóban új püspökséget alapított (vagy talán csak fölélesztett?) a pápa s azt István bán pártfogásába ajánlotta. — Volt tehát immár három püspöksége Bosnyának: a bosnyai a szoros érteményben vett Bosnya számára, mely a kalocsai érsek alá tartozott; továbbá a makarskai és delminiumi Halma és a bosnya melléktartományok számára, melyek a spalatói érsekség alá tartoztak.*

Függelékképen és például, miként bántak el a félhitű monostorokkal, a következőt: Volt Szerbország határán, Görögország felé, a félhitűek szomszédságában egy apátság, melynek kezdettől fogva a görögök, magyarok és szlávok szolgálni tartoztak, és mindegyik nemzetnek voltak ott elkülönített és elkészített szállásaik. A monostor fejévé a görög patriarcha görög apátot nevezett ki, ki nem függött Magyarország valamely főpapjától, hanem csupán a nevezett patriarchától. Az utolsó apát halála óta a görög patriarcha nem nevezett apátot, más sem avatkozott az apátság ügyébe, javait azonban elfoglalták a világiak. — VI. Kelemen pápa tehát e monostort a hozzá tartozókkal együtt Vid, nyitrai püspöknek adományozta (1344 márczius 18.) olyképen, hogy visszafoglalván a világiaktól elidegenített javakat, élvezze azok jövedelmét, és a zárdába fekete barátokat (a szent Benedek fiait) annyit ültessen,

* Theiner, Monum. Hung. 1, 1013. 1014. 1265. sz. — Klaić i. m. 159. l.

a mennyit lelkiismerete szerint jónak lát. Halála után aztán a benczések válaszszanak magoknak apátot, kit a megyebeli püspök fog megerősíteni.*

Ezen rövid kitérés után folytassuk Bosnya történetét.

Mint a mondottak után előre volt látható, az ellenségeskedés Szerbia és Bosnya közt kitört. E háborúnak egyik részlete, hogy Kotromanić, kit Lajos király híven istápolt, hatalmas sereggel betört Szerborszägba s annak egyes részeit elpusztította (1349 körűl). Dusán mérges panaszokat hallatott e miatt, és megkereste a velenczei köztársaságot, járjon közbe, hogy Kotromanić neki elégtételt adjon és óvakodjék hasonló kártevésektől. (1350 ápril 13.) Mivel pedig Velencze közbenjárása eredménytelen maradt, Dusán is megtámadta Bosnyaországot ép azon időben, hogy Lajos király második nápolyi hadát járta. Kotromanić kénytelen volt hegyeiben és erdeiben keresni menedéket, míg Dusán Bobovác várát, melyben a bán szép leánykája, a későbbi Erzsébet királyné tartózkodék, hadával körűlözönlötte. Sok bosnya főúr, a bogomilek nyílt és titkos pártolói, csatlakoztak a czárhoz, de Bobovácot bevenni nem tudta, és be kellett érnie a védtelen tartomány elpusztításával.

Elmondottuk már, hogy Lajos király, a mint visszaérkezett Olaszországból, segítségében részesítette bánját, kinek röviddel utóbb, mint szintén előadók, leányát feleségűl vette. Kotromanić azonban nem sokáig gyönyörködött leánya szerencséjében. Még azon évben, 1353 szeptember 28-án, meghalt.

Ügyes, de nem mindig őszinte politikájával rakta meg alapját, hogy Bosnya — rövid ideig ugyan — előkelő szerepet játszott a Balkán-félszigeten.**

* THEINER, Monum. Hung. I, 1002. sz.
** KLAIĆ i. m. 179. l.

III.

Kotromanić István bánnak nem maradt fia, a báni méltóság átszármazott öcscsének Ulászlónak fiára, Tvartko[1] Istvánra, ki helyett, minthogy kiskorú volt, anyja Subić György leánya, Ilona kormányzott. Volt Ilona asszonynak még két fia: Farkas[2] és Dabisa utóbb bosnya király, de 1395 szeptemberben bekövetkezett haláláig egyúttal somogyi főispán. A jó viszony Lajos király és bánja közt csakhamar meglazúlt. Mi volt e viszály oka, kitetszik Gál főesperes leveléből, melyet püspökének, Kanizsai Istvánnak 1358 körűl írt: «A király és a bosnya bán közt helyre állott a béke és egyetértés — írja a főesperes — akképen, hogy a bán a halmai terűletet, minden hozzá tartozó várral átengedte az ifjabb királyasszonynak. Viszont a király megerősítette a bánt és öcscsét Bosnya és Ozora birtokában azon föltétel mellett, hogy a bán a patarénusokat és eretnekeket országából száműzni, a királynak hűséget tartani, minden hadjáratában, valahányszor fölhívja, szolgálatára lenni, azonfelül vagy ő, vagy öcscse folytonosan a királyi udvarban tartózkodni kötelességének ismerje.[3]

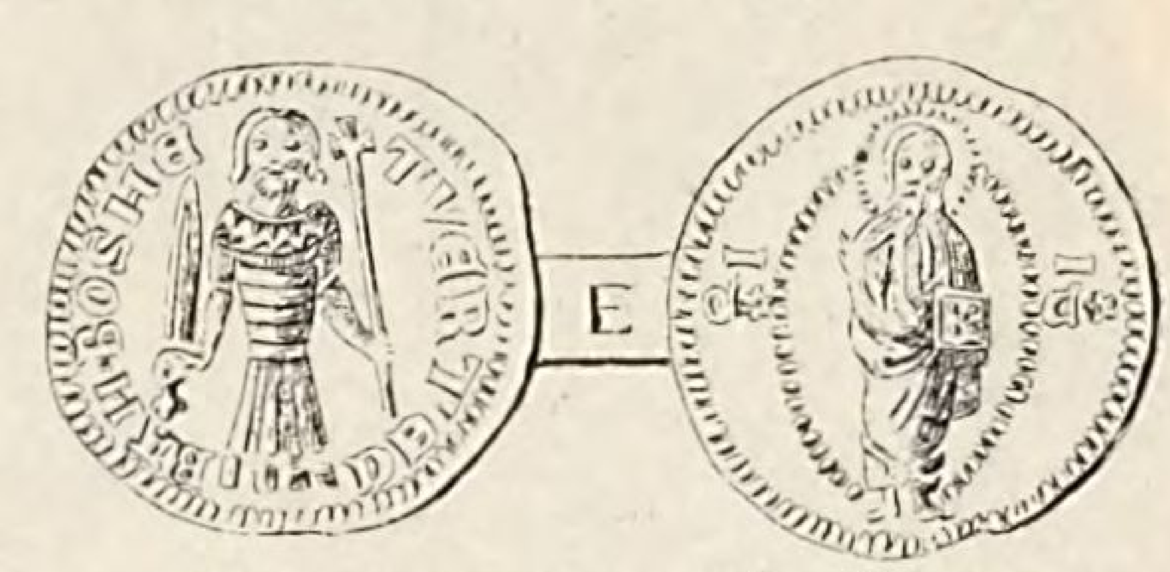
1 Tuertco, Tvrtko, Tvrdko.

2 Wolf, Vuk.

3 Kukuljević, Arkiv za povestnicu jugoslavensku, II, 35: «inter d. regem et banum Boznensen . . facta est concordia et composicio: quod banus totam terram Holmi cum omnibus castris in eadem existentibus, pro iuribus domine regine innioris, eidem resignauit. E converso d. rex banatum Boznensem et Wzure eidem bano et fratri suo confirmauit ita, quod banus omnes paterenos et hereticos de terra sua eiicere teneatur, et quod omnem fidelitatem exhibet d. regi, et in omni expedicione sua fideliter tenebitur seruire, quando per d. re-

Úgy látszik tehát, a bogomilek ismét hatalmasan felütötték fejöket, s az ifjú bánt, rájok támaszkodva, elkapta egy kis szédület, melyből azonban Lajos király hamar kiábrándította azzal, hogy közvetlenül befolyt a bosnya ügyekbe, és — mint Magyarországon is szokásban volt — némely hívét kivette a báni hatalom alól;* viszont elhatározta, hogy a pápának 1356 augusztus 11-én tett ígéretéhez képest, a patarénusok túlkapásait megfékezi.

1363. évi juniusban tehát két sereget indított Bosnya ellen. Az egyiket rábízta Frankói Miklós, esztergomi érsekre és Kont Miklós nádorra. E sereg Ozorába tört és Srebreniket körűltáborolta, hogy megvegye; a mi azonban nem sikerült. Ezen hadjárat alkalmával történt, hogy az érsek és királyi kanczellár sátrából a királyi, nyilván nemes fémből készült pecsétnyomókat azok, kiknek őrizetére az érsek bízta volt, ellopták, és mint utóbb rájöttek, Beszterczén, valamely ötvösnek eladták. A király, mint a koríró egyenesen megjegyzi, ezzel nem törődött, hanem új pecsétnyomókat készíttetett; azokat ismét az érsekre bízta, hogy vele az elorzott pecsét alatt kiadott okiratokat is újból megerősítse, mint ez számos oklevélen mind e napig előfordúl.**

100. TVARTKO ISTVÁN ÉRME.

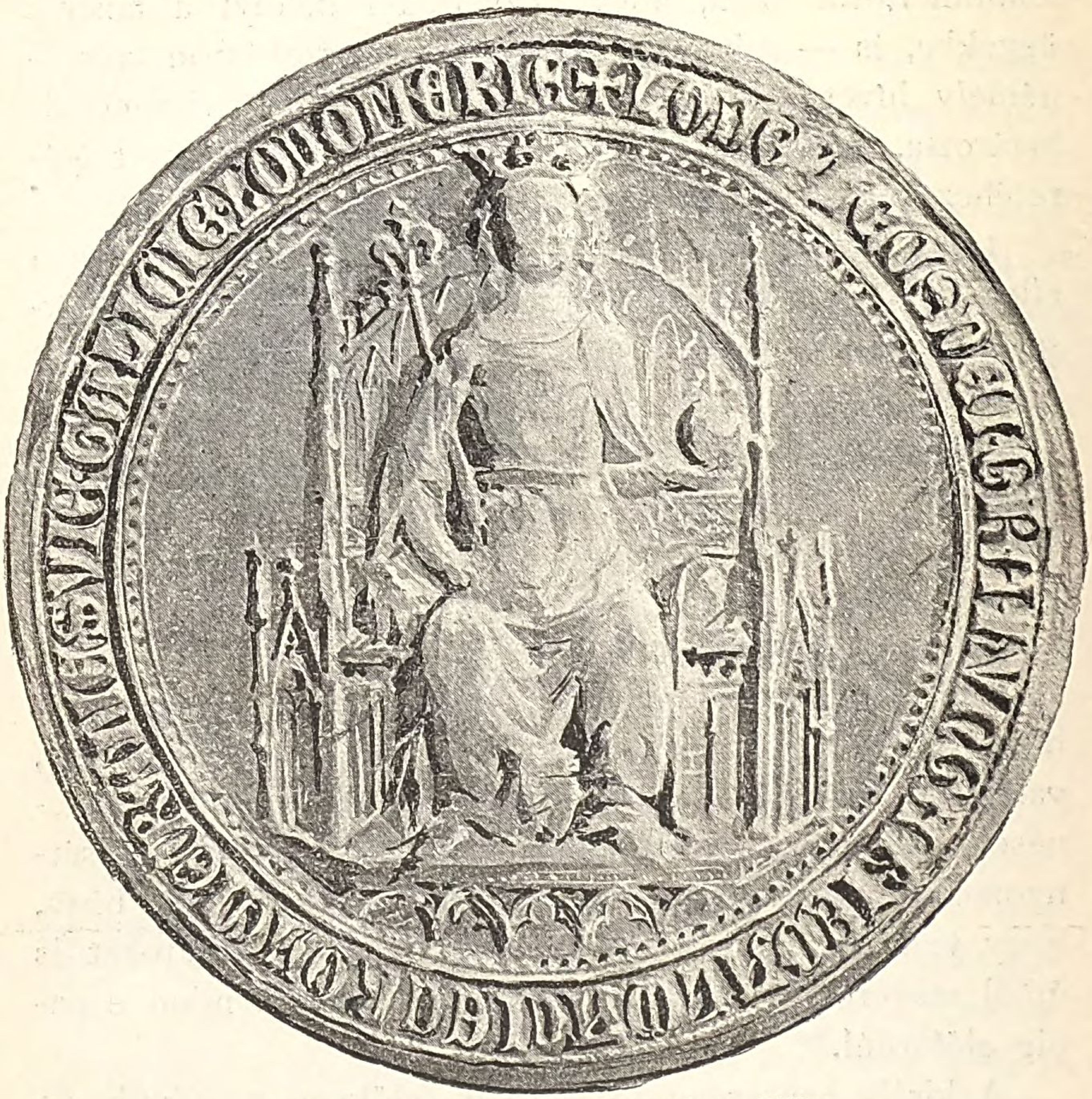
A király hadserege — biztosat felőle nem tudunk, de úgy tetszik, — több eredménynyel járt, minthogy nemsokára aztán Celsi Lőrincz velenczei doge szerencséjének tartotta, hogy Tvartkót, Isten kegyelméből egész Bosnya

gem fuerit requisitus, et ipse vel frater suus continuam in curia regia facient residenciam personalem.» Megerősíti e magán jelentést, hogy Csuzi János bán magát Halma urának (ami egyértelmű a helytartóval) nevezi, valamint hogy Farkas, a bán öcscse, sokáig tartózkodott Lajos király udvarában, mint maga állítja.

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 388. sz.

** *Chron. Budense*, i. h. 324. l.

bánját, öcscsét Farkast és anyjokat Ilonát — megkeresésökre mégis — Velencze polgárai közé fölvehette;* ha ugyan ez igyekezet, hogy Velenczében a szükség esetére

101. LAJOS KIRÁLY ELSŐ NAGY PECSÉTJE. *Előlap.*

menedéket kerestek, nem arra mutat, hogy a bosnya báni család nem érezte magát biztosnak hazájában.** Ez utóbbi

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 454. sz. de dato: 1364 szeptember 7.

** Klaić e hadjáratot 1360-ra teszi és az 1363. évi hadjáratot nem ismeri. Pedig kétségtelen, 1. hogy 1363-ban volt bosnya hadjárat, melynek residenciája 1363 augusztus 27. napjára volt kihirdetve (Knauz, Kortan, 260.); 2. hogy Lajos király részt vett e hadjáratban, minthogy 1363 julius 10-én *in castro prope Zakul* keltez. (M. Tört. Tár, IX, 28.) Szokol alatt valószínűleg a Bihács

fölvét nem egészen jogosulatlan, minthogy 1365-ben csakugyan lázadás tört ki Bosnyaországban, Tvartkó anyjostól menekülni kényszerült és Lajos királynál keresni

102. LAJOS KIRÁLY ELSŐ NAGY PECSÉTJE. *Hátlap.*

pártfogást, melyet meg is nyert. E lázadás oka egyebek közt az is lehetett, hogy frater Peregrinus, Bosnya

közelében, de már Bosnyában fekvő mai Szokolácsot kell érteni. Ismerünk azonban még két Szokolt: egyet, mely Trávniktól egyenes vonalban nyugatra fekszik a Pliva mellett; mást, mely a Bosnya és Szerbia közt határt képező Drina közelében, de már Szerbiában fekszik. (NAGY IVÁN, Századok, III, 130.) — Hogy pedig 1360-ban nem volt a mondott hadjárat, kitűnik abból, minthogy Lajos király 1364-ben új pecsétjével, melyet az Ozorában ellopott helyett készíttetett, nemcsak 1360 augusztus 26-án, 1361 deczember 1-én, hanem 1363 május 4-én kelt

tudós és buzgó püspöke, hozzá látott a bogomilek megtérítéséhez.*

A lázadás kitöréséről és eredményéről a következők-

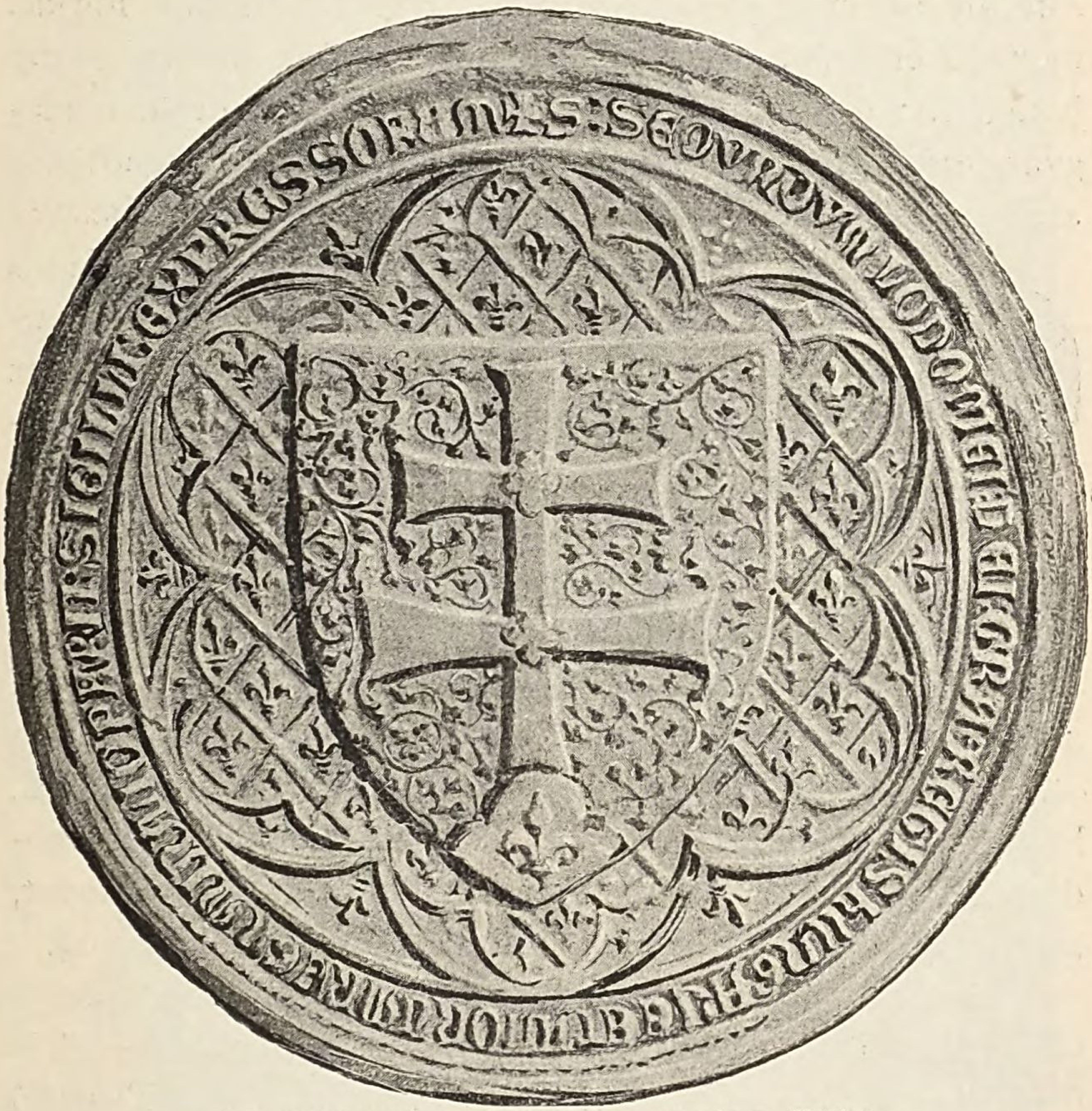
103. LAJOS KIRÁLY MÁSODIK NAGY PECSÉTJE. *Előlap.*

ben értesülünk: A velenczei doge azon panaszára, hogy a bosnya hamis pénz miatt sok kárt szenvednek a velenczei kereskedők, azt a választ adta Tvartkó, hogy ezt

okiratokat is megerősített. (*Hazai Okmt.* II, 109—113. V, 137. — FEJÉR, CD. IX/III, 399.) Mi kétségtelen jele annak, hogy 1363 május 4-én a régi pecsét még megvolt; tehát a hadjárat előbbre, s így 1360-ra sem tehető.

* A küküllei főesperes írja: «Patereni de Bozna . . . per d. Peregrinum episcopum Boznensem . . . virum magne deuocionis et sciencie ad fidem, rege promovente, conuertuntur et baptizantur.» (*Chron. Budense*, i. h. 336. l.)

fájlalja ugyan; de az ő nemesei hűtelenek Isten ellen és ő ellene. Ot és anyját az országból gyalázatosan elkergették és teljesen kivetették. Isten után csakis Lajos-

104. LAJOS KIRÁLY MÁSODIK NAGY PECSÉTJE. *Hátlap.*

nak, a dicső magyar királynak köszöni, hogy valamiképen ismét visszafogadták őket saját országokban, jóllehet nem az egészben. Azért valameddig teljesen meg nem erősödik, nem büntetheti, nem tömlöczöztetheti a bűnösöket.

Tvartkó e levelében Isten és ura, királya, *Lajos király kegyelméből* nevezi magát *bosnya bánnak.**

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 482. szám: «Tuertco Dei gracia et domini nostri Ludovici regis banus Bosnie».

Nem egészen világos, ha valjon ez utóbbi lázadást a a bogomilek keltették-e, minthogy a lázadás élén Tvartkó öcscse, Farkas, az ifjabb bán állott, kit bátyjának végre is sikerült az országból kiszorítani. Raguzából, hol Farkas menedéket talált szintén ki szerette volna üldözni (1367 junius 1.); de Raguza szabad város polgárai, urok, a magyar király becsületéhez támasztva hátokat, megtagadták e kívánságot.[1] Pedig Farkas-István, mint «az ifjabb bosnya bán» magát nevezte, ki hosszú ideig Lajos magyar király udvarában tartózkodott, katholikus volt. Önérzettel teljes levelet írt V. Orbán pápához, melyben magát, ellentétben a legtöbb előbbi bosnya bánnal, nyiltan hű katholikusnak vallja és keserűn panaszkodik bátyjára, az eretnekek pártfogójára, hogy őt örökétől megfosztotta, üldözi.

105. LAJOS KIRÁLY TITKOS PECSÉTJE.

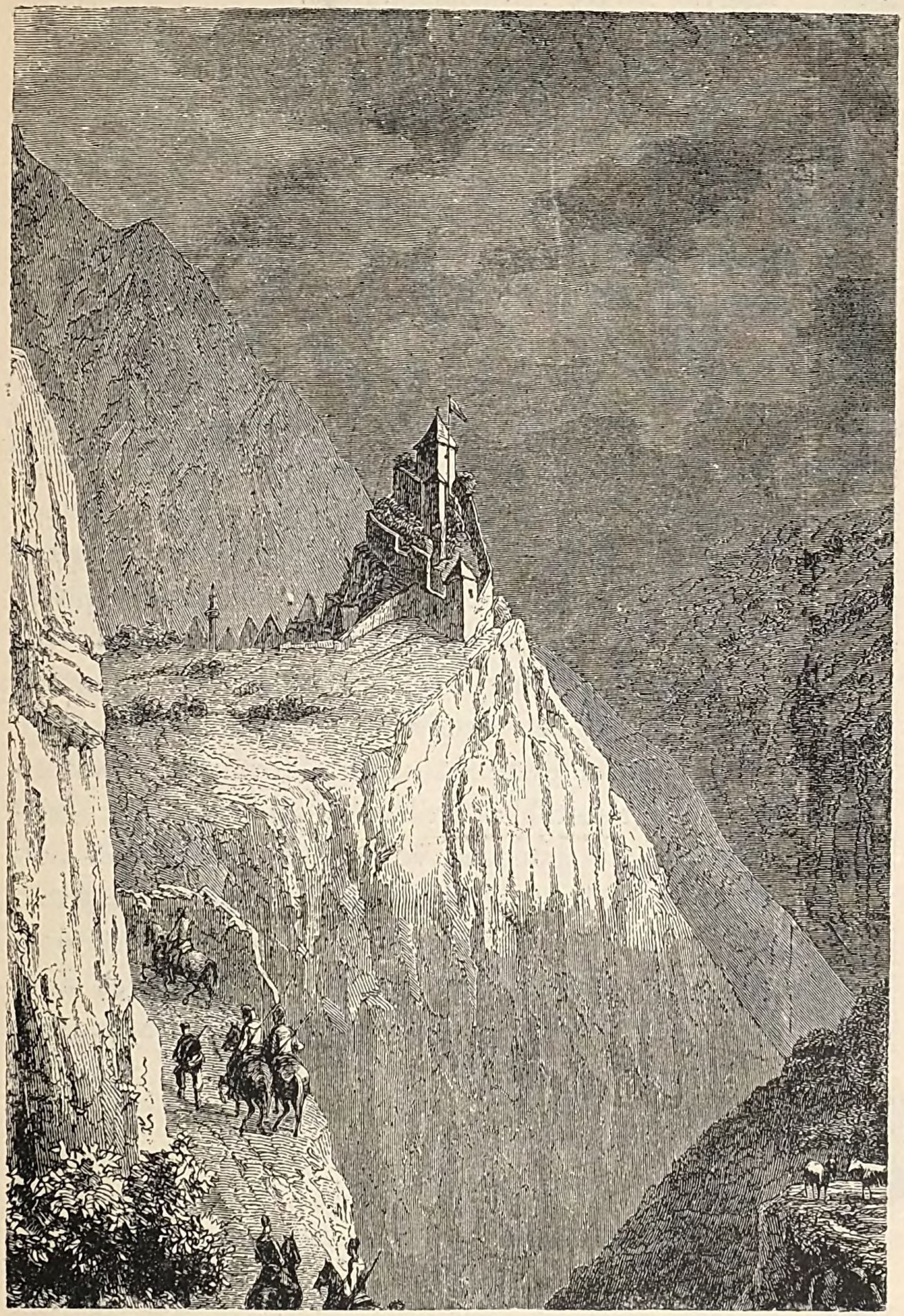
V. Orbán pápa, ha csakugyan ekképen volna a dolog, mint az ifjabb bán előadta, Lajos király oltalmába ajánlja őt.[2] Írt Farkasnak is vígasztaló levelet, melyben kijelenti, hogy ha Rómába, hol a pápa akkor rövid időn tartózkodott, eljő, szívesen látja, valamint, hogy köszöni a lovat, melyet Farkas a pápának küldött. (1369 deczember 14.)[3]

Más és alaposabb panasza is volt a pápának a bosnya bán ellen. Tvartkó bosnya bán, *a Te alattvalód* — írja ő szentsége 1370 ápril 8-án Lajos királynak — és Tvartkó anyja, néhai Pál, dalmát és horvát bán leánya, unokáját (Katalint), a Gergely leányát, nevelés és kiházasítás végett magokhoz vették. Most azonban (Vukašin) a szerb király félhitű fiának kívánják feleségül adni szülei megegyezte nélkül. A pápa ezt megtiltja és utasítja Tvartkót, hogy a

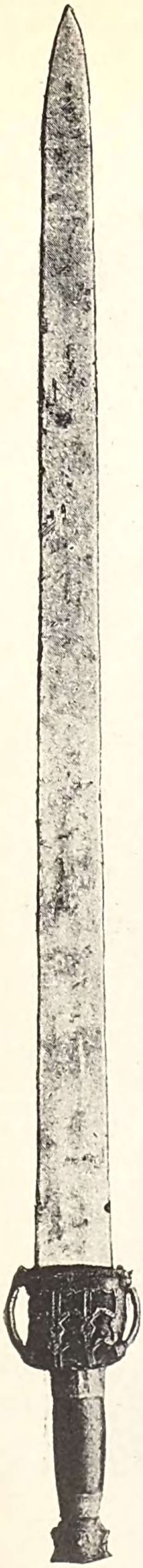
1 KLAIĆ, i. m. 194. l.

2 Hogy Lajos király nem értett egyet Farkassal, se föl nem használta őt eszközül bátyja megtörésére, mint némelyek vélik, kitetszik abból, mert nem pártolta. Ha Lajos pártolásra méltónak találta volna, nem kellett volna a pápához fordulnia.

3 THEINER, Monum. Hung. II, 175—6. szám.

106. SOKOL VÁRA.

107. KÖZÉPKORI BOSNYA KARD.

leányt vagy szüleinek adja vissza, vagy Lajos magyar király udvarába küldje.*

E mellett a térítés szakadatlanul folyt. Nemcsak Bosnyában, de Szerbországban és Bessarábiában (? in partibus Basarát) nagy volt az aratás, de kevés az arató. A ferencziek bosnya vikáriusának kérésére fölhívja tehát XI. Gergely pápa a szent-ferenczrendi kolostorok főnökeit, különösen Assisiét, minthogy a Portiunculára sok szerzetes összegyűlekezik, engedjenek alkalmas rendtársakat, sőt megtért atyafiakat (fratres conversi, külön osztálya a szerzetes atyafiaknak) mégis hatvannál nem többet a nevezett tartományokba menni. Egyúttal megengedi Lajos magyar király, a «legkeresztényiebb fejedelem» megkeresésére, hogy a nevezett tartományokban** tizenkét zárdát építsenek — senki ellenmondásával nem törődvén.

E részről tehát nem volt baj; hanem annál nagyobb volt a veszedelem a törökök részéről.

Huszonöt esztendő alatt a törökök nagyszerű átalakítást tettek a Balkán félszigeten. Thrácziában egész otthonosak voltak már; Byzancz aléltan várta halálát; Bolgáriától, Macedoniától, Albániától, a hellén félszigettől nem volt mit tartaniok. Csak még három állam: Szerbia, Bosnya és Zeta volt hátra. Ezek látván a mindinkább tornyosuló veszedelmet, egyesültek a Kulpától a Sarig, az Adriától a Timokig.

* Theiner, Monum. Hung. II, 190—1. szám. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 509. sz.

** «In territorio fori de Roinich, spectante ad nobilem virum Nicholaum de Altamanich, sub dominio regis Rascie duo loca, et in contrata de Glas, sub dominio dicti regis Ungarie unum, et alia novem loca in predictis Bosnie, Rascie et Basarat ciuitatibus et partibus quibuscunque.» Látható ebből, mily korlátlan hatalommal rendelkezett itt a magyar király.

Szerbia a mariczai ütközet óta nagyot sülyedt. LÁZÁR, az ország uralkodója, nem császár, nem is király, hanem csak fejedelem, knéz czímet viselt. Tőle csaknem függetlenűl uralkodott BRANKOVICS VUK Pristinában. Miközben hatalommá fejlődött TVARTKO, Stracimir bolgár fejedelem veje és a magyar király kegyelméből Bosnya bánja.

Anyai ágról, mint Dragutin szerb király unokája, ő volt az utolsó Nemánya, és a szerb trón örökösének vélte magát. Milesevoban, szent Száva sírjánál, 1376-ban királylyá koronáztatta tehát magát és e czímet vette föl: Szerbia, Bosnya, a tengervidék és a nyugati tartományok királya.

A délszláv történetírók azon állítása, hogy Tvartkó, midőn magát királynak koronáztatta, lerázta egyúttal a magyar király főhatóságát, semmiképen sincs megokolva. Sokkal valószinübb, hogy a bosnya bán hatalmának terjeszkedése a mint kezdettől fogva a magyar király érdekében állott, úgy királylyá való koronázása a magyar király jóváhagyásával és engedelmével történt.

Láttuk, mily közvetlenűl rendelkezett a pápa, Lajos király óhajtásához képest nemcsak Bosnyában, de Szerbiában és Bessarábiában is; látni fogjuk, hogy ugyanekkor a bolgár fejedelem, Tvartkó ipja, a magyar királynak csak helytartója volt.

Hogy Tvartkónak titkos szándéka vala függetlenné tenni magát, azt tagadni azért sem lehet, mert Lajos király halála után ezt megmutatta. De míg Nagy Lajos élt, dupla koronája daczára meglapult a nagyra látó friss király.

Szándéka volt hatalmát a tengerig Ragusa és Cattaro felé kiterjeszteni. De Ragusa 1379 julius 26-án panaszt emelt közös uroknál és — Tvartkó király szó nélkül letett tervéről.

Lajos király mind haláláig főura maradt Bosnyának.

IV.

A DUSÁN szerb czár és a szent-szék közt megeredt levelezésben érdekes a pont, melyben a travi püspök ugyancsak a czár megbízásából arra kéri a pápát: kegyeskednék ő szentsége a törökök ellen indítandó hadjárat fővezérévé őt, a szerb czárt, kinevezni.* A mondottak után nem valószinűtlen, hogy a szerb a török veszedelmet és készségét a törökök ellen küzdeni, miután a pápák ismételten keresztes háborút hirdettek ellenök, első sorban a pápa jóindulatának megnyerése végett tolta előre. Más részt azonban nem kis gondot okozhattak akkor már a szerbeknek a törökök, kik, míg Dusán nyugaton nyesdeste a görög birodalmat, a keleten ugyanígy mívelkedének, hogy majdan az egész Balkán félszigetet hatalmokba kerítsék.

A pápa volt az európai fejedelmek közt az első, ki figyelmeztetett a török veszedelemre. 1343 szeptember hó 30-án írta már a magyar nemzetnek: A népek, melyeket köznyelven törököknek neveznek, egybegyűjtvén nemzeti erejöket, sok hadi hajóval Romániára, a keleti császárságra törtek; egyes helyeket és szigeteket elfoglalván, azokat tűzzel-vassal pusztítják, a lakosokat rabszíjra fűzik, eladják és hithagyásra kényszerítik. — Ez okból elrendelte a szent atya, hogy hatalmas hajóraj indúljon a törökök ellen, melynek kiállítását és vezérletét Hugóra, a cyprusi királyra, az ispitályosokra és a velenczei dogera bízta.

Egyúttal keresztes háborút hirdetett Cyprus szigetén, Romániában és Olaszországban, és elrendelte, hogy a ke-

* THEINER, Monum. Hung. II, 20. sz.

resztes háborút Magyarországon is ki kell hirdetni.* Tudjuk, hogy mind ez igyekezetnek nyaka szakadt.

A törökök, midőn Európába átjöttek, szervezetökkel és hadi gyakorlottságokkal a Balkán félsziget népeit minden tekintetben meghaladták. A hadviselés volt mesterségök és hadseregök kitünően volt szervezve. Kezdetben az ő hadi erejök is kiválólag lovasságban állott, de már 1330 körűl a gyalogság, a janicsárok képezték annak magvát. Köztudomású, hogy a janicsárok többnyire szüleiktől el-

108. I. MURAD SZULTÁN.

* THEINER, Monum. Hung. II, 985. 986. 1055. sz.

ragadott, Mohamed vallásában nevelt, keresztény gyermekek valának. E rendes gyalogság által birták a városokat és várakat bevenni. — Ha valamely tartományt elfoglalták, annak maradó meghódításán munkálkodtak, a midőn a földek harmadrészét Ázsiából áthozott mozlimekkel telepítették meg, viszont a hadértő és ellenállásra képes keresztény lakosságot Ázsiába szállították.

A török uralom megalapítója Orkhán fia és utódja, I. Murad szultán, szigorú, fáradhatatlan és bőkezű fejedelem volt. Már kormánya második évében elvette a görögöktől Drinápolyt, a keleti birodalom második fővárosát, melynek elfoglalása után Lalasahin török hadvezér és Ruméliа első beglerbégje azonnal Bolgárországra rontott, elfoglalta Eski-Zagorát és Philippopolist, honnét a körűlfekvő bolgár várakat hatalmába kerítette s a keresztény népeket «vojnak» czímen segélycsapataiba sorozta.

109. III. MIHÁLY ÉRME.

Nagy szerencsétlenség volt Bolgárországra az uralkodó ház zilált családi viszonya. Sándor czárnak, mindkét feleségétől, az oláhtól is, a zsidótól volt egy-egy, atyját túlélő fia; az oláhtól: Stracimir János; a zsidótól: Sisman János, kik halálosan gyűlölték egymást, mire atyjok részrehajló kedvezése a zsidóasszony fia iránt, adott nem csekély részben okot. Ez ifjabbat szemelte ki Sándor czár trónja örökösévé, míg Stracimirt Bodony (Bdyn, Widdin) tartományával hitte kielégíthetni.

Midőn Sándor czár meghalt (1365), birodalmát, melynek oly nagy szüksége lett volna az egységre, fölosztva és szétmállva hagyta hátra. Az alsó végét a törökök foglalták el; Trnovoban Sisman székelt, tartománya Oláhországgal feküdt szemben; Stracimir Bodonyban, Bolgárország nyugati részében parancsolt, míg a Pontus-vidéki

résznek korlátlan ura Dobrotić volt, kitől a Dobrudsa vette nevét.

A szerbek és bolgárok pártokra oszolva, szétszakadozva, a byzanti udvar régi pártoskodás által tönkre téve, elerőtlenedve lévén, a töröknek nem nehéz föladata volt Attikát elfoglalnia és Konstantinápolyt oly szorultságba hoznia, hogy császárja, V. János, kénytelen volt családja kincsét előbb elzálogosítani, aztán eladni Velenczében. Az ügyefogyott Palaiologos fűhöz-fához kapkodott. Elsőben a pápához folyamodott, visszatérési szándékát jelentvén. VI. Incze pápa János pattii püspököt küldé követűl Konstantinápolyba.

Mit végzett itt e szent életű férfiú, kitűnt V. János császár piros csigavérrel írt, arany pecséttel megerősített leveléből, melylyel ő szentségét biztosítja, hogy követét tisztelettel fogadta és örült az általa hozott levélnek.

110. IV. PALAIOLOGUS ÉRME.

Tudja meg ő szentsége, hogy ő, a császár, minden igyekezettel azon van, miszerint a keleti egyház a nyugati egyházzal egyesűljön; esküszik erre, valamint hogy mindazt hiszi, valamit a római egyház, hogy higyjen, eléje szab, és hogy e hitben akar élni, halni, és hogy soha el nem tér ez egyháztól.

Ezt az esküt letette Péter apostoli követ kezébe sok püspök jelenlétében. Most azonban nem teheti, hogy összes népe áttérjen, mert nem mindnyájan engedelmeskednek neki.

Hanem ha a pápa a segítséget megküldi, melyért eseng, senki sem fog ellenkezni. «Tudom, ugyanis, végzi a Palaiologos, ha követetek eljő a gályákkal és a kért segélylyel, mindnyájan meghódolnak és híveitek lesznek. Ne vessed meg tehát fiadat, szent atya, hisz az én összes nemzetségem kezdettől fogva akart engedelmeskedni a

római egyháznak, valamint hogy nagyatyám holta napjáig engedelmeskedett is».*

A pápa a törökök ellen nem bírt kellő súlylyal föllépni. János franczia király, Péter cyprusi király fogadást

III. JÁNOS FRANCZIA KIRÁLY ARCZKÉPE.

tőnek ugyan, hogy fölveszik a keresztet és 1365 márczius 1-én megindulnak a törökök ellen. A keresztet csakugyan

* MAZZERINO (igazabban: Maiziere Fülöp, a pattii püspök útitársa, aztán életírója) c. v; 28—33. — Palaiologos Mihályt érti a császár, ki követeket küldött a lyoni zsinatra (1274) s annak végzéseit elfogadta. Meghalt 1283-ban, és mert a római egyházba tért vissza, tetemét dísztelenül elásták.

fölvették a pápa kezéből, ki a franczia királyt kinevezte a keresztes had fővezérének, a périgordi bíborost adta melléje pápai követül és megkérte Lajos magyar királyt, ne akadályozza azokat, kik az ő népéből a hadjáratban részt venni akarnak, de sőt segítségökre legyen.*

Azonban a vállalat sok akadályba ütközött. Elsőben is meghalt a franczia király és követte őt a halálban a périgordi bíboros. Ez utóbbi helyét ugyan méltán töltötte be Péter pattii püspök, immár konstantinápolyi patriárcha, a keresztes vállalat lelke ; de a velenczeiek, kik szintén megígérték, hogy részt vesznek a szent vállalatban, a krétai lázadás miatt fölmentetni kérték magokat. Jó, hogy megadták az ígért hajók felét. Végre a keresztesek, kik a megjelölt kikötőkben annak idején megjelentek, megunva a várakozást, szétoszoltak, minthogy új vezérök, a cyprusi király, az európai udvarokban tisztelegvén, elkésett. Mindössze ötszáz lovasnál és hatszáz gyalogosnál többjök nem maradt. Mit lehetett e maroknyi néppel végezni? De a pápai követ nem esett kétségbe. Hajókra szállíttatta kisded csapatját és átvitorlázott Rhodusra, hol az antiochiai fejedelem és a rhodusi lovagok csatlakozván, a tízezerre fölszaporodott keresztes had elhatározta, hogy az egyiptomi szultánt támadja meg. Ritka szerencsével el is foglalta Alexandriát és — beérvén ennyi dicsőséggel haza vitorlázott. Péter patriarcha, volt pattii püspök, pedig bánatában, hogy minden igyekezete mellett sem foglalhatta vissza a szent sírt, megbetegedett és 1366 január 6-án elhunyt.** Az egyház választottjai közt tiszteli.

Közben I. Murad áttette székhelyét Ázsiából Europába, Brusszából Drinápolyba. Rövid időn kezére kerítette Tkráczia várait és mind inkább szorította Bolgárországot.

* THEINER, Monum. Hung. II, 100, 105. 156. sz.

** BALUZ. I, 372. — Hogy miért nem vett részt Nagy Lajos e hadjáratban, noha azt egykor megígérte volt a patii püspöknek, alább érintjük.

Sisman czár meghódolt neki, hűbért fizetett a szultánnak és nővérét háremébe küldötte.[1]

Ha már e tette nem jól jellemzi Sismant, még galádabb, a mit nem sokkal azután elkövetett. Jó maga tehetetlen Palaiologos V. János császár mindenütt segítséget keresett. Járt Velenczében, Budán, eljött Trnovoba is. A nyomorúlt Sisman, Bulgária utolsó czárja, börtönbe vettette a segélyt kérő császárt.

Nagy Lajos király, ki rég forgatta elméjében a hadjáratot a hitetlenek ellen, hisz a pattii püspöknek is megígérte, s az 1358. évi békekötésbe is bevette: annál inkább elérkezettnek látta az időt, hogy fogadalmát betöltse, minthogy ez által Bolgárországot, «mely születési jogánál őt megillette»,[2] Magyarországhoz szorosabban csatolni, népét a nyugati kereszténység és míveltség számára megnyerni reméllette.

Kitetszik ez V. Orbán pápa eme magasztaló hymnusából inkább, mint leveléből, melyet Lajos királyhoz intézett: «Oh legbuzgóbb fejedelem, Isten szent egyházának legszeretettebb fia, ki az ájtatosság hevétől izzón, szánakozol szenvedő anyádon, és a mennyei királynak engedelmeskedvén, hadat járni óhajtasz, hogy az ő jegyesét a gonoszok támadása ellen megvédjed. Te vagy valóban a háladatosság fia, ki Isten adta hatalmadat alázatos szívvel megismervén, azt Isten kedve szerint majd az egyház gonosz fiai és ellenségei, majd a félhitűek és eretnekségben tévelygők, majd a *pogányok és hitetlenek* ellen igyekszel fordítani. Te vagy valóban a legkeresztényiebb király és fejedelem, ki nem vétkes gyönyörökben hivalkodol, hanem buzgón mívelkedel üdvözítőd neveért, földi birodalmadat e dícséretes áron az égivel óhajtván megcserélni». (1364 február 25.)[3]

1 Jireček, i. h. 323. l.

2 *Hazai Okmt.* I, 160. l.

3 Theiner, Monum. Hung. II, 107. sz

Nagy Lajos király a nála levő konstantinápolyi császárnak is megígérte segítségét, ha ez viszont az egységre visszatér. A császár e föltételre rá állott és együtt követséget küldöttek a szent-székhez; a császár Maginkaires György konstantinápolyi lovagot, a király Frater István nyitrai püspököt, kérvén a pápa hozzájárulását.

De a szent-szék, melynek jószívűségét az eretnekek és félhitűek annyiszor rászedték, igen huzakodva felelt a görög-magyar szövetségnek, válasza is igen lanyha volt. A pápa, jóllehet helyesli, hogy a magyar király a byzantiak védelmére vállalkozott azon czélból, hogy őket az egységre visszavezesse; a gondos és megfontolt eljárást ajánlja mégis, nehogy kárba veszszen, a mi haszonra volt megindítva. Ugyanis, — mint ezt régi iratok tanusítják, — a byzantiak az egyházzal folytatott hasonló alkudozásokkor, mindig ravaszúl és fondorkodva jártak el, az egyházat rendesen rászedték, kijátszották. A multról annál nagyobb valószínűséggel lehet következtetni a jövőre, minthogy a byzantiak nem meggyőződésből és tiszta szándékkal, hanem kényszerűségből, hogy a magyar király segítségét megnyerjék, fogadták a megtérést. Ezért ovatosan kell velök elbánni, és mivel az ügy hamarosan nem intézhető el, egy évet kell várni, mintegy időt engedvén az ígéret beváltására. Lajos király tehát ne indúljon személyesen a törökök ellen; az esetben is, ha a görög császár és fiai tényleg megtértek, csak fegyveres népét küldje segítségökre. Ő maga, ki jótevés nélkül meg nem lehet, időközben másféle jó tetteket míveljen. (1366 junius.)*

* THEINER, Monum. Hung. II, 139. sz.

V.

Nagy Lajos magyar király a bolgár czár árulásáról és a konstantinápolyi császár fogságáról értesülvén, a pápának amúgy is későn fogamzott utasítását se be nem várhatta, se nem követhette, hanem míg ő maga hadra készült, egy udvari vitézét küldötte Savoya grófjához, a görög császár unokatestvérjéhez,[1] fölhíván a grófot, hogy tengeri haddal jőjjön, majd ő, a magyar király hatvanezer emberrel szárazon fogja megtámadni a törököt és szövetségesét, a bolgárt. Remélli biztosan, hogy a görög császárt fogságából megszabadítják, a törököt megverik és a Balkán félszigetet tőle megszabadítják. — A savoyai gróf tanácsot ülvén főembereivel, megígérte, hogy a tengerre száll népével és barátaival, és a szabott időre Gallipoliba érkezik.[2]

Gályákra, hogy a törökök közlekedését Ázsia és Europa közt akadályozza, a bolgárt a tenger felől is megtámadhassa, seregét kellőleg élelmezhesse, Lajosnak magának is szüksége volt. Nem valószínűtlen tehát, hogy ugyanazon udvari vitéz, ki a savoyai herczegnél járt, tett megrendeléseket a Provenceban és Nizzában tíz gálya készítésére. Azonban a féltékeny velenczei kormánytanács e megrendelés végrehajtását mindenképen megakadályozni iparkodott. (1365 január.) Jegyzője által a római kurián megtudta Lajos király szándékát, és fenyegetéseivel, melyeket Nápolyi Johannának, a Provence fejedelem-asszonyának izent, sikerült is Lajos király tervét meghiúsítania.[3]

Nem törődve ezzel, Lajos király felültette népeit és

1 V. János görög császár anyja Savoyai Anna grófnő volt.

2 *Chronica Sabaudiae* a Monumenta historiæ patriæ jam regis Caroli Alberti. Aug. Taurin. 1840. Scriptores I, 300.

3 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 462, 467.

1365 kora tavaszán táborba szállott megkísérlendő, mit lehetne a kereszténység közös ügye és a magyar korona érdekében cselekednie.[1]

Seregével átkelt a Dunán; Felső-Bolgárországba tört; annak fővárosát, Bodonyt, hamarosan elfoglalta;[2] Stracimirt, a fejedelmet feleségével, Sándor oláh vajda leányával, kit anyja, Klára katholikus elvekben nevelt, elfogta és Horvátországban, a zágrábi püspök birtokán, Gumnik várában[3] tisztességes őrizet alá helyezte. Szándéka volt-e Lajos királynak Bolgárországot, melyben előbb Hém Benedeket, majd Laczkfi Dénes erdélyi vajdát, aztán Korogi Filpesfia Lászlót, végre ismét Hém Benedeket bánokul fegyveres néppel visszahagyta,[4] közvetlenűl Magyarországhoz kapcsolni, vagy azt Stracimirnak, mihelyt a nyugati kereszténységhez maga is, népe is áttért, visszaadni? Ma el nem határozhatjuk. Mégis azt hiszszük, hogy ez utóbbi terv volt ínye szerint.[5]

Tény, hogy Lajos király az elfoglalt országban azonnal megkezdette a térítés művét, melynek nagyszerűségéről Viterboi Márk, szent-ferenczrendi tartományi főnök levele egyik rendtársához, tanúskodik. E levél így hangzik: «Tegnap vettem Lajos magyar királynak és a bosnyák vikariusnak igen örvendetes levelét. Ez utóbbi jelenti, hogy a magyar király megkeresésére hat szerzetest küldött Bol-

1 A királyi had 1365 február 24-ére volt Temesvárra egybehíva (FEJÉR, CD. IX/III. 470); április 24-én már felült volt (*Károlyi Okmt.* I, 260); május 30. Lajos király Bodony előtt keltez az Ujhelyi család ősei számára (dr. Komáromy András csal. levéltárában); a leűlés október 6-ára volt elrendelve. BÉKEFI, A pilisi apátság tört. 357.

2 I. Lajos király Pati János nejét, Mesteri Katát, tekintvén férje érdemeit, «qui nunc in expugnacione et obtencione civitatis Bodoniensis et jubiugacione regni Bulgarie» magát kitűntette, præficiálja. (*Hazai Okmt.* I, 160.)

3 Ma: *Bosiljovo* Császmánál — RAČKI szerint; *Gownik* — ENGEL szerint.

4 *M. Tört. Tár*, XII, 171. kk. ll. — *Székely Oklt.* I, 69. — *Hazai Okmt.* II, 82: I. Lajos király megbízza a vasvári káptalant: nézzen utánna, Szent-Iványi István künn van-e Dénes vajdával Bulgáriában? (1365 november 6.)

5 A budai krónikában mondja a küküllei esperes, hogy Lajos király Stracimirt «cum gaudio remisit». (PODHRACZKY kiadása 326. l.) A többire l. ENGEL, Gesch. d. Bulg. 460. és JIREČEK, i. m. 327.

gárországba, kik ötven nap leforgása alatt kétszázezer embernél többet megkereszteltek. Hanem azért ama tartomány lakosainak még egyharmad része se tért meg. Nehogy a mondott számot valaki kétségbe vonja, a király a megtértek neveit hiteles jegyzékbe foglaltatta. A főbbek jobbágyaikkal csapatosan jelentkeztek a keresztségre, az eretnekek és félhitűek papjaikkal és szerzeteseikkel visszatértek a nyugati egyházba; a patarenusok és manichæusok a szokottnál hajlandóbbak a keresztség elfogadására. Csökkenti az eredményt a munkások, a térítők elégtelen száma és a félelem, hogy a népes Bolgárországot, melyet Lajos király hatalmával elfoglalt, ismét elveszti. A király azt kívánja, hogy kétezer szerzetest küldjek neki, és saját életét szívesen áldozná föl, hogy a tévelygőket az igaz útra vezesse. Mutasd meg tehát e levelet minden testvérünknek, kik a Porciunculába jőnek, hadd olvassák; biztasd őket, hogy az irgalmasság e művéhez készüljenek; és azokat, kik Isten hívó szavát követve készek az útra, küldjed hozzám, hogy levelekkel ellátva, Isten hírével útnak bocsássam őket.*

Lajos király a fönt említett hiteles névsort jelentésével a történtekről és elhatározásáról, hogy kész a török ellen keresztes hadjáratot indítani, elküldé Avignonból még mindig ki nem mozdult követének, a nyitrai püspöknek, hogy az a szent atyának terjeszsze be, esedezvén ő szentségénél, kegyeskedjék a török ellen indulandó hadi népnek, melyet vagy személyesen fog vezetni, vagy hadvezérei által fog vezettetni, ugyanazon bucsúkat engedni, mint a milyenben részesülnek a szent-földre induló hadak.

Értesítette bizonyára Lajos király a szent-széket arról is, minthogy Johanna királynő nem engedi, hogy a provencei partokon a magyar király számlájára gályákat épít-

* Fleury, Hist. eccl. l. 96. §. 55 tom. 24. p. 210. (Katonánál, Hist. Crit x, 382.)

senek, megkereste a velenczei dogét, adjon neki két—öt hajót hat hónapra bérbe, melyek a törökök közlekedését Europa és Ázsia közt gátolják. Az 1358. évi zárai békében ugyancsak azon esetre kötelezte magát Velencze, hogy a magyar királynak gályákkal szolgál, ha ez személyesen indít a szent-földre keresztes hadjáratot. De a magyar királynak nincs szándéka keresztes haddal menni a

112. A PÁPÁK PALOTÁJA AVIGNONBAN.

szent-földre, Egyiptomba, Syriába, mert ebből a kereskedésre roppant kár hárulna.* Hasznosabb most a törököt űzni ki Görögországból. Mire a velenczei köztársaság csakugyan fölajánlott két, vagy három, vagy öt gályát, melyet saját költségén fog fölszerelni. Lajos király ez ajánlatát már meg is köszönte.**

* Emlékszünk, hogy Lajos király megígérte a pattii püspöknek részvétét egy ily hadjáratban. A keresztes hadjárat el is indúlt, de csak ephemer sikert mutathatott föl Alexandria bevételével, mint tudjuk.

** *Anjouk. dipl. Eml.* II, 479. 483. sz.

Valószínűleg ugyanakkor értesült a pápa arról is, hogy a lovagias VI. Amadé, savoyai gróf, franczia és olasz, fényes lovagok élén már elhagyta hajóhadával Velenczét (1366 junius), hogy Konstantinápolyba és onnan a bolgár partokhoz vitorlázzon, valamint, hogy négy genuai, ugyanannyi velenczei és egy lesbosi gálya csatlakozott hozzá.

Mindezen örvendetes tudósítások és jó hírek örömmel töltötték el a pápát és a bíborosokat, kik még egy héttel előbb óvatoskodtak, s a magyar királyt is óvatosságra intették, most Magincairest és a nyitrai püspököt az ünnepélyes consistoriumba vezették és elmondatták velök azon megnyugtató alkudozásokat, melyek a magyar király és a görög császár közt folytak.

A tanácskozmányt aztán gyors határozatok követték, melyek értelmében a konstantinápolyi császárnak megküldötték a hitvallást, melyet néhai Mihály császár hasonló körűlmények közt aláírt. Lajos király kívánságához képest Magyarország mind az öt érsekének: az esztergami, kalocsai, zárai, spalatói és raguzai érsekeknek, valamint a tartományaikhoz tartozó püspököknek meghagyták, hogy keresztes háborút hirdessenek a török ellen oly teljes bucsúkkal, milyenekben a szent-földért küzdők szoktak részesülni.

V. Orbán pápa szerfelett magasztalja Lajos királyt hitbuzgalmáért és kéri, hogy a megkezdett nagy művet Isten kegyelmével folytassa. Dicsőítéssel és hálával fordul aztán idősb Erzsébet királynéhoz, mert főleg az ő jeles buzgóságának és hathatós ájtatosságának lesz köszönhető, ha a görögök a közönséges egyházba visszatérnek, minthogy a török ellen indítandó háborút fiánál leginkább ő szorgalmazta, a miért ugyanazon lelki kegyekben részesítette, melyekkel a keresztes hadi népet kecsegteté. Írt a pápa még Kont Miklós nádornak, az esztergami és kalocsai érsekeknek, több magyar püspöknek, Laczkfi Dénes vajdá-

nak és testvéreinek, Szécsi Miklós bánnak, mint Lajos király befolyásos tanácsosainak; köszönetet mondott nekik és buzdította őket, hogy a törökök kiűzését Europából Lajos királynál tovább is hathatósan sürgessék. Egyúttal követeket is küldött, kik Lajos királynak a közlendőket szóval előadják és, ha a király szükségesnek találná, Konstantinápolyba is elmehessenek. (1366 jul.)*

Nem sokára aztán, 1366. évi augusztus havában, megérkezett a savoyai gróf Gallipolinál, melyet a törököktől elfoglalt. Itt eléje jött a konstantinápolyi patriárcha jelentvén, hogy császárja még mindig fogságban sínlődik. A gróf a magyar király felől kérdezősködött, kinek szintén meg kellett volna érkeznie. Az érsek nem tudott felőle semmit. «Isten neki, felelé a gróf. A magyar király ajánlkozott, hogy minden erejével segítségemre jön; az ő szavára indúltam meg. Azonban ha jő, ha nem jő: megütközöm a hitetlenekkel a kereszténység és a császár ellenségeivel.»

Aztán háborút izent a bolgár czárnak, Sozopolist, Skafidát és Archialost elfoglalta, Mesembriát ostrommal bevette, a jól megerősített Várnával pedig olyan egyességre lépett, hogy ez tizenkét polgárt küld urához, a bolgár czárhoz, a görög császár szabadon bocsájtását sürgetvén. A tizenkét polgárral a gróf is küldött követséget és hat hadi foglyot, kik a háború eredményeiről jelentést tegyenek.

Sisman hajlandó volt a görög császárt szabadon bocsájtani, ha ezzel a háborúnak vége szakad. Ez örvendetes hírre a savoyai gróf a konstantinápolyi patriarchát küldötte a bolgár czárhoz és biztosította őt, hogy mihelyt a görög császárt szabadon bocsájtja, Várna ostromával fölhagy és haza megy. Ez így meg is történt.

Midőn a császár Konstantinápolyban megköszöné megszabadítását, a savoyai gróf ezt felelé neki: «Kedves ro-

* THEINER, Monum. Hung. II, 140—7. 150. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 484.

konom, ha a magyar király eljött volna, a mint ezt nekem követe által megígérte: ez esetben a rajtad elkövetett sértést monnón akként bosszultuk volna meg, hogy erről mind örökre megemlékeztek volna. Mindazonáltal, ha el nem jött is, Isten segítségével tettem, a mit tehettem. Te szabaddá lettél. Áldassék Isten szent neve!» Aztán a császár kezénél fogta a grófot és a városon keresztül a szent Bölcseség templomába vezette.*

VI.

MENNYIRE való, amit a savoyai krónika után elmondottunk, nehéz eldönteni. Ténynek vehetjük, hogy a savoyai gróf a magyar király hívására jött Bolgárországba, unokatestvérét a császárt megszabadítandó. Valószínű, hogy Lajos király, a szent-szék késedelmes eljárása miatt is, elkésett a találkozótól, melyet a savoyai herczegnek, ki hadjáratát hamarosan bevégezte, adott. Lehet az is, Lajos király mind e mellett még ezen 1366. évben hadat járt Bolgárországban, és nyer valószínűségben azok véleménye,** kik Lajos győzedelmét, melynek következtében a mária-czelli templomot építtette és gazdagon megajándékozta, 1366-ra teszik.

Hogy Lajos király komolyan foglalkozott a török és hűbérese, a bolgár Sisman ellen inditandó háborúval, arra vall, hogy a minden kedvezésben részesített Velen-

* *Chron. Sabaud.* i. h. 305 és köv. l. — Így tudósít bennünket a savoyai krónika, melynek ó-franczia eredetije a turini egyetemi könyvtárban őríztetik. Valószínű szerzője bizonyos Cabaret (Maistre Cabaret o Pauvre Pellerin), keletkezése koráúl a XV. század első felét tartják. E végett teljes hitelességre számot alig tarthat. Helytelenségei a nevekben, hogy a görög császárt Eleknek, a magyar királyt Andrásnak nevezi, arra engednek következtetnünk, hogy értesűlései nem éppen megbízhatók.

** KATONA, Hist. Crit. X, 393. s utána Fessler, Fejér, Szalay, Krones stb.

czével folytatta alkudozásait a fölszerelendő gályák iránt, melyek számát elvégre is csak kettőben állapította meg a signoria. Lajos király köszönettel fogadta e megállapodást is, csak azt kérte még, hogy e gályák eléggé hosszúak és szélesek legyenek, a miért szakértőket küldött a hely színére, minthogy *szüksége van* — úgymond — *e gályákra*. (1366 szeptember 20. —1367 márczius 5.)[1]

Biztosra vehetjük tehát, hogy Lajos király 1367-ben is hadat járt a törökök ellen, habár ezen állításunk megokolására nincs más adatunk, mint hogy Carrarai Ferencz Padova ura, mint Lajos király szövetségese, 1367 elején háromszáz gyalogost küldött Velenczén és Zengen át a magyar király seregéhez.[2]

Hogy e hadjárat szerencsés volt, hozzávethető abból, minthogy megtérések is jó szerencsével folytak.

V. Orbán pápa örömét fejezi ki a zetai Balsićoknak: Stracimir, György és Balsa zsupánoknak, hogy népeikkel együtt a római egyházba visszatérni szándékoznak. (1368 május 25.)[3] — Valamint, hogy a bolgár, rácz és bosnya vidékről érkező barátoktól, nevezetesen Rajnai Jánostól és Perugiai Jánostól úgy értesült a pápa, hogy Lajos király buzgó intézkedése következtében sok ezer, mindkét nemű nép a katholikus egyház egységére tért. Utasítja tehát a kalocsai érseket, meg a csanádi püspököt, küldjenek papokat a mondott tartományokba, kik a megtérők gondját viseljék. (1368 julius 13.)[4]

Szerencsésebbek vagyunk tudósításunkkal az 1368. és 1369. évekre nézve. Kétségtelen, hogy Lajos király 1368. évi októberben Bolgárországban, közel Szokol várához, november 12-én pedig ugyancsak Bolgárországban, a Duna

1 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 485–8. sz.

2 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 490. sz. de dato: 1367 február 9.

3 THEINER, Monum. Hung. II, 163. sz.

4 THEINER, Monum. Hung. II, 166. sz. — Hogy a törökökön és bolgárokon vett győzelem hatása kiterjedt az egész Balkán félszigetre, könnyen fölfogható.

mellett Szörényvár átellenében, tartózkodott. Vele voltak László (valószínűleg Oppelni László herczeg és Magyarország nádora) a sereg vezére, Hahóti Miklós, a sereg egyik kapitánya,[1] továbbá Nagy-Mihályi György fia János és a László fia, Jakab,[2] Vetési János és László, és Pakáni Antalfia Kopasz. E hadjárat vagy a következő év végeig folyt, vagy — ami valószínűbb — hogy 1369-ben újra kezdődött, mivel a bolgárok ellen működött had oszlása 1369. évi deczember 7. napjára volt meghatározva.[3]

Ugyanezen évben, junius 22-én megjutalmazta Lajos király bolgárországi bánját, Hém Benedeket, testvéreit és rokonait, a miért Bodonyt és Bolgárországot sok veszélynek közepette megoltalmazták,[4] és alig szenved kétséget,

113. STRACIMIR IVÁN ÉRMEI.

hogy röviddel utóbb mentette fel őt e terhes hivatalától, minthogy 1370 márczius 18-án már bodonyi *ex*-vajdának czímeztetik,[5] — és átadta előbbi gazdájának Stracimirnek Bodonyt és Bolgárországot, azonban csak «bizonyos feltételek és szolgálatok mellett, hogy az országot az ő neve és czíme alatt kormányozza».[6] Stracimir megtartotta a mit ígért. A pénzeken is, melyeket veretett, míg a többi bolgár fejedelmek fényes koronát viselnek, az ő fején közönséges süveg van, ékítmény nélkül; míg a többi bolgár czárok jogarát kereszt ékíti, az övén liljom, az Anjouk virága

1 Az Alsó-Lindvai Bánfi-család tagja, néhai Miklós szlavon bán fia, a Buzád-Hahót nemzetségből.

2 Mindkettő a Kaplyon-nemzetségből; amaz a Tyba-Vajnatinai ágból, ez a Gelyénesiből.

3 *Századok*, 1869. évf. 127. l. — *Sztáray Oklt.* I, 354. 361. V. ö. *Turul*, II, 19.

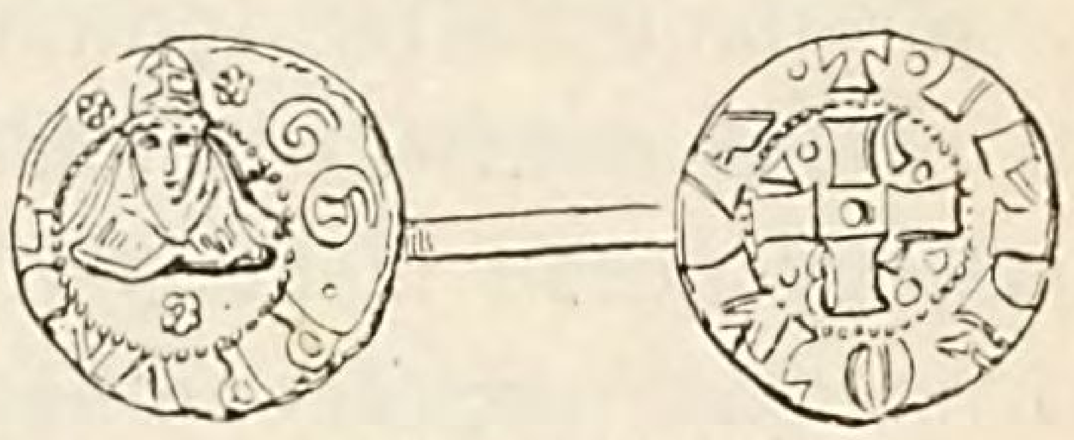
4 FEJÉR, CD. IX/IV, 172.

5 *Hazai Okmt.* V, 155. l.

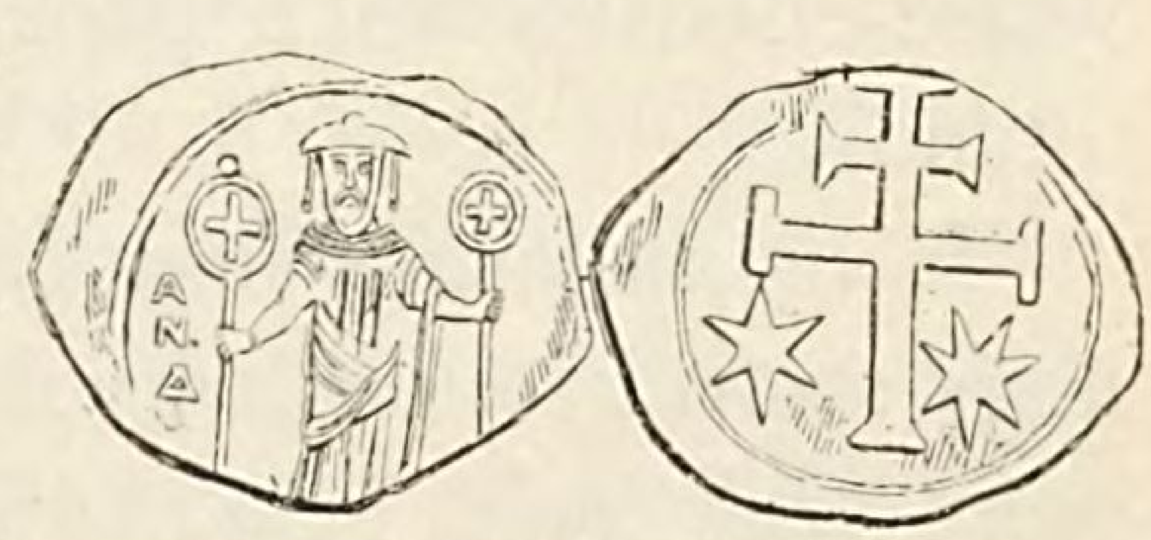
6 *Küküllei főesperes* a már idézett helyen.

díszlik. Nem is szűnt meg mostoha testvérét megtámadni. Egy időre Sophiát is elvette tőle. Hogy pedig népe se közlekedjék öcscse népével, egyházilag is a trnovoi patriarchától is elszakította őket.*

Azonban a törökök foglalásai a Balkán félszigeten mind nagyobbat haladtak. Elfoglalták — írja XI. Gergely pápa — nemcsak az egész kelet-római birodalmat és adófizetőjökké tették, sokakat rabszíjra fűzvén és magokkal hurczolván, hanem Konstantinápoly városa és annak császárja nem is adófizetője a töröknek, de ez — úgy szólván — kezében tartja őket; Kis-Örményország a saracenusoknak és töröknek, amúgy is rég hatalmokba esett már. Jelennen (1372 május 14.) Ráczország nehány főurát leigázták, ama vidéken sok földet elfoglaltak és hatalmok immár Magyarország, Ráczország, Albánia és Szlavonia határaig terjed. Félő és e miatt nagy az aggodalom, hogy uraságok a tengerig kiterjedvén, Adria kikötőit is elfoglalják.

114. XI. GERGELY ÉRME.

115. IV. ANDRONICUS ÉRME.

Minthogy pedig mostanság, gonosz idők lévén, keresztes hadat gyűjteni nem lehet, és minden remény egyedül a magyar király roppant hatalmában egyesül: buzgón kéri ő szentsége Lajos magyar királyt, ki ez idő szerint fő üldözője a hitetleneknek és fővédője a katholikus népeknek, szálljon szembe az iszonyú veszélylyel és tartsa távol hatalmas karjával az istenátkozta ellent. Ő, a pápa szívesen részesíti őt minden kedvezésben, és már fölhívta a velenczei dogét, hogy annyi hajót bocsásson a magyar király rendelkezésére, a mennyire szüksége van.

* JIRECEK i. m. 338. 383.

Persze sajátságos ellentétet képez a föntebbi ajánlkozással a pápa levele, melyet ugyanezen 1372. évi deczember 18-án iratott Lajos királyhoz, ki értesülvén a törökök győzelméről egyik hűbérese fölött,* elhatározta, hogy országos hadat indít a török ellen, és bízva a pápa kecsegtető ígéreteiben, arra kérte őt követe és jogtudósa, BREDENSCHEID János által, mentené föl a főpapságot a pápai tizedadó alól egy évre, hogy az könnyebben részt vehessen a hitetlenek ellen indítandó hadjáratban.

De ő szentsége a kérelem fölött igen megbotránkozott, azt egyenesen megtagadta, okúl adván egyebek közt, hogy a magyar papok amúgy is gazdagok; és jól megszidta őket, a miért Lajos király közbenjárását effélékre fölhasználni merészelték. Hisz ha a német és cseh főpapok e rossz példát látnák, szintén megtagadnák a tized fizetését, pedig pénzre a szent-széknek, mely kénytelen a Viscontiak ellen háborút viselni, szüksége van. Különben, ha végez ellenségeivel a pápa, minden erejét a török ellen fordítandja.

E visszautasítás után is Lajos király kénytelen volt vele, hogy a török ellen nagyobbszerű hadjáratot indítson, minthogy ezek már húsz hónap óta a kelet-római és bolgár birodalomnak, nem különben a szerb királyságnak részeit elfoglalták, elpusztították és — úgy látszik — a tatárokkal szövetkezvén, új támadásra készülnek.

Hogy a folytonos háborúk által kimerült kincstáron segítsen, Katofia Beriszlót (Vratislaus Catonis), az erdélyi prépostot és Gereni Drugeth Miklós ungi főispánt kül-

* Itt a szerbek: Vlkasin király, Ugljesa despota és más boljárok értendők, kik hatvanezer ember élén (Jireček «pompás sereg»-nek nevezi) a törököt Europából kiverni szerették volna. Minthogy Murad szultán Ázsiában vala foglalatos, elérkeztek a szerbek Drinápoly közelébe. Lalasahin beglerbég, ki ott csekély hadi erővel állott, Hadsi Ilbekit négyezer emberrel küldé kémszemlére ellenök. A szerbek Csernomen körűl táborozának és erejök tudatában vígan éltek, midőn a vitéz Hadsi a tizenötszörte nagyobb seregen rajt üte s azt teljesen tönkre tevé. (Jireček, Gesch. d. Bulg. 329. l.)

dötte XI. Gergely pápához, kérvén ő szentségét, miután elhatározta, hogy 1373. évi májustól számítva egy év lefolyása alatt, hatalmas sereggel személyesen indúl a török ellen, és ha a tatárok velök szövetkeznek, ezek ellen is: hirdettessen Magyar-, Lengyel- és Dalmátországban, valamint birodalma egyéb tartományaiban keresztes hadjáratot.

A pápa készséggel engedett Lajos kérelmének, és meghagyta a magyar-lengyel birodalom összes érsekeinek, hogy egyházi tartományaik minden városában és egyéb alkalmas helyeken hirdessék a szent keresztet. Bőséges bucsúkat enged a hozzájárulóknak, teljeset azoknak, kik a kereszt jelét fölveszik és hat hónapra saját költségökön táborba szállanak. Kiközösítés fenyegetése mellett általános békét rendel az egész magyar-lengyel birodalomban és fölhívja a papokat, hogy a pörlekedőket kiegyeztessék. Hogy továbbá a szükséges költség is egybegyűljön, minden templomban tönköt (perzselyt) állítsanak föl, hova a hívek alamizsnájokat tehessék.Az összegyűlt pénzt az esztergami és kalocsai érsekek, továbbá a pécsi püspök takarítsák egybe és adják át a királynak, ki esküvel ígérje meg, hogy egy év alatt a hadjáratot megindítja, és hogy a pénzt másra, mint az előírt czélra, nem költendi. Kívánná azon felül ő szentsége, hogy Lajos király a törököt a konstantinápolyi tengerszorosig, melyet szent György karjának is hívnak, űzze. (1373 márczius 23.) — Egy másik levelében (1373 május 15.) meghagyta a pápa az esztergami érseknek és az erdélyi püspöknek, hogy mind azokat, kik a töröknek vagy oláhnak (s ez által közvetve az ellenségnek) vasat eladnak, egyházi átok alá vegyék.

Volt-e eredménye e készülődésnek; megindította-e Lajos király a tervezett hadjáratot; ha igen, mily sikerrel? E kérdésekre adatok híában nem felelhetünk. Talán, a következők után ítélve, inkább nem, mint igen. Ugyanis a

pápa fölszólította Lajos királyt, vegyen részt a tanácskozmányokban, melyek 1373. évi október 1-én Theba városában a pápai követ elnöklete alatt megerednek, és melyek czélja a keresztény fejedelmek szövetségét hozni létre a törökök ellen. De Lajos e szövetséghez nem lépett és nem akart járulni ama gályák föntartásához sem, melyek a törököt folyton háborítanák. Min a pápa annál inkább csodálkozott, minthogy Magyarország a törökök szomszédságában lévén, veszélyben forog. Kéri tehát Lajos királyt, változtassa meg szándékát, nehogy rossz példája által más fejedelmek is kivonják magokat e szövetségből.[1]

Mind a mellett, hogy Lajos király figyelmét azután a velenczei háború igényelte, szemét a törökről és a bolgárról le nem vette. Hitelesen értesülünk, hogy 1377. évi szeptember havában tudósította barátját, Carrarai Ferencz Pádova urát, hogy nagy diadalt aratott a törökön és a bolgár királyon. A diadal sok vérbe került, minthogy a hitetlenek háromszor annyian voltak, mint a keresztények. Ez örömhírt Carrarai közzé tétette, mire nagy ünnepségeket tartottak Padovában.[2]

Van adatunk arra is, hogy 1380-ban is készült keresztes hadjárat a török ellen. A mondott év február 16-án a bátai apát és a pécsi őrkanonok, mint Aragoniai János biboros és pápai követ biztosai, tanúságot tesznek ugyanis arról, hogy Karánsebesi Garalyscha Jakab betette a tönkbe, melyet a hitetlen török ellen indítandó hadjárat költségei födözésére fölállítottak, a kellő összeget.[3]

1 THEINER, Monum Hung. II, 230. 262. 266—7. 270—4. 280. 292. 300. 309. sz.

2 L. GATARO András padovai krónikáját és a CORTUSIAK krónikájának II. Additamentumát MURATORI SS. XVII, 231. és XII, 984.

3 PESTY, Szörényi bánság, III, 8. l.

VII.

Az oláhok a Balkán félszigeten, kikről e fejezetben értekezni akarunk, a XIV. század első felében még igen alárendelt szerepet játszottak. A szerb okiratokban csak úgy, mint Dusán szerb törvénykönyvében az oláhok mint juhászok, a földmívelő szerbeknél sokkal alábbvaló néposztály, fordulnak elő. (I. Károly király fejedelmöket, Bazarabát, a havasalföldi vajdát szintén «juhai pásztorának» nevezi.) Nem felötlő tehát, habár jellemző, hogy a szerbeknek meg volt tiltva összeházasodniok az oláhokkal, annyira megvetett nép voltak, mely politikai és polgári jogok hián szükölködött. Rendesen a templomoknak és kolostoroknak voltak jobbágyaik, kik a legelőért juhaik és teheneik bizonyos hányadával fizettek; ha pedig magoknak nem voltak nyájaik vagy gulyáik, a kolostorok méneseit őrízték, szénát kaszáltak, gyapjút tisztították, csőszködtek, sőt sószállításra is használták őket. Hogy sem a fejedelmi, sem a zsupa (megye) adójába nem fizettek, se hadkötelezettek nem voltak, szintén arra mutat, hogy proletáriusoknál többre nem tartották őket. Dusán, midőn hatalmának tetején a szerbek, görögök, bolgárok és albánok czárjának nevezte magát, ezzel azt jelentette, hogy a Balkán félsziget mind a négy nemzetének ura: az oláhokat nem találta érdemesnek e nemzetek közé számítani.*

Az oláhok politikai egyénisége voltaképen 1330-tól fogva datálható, midőn havasaik szorosaiban I. Károly seregét megsemmisítették. Ekkor vívták ki függetlenségöket is, mely 1344-ig tartott, mikoron Bassaraba Sándor késztetve érezte magát Nagy Lajos lábához borúlni, drága

* Píč, Abstammung der Rumenen, 58. l.

ajándékokkal őt megengesztelni és neki hűséget esküdni, melyet ez időtől fogva haláláig (?) megtartott, mint a küküllei főesperes írva hagyta.

Hogy fölébredt lelkiismerete tétette meg Sándor vajdával e lépést, bajos elhinni; az ifjú Lajos tekintélye se nőhetett még akkorára, hogy előtte önkénytelenűl hódolt volna meg a vajda. Igen valószínű tehát, hogy egyes területek vajdái, a szó szoros értelmében: főpásztorai nem akarták Sándor vajda tekintélyét megismerni és a magyar királyban kerestek pártfogót. Lajos király Demetert, a későbbi váradi püspököt ismételve küldötte Havasalföldre, ki ott a belső békét és a régi viszonyt Lajos király megelégedésére helyre állította.[1] A békekötés egyik pontja valószínűleg az volt, hogy az oláhok hit dolgában a nyugati kereszténységgel egyesűljenek, a miért országuk egyházi tekintetben az erdélyi püspökség alá rendeltetett.

Erre mutat, hogy VI. Kelemen pápa örömmel értesülvén, miszerint az oláh románok (olachi romani), kik Magyarországon, Erdélyben, Havasalföldön és a Szerémségben laknak, kezdenek a katholikus hitre áttérni; ez oláhok lelki üdvösségéről gondoskodván, írt nemcsak Lajos királynak, Erzsébet királynénak, a váradi püspöknek és Bassaratfia Sándornak, hanem más, nemes és nem nemes oláh románoknak is,[2] hogy őket e részben buzdítsa.[3]

Találkozunk ez időben még más oláhokkal is, ezek: Szaniszló fia Karapat, Negnafia, Vlanik László fiai, a Zorna unokái: Miklós és László. Ezek, midőn Bazaradfia Sándor havasalföldi vajda Lajos királyt természetes urának megismerni vonakodék, oda hagyták Oláhországot (valószínűleg nem önként) és a magyar királyhoz mene-

1 Fejér, CD. IX/II, 397. l.

2 «Nicolao principi de Remecha, Ladislao voyuade de Biuinis, Sanislao de Sypprach, Aprozye voyuade de Zopus et Nicolao voyuade de Auginas».

3 Theiner, Monum. Hung. I, 1045.

kültek, kit hűségesen szolgáltak hadjárataiban, a miért tőle a temesmegyei Rékást kapták.[1]

Az oláhokról egy darabig azután hallgat a krónika. De a küküllei főesperes, Lajos király életírója, még sem egészen jól tudta, hogy Sándor oláh vajda halálaig tartotta meg a hűséget, melyre írásbeli kötések kötelezték. Élete vége felé — úgy látszik — *megfeledkezett a jótéteményekről*, melyeket Lajos királytól élvezett vala, s az adófizetést elmulasztotta. Fia pedig és utódja Ulászló, (Vlajk, Vladu, köznéven Lajk) atyja friss nyomain haladt. A magyar király *engedelme nélkül* vette föl Havasalföld vajdája czímét.

Lajos király tehát 1365. évi január 5-én fölhívta a megyék «összes főpapjait, apátjait, prépostjait, perjeleit s egyéb egyházi személyeit; nemkülönben báróit, grófjait, nemeseit és birtokosait, valamint bármely állású és rangú embereit, kik hadba szállani régtől fogva kötelesek», hogy ugyanazon évi február 24-én Temesvárrá egybegyűljenek, onnét a mondott havasalföldi vajda vakmerőségének megfenyítésére indulandók.[2]

A hadjárat azonban ez egyszer nem Havasalföld, hanem — mint láttuk — Bolgárország, nevezetesen Bodony ellen indúlt. E szándék-változásnak más oka alig képzelhető, mint hogy Lajk vajda (mivel talán még nem volt harczra készűlve elégségesen) sietett meghódolni. Világos jele ennek a rendelet, melyet László (Lajk) Isten és a *királyi fölség kegyelméből* havasalföldi vajda és *szörényi* bán a brassai kereskedők érdekében *nagylelkű és természetes ura*, Lajos magyar király *szoros parancsolatából*, melyet Lépes Demeter udvari vitéztől megértett, és melynek *mindig engedelmeskedni óhajt*, kiadott.[3]

Azonban a hűségnek és alárendeltségnek kelletlenűl viselt álarczát Lajk vajda hamar elvetette. Miután kel-

1 FEJÉR, CD. IX/III, 33.
2 *M. Tört. Tár*, II, 186. l.
3 FEJÉR, CD. IX/IV, 148.

lően, mint hivé, el volt készülve az ellenálláshoz, újra megtagadta az engedelmességet. Nem maradt tehát más menekvés, mint a háború. Lajos király ennek következtében 1369-ben két sereget vezetett Havasalföld ellen, *melynek vajdája az ő királyi felsége ellen föllázadt.* Az egyik sereget maga vezette, hogy Bolgárország felől támadjon Havasalföldre. A másik sereg, mely «nemesekből és székelyekből» állott, a székely földről indúlt meg. E sereg vezére Döbröközi Laczkfi Miklós erdélyi vajda, a nagy Laczkfi István fia, a vakmerő vitéz volt. Vele volt a Pok nemzetségbeli Móricz fia Simon, kit mint a pápának küldött segélyhad nem épen szerencsés vezérét ismerünk már, és sok más udvari vitéz.

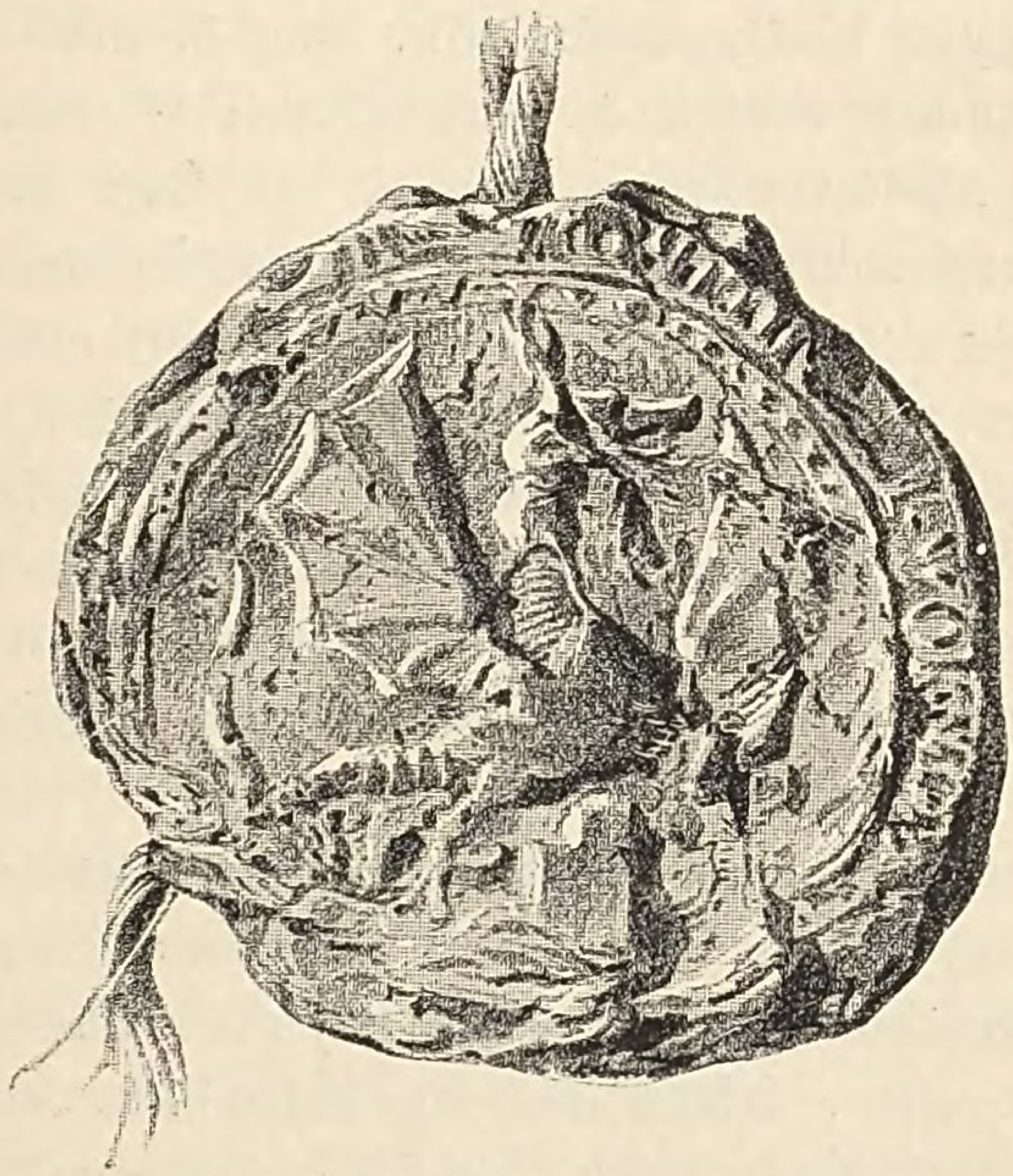
Miklós vajda átkelt az Iloncza (Jalomicza) folyón, miután az ennek partján emelt erődítményeket megvette, megütközött a vajdának Dragmer gróf, domboviczai várnagy által vezérelt seregével, melyet, sok népet leölvén, futásba kevert.

Hanem aztán, minthogy minden elővigyázatról letett, a csatározások által megapadt seregével oktalanúl nagyon előre haladt, és galagonyás sűrűségekbe, keskeny szorosokba jutott: az erdőkből és hegyekről előrohanó sok oláh keményen megtámadta. Ott veszett ekkor Járai Péter, az erdélyi vitéz alvajda,* Vas Dezső, a Vass grófok őse, Vörös Péter, a küküllei várnagy, Székely Péter és László jeles vitézek, sok más udvari vitézzel (miles) és nemessel. Midőn erre a magyar sereg hátat fordítva megfutamodék, hínárokba, mocsarakba és ingoványokba került, minek következtében ismét sokan ott hagyták életöket és csak nehányan menekültek nagy nehezen. Az elesettek közt volt maga a vezér, Miklós vajda, kinek tetemét véres tusa után szabadították meg az oláhok ke-

* Járai Péterről s az általa alapított Wáradgyai családról alaposan (mint mindig) értekezett néhai Lázár Miklós gróf a *Turul* 1884. évfolyama 152—6. l.

zéből és hozták Esztergamba, hol a barátoknál eltemették.*

Ennyi balsors után a másik sereg szerencsésebben végzett. Gara Miklós, az ifjú macsói bán, a király seregét Lajk oláhjainak sűrű nyílvetései, melyek mint a zápor úgy hullottak, ellenére is, mellvédekkel és tornyokkal ellátott hajókon átszállította a Dunán, mire az oláhok, mint a füst

116. LACZKFI MIKLÓS ERDÉLYI VAJDA PECSÉTJE.

szétoszlottak. A király pedig behatolt a szörényi bánságba, azt elfoglalta és Szörény várát azonnal megerősítette. Néhány év mulva aztán Brassó vidékén Törcs fellegvárat, a szászok készséges segédkezésével fölépítette és angol zsoldos falistárokat rendelt őrizetére.**

* Épen e körülmény, hogy Laczkfi Miklós elesett, teszi lehetségessé, miszerint e hadjáratot, melynek residenciáját augusztus 27. napjára határozta a király (FEJÉR, CD. IX/IV, 160.), teljes biztossággal az 1369. évre tegyük. (V. ö. LÁZÁR a *Századok*ban XIV, 740.)

** *Chron. Budense*, i. h. 329. — FEJÉR, CD. IX/V, 158. — Az időben igen híres volt a *fejér* másként *angol* zsoldos kompánia, mely angolokból és magyarokból állott. Főkapitánya az angol Mortimer Hugo, másodkapitánya a meseszerű hős, Toldi Miklós volt. Magyar hadnagyai

Az 1369. évi havasalföldi hadjárat (mely összeköttetésben állt az 1368/9. bolgár hadjárattal), közvetetlen okáúl az szolgált, hogy Sisman bolgár czár szövetkezvén Lajk havasalföldi vajdával Bodonyt megtámadta és (úgy látszik, csak a várost) elfoglalta.*

Ez alkalommal (1369 február 12-én) öt ferenczrendi szerzetes, köztök két magyar, kik 1366 óta, a mikor Bodony a magyar király kezén volt, még öt más társokkal, a katholicismust védték és terjesztették, — vértanúságot szenvedett. Midőn ugyanis, Sisman és Lajk árulás által Bodonyt hatalmokba kerítették, öten a ferencziek közűl elmenekültek két, Lajos király által épített erős várba, a többi négyet pedig a havasalföldi vajda elé vitték, hogy vitatkozzanak a hitről a félhitűekkel, kik halált kértek reájok. A vajda hallgatott; mire a fölizgatott nép a Duna partjára vitte és meggyilkolta a szegény barátokat.**

Az 1369. évi hadjárat következménye megint az lett, hogy Lajk meghódolt.

Úgy tetszik, valamely compromissum jött létre e dologban, melyet alighanem Klára, Bassarába Sándor vajda özvegye, Stracimir nejének édes anyja és Ulászló mostoháj a hozott létre. Klára asszony katholikus volt, buzgó terjesztője hitének és nagy tisztelője a pápának. 1369 végén arany kelyheket és drága ruhákat küldött ajándékba a pápának. A levélből, melyben a pápa azokat megköszönte, értesülünk, hogy Stracimir felesége katholikus ugyan, de Klára másik, Ancsa nevű leánya, a szerb király

valának: Szalai Mihály, Szamcsi Lanc, Zagoriai Miklós és a «Petrus de Marchio»(?). Valószínű, hogy Lajos király óhajtásához képest, kinek többnyire voltak zsoldosai is, hozta be Toldi Miklós az angolok egy részét, kik elvégre Törcsvárt kaptak nyugalmasb alkalmazást. (*Anjouk. dipl. Eml.* II, 463. sz.)

* Lajos király Budán, 1369 jun. 24. kelt levelében Hém Benedek bolgár vajdát és atyafiait megjutalmazta a szolgálatokért, melyeket «in tuicione et defensione . . (*conservacione* nem) Bulgarie . . ac ciuitatis . . Bydiniensis . . inopinatis casibus se exponendo . . non sine . . lethalium vulnerum supportacione» végeztek. (FEJÉR, CD. IX/IV, 173.)

** *Pisanus* ap. *Wadding* ad a. 1369. nro II.

felesége[1] félhitű. A pápa kéri Klára asszonyt, hogy ezt a leányát is, másokat is megtérítsen.[2]

A compromissum föltételei valának, hogy Lajk visszatér a magyar korona hűségére, megtartja mint Lajos magyar király hűbérese Havasalföldet, visszakapja báni czímen, mint a magyar király zászlósa, Szörényt. Azonképen Stracimir is visszanyerte, de csak mint hűbért, Bodonyt, és monnón: Stracimir és Lajk megígérték, hogy a nyugati kereszténység elé akadályt nem gördítenek, kilátásba helyezék, hogy magok is katholikusokká lesznek. Igazolja ezt az, hogy Lajk vagyis Ulászló 1369 november 25-én kelt rendeletében Isten és *a magyar király kegyelméből* havasalföldi vajdának és szörényi bánnak czímezi magát és tudtára adja római katholikus alattvalóinak, hogy Demeter erdélyi püspököt, kinek egyházi hatóságához Havasalföld atyjának, néhai Sándor vajdának, idejétől fogva tartozik, *megkérte*, küldené el suffraganeusát, hogy Havasalföldön templomokat és oltárokat szenteljen és visszaállítson, bérmáljon és egyéb püspöki teendőket végezzen. Minthogy a fölszentelt püspök el fog érkezni, meghagyja Lajk, hogy eléje akadályokat ne gördítsenek; ellenkezőleg: mindennemű kedvezéssel segítségére legyenek.[3]

Jóllehet e levélben ily kitételek fordulnak elő, hogy önüdvét tekintve kérte ama fölszentelt püspököt, ki (Lajk és alattvalói) üdvösségére vezető teendőket fog végezni: ő maga még mindig nem volt katholikus, minthogy V. Orbán pápa 1370 ápril 8-án kelt levelében megdícséri ugyan «László Oláhország (Vlachia) vajdáját», hogy noha szakadár lévén, a *római egyház iránti tiszteletből* gyűlöli és ellenségének tartja a törököt, de egyszersmind kéri, hagyja el a szakadást, térjen az igaz hitre, hogy győzelmesebb lehessen a török ellen. Teheti ezt annál könnyebben, minthogy az ő orszá-

1 Itt csakis Vlkasin király nejéről lehet szó.

2 THEINER, Monum. Hung. II, 184. sz.

3 FEJÉR, CD. IX/IV, 210.

gában, kivált mostohájának, *Klára asszonynak buzgósága folytán*, már is sok a katholikus, és szerzetes is van elég.[1]

Csakugyan; mint a küküllei főesperestől tudjuk, az oláhok kezdének tömegesen katholizálni, minek következtében a pápa nem elégedett meg azzal, hogy a ferencziek-nek hat zárda épitését engedte meg Magyarország, *Nagy-Oláhország* és Bosnya határán, jóllehet mindenütt, városokban és községekben voltak parochiák; hanem miután úgy értesült, hogy az oláhok közűl, kik Magyarországnak a tatárok felé eső határán laknak, Lajos király fáradozása által sokan visszatértek a schismától, és ugyanazon király segítségével a többiek is visszatérnének, ha számokra külön püspöki szék állíttatnék, mivel a magyar papok szolgálatával be nem érik; értesült továbbá arról is, hogy Spoletoi Antal, szent-ferenczrendi szerzetes, ki az oláh nyelvet tudja, már sokat megtérített és megkeresztelt és alkalmas volna oláh püspöknek: megbízta az esztergami és kalocsai érseket, hogy Antal barát tudományáról, életéről hiteles tudósítást adjanak, vagy ajánljanak nálánál alkalmasabbat. — Lajos királyt is megkérte ez ügy pártolására.[2]

Nagy Lajos pedig, hogy a nyughatatlan vajdát, mentűl szorosabban csatolja Magyarországhoz, a fogaras-földi új telepitvény herczegévé tette.[3] — A fekete halál igen pusztított Magyarországon s az ország több részét néptelenné tette. Ez volt valószínű oka, hogy Lajos Fogaras vidékét oláh települőkkel népesítette be. Ezen oláhok főispánjává tette a vajdát herczegi czímmel.

Egyrészt, hogy az útat, a megbízhatatlan szomszéd országaiba nyitva tartsa, másrészt, a határt ellene szükség

1 THEINER, Monum. Hung. II, 191. sz.
2 THEINER, Monum. Hung. II, 276. 303. sz., ddo 1374 okt. 13.
3 FEJÉR, CD. IX/IV, 210. 477. V. ö. EDER, Observ. 54.

esetén megvédhesse, Talmács mellett, hol az Olt útat tör magának Havasalföldre, Lajos király várat építtetett.[1]

Hogy Lajos király bölcsesége némileg czélt ért, kiveszszük Lajk vajda 1372 julius 16-án kelt leveléből, melyből arról értesülünk, hogy midőn még katholikus nem, de már a magyar király kegyelmében volt, hatalmas sereggel indúlt a hitetlen törökök és a trnovoi bolgár czár ellen. Rokona, Dobokai László ez alkalommal vitézségének kitünő jelét adta, a miért őt meg is jutalmazza. Minthogy pedig ama László vele (a vajdával) együtt a fölséges magyar királynak mindenkoron alázatos híve, kéri ő fölségét, mint *természetes urát*, hogy ezen, a félhitűség jármától megszabadult Dobokai Lászlónak tett adományát megerősíteni méltóztassék, hisz mikor ez adományozást tette, akkor urának királyának bőséges kegyelmében állott.[2]

Nem szenved kétséget, hogy Lajk oláh vajda 1372-ben Lajos király azon óhajtását, hogy a schismától eltérjen, *színleg* legalább teljesítette. Színleg mondjuk, minthogy az 1376. és 1377. években Lajk vajda ismét hűtlen. 1376 elején már nem ő, hanem Treutl János a szörényi bán, és 1377 végén még mindig úgy van, hogy Havasalföld nincs a magyar király kezén, noha Lajos király remélli, hogy rövid időn ismét a kezére kerűl.[3] S e meglazult viszony alighanem régibb keletű, minthogy — mint láttuk — a pápa már 1373 május 15-én törököt és oláht egy varsába vetett, megtiltván, hogy vasat adjanak el nekik.

1 FEJÉR, CD. IX/IV, 218 ddo 1370. — Lajk az 1369. hadjárat alkalmával Erdélyig jött és Talmácson a sz. Miklós kolostorát elhamvasztotta. (FEJÉR, CD. XI, 475. sz.)

2 FEJÉR, CD. IX/IV. 477. l. — Nagy fejtörést okozott némely történetírónak ez oklevél ezen kitétele: Dobokai László *cum esset liber factus a . . rege Hungarie, adhuc nos* (a vajda) *semper eramus sub iugo.* E nehézséget csak akkor oldhatjuk meg ha a *jugum* alatt a schisma jármát értjük. Értenünk is kell, minthogy Lajk e levelében szent Istvánra, szent Lászlóra és szent Imrére hivatkozik, kik nem oláh szentek. Amiért okvetetlenűl föl kell tennünk, hogy ekkor már a nyugati egységre tért.

3 FEJÉR, CD. IX/V, 85. 95. 100. 159.

VIII.

A MAGYAR király hűbéres országaihoz tartozott *Kúnország* (Cumania) is. A XI. századtól a XIII. századig a tartományt, mely az Olttól a Prutig terjed, értették Kúnország alatt; később e nevezet csupán a mai Moldvára szorítkozott. Lakói az uralkodó kúnok és alattvalóik, a ruthének valának. A ruthének régibb időtől fogva laktak itt, mint a sátor fiai, a barangoló kúnok.*

Tudjuk, hogy a kúnok a tatárok elől Magyarországba menekültek, és nagy részint a tatárjárás után is itt maradtak. Viszont Kúnországot a tatárok tartották elfoglalva a XIII. század közepétől a XIV. század közepeig, és ekkor történhetett, hogy pásztor oláh népek is megtelepedtek itt, e «fekete» Kúnországban, a mint a Kárpátoktól a Szeret folyóig elterülő földet hívták. A Szerettől keletnek feküdt a «fehér» Kúnország.

Ezen *kipcsaki* tatárok, a kikről beszélünk, hatalma a XIV. század közepe felé mindinkább sülyedni kezdett. Miután a székelyektől, magyaroktól, lengyelektől többszörös vereséget szenvedtek, kitakarodtak a *fekete* Kúnországból, melyet aztán Nagy Lajos királyi jogánál fogva elfoglalt.

Mikor történt e tényleges foglalás? Úgy tetszik, 1346-ban, minthogy VI. Kelemen pápa 1347 márczius 29-én arról értesít, miszerint Lajos magyar király és anyja, Erzsébet királyné előadták neki, hogy a milkói, régi eredetű püspökség Magyarországnak a tatárok felé eső határán, a tatárjárás, a tatár hordáknak Magyarországba való beütése alkalmával teljesen kipusztulván, kanonokjai kimúlván,

* RÖSLER, Romänische Studien 321. 334. l.

javai azon vidéki hatalmasok által elfoglaltatván, most föléelesztendő régi állapotába, javaiba, jogaiba visszahelyezhető volna.[1]

A milkói[2] püspökség kezdetben a székelyek püspöksége vala. 1226 körűl Róbert esztergami érsek a kúnokat térítvén, milkói püspökké a domokosrendi Theodorikot rendelte. Ekkor azonban a milkói püspökség már nem volt új intézet, mithogy Róbert érsek a nevezett Theodorik egyházi hatóságát csak kiterjesztette a kúnokra, mely időtől fogva a milkói püspököt a kúnok püspökének is nevezték. Ha a tatárok elpusztították is Milkót és püspökségét, czímzetes milkói püspökökkel később is találkozunk.

XXII. János pápa 1332-ben föl akarta támasztani a milkói püspökséget és meghagyta az esztergami érseknek, hogy Vasvári Vidát, szent-ferenczrendi atyát és királyi káplányt, milkói püspökké szentelje föl. Hanem a püspökség ekkor nem állott helyre, minthogy Vida barát a nyitrai püspökséget kapta, melyet haláláig birt.[3]

Most tehát, midőn Lajos király és anyja a milkói püspökség visszaállítását szóba hozták, arra is megkérték a pápát, nevezze ki Németi András, szent-ágostonrendi lectort, kedves káplánjokat, milkói püspöknek. A pápa teljesítette e kérelmet és megbízta annak végrehajtásával a kalocsai érseket, kit egyúttal fölhatalmazott, hogy a mondott Tamást püspökké szentölje. — A fölszentelés megtörtént; de Tamás püspök aligha indúlhatott mindjárt főpapi székhelyére, mivel Lajos különböző politikai teendőkkel bízta meg, melyekre az új püspöknek, a restaurátornak ideje aligha leendett. Egyebek közt elküldötte őt

1 THEINER, Monum. Hung. I, 1107. sz.

2 Milkó a hasonnevű patak mellett, Foksantól nyugatra fekszik, ott, hol a székelyek földje Moldvaország és Havasalföld határát érinti.

3 KNAUZ, Magyar Sion, V, 401. l.

Velenczébe, hogy a doge a köztársaság nevében előtte, mint királyi biztos előtt ratifikálja és esküvel megerősítse a Budán 1348 szeptember 8-án kötött fegyverszünetet.[1]

A kereszténység mindazonáltal terjedt a kún részeken. A pápa meghagyta a ferencziek magyar tartománya főnökének, hogy Kúnországban, hol a hit magvai ki-kikelének, néhány istenfélő szerzetest, küldjön. (1348 május 31.)[2]

Egyébiránt a pápa egy későbbi, 1357 augusztus 11., kelt és már többször idézett levelében is érinti, hogy Lajos király «a bálványimádó tatárokat országa határaitól erős kézzel és hatalmas karral tova szorította».

Ha Moldvaországot a XIV. század derekán a tatárok elhagyták, a kúnok és ruthének pedig csak gyéren lakták: könnyen fölfogható, mint támadt egy hadedzett oláh terület vajdája agyában a gondolat, hogy Moldvában egy független államot alkosson. «Lajos király idejében — beszéli a magyar koríró,[3] — *Bogdán*, a máramarosi oláhok vajdája, összegyűjtvén oláhjait, titkon el-kiköltözött Moldvába, mely a tatárok közelsége miatt néptelen vala.»

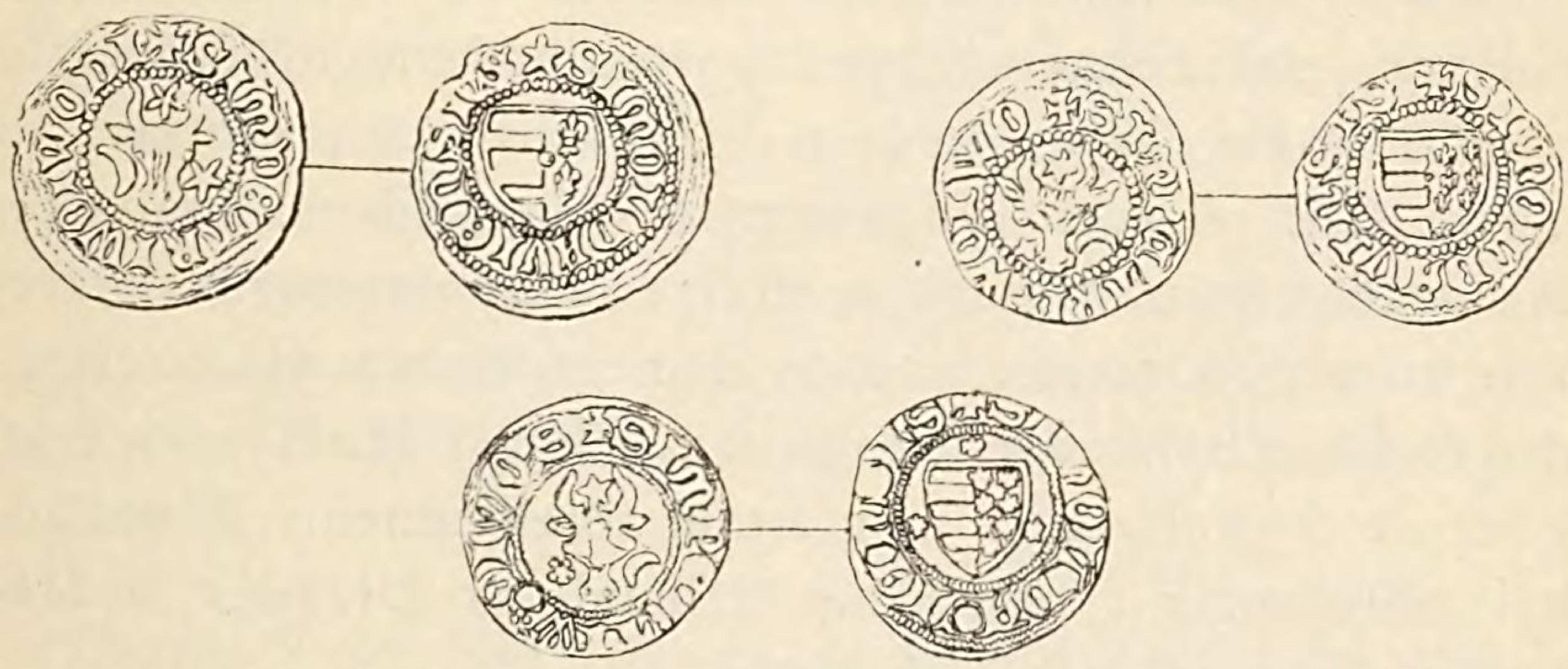
A máramarosi oláhok eredetéről a következőket tudjuk: Kún László király uralkodásának 1284/5. évéről nagyfontosságú eseményt jegyeztek föl az *orosz* krónikák. Híre járt, hogy a tatárok be szándékoznak ütni Magyarországba. Kún László király a IV. Béla alatti nagy pusztítás emlékének hatása alatt, melynek nyomorait az azóta lefolyt negyven év nem volt képes elenyésztetni, segítségért folyamodott Rómába is, Konstantinápolyba is. A segítség nem is maradt el. Különösen nagyszámú óhitű oláhok jöttek át, s ezek egyesülten a magyarokkal kemény csatát

1 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 316. l.

2 THEINER, Monum. Hung. I, 1149: «quod in *partibus Cumanie* et aliarum plurium nacionum infidelium *infra fines regni* Ungarie constitutis lumen ipsius fidei elucescere iam cepit, multis ex infidelibus ipsis ad ipsius (dei) agnicionem fidei iam conuersis». Tehát a pápa nem a Magyarországban megtelepedett kúnokat érti.

3 *A küküllei főesperes*, Chron. Budense i. h. 337. l.

vívtak a Tisza folyó mellett, melyben a tatárokat legyőzték. A király hálás akarván lenni az oláhok iránt, meghívta őket, telepedjenek le az ő országában, és ne menjenek vissza Konstantinápoly vidékére, annál kevésbbé, minthogy az alatt, míg ők itt harczoltak, családjaikat már a latin religióra térítették. Követeket küldének azért annak megtudása végett a családjaikhoz, és mikor a követek visszatérve elmondották, hogy csakugyan megtörtént a latin egyházba való áttérés: elhatározták, hogy nem men-

117. MOLDVAI ÉRMEK, MELYEK EZ ORSZÁGOT MINT MAGYAR HŰBÉRT TÜNTETIK FÖL.

nek többé vissza. Megkérték tehát László királyt, hogy adjon nekik lakó helyet, de ne kényszerítse a latin religióra; hanem engedje meg, hogy mint keresztények a görög ritus szerint élhessenek. — László király kérelmöket teljesítette; földet adott nekik a Máramarosban, a Maros és Tisza közt, hol az oláhok magyar nőket vettek feleségűl, ezeket a magok ó-hitére áttérítették, s aztán velök békében itt éltek, mígnem Bogdán kivitte őket Moldvába.*

Lajos király azonban ezt az engedetlenséget annyiban nem hagyta, hanem Bogdánt — lengyel segítséggel is — megtámadta, hogy engedelmességre és visszatérésre szorítsa. De mivel az oláhok száma Bogdán körűl mind

* SZILÁGYI ISTVÁN, Századok, 1889. Kirándulás 19. l.

inkább szaporodott, hatalma és tartománya gyarapodott; ez nem sikerült neki. Annyit mégis elért, hogy Moldva szabadon választott vajdája hűséget tartozott a magyar királynak esküdni, adót fizetni és magát hűbéresének vallani.[1]

Megerősíti a koriró ezen előadását Lajos királynak 1365-ben kelt okirata, melylyel a hűtlen Bogdán máramarosi jószágait, az Iza völgyén Konyhát és tartozékait Szász fiainak: Balk vajdának, testvérének Jánosnak és unokatestvéreinek, Drágnak, Dragomérnak és Istvánnak, moldvai embereknek adományozta jutalmúl a hűségért a szent korona iránt, melyet Moldvában tanusítottak, és kárpótlásúl elesett szolgáikért és birtokaikért, melyeket Moldvában visszahagytak, a királyt Magyarországba követvén azon alkalommal, midőn a megnótázott hűtlen Bogdán és fiai settenkedve elfoglalták a király Moldvaországát, s azt az ő gyalázatára megtartani törekesznek.[2] E családból származnak a híres, dús és hatalmas Drágfiak, a Máramaros leggazdagabb dinasztái.[3]

Mikor történt Bogdán secessiója, pontosan meghatározni eleddig nem lehet. Minden esetre 1359 előtt, minthogy ez évi márczius 20-án jutalmazta meg Lajos király Gyulafia Drágost, máramarosi oláht, hűséges és jó szolgálataiért, melyet Moldvaország (megkísérlett) visszaállításakor végzett, mikor több, a hűség útjáról letért lázadó oláht a szent korona állandó hűségére visszaterelt.[4]

Hogy az új kapocs, melylyel Lajos király Bogdánt magához csatolta, tartós, és befolyása Moldvára hathatós volt, kitetszik abból, mert Laczkó moldvai vajda, a Bogdán utódja, késznek nyilatkozott az ó-hitről lemondani és a római egységre visszatérni. Minek következtében a pápa

1 *A küküllei főesperes* i. h.

2 Fejér, CD. IX/III, 469. V. ö. IX/IV, 528. l.

3 L. Csánki, Századok, 1889. Kiráudulás 34. l.

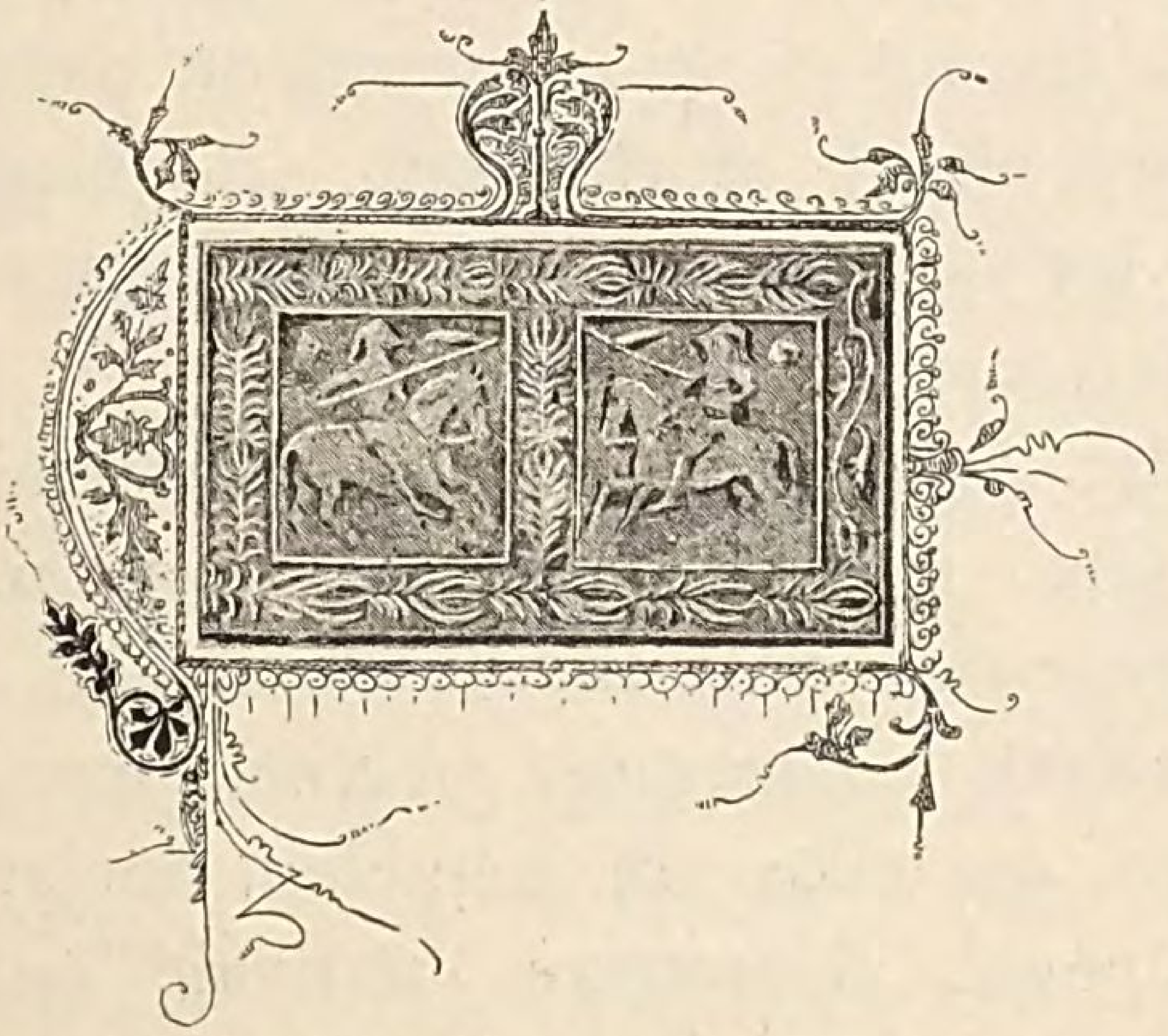
4 Fejér, CD. IX/III, 159.

a prágai érseket, a boroszlói és krakai püspököt bízta meg, hogy az uniót hajtsák végre. Nevezet szerint tegyék várossá Szeretet (oppidum Ceretense), templomát alakítsák át székes-egyházzá, csatoljanak hozzá egyház-megyét, azt határolják meg, és vegyék ki a halicsi félhitű püspök joghatósága alól. Alapítsanak továbbá káptalant, és ha alkalmasnak találják, szenteljék föl az új egyház püspökének Krakai András nimoritát. (1370)*

Lajos király pedig ismét sürgette a milkói püspökség visszaállítását, mire XI. Gergely pápa kinevezett bizonyos Miklóst, Milkó vidékéről származott szerzetes atyát püspöknek (1371 szeptember 16.); egyúttal fölhívta az esztergami érseket és erdélyi püspököt, kik ama, sokáig üresedésben lévő püspöki szék javait és jogait elfoglalva tartották és gyakorolták, adják azokat vissza; fölkérte Lajos királyt is, hogy Miklós püspököt azok visszaszerzésében segítse.**

* THEINER, Monum. Hung. II, 197—8. szám.

** THEINER, Monum. Hung. II, 216—7. szám. — Ha elfoglalta-e Miklós püspöki székét? Valószínű, mert e czímre fölszenteltette magát. Sokáig azonban ott semmi esetre se tartózkodott, minthogy 1375-ben (?) Szécsényi Mihály egri püspöknek volt a lelkiekben általános helytartója, s mint ilyen Kis-Szebenben, Sáros megyében temető-kápolnát szentelt. (FEJÉR, CD. IX/V, 63. l.)

118. BOGUMIL SÍROKON LÁTHATÓ LOVASOK.

ÖTÖDIK KÖNYV.

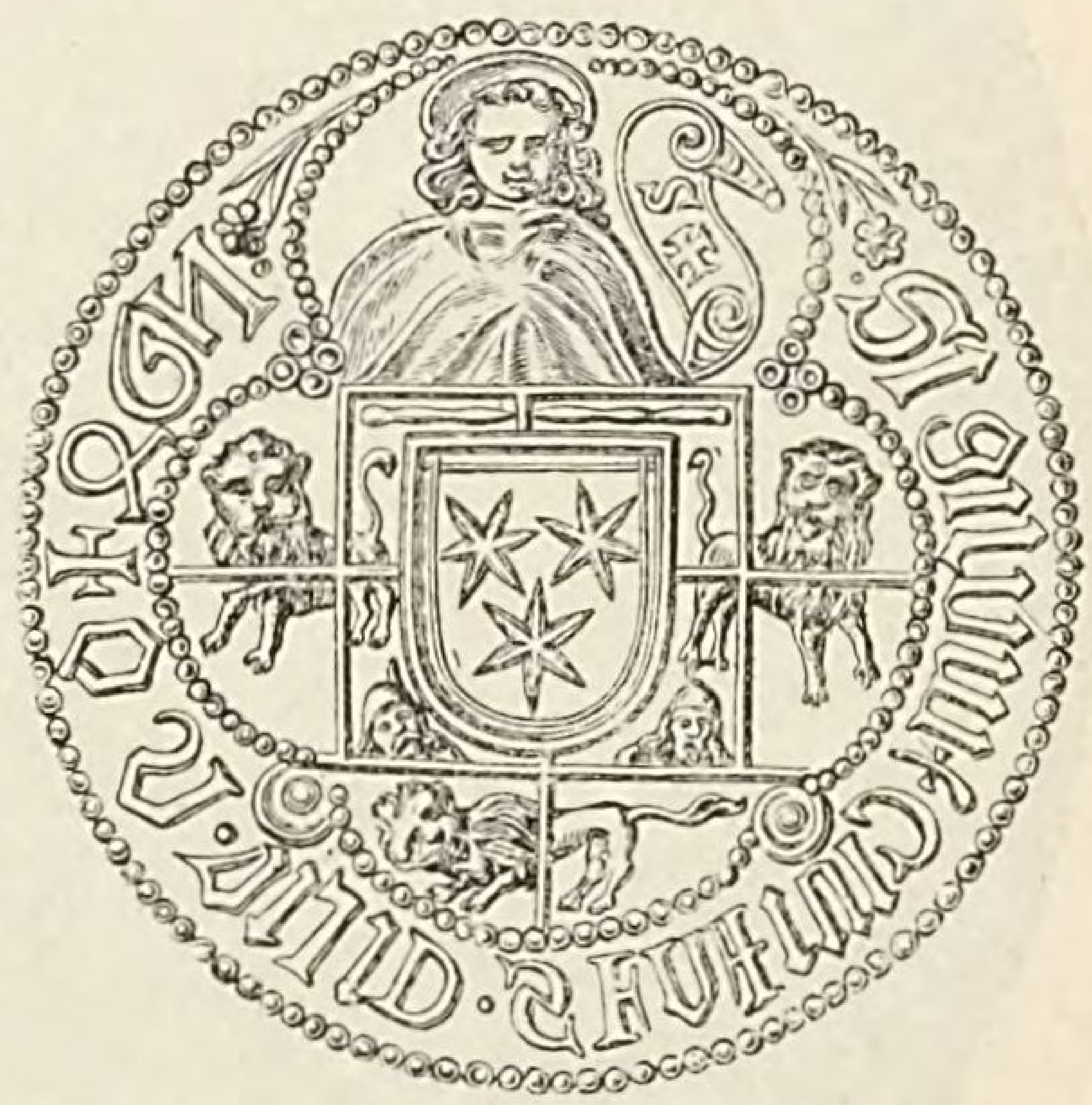
I.

FORDÍTSUK immár tekintetünket nyugat felé és vázoljuk a viszonyokat, a mint azok a magyar király és nyugati szomszédjai, az osztrákok, csehek és lengyelek közt tovább szövődtek. *Ausztriá*-ban a kezén lábán béna II. Albert herczeg, Habsburgi Rudolf király unokája, uralkodott. A Habsburgi büszke házat, mely Rudolf római királyban sebes szárnyalással, mint a sas, emelkedett a magasba; mely hatalmas ivadékában, mint a királyi tölgy, dús ágakat és lombokat hajtott: megtépte a zivatar, de kegyetlenűl. Négy király támadt nehány évtized alatt belőle, köztök három római, és most, a XIV. század derekán, csak egy jámbor anyóka, Ágnes asszony, III. Endre magyar király özvegye, volt az egyetlen, kit a királyi czím megilletett. A Rudolf és Albert királyok nagyszámú férfiivadéka is egy rügyre szorítkozott, a jó maga tehetetlen II. Albertre, kit — habár negyvenedik évét számította — még nem áldott meg az ég utódokkal.

II. Albertet *bölcs*-nek nevezték kortársai és méltán megillette e jelző a férfiút, ki a neki jutott szerényebb viszonyokba méltósággal bele tudott illeszkedni. Az a kicsiny és szegény osztrák herczegség, melynek ura volt, becsületes és dolgos, de lelkesedni képtelen, hadjárataiban szerencsétlen népével, alacsonyan szárnyaló önzésével nem sok tekintélyt adott fejedelmének. Annál több, szánakozás-

sal vegyített tiszteletet gerjesztett a beteg fejedelem maga, szerénységgel párosúlt határozottságával, ha érdekei úgy kívánták; óvatos pártatlanságával oly ügyekben, melyek közvetlenűl nem érdekelték; belátásával és nyugodtságával, ha közbenjáró véleményét igényelték. Ekképen meg tudta óvni országát külső és belső háborúktól, miközben a béke áldásait élvező lakosok jólétnek örvendettek. Így esett, hogy Csehország mögött Ausztria egyike volt Németország előkelőbb tartományainak.

Lajos magyar király «bölcs» nagybátyjával mindig jó barátságot tartott, és miután Isten ezt megáldotta gyermekekkel, e barátságot teljes mértékben átvitte ezekre is. Bécsbe többször felrándúlt, ha nem is mindig országos dolgokban, de nem ritkán fontos ügyekben. Többi közt 1345. évi deczember 14-én a szövetséget, melyet I. Károly király az osztrák herczegekkel kötött, valamint az egyezséget a gonosztevők üldözésére, a kártevések kölcsönös megtérítésére megerősítette. II. Albert herczegnek volt is alkalma a magyar király barátságának becsét tapasztalni. A Habsburgiaknak ugyanis, régóta sok kellemetlenségök akadt felföldi (ősi) birtokaikon, hol a svábok (svajcziak) szövetkezve Zürich városával, folyton fenekedtek volt uraik ellen. Albert herczeg más menedéket nem találván, 1355 julius 26-án segítséget kért a magyaroktól. Lajos király négyszáz ijászszal Laczkfi Pált küldötte, kik Sváborszàgba érkezvén, Puchaim Albert ergaui és thurgaui kormányzó vezérlete alatt Tulna (másutt: Turegum, Thurgau?) város körűl, augusztus 11-én véres csatát vívtak a svábokkal. «Szent királyok segítsetek!» volt a

120. MARCHECK PECSÉTJE

magyarság jelszava, mely mellett mintegy háromszázat nyilazott le a svábok közűl. Mint a vágóhídon, úgy rogytak össze a svábok lovastúl, mert meg volt szigorúan hagyva a magyaroknak, hogy senkit se kíméljenek, senkit foglyúl ne ejtsenek. Hasztalan emelték föl esdő kezöket, rimán-

121. II. ALBERT PECSÉTJE.

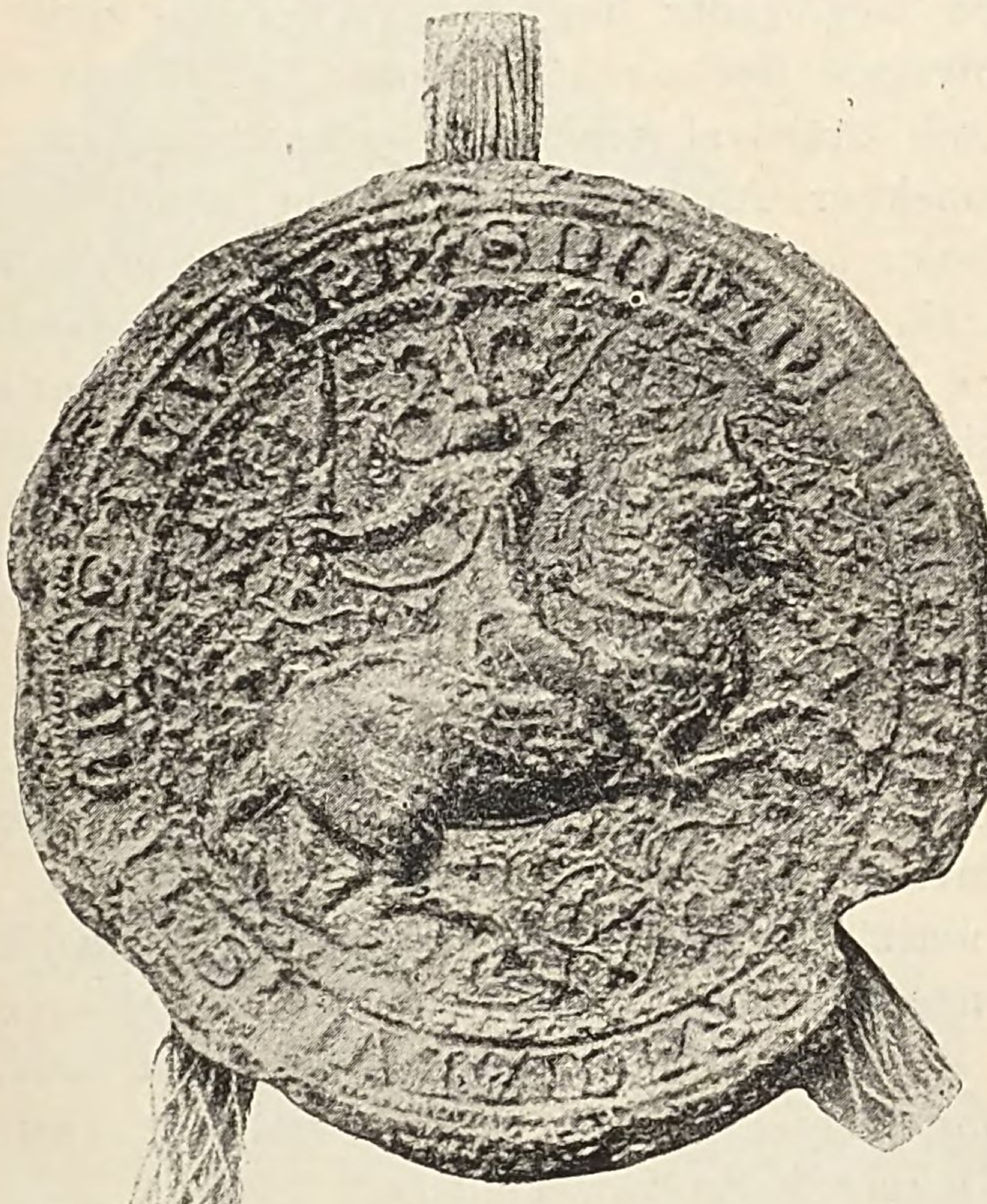
kodván: «Oh édes uram, kegyelmezz, ne ölj meg!»* a magyarság nem adott pardont, rivallván: «Hallgass... német; ittátok vérünket, ma iszszuk a tieteket!»**

* «O lyeber her, foh mych, nycht thewth mych.»

** «Wezteg kurwanewfya zaros nemeth; iwottatok werenkewt, ma yzzywk thy wertheketh».

E hallatlan vereség következménye lett, hogy a szövetségesek békét kötöttek. (Zürich, 1355 augusztus 18.)

Visszaérkezvén pedig Laczkfi Pál, fejedelmi ajándékot kapott az osztrák herczegtől és következő, Lajos királynak szóló levelet: «Köszönjük atyafiságodnak a segítséget,

122. ISTVÁN HERCZEG PECSÉTJE.

mert a mit ötezer fegyveressel egy egész esztendő folytán megcselekedni nem bírtunk, azt Laczkfia Pál négyszáz magyarral megtette dicsőségesen. Kérünk tehát, hogy Pál urat királyi bőkezűséggel megjutalmazni kegyeskedjél.*

Ezek után az osztrák herczeg 1356. évi január 6-án új

* *Dubnici krónika,* Fontes domest. III, 166. — *Diessenhofen* Höflernél 21. l. — *Küküllei János* Schwandtnernél III, 190.

szövetséget kötött Lajos királylyal, melyben egymás tényleges és szerzendő birtokait tiz évre kölcsönösen biztosították. Az osztrák herczeg továbbá megengedte, hogy alattvalói, ha akarnak, a magyar király szolgálatába szegődhetnek. (Lajos király ekkor már Velenczére gondolt.) Egyszersmind megfogadta, hogy Kázmér lengyel király ellen, kinek folytonos ízetlenkedései voltak IV. Károly császárral és cseh királylyal, senkit se fog segíteni.

Ugyanekkor Albert herczeg, mint fogott bíró ítélt Margit bajor herczegnőnek, néhai István magyar herczeg özvegyének, aztán Hohenloch (ma: Hohenlohe) Gerlach feleségének moringja (nászajándéka) fölött. Ítéletéhez képest, Lajos király harminczezer forintot adott az osztrák herczeg kezéhez, melyekkel Margit kielégítendő azon esetre, ha oklevelei ennyire jogosítják. Ha ezt kimutatni nem tudja, tízezer forintot kap csak, a többi húszezer pedig Lajosnak visszajár. Nagy-Szombat városa azonban mind két esetben Margit kezén marad. Végre is Lajos király lemondott a herczegnő 60,000 frtnyi hozományáról és 4000 frtnyi hitbéréről.

Az osztrák herczeg aztán Győrig kísérte kedves magyar vendégét, honnét Wallsee Ulrikot, Landenberg Hermannt, Puchaim Albertet és Meissau Ottót küldötte a császárhoz, hogy a császár, magyar király és közte esett némely félreértéseket kiegyenlítsék.*

Midőn II. Albert herczeg 1358 julius 26-án élete hatvankilenczedik évében elhúnyt, tizennyolcz éves fia, IV. Rudolf herczeg lett utódja.

* Pray, Annal. II, 68. 100. 101. — Fejérpataky, Magy. Könyvszemle, 1889. évf. 104. l. — Lichnowsky, III. 1404. reg. — Pray a föntebbi Margit alatt tévesen «Maultasch»-t érti.

IV. RUDOLF, OSZTRÁK HERCZEG.

II.

NEGYEDIK RUDOLF egyike volt azon uralkodóknak, kikben a genialitás teljes fényével, de ugyanakkor minden árnyékával is jelentkezett. Hét évig uralkodott csak és mindössze huszonöt évet élt: korában tehát mentséget talál a szenvedély, mely midőn nagyra tör, néha el is siklik.

Ha más eszméje nem leendett, mint Magyarország, Csehország és Ausztria egyesítése, melyet ez időtől fogva

123. A BÉCSI FŐISKOLA.

mindig szem előtt tartottak és szívós kitartással követtek utódai, míg végre — a magyar és cseh nemzetnek nem ugyan előnyére, de Ausztriának annál nagyobb hasznára realizáltak: ez az egy megérdemlé, hogy *Alapító*-nak hívják övéi, noha e melléknevet voltaképen tévedésből adták neki. De e mellett ő szerezte meg Tirolt az osztrák ház számára; a görczi birtok egyesítését Ausztriával szintén ő indította meg, és a polgári elem pártolásával, a tudomány

és művészet ápolásával ő rakta le alapját Bécs városa nagyságának. Ő alapította a bécsi tudományos egyetemet, és kezdette építeni szent István templomát.

Bécs akkor egyszerű, a passaui püspökséghez tartozó plebánia volt. Rudolf herczeg belátta, ha Bécset jelentősb várossá akarja átalakitani, főpapi székkel kell ellátnia, hisz e nélkül főváros az időben sem volt képzelhető. Tervét nem tudta ugyan valósítni, a káptalant azonban legott

124. BÉCS VÁROSA NAGY PECSÉTJE (1303).

létre hozta, mely fölé csakhamar kerekedett püspök, sőt érsek is, ki századunk ötvenes éveiben a fonákul óvott magyar prímásságot is már-már elnyelte.

IV. Rudolf arra törekedett, hogy mennél függetlenebb úrrá tegye magát. E czélját mielőbb elérendő, lázas türelmetlenséggel gyártatta azon öt okíratot, melyeket közönségesen az osztrák ház privilegiumainak neveznek.

E levelek azon elvből indúlnak ki, hogy az osztrák

herczeg a német birodalom *első*, *legfőbb* és *leghívebb* fejedelme, Ausztria pedig a birodalom *pajzsa és szíve*, a miért ők a birodalomban előnyös állást érdemelnek. Már Julius Cæsar, ki — e gyártmányok szerint — nagybátyjának és utódainak hűbérűl adta Ausztriát, meghagyta, hogy ne legyen senkinek hatalma fölöttök, és Nero császár, az istenek barátja és vallásuk terjesztője is elrendelte, hogy Ausztria mindenkorra szabad és a hűbéri adótól mentes tartomány maradjon. Ugyanígy rendelkezett I. Frigyes császár is, hogy az osztrák herczeg sem a birodalomnak, se senkinek másnak ne tartozzék szolgálni; csupán, ha a birodalom hadat járatna Magyarországon, köteles egy hónapra saját költségén tizenkét vitézt állítani.

Az osztrák herczeg (mindig a mondott hamisítványok értelmében) nem tartozik részt venni a birodalmi gyűléseken sem. Ha ott mégis megjelennék, *udvari főherczeg* gyanánt bánjanak vele, kit a választó fejedelmek után a császár jobbján illet meg a díszhely.

A hűbért saját tartományában (Ausztriában) és *díjtalanúl** ruházza reá a császár. Ekkor is nem födetlen fővel és térden állva veszi azt át, hanem lóháton, fejedelmi díszben, a jogarral kezében, ágas koronával díszített herczegi kalappal a fején. Sőt a herczeg viselhet királyi koronát is kereszttel a hegyén, azonképen a császár és minden nép jelenlétében maga előtt hordathatja az igazság kardját s az ország zászlóját.

A birodalomnak nincsen joga törvényt látni a herczeg személye fölött. Senki vádjára se köteles helyt állani, még a császár előtt sem. Hanem ha önként alá akarja magát vetni valamely ítéletnek, hűbéresei és ministerialisai közől nevez ki bírókat maga fölé.

* Mennyire kicsi, vagy fösvény legény lehetett az osztrák herczeg, kitűnik a privilegium e pontjából, mely által ama $63^1/_4$ ezüst márkától akart fölmentetni, melyek taksákúl a birodalmi tiszteknek kijártak.

Mi több, Ausztria belügyeibe sem avatkozhatik a birodalom. Ott minden birtok hűbér, mely korlátlanúl a herczegtől függ, ki önkényesen uralkodik népe fölött. A bíróságok, a vadászat, halászat és erdők neki jövedelmeznek, annál inkább a zsidók, pénzváltók és kölcsönadók, a középkor e legbőségesebb jövedelmi forrásai.

Szóval, IV. Rudolf nem kevesebbet akart, hanem hogy magát, országát és alattvalóit a német birodalomtól, melynek elvégre Ausztria kiegészítő része volt, függetlenné tegye — de még se teljesen, mert bevett az osztrák házi privilegiumokba olyas rendelkezést is, mely szerint a birodalom az osztrák herczeget minden megtámadója ellen összes erejével megvédeni tartozik. Sőt Julius Cæsar, ki nagybátyját legtitkosabb tanácsába beválasztotta, ezzel nemcsak példát adott, de szabályt is rendelt, hogy semmi fontosabb birodalmi ügyet az osztrák herczeg tudta és hozzájárulása nélkül elvégezni nem szabad.

Elkészülvén 1359 tavaszáig e drágálatos privilegiumok, IV. Rudolf herczeg április havában a császárhoz, ki ipja is volt, Prágába utazott, hogy azok megerősítését tőle megnyerje. Azonban a császárnak legkivált JULIUS CÆSAR és NERO szeget ütött a fejébe, és elküldötte az okleveleket Petrarcának szakértő vizsgálatra. Miután pedig Petrarca azokat otromba és szemtelen hamisítványoknak minősítette, azok megerősítéséhez egyelőre nem járult és a Rudolf herczegtől kért többi kedvezményeket is megtagadta.*

Mérgesen távozott a herczeg a császártól, és már két hónap mulva észre lehetett venni, hogy a császár megbuktatásán dolgozik. Ugyanazok által, kik megválasztották, a választó papi fejedelmek által akarta őt megbuktatni. — A császár ugyanis, ép az időben megsértette a német főpapságot. Rendeletet adott ki a püspökökhöz, melyben

* HUBER, Gesch. des Herz. Rudolf v. Oesterr. 26. l.

felszólította őket, fékezzék meg a papság fegyelmetlenségét, különben kénytelen lesz világiakat megbízni, hogy sequestrálják a papi javakat. Ez ugyan csak üres fenyegetés akart lenni, de ép azért, mert nem ijedtek meg tőle, annál inkább zokon vették.

Lajos magyar királyt szemelték ki tehát ellenkirályúl. A terv Lajos király tudtán kívűl történt ugyan, de jól volt kieszelve. Ha valaki, ő volt eléggé hatalmas arra, hogy IV. Károlylyal megmérkőzzék; őt, az egyház hű fiát, a klerus legszívesebben látta volna oltalmazójának; tőle a gazdag, bőkezű és nem-német fejedelemtől, legtöbbet várhattak a választó fejedelmek.

IV. Rudolf pedig nem is képzelhetett volna magának kegyesebb urat, mint családja e régi, jóakaró barátját, rokonát. Most is, 1359 augusztus 2-án Pozsonyban volt nála, hogy az atyáik által kötött szerződések megerősítését kinyerje tőle;* meg talán azért is, hogy kitapogassa, hajlandó volna-e Lajos Németország netáni választását elfogadni? De erre adatunk nincs.

Veje ármányait, ki időközben a bajor és würtenbergi herczegekkel is szövetkezett, időnek előtte megtudta IV. Károly császár. Belátta, hogy reformátori törekvéseit az egyházban rosszúl alkalmazta. Visszavette tehát korholásait és védő leveleket adott a pap uraknak a világiak túlkapásai ellen. Egyúttal elhatározta, hogy a hálót, melyben őt akarták megfogni, egy rántással szakítja szét.

Bacharachban, a Rajna mellett, hova 1359 november 11-ére a választó papi fejedelmeket összehívta, azon meglepő kijelentést tétette nekik, hogy IV. Rudolf osztrák herczegtől tudja, miszerint a papi fejedelmek a pápa tudtával őt elmozdítani, és helyébe Lajos magyar királyt akarják megválasztani.

* Fejér, CD. IX/III, 37.

Ez mestervágás volt. A nélkül, hogy a választó fejedelmeket vádolta volna, tudtára adta a készületlenűl meglepetteknek, hogy átlát a szitán. Nem volt más menekülés: a pap urak mindent letagadtak. Leveleket írtak a császárnak, ártatlanságokat erősítvén, a magyar királynak és osztrák herczegnek, melyekben kérik őket, tegyenek tanúságot büntelenségökről.[1]

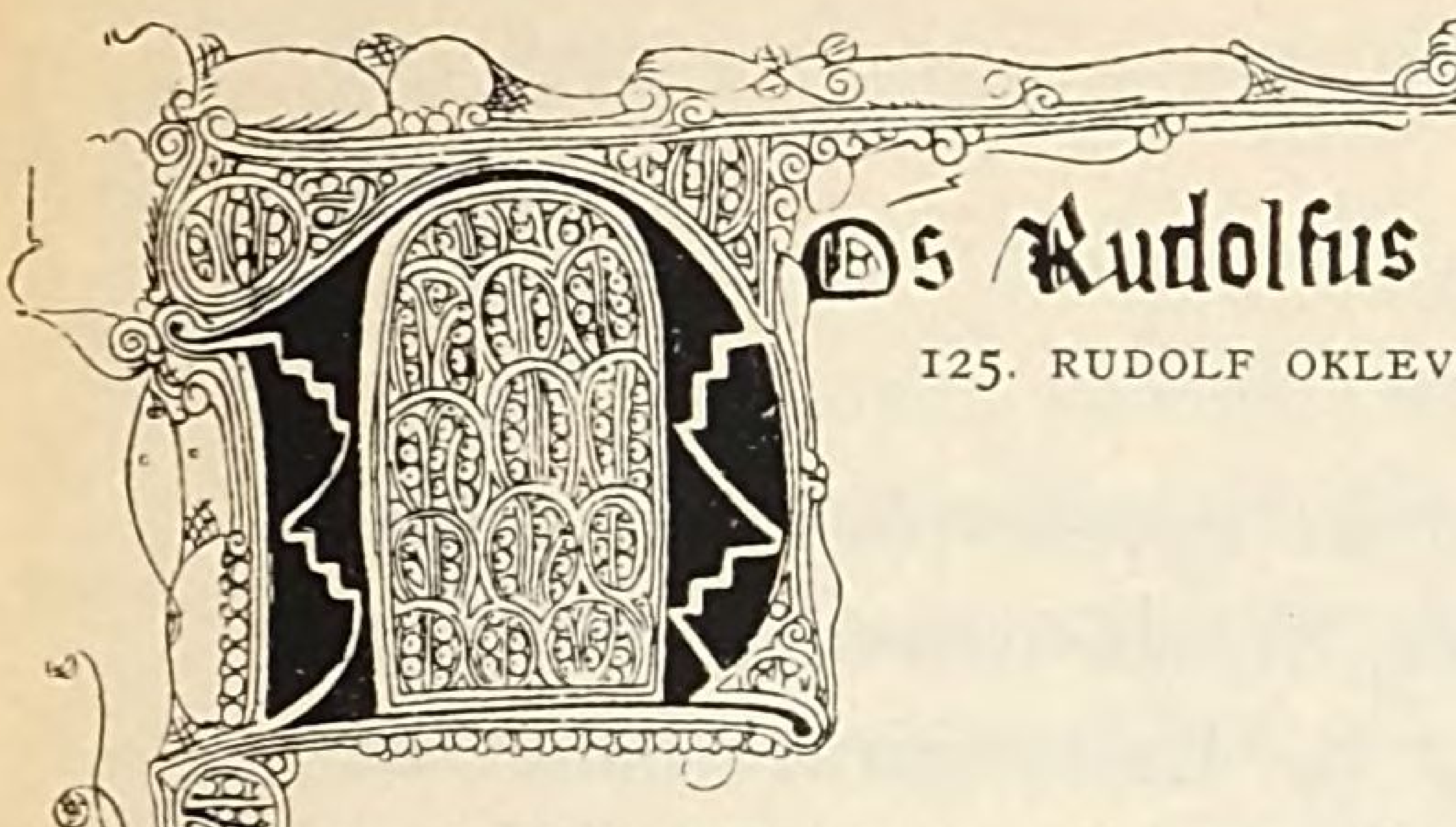
IV. Károly császár ekkép megmenekült a bajtól; ellenben a magyar királyt mélyen megsértette, midőn nevét méltatlanúl meghurczolta. Őt kiengesztelni volt most legsürgősb feladata, s ezt annál inkább, mivel, ha lázadó vejével el akart bánni, előbb el kellett intéznie ügyét a magyar királylyal. De Lajos király, ki időközben 1358 novembertől fogva Erdélyben járt és csak 1359 február elején érkezett vissza Visegrádra,[2] nem igen volt megközelíthető. A császár ugyan már február második felében készült hozzá, de két hónapig folytak aztán még az alkudozások, míg végre sikerre vezettek az által, hogy Károly fölajánlotta Lajosnak *Feltre* és *Belluno* lombard városokat *Gazamatta* várával együtt. E városok eddig az aquilejai patriarcha gondozása alatt állottak, de Miklós patriarcha halálával (1358), vissza estek a császárra. A császár nem sok fontosságot tulajdonított nekik; többet Lajos király, mert Velencze szárazföldi birtoka megett feküvén, szükség esetén jól fölhasználhatta őket, a miért (Szécsényi?) Tamásfia Miklóst küldötte oda kapitányúl.[3]

Ez előzékenység kedvezőn hangolta Lajos királyt. Nagy-Szombatban, 1360 május közepén találkozott a császár és vele öcscse, János morva őrgróf a magyar király-

1 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 404. sz. — FEJÉR, CD. IX/III, 82. l.

2 RÁTH KÁROLY, A m. kir. tartózkodó helyei 59. 60.

3 Lajos Feltrét még ez évben Carrarai Ferencznek, Padova urának ajándékozta, mely alkalommal a magyar királyné Ferencz úr feleségének, Madonna Finának, sok szép ajándékot, egyebek közt egy gyönyörű királyi zászlót (maravejoso Carro Riale) küldött. (*Add. I. ad Chron. Cortus.* ap. Muratori XII, 960.)

125. RUDOLF OKLEVELÉNEK KEZDŐ SORA.

lyal, kinek kíséretében volt Rudolf osztrák herczeg. Valamennyien kibékültek. A császár írást adott magáról, hogy a magyar király ellen szórt rágalmakat soha se hitte, a jövőben se fogja elhinni. Nem különben a császár és öcscse egy részt, az osztrák herczeg más részt szintén leveleket cseréltek, melyekben megismerik, hogy Lajos magyar király közbenjárásával a köztök fönforgó egyenetlenségeket kiegyenlítették. Nevezet szerint a Luxemburgok Ausztriáról, a Habsburgok Cseh- és Morvaországról végleg lemondottak, és ezen jogaikra vonatkozó leveleiket egymásnak kölcsönösen kiadták. (1360 május 15. és 16.)

Nagy-Szombatból Ausztriába, Seefeldbe mentek a kibékült fejedelmek, hol május 21-én Rudolf herczeg térden állva (és nem lóháton) kapta hűbérűl tartományait (de Tirolt és Burgundot nem) a császártól.*

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 407. 410. sz. — FEJÉR, CD. IX/III, 162. l. — CD. Moravie. IX, 127—8. l. — HUBER i. m. 213 214. sz. regest. V. ö. STEINHERZ, Mittheil. XI, 533.

125. MÁRIA KIRÁLYNÉ KARPERECZE.

III.

A császár és veje közt az egyetértés mind a mellett nem állott helyre, és valószínűleg háborúra került volna az ügy,[1] ha Lajos király ismét békítőleg nem szól közbe. Vilmos egri prépostot és kinevezett pécsi püspököt[2] küldötte a császárhoz Nürnbergbe (1360 julius 25.), hogy őt engedményekre bírja, ki nem sokára jelentette is neki, hogy kedves vejét, Rudolf osztrák herczeget, megbocsájtván fiatalkori könnyelműségét, ismét kegyelmébe fogadta, valamint, hogy lemondott Masoviáról és Plockról a lengyel király részére, és megígérte, hogy nem fogja a boroszlói püspökség elszakítását a gneznai metropolita széktől sürgetni; azaz nem fogja eltépni a végső szálat, mely Sziléziát még Lengyelországhoz fűzte. Sőt rövid időn úgy értesülünk, hogy IV. Károly császár és cseh király, nem különben öcscse, János morva őrgróf, szövetséget kötöttek cseh, morva és osztrák birtokaik védelmére minden ember fia ellen, kivévén a magyar és a lengyel királyt. (Esslingen mellett, 1360 szeptember 5.)[3]

Tehát Vilmos püspök ügyesen járt el Nürnbergben, a miért a nem épen bőkezű császár kétezer forintot ajándékozott neki.[4] Valószínűleg nagy része volt abban is, hogy Lajos király és felesége, Erzsébet királyné, jeles alakú levélben erősítették meg Erzsébetnek, néhai István magyar herczeg leányának eljegyzését Jodokkal, Já-

1 *CD. Morav.* IX, 163.

2 Lajos király 1357-ben így említi Vilmost: «Secretarius et consiliarius noster predilectus, Wilhelm, natus quondam Henrici de Bergzabern, alias de Coppenbach, presbyter.» (*Supplic. Innoc. VI.* ann. V, p. I, f. 127.)

3 *CD. Morav.* IX, 134—6.

4 KOLLER, Histor. Eppatus Quinqueeccl. III, 84—5.

nos morva őrgróf elsődszülött fiával. (Visegrád, 1361 február 2.)[1]

Ime ez lett volna a Luxemburgi jutalma engedékenységeért: a közeli kilátás a magyar trónra. Lajos királynak, ugyanis második, immár hét évi házasságából se volt még örököse s Olaszországban már híre járt, hogy nejétől annak magtalansága miatt, el akar válni.[2] Néhai István herczegnek volt ugyan két gyermeke: János és Erzsébet; de János 1360 őszén elhúnyt,[3] maradt tehát csak az egyetlen Erzsébet, kit méltán tarthattak akkor az Anjouk magyar trónja örökösének.

Látjuk az előadottakból, mennyi *önzéstelen* jóakarattal viseltetett Lajos király úgy a Habsburgok, mint a Luxemburgok iránt, s ezen jóakarata mindkét félnek előnyére szolgált.

Viszont azonban nem úgy történt. Mihelyt az osztrák herczeg nem látta hasznát Lajos politikájának, megszokott hálátlansággal a magyar ellen fordúlt. Ép úgy a császár is. Legújabban okot erre az aquilejai patriárka adott, kit IV. Rudolf herczeg megtámadni és javaitól megfosztani készűlt. És mert belátta, hogy a magyar király szövetségesét, a patriarkát ez igaz ügyében el nem hagyhatja, cserben hagyta ő a magyar királyt, a császárral szövetkezett (1361 augusztus 1.), már másnap[4] megtámadta a patriarkát, leverte és foglyúl magával vitte Bécsbe.[5]

Tudta az osztrák, hogy ez által a magyar király legnagyobb ellenségének, Velenczének járt kedvében. El is

1 *CD. Morav.* IX, 165. — Az eljegyzés már 1356-ban megtörtént, de minthogy az eljegyzettek ekkor még igen aprók voltak, érvénynyel nem épen bírt. Az egybekelésnek meg kellett volna történnie, mihelyt a gyermekek erre alkalmasak. A királyleány hozománya tízezer márka leendett.

2 MATT. VILLANI, X, 12.

3 L. Lajos királynak Zágrábban 1360 november 17-én kelt levelét, melyben a dogenak megköszöni részvétét János herczeg halála fölött. (*Anjouk. dipl. Eml.* II, 412. sz.)

4 *CD. Morav.* IX, 181. 185.

5 Az aquilejai ügyekben kimerítő kútfő: ZAHN, Austro-Friulana. (Fontes rer. Austr. II.) V. ö. STEINHERZ i. h. 541.

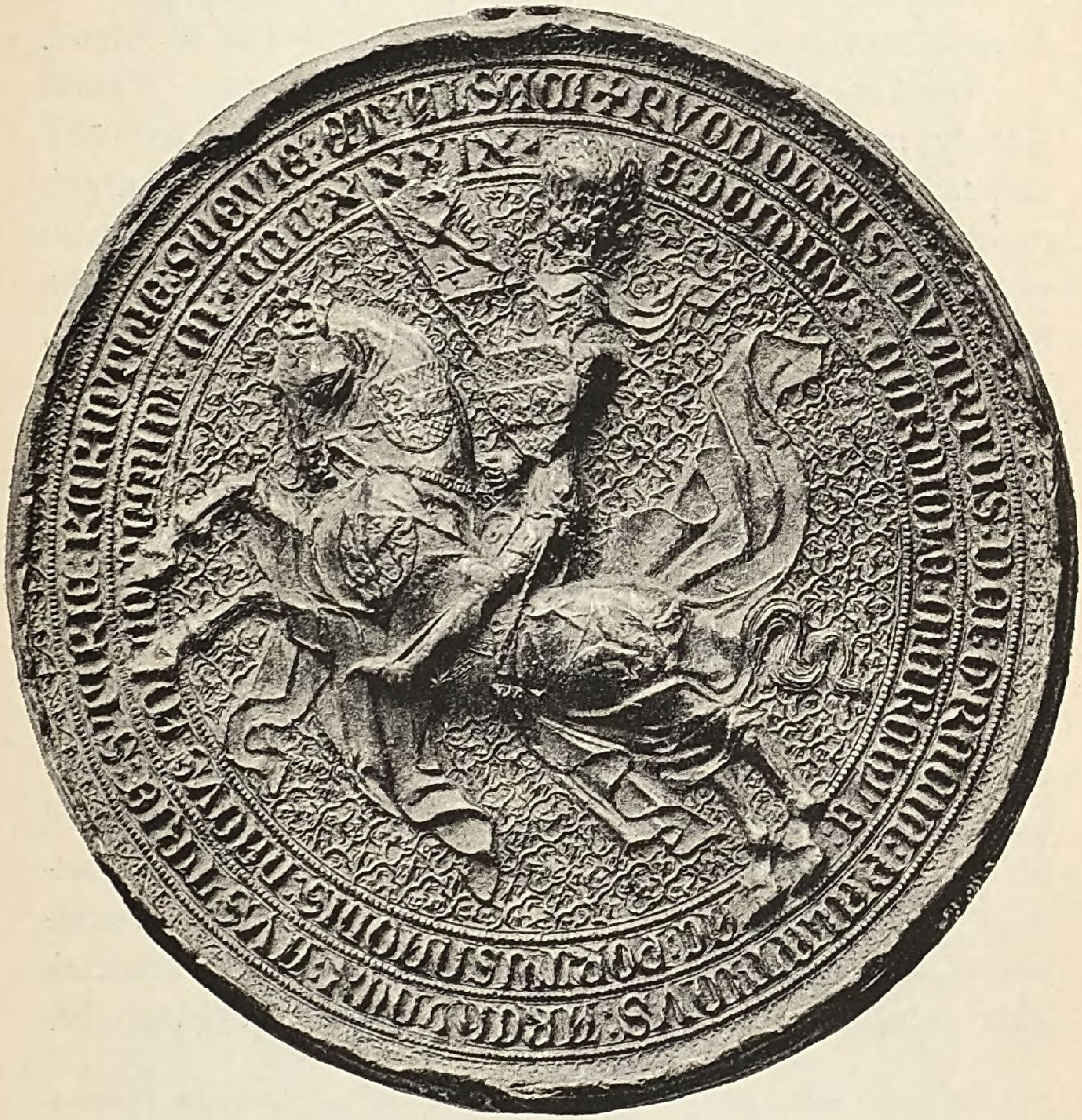
ment a lagunák városába s ott a signoria által ünnepeltette magát. (Szeptember 29.—október 5.)

A patriarkának, kit útközben megraboltak, pecsétjétől megfosztottak, Bécsben, aztán Melkben szigorú őrizet alatt tartottak, mégis sikerült követséget küldenie a magyar királyhoz és tőle sürgős segítséget esdekelnie. A követek hálával emlékeztek arról, hogy nemcsak Lajos király, de boldogúlt atyja is Aquiléjának oltalmazója volt. Azonképen Aquiléja is, midőn a király 1347-ben Nápolyba, 1356-ban Velencze ellen indított hadjáratot, minden erejével segítette őt, ki ez utóbb mondott évben tíz évre védelmi szövetséget kötött a patriarkával. Közben az osztrák herczeg kormányra lépte óta a patriárka ellen tör, kíméletlenűl bánik vele s meg akarja fosztani minden birtokától. A herczeg s a vele szövetkezett császár elől egyes-egyedül a magyar király mentheti meg őt a végromlástól.

A követség előadása nagy hatást gyakorolt Magyarországon. Ha Aquiléja megszűnt önálló hatalom lenni, a mint látszott, Magyarország egyik természetes támaszát vesztette el Velencze ellen. Ha a császár, Velencze s az osztrák herczegek szövetkeznek, vége Lajos befolyásának Olaszországban. S ez még hagyján; de mi lesz akkor, ha e coalitió Magyarország ellen támad? Ettől tartott Lajos király, és utasította a dalmát városokat, hogy szemmel, füllel vigyázzanak, mert a császár és osztrák herczeg, úgy látszik, meg akarják támadni a magyar birodalmat. (1361 deczember 15.)

Lajosnak tennie kellett. Hogyan tette: rábeszéléssel-e, kedvezéssel vagy fenyegetéssel? nem tudjuk; de az csakugyan megesett, hogy IV. Rudolf herczeg, ki a múlt augusztus első napján szoros szövetségre lépett ipjával, a császárral; ki főleg a császár segítségének köszönhette sikereit Aquileja ellen: merész kanyarulattal rögtön hátat fordított neki és 1362 január 7-én a maga és fivérei: Fri-

gyes, Albert és Lipót herczegek nevében szövetséget kötött Lajos magyar királylyal IV. Károly császár és János morva őrgróf ellen, esküvel kötelezvén magát, hogy Lajos királyt minden tehetségével segíti, kivevén azt a tizenkét

126. IV. RUDOLF PECSÉTJE.

embert, kik régi szokás (értsd: az osztrák ház *ál*-privilegiumai) szerint a birodalomnak szolgálni tartoznak.*

Lajos király igen föl volt háborodva a császár ellen,

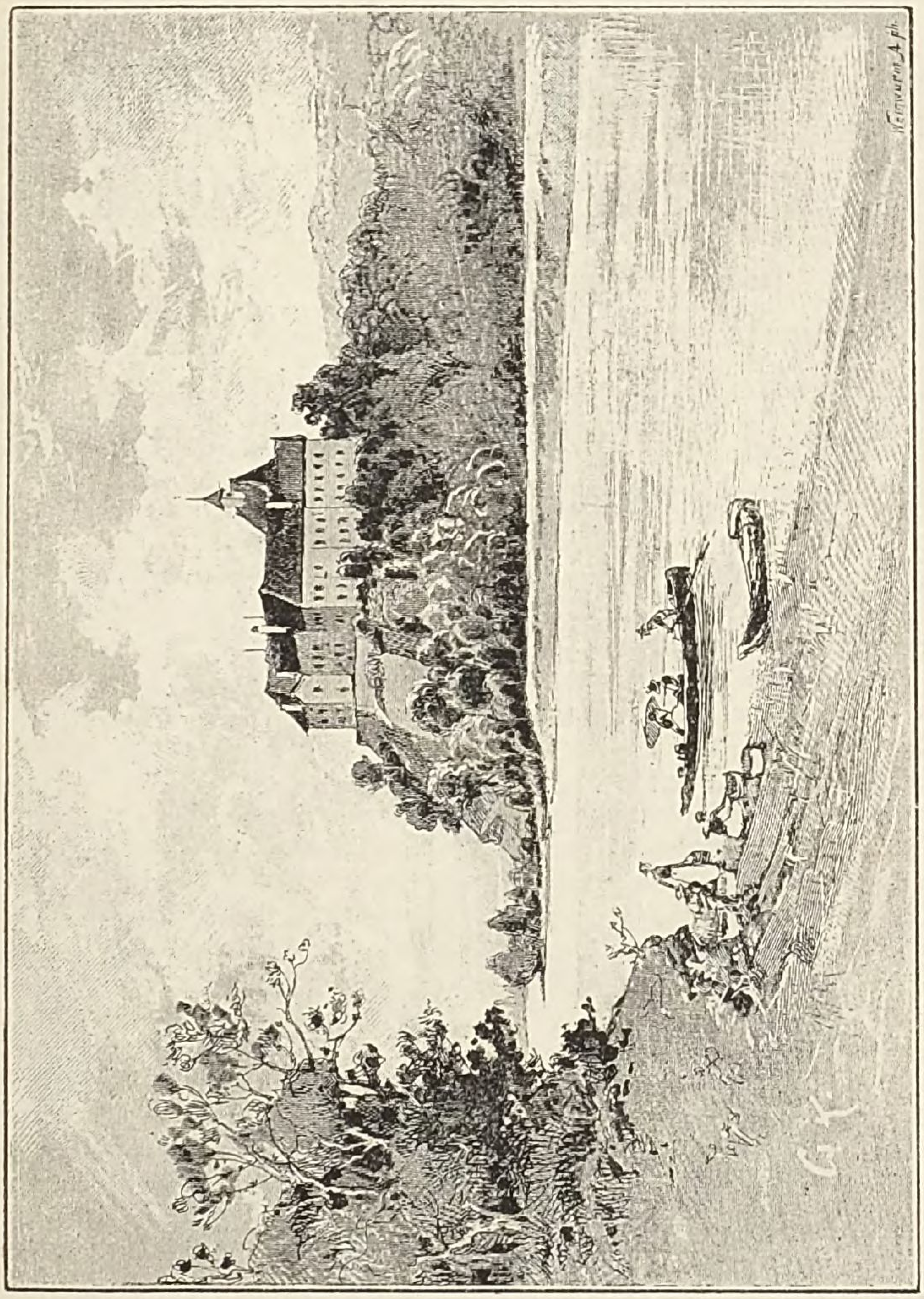
* Katona, Hist. Crit. x, 286. — Fejér, CD. x/iii, 228. — *CD. Moraviae* ix, 196.

ki az ő barátságáért hálátlansággal fizetett, úgy neki, mint Kázmér lengyel királynak. Viszont a császár is féltékeny lehetett a fényes eredményekre, melyeket Lajos és fegyverei kivívtak. Hatalmától is félthette gonddal gyarapodó birtokát, legelőbb Sziléziát főleg az esetre, ha Magyar- és Lengyelország egy kézbe, a magyar királyéba kerülend. Azonképen, mint Károly Lajos iránt, érzett Rudolf Károly iránt, ki letartotta merész szárnyalásait, letörölte szépen festett fellegvárait. De félthette a Luxemburgok mind inkább terjedő hatalmától Ausztriát is, míg Lajostól némi engedékenységet remélhetett az aquilejai patriárka ügyében is; Schwarzbach várát pedig mintegy foglalóúl, mindjárt megkapta.*

Még inkább elmérgesedett a császár és a magyar király közt fönnálló rossz viszony a császárnak meggondolatlan nyilatkozata következtében.

Cseh rablók ugyanis többrendű kárt okoztak a magyar határszélen. Lajos elégtételt követelt a császártól, mint cseh királytól, a kárvallottak érdekében; de a császár a helyett, hogy e jogos igényt kielégítette volna, azzal hozakodott elő, hogy Lajos király nagy befolyást enged anyjának a kormányügyekre és oly aljas kifejezéssel illette a magyar anyakirálynét, mely koronás fia érzelmeit mélyen sérthette. A magyar követek azonnal visszautasították a császár sértéseit és készeknek nyilatkoztak akár vele, akár megbizottjával királynéjok meggázolt be-

* Fejér, CD. IX/III, 288. — Schwarzbach (Magyarország határához közel, Kabold szomszédságában) Stajerországgal együtt Babenbergi Frigyes halála után a magyar koronára, és midőn IV. Béla a cseh királylyal 1254-ben megosztozott Stajerországon, akkor is, sőt midőn a magyar uralom kiszorúlt Stajerországból, még akkor is magyar kézen maradt. A pozsonyi, 1337 szept. 11-iki béke alkalmával vissza kellett adni az osztrákoknak, ha viszont ők is visszaengedik *Ankenstein* várát, melyről az 1291. évi hainburgi békében van szó, mint oly erősségről, melyről biztosan nem tudták, magyar birtok-e vagy osztrák? 1362-ben Lajos király minden kárpótlás nélkűl kiadta Schwarzbachot, figyelmeztette mégis Rudolf herczeget, hogy a magyar határt épségben tartsa. (L. *Tót Lőrincz* czímű értekezésemet. *Századok*, 1891. évf. 365. l. 6.)

127. ANKENSTEIN.

csülete miatt megvívni. A császár mentegetődzött és tréfával akarta elütni a dolgot; hanem a követek oly komolynak vették a sértést, melyet csak vér moshat le, és azonnal távoztak Prágából.* Lajos, ki gyöngéd fiúi szeretettel és magasztos tisztelettel viselteték anyja iránt, megdícsérte követei eljárását és háborúra készült.

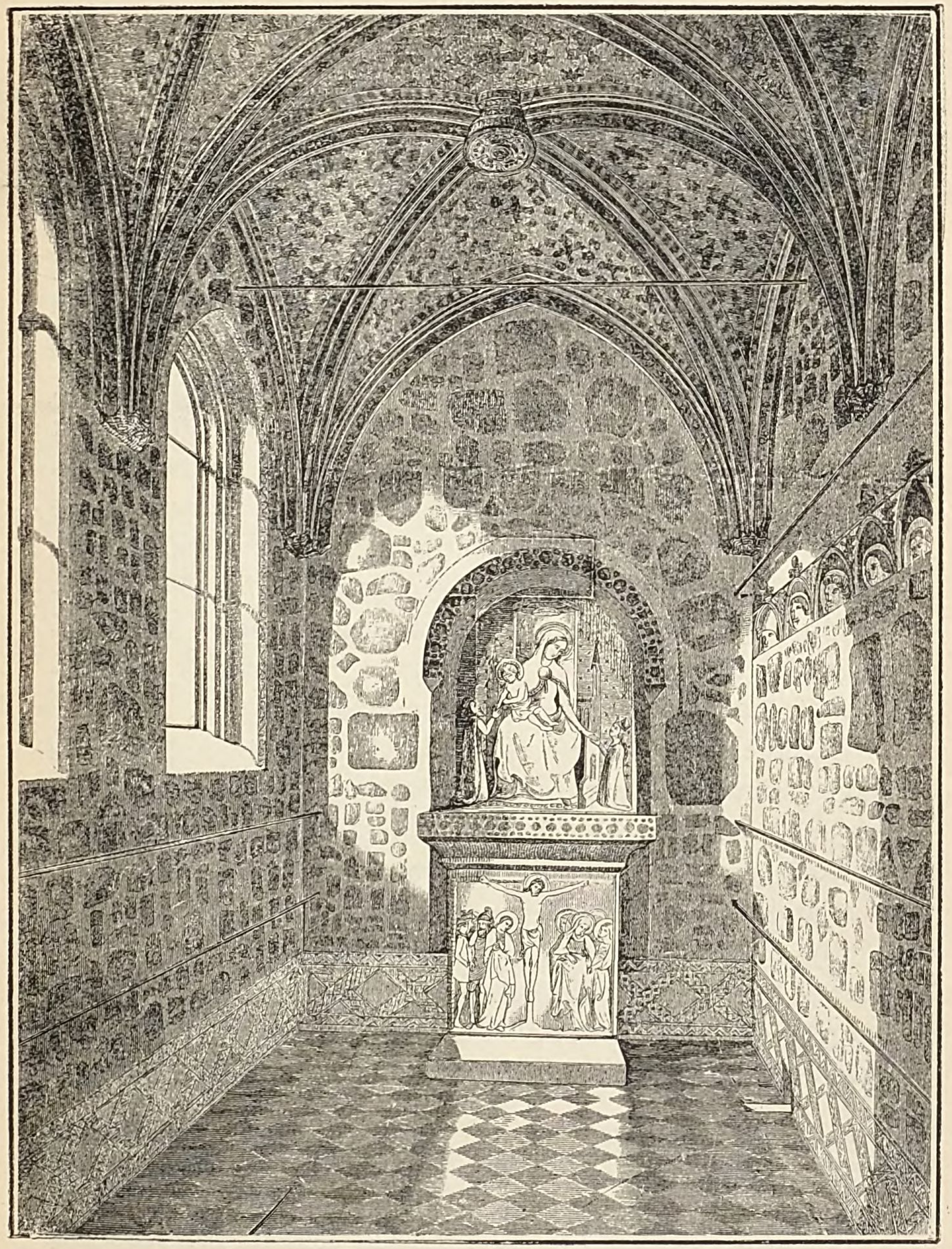
Közben az ellenkedő fejedelmek kemény jegyzékeket váltottak egymással.** De el nem felejtkeztek a dolog velejéről, hogy mennél jobban elkészüljenek a hadjárathoz, és minél több szövetségest gyűjtsenek magok köré.

Lajos király szövetségese IV. Rudolf herczegen kívűl Kázmér lengyel király volt, míg Rudolf herczeg a salzburgi érsekkel és suffraganeusaival, nem különben Mainhard felső-bajor herczeggel és tiroli gróffal lépett egyez-

* DLUGOSZ, Hist. Polon. III, 290. lap az 1876-iki krakói kiadás szerint. — STEINHERZ gonddal írt értekezése: «Die Beziehungen Ludwigs I. von Ungarn zu Karl IV» első mellékletében (Excurs. *Mittheilungen*, IX, 604.) kétségbe vonja Dlugosz ez állítását. Megengedhető ugyan, hogy a kései Dlugosz egyben-másban tévedett; de hogy (Aranynyal szólva) újjából szopta az egész elbeszélést, azért se hihető, minthogy az 1364. évi brünni békekötésben, mely e magyar-cseh ügyet befejezte, megbocsátják a felek egymásnak a *szóbeli* sértéseket is.

** Lajos király levelének tartalma a következő: «*Lajos, Isten kegyelméből Magyarország királya annak, ki magát császárnak és cseh királynak nevezi, üdvözletét kivánatos érdemeihez képest.*

Nem méltó a becsülésre, ki a becsületet tövében sérti meg, és nem való az uralkodásra, ki eszének nem tud parancsolni. Miért nevezed tehát magadat fejedelemnek, császárnak és akarsz uralkodni e földön, ki nem uralkodol eszeden, és nem bírod féken tartani gonosz nyelvedet? Milyen uralkodó vagy, kin a bor uralkodik annyira, hogy oly hölgyet gyalázasz, kit a világ nem győz eléggé magasztalni? Ha meggondolnád, hogy asszony-anyád jámbor ágyékából születtél, tisztelned kellene a nőket és nem gyaláznod. Ha téged az erény nevelt volna, nem vetemedel vala arra, hogy fenséges anyámat részegen becsméreljed. De igazat mondva, nem anyád a hibás, hanem saját állatias természeted, mely fölött minden időn sajnálkozunk. Meghagyjuk ennélfogva és szigorúan intve javalljuk neked, hogy minél előbb vond vissza édes szülőmre szórt rágalmaidat, és oly dícséretben részesítsed ugyanazon tanúk előtt, mint gyalázatban részesítéd. Különben megkeserűlöd te s a tiéid boszúnk ostorait, ki meg fogjuk védelmezni az ő s a magunk becsületét.» Magától értetik, hogy e levél ily fogalmazatban nem kerűlt ki a magyar királyi kanczelláriából, hova akkor a rinascimento szelleme még be nem hatolt. Át van az dolgozva az újjá született classicismus valamely mesterétől, s így kerűlt, valamint a reá következett császári válasz is (*Anjouk. dipl. Eml.* II, 422—3. sz. és KURZ, Rudolf IV. 377. l.) egy XIV. századbeli levelezőkönyvbe, melyet a jegyzők mintáúl használtak. — Egyébként a levél elrendezése megfelel a magyar kanczellária praxisának. Ami pedig a borsos irályt illeti, nem egy pápai levél túltesz rajta.

128. SZ. KATALIN KÁPOLNA KARLSTEINBAN.

ségre kölcsönös segítség czéljából. — Pozsonyban, 1361 deczember 31-én[1] a freisingi, passaui, chiemseei, seckaui és lavanti püspökök, Ausztria, Stiria, Karintia és Karniolia egyházi és világi főurai esküjökkel erősítették meg a szövetséget, melyet IV. Rudolf és testvérei, valamint Mainhard herczeg egy részről, Lajos magyar király és Kázmér lengyel király más részről kötöttek.

A háború czélja ez alkalommal igen komoly volt; nem kevesebb, mint *a császár megbuktatása*. Mire nézve a magyar király és az osztrák herczeg Budán, 1362 márczius 10-én megegyeztek abban, hogy mindazon foglalásokat, melyeket közösen tesznek, egyenlően osztják föl magok közt, ehhez képest országaik határainak rendezését és egyéb netáni igazításokat a hadjárat utánra halasztották.[2] Viszont, hogy az aquiléjai patriárka ügye ne hasson gátlólag vagy bomlasztólag a szövetségre, IV. Rudolf tapasztalván Lajos király szilárd elhatározását, igen sokat leengedett követeléseiből, úgy hogy a patriárka friauli birtoka és hatalma sértetlenűl megmaradt.

Ezen előzmények után Lajos király fölkelést rendelt.[3] Az egyesűlt hadak Trencsényig érkeztek, hogy Morvaországba törjenek, midőn IV. Károly követeképen Schweidnitzi Bolko herczeg, Lajos király rokona, jelentkezett békeajánlatokkal. A felek fegyverszünetet kötöttek, és Lajos király a béketárgyalásokhoz Kont Miklóst, a nádort, és Bebek Istvánt, az országbírót, küldötte Brünnbe. A béketárgyalások nem vezettek czélhoz, s ez Lajos király helyeslésével találkozott;[4] azonban a visszatért követek se-

1 Amit STEINHERZ idézett értekezésében (2. Excurs) e datum és *actum* ellen felhoz, nem meggyőző.

2 FEJÉR, CD. IX/III, 287—296. l.

3 Lajos király Zágrábból, 1362 május 15-én parancsolja a nyalábi várhoz tartozó magyaroknak és oláhoknak, hogy Hém (Hímfi) Benedek szatmári ispán zászlója alá gyűljenek, különben «nostram indignacionem gravissimam merito et indubie incurretis». (A körmendi levéltárból dr. CSÁNKI szíves közlése.)

4 Mint ez kitűnik abból, hogy Kont Miklós galgóczi birtokára tizennégy napi országos vásárt kapott a királytól.

IV. KÁROLY ÉS NEJE VALOIS BLANKA.

Frescokép Karlsteinban

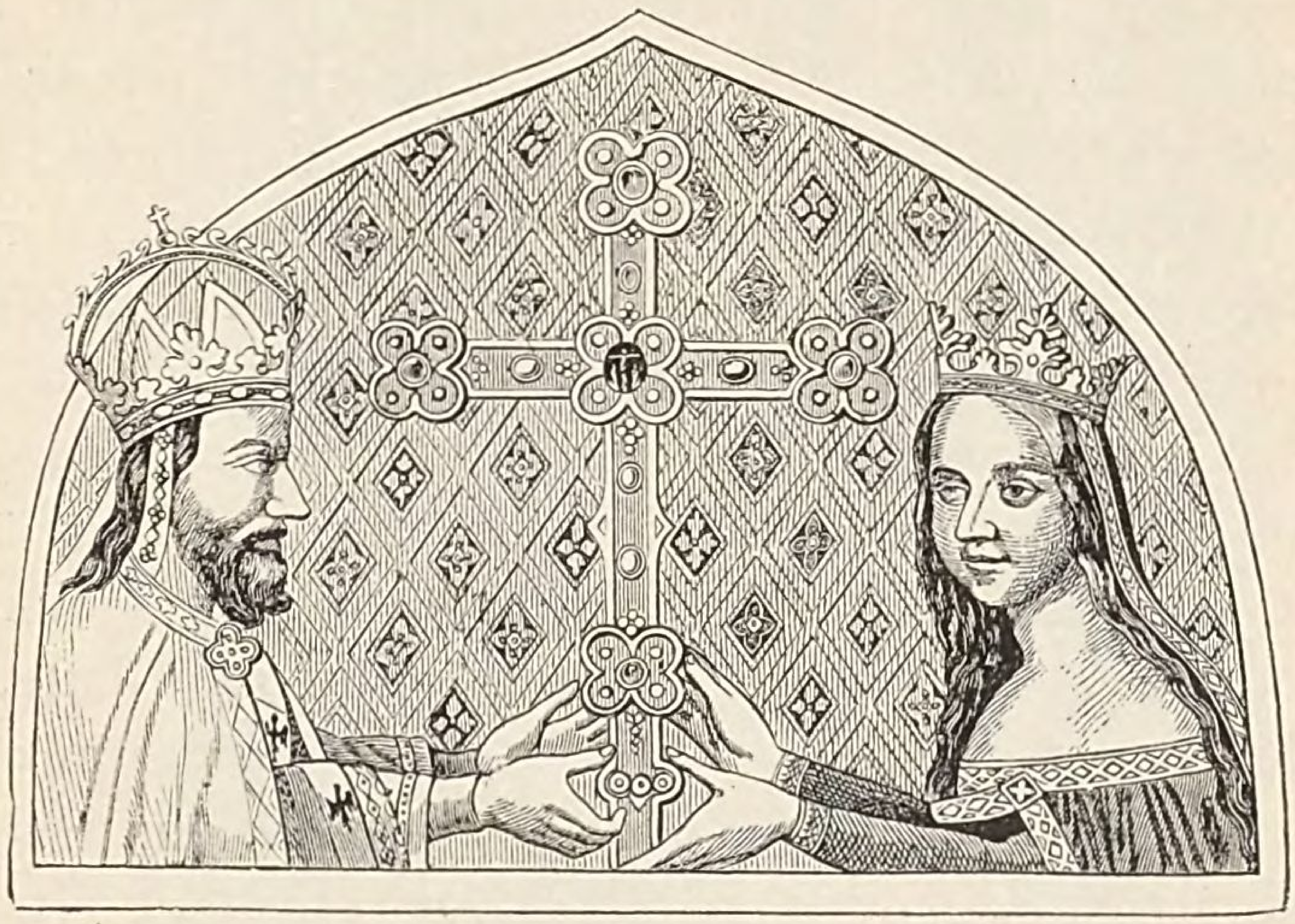

IV. KÁROLY ÉS FIA IV. WENZEL.

teinban a Mária kápolnában.

reget már nem találtak Trencsényben: szétoszlott az, minthogy néhány éven át fölötte szűk termés lévén nemcsak Ausztriában, Cseh- és Bajorországban, hanem nálunk is, eleséget nem talált.*

Ha tehát a császárnak az volt a czélja, hogy a háborút elodázza, e czélját elérte, mert közben az ősz beköszöntvén, a hadjáratnak vége szakadt. Most tehát csak az lehetett a császár legközelebbi föladata, miként jusson a fegyverszünettől tisztességes és nem költséges békéhez.

129. IV. KÁROLY CSÁSZÁR ÉS NEJE: POMERÁNIAI ERZSÉBET.

E végett az új pápa közbenjárását is megkérte. V. Orbán, ki 1362 deczember 6-án ült a VI. Incze halálával megürült pápai trónra, amúgy is a törökök ellen indítandó keresztes hadjárat gondolatával lévén elfoglalva, örömest engedett a császár kérésének, és Péter volterrai püspököt egész halmaz ajánlattal küldötte Magyar-, Cseh-, Lengyel- és Osztrákországba, «hogy a béke elalvással fenyegető, gyenge mécsét éleszsze».**

* FEJÉR, CD. IX/III, 408. — LICHNOWSKY, Gesch. d. Haus. Habs. IV, 315. regesta.

** Hogy lássuk, kik bírtak az időben fő befolyással Lajos király tanácsában, fölsoroljuk a tekintélyes férfiakat, kikhez

A ciprusi király is közreműködni iparkodott a békeszerzésben. A török veszedelem őt igen fenyegette, közvetlen érdeke kívánta tehát, hogy a keresztény fejedelmek kibékülvén, részt vegyenek a törökök ellen indítandó hadjáratban. A pápa ajánlatával ellátva, sorra vette e fejedelmeket, mindenütt segélyt kérvén. De ezek ketten: a ciprusi király és a pápai követ keveset lendítettek volna a béke ügyén, ha a császár ügyességével nem segít magán.

IV. Károly császár harmad ízben lett özvegygyé, 1362 julius 10-én, midőn Schweidnitzi Annát, a magyar udvar neveltjét elvesztette. A császár, ki házasságot mindig politikából kötött, szemét most Pomerániai Erzsébetre a lengyel király unokájára és a megsértett magyar királyné unokahúgára, vetette. Az ajánlat hízelgő volt Kázmérra és engesztelő Erzsébetre. A pápai követnek tehát, de különösen Katalin osztrák herczegnének, a császár leányának sikerült a haragos feleket megnyugtatni abban, hogy ügyök felett mint becsületbírák a lengyel király és a Schweidnitzi herczeg ítéljenek. Miként e választás reméllette, már az előleges megbeszélés is biztos kilátást nyujtott az iránt, hogy a császár teljes elégtételt fog szolgáltatni a magyar anyakirálynőnek, minek következtében Lajos király megizente a váczi püspök által a pápának, hogy nagy reménye van a béke föntartásához.

Ilyképen a magyar királyi család is hozzájárúlt megegyezésével a tervezett házassághoz. Lajos király pedig fő-

a pápa leveleket iratott: Frankói Miklós esztergami érsek, Telegdi Tamás kalocsai érsek, Kanizsai István zágrábi püspök, Geletfi László (a Miklós nádor fia) veszprémi püspök, Bebek Domokos csanádi püspök, Péter bosnya püspök, István (talán inkább Szécsényi Mihály) egri püspök, Domokos erdélyi püspök, Meszesi Demeter váradi és Siket (Surdus) János választott váczi püspök, főpapok; világiak: Kont Miklós nádor, Bebek István országbíró, Laczk Dénes erdélyi vajda, Geletfi János tárnokmester, Szécsi Miklós dalmát és horvát bán, Rátóti (?) Lesták szlavon bán, Garai Miklós macsói bán, Laczk Miklós székely ispán, Szécsényi Konia pozsonyi ispán, Miczkbánfia István és Meggyesi Móriczfia Simon lovagok. (Theiner, Monum. Hung. II, 88—93. sz.)

urai fényes társaságában Szandeczen és Bochnián át Krakóba utazott, hol a lakodalmat, miután a császár könnyek közt kért bocsánatot, nagy ünnepséggel ülték meg. A császáron mint vőlegényen és Kázmér lengyel királyon, mint

130. NAGY KÁZMÉR MELLSZOBRA.

gazdán kívűl jelen voltak: a magyar király, Zsigmond dák király (úgy vélem: Sisman, a trnovoi bolgár fejedelem), Péter ciprusi király; Boleszló pomerán-stettini herczeg, mint a menyasszony atyja, Otto bajor, Ziemovit masoviai, Boleszló schweidnitzi, László oppelni herczegek és több

más fejedelmek a Piastok közűl, valamint Volterrai János a pápai nuncius.

Ekképen állott helyre a béke Károly császár és testvére János morva őrgróf közt egy részről, más részről Lajos magyar király és IV. Rudolf osztrák herczeg közt, melyről Brünnben 1364 február 10-én állították ki a kötéslevelet a maga rendje és módja szerint.[1]

IV. Rudolf osztrák herczeget azzal vígasztalta meg Nagy Lajos, hogy örökösödési szerződést kötött vele, és unokahúgát, a tizenhárom éves Erzsébetet, ki eddig az öt éves morva Jodoknak volt szánva, Rudolf öcscsével (III.) Alberttel jegyezte el.[2] Rudolf aztán még Mainhard gróf halálával Tirolt megszerezte családjának, de röviddel utóbb, 1365 julius 27-én meghalt.

A cseh-magyar békekötés hírére V. Orbán pápa annál inkább megörűlt, minthogy a magyar király segélyt ajánlott neki Visconti Bernabos ellen. Önmagát iparkodott meghaladni Lajos dícséretében, habár a segélyt, miután Viscontit az imént kegyelmébe fogadta, megköszönte, föntartván az ígéretet az esetre, ha arra szüksége lenne. E segélyre nem sokára szüksége volt a pápának. Midőn Visconti Bernabos és Galeazzo Bolognát ostromolta, Lajos király 1368 elején Czudar Péter bánt küldötte a szentszék segítségére. Velencze Lajos király kértére megengedte, hogy a magyar segítő hadak szabadon vonúlhassanak át Trevison és Cenedán, valamint azt is, hogy akár szárazon, akár tengeren pénzt küldhessen s azt Velenczében deponálhassa. — Czudar Péter megoltalmazta Bolognát és babérral érkezett vissza Magyarországba.[3]

Hanem a családja hatalmát mások kárával nagyon is

1 Theiner, Monum. Hung. II, 100. 105. — *CD. Morav.* IX, 452. — Fejér, CD. IX/III, 452. — Dlugosz, i. m. a krakai kiadásban III, 295.

2 *Raguzai Oklt.* 32. sz. — Theiner, Monum. Hung. II, 172. sz.

3 Theiner, Monum. Hung. II, 107. sz. — *Anjouk. dipl. Eml.* 497. sz. — *Chron. Budense*, i. h. 322. l.

mohón növelni törekvő Károly császárral a jó egyetértés hosszan tartó ezentúl sem lehetett, és 1369-ben ismét együtt találjuk Kázmér lengyel királyt, a bajor herczeget a pfalzi grófokat Lajos királylyal Pozsonyban a végből, hogy a császár ellen szövetkezzenek. És alighanem nehéz idők virradtak volna a Luxemburgi házra, ha a jó szerencse ki nem fejti ellenségeit e szövetség kapcsából.[1]

IV.

A KÖVETKEZŐ, 1370. évben meghalt Kázmér király, a Piastok utolsó és legnemesebb sarja a lengyel trónon. Kázmér a nyarat Nagy-Lengyelországban töltötte, de szeptember elején országa délibb vidékére költözött vadászni. Útközben megpihent Przedborzban, a siradi herczegségben, hol szép kastélyt építtetett magának. Kisasszony napja vala (szeptember 8.) s a király szarvas-vadászatra készült. Már előállott a vadász-szekér, midőn a jámborabb udvari emberek figyelmeztették a királyt az ünnepre és kérték, hogy azt meg ne szentségtelenítse. Kázmér épen engedni akart, hanem egyik ledér társa valamit sugdosott a fülébe, mire gyorsan a kocsiba ugrott és elhajtatott. De hamar elérte a szerencsétlenség: a vad űzése közben lebukott lováról és igen megsértette baloldalát. Lázba esett. Nagy ügygyel-bajjal szállították Krakóba, hol november 5-én meghalt.[2]

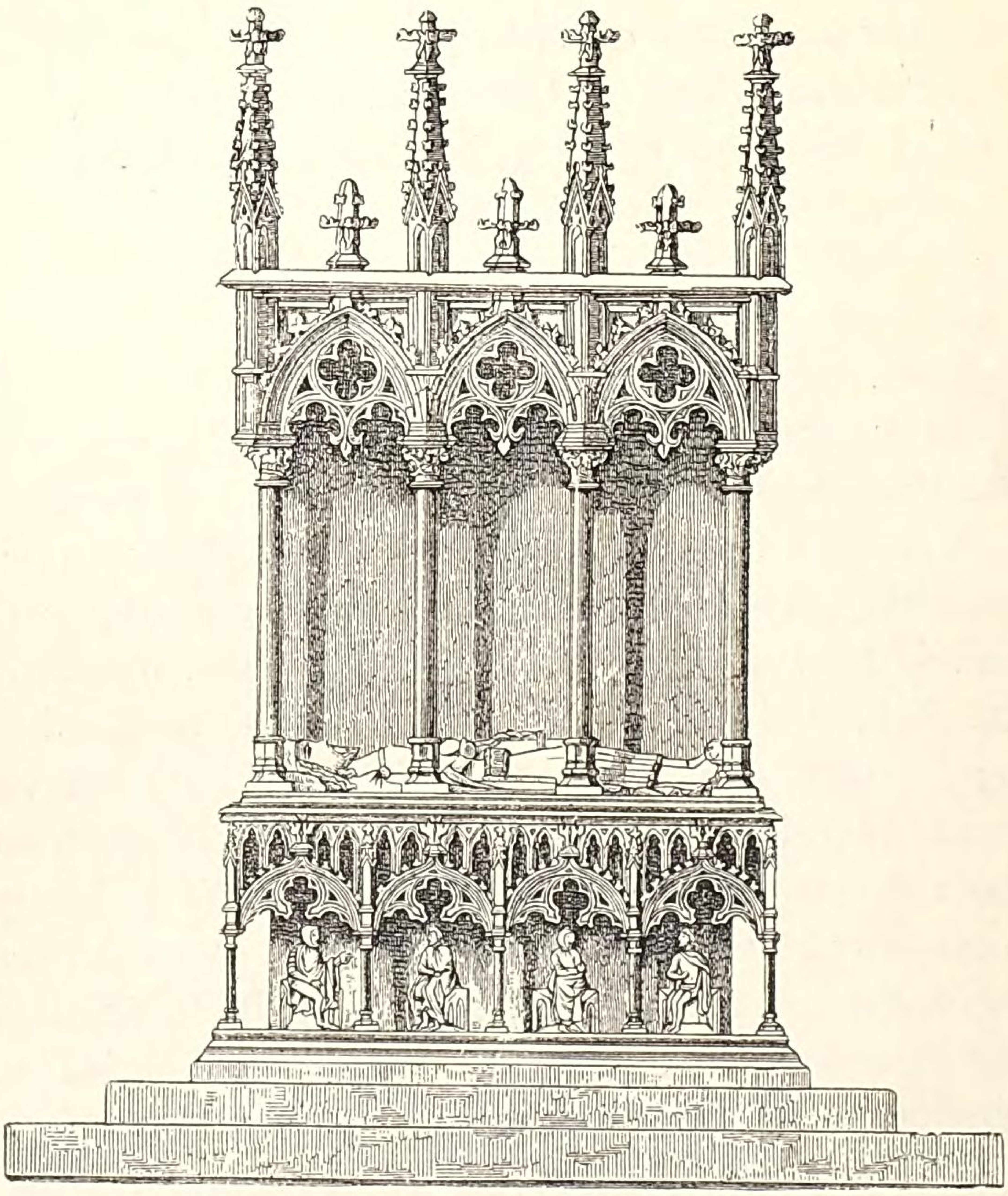
A mi után már atyja, I. Károly, anyja Erzsébet, utóbb maga Nagy Lajos is annyira óhajtozott: a Piastok lengyel koronája, valahára reá szállott . . . Ki hitte volna: Lajos már nem lelte örömét benne![3]

1 L. erről bővebben STEINHERZ többször idézett értekezését a Mittheilungen IX. kötetében.

2 (CZARNKOWSKI) Archidiaconus Gneznensis, Sommerbergnél, II, 99. — DLUGOSZ, Hist. Pol. krakói 1876. kiadás, III, 319.

3 «Multa secum et consiliariis, flu-

A krakói püspöknek, és a lengyel kanczellárnak, kik őt a lengyel főurak nevében a megürült lengyel trón elfoglalására személyesen meghívták, azon aggodalmát fejezte

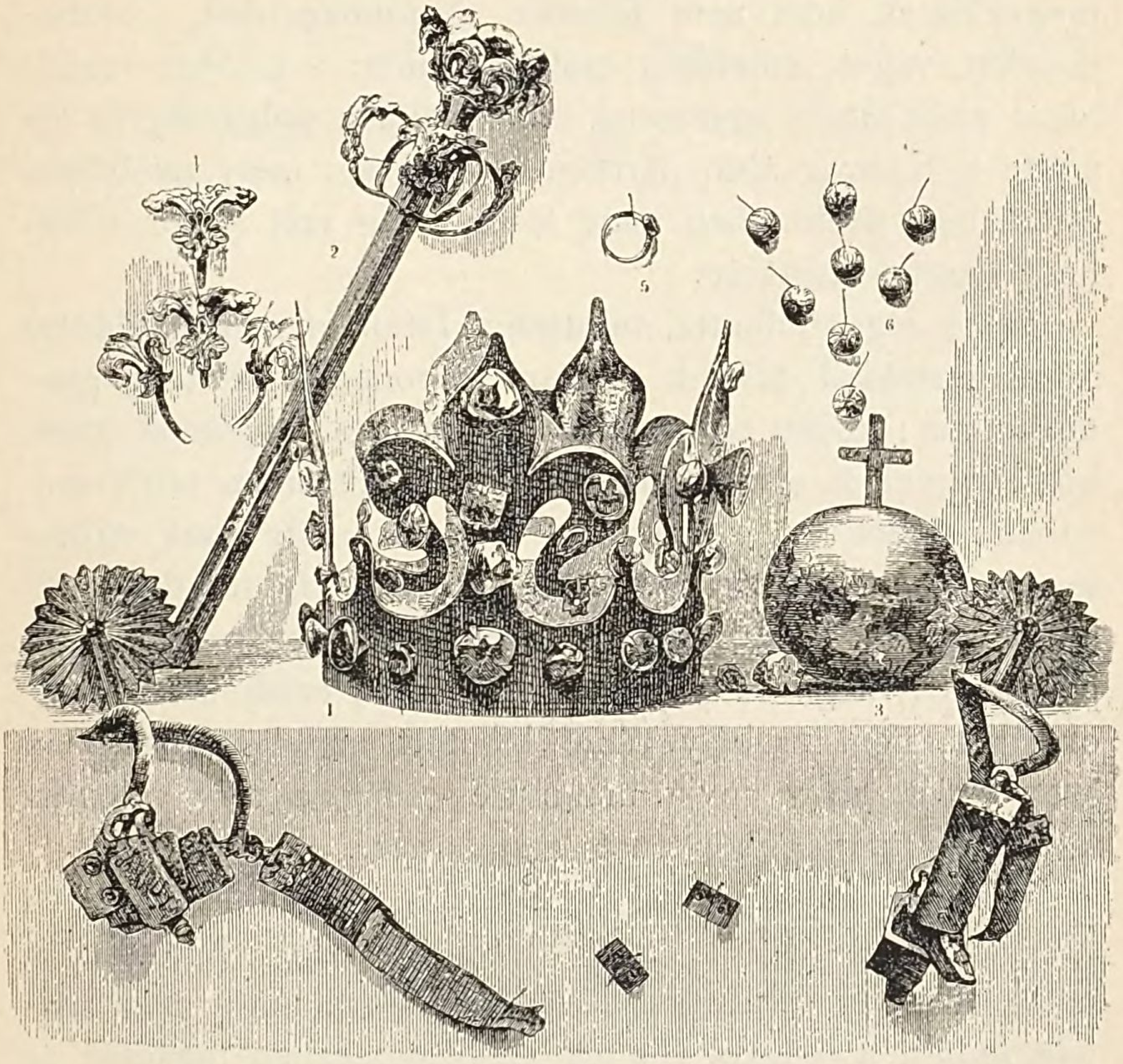
131. KÁZMÉR KIRÁLY SIRJA A KRAKOI SZEKESEGYHÁZBAN.

ki, hogy gondjait két birodalom közt felosztván, egyik javának sem fog kellően megfelelni.*

ctuans animo, trahebat: iretne in Poloniam?»

* «Diu cunctatus est. Instantibus deinde Polonorum oratoribus, urgentibus vero Regni Hungariæ consiliariis tam ecclesiasticis quam sæcularibus, aliquanto tempore recusavit, ignorare asserens utrosque quid suaderent, satisue dubitans, si sanirent, cum utrumque Regnum ad periculum illa suasione traherent . . «Pertimescendum, ne meum distractum regimen utrumque Regnum pessumdet, et quæsiturus profectum Regni, exitio illis sim.» (DLUGOSZ, III, 332.)

Nem is üres és hivságos mentség volt ez Lajosnál, kinek becsületes lelkéhez soha sem fért az alakoskodás. Lengyelország mindenha nehéz kormányzatú állam volt. Az egység hiányzott belőle; ha nem a király személyében,

132. KÁZMÉR KIRÁLY SIRJÁBAN TALÁLT ÉKSZEREK.

egyébként a különböző tartományok csak inkább szövetkezetek valának. A nemességben még nem fejlődött ki az igaz hazafiság, s így esett, hogy az országot megvédeni a maga erejéből legtöbbnyire képtelen volt; a legmíveltebb tartományokat elveszni engedte; jobbágyait a külső és belső rablóktól megoltalmazni nem tudta: mégis minden módon azt fúrta, faragta, hogyan vonja ki magát inkább-inkább a közteher viselése alól és szaporítsa s kiváltságait

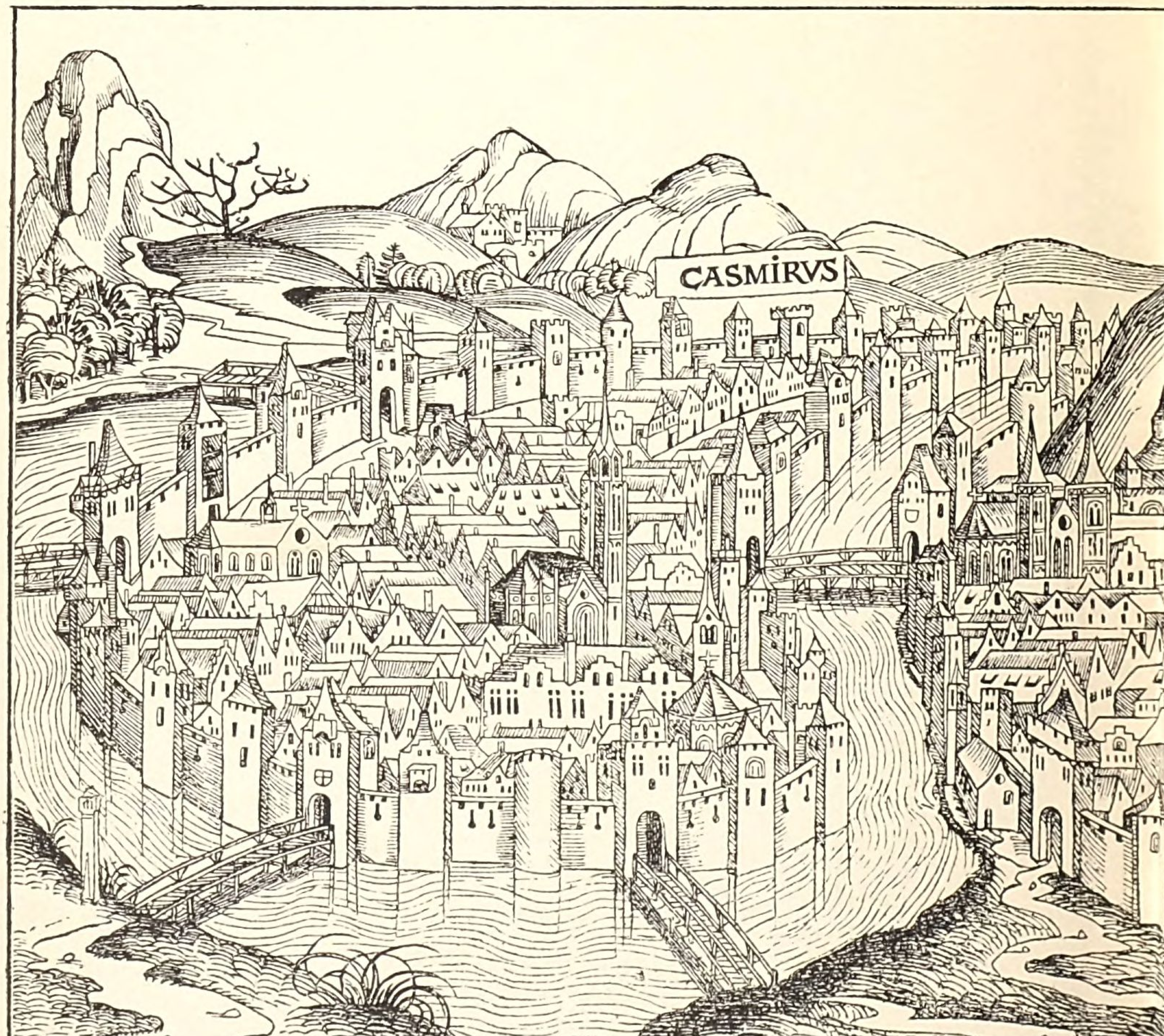
az állam rovására. A polgárok nagyrészint bevándorlott németek lévén, nem éreztek együtt a honfiakkal, ellenkezésben éltek a nemesekkel, és nagyon is a magok hasznát, nem pedig a közjót tekinték; noha ők magok jól megvelőztek, adót nem fizettek. A jobbágyokat, a szabadosokat, vagyis kmeteket csak úgy, mint a földhöz ragadtakat elnyomta a nemesség, kihasználta a polgárság és kiszívta a Kázmér által pártfogolt zsidóság, mely nyelvben, öltözetben, üzelmeiben maig is az, a mi volt akkor, a hírhedt lengyel zsidóság.

Lajos elgondolhatta, minthogy Isten meg nem áldotta fiú-magzatokkal, kiknek számára koronákról kellene gondoskodnia; kevés rokonszenve mellett a lengyelek iránt, kiknek nyelvét elsajátítani eleddig kedvet nem talált magában: minek törje magát e téren is, mely csak ürömtermő, de örömhozó nem lesz számára? Ha mind a mellett a lengyel küldöttség és magyar főurak huzamosb rábeszéléssel mégis rávehették, hogy útnak eredjen Lengyelországba, nem csekély része lehetett ez elhatározásában azon tudat, hogy anyja mennyire csüng e terv valósításán, mely tulajdonkép az ő hozománya.

Erzsébet anyakirálynő és Ulászló, oppelni herczeg és Magyarország nádora, már előbb elutaztak Krakóba a beteg Kázmér király látogatására. Lajost, hogy most utánok indúlt, a lengyel rendek Új-Szandeczben fogadták és nagy pompával kisérték Krakóba, hol a papság, városi hatóság, a czéhek zászlóikkal fényes körmenetben vezették a főtemplomba.*

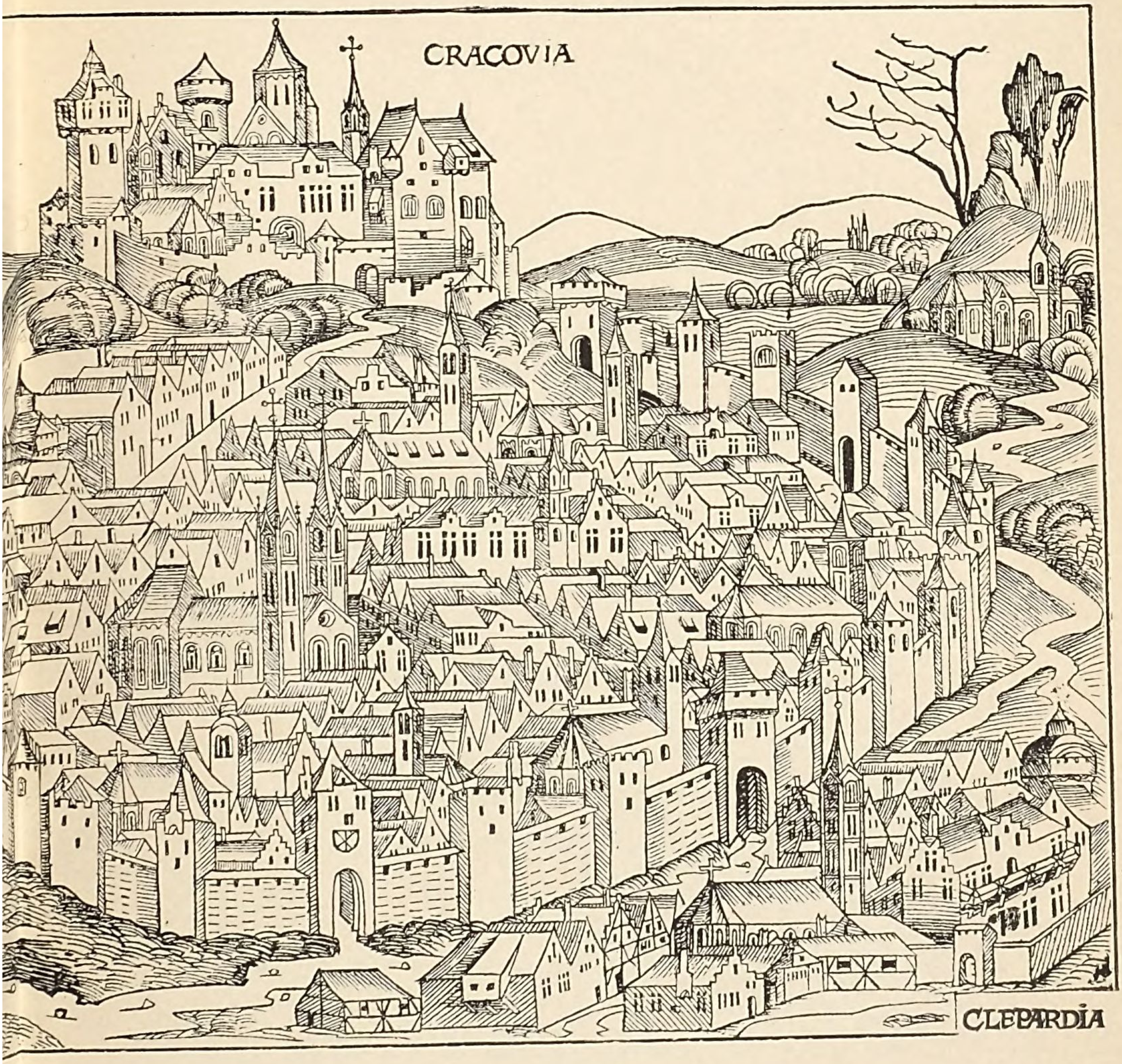
Lajos király «nagy sereggel» indúlt a lengyel földre. Valószínűleg bonyodalomtól tartott, mert a sziléziai herczegeken kívűl voltak még Piastok, kiknek, mint fiörökösöknek, ha örökösödésről leendett szó, több joguk volt,

* Dlugosz, III, 333. — *Chron. Budense* i. h. 328. l.

KRA

Schedel «Liber Ch

KRAKÓ.

ber Chronicarum»-jából.

mint a leányágnak, és ennek révén Lajosnak a trónra. Ilyen volt ZIEMOVIT Masovia herczege s a lengyel korona hűbérese. Hanem ez vagy nem volt oly nagyralátó, hogy a korona után nyúlt volna; vagy, hogy eléggé belátó volt, miszerint nem köthet ki jó eredményre juttató reménységgel a magyar király ellen, és beérte azzal, hogy nem mutatta be hódolatát az új királynak.

Egy másik élő Piast volt a gniewkowoi FEHÉR ULÁSZLÓ, Lajos második feleségének, a bosnya Erzsébetnek, anyai nagybátyja. A megholt Kázmér király úgy bánt el ezzel is, mint Ziemovittal: terjedelmes birtokot, névszerint Inoraclav földjét engedte át neki hűbéri jogon. Ulászló szenvedélyes, makacs természetű ember lévén, nem hajlott meg a törvényes rendnek, nem jelent meg a bíró idézésére, mire Kázmér király karhatalommal állíttatta a törvényszék elé. Haragjában, mert sértve érezte magát, visszavetette a király adományos levelét és lemondott a kapott területről. Később megbánta ugyan elhamarkodott tettét, de Kázmér nem fogadta visszautasított kegyelmébe. E fölött elkeseredve, miután felesége is elhalálozék, lemondott ezer forintért minden jogáról Kázmér javára és nehány nemessel a szent földre zarándokolt. Innét visszakerülvén, a császár és más fejedelmek udvarán hányódott; részt vett a német lovagrend egyik litván hadjáratán, végre Avignonba került V. Orbán pápa udvarába. Sehol sem társalgott a lengyelekkel; egy ízben átutazván Kujávián, sehova be nem tért, még csak éjjeli szállásra sem. Életuntságában végre a cisterciták szerzetébe lépett; mivel azonban itt sem találta föl, a mit keresett, a fekete barátok, szent Benedek fiai, dijoni zárdájába vonúlt. Kázmér és Lajos neje segíték őt pénzzel.* — Hanem ez alkalommal Fejér Ulászló sem alkalmatlankodott Nagy Lajos királynak;

* CZINÁR, Monast. I, 90. — CARO, Gesch. Polens, II, 367.

de igen később, a miért még vissza kell utóbb térnünk hozzá.

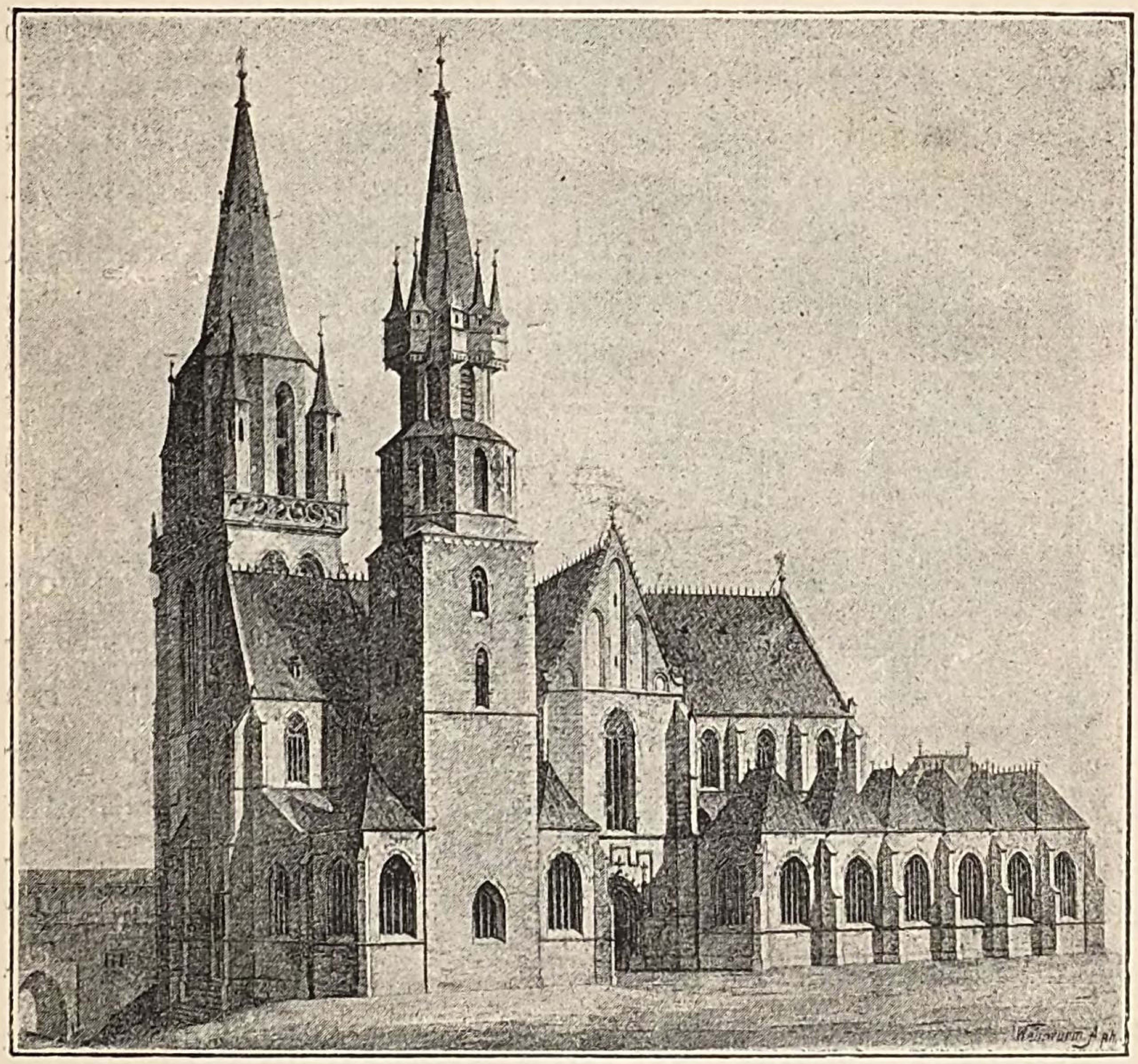
Kellemetlenséget egyelőre néhai Kázmér király végső rendelete okozott Lajosnak. Kázmér ebben bőségesen gondoskodott a főbb méltóságokat viselt urakról, az ország templomairól, özvegyéről, törvényes leányáról és törvénytelen fiairól. Kivált unokájának, Kázmérnak, kit udvarában nevelt, hagyott sokat, többet, mintsem az ország egysége megengedte: Dobrzyn, Leczyc és Siradia herczegségeket, Kujavia egy részét sok várral hagyta reá.* Testamentoma végrehajtójáúl a krakói főesperest (decanus) nevezte ki, s ez Lajos király megérkezte után másnap engedelmet kért tőle, hogy a reá bízottakat elintézhesse, mit a király — nem vizsgálván meg behatóbban az ügyet — nemeslelkűen, a milyen mindig volt, meg is adott. Csak miután több oldalról figyelmeztették, hogy az ország ekkora területének elidegenítése veszélyes a királyi hatalomra, adatta át az okmányokat a gneznai érseknek, a krakói püspöknek s a jelenlevő országnagyoknak. Ezek a Kázmér örökségét tárgyalás alá vették ugyan, kifogásolták is, de a hatalmas herczeg ellen, ki IV. Károly császárnak volt sógora, nem mertek határozatot hozni. Lajos király tehát alkura lépett és kiegyezett az ifjú herczeggel.**

Még egy körülmény tartóztatta egy perczre Lajos lengyel koronázását. Lengyelország fővárosa előbb Gnezna volt Nagy-Lengyelországban; itt koronázták valamikor a királyokat. De Lokietek Ulászló félelmében a német lovagrendtől, ezen az immár belebb tolt határokhoz közel eső fővárosból elvitette a koronázási jelvényeket, és Krakóban, mely hívebben símúlt hozzá, koronáztatta megmagát. Hasonlóképen tőn Kázmér király. A nagy-lengyelek, féktelen urak, ezt zokon vették, és azt követelték,

* Dlugosz, III, 321.
** U. o. 334. l.

hogy Lajos magát Gneznában koronáztassa meg. Lajos ugyan nem állott reá e követelésre, de vele született jóságánál fogva megígérte, mihelyt Krakóban magát a gneznai érsek által megkoronáztatá, legott Gneznába indúl, s e várost is meglátogatja.

Ezek után Lajost 1370. évi november 17. napján, mely

133. KRAKÓ SZÉKES-EGYHÁZA.

vasárnapra esett, Krakóban a székes-egyházban lengyel királynak megkoronázták. E napon hűbérűl adta Kázmér herczegnek Dobrzynt több más birtokrészszel; hű rokonának, Oppelni Ulászló nádornak pedig az Oppeln körűl fekvő, a Warthaig elterűlő tartományt, mint Vielun herczegséget. A következő napot Lajos és anyja néhai Káz-

mér király emlékének szentelték, és gyászos nagy pompával, őszinte könnyűkkel áldoztak atyjokfiának.

Ígéretéhez képest aztán Nagy-Lengyelországba sietett Lajos király. Gneznában azonban egy második koronázáshoz készültek, de Lajos királyt, ki minden kétszínűséget gyűlölt, erre rá nem vehették. Két napot töltött tehát Gneznában, s aztán visszatért Krakóba. Itt sem időzött sokáig, noha a lengyel urak óhajták, hogy tovább maradjon közöttök. De mert a velenczei bonyodalmak kívánatossá tették jelenlétét, visszatért Magyarországba, hol vele Diós-Győrött, kedves tartózkodó helyén, már deczember második felében találkozunk, Lengyelország kormányát lengyel anyjára, Erzsébet özvegy királynéra, bízván.*

V.

ERZSÉBET özvegy királyné Lengyelország kormányzásában boldogult fivérének, Kázmér királynak nyomdokait követte. Ha kormányával a nemesség még sem elégedett meg, annak oka nem benne rejlett. Ziemovit, Masovia herczege, a litvánokkal czimborált. A német lovagrend nagy-mestere panaszt emelt ellene a pápánál, hogy a kereszténység ellenségeit tanácscsal és élelemmel segíti, útat nyit nekik tartományain át és osztozik velök a prédán. A masoviai azzal mentegetődzött, hogy két ellenség közé lévén czövekelve, érdeke parancsolja, miszerint a kevésbbé veszedelmessel tartson. A pápa komolyan megintette a herczeget, hagyja abba a törvénytelenséget, és megkereste Erzsébet királynét is, minthogy Ziemovit elvégre alattvalója, tiltaná el őt hasonló üzelmektől.**

* DLUGOSZ, III, 335. — CARO, II, 372.
** THEINER, Monum. Polon. I, 726—7.

Erre a litvaiak betörtek Lodomeriába és Vladinirt megszállották. E vár Koriatovics* Mihály herczeg hűbéréhez tartozott. A herczeg épen Krakkóban lévén távol, várnagya kardcsapás nélkűl adta föl várát, melyet aztán a litvánok leromboltak. Lajos tehát Galicziát és Lodomériát,

134. LÁSZLÓ OPPELNI HERCZEG PECSÉTJE.

vagyis Vörös-Oroszországot, melyet Kázmérnak — mint tudjuk — csak halála napjáig engedett volt át, az ellenséget kiűzvén belőle, közvetlenűl Magyarországhoz csatolta, és kormányát elsőben ULÁSZLÓ oppelni herczegre,

* Eddigi történeti ismereteink szerint I. Károly király 1339-hen adományozta *Koriatovics* Tódor herczegnek Munkácsot és vidékét, hogy azt orosz néppel megtelepítse. — Egy 1360-ban kiállított levél szerint pedig Koriatovics alapította a csernekhegyi kolostort. De ez adatok hiteléhez kétség fér, melynek eloszlatásával ez idő szerint magyar és orosz történetírók foglalatosak.

aztán más magyar főurakra, nevezet szerint CZUDAR PÉTER-re, CZUDAR IMRE egri püspökre, BEBEK IMRÉ-re és KAPOLYAI JÁNOS-ra bízta.*

A viszonyt a német lovagrenddel Lajos kormánya a már Kázmér által megvetett alapon föntartotta. A kereskedést Lengyel- és Poroszország közt Lajos király is, Ulászló herczeg is oltalmába vette. Azon ígéretet, melyet I. Károly, Lajos atyja, 1339-ben tőn, hogy a Lengyelországtól elszakított részeket, névszerint Pomerániát visszakapcsolja, eltörölte ugyan az 1343. évi kalisi béke, de Lajos e kötést, mely lemondott Pomerániáról, aláírni vonakodott, mert nem akarta a jövőre nézve kezét megköttetni. Most azonban beláthatta, hogy oly nemzettel, mely «minden adózást, mint a pestist gyűlölt» (Dlugosz); mely hadba csak azon föltétel alatt akart menni, «ha annyi zsoldot kap, mennyi nem csupán saját szükségleteire, hanem családja föntartására is elég» (dubnici krónikás): a hatalmas lovagokkal, kik elvégre a rendet, míveltséget, jólétet előmozdíták, harczot, beláthatatlan végű harczot kezdeni annál kevésbbé lehet, minthogy a nehéz fegyverek a szívós német lovagok kezében, a könnyűek a csélcsap lengyelekében, nagyon egyenetlenek valának.

* *Chron. Budense* i. h. 318. l. — *Oppelni Ulászló*, kit Lajos király «dux Opulie, Velunnensis et *Russie*» czímez (FEJÉR, CD. IX/V, 87.) 1372 szeptember végén vagy október elején tette le a nádorságot Simontornyai (Laczkfi) Imre kezébe, hogy Oroszország kormányát átvegye. Viselte e tisztet 1378-ig, midőn azt *Czudar Péter* horvát bán, kit Lajos «banus, regni nostri Russie wayuodá»-nak czímez (FEJÉR, CD. IX/V, 468.), kezéhez kapta. Testvére, *Czudar Imre* egri püspök 1384 augusztusnál tovább nem viselhette Oroszország kormányát, minthogy ekkor már imolai püspök volt Olaszországban. (PRAY, Specimen Hierarch. Hung. I, 209.) De sőt addig se viselte (föltéve, hogy Küküllei János sorrendje nem téves), minthogy Erzsébet királyné 1380 aug. 17-én *(Kaplai) Jánost* tényleges (*Anjouk. dipl. Eml.* III, 340.), 1384 május 25-én már *olym* orosz vajdának nevezi. (*Hazai Okmt.* VII, 417. l.) János a Rátót nemzetségnek volt tagja, Kapla gömöri vártól kölcsönözte vezeték nevét és a Lorántfiaknak volt őse, később 1385—6-ban országbíró, Zsigmond király azonban 1386 márczius 26-án ismét «Johannes filius Benedicti de Kapola, regni Russie Wayuodá»-nak nevezi (FEJÉR, CD. X/I, 720.), míg közben, 1385 november 1-én az Ákos nembeli *Bebek Imre* Lembergben kelt levelében «Capitaneus totius regni Russie» czímen nevezi magát. (FEJÉR, CD. X/I, 261. l.)

Lajos király kormánya Lengyelországban népszerű nem volt. Ha a lengyel kor- és történetíróknál kutatjuk, mi volt e népszerűtlenség oka, ezeket találjuk följegyezve: A lengyelek rossz néven vették, hogy koronáztatása után rövid ideig mulatott közöttök; hogy míg Kázmér a kisebb nemességet minden időben fogadta, kihallgatta, igazságot szolgáltatott és ajándékot osztogatott neki: Lajost magyar kísérői, testőrei környezték és a hozzáférhetést megnehezítették. Rossz néven vették Lajosnak azt is, hogy az oppelni herczeget a vieluni herczegséggel megajándékozta; a nagy-lengyelek még külön azért is nehezteltek reá, a miért nem Gneznában, hanem Krakóban koronáztatta meg magát, sőt midőn a gneznai főtemplomban szent Adalbertnek, a vértanú halált szenvedett magyar apostolnak sírját meglátogatá, nem akart a számára készített fényes királyi trónusba ülni, s ez által a Krakkóban végzett koronázást mintegy befejezni. Igen ám, mert Lajosnak nem a partikularismus dédelgetése, ellenkezőleg: a nemzet egyesítése volt föladata.

Még több panasz volt Erzsébet kormányára, úgymond a krónikás, minthogy akkor senki sem tudta, mihez tartsa magát. Ha ki az anyakirálynéhoz fordúlt, fiához utasították; ha pedig a királyhoz ment, ez visszaküldötte anyjához. Még inkább sértette a nemzetet, hogy régi, kipróbált tisztviselőket elmozdítottak, és helyöket fiatalabb, hízelkedő (?) kegyenczek foglalták el. A tény, melyből e közpanaszt levonták, a következő: Az anyakirályné Kázmér politikájának azon elvéből, hogy Nagy- és Kis-Lengyelországot egygyé olvaszsza, kiindulva, Pilciai Ottó, kislengyelországi nemest nevezte ki Nagy-Lengyelország kapitányává. A nagy-lengyel nemesek e miatt jogsértésről panaszkodtak. Rablás és útonállás ennek következtében annyira elszaporodott, hogy Erzsébet kényszerítve volt nagy-lengyel urat nevezni ki országos kapitánynyá.

A kik anyagi érdekeik hajhászását vetik Lajos király és anyja szemére, azok nem tekintik, hogy Lengyelország vajmi keveset jövedelmezett. A törvénykezési díjakat átengedték a főbíráknak; a többi, nem rendszeres, hanem csak alkalmi adót hanyagúl szedték be. Hátra maradt az egyetlen, úgynevezett eke-adó (poradlne), mely jobbágytelkenkint hat garast tett ki; hanem ezt is a sok sikkasztás és fölmentés annyira megrövidítette, hogy Lajos kénytelen volt annak beszedését, tekintet nélkűl papra, nemesre, elrendelni. Ez nagy megütközést szült. Sürű panaszok érkeztek minden felől a királyhoz, kit emlékeztettek 1355-ben tett ígéreteire. Lajos joggal hivatkozhatott arra, hogy távol van tőle új adókkal terhelni az országot; hisz ő a régi, néhol talán feledékenységbe ment adót követeli csak, s ez nem áll ellenmondásban ígéretével.

Azonban anyjának és híveinek tudósításaiból teljesen meggyőződött arról, hogy az adó tetemes leszállítása még legbiztosabb módja az elégületlenség és zavargás megszüntetésének s a belső nyugalom helyre állításának. Lajos király megfogadta e tanácsot, de az adó leszállításával egy más czélt is kötött egybe. Az Anjou-ház örökösödési jogát 1355-ben csak a fiágra állapították meg a lengyelek; a fiág pedig Lajossal kihalandó volt. Arra nézett tehát, hogy az örökösödést a leányágra is kiterjeszszék. E végből Lajos király a lengyel főurakat összehívta Kassára. 1374 nyarán Nagy- és Kis-Lengyelország nemessége és főpapsága csakugyan bevonúlt Kassa városába.

Kezdetben csupán az eke-adó törvényességéről tárgyaltak. Ezt — úgy látszik — nem volt nehéz bebizonyítania Zaviszának a főkanczellárnak, ez eszes és ügyes diplomatának. Ha pedig — teheté hozzá — kegyelmeiteknek nehezére esik ez a fizetség, — s ezt egyhangú karban bizonykolák papok, fő- és alrendű nemesek együtt és szerte szét, — van módja leszállításának. Megkezdődtek az alkudo-

zások. A papság és kis-lengyelek a kanczellár szövetségesei s az Anjou-ház hívei valának, ellenben a nagy-lengyelek nem akartak egyezkedni. Az adót, mondák, a ki be akarja nálok szedni, lássa, hogyan fog hozzá. De elejét vették csökönyösségöknek, s hogy el ne széledjenek, bezárták a város kapuit. Zavisza s a kis-lengyelek győztek és 1374 szeptember 17-én létre jött az országos egyezmény, Lengyelország «nagy privilegiuma».

Alig szenved kétséget, hogy Zavisza szerkeszté ez okiratot, mely tizenkilencz szakaszból áll, és az egész államjogi viszonyt rendezi a korona s a nemzet közt. Az első két szakasz a leányági örököDéssel foglalkozik; a harmadik a lengyel birodalom integritását biztosítja; a negyedik és ötödik szakaszban fölmenti a király egész Lengyelországot bármi néven nevezendő királyi adótól vagy szolgálmánytól, és megelégszik, hogy — csupán a korona jogának elismerésére — minden jobbágyi telektől évenkint szent Márton napján (november 11-én) két garast folyó pénzben, melyek negyvennyolcza tesz egy lengyel márkát, fizessenek, de azon kikötéssel, hogy az országot a nemesség védeni tartozzék (7—10. szakasz). A következő négy szakaszban megígérte Lajos király, hogy a főhivatalokat, úgymint a nádorit, várnagyit, bíróit és alkamrásit, melyek élethossziglan tartanak, idegenekre, kivévén ha ezek herczegek, nem ruházza. A többi szakaszok részint a törvénykezésre, részint arra vonatkoznak, hogy a király utazásai közben másnak terhére ne essék.*

Mindamellett, teszi hozzá kútfőnk, a főpapok és káptalanok még azt a két garast se fizették meg; míg a zárdák telepeseit és parasztjait, Lajos király adó leengedése daczára is arra kényszerítették, hogy az egész királyi adót (hat garast) megfizessék.**

* *Anjouk. dipl. Eml.* III, 74.
** Dlugosz, III, 354. — Caro, II, 380.

VI.

MAGYARORSZÁG és Lengyelország egyesűlése Németország politikai viszonyaira szintén befolyt. Mindazok, kik IV. Károly császár ellen főleg azért duzzogtak, mert a Luxemburgiak családi hatalmát minden módon gyarapítani törekedett, fölemelték fejöket s a magyar király pártfogásában bízva, szövetkeztek a császár ellen. Midőn az 1370. év végét járta, a császár helyzete oly válságra fordúlt, mint előbb soha. Összes Németország ellene zúdult, s a Habsburgokat kivéve, nem volt barátja. Szerencséjére V. Orbán pápa, ki Károlyt szintén nem szívelhette, 1370 deczember 19-én meghalt, a helyébe 1371 február 12-én választott XI. Gergely pápa viszont határozott jóindulattal volt hozzá. Csakhogy idő kellett arra, míg jóindulatát kimutathatta; időközben pedig kitört Brandenburg végett a császár és a bajor herczeg közt a háború.

Minden szem arra nézett, mily állást foglal el Lajos király? A brandenburgi kérdés Magyarországot távolról sem érintette, ellenben Lengyelországra nézve nem volt közönyös, hogy Brandenburg Csehországhoz csatoltassék, mely röviddel előbb Schweidnitzczel, Jauerrel, Felső- és Alsó-Lausitzczal gyarapodott. Lajos «lengyel» király tehát a bajor herczegeknek fogta pártját. Előbb azonban, hogysem kardját hüvelyéből kirántotta, tartományait az osztrákok betörése ellen biztosítandó, Pozsonyban 1371 julius 2-án egyezségre lépett III. Albert és Lipót osztrák herczegekkel, hogy jóllehet külön-külön zászlók alatt fognak harczolni, egymás tartományait kölcsönösen megkímélik.*

* KURZ, Albr. III. I, 232.

Lajos király most Oppelni Ulászló nádor és Czudar Péter bán vezérlete alatt tekintélyes hadtestet küldött Morvaországba, mely tűzzel, vassal pusztította e tartományt,* míg a bajor herczeg és szövetségesei más oldal-

135. III. ALBERT PECSÉTJE.

ról támadták meg a császárt. Egészben véve végső eredményre e csatározások nem vezettek; Károly császár tehát alkudozások terére kalauzolta ügyét és egyelőre 1373 pünkösdig terjedő fegyverszünetet kötött ellenfeleivel, mely-

* *Chron. Budense* i. h. 328.

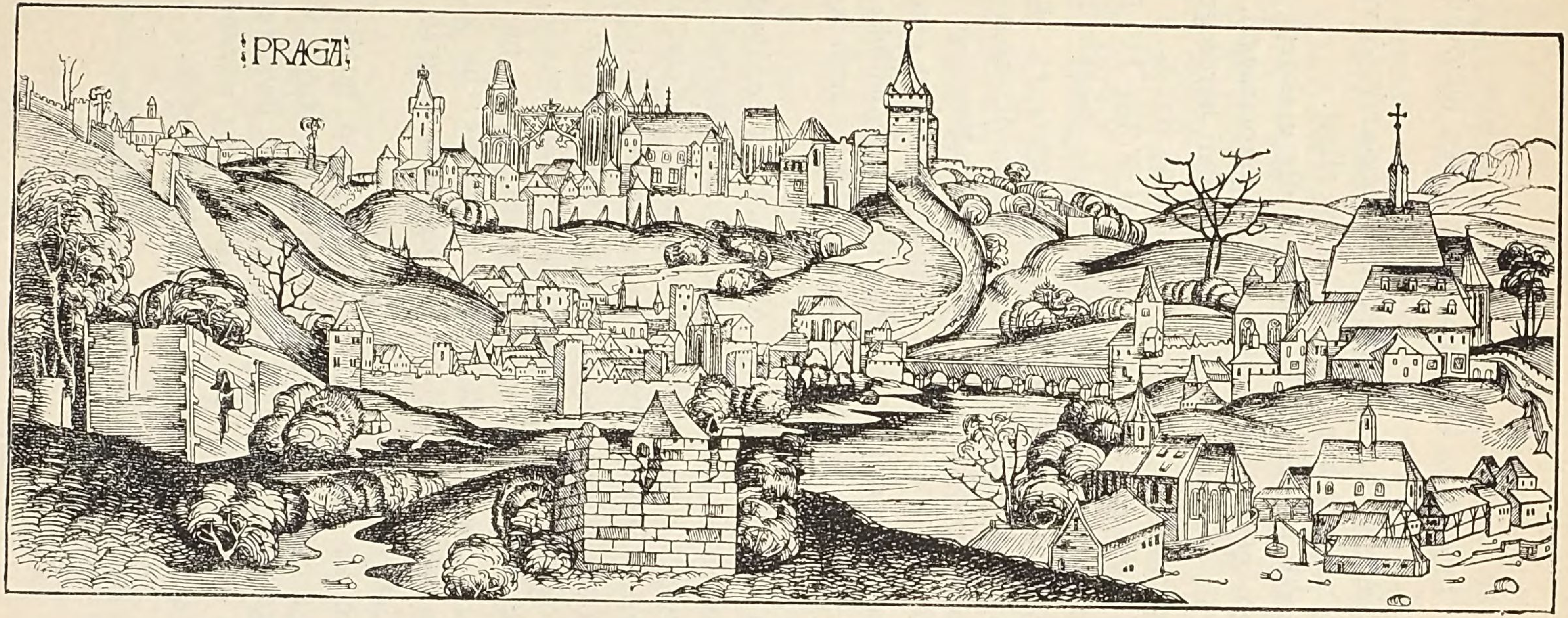
hez 1372 elején Lajos király is hozzá járúlt.[1] A mondott 1372. év legelején, ugyanis a tescheni herczeg bizalmasan közölte Oppelni Ulászlóval, a magyar nádorral, hogy a császár szeretne Lajos királylyal kibékülni és barátságuk megerősítésére gyermekeik között eljegyzést hozni javaslatba. E közlést kedvesen hallgatták a magyar királyi udvarnál, és elhatározták, hogy Zsigmond, a császár másodszülött fia, jegyezze el magának Máriát, Lajos másodszülött leányát. Akkor ugyanis, Katalinnal, az elsődszülöttel még más terve volt Lajosnak, ki nem óhajtá, hogy esetleg Magyarország is a Luxemburgokra szálljon. — Január 30-án a nádor már értesíthette a császárt, miszerint ajánlatát elfogadták, és küldheti a tescheni herczeget, hogy ünnepélyesen kérje meg Máriát, ki hozományúl kétszázezer aranyforintot fog kapni; hanem — hozzá tették — igyekezzék a bajor herczeggel is méltányosan kiegyezkedni. Február 20-án érkezett Budára a tescheni herczeg, mint a császár követe és leánykérő. Meghallgatták kérését, és a kedvező választ a nádor Telegdi Tamás esztergami érsek kíséretében megvitte a császárnak, ki, hogy a magyar ügyek tárgyalásához közelebb legyen, Boroszlóban tartózkodék.[2]

Miután pedig Nagy Lajos és neje 1372 május 23-án János, alexandriai patriárka és szent-széki követ kezéhez megesküvének, hogy IV. Károly császár és Erzsébet császárné, Venczel cseh király, János és Jodok morva őrgrófok birtokaihoz (melyek fölsoroltattak) semminemű igényt nem tartanak, még ha föl is ajánlanák nekik, akkor sem fogadnák el:[3] a béke a Luxemburgok és Anjouk közt ismét helyre állott és háborítás nélkül fönnállott IV. Károly

1 A hadoszlás 1372 február 11. napjára volt elrendelve: *residencia exercitus regalis contra imperatorem* (másutt: *contra Bohemos*) *moti, ad diem Cynerum proclamata.* (*Zichy Okmt.* III, 448. 451.)

2 STEINHERZ i. h. Excurs 7.

3 *CD. Morav.* X, 183.

136. PRÁGA.

császárnak Prágában, 1379 november 29-én bekövetkezett haláláig.*

A IV. Rudolf herczeg halálával meglazult jó viszony az osztrák herczegekkel szintén helyre állott.

Az osztrák herczegek huszonöt év óta csaknem szakadatlanúl jó barátságot tartottak Magyarországgal, s ez úton sikerült magokat némileg a birodalmi herczegek fölé emelni, területöket jórészint függetlenné tenni, s ellensúlyozni a Luxemburgok terjeszkedését. Főleg IV. Rudolf becsűlte nagyra a magyar szövetséget, és inkább lemondott a magyar király másik szövetségese, az aquiléjai pátriárka javára Friaulban tett foglalásairól, hogysem a magyar barátságot koczkára vesse. Uralkodása végén viselt háborúja Aquileja és Carrara ellen kissé ugyan elidegenítette a magyar királyt; de még mindig fönnállott a szövetség, a kölcsönös örökösödési szerződés, és nem leendett nehéz ujra visszaállítani a jó egyetértést.

Halála testvéreinek, III. Albertnek és Lipótnak nyitott útat a herczegi székre: tapasztalatlan ifjaknak, kik az állam ügyeihez nem értettek. Pedig nehéz helyzettel állottak szemközt. Délen a pátriárka és Carrarai Ferencz voltak diadalmas elleneseik, éjszakon a bajor herczegek lesték az alkalmat, hogy a tiroli grófságot elhalászszák. E körűlmények közt az lett volna a helyes eljárás, ha mentűl szorosabban csatlakoznak Magyarországhoz; ha sürgetik, hogy a házasság III. Albert herczeg és a magyar Erzsébet közt létre jőjjön.

Hanem az osztrák herczegek ezt nem tették és tért engedtek a császárnak, ki legott fölajánlá fiának, Venczelnek, a későbbi császárnak kezét Erzsébet herczegnő számára. És miután ajánlatát elfogadták, 1365 novemberben fényes kísérettel, melyben négy püspök és hat herczeg

* Mária és Zsigmond eljegyzésének történetéhez uj és igen fontos adalékkal szolgált KÁROLYI ÁRPÁD. (*Századok*, 1877. évf. 18—26. l.)

vőn részt, Budára ment, hogy személyesen kérje meg fia számára Erzsébet kezét, melyet meg is nyert azon fölhatalmazással, hogy Osztrák Alberttel ez ügyet intézze el.[1] Ez, úgy látszik, nem került nagy fáradságába, minthogy III. Albert nemcsak lemondott Erzsébetről, előbbi mátkájáról, hanem legott elvette a császár hasonnevű leányát, és fölmondotta a magyar királynak 1356 január 9-én tíz évre kötött, tehát épen lejárt szövetségét.

E meggondolatlan lépés a három szomszédos államnak: Magyar-, Cseh- és Osztrákországnak viszonyát egymáshoz teljesen átalakította: az osztrák herczegeknek, ha nem akartak a két szomszéd nagyhatalomtól elnyomatni, a császárhoz kellett szegődniök. Lajos magyar király kedvetlenűl oldotta föl őket Budán, 1366 február 25-én kelt levelével eddigi kötelezettségeik alól.[2]

Hanem azért a megszokott régi barátság nem hűlt el egészen közöttök. Daczára annak, hogy nem küzdöttek egy táborban, — láttuk, — mint igyekeztek tartományaikat különösen megoltalmazni a háború borzalmaitól. Azonban humanus igyekezeteikben nem osztoztak alattvalóik, legalább a németek nem, kik nem ritkán betörtek Magyarországba, hol a velök egy húron pendülő Fraknói grófokkal és más gonosz czimborákkal egyetértve, raboltak és pusztítottak. Lajos király, hogy a németek e szemtelenségét (insolentiam et proterviam) meggátolja, Kanizsai István zágrábi püspököt és testvérét Jánost bízta meg Soprony és Vas vármegyék védelmével.[3] Aztán pedig Sopronyban 1372 október 16-án írt levelökkel Lajos király, III. Albert és Lipót herczegek halálokig tartó oly kötésben egyeztek meg, mely szerint a határszéli villongásokat, rablásokat és az ököljog gyakorlatát megtiltották alatt-

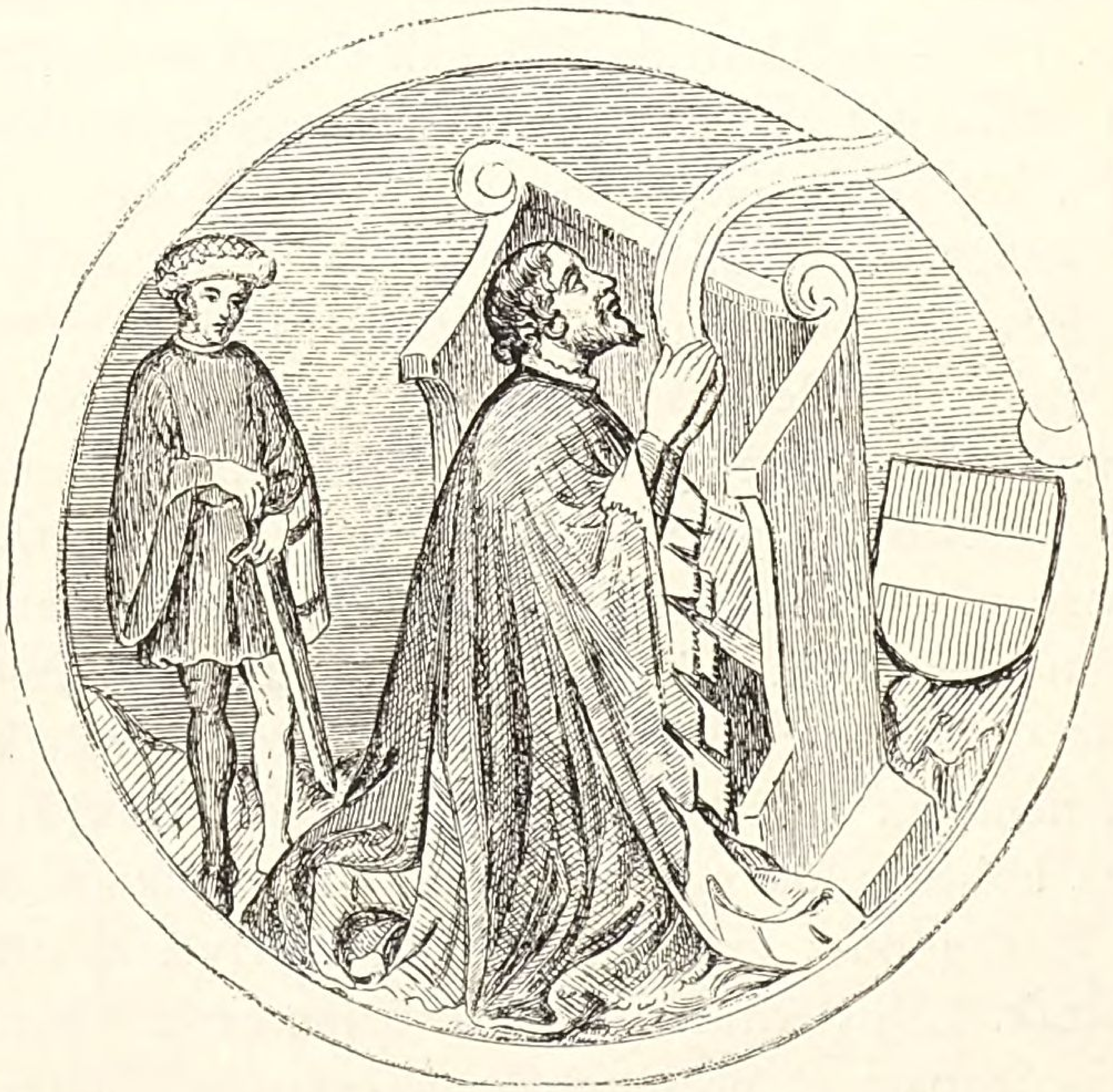
1 Kurz, Albr. III., I. köt. 2. sz. melléklet.

2 U. o. 3. sz. melléklet.

3 Lásd *Kanizsai István zágrábi püspök* czímű értekezésemet az 1891. évi Kath. Szemle 207. lapján.

valóiknak. Ha valakinek megtorolni valója volna, a németnek a magyar —, a magyarnak a német ellen, tegyen panaszt, hogy ügye megvizsgáltatván, magyar részről a nádor (grosser Graf) és a zágrábi püspök által elégtételt nyerjen. A szerződő felek kötelezték magokat, hogy minden efféle panasznak két hónap alatt végére járnak.*

Mind bensőbb lett a kölcsönös barátság, midőn az osztrák herczegek a Velencze ellen indítandó hadjáratban

137. VILMOS HERCZEG.

(melyről később) a magyar király szövetségébe léptek.** Mintegy e szövetkezés jutalmáúl és biztosításáúl szolgált, hogy Lajos király a három közől legkisebbik leányának, Hedvignek kezét, Lipót osztrák herczeg legidősb fiának, Vilmos herczegnek szánta. A tárgyalások erre nézve 1374-ben indúltak meg és augusztus 18-án addig értek,

* Kurz i. h. 22. melléklet.
** Datum et actum Vienne 1373 márczius 9. *Ugyanott*, 25. melléklet.

hogy Lipót herczeg fiát, Vilmost fölajánlotta Hedvig herczegasszony férjéűl, kinek védelmét az esetre, ha atyja előbb meghalna, (Lajos király ekkor már sokat nyavalgott) magára vette. Hasonló kötelezőt állított ki 1375 márcz. 4-én Lajos király, melyben kétszázezer aranyforintot biztosított leányának, mire az apró jegyeseket (Vilmos született 1370-ben, Hedvig 1371-ben) Demeter esztergami érsek a haimburgi plébánia-templomban összeadta, s a következő

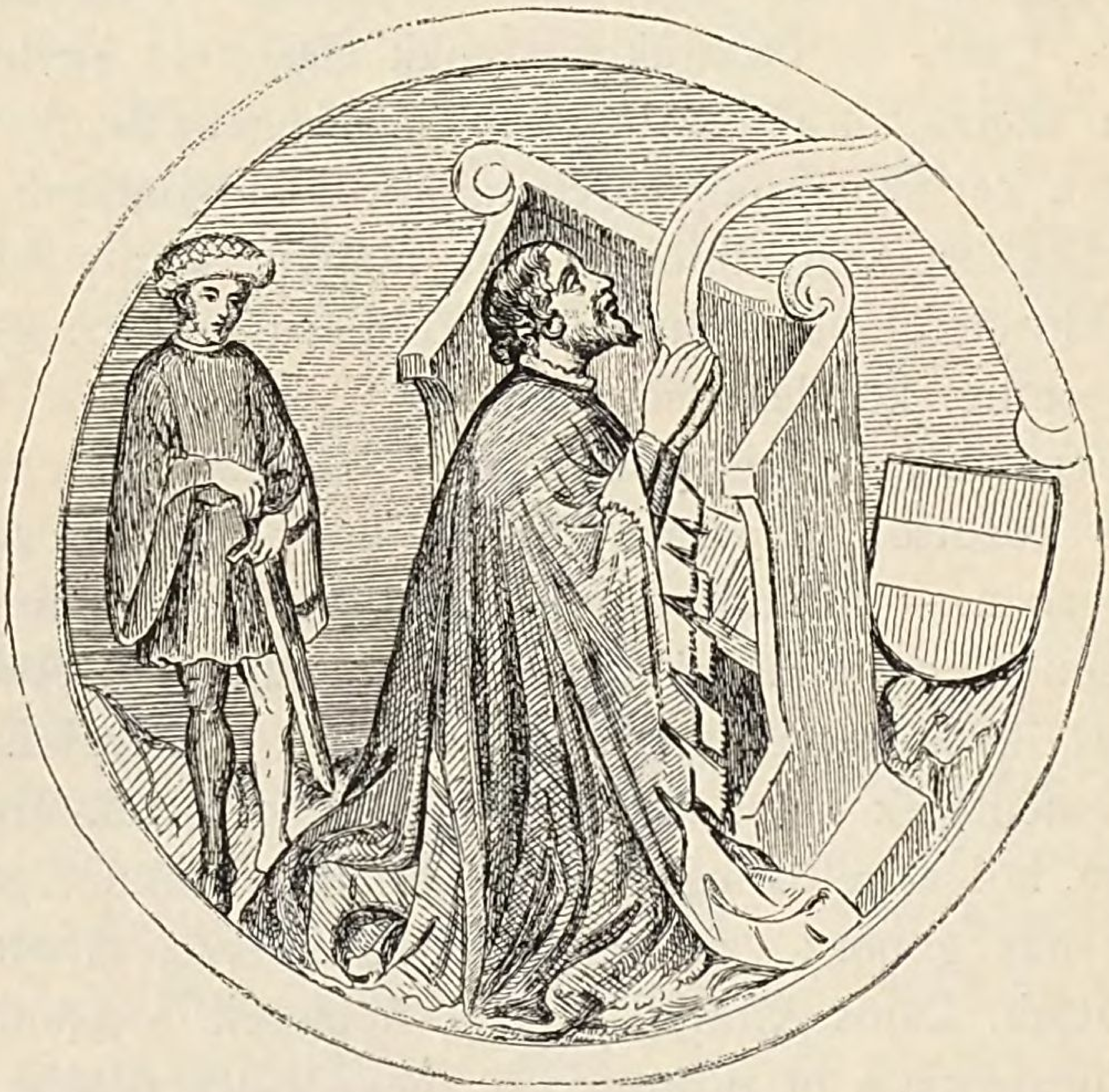

138. DURAZZOI JOHANNA.

éjjel együtt is háltak. A tényleges egybekelésnek pedig akkor kellett volna megtörténnie, ha Hedvig tizenkettődik életévét elérte. Még nagyobb biztonság kedveért Lajos magyar király e szövetséget az ország egyházi és világi nagyjaival és nagyobb városaival is megerősíttette. Sőt Lajos király halála után, 1385-ben Erzsébet anyakirályné, Mária királynő, Demeter esztergami bíboros, Alsáni Bálint pécsi püspök, Oppelni Ulászló herczeg és Garai Mik-

valóiknak. Ha valakinek megtorolni valója volna, a németnek a magyar —, a magyarnak a német ellen, tegyen panaszt, hogy ügye megvizsgáltatván, magyar részről a nádor (grosser Graf) és a zágrábi püspök által elégtételt nyerjen. A szerződő felek kötelezték magokat, hogy minden efféle panasznak két hónap alatt végére járnak.*

Mind bensőbb lett a kölcsönös barátság, midőn az osztrák herczegek a Velencze ellen indítandó hadjáratban

137. VILMOS HERCZEG.

(melyről később) a magyar király szövetségébe léptek.** Mintegy e szövetkezés jutalmáúl és biztosításáúl szolgált, hogy Lajos király a három közől legkisebbik leányának, Hedvignek kezét, Lipót osztrák herczeg legidősb fiának, Vilmos herczegnek szánta. A tárgyalások erre nézve 1374-ben indúltak meg és augusztus 18-án addig értek,

* KURZ i. h. 22. melléklet.

** Datum et actum Vienne 1373 márczius 9. *Ugyanott*, 25. melléklet.

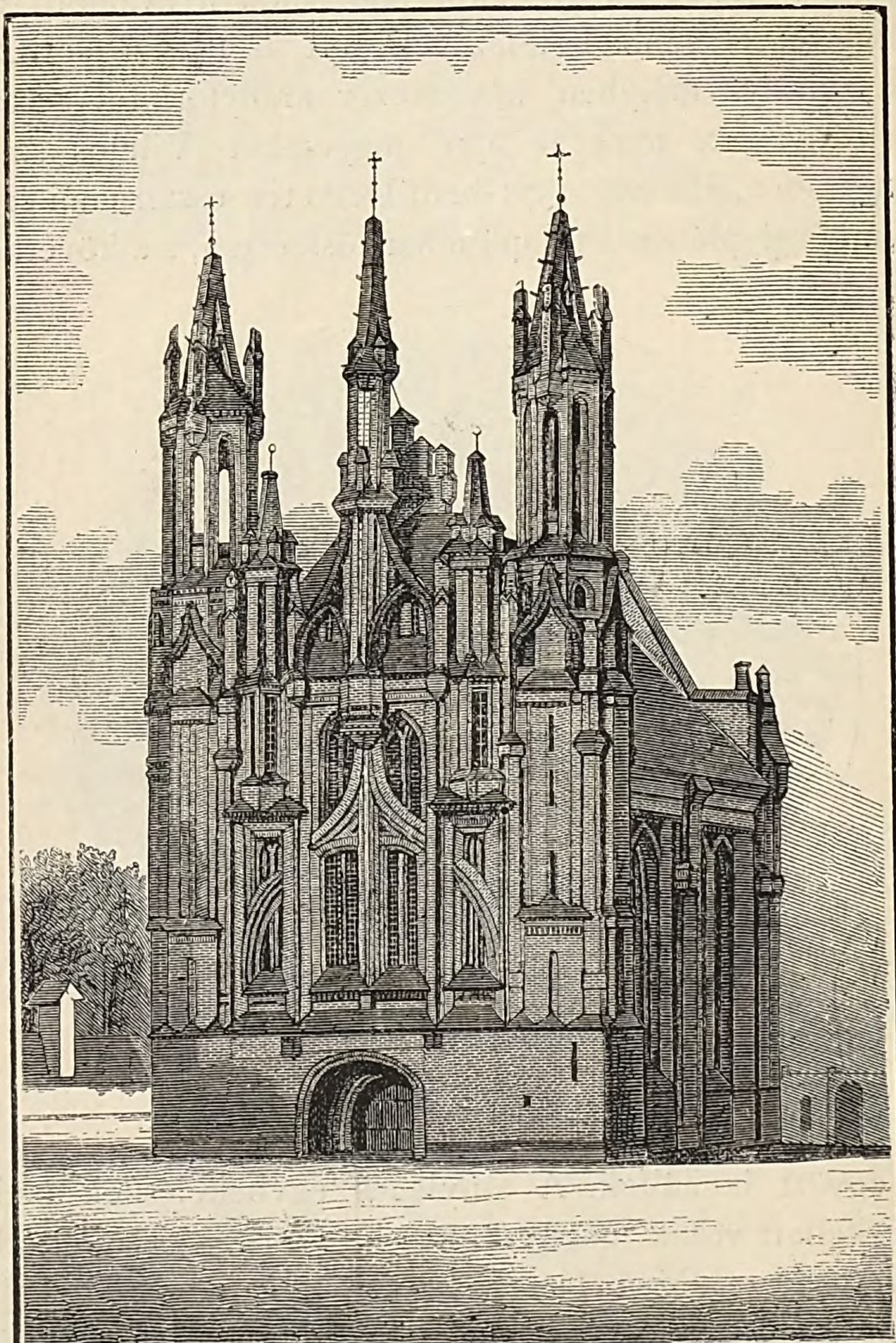
hogy Lipót herczeg fiát, Vilmost fölajánlotta Hedvig herczegasszony férjéűl, kinek védelmét az esetre, ha atyja előbb meghalna, (Lajos király ekkor már sokat nyavalgott) magára vette. Hasonló kötelezőt állított ki 1375 márcz. 4-én Lajos király, melyben kétszázezer aranyforintot biztosított leányának, mire az apró jegyeseket (Vilmos született 1370-ben, Hedvig 1371-ben) Demeter esztergami érsek a haimburgi plébánia-templomban összeadta, s a következő

138. DURAZZOI JOHANNA.

éjjel együtt is háltak. A tényleges egybekelésnek pedig akkor kellett volna megtörténnie, ha Hedvig tizenkettődik életévét elérte. Még nagyobb biztonság kedveért Lajos magyar király e szövetséget az ország egyházi és világi nagyjaival és nagyobb városaival is megerősíttette. Sőt Lajos király halála után, 1385-ben Erzsébet anyakirályné, Mária királynő, Demeter esztergami bíboros, Alsáni Bálint pécsi püspök, Oppelni Ulászló herczeg és Garai Mik-

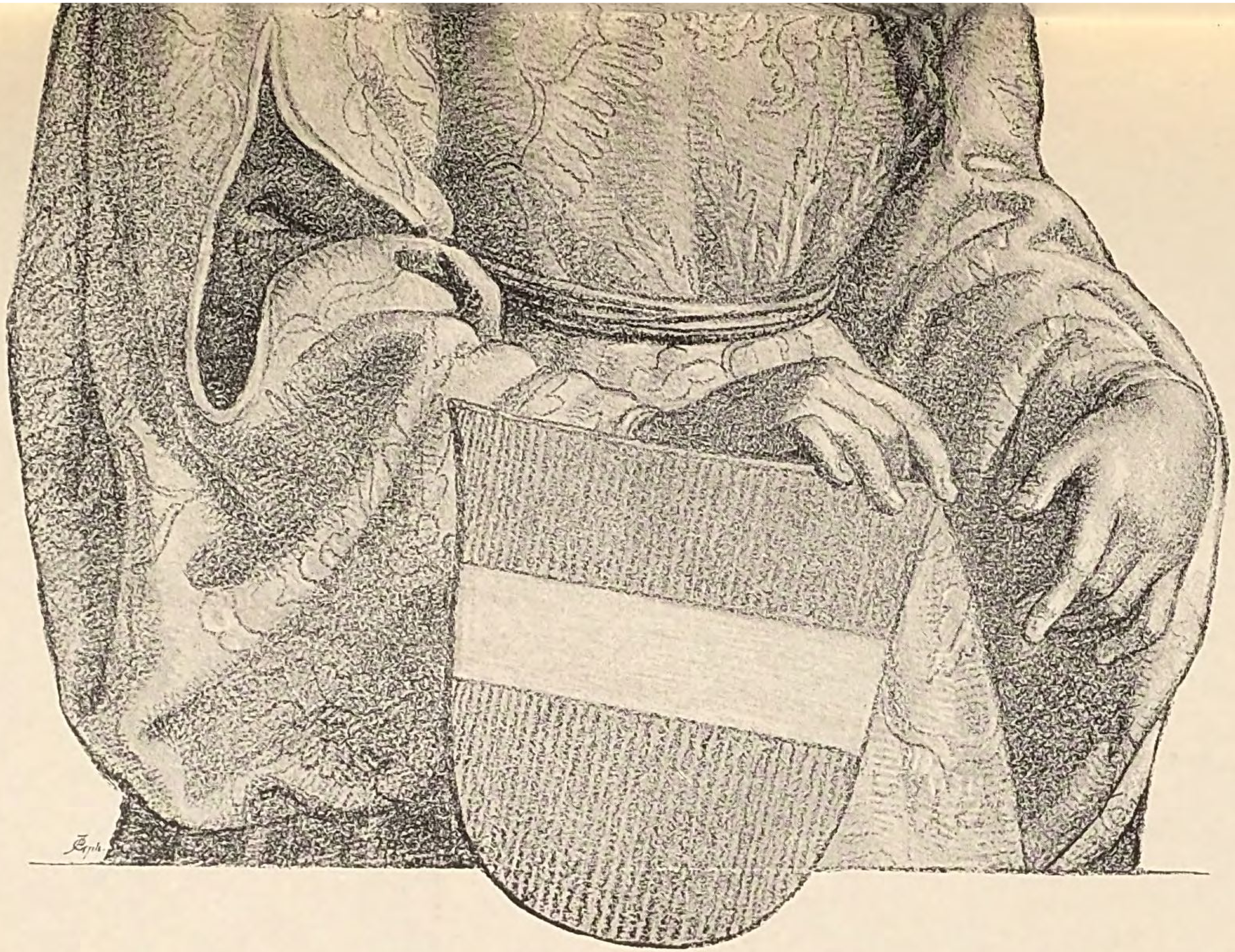
lós nádor újra megerősítették a Vilmos és Hedvig közt kötött házassági szövetséget, és fölhatalmazták a nevezett

139. SZ. ANNA TEMPLOMA VILNOBAN.

Ulászló herczeget, hogy az egybekelést augusztus 15-én befejeztesse. A mi, némelyek szerint, meg is történt. A ma-

II. VAGY CZOPFOS ALBERT, OSZTRÁK HERCZEG.

140. WLADYSLAW JAGIELLO ARCZKÉPE.

gyarok igen megszívelték Vilmos herczeget, ki mint Hedvig vőlegénye a budai királyi udvarban nevelkedett.

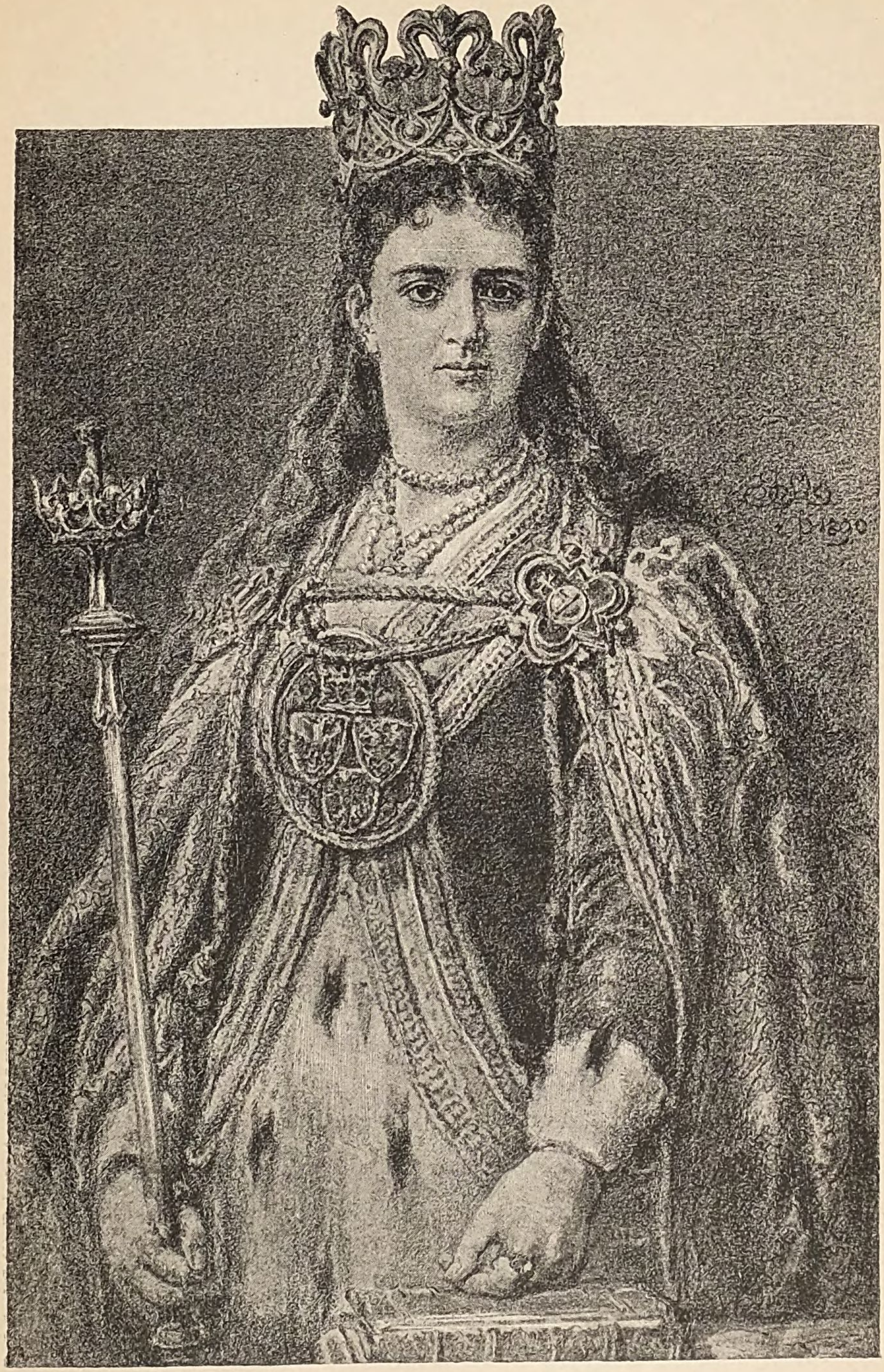
A Gondviselésnek még is úgy tetszett, hogy Hedvig Jagello Ulászló litvai fejedelemnek, aztán lengyel királynak legyen felesége, s ekkép mintegy a kereszténység apostola a pogány litvaiak közt.* Vilmos osztrák herczeg pedig Durazzoi (Kis) Károly leányát, utóbb II. Johanna nápolyi királynőt vette feleségül.

VII.

Megemlékeztünk már Fehér Ulászlóról, a hajdani gniewkowoi herczegről, ki utoljára Dijonban vonta meg magát a bence barátoknak zárdájában, hol immár tizennegyedik évét töltötte. Nyughatatlan nagy-lengyel uraktól értesült Kázmér király haláláról, kik miután izeneteik és leveleik által czélt nem értek, személyesen is eljöttek, hogy őt Kázmér trónja, vagy csak atyai öröke elfoglalására fölhívják. A könnyelmű herczeg** elhagyta tehát a megunt zárdát, és míg lengyel kíséretét előre küldé Baselbe, ő maga Avignonba ment, a pápát megkérendő, hogy őt szerzetesi fogadalma alól fölmentse. A pápa azonban elutasította őt kérelmével együtt, mire barátai költségén és tanácsára Budára jött, Lajos király udvarához, hogy ennek közbenjárásával érje czélját a szent-széknél. Budán nem fogadták ugyan tárt karokkal, mégis két esztendőnél tovább ott maradt. Végre Lajos király engedvén felesége kérelmének, újra elküldötte Ulászlót Avignonba XI. Gergely pápához, és vele küldötte törvénytudóját Bredenscheid Jánost, esedezvén, mentse föl a szent-szék a fehér

* *Anjouk. dipl. Eml.* III, 86. sz. — Fejér, CD. IX/V, 255. 376. IX/VII, 446. 622. X/I, 139. 141. 293. 294. X/II, 640. — Dlugosz, i. m. III, 344. 359.

** «Ut erat ad levitates, resque novandas natura præceps», mondja róla Dlugosz.

HEDWIG LENGYEL KIRÁLYNÉ.

herczeget szerzetesi kötelmei alól és engedje meg neki, hogy herczegségét ismét elfoglalhassa. A szent-szék azonban nem talált elégséges okot a királyi pár kérésének teljesítésére. Ily fölmentést csak akkor szokott adni, ha valamely pogány tartomány megtérése forogna kérdésben. De nem teszi a szent-szék, hogy fölmentse Fehér Ulászlót szerzetesi kötelmei alól, azért sem, mert a herczeg egyenesen a lengyel királyoktól származván, fölmentése következtében galibát okozhatna még Lajos fiainak, kiket — remélli s óhajtja a pápa — Isten majd még ad neki.*

Ulászló tehát visszatért a budai királyi udvarhoz. — Bizonyosan hallott egyet-mást a nagy-lengyel urak elégületlenségéről, mire egy napon eltűnt Budáról, és fölbukkant Kujaviában (1373), hol csakhamar pártja akadt. Néhány város és vár azonnal megnyitotta előtte kapuit, de ezek ép oly gyorsan el is pártoltak tőle, midőn a nagylengyel főkapitány Lajos király parancsára haddal indúlt ellene. Csak egy ütközetre kerűlt a sor; Ulászló elmenekűlt s egy évet a legnagyobb nyomorban töltött. 1375-ben azonban ismét előkerűlt és félelmessé tette magát rablásai, útonállásai és erőszakoskodásai által. Zlatoryát, a Visztula partján emelkedő rablófészket úgy megűlte, hogy onnét ki nem pörkölhették. E vár ostrománál a dobrzyni herczeg, a szintén Piast vérből eredő Kázmér oly súlyosan megsebesűlt, hogy ennek következtében nem sokára meghalt (1376 január). Elesége elfogyván, Ulászló végre mégis kényszerűlt kegyelemre megadni magát. Még ekkor is, hogy becsületét mentse, párbajra hívta a megszálló sereg egyik hadnagyát, Bartost. Hanem e párbaj is szomorúan végződött reá nézve. Megsebesűlve és összeroncsolva hozták Magyarországba unokahúgához, az ifjabb királynéhoz. Nagy Lajos nagylelkűen bánt el vele: megvette tőle örö-

* Theiner, Monum. Hung. II, 222. sz.

ködési jogait tízezer aranyforinton, és a szentmártoni «zsíros és hasas» apátságot adta neki.* Hanem itt sem maradt sokáig (1377—1379). Danzigba menekült a német lovagrendhez. Lajos király két tisztjét küldé utána a pénzzel, mely neki még kijárt. Ezt elfogadta, de nyugtát adni nem akart; hanem Lübeckbe futott, a honnét ellátogatott ismét Dijonba. Majd még előkerül egyszer, s akkor újra találkozunk vele.**

E zavarok arra bírták Erzsébet anyakirálynét, hogy Lengyelországból távozzék, és a kormányt erősebb kezekre bízza. Lajos király Dalmát- és Horvátország kormányával kínálta meg öreg, de még mindig uralomra vágyó anyját, és ő maga néhány hónapra Lengyelországba ment. De míg gyöngült egészsége a lengyel éghajlatot kevésbbé viselhette el, anyja visszakívánkozott kedves Krakójába.

Örömmel és nagy díszszel fogadták a visszatérőt, mert Krakónak az ő jelenléte fényt és pompát, jelentőséget és gazdagságot kölcsönzött. Egész Európa közvetlen érintkezésbe jutott a lengyel fővárossal. Követségek jöttek és mentek; mihez képest a leggazdagabb király anyja fényes udvart tartott, hol ünnepélyek, ének és zene mulattatá a fínom matrónát és vendégeit.

Megzavarták ez ünnepélyeket a litvaiak betörései, kik szokásos szerint nyílsebességgel ütöttek Lengyelországba, ott rabolván, fosztogatván, tűzzel-vassal pusztítottak. Ez alkalommal a Visztula mentén fölfelé haladva, csaknem Krakóig jöttek; hanem aztán martalékokkal visszasiettek, szétoszlottak, lápos és erdős sűrűikben elrejtőztek.

Még inkább megdöbbentette Erzsébetet a következő eset: Vásáros napon, 1376 deczember 7-én, e rémséges hírrel riasztották föl a várbelieket: «Gyilkolják a magya-

* «Abbatiam . . satis pinguem et ventrosam», mondja Dlugosz.

** *Archidiac. Gnezn.* Sommerbergnél, II, 108. 123. — DLUGOSZ, III, 347. 356. 358. 361. — CARO, II, 393.

rokat!» A királyné kíséretéből való nehány lovas viszályba keveredett egy-két szekér széna miatt a lengyelekkel. A viszály veszekedéssé fajúlt, s ez annyira elmérgesedett, hogy Kmyta Jaskó, a starost, szükségesnek látta fegyveres erővel közbe lépni, de szerencsétlenségére, minthogy egy magyar (?) katona nyila nyakába fúródott, lováról lebukott és szörnyet halt. Erre oly düh fogta el a lengyeleket, kivált a starost rokonait és csatlósait, hogy boszút lihegve estek bűnösre, bűntelenre, még a szállásaikon lévő magyarokat is lemészárolták. Pogány Mihály urat szobájából kivonszolták és meggyilkolták. Két magyar ifjút, a királyné kedves apródjait, menedéket adó gazdájok cselédjei ezüst öveiktől és ruháiktól megfosztották, aztán megölték. Azokat, kiket az asszonyok rejtettek el, az ablakon vetették ki. Százhatvan magyar veszett így el; de talán egy se maradt volna meg, ha a királyné be nem záratja a vár kapuit és lajtorjákat nem támasztat a falak alá a menekülők számára. Még a várba is nyilakat, gerelyeket vetettek utánok.

Ez iszonyú jelenet mindenkorra elvette Erzsébet kedvét tovább is Lengyelországban maradnia. Az elhúnyt Jaskó fiát kinevezte még starostnak, aztán mihelyt kíséretére nézve biztosan teheté, visszasietett fiához Budára és lemondott Lengyelország kormányáról.*

Nagy Lajos a történtekről értesűlvén, igen tekintélyes sereggel ment át a Kárpátokon azon kettős czélból, hogy a litvaiak vakmerőségét megfenyítse, aztán, hogy az ország kormányát más kezekre bízza. Különösen hűbéresének, Narynuntovicz György, belci várnagynak hűtelensége, keserítette el. A lengyel főpapokat is megkérte, küldjenek segítő csapatokat a hitetlenek ellen; de a főpapok megtagadták kérését, még kmetjeiknek (szabadosaiknak) sem

* Dlugosz, III, 369.

engedték meg, hogy a királyi sereghez csatlakozzanak. Ellenben a lengyel főurak hét zászlóaljat hoztak a királyi hadhoz.

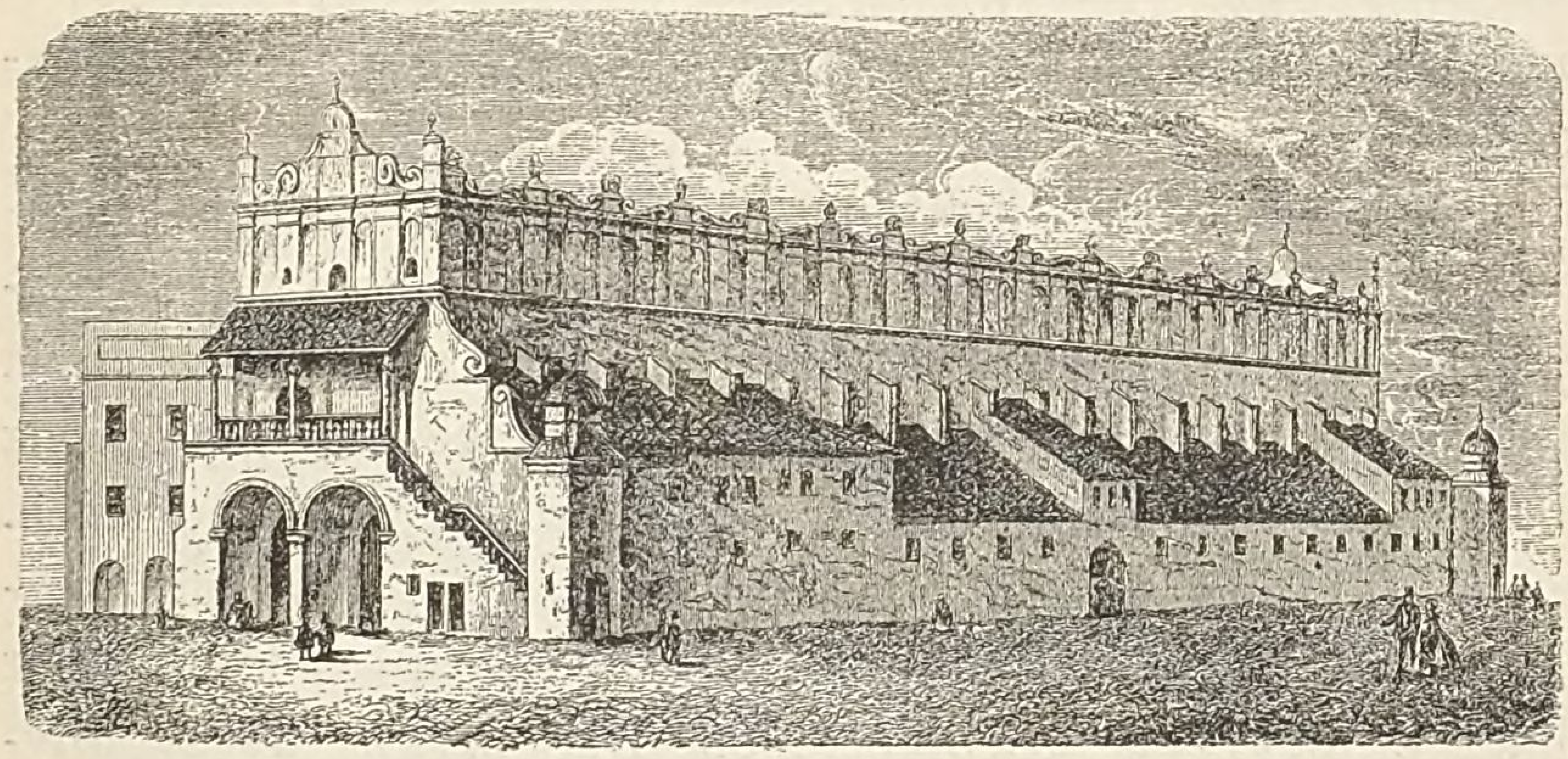
Seregét Lajos király két részre osztván, mialatt a lengyelek Chelm várát elfoglalták, ö maga magyarjaival Belcet ostromolta, melyet parancsnoka, Narynuntovicz György elvégre föladni kényszerűlt. Lajos király az elfoglalt várakat közvetlen a magyar koronához csatolta. Narynuntoviczot kegyelmébe fogadta, családostul Magyarországba hozta s itt látta el birtokkal. — Ugyanakkor a litvai királyi család több tagja (Koryatovicz és Lubart) meghódolt a magyar királynak, s önként átadták neki váraikat, magokat, feleségeiket és gyermekeiket. Lajos azonban kezökön hagyta (mint hűbért) váraikat, hanem gyermekeiket tuszokul Magyarországba küldötte.*

Sokkal nehezebb volt a király másik föladata: kormányzót találni Lengyelországnak anyja helyébe. A főbb nemesség csak a starostok (főispánok) uralmát óhajtá, a mint hogy később erre nézve czélt is ért. Ellenben az alsóbb rendű nemesség erőteljes kormány, a főurak garázdálkodásától őt megvédő szigorú törvénykezés után vágyakozott; főleg OPPELNI ULÁSZLÓ után, ki eddig Galicziában és Lodomeriában igen jótékonyan kormányzott. A kormányzó herczeg nemcsak a kereskedelmi útakat, melyeken a thorniak posztójukat és egyéb árúikat a Fekete tengerig levitték, tartotta jó rendben; hanem e tartományok termelő erejét fokozni, a polgárok jólétét városi szabadalmak osztogatásával emelni törekedett. A papság is kedvelte a czenstochovai egyház alapítóját a buzgóságért, melylyel a katholikus hitet Galicziában és Lodomeriában terjesztette, s a Lajos király által alapított, részben föl-

* *Chron. Livon.* (SS. rer. Pruss. II, 114.) — DLUGOSZ, III, 371. — ENGEL, Allg. Welthist. XLVIII, 609. — Lajos király hadát augusztus második felében indíthatta útnak. Szepember 8-án Belc vára előtt keltezett. (*Hazai Okmt.* I, 272.) Szept. 14-én Zemplénben, a lipóczi várban, 21-én Kassán, 30-án Budán tartózkodott. (Ráth.)

élesztett püspökségek ügyét rendezte. Ugyanőt óhajtották a városok is. Lajos király kinevezte tehát e derék embert, ki kormányra termettségét mint magyar nádor is kimutatta, helytartójának Lengyelországban.

Ulászló herczeg új állása nem volt irígylésre méltó. A pártokra szakadt és egymás ellen fenekedő főnemesség, ha arról volt szó, hogy ellenzéket képezzen a helytartó ellen, ritka egyetértésre jutott. Rosszalták a herczegben, «hogy csendes és békeszerető; hogy a földmíves és iparos népet pártolja; ellenben a nemességet és papságot

141. A KRAKÓI NAGY VÁSÁRCSARNOK.

gyűlöli.» Hogy-hogy? «Mert nemtelen fösvény szigorral mindenkitől megkövetelte, hogy szent Márton napjára két garasos telek-adóját megfizesse».

Ez ellenzékkel szemben Ulászlónak nem volt hatalma, ereje. A nagy-lengyel nemesek egymás ellen viseltek háborút. A papság a főurak erőszakoskodásairól és rablásairól fönhangon panaszkodott. A zavar tetőpontját érte. Küldöttség ment tehát Lajos királyhoz, kérvén őt, mozdítsa el helyéből Oppelni Ulászló herczeget, kit a kassai egyezmény megsértésével (?) nevezett ki kormányzójává és segítsen a bajon (1379). — Sajnos állapotok, hogy a legderekabb király, a legnemesebb ember kénytelen volt

vérző szívvel nézni, mint silányúl el legjobb szándéka a kivitelben. A lengyel történetírók, maga az elfogult Caro Jakab is elismeri, hogy Lajos király jellemét nem lehet felelősségre vonni. A baj abban rejlett, hogy lehetetlen volt két oly egyenlőtlen széken, mint a magyar és lengyel trón, egy időben helyet foglalni.

Lajos király indíttatva érezte magát Ulászló herczeget kárpótolni. A meghalt Kázmér, stettini és dobrzyni herczeg birtokait, valamint a Fehér Vladislavtól megváltott gniewkowi herczegséget adta neki hűbérűl. A masoviai herczegi ház, minthogy Oppelni Ulászló neje, Offka Ziemovitnak volt leánya, örömmel fogadta Lajos rendelkezését.[1]

Erzsébet özvegy királyné, Nagy Lajos édes anyja Budavárban 1380. évi deczember 29-én meghalt, és az általa alapított ó-budai zárdában eltakaríttatott.[2] Lajos király anyja halála után — úgy látszik — még kevésbbé igyekezett közvetlenűl befolyni a lengyel urak örökös veszekedéseibe. 1381 márczius 20-ára meghítta őket, hogy országuk kormányzásáról gondoskodjanak. Számos főpap és főúr jelent meg e meghívás következtében Budán, kik itt is folytatták viszályaikat.

A jobbak tanácsára kinevezte tehát Lajos király Lengyelország kormányzóinak: ZAVISZÁT a krakói püspököt, ennek atyját, DOBIESLAWot a krakói várnagyot és a nagylengyel Subini SEDZIVOJT, a kalisi nádort és krakói starostot, és e háromnak teljes hatalmat adott.[3]

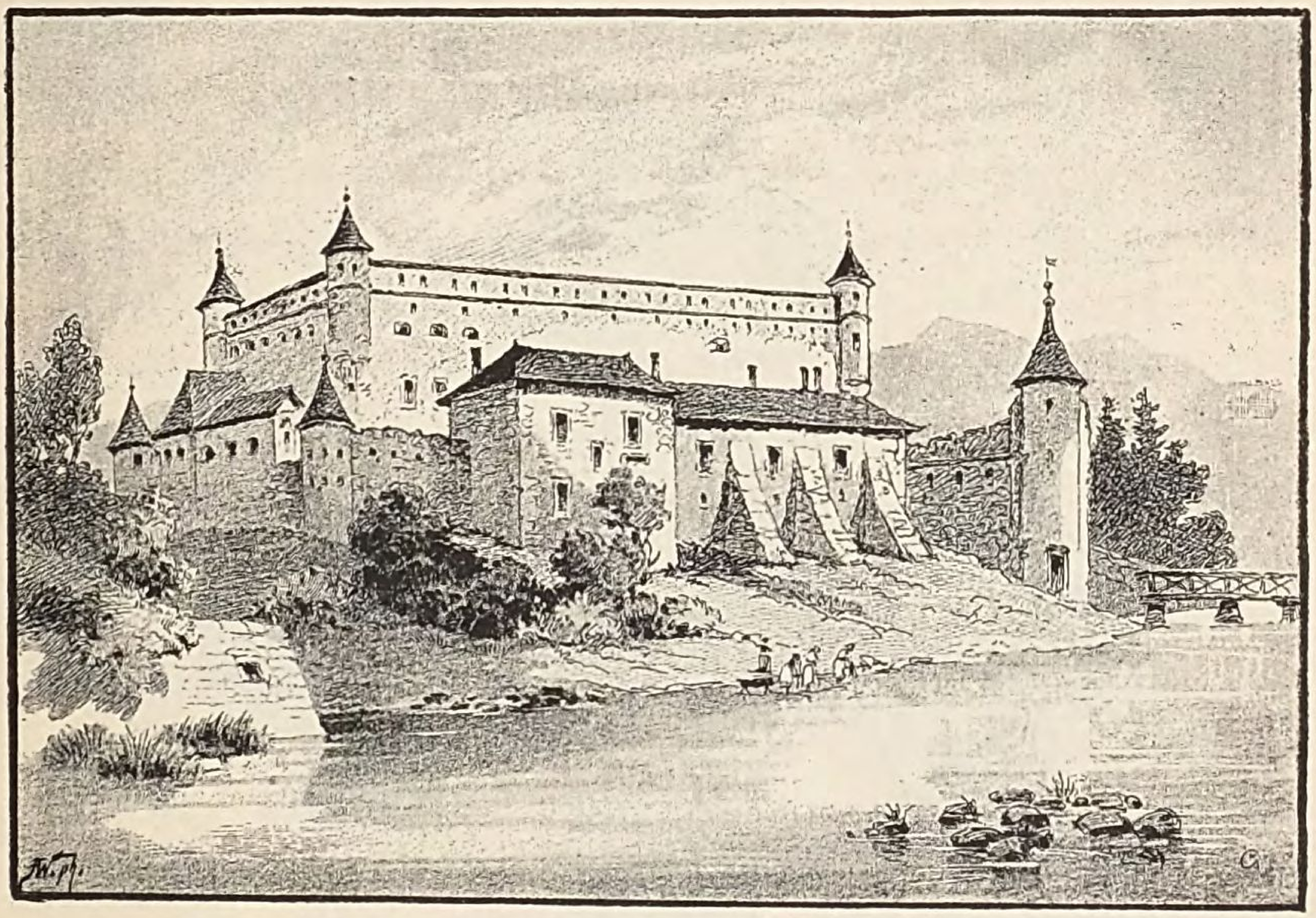
A lengyel viszonyok mind a mellett nem fordúltak jobbra. Fogalmunk lehet a lengyel urak féktelenségéről,

1 DLUGOSZ, III, 374. 376. — CARO, II, 407.

2 V. ö. *Memoriale Pauli de Paulo*, SCHWANDTNERnél III, 723. és KÓSA Collectanea (kézirat a sz. ferencziek pozsonyi könyvtárában) hol az áll, hogy Erzsébet királynő «in capella Corporis Christi magnifico fuit condita sepulchro». A Corporis Xpi kápolna a királyi kápolna volt; itt tehát valószínűleg csak a ravatalra volt helyezve a királynő teteme.

3 DLUGOSZ, III, 389.

ha olvassuk, hogy a Nalecz nemzetségéből származott Bartoss, hajdan kujáviai főkapitány, egy ötvenkilencz franczia lovagból álló csapatot, mely a német rend országába indúlt, elfogott és előbb szabadon nem bocsájtott, míg 27,000 márka váltságdíjat le nem fizettek neki. — Lajos király valószínűleg ama francziák panaszára hadat járatott Bartoss ellen, mely ennek jószágait elpusztította és őt hajlandóvá tette, hogy 18,000 forintért eladja a királynak rablóvárait,

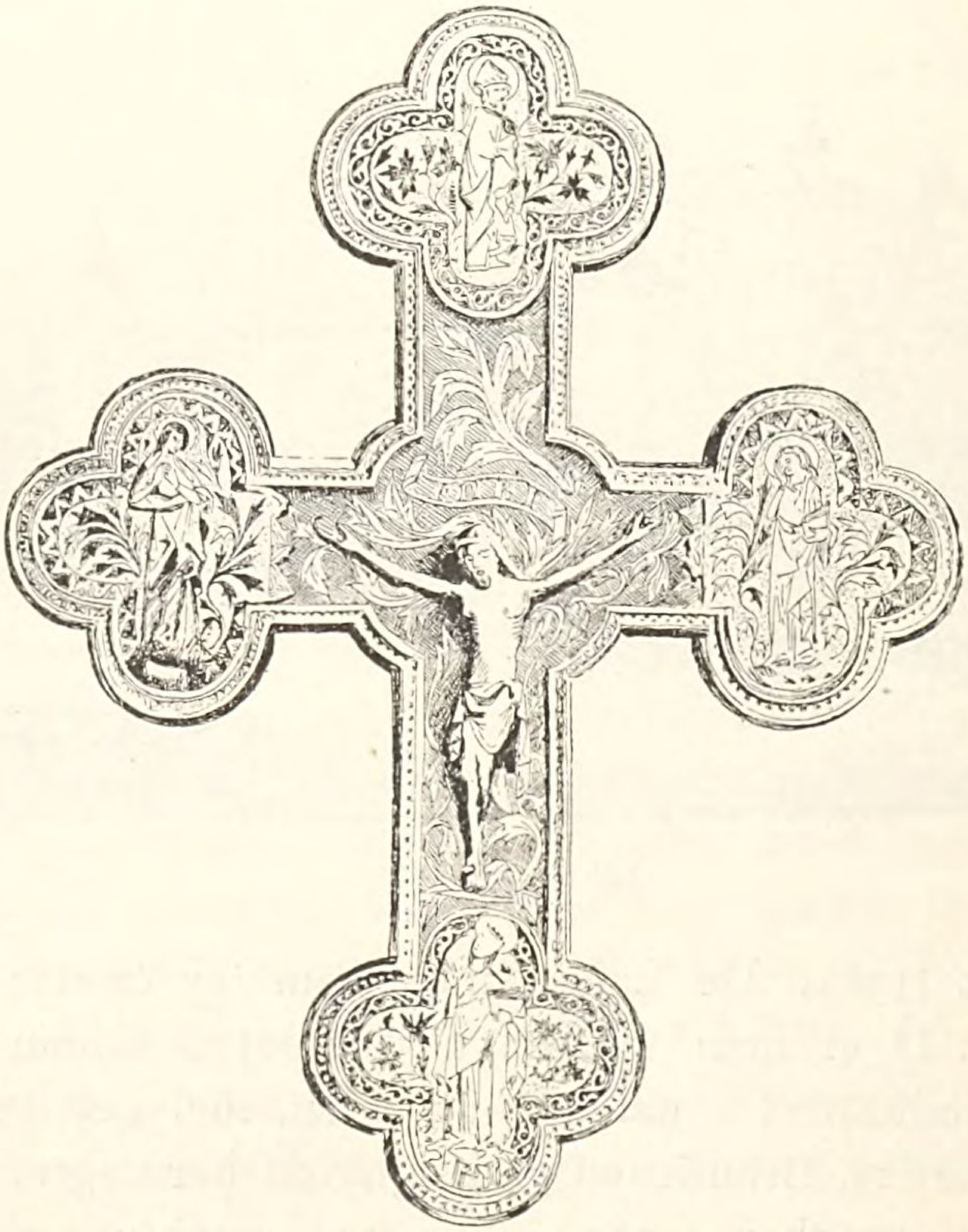
142. ZÓLYOM VÁRA.

birtokait. (1381.) De Lajos király nem így értette a megfenyítést. Ő el nem fogadta az ajánlatot, hanem új hadjáratot indíttatott a garázda úr ellen, melynek vezérletét leendő vejére, Brandenburgi Zsigmond herczegre, bízta.

Előbb azonban (1382 julius 25.) meghívta a lengyel főpapokat és főurakat Zólyomba, hogy Zsigmondnak, ki Kázmér király másodunokája volt, és leendő nejének, Máriának, Lajos király leányának meghódoljanak. A lengyel urak készséggel meghódoltak a tizennégy éves Zsig-

mondnak, ki aztán a gneznai érsek, Subini Sedzivoj és Domarat, Nagy-Lengyelország főkapitánya, védő szárnyai alatt Lengyelországba ment, hogy a lázadó Bartossal leszámoljon. Több várát elfoglalta már és épen főerősségét, Odolanow várát táborlotta körűl, midőn Lajos király halálának híre érkezék.*

* Dlugosz, III, 393. 413. összevetve Caroval.

143. RÉSZLET A SZEPES-IGLÓI TEMPLOM EREKLYETARTÓJÁRÓL.

HATODIK KÖNYV.

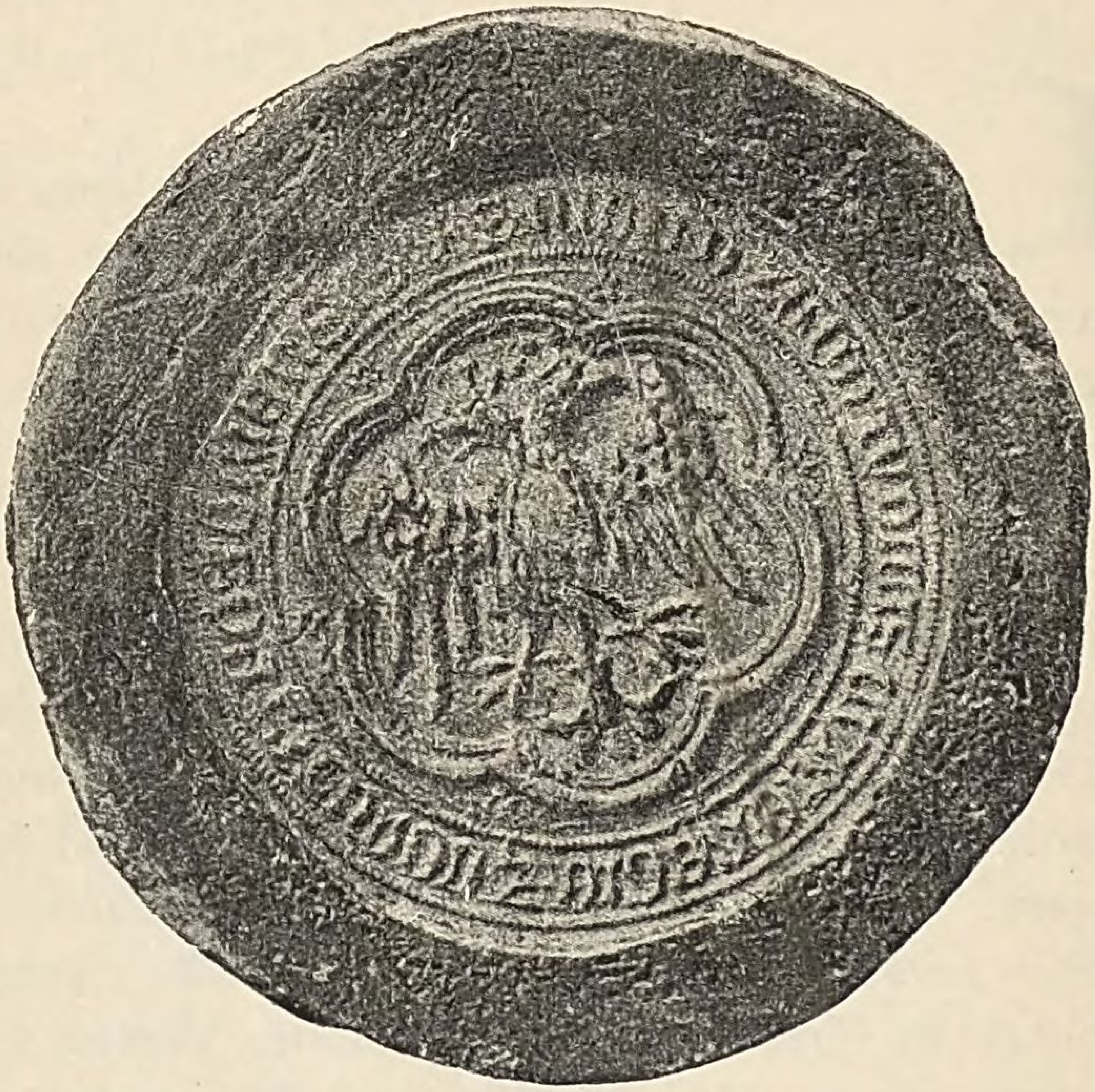
I.

A ZÁRAI 1358. évi békekötés, mely Velenczét Dalmácziától megfosztotta, s a tenger és a kereskedelem szabadságát hangoztatta, nyugtalansággal töltötte el a köztársaságot. Hogy a Balkán-félszigeten folytatott kereskedelme kikötőit, a dalmát városokat elvesztette; bennök új vetélytársakra bukkant, és monopoliuma az Ádrián naponkint csorbulást szenvedett: talán még elnyögte volna, jóllehet ezáltal balkarja bénult meg. Hajh, de nemcsak a magyar állammal kellett megosztania a kereskedelem áldásait! Ott volt Genova is, Velencze régi vetélytársa, melylyel való görcsös viaskodásban egy század óta vérrel festette a tengert; ott a még régibb ellenség, az aquiléjai patriarcha; továbbá az osztrák herczegek, kik a tengerhez tolakodtak és Triest lázadását szították; Verona és Padova urai, kik a többi apróbb, nagyobb szomszédokkal együtt a gazdag köztársaság rovására iparkodtak gyarapodni; ott végre mindazon tengerparti államok, a siciliai királyság, Ancona stb., melyek az Ádrián szabad hajókázást követeltek.

Legtöbben az érintettek közől az utóbbi háborúban részint szövetségesei valának a magyar királynak és segíték legyűrni Ádria jegyesét, tehát díjul követelték ez előnyöket; részint vérszemet kapva Velencze megaláztatásán, úgy nézték, rúghatnak egyet-egyet szent Márk megtépett, megernyedt oroszlánán.

Ezt, a lassú halált, a morzsánkénti megsemmisülést Velencze nem tűrhette! Ahol tehát anyagi erejéből nem telt, észszel, álnoksággal igyekezett segíteni magán.

Hogy ez úton nem egyszer összeütköztek az érdekelt felek, magától értetik. Már a békepontok végrehajtása sok kellemetlenséggel járt, és Szécsi Miklós bán, sőt a

145. SZÉCSI MIKLÓS PECSÉTJE.

király közbenjárását, sürgetéseit és türelmét sokszor igénylék. Velencze pedig ismét elővette régi csábító eszközeit: elégületlenséget szított, kedvezéseket adott előbbi híveinek, pénzt kölcsönzött nekik, polgárai közé vette föl őket, csakhogy meg ne szakítsa velök az összeköttetést.*

Még inkább kitűnt Velencze álnoksága azon rosszhiszemű értelmezésből, melyet az 1358. évi békekötés

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 399. 400. 402. 413. 414. 438. 440. 454. III, 87. stb. számok. — ÓVÁRY Regestái 86—89. számok.

egyik pontjának adott. E pont a szabad kereskedést czélozta. A magyar király megígérte, hogy Velencze alattvalóit szabadon engedi tartományában kereskedést űzni; viszont ugyanezt ígérte a velenczei doge. Mindkét okirat, a magyar és velenczei, megegyezett a szövegben, de a velenczei oly pontozást vett föl, mely ezen, a dolog természetéből folyó jogot a magyar alattvalókra kétségessé

148. MARCO CORNARO DOGE ARCZKÉPE.

tette.* Lajos király sürgette a hiba kijavítását, s hogy a vitás pontot kellőn értelmezzék; de a velenczei tanács úgy tett, mintha nem értené Lajos király követelésének horderejét. A gyakorlat azonban megmutatta, hogy igen nagyon érti.

A dalmaták kereskedelmi főczikke a só volt, melyet Velenczébe és még tovább szállították. A velenczeiek el-

* L. *Anjouk. dipl. Eml.* II, 504. és 516. lapok és 408. 416. 451. számok.

tiltották nekik e czikkel való kereskedést, mert — mondák — sójok úgy is bőven van. Sőt Padovával oly szerződést kötöttek, mely mellett Padova sóját Velenczétől és nem máshonnan vehette. A pápát pedig, kit az 1358. évi békekötés őreűl fogadtak el a felek, azzal nyugtatták meg, hogy e jogot réges régtől gyakorolják.[1] A dalmaták e károsításokra azzal feleltek, hogy közhírré tették: ne merjen réveikben sóval rakodott velenczei hajó kikötni, mert azt népestűl fölégetik. — Lajos király röstellette e tudtán kívül megesett dolgot és megígérte, hogy segít rajta.[2]

A velenczeiek azonban tovább mentek, és még inkább megszorították a kereskedést az Ádrián. Elvűl szabták, hogy minden, kereskedőt ért kár felett sehol másutt, hanem csak Velenczében történhetik a biráskodás;[3] elrendelték továbbá, hogy (az arany és ezüst kivételével) mindennemű fémek után, ha az Ádria bármely pontjáról velenczei hajókon kivitetnek, annyi vám és vitelbér fizetendő, mint a mennyit a Velenczéből kiindúlt hajók fizetnek;[4] végre hajókat küldöttek ki, melyek Cattaroban történt valamely sértésért elégtételt vegyenek, sőt Raguzát és Cattarot egyenesen eltiltották a Velenczével való kereskedéstől. Lajos királynak mind e visszaélések és hatalmaskodások ellen nem maradt más menedéke, mint a magyar állam kereskedőit Estei Miklósnak, Visconti Barnabásnak és Malatesta Galeottonak ajánlani.[5]

Lajos király e hosszútűrésének főoka — úgy véljük — abban rejlett, hogy gályái, melyekkel alattvalóit a tengeren megvédhette és Velencze túlkapásait megtorolhatta volna, nem valának; a signoria pedig sikerrel akadályozta, hogy a magyar állam tengeri hatalommá fejlődhessék.

1 Lucius, de regno Dalm. l. v, c. 1.

2 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 451. 466. 469. 470. sz.

3 Ugyanott III, 22. sz.

4 Ugyanott III, 30. sz.

5 Ugyanott III, 16, 22. 43. 47. 68. 77. 80. 81. 82. sz.

Hanem végre a magyar király türelmének nyaka szakadt s az ellenségeskedés lánggal tört ki, midőn Velencze Carrarai Ferenczet, Padova urát és Lajos szövetségesét ismételve megtámadta.

Emlékezhetünk reá, hogy Carrarai Ferencz a háborúban, melyet Nagy-Lajos Dalmátország visszafoglalása végett a velenczei köztársaság ellen folytatott, híven tartott Lajoshoz, ki őt az 1358. évi zárai békébe is bele foglalta. A köztársaság Ferencz úr e magaviseletét igen zokon vette, minthogy ez neki köszönhette első sorban, hogy Padova uraságához jutott. És most «a hálátlan» a köztársaság szárazföldi birtokát, Trevisót áhítá! — Hasztalan fáradt utóbb a Carrarai abban, hogy Velenczét más nézetre bírja: meglátogatta a lagunák városát, megvendégelte a patriciusokat, megújította a só beviteléről szóló szerződést: a signoria mindig kémkedő szemmel nézte és leste az alkalmat, hogy megfizethessen neki.

Ellenben Lajos király ünnepélyes esküvel és levélben biztosította Ferencz urat, hogy ha bármely okból megtámadnák, síkra száll mellette; még támadó hadjáratában is segíti, ha Ferencz úr az ő, a magyar király tudtával izen háborút.* Sőt jutalmúl — láttuk — neki adta Feltrét és Bellunot, melyeket IV. Károly császártól kapott.

Agg mondás: az ebnek, melyet el akarnak emészteni, veszett hírét költik. Velencze is arról vádolta Padovát, hogy a határszélt bolygatja s annak erőszakos kiigazítását határozta el. Lajos király azonban Siket (Surdus**) János váczi püspököt küldé Velenczébe, hogy az követelje Pa-

* Az okirat a *Hist. Cortusior.* végén MURATORInál, XII, 953. Kelt Budán, 1358 május 5.

** «Johannes Dominici Surdus vagy de Surdis de Placencia már 1349-ben mint piacenzai és császmai kanonok, Vásári Miklós megerősített nyitrai és postulált zágrábi püspök káplánja Magyarországon van; 1358-ban kalocsai prépost és 1363—1375-ig váczi püspök, Lajos király kincstartója. *(Clem. VI. Suppl.* a. VII. p. III. f. 210. et *Innoc. VI.* a. VI. f. 75. — FEJÉR, CD. IX/IV, 498. — *Hazai Okmt.* VII, 413.)

dova urától Sant-Ilario vidékét, mert ez nem tartozik a köztársaság területéhez; más újításokat se tegyen, minthogy a magyar király azokban, mikben Padovának igaza van, ezt el nem hagyja. (1363 junius?)[1] Velencze ugyan ez állítás ellenkezőjét firtatta, de — alkalmasb időre várt, mivel a pápa is Padova pártját fogta, és sürgette Lajost, intse meg az osztrák herczeget és Can grande della Scalát, ne szítsák a viszályt, mely a velenczei köztársaság és Padova közt izzik, és ne bonyolítsák a zavarokat, melyek veszélyessé válhatnak.[2] Később meg arra kérte XI. Gergely ugyancsak Lajos királyt: minthogy a velenczeiek fegyverrel fenyegetik Carrarai Ferenczet, ki a pápa szövetségese, mely háborútól, ha kitörne, nagy hátránya támadhatna Padovának úgy, mint az egyháznak, — járjon közben Lajos, hogy Velencze elfogadja a békét, vagy legalább két—három évre fegyverszünetet kössön.[3]

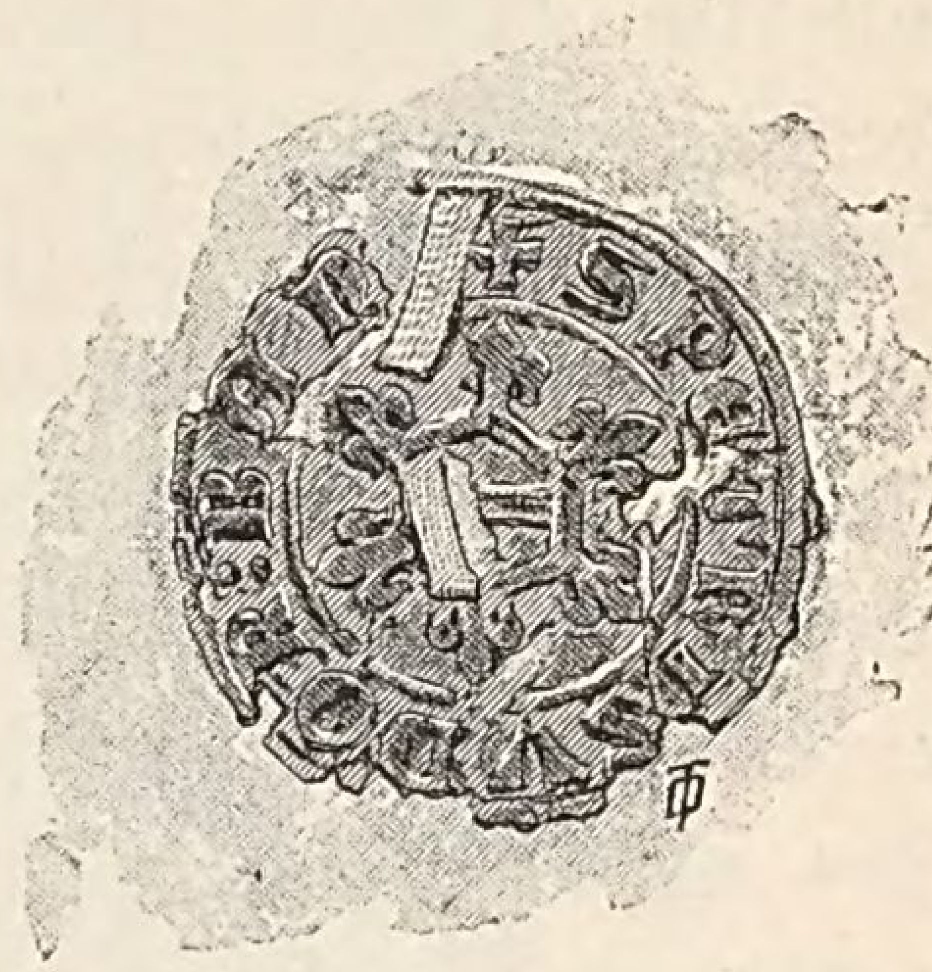
A magyar király Firenze és Pisa városok társaságában már előbb közbelépett a béke föntartása érdekében,[4] s ekkor, hogy a kinevezett határigazító bizottságok dolgozhassanak, két havi fegyverszünetet is kötöttek; de míg a velenczei bizottság újabb és újabb nehézségeket támasztott, a signoria e két hónapot fegyverkezésre fordította.

Az ellenségeskedés kitörvén, Padova ura fegyveres segítséget kért Lajostól. Velencze ugyan azzal fenyegetődzött, hogy erőszakot erőszakkal torol meg; de Lajos ezzel keveset törődvén, elsőben Laczkfi II. Istvánt, az erdélyi vajdát, a hasonnevű vajdának és nápolyi hősnek fiát kétezer lovassal Felső-Olaszországba küldötte, kiket Carrarai Ferencz San-Pietroban helyezett el, honnét Treviso ellen mívelkedének. Nemsokára aztán megjött az esztergami érsek is, ki akkor Telegdi Tamás vala, kétezer

1 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 435. sz.
2 THEINER, Monum. Hung. II, 233. sz.
3 THEINER, Monum. Hung. II, 243. sz.
4 *Anjouk. dipl. Eml.* III, 19. sz.

ötszáz lovassal. Előkelő urak számosan voltak a magyar csapatokban, kik közől azonban csupán nehányat említenek az olasz kútfők: Benedeket és Györgyöt, kikről úgy tudjuk, hogy amaz Hém, ez az Ákos nembeli Bebek; továbbá (Czudar) Pétert, ki ujabb csapattal érkezett, és Ubol grófot, nem valószínűtlen, a Kállayak közől valót, kiknél az Ubol (Ubaldus) név hagyományos volt.

Carrara még másként is remélt segíthetni magán. Orvgyilkosokat bérelt, hogy a velenczei tanács azon tagjait, kik ellene dolgoztak, lába elől eltétesse. Azonban, minthogy szándékát elárulták, az elkeseredés annál nagyobb lett. Velencze pedig minden felelősséget a magyar királyra hárított, kit semminemű szerződés által nem lehet megkötni, ha Olaszország vesztéről van szó.

146. CZUDAR PÉTER PECSÉTJE.

Lajos király e rágalommal szemben Visegrádon, 1373 február 7-én kelt manifestumot adott ki,* melyben közhírré tette, hogy tengeren és szárazon tör Velencze, e fölfuvalkodott város ellen, mely igaztalanúl támadott Padovára, a magyar király szövetségesére, jóllehet ő, a magyar király, számos követséget küldött békeszerzés végett és hogy a keresztények vére haszontalanúl ne folyjon, Velenczébe, de Velencze megátalkodott kevélységében. Kalózjogot ad tehát ellene minden ember fiának, és a meddig e háború tart, menedéket Velencze minden ellenségének Dalmátország réveiben, váraiban.

IV. Károly császár is ráírt a birodalmi olasz városok uraira, nevezet szerint Visconti Bernabosra és Galeazzora, mint milanoi helytartóira, hogy Lajos magyar király és

* *Anjouk. dipl. Eml.* III, 46. sz.

szövetségesei ellen ne fenekedjenek, mert ő, a császár, ezt semmi esetre sem fogja tűrni, annál kevésbbé elhagyni a magyar király pártját, minthogy ez jogosan indított háborút Velencze ellen.* — Az osztrák herczegeket, III. Albertet és Lipótot, kik eleinte Velenczéhez szitottak, szintén rábírta Lajos, hogy Padova részére álljanak, amiért ez Feltrét és Bellunot adta át nekik, mely városokra az osztrákok jogot tartottak.

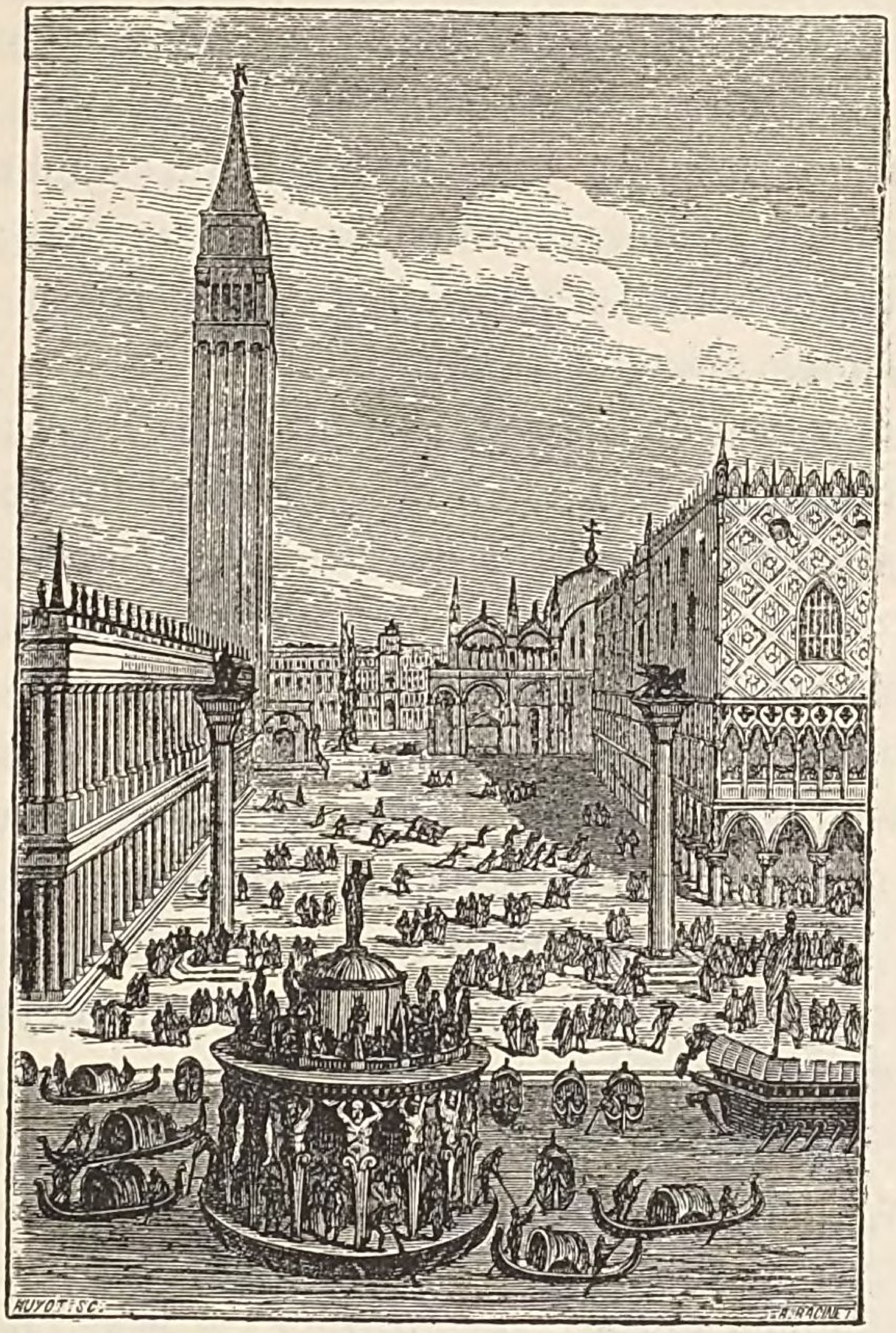
A háború tűzzel folyt. Carrarai Ferencz az új magyar segélyhad elé, melyet az esztergami érsek hozott, ment; azt, Sacilenél találkozván vele, a Piave-vonal védelmére indította. Mások (valószínűleg Czudar Péter ötszáz lovasával) Feltre, Belluno és Bassanonán át vették útjokat. Ütközetre kerűlt, mely a velenczeiek vereségével végződött; Gustiniani Tádé, Camino Gellért, a cenedai gróf, Risolini Azzo a velenczeiek vezérei egyebekkel fogságba kerűltek és foglyokúl Magyarországba küldettek. Több szerencsével harczolt Velencze a tengeren; de egészben véve ügyei oly gonoszúl állottak, hogy nem átallott ötezer törököt és morlákot fogadni zsoldjába.**

Treviso elfoglalását tűzték föladatokúl a Carrara hadai. A velenczeiek palánkokat (bastidákat) építettek Treviso védelmére; Carrara népei pedig ugyancsak bastidákkal elzárták amazok kimenő útját, úgy hogy a velenczeiek kénytelenek voltak egy új, harmadik bastidát építeni, hogy teljesen el ne rekesztessenek. E bastidákat megtámadni és szétrombolni, volt a carraraiak feladata. A magyarok is (noha számok megfogyott, amennyiben [Bebek] György és [Hém] Benedek időközben haza tértek csapataikkal) részt vettek e feladat megoldásában és első izben szerencsésen,

* *Anjouk. dipl. Eml.* III, 41. sz.

** A török segítséget Dandolo András folytatójának loyalis krónikája röstelli megemlíteni; ellenben a Chinazzo Danielé azzal mentegeti Velenczét, hogy ama törökök önkéntesen jöttek, «il quale volentieri li succorse per esser' egli nemico del Re d'Ungheria».

mert kiűzték a velenczéseket a bastidákból és lerombolták azokat. Ez alkalommal az ifjú Carrarai Ferencz oly hősiesen viselte magát, hogy megnyerte a vajdától a vitézkötést. De a második, 1373 junius 30-án intézett támadás annál szerencsétlenebbűl végződött. Ekkor már a törökök

147. A PIAZZETTA VELENCZÉBEN.

is részt vettek az ütközetben. A velenczeiek és törökök, kik gyalog harczoltak, a magyar lovasságot mocsaraknak szorították, honnét nem menekülhetvén, az ellenség kézi és számszeres* íjjaiból röpített nyilainak födetlen czéljáúl

* Számszeres (szerszámos) íjj a. m. Armrust, nyéllel és gépezettel ellátott íjj.

szolgáltak. Meg kellett magokat adniok. A Dandolo-féle krónika ezerre, Chinazzoé kétszázra és sok padovaira, meg más zsoldosra teszi a foglyok számát, kik közt valának István vajda, tizennégy (mások szerint harmincz, köztök a már említett Ubol gróf) magyar főúr. A zsoldosokat zsoldos módra, elvevén fegyvereiket, lovaikat, szabadon bocsátották. A magyarokat és padovaiakat ellenben elzárták, és pedig a főnemeseket a palazzo ducalenak amaz, ólakhoz hasonló sötét zárkáiba (in cameras palatii), melyeket maig is borzalommal szemlél az útas; a többieket a Giudecca alsó csűcsébe (ad oras s. Blasii). Fölváltva hat-hat nemes őrizte a vajdát.*

Hanem e szerencsétlenség annál kevésbbé törte volna meg a magyar szövetségben bízó Carrarai Ferenczet, minthogy Lajos király legott visszaküldötte (Bebek) Györgyöt ezerötszáz lovassal. De miután Velencze Ferencz úr testvérét, Carrara Marsiliust föllázította ellene; a Viscontiak pedig, immár nyílt szövetségesei Velenczének, oldalában fenyegették; Lajos király is a magyar fogoly urak rokonai unszolására sürgette Carrarai Ferenczet, kössön békét, amilyet tud, hogy a fogságban senyvedők megszabadulhassanak: csak ekkor hajlott a békére, melyet a pápa közbenjárásával 1373 szeptember 21-én megkötöttek.

A békeföltételek Padovára vajmi súlyosak voltak: százezer aranyat kellett fizetnie; a határkérdést Velencze saját előnyére döntötte el; a várakat, melyeket Padova határai védelmére épített, lerontották; a régi szerződések a só-monopoliumra nézve fönmaradtak; a velenczei kereskedők Padovában vámot nem fizettek; Marsilius visszakapta birtokait s azok jövedelmét elkölthette Velenczében; és, ami Padova urának leginkább fájhatott, egyetlen fiát Velenczébe kellett küldenie, hogy ott a nagy tanács

* *Anjouk. dipl. Eml.* III, 48. sz.

termében térdenállva kérjen bocsánatot a signoriától. Petrarca készitette a beszédet, melyet az ifjú vitéznek kellemetlen helyzetében el kellett mondania. «Kelj fel, — válaszolá neki a doge — s ezentúl ne vétkezzél se te, sem atyád.»[1] A foglyokat, természetes, kicserélték.

Nagy-Lajos király is háromszáz ezer forintra becsűlte kárát a Padovának adott hadi segély alkalmából, ide nem számítva azon harminczezer ló értékét, melyek akkor oda vesztek. — Kissé soknak tünhetik föl, hogy Lajos király harminczezerre becsli az oda veszett lovak számát. Hisz lehet nagyítás a számban: ez katona dolog. Azonban nem szabad figyelmen kívűl hagynunk, hogy minden magyar lovasnak azon kívűl, melyen ült, legalább még egy tartalék lova volt.[2]

E békekötésnek is, mint annyinak, nyomában új háború járt Velencze és Ausztria közt, minthogy Velencze némely helyeket, melyeket az osztrák herczegek Padovától kaptak, elkövetelt; az osztrák herczegek viszont háromszáz ezer arany kárpótlást kívántak Feltre, Belluno és más helyek visszaadásáért, melyeket Padova adott nekik. Ezen árt túlságosnak találta Velencze és kitiltotta a nevezett helyek lakóit területéről, mit Lipót herczeg akkora sértésnek vett, hogy négyezer emberével rajt' ütött Cenedán és Trevison. Ebből aztán kölcsönös pusztítás keletkezett, mígnem Lajos magyar király közbenjárására a felek (1376 november) másfél évre fegyverszünetet, — s ennek leforgása után a statusquo alapján békét kötöttek.[3]

1 Azokra nézve, miket a föntebbiekben még meg nem okoltunk l. Chronicon R. Caresini continuatio A. Danduli ap. Muratori XII, 344. et seqq.; továbbá: Cronaca D. Chinazzo della guerra di Chioza, ap. Muratori, XV, 765—8. hasáb.

2 *Anjouk. dipl. Eml.* III, 178. l. — M. Villani, l. VI. c. 54.

3 *Anjouk. dipl. Em* III, 123. sz. — A doge Miklós királyi udvari vitéznek, úgy látom: Tót Lőrinczfia Lőkös fiának, ez ügyben mutatott jóakaratáért két lepedőt s egy szép paplant, melyek a pápa számára készültek és két kordét (caratelli monouaxie) ajándékozott, igen kiemelvén okosságát, bölcseségét.

II.

Az iMÉNT vázolt hadjárat arról is nevezetes, mert a velenczések ebben használtak először ágyút, melyet a trevisoi krónika ekként ír le: «Ormótlan, öblös szájú vas szerszám az, mely hosszában ki van fúrva. E fúrt nyilásba gömbölyű követ, kén-, salétrom- és szénből készült port tesznek. Ha e port egy külön lyukon át meggyújtják, a kő oly erővel repűl kifelé, hogy fal ellent nem állhat neki. Közben pedig azt hinnéd, hogy mennydörgést hallasz». Ez uj találmány használata csakhamar általános lett; a hadi hajókat is vele kezdették fölszerelni.

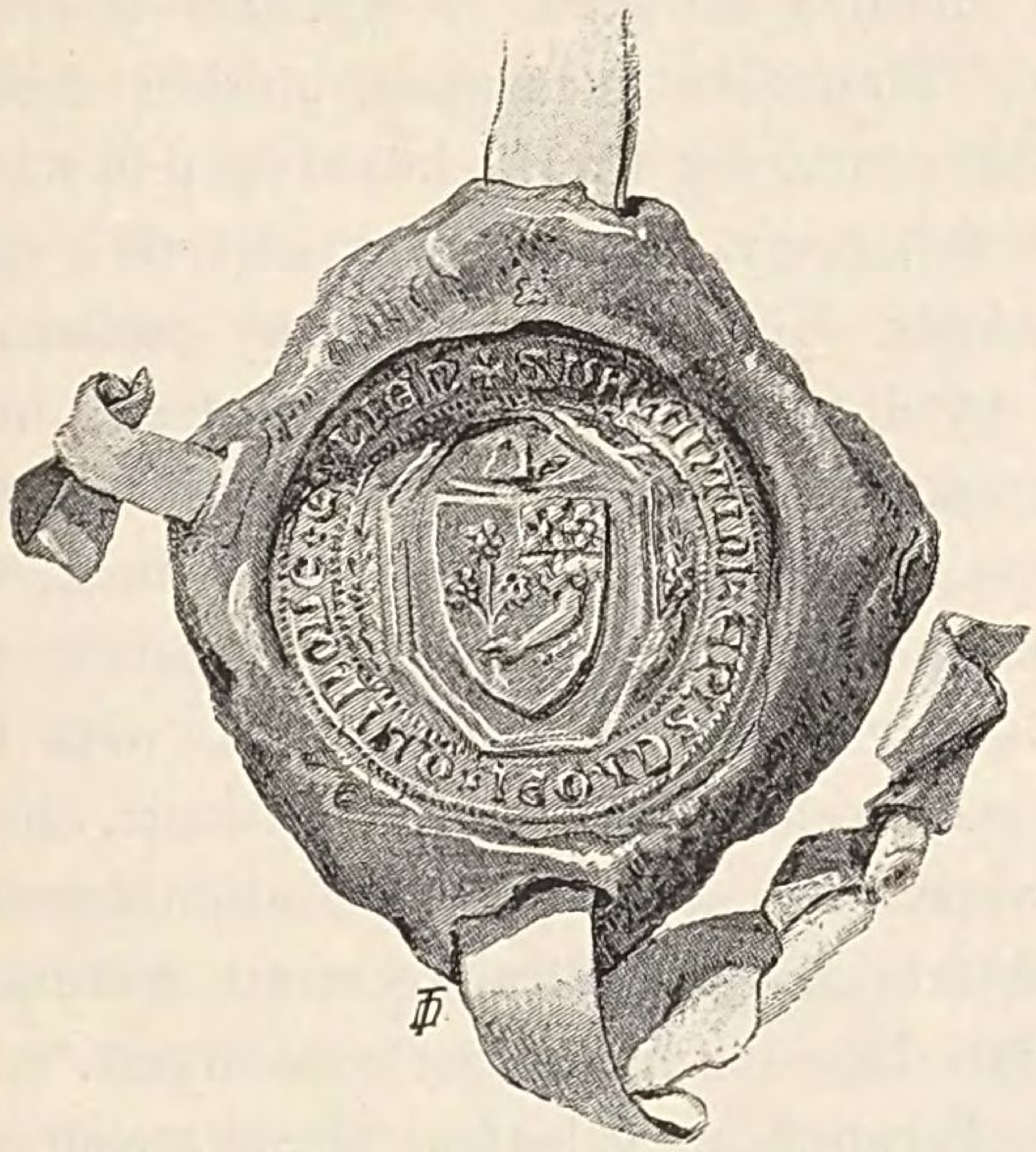
Hanem a béke nem sokáig tartott; háttérbe szorúlt az oly háború elől, mely csodálatunkat és részvétünket akaratlanúl felkölti. Velencze e kis terjedelmű és csekély népességű állam léteért küzd ellenségei egész sorával, miközben — nem látjuk honnan — oly jellemet és erőt fejt ki, mely díszére vált volna az őskori hős népeknek. És miután emberfölötti erőködései kimerítették anyagi minden tehetségét, hazafiságából, e legnemesb szenvedélyből merít uj erőt, hogy eszével győzzön azok felett, kik anyagi hatalmokkal szinte elborították.

Indító oka e háborúnak következő vala:

A velenczeiek, hogy kereskedésöknek a genovaiak által féltékenyen őrzött Fekete-tengerbe útat nyissanak, nagy pénzen megvették V. Jánostól, a konstantinápolyi császártól Tenedos szigetét. A genovaiak ezen, kereskedelmök ellen intézett merényt meggátolandók, kiszabadították Andronikost, V. János pártütő fiát, ki a genovaiak segélyével 1376 augusztus 12-én bevevén Konstantinápolyt és ott magát IV. Andronikus néven császárrá koronáztatván, Tenedost azonnal Genovának engedte át. Hanem a sziget

parancsnoka és népe hű maradván a régi, fia börtönében sanyargó császárhoz, átadta a szigetet Velencze gályáinak.

Hogy ebből háború keletkezik a két engesztelhetetlen köztársaság közt, előre tudható volt, amiért monnón szövetségesek után néztek. Kihez fordulhatott Genova nagyobb bizodalommal, mint Lajos magyar királyhoz, kinek neheztelését Velencze iránt jól ismerte. Lajos Genova mellett nyilatkozott, és példáját Padova ura követte, ki

149. ALSÁNI BÁLINT PÉCSI PÜSPÖK PECSÉTJE.

— úgy mondák — magyar fensőbbség alatt Velencze ura is szeretett volna lenni.

Padovába gyűltek aztán egybe a szövetségesek: a magyarok, padovaiak, veronaiak és az aquilejai patriarcha követei. A patriarcha zilált államában fönn nem tarthatta magát idegen oltalom nélkül, amiért 1376-ban ötven évre szóló védelmi szövetséget kötött a magyar királylyal. Így keveredett a velenczei háborúba, melynek következtében visszanyerni reméllette mind a helyeket, melyeket Velencze Istriában tőle elfoglalt vala.

Velencze, miután a háborút szintén elhatározá, és szövetséges társul a cyprusi királyon felül Visconti Bernabost megnyeré, elküldötte követeit Padovába és szövetséget ajánlott e város urának. Hanem Francesco di Carrara szemére vetette a tőle szenvedett méltatlanságokat és joga tudatában készebbnek nyilatkozott meghalni, mintsem hogy ellenségei rabszolgájaúl aljasuljon.

A magyar sereg ötezer lovassal már megérkezett volt 1378 junius 26-án Padovába, és a Carrarai épen arra készűlt, hogy Velenczére lecsapjon, midőn Alsáni Bálint, pécsi püspök, a magyar király követeképen azon parancscsal kereste föl, hogy még egyszer kísértsék meg a békés egyezkedés útját. Elment tehát nehány padovai úr Velenczébe, hol 1378 julius 14-én kijelentették, hogy ők ime újra békét ajánlanak; ha azonban czélt nem érnek, az összes szövetségesek nevében hadat izennek. A signoria, hogy — ha lehet — szétbontsa a magyarok és szövetségeseik közös ügyét, azt felelte: «Padova nem tud veszteg maradni, legyen tehát neki, amint kívánja, háborúja; de a magyar király nem adott okot az ellenségeskedésre», és követséget külde Budára fölvilágosítást kérendő. Hanem itt — úgy látszik — kihallgatást sem nyert.*

Carrarai Ferencz e válaszra tizenhatezer emberével, kiknek nagy részét a magyar segítő hadak tevék ki, megtámadta Mestrét és elzárt Velenczétől minden közlekedést. E jelre föltámadt Visconti is, és Verona urára, Padova barátjára küldötte zsoldos hadait; viszont a padovai háromezer magyarral pusztíttatta Brescia vidékét. Hasztalan hivatkozott Visconti, hogy hisz neki nem szándéka háborúba keveredni a magyar királylyal, mert Horváti János macsói bán, a magyar hadak vezére, azt válaszolta, hogy királya nem hagyja el szövetségeseit, kik közé Ve-

* *Anjouk. dipl. Eml.* III, 171. l.

rona is tartozik. Visconti tehát három hónapos fegyverszünetet kért és kapott, mely időt arra használta, hogy a genovai területet támadta meg, de szertelenűl visszaverték: Genova ekkor tekintélye zenithjét érte el.*

Így indúlt meg a háborúság a Terra fermán; mert tudni való, hogy az kezdetét a tengeren vette, valamint hogy a hadi hajókon feküdt mindvégig a döntő súly.

A Tiberis torkolatának közelében, a régi Antium előtt találkozott 1378 május 30. először a genovai és velenczei hajóhad. Ez utóbbi tizennégy gályából állott, melyek parancsnoka Pisani Viktor volt, míg a genovai tengernagy, Fiesco Lajos tíz gályát vezényelt. Iszonyú vihar dühöngött éppen akkor a tengeren, mely a harczot csaknem lehetetlenné tette. Végre Pisanit segítette győzelemre az orkán. A tíz genovai gálya közől csak négynek sikerűlt menekűlnie, az olasz félszigetet megkerűlnie és Zára kikötőjében ótalmat találnia. Ezek itt várták be a hazulról, Genovából küldött segítséget: mert Doria Lucián, az elfogott Fiesco utóda, az uj genovai tengernagy, csakhamar tizennégy, majd huszonkét gálya fölött parancsnokolt.

Pisani követte az elmenekűlt négy gályát Dalmácziába. Megtámadta Cattarót és hármas roham után megvette, azonképpen bánt el Sebenigoval, midőn hírét vevé, hogy a genovai hajóhad egy része a travi kikötőben horgonyoz. Gyorsan ide vitorlázott tehát, de csakhamar belátta, hogy e jól védett kikötőt el nem foglalhatja. Ellenben elfoglalta Arbet** és nehány ágyúgolyót küldött Zárába, melyek azonban kevés kárt okoztak.

* CHINAZZO i. h. 714. — CARESINI 442. — A magyar sereg (magna quantitus) vezéreűl Confortus Pulex *Samaritanus* Jánost nevezi. (Miért híja Horvátit igy? nem tudom), ki két főurral egész Monte-Belloig pusztította Visconti tartományát. E hadjárat augusztus második felében volt. Deczemberben újra 1300 magyar érkezett Della Scala segítségére kiknek vezére a magnus comes (nádor) et summus iudex nomine Jacobus Spanus (tehát Szepesi Jakab) volt, kik még nagyobb kárt okoztak a Viscontinak. (MURATORI, XIII, 1247.)

** *Anjouk. dipl. Eml.* III. 137. sz. ddo. 1378 november 6.

A signoria nem volt megelégedve míveleteivel, hanem utasította Trav ostroma folytatására, melyhez nehány uj gályát küldött. Pisani engedett; azonban második kísérlete Trav ellen, jóllehet legénységét éppen nem kímélte, csak oly eredménytelen maradt, mint az első.

Dalmácziában viszont igen izgatott hangulat keletkezett azon kegyetlenségek miatt, melyeket ott a velenczei hadak, kivált Cattaroban és Sebenigoban elkövettek. Azok is, kik eddig kelletlen fogtak fegyvert Velencze ellen, most erre igen hajlandók lettek, és elhatározták, hogy hét hajót szerelnek föl Velencze ellen.*

Közben a tél beköszöntött. A genovaiak a kedvező időt fegyerkezésre használták föl. Habár a velenczések hadjárata dúsabb volt eredményben, mert elvették ellenségeiktől Cattarot, Sebenigot és Arbét; de sokat szenvedett legénységöknek nyugalomra volt szüksége, melyet Pólában szánt számokra vezérök.

Az új erőhöz jutott genovaiak 1379 májusban léptek föl támadólag. Hogy a velenczéseket a pólai révből kicsalják, hajóik egy részével ingerkedtek velök, míg a többieket elrejtették. Pisani nem látta czélszerűnek, hogy a kihívást elfogadja; de kapitányai, ingerlékenyebbek mint ő, hangosan követelték a megütközést, melyet a signoria tiszttartói is sürgettek. A vezér vonakodva engedett ugyan, hanem aztán eltökélten rontott az ellenségre mintegy húsz hajójával; kiszemelte a maga számára a genovaiak admiralisa hajóját, hídat vetett reá, és mialatt Doria Lucián elesett, elfoglalta.

Vezérök halála, mely egyébkor lohasztólag szokott hatni, dühbe hozta a genovaiakat. Elrejtett gályáik e perczben jelentek meg a csatasorban, és nehány óra alatt tizenöt velenczei gályát kerítettek hatalmokba, ezerkilenczszáz em-

* *Anjouk. dipl. Eml.* III, 181. lap: a velenczei követek jelentése Oroszvárról 1379 junius 22.

bert, közöttök huszonnégy patriciust tettek fogolylyá. Pisani Parenzoba menekült hajóhada romjaival, honnét Velenczébe idézték, és a halálra ítéltet börtönre vetették.

Ha Doria Ambrus, ki a genovai hajók vezérletét ideiglenesen átvette, a pólai győzelem után egyenesen Velenczének tart, kardcsapás nélkül foglalta volna el e halálra rémült várost. De ezt elmulasztá; Doria Péter pedig, az új tengernagy, azt határozta, hogy hamarabb nem indúl Velencze ellen, míg összes hajóhada együtt nincs, és meg nem szabadította Cattarot, Sebenigot és Arbét az ellenségtől.[1]

III.

Hogy a pólai csapás után kissé fölocsudtak a velenczeiek, nyakra-főre városuk védelméről gondoskodtak, aztán pedig legott követeket küldének a magyar királyhoz, békéért esedezvén. E követek május 25-től julius 2-ig csaknem naponkint titkos jelentéseket írtak a dogénak, melyek igen érdekesek.

Contarini Zakariás és Priuli Jakab — így hítták e követeket — magyar födözet alatt indúltak el Trevisoból. Első dolguk volt Benedeket,[2] az olaszországi magyar hadak egyik vezérét és Jakab ispánt[3] megnyerniök. Útjokat azután Sacilén, Spilenbergán, Villachon és Magyar-Óváron át Budának vették, hol junius 12-én érkeztek meg Jakab ispán kíséretében. A király nem volt Budán, hanem két mérföldnyi távolságra fekvő magányában tartóz-

1 Chinazzo, 718. — Caresini, 446.

2 Ez, úgy hiszem, ismét a Hém Pál fia Benedek, ekkor pozsonyi ispán, kit közönségesen Hém vagy Hímfi Benedeknek nevezünk.

3 Ez meg *Szepesi* Jakab országbíró, helyesebben: Jakab, szepesi ispán és országbíró. E Jakab egyik őse a hasonnevű szepesi prépost és fölszentelt püspök († 1301) volt; fia, János pedig 1401-ben kalocsai érsek lett.

kodott. Kihallgatásukra kirendelte azonban Durazzoi Károly herczeget, a győri és váradi püspököt* és a nevezett Jakab ispánt. Hanem a követek inkább szerették volna, ha a király maga, vagy a királyné hallgatja ki őket. Hogy ez így megessék, Lajos mester, a barátok új generalisa, sokat fáradott, de czélt nem ért.

Junius 13-án, a vecsernye után, voltak első kihallgatáson. A velenczei követek ez alkalommal megtették bő-

156. SZEPESI JAKAB PECSÉTJE.

beszédű előterjesztésöket. Czéljok, tudniillik, az volt: húzni, halasztani a tárgyalást, míg a teljesen védtelen Velencze, mely 5—6 gályánál többel nem rendelkezett, kissé lélekzethez jut. Hanem a magyar urak ezt hamar észrevették és nyiltan kimondák: hagyják a fölösleges szószaporítást, drága idővesztegetést. A magyar királynak fontosabb dolga

* A győri püspök Vilmos volt; a váradi Deméndi László, az Olaszországból beszármazott Benedek orvosnak ivadéka.

van, mint hosszadalmasságaikat végig hallgatni, melynek czélja — úgy tetszik — nem egyéb a halogatásnál. A magyar ember a dolog velejét keresi; hanem ebbe a követek nem ereszkednek.

— De sőt — válaszolák a követek — hasonlókép gondolkozik a signoria is. Azonban ne csodálják az urak, ha mi csak átalánosságokban mozgunk, hisz küldőink azt sem tudják, mi oka, mi ürügye van a mostani háborúságnak? Mi ketten jártunk itt nem régen; volt akkor szerencsénk a királynéval, főpapokkal és főurakkal érintkeznünk, de azt még se tudhattuk meg: mi indította haragra a királyt Velencze ellen?

Felelt e beszédre a győri püspök, ki hangsúlyozta, hogy a király mindenek fölött vallásos és igazságos. Az egész világ tudja, hogy őt csak észszerű és igazságos okok indították a hadizenetre. És mielőtt ezt megtevé, bölcs és jámbor emberek tanácsát s az ország nagyjainak véleményét kikérte. Ellenben az út, melyen a követek elindúltak, a békekötés halogatására, nem pedig megszerzésére vezet. Egyébiránt előterjesztik ők kívánataikat a királynak, aztán válaszát is meghozzák.

Kilátás a békére tehát kevés volt. A firenzei követek, kik nyilván a velenczések ügyét törekedtek támogatni, szintén a háború folytatását jósolgatták. Azonképpen a budai udvarnál tartózkodó pápai követ is hasonló nézetet vallott.

A válasz, melyet a győri püspök hozott és Károly herczeg, valamint a többi, fönnevezett urak előtt előadott, megerősíté e gyanítást. Még azt is szemökre lobbantotta a velenczei követeknek, hogy színeskednek. Velenczében azt híresztelik, hogy a követség nem önszántából, hanem a magyar király meghívására indúlt útnak. Ajkukon hordják, de szívökből nem kívánják a békét, és ide csak kémlelődni, tapogatózni jöttek. Ellenben a király, Károly

herczeg és ők valamennyien a békét óhajtják. Ami a háború okait illeti, azokat majd elmondja Károly herczeg Olaszországban, hova nemsokára elindúl, mint a magyar hadak fővezére és a király meghatalmazottja. Most azért nem adják elő azokat, mert a király nem akarja saját házában megbántani vendégeit. Egyébkint, ha még más mondani valójok volna, a király szívesen meghallgatja őket. Azután biztos födözettel, Károly herczeggel vissza, haza indúlhatnak.

Jól tudták a velenczei követek az ellenségeskedés okát, mert (miként őszintén előadják jelentésökben) miután megkísérlettek minden útat és módot, hogy valamit megtudhassanak a király szándéka felől, de semmire sem mehettek; hacsak nem akartak visszatérni eredménytelenűl, mintha másért se voltak volna Budán, hanem csak a király üdvözletére; meg nehogy végkép megszakaszszák a tárgyalás fonalát: előhozakodtak a pagoi sóügygyel, melyről (tettetve magokat) azt állíták, hogy itt Budán értesűltek legelőbb. Szeretnék tudni a dolog mibenlétét, s a fölvilágosítást korán se vennék sértésnek; de sőt óhajtanák, ha itt folytatnának a béketárgyalások, mi az ország és király tekintélyével megegyezőbb lenne. Itt a királylyal könynyebben lehetne végezni, mint lám! Zárában is gyorsan megkötötték a békét.

Igen — felelték a magyar urak; — ha jókor, idején kívánták volna megtudni a király haragja okát, megtudhatták volna; de — tevék hozzá páldálódzva — száraz lábbal a király nem mehetett Velenczébe. Szövetkezett tehát barátaival, s ezek ügye úgy bele van szőve, fonva az övéibe, hogy azt kibontani belőle nem lehet.

Egyébiránt kéz alatt megkapták a háborúság okait és némely békepontokat a franciskanus generális által, kinek azokat a győri püspök adta át, de azt kellett mondania, hogy két alsóbb rendű tanácsostól szerezte.

E pontok a következők: A Padova ellen indított hadjáratban nem tartották meg a velenczeiek az 1358-ki békekötés azon kikötését, mely szerint a vitás ügyek a pápa békebírói ítéletére bizandók. Ennek következtében a magyar királynak részt kellett vennie a velencze-padovai (1373. évi) hadjáratban, mi nagy költséggel járt. Padova ura is tetemes kárt szenvedett e háborúban. Nem csekély kárt vallott a magyar király abban is, hogy a velenczeiek nem engedték a pagoi (dalmát) sót kikötőikbe és azokon átbocsátani. Kártérítést követel a király cattaroi és sebenigoi alattvalói számára (a károkért, melyeket Pisani az imént okozott nekik). Követeli jelen hadi költségei megtérítését is. Végűl elégtételt kér a követein elkövetett sérelmekért.

A velenczei követek a tárgyalást e pontok fölött még az napon megkezdették a magyar meghatalmazottakkal, kikhez Czudar Péter tótországi bán, a főbbek egyike is járult.

Dicsekesznek dogejoknak, hogy kimerítették ékesszólásuk tárházát a köztársaság érdekei védelmében. De kárba veszett fáradságuk, mert «a magyarok, mint afféle durva és míveletlen emberek» nem is hallgattak érvelésökre, azt semmibe se vették, levén egyedüli argumentumok a kard és íjj. «Miután pedig tapasztaltuk, hogy feleleteink nem tetszettek a magyaroknak, s hogy a béketárgyalásokat Olaszországban akarják folytatni, ami érdekeink ellen lenne, azt az engedményt tettük nekik, hogy ami a só-ügyet illeti, jól van, majd találunk oly módot kiegyenlítésére, mely a király úrnak tetszeni fog. Padovára nézve is kijelentettük, hogy ezt a kérdést is a király megelégedésére fogjuk megoldani.» Hanem mind ez engedményeik mellett is úgy látták a követek, kevés remény volt a békekötéshez, főleg azért, mert a genovaiak és padovaiak ellene voltak, kivált ez utóbbiak egyenesen kimondották,

hogy nem kell nekik a béke. «Pedig ezek, sajnos, nagy tekintélylyel bírnak a királyi udvarnál.»

Junius 17-dikén a királyi jegyző meghítta a velenczei követeket ünnepélyes kihallgatásra a királyhoz. Az előszobában mondá már nekik a győri püspök Károly herczeg és Jakab ispán jelenlétében, hogy a királyi tanács határozatához képest a béketárgyalások a helyszínén, Velencze közelében történjenek. Ez — elgondolható — nagyon bántotta a velenczéseket, és el nem fojthatták a megjegyzést, hogy eltekintve a király méltóságától, melylyel egyezőbb, ha Budán tárgyaltatnék a béke, ők főleg azért óhajtanák az alkudozások megkezdését itt, mivel az igazságos király jelenlétében nem merne Genova és Padova igaztalan, vagy túlhajtott követelésekkel előállani, vagy ha merészelne, a király azokat kellően leszállítaná. Az nem volna baj, hogy a szövetségesek követeinek nincsenek kellő meghatalmazásaik, minthogy azokat be lehet várni. De szegények csak falra hánytak borsót. A padovaiak és genovaiak azzal biztatták a királyt és tanácsát, hogy vessék ki őket a király szövetségéből, ha szeptember végeig át nem szolgáltatják a magyar királynak Velenczét: szerintök e város végét járja; nincs már se pénze, se katonája, se elesége, semmije.

Közben sokan gyülekezének a főurak közől az előszobába, mire mindnyájan a terembe, a király színe elé bocsájtatának.

A velenczei követek előléptek és a legalázatosabb, legengesztelőbb hangon adták elő követségök tárgyát. Nagy-Lajos feszült figyelemmel hallgatta őket végig. A választ Vilmos győri püspök adá a király és a főurak jelenlétében. Azt mondá, hogy ura, királya az ország tanácsa meghallgatásával Károly durazzoi herczeget küldi Olaszországba teljes hatalommal döntendő a háború és béke fölött, és elrendelte, hogy szövetségesei is küldjenek meghatalma-

zottakat a tárgyalásokhoz. Ő Felsége a király, amennyiben rajta áll, hajlandó szövetségesei joga és tisztessége föntartásával békét kötni. — Aztán a király elbocsájtotta a követeket, kik — mint mondá — teljes biztossággal utazhatnak haza.

Jóllehet immár elbocsátották a velenczei követeket, ezek a két királynénál és minden egyéb jóakarójoknál még mindig azon fáradoztak, hogy a béketárgyalások ne olasz földön, hanem Budán legyenek. Ideig-óráig úgy látszott, mintha czélt érnének. Visegrádról azt írta Lajos király, hogy hát kezdjék meg Budán a tárgyalásokat, és amennyiben a szövetségesek megbizottjainak nincsenek elégséges meghatalmazásaik, küldjenek utánok. Azonban már junius 21-én magához hívatta Károly durazzoi herczeg a velenczei követeket, és levelet mutatott nekik a királytól, mely elrendeli, hogy a követ urak térjenek haza. Augusztus elején Sacilébe érkezik a herczeg s a többi főurak; akkor majd tárgyalnak a béke iránt.

Elindúltak tehát szomorúan Oroszvárig magyar, innen osztrák födözet alatt haza felé.*

A kép, melyet a velenczei követi jelentés elénk tár, pompás. A budai királyi udvarban egyidejűleg ott találjuk a pápai, firenzei, genovai, velenczei és padovai követségeket. Lajos és magyar tanácsosai határoznak Olaszország, Európa sorsa fölött. Mert nemcsak Velenczéről van itt szó, hanem Nápolyról is, mely iránt a pápai követ érdeklődik, s ettől a kérdéstől függ — mint látni fogjuk — az egész keresztény világ nyugalma. A velenczei követek ujságolják, hogy Czudar Péter szlavon bán és más urak ezer lándzsással szállanak táborba, hogy onnét Apuliába indúljanak. A velenczei követek ezt ugyan még nem hiszik, de nem sokára meg fognak győződni a hír valósá-

* *Anjouk. dipl. Eml.* III, 141. sz.

gáról, mert Lajos barát értesíti a doget az ügyek állásáról, és a doge fölhasználja az adott viszonyokat, fölhasználja Velencze megmentésére.

E fény és hatalom mögött azonban megérzik, hogy Lajos ereje időnek előtte hanyatlik. Alighanem bölcs elhatározás volt a béketárgyalásokat meg nem indítani, míg a genovai és padovai hadak a csapást, melyet Velenczére mértek, rá nem sújtották, s ekkorra legjobb volt kéznél lenni, közel Velenczéhez, hogy gyorsan meg lehessen kötni az előnyös békét az elkábult és még föl nem ocsúdott signoriával... De a habozás a király elhatározásában különböző irányú befolyást tételez föl, s ha nem is találuuk két pártot, melyek egymás ellen agyarkodnak; az ármánynak, hazugságnak és megvesztegetésnek világos nyomaira akadunk.

Lajos király már hanyatlik... Hogy a csaták zajába nem kívánkozik, az föltünést nem kelt, hisz az ötvenet már meghaladták életkora évei és nem ritkán nyavalygó teste* gondos ápolást igényelt; de hogy a fontos béketárgyalások vezetését, melyek ha kellő erélylyel és becsületességgel vitetnek, uralkodása legfényesebb eredményét alkotják vala, a legbiztosabb kézből, a saját kezéből kiadja: az kétségtelen jele Lajos ernyedésének, mely — mit hazánk érdekében eléggé sajnálni nem lehet — igen korán mutatkozott a nagy férfiúban.

* «Variis involutus aegritudinibus», úgymond DLUGOSS (III, 398.). Ismerjük több orvosát, kikről l. FEKETE Lajos értekezését a Századok 1874. évfolyamában. Fekete azonban nem emlékézik RADLICZA János, krakói kanonokról, ki francziaországban, Montpellierben (in Monte Pessulano, hol mind e napig híres orvosi fakultás van) tanult, és a franczia király által küldetett a beteges magyar királyhoz. Radlicza lengyel nemzetségből, quæ galeam nauticam... defert pro insigni, származott. Lajos király utóbb megválasztatta krakói püspöknek és megtette Lengyelország kanczellárjának e jeles férfiút.

IV.

Míg a béketárgyalások, melyek érdeklődésünket ismét teljes mértékben igénylendik, augusztus elején megindúlnak, addig nézzünk körűl a csatatereken. A szárazföldi csatatérről kevés érdekest, még kevesebb változatost jelenthetünk. A dolog természete hozta ezt így magával. Az összes hadviselő felek közűl egyedűl a magyar királynak voltak saját hadai; a többi részvevő államnak nem volt, vagy csak igen csekély nemzeti hadserege. Ezek zsoldos csapatokat szerződtettek, melyek kalandorok vezérlete alatt állottak. Egy ilynemű franczia had, a *Csillagcsapat* Visconti zászlója alá állott; az angol, úgynevezett «fekete testvérek» fölváltva minden fél szolgálatába szegődtek; voltak Padova urának is, Aquileja patriarchájának is különféle zsoldosai; Velencze, mely saját fiaival gályáit sem volt képes ellátni hajós néppel, szintén zsoldosokat fogadott oltalmára. Természetes, hogy az ily nép, melynek se házája, sem országa, a nemzetek háborúiban nem látott egyebet alkalomnál, a mikor hol az egyik, hol a másik országot fölprédálhatja, kizsákmányolhatja. — A zsoldos csapatok vezérei, minthogy mindenök e rosszúl fegyelmezett hadból állott, nem szerették azt veszélynek kitenni, de sőt lehetőleg kímélték. Inkább a föld gyámoltalan népe, mint a hadértő seregek ellen viseltek háborút; a döntő ütközetet pedig, a hol lehetett, elkerűlték, mert a béke keresetöket csorbította. Azon mesterkéltek, hogy szükségesekké tegyék magokat, hogy naponkint nagyobb követelésekkel állhassanak elő, és mindig azt latolgatták, mi előnyösebb: híven szolgálni-e, vagy elárulni gazdájokat?

Nos, ily had míveleteit figyelemmel követni, keveset

ingerelte kíváncsiságunkat; elég legyen megemlítenünk, hogy a szövetségesek hadai a velenczei Terra fermán jártak, keltek, Trevisót körűl zárolták, a nélkűl, hogy rendszeresen ostromolták volna. Az 1379. évi hadjárat eredménye összesen annyi, hogy a szövetséges had az ellenség földén és költségén élődött.

Ellenben fölkelti érdeklődésünket az az életre, halálra törő harcz, melyet Velencze és Genova a tengeren vívott. Egy perczig sem lehetett kétség az iránt, hogy Genova Velencze elfoglalására készűl, a velenczeieknek tehát nem volt vesztegetni való idejök, ha városukat meg akarták védelmezni. Ehhez képest a San Nicolò del Lido szádáját vagyis csatornáját elzárták erős lánczokkal, és részint ágyús hajókkal, részint mindkét parton erődített táborokkal védelmezték.

Hanem a Lido nem az egyetlen út, melyen az ellenség a városba hatolhatott. A hosszú, keskeny szigetek, inkább zátonyok, melyek a lagunákat a tengertől elválasztják, hat kijárást nyitnak a nyilt tengerről ama hat mérföld hosszú és másfél mérföld széles medenczébe, melyben Velencze fekszik. E hat bejárás közől legészakibb a Tre-Porti csatorna; aztán következik a Lido, melyen az időben a főbejárás volt; Velencze alatt kezdődik a Malamocco sziget, melyet mélyvizű csatorna választ el a Palestrina szigettől; ennek déli csúcsán szintén van egy bejárat; mögötte fekszik Chioggia a hasonnevű csatornával, míg a Brondolo sziget alatt a hatodik és legdélibb bejáratot, a Porto di Brondolót az Adige és Brenta beömlő vizei időközönkint eliszapolják.

Alig voltak a velenczeiek készen a Lido elzárásával, midőn julius elején tizenhat ellenséges gálya végig járta a zátonyok hosszát, megvizsgálta a lagunák mélységét Chioggiáig, hol az éjt eltöltvén, távoztak. Ez intésre a velenczeiek a malamoccói és chioggiai csatornát is úgy el-

zárták, mint a Lidót. Chioggiába háromezer embert helyeztek el, egy kis flotillát rögtönöztek a lagunák védelmére, hat megmaradt gályájokat pedig a főbejárat oltalmára rendelték ki.

Csak hogy épen elkészűltek e minden erejöket megfeszített munkával, midőn Doria Péter negyvenhét gályával, melyek közt voltak a dalmácziaiak is, megjelent a Lido előtt, de mert ezt jól megerősítve találta, lement Malamoccohoz, s minthogy ez is ilyenűl tűnt föl, Chioggia ostromára határozta el magát.

Padova ura támogatta e támadásában. Hajókat küldött le a Brentán; az e folyót elzáró czölöpöket kitörte, a czölöpzetet védő nagy hajóval együtt elégette és a lagunát bárkáival elárasztotta. A szövetséges magyar hadak szintén részt akartak venni Velencze kilátásba helyezett ostromában; de Carrara csak 20—25-nek, a főbbeknek teljesítette ezen kívánatát, mert — mint mondá — nincs helye bárkáiban. Ez nagy kedvetlenséget szűlt a magyar táborban. Ezen elutasításból azt következtették, hogy a genovai és padovai csapatok, melyek létszámát huszonnégyezerre tették, mindent, első sorban a zsákmányt, magoknak akarják megtartani.*

Chioggia város a hasonnevű sziget csűcsén fekszik, melylyel kétszáz lépés hosszú híd kötötte össze a szomszéd szigettel. E hídat védő műveket elfoglalni volt tehát a szövetségesek első föladata. Az ostrom augusztus 11-től 15-ig elkeseredetten folyt. Augusztus 16-án Carrara elhozatta gyújtó gépeit, melyekkel nagyra volt; de nem sokat ártottak. A chioggiaiak oly kitartással harczoltak, hogy a szövetségesek az e napi ostromot már éppen meg akarták szüntetni, midőn láng csapott föl, mely azonban csak a gyújtótól eredt, de a chioggiaiak azt hivék: a híd

* *Anjouk. dipl. Eml.* III, 143. sz.

ég. Nehogy tehát az esetben, ha a híd meggyulladt, visszamenő útjok elrekedjen, oly rendetlenűl futottak a hídon keresztűl, hogy az ostromlók velök együtt értek a városba, s azt azonnal fosztogatni kezdették.

E hatnapi ostrom Velenczének hatezer emberébe került, és közel négyezeren jutottak Genova fogságába. A szövetségesek még nagyobb veszteséget szenvedtek; de Chioggia birtoka hasonlíthatatlanul nagyobb haszonnal járt rájok: egy jól megerősített várost nyertek, és hajóik számára alkalmas bejárást a lagunákba.

Carrara, kinek nevében a várost elfoglalák, és ki a lakosokat legott hűségére esketé, azt indítványozta, hogy azonnal támadjanak a megréműlt Velenczére. Doria azonban biztosan, rendszeresen akart eljárni, s ez nap megelégedett azzal, hogy a főtéren a genovai, a palotára a padovai, a toronyra pedig a magyar zászlót felhúzatta.*

Velencze — úgy látszott — el van veszve. A tenger felől a leghatalmasabb hajóhad fenyegette, mely elé azt az egy pár gályáját, hajóhada romjait, ki se merhette küldeni; a part felől ellenséges hadak környékezték, és neki nem voltak hadai, nem szövetségesei. Egy zátony védelmére volt utalva elcsigázott, elvégre is az éhhalálnak kitett népe. Attól lehetett tartani, hogy e kétségbe esett nép önmaga adja föl a várost az engesztelhetetlen genovaiaknak.

Velenczében, képzelhető, mekkora volt a rémület Chioggia veszedelme hírére. Éjjel tudták meg s azonnal félreverték a harangokat; fegyverre szólították az összes népet, mely így virrasztott reggelig. Midőn megvirradt, ott látták lobogni Chioggia tornyán a magyar zászlót! Az asszonyok jajveszéklése, a nép izgatottsága, a javaikat féltő gazdagok szepegése, a hivatalnokok aggodalma, minthogy

* *Confortus Pulex* MURATORInál, XIII, 1250. hasáb.

a város élelmezéséről nem volt elégségesen gondoskodva, ezer hang, mely minden áron békeért esengett, arra bírta a tanácsot, hogy követséget küldjön a genovai tengernagyhoz. A doge alázatos levele, melyet Padova ura «ő fenségéhez» intézett, visszatükrözi a köztársaság nagy szorúltságát.

A követek elindúltak Chioggiába; hét előkelő, fogoly genovait vittek magokkal, kiknek kedvezésűl szabadságokat akarták visszaadni, s egy fehér lapot adtak át, melyre Doria és Carrara írják föl a béke föltételeit.

Carrarai Ferencz a nézeten volt, hogy meg lehetne kötni a békét; hisz a mit ő kívánt, azt már elnyerhette Velenczétől, mely lételeért remegett. Ámde a genovaiak e lételt akarták megsemmisíteni, a miért a magyar királylyal takaródzván, ellene nyilatkoztak a béke megkötésének. «Nem kötünk előbb békét, volt Doria kegyetlen válasza, míg a négy érczlóra, melyek székesegyháztokat ékesítik, zablát nem vetettünk. E hét genuai foglyot pedig vigyétek vissza: nehány nap múlván kardunkkal szabadítjuk meg e testvéreinket.»

E keserű és gúnyos szavak a velenczeiek kétségbe esését a végsőig fokozták. Ez útjokban láthatták, hogy az ellenség — egyen kívűl — Velencze minden erősségét, melyek partjait oltalmazták, elfoglalta. Malamocco őrségét is visszavonták tehát, minek következtében a köztársaság területe csupán magára, Velencze városára szorítkozott. Az ellenség oly közel volt, hogy a signoria eltiltotta a harangszót, melylyel a népet egybegyűjteni szokták, nehogy ez is árulójok legyen.*

* CARESINI, 446. — CHINAZZO, 722. — V. ö. DARU, Gesch. d. Republ. Venedig, I. kötet, X. könyv.

V.

Ekkor, a kétségbe esés rémséges perczeiben, csöndűlt meg a velenczei tanács fülében Nagy Lajos kegyes szava, melylyel követeit Budáról elbocsájtotta, *hogy ő óhajtja a békét*, s egyetlen bizalmok a magyar táborba vonzotta őket. Morosini Miklós, Contarini Zakariás és Gradenigo János Sacilebe indúltak tehát, hol augusztus 5-én megérkezvén, találták (Hém) Benedek bánt és (Szepesi) Jakab ispánt. Károly herczeg még Kapronczán késett, hol találkozója volt a győri püspökkel. Aztán augusztus 8-án írt nekik Udinéből, hol a nádorra* és Czudar Péter szlavon bánra várakozék, kiknek, valamint a szövetségeseknek jelenlétében hallgatja majd meg őket. Jelen voltak az osztrák követek is, mióta uraik, a herczegek két—kétszáz lándsást küldvén hadi illetékűl, szintén a szövetségbe léptek. A velenczei követek Károly herczeg intésére visszavonúltak Trevisóba, hol csakhamar értesűltek Chioggia veszedelméről.

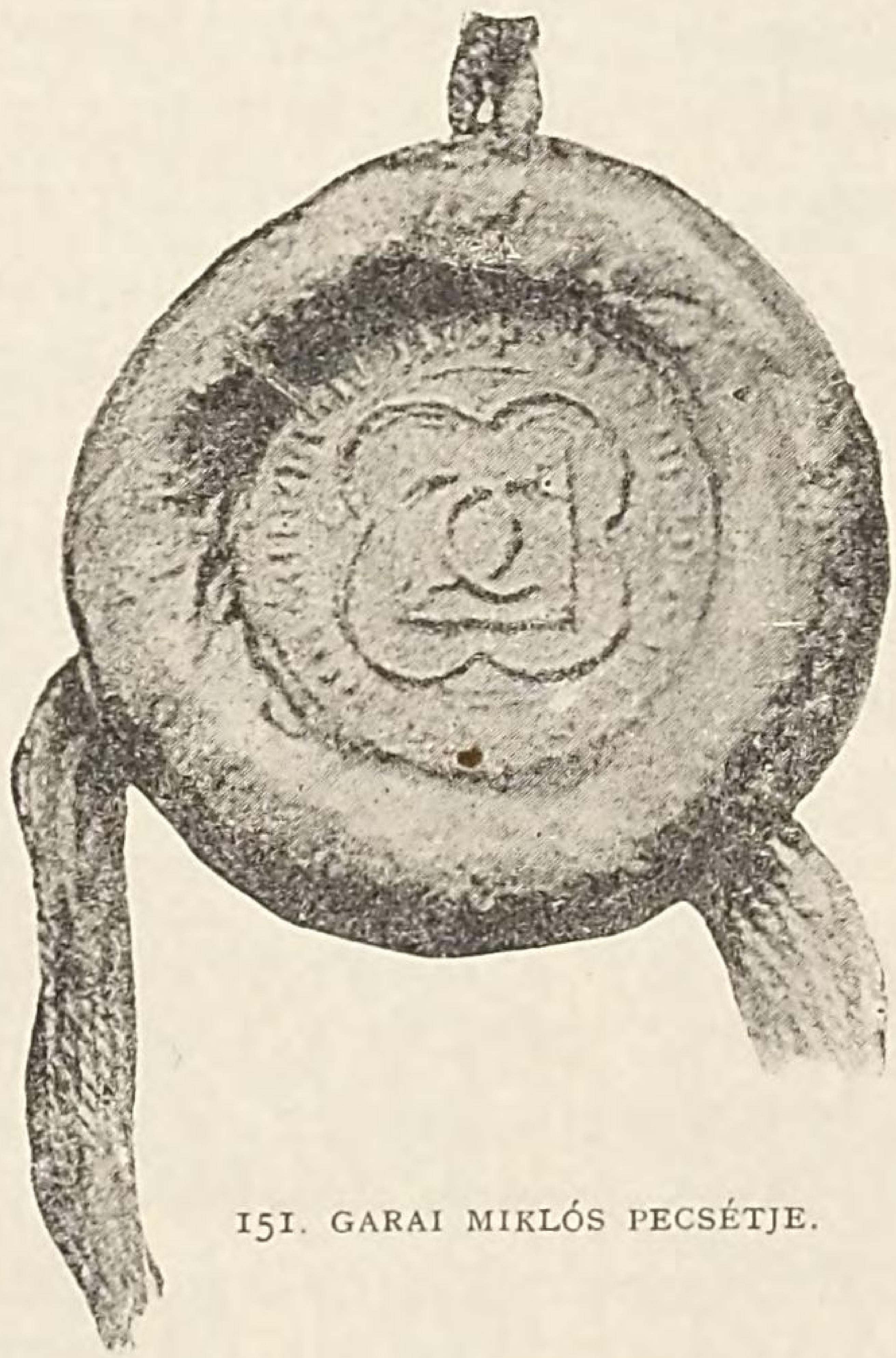
Vígasztalóképen azonban találkozott velök Benedek bán és Jakab ispán, az ő megnyert jóakaróik, és azt a tanácsot adták nekik: Ha Velencze teljesen tönkre menni nem akar, adja magát a magyar korona védelme alá. Fizessen neki évenkint némi adót, és tűzze ki a magyar zászlót. A szövetségesek nem fogják merni megtámadni a magyar korona fönhatósága alatt álló várost.

A követek ez ajánlatot azonnal közölték a trevisoi tanácscsal, mely azt elfogadhatónak találván, beküldék Gra-

* A nádor 1376 elejétől 1385 szeptemberig Garai Miklós volt.

denigo Jánost Velenczébe, hogy a dogenak ez ügyet előterjeszsze és parancsait kikérje.

A signoria ez ajánlatnak igen megörűlt, minthogy — úgy látszik — keményebb föltételekre is el volt készűlve. Gradenigo a válaszszal visszatérvén, a velenczei követek Sacilebe utaztak Károly herczeghez, kit «a Pace» névvel előlegesen megtiszteltek, és augusztus 23-án társaságában találták a győri püspököt, Czudar Péter és Hém Bene-

151. GARAI MIKLÓS PECSÉTJE.

deket. Gradenigo előadta küldetése eredményét: a doge és a tanács köszönik a magyar király kegyességét, elfogadják a nekik tett ajánlatot a közlött föltételek mellett, melyeket írásban is átnyújtott.

Erre egy óráig tanácskoztak a magyar urak. Képzelem, mennyire meg voltak elégedve a minden reményöket meghaladó eredménynyel. A büszke Velencze magyar fönhatóság alatt! A gazdag Velencze Magyarország adófizetője! A magyar király hosszú czímébe Velenczét is be-

igtatja! Ő fogja beigtatni a dogét a Palazzo ducaleban, melynek ormán csak úgy, mint a szent Márk terén, a magyar zászló leng!

A tanácskozás határozatához képest előlépett a győri püspök, és biztosította a túlboldog velenczei követeket, hogy még a gondolatot is, miszerint Velencze elpusztúljon, visszatetszéssel utasítják el magoktól. Tetszik ellenben nekik Gradenigo előterjesztése és elfogadják a föltételeket. Maradjon meg Velenczének herczegválasztó joga, kormánya, tanácsa, hivatalnokai, városai, várai s egyéb helyei, miről jegyzéket is adtak. A velenczei követek hálálkodtak és esküdöztek, mennyire megmutatják, hogy híven szolgálják majd a magyar királyt és mindenben kedvét keresik.

Óh, ha ott lett volna a magyar király, bizonyára mindenek ekként történnek! Lajos bölcsesége és mérséklete megtalálta volna a kellő mértéket, melylyel mindenkor az igazságot mérte. E nap valószínűleg forduló pont leendett hazánk történetében. Egészen más irányt vett volna az. Tegyük föl: ha a török veszély idején a magyar király rendelkezik a velenczei gályákkal, Velencze pénzerejével; ha sikerűl kiegyenlítenie a korona alá tartozó dalmát városok érdekeit a velenczeiek érdekével; képzeljük el a hatást, melyet Magyarország a Balkán félszigetre ez úton is gyakorolhatott volna . . . De félre, hiú képek . . .

Esedeztek aztán a velenczei követek, méltóztassanak gondoskodni arról, nehogy a genovaiak és padovaiak megrohanják Velenczét. Írni lehetne a dalmát gályáknak: ne mozdúljanak Chioggiától; írni Genovának és Padovának, hogy a magyar király képviselői nélkűl ne fogjanak semmibe. — Károly herczeg biztosította őket, hogy a Velenczét fenyegető veszély elhárítására megtett már, a mit jó szerével megtehetett. (Jakab ispán küldetése Padovába alighanem e végből történt.)

Ekkor előállott a győri püspök és még a következőket tartá szükségesnek elmondani: «Nem szeretném, hogy az én kevésbbé szabatos beszédem miatt mást értsetek, mint Károly herczeg s ez urak értenek. Ez urak véleménye, hogy nekünk egy várostokra szükségünk lesz; ezt át kell

152. III. VAGYIS CZOPFOS ALBERT AUSZTRIAI HERCZEG ÉS KÉT FELESÉGE: ERZSÉBET ÉS BEATRIX.

adnotok örökre. (Triesztet gondolta, melyet az osztrák herczegek, a czopfos Albert és öcscse áhítának.)* A doge-

* III. Albert osztrák herczeg (1365—1395.) *Czopfos* (mit dem Zopfe) melléknevét onnan kapta, hogy a czopfos lovagrendet alapította. Némelyek szerint valamely szép asszony ajándékozta meg hajdíszével; mások szerint, midőn a po-

választás is csak oly módon fog történhetni, mely a király méltóságát elismeri. Királyunknak, ki nem az anyagi hasznot lesi, minden tisztességet meg kell adnotok.» — A velenczei követek ezzel igen meg voltak elégedve. Károly pedig sürgette, hogy végére járjanak a kötésnek. «Estig elkészűlhetünk — mondá — a pontozatokkal azokra nézve, melyeket tőletek kívánunk. Ha készen leszünk velök, magunkhoz kéretünk titeket s aztán végezhetünk — nem ugyan véglegesen, mert ehhez a nádor hozzájárulása is szükséges. Őt egyébiránt, valamint Jakab ispánt, minden órán várjuk.»

Ebéd után, este felé, csakugyan a velenczei követekért küldöttek és fölolvasták előttük a békepontok fogalmazatát. Oly nagyokat kívántak, hogy megborzadtak tőle a velenczei követek. Három köztársaság — mondák — nem elég e pontok betöltésére. Hogy fogalmunk legyen a szertelen követelésekről, melyeket eredeti alakjokban nem ismerünk, ide igtatjuk a már leszállított ultimatumot, melyekből engedni *akkor* semmi szín alatt se voltak hajlandók a szövetségesek: Velencze elismeri a magyar királyt, örököseit és utódait urának; adóképen fizet neki évenkint százezer aranyat, hadi kárpótlásúl pedig egyszer mindenkorra egy millió aranyat.* Addig, míg a hadi kárpótlás megkerűl, Velencze zálogba adja a herczegi süve-

gányok elleni hadjáratáról haza érkezett, lehet, fogadalma úgy tartotta, ő maga nyirta le felesége hajfonatát; valószínűbb, hogy onnét vette a jeles rend alapítása eszméjét, mert maga is czopfot viselt, mint látható a mellékelt képen, melynek eredetije a breitenaui szent Erhard templom (Stiriában) egyik üvegfestménye. E kép fölirata: *Albertus dux austrie et stirie et carinthie et ceter. et uxores eius.* — Feleségeinek egyike, mint említők: Erzsébet, IV. Károly császár leánya, másika Beatrix a nürnbergi várgróf leánya, mint a fölöttök díszlő két czímer: a kettősfarku cseh oroszlán és a Hohenzollernekké tanusítja. Jelmeztani tekintetből is érdekes e kép. (ESSENWEIN, Anzeiger f. Kunde d. d. Vorzeit, 1866. 177. l.)

* Ez utóbbi összegre nézve, mely eredetileg két millióról szóllott, a velenczei követek nézete szerint volt még alkudozásnak helye. Ha készpénzzel azonnal megfizették volna a hadi kárpótlást, felével talán beérték volna.

get s a köztársaság kincseit. Továbbá lemond Trieszttől és átadja a Terra fermát: Trevisót, Coneglianot, Castelfrancot, Mestret, Cenedát stb. A dalmát sót szabadon árulják, vagy e szabadság megszorításáért kárpótlást fizet Velencze. Ezek mellett természetesen föntartották még a szövetségesek, névszerint Genova által teendő követeléseket.

Mi okozhatta e rögtönös változást, arról egyenes tudósításaink nincsenek. De gyanítjuk, hogy a magyar urak, mielőtt e pontok fogalmazásához fogtak, értesítették Genova és Padova képviselőit az ügyek állásáról. Treviso s a többi szárazföldi városok fölvétele e pontozatokba, melyek Carrara javára kerűltek oda, ezt kétségtelenné teszik: ime tehát ez Padova befolyása. A genovai érdekek képviselői szintén magokon kívűl lehettek e váratlan fordulat hallatára. Bevallott czéljok volt Velenczét megsemmisíteni. Nem tagadták, hogy vagy ők lesznek Velencze alattvalói, vagy a velenczeiek az ő alattvalóik. És most így elsilányítják régen ápolt, a megvalósuláshoz közel álló terveiket! Árulással vádolták a magyar urakat, hogy most, midőn hosszú fáradságok gyümölcse annyira érett, hogy leesik magától: ők magoknak szakítják le azt. Ám ha beérik vele; ők lássák. Csak oly botorok ne volnának, hogy egy tál lencséért adják oda minden örökségöket. Mert Velencze, a város, Genovának nem kell; azt pusztán a magyar király számára foglalnák el. De ki téríti meg a roppant költségeket a magyar államnak? Legalább erről gondoskodnának, hogy árulásuk díját vegyék! Ehhez könynyen hozzá jutnak. Velencze készséggel oda adja mindenét, csak bőrét hagyják meg, hisz életeért remeg.

Ezen és hasonló okoskodások, melyeket későbbi tárgyalásokból merítünk, bírhatták a magyar urakat követeléseik oktalan hatványozására. A velenczei követek e szörnyű követeléseket olyanoknak találták, melyeket el-

fogadni annál kevésbbé lehet, minthogy Lajos magyar király világosan kikötötte, hogy szövetségeseinek is eleget tegyenek, azok jogait megvizsgálják, mire nézve a döntő ítéletet föntartotta magának. A pontozatok tehát csak egy részét tehetik az összes követeléseknek.

Ezek után a velenczei követek arra kérték a doget, kezdjen titkos tárgyalásokat Genova- és Padovával. Mert még az esetben is, ha sikerül a magyarokkal kiegyezkedniök, kérdés: képesek lesznek-e a magyarok őket megvédeni Genova és Padova ellen. Ők, a követek, maradnak a magok helyén és azon lesznek, hogy az ügyet húzzák, halaszszák, bonyolítsák.* Qui habet tempus, habet vitam.

VI.

A velenczei, új emberekkel megszaporodott követek: Morosini Miklós jogtudós, Priuli Jakab, Contareno Zachariás, Gradenigo János és Morosini Mihály, a szent Márk temploma ügyésze, azon feladatok teljesítésében, hogy a béketárgyalásokat addig húzzák, halaszszák és terjeszszék, míg Velencze időt nyer újabb erőgyűjtésre — valóban remekeltek.

Ki-kivetették horgaikat, melyek egyikére e csalit** tűzték: Kész örömmel megismerjük a magyar királyt urunknak, és mert ez nem volt elég, hozzátették: fisarjadékát, és végre: leányait és azok királyi ivadékát is. A másikra: Adunk hadi kárpótlásúl ötszáz-, hatszáz-, hétszáz-, nyolczszázezer aranyat. A harmadikra: Fizetünk évi adót is; de nem százezer, hanem egyelőre csak tízezer aranyat.

A magyar urak pedig: Károly durazzoi herczeg, a ná-

* *Anjouk. dipl. Eml.* III. 143. sz.

** Csali, vagy pille, a. m. az újabb *csalétek*, németül Köder. (Herman Ottó.)

dor, Vilmos győri és Alsáni Bálint pécsi püspök, Szepesi Jakab, Hém Benedek, Czudar Péter és Ákos* úr erősen pedzették a kivetett csalit, melyet a velenczei követek hol közelebb eresztettek ajkaikhoz, hol visszavontak. Mikor pedig már-már megegyeztek, azzal állottak elő: Ők ugyan, «tekintettel a magyar király nagy jogérzetére és arra, hogy mindig gyűlölte az igazságtalanságot», igen nagyon megbíznak az ő ígéretében, hogy mindent meg fog tenni szövetségesei: Genova, Padova, Ausztria és Aquiléja követeléseit mérséklendő; de szeretnék tudni részletesen, melyek ezek a mérsékelt követelések? Hanem erre a kérdésre nem tudtak pontos választ adni a magyar urak, minthogy szövetségeseik, kivált Genova, fölöttébb bizalmatlan volt irántok és vele egy követ fújt Padova ura. Carrarai Ferencz vakmerőn Lajos királyt is vádolta, hogy álúton jár, hogy «oly módon akarja elnyerni Velencze uralmát, melyen még az Istennek sem engedi».**

Ez boszantotta a magyarokat. Heves jelenetek folytak a közös tanácskozások alatt, melyet a szövetségesek nem egyszer megszakítottak, oda hagytak.

És mivel az izgatottság folyton nőtt, a velenczei követek és bizalmasaik tehetségök szerint minden oldalon tüzeltek.

A genovaiaknak nem nagyon kellett magyarázgatniok, hogy voltaképen az ő állok koppan. Pedig hát ők tettek, a mit tettek: ők győztek Polánál; ők foglalták el Chioggiát; ők szorítják Velenczét. Hanem e négyszeres munkáért nekik csak a morzsákat szánták hű pajtásaik, a magyarok, kik a semmiért, a mit fölmutathatnak, a főkonczot követelik. — Ellenben a magyar táborba egyenesen el-

* Valószínűleg Mick bán fia az Ákos nemzetségből, vagy ugyanazon nembeli Kún Miklós fia, Csetneki Ákos.

** «Rex posset habere per talem modum dominium Venetiarum, quod ipse dominus Paduæ nollet, quod Deus haberet illud.» Csak magyarra lehet jól visszafordítani e mondást.

küldötték Lajost, a barátok generalisát, fejtse föl az ottani uraknak, hogy a genovaiak azért irtóznak a békétől és törnek Velencze végső elpusztítására, mert annyira kapzsiak, hogy irígylik a magyaroktól Velenczét.

— Igaz is; felelének a magyarjaink. Világos, hogy az a *szemétzsák*, — Padova ura tudniillik, kire nagyon megnehezteltek, a magyar király ellen intézett kifakadásáért, — az a szemétzsák csak ezért nem akarja a békét és gázolja urunk becsületét. De jaj neki, ha Velenczével megegyezünk: ellene törünk mind halálig. És esküdöztek, hogy akár akarja, akár nem, de megszelídítik. Megszállják tartományát. Sőt a nádor arra is vállalkozott, hogy leszúrja; és ajánlotta, támadjanak ellene azonnal hathatósan. Különben — tevé hozzá — legott megüzente a fölséges úrnak azt a czudar nyilatkozatát.

A velenczeiek meg lehettek elégedve munkájokkal; azonnal meg is írták a dogenak eredményét, valamint megírtak neki minden más újdonságot, melyekkel Lajos barát, a firenzei követek, kik szintén a táborba érkeztek és némely magyar jóakarójok bőven ellátta őket.

Mind a mellett a szakítás a magyarok és szövetségeseik közt be nem következett. Lajos király meg nem engedte. Pedig a békét, mely ez idő szerint ama szakítás nélkűl alig volt elképzelhető, a magyarok kívánták, főleg Károly herczeg, kinek a pápa és Lajos király a nápolyi trónt szánta, és a ki égett a vágytól, hogy Apuliába indúlhasson, nagyon áhítá. Még a velenczei követeket is arra unszolta a herczeg: találják ki a módját, miképen lehetne a genovaiakat békére hajlítani vagy legalább eltávolítani a helyektől (Chioggiától), melyeket elfoglalva tartanak?

A herczeg bizalmasságán kapva kaptak a velenczeiek, s a hozzájok intézett kérdésre ekképen válaszoltak:

«Úgy értesűltünk, hogy a genuaiak czélja Velenczét elfoglalni a magyarok segítségével, aztán Velenczét ki-

prédálni a magyarok segítsége nélkűl. Tervök ez: rábirják a magyarokat, hogy lejőjenek a Lidóra és ostrom alá vegyék ott a megvíhatatlannak tartott Szent-Miklós erődöt. Azon esetre, ha ezt nem bírnák megvíni, minthogy a szigetről nem tudnának genuai hajók nélkűl menekűlni, oly kötésre kényszerítenék őket, a milyen nekik tetszik. Ha pedig bevennék amaz erődöt, minthogy a Lidóról nem lehet Velenczébe jutni, hacsak hajón nem, a genuaiak magok mennének gályáikon Velencze elfoglalására és fölprédálására, visszahagyván a magyarokat a szigeten, s ekkor is úgy kötnék meg a békét, a mint nekik tetszenék. A genuaiakról minden föltehető; hisz látták, hogy nem törődnek a király becsületével, a magyarok biztonságával, hanem csak önhasznokkal. Ha másként volna, nem tartanának a békétől.»

«Mondják meg tehát a genuaiaknak: álljanak a békére. Ha nem állanak rá, a király igazolva lesz Isten és a világ előtt, magokra hagyván őket, minthogy szövetségi esküje nem kötelezheti a királyt igaztalanságra, hanem csak arra, a mi jogos. És ha még e fenyegetésre se hallgatnának a genovaiak, akkor híja vissza a király a dalmát gályákat Dalmátország őrizetére; zárja be a dalmát kikötőket előttök, és ne szolgáltasson eleséget nekik. Ez megtörné a genovaiakat, annál inkább, minthogy hazulról rossz híreik vannak.»

E kaján válaszuk azonban nem gátolta a velenczei követeket abban, hogy ismételve meg ne keressék a dogét: alkudozzék titkon Genovával és Padovával, a mi meg is történt, de eredményre nem vezetett. A magyarok már államcsínra is gondoltak és azt a tanácsot adták a velenczeieknek: adják magokat azonnal és teljesen, minden szó nélkűl a magyar király uradalma alá. E bevégzett, önkéntes ténynyel számolniok kellene a szövetségeseknek, és Velenczét vagy nem mernék megtámadni, vagy ha meg-

támadnák, a magyar királynak meg kellene védelmeznie Velenczét, mint sajátját.

Velencze azonban ekkor (1379 szeptember 25-én) már nem igen gondolt komolyan arra, hogy magát a magyar uralom alá bocsássa, mert szinte két havi szakadatlan erőfeszítése gyümölcseűl azt reméllette, hogy a végső veszélytől e nélkűl is megvédi magát. Követei tehát azt válaszolták: Az adott tanácsot be nem vehetik, mert ebből roppant botrányok és zavarok keletkeznének; egyszer azért, mert a polgárok minden osztálya hozzá van szokva a legnagyobb szabadsághoz, függetlenséghez; aztán mert a lombardok, romagnaiak, a Márkák és Toskána emberei, kik eddig hajlandók segíteni őket, azonnal ellenkező nézetre tereltetnének, attól félvén, hogy idővel a magyar király őket is uralma alá akarja hajtani. Ezen coup tehát nem lehetséges. «Hanem adtunk — folytaták a velenczei követek jelentésöket — a magyaroknak más tanácsot arra nézve, mint bírják szövetségeseiket a békére. De e tanácsot megköszönték, minthogy hasznát nem látták. Ők már ennél többet tettek. Most is a pécsi püspököt és két társát azon izenettel küldötték Padovába, hogy ha Carrara akar tisztességes békét, ez esetben a magyarok nem alkusznak Velenczével nélkűle; de viszont, ha nem akar, hajlandók velünk szövetkezni életre, halálra. E követek estére visszaérkeznek, akkor majd hívatnak bennünket. — A válaszszal pedig, melyet a teljes uralom iránt adtunk, meg voltak elégedve a magyarok, mivel belátták okaink helyességét.»*

Ez így tartott szakadatlanúl négy-öt hónapon keresztűl. Békére e tárgyalások, miután a mieink az első, kedvező alkalmat elmulasztották, nem vezettek. Azt a czéljokat ellenben, hogy időt nyerjenek, teljes mértékben elérték. Megtették halogatással, amit eszökkel kivinni nem tud-

* *Anjouk. dipl. Eml.* III, 143. sz.

CONTARINI ANDRÁS VISSZATÉRÉSE VELE

Paolo Veronese fes

VELENCZÉBE A CHIOGGIAI DIADAL UTÁN.

se festménye után.

tak.* Amiért a nagy magasztalás, melyben részesűltek, megillette őket.

VII.

Az ekként nyert időt jól fölhasználták a velenczeiek. Elsőben, hogy legyen, ki a védelem ügyét bölcsen vezesse, szabadon bocsájtották Pisani Viktort, a rajta elkövetett méltatlanság által mind népszerűbbé vált tengernagyot, és a honvédelem élére állították. Pisani váradokat rakatott Velencze védelmére; a hajógyárban levő gályákat kijavíttatta; a készletben talált anyagból újakat építtetett; összeíratta a csatornákban talált naszádokat, hogy hadi czélokra fölszerelje; újra szervezte a harczképes polgárságot és fegyvert osztott ki közötte; végre besorozta mindazokat, kik hajós szolgálatra alkalmasak valának és szorgalmasan begyakoroltatta őket.

Minderre pénz, sok pénz kellett. A polgároknak e nehéz napokban kitüntetett áldozatkészsége teljes dícséretet érdemel. Contarini András, a doge adta a példát, midőn nem csupán lemondott fizetéséről, de minden ezüstjét az állami kincstárnak ajándékozta. A papság, mely tetemes adót rótt magára, sőt fiatalabb tagjait a seregbe állította, azonképen a polgárok, követték e jeles példát. A velenczeiek áldozatairól fényes lapok tesznek sürü említést.

A munka serényen folyt, és szeptember vége felé biztosan lehetett számítani arra, hogy október közepéig harmincznál több új gálya indúlhat Chioggia ellen. A doge közhírré tétette, hogy hetven éves agg kora daczára ő maga veszi át a hadnagyságot és vissza nem tér addig,

* «Mora fecit, quod ratio facere nequivit», úgymond a velenczei köztársaság kanczellárja. Caresini, 448.

míg az ellent a város közeléből el nem űzte. Deczember 21-én lépett a doge vezéri gályájára s vele a tanács egy része (1379).

Pisaninak geniális ötlete támadt: a lagunákba vezető két csatornát, a brondoloit és chioggiait, a genovaiak kimenő útját sűlyesztett hajók és bevert czölöpök által begátolni, a genovai hajóhadat ez által a lagunákba bezárni, s aztán Chioggiában ostrom alá fogni. E terv nagy erőfeszítéssel ugyan, de jól sikerűlt, mire megkezdődött Chioggia ostroma, mely változó szerencsével félévig tartott, mígnem 1380 junius 24-én a chioggiai kikötőben levő tizenkilencz genovai gálya 4170 emberével kegyelemre megadta magát. A visszatérő dogét a sok kiállott szenvedéseiért megbosszúlt Velencze nagy diadallal üdvözölte.

Az öröm kissé korai volt. Genova belátván a chioggiai kikötőbe zárt gályái veszedelmét, sietett újakat készíttetni, hogy Chioggiát az ostrom alól fölmentse, vagy ha ez nem sikerűlne, a háborút folytassa. Maruffo, a genovai új tengernagy csakhamar harminczkilencz gályával mutatkozott az Adriában és 1380 junius 26-tól augusztus 1-ig terjedő időközben elfoglalta Triesztet, melynek váradját elbontatta, Arbot, Polát és Capo d'Istriát; augusztus 8-án pedig Velencze alatt mutatkozott, mire a signoria Pisanit bízta meg, hogy negyvenhét gályával a genovai hajóhadat űzőbe vegye. De a hős Pisani augusztus 13-án, Manfredoniában, rövid betegség után meghalt.

Utódja Zeno Károly lett, ki a zárai kikötőben menedéket talált genovai hajóhadban kárt nem tehetett; Zengg elfoglalása és megrablása pedig aligha kárpótolta, valamint hogy sem a tengeri, sem a szárazföldi hadsereg, miután a magyar csapatok, mint látni fogjuk, másutt is találtak foglalkozást, emlékezetest ezentúl nem igen tett.*

* Chinazzo, 728. — Caresini, 449. seqq. — *Confort. Pulex*, 1251. — *Anjouk. dipl. Eml.* III, 176. sz.

A tél beálltával újabb békítő kísérletek történtek. Firenze szép levélben ajánlotta Lajos királynak jó szolgálatait a velenczei és genovai viszályok kiegyenlítésére.[1] Velencze kész volt áldozatok árán is megszerezni a békét; de akkorákra nem határozhatta el magát, milyeket ellenfelei követeltek. Miután pedig belátta, hogy Trevisót és területét, melyet negyvenhárom év óta bírt, semmiképen se tarthatja meg; nehogy e tartományt halálosan gyűlölt szomszédjának, Carrarai Ferencznek átadni kénytelen legyen: inkább oda ajándékozta Lipót osztrák herczegnek (1381 május 2.), ki ez ujonnan szerzett területet 1400 lándsással (május 21.) legott birtokába vette.[2] — Hogy e miatt az osztrák herczeg és Padova ura közt a háború ki nem tört, csupán Lajos király erélyének köszönhető, ki megtiltotta, nekik: míg a szövetség tart, s az Velenczével békét nem kötött, egymás ellen ne fenekedjenek, hanem intézzék el ügyeiket békességben, s az egyezményt, melyet Feltrére és Bellunora nézve egymással kötöttek, tartsák meg.

A háború pedig még mindig tartott, minthogy Velencze a Lajos ezen levele keltét követő napon (1381 junius 27.) kiküldötte kapitányát, Loredano Lajost két gályával és azon utasítással Dalmátországba, hogy ott annyi kárt okozzon, amennyit okozhat.[3]

A nápolyi, alább elmondandó események befolyása alatt sikerült végre VI. Amadé savoyai grófnak és a firenzei köztársaságnak az ellenséges feleket békére hajlítani. Leghajlandóbb volt arra Lajos magyar király, kinek követei: Alsáni Bálint pécsi püspök, Horváti Pál zágrábi püspök, Pásztói Domokosfia János udvari vitéz a Rátót nemzetségből, továbbá Dalmátország részéről De-Georgiis

1 *Anjouk. dipl. Eml.* III, 201.
2 *Addit. II. ad Chron. Cortus.* MURATORInál XII, 986.
3 *Anjouk. dipl. Eml,* III, 206. 207. sz.

(Gyorgyević?) és De-Raduchis (Radučić?) Jakab jogtudós már 1381 február 13-án kapták ki megbízó leveleiket, míg

153. BÁLINT BÍBOROS PÉCSI PÜSPÖK SIRKÖVE.

Velencze april 5-én, Aquiléja april 9-én, Padova april 18-án, Genova május 9-én állította azokat követei számára.

Fényes congressus ült össze ennek folytán Turinban, hogy a vágyva várt békét megadja az évek óta sanyargatott népeknek. Egyenkint kötötték meg azt a hadviselő felek. Első sorban a magyarok végeztek Velenczével, melynek követei ez alkalommal nem azt az utasítást kaphatták, hogy akadékoskodjanak. A magyar-velenczei békekötés főbb pontjai: Az 1358. évi zárai béke megerősíttetik és bővebben meghatároztatik; a dalmatáknak szabad 35,000 arany erejéig magyar árút Velencze területére bevinniök, ott akárkinek eladniok és húszszor annyit kivinniök — kivévén a sót, mely megszorításért a köztársaság a magyar királynak hétezer aranyat fizet évenkint szent István király napján, s ez összeget Zárán át Budára szállítja; szól pedig Velencze e kötelezettsége örök időre; a dalmaták vám, vagy más czímen semminemű fizetséggel se tartoznak Velenczének; ellenben a háború alatt elfoglalt helyeket (Velencze Cattarót), nem különben a hadi foglyokat, egymásnak kiadják. Zengben Velencze konzult és zászlót tarthat, a meddig ez a magyar királynak és a zengi grófnak tetszik.

A többi békepontok közől megemlítendők: Padova ura föloldatik a fizetség alól, melyre őt az 1373. évi béke kötelezte; viszont, némely, a lagunák közelében épített erősségeit lebontani tartozik; a határokat az ő és Velencze területe közt vegyes bizottság állapítja meg; Treviso és területe az osztrák herczegé marad.

Az aquilejai patriarchatus, mely ekkor üresedésben volt,* megtartja mindazon birtokait, melyeket a hadjárat előtt bírt.

* Markard elhúnyt patriárka helyébe VI. Orbán pápa Alençon Fülöp, sabinai püspököt nevezte ki aquilejai patriarkának, és ajánlotta őt I. Lajos királynak, mint a kinevezett rokonának. (1381 márczius 7.) Lajos király ellenben Helfensteini Lajost, szintén rokonát kívánta a patriárkai méltóságra megválasztatni (ápr. 18.); de, úgy látszik azért, mert a Helfensteini még fiatal volt, elállott szándékától és Alençoni Fülöpöt pártolta. (Óváry *Regestái* 99—106. szám.) Helfen-

Végre a genovaiak és velenczeiek megegyeztek abban, hogy Tenedos szigetét Velencze kiadja a savoyai grófnak, ki az ottani erősségeket két év alatt lebontani tartozik mikoron e sziget iránt újabb végzést hoznak. Hogy pedig minden háborgásnak eleje vétessék, a két köztársaság lemond a Don torkolatánál űzött kereskedéséről, eddigi foglalásaikat azonban föntartják.*

A foglyok kölcsönös kicserélésénél kitűnt, hogy a 7200 hadi fogoly közől, kiket a velenczeiek hatalmokba kerítettek, csak 3464-et adhattak vissza; a többi, mintegy négyezer szerencsétlen e nyomorúlt kufárok börtöneiben elveszett. Genova csaknem minden foglyát visszaállíthatta.

A velenczei köztársaság Turinban, 1381 augusztus 24-én kötött békét Magyarországgal szemben október 4-én ratifikálta, mely alkalommal a turini congressus magyar tagjai Velenczében megjelentek, hogy a doge esküjét átvegyék.**

Viszont Velencze két követét, Dandolo Lénárdot és Fantino Györgyöt küldötte Magyarországba, hogy jelen legyenek, midőn Lajos király megerősíti a békekötést. A király Diós-Győrt, november 26-án fogadta a velenczei követséget. Körűlötte voltak: a pécsi, váradi, zágrábi, csanádi püspökök, a bosnya és császmai prépostok, Czudar Péter orosz vajda, Bebek György a királyné tárnokmestere, Bebek Imre dalmát és horvát bán és más urak.

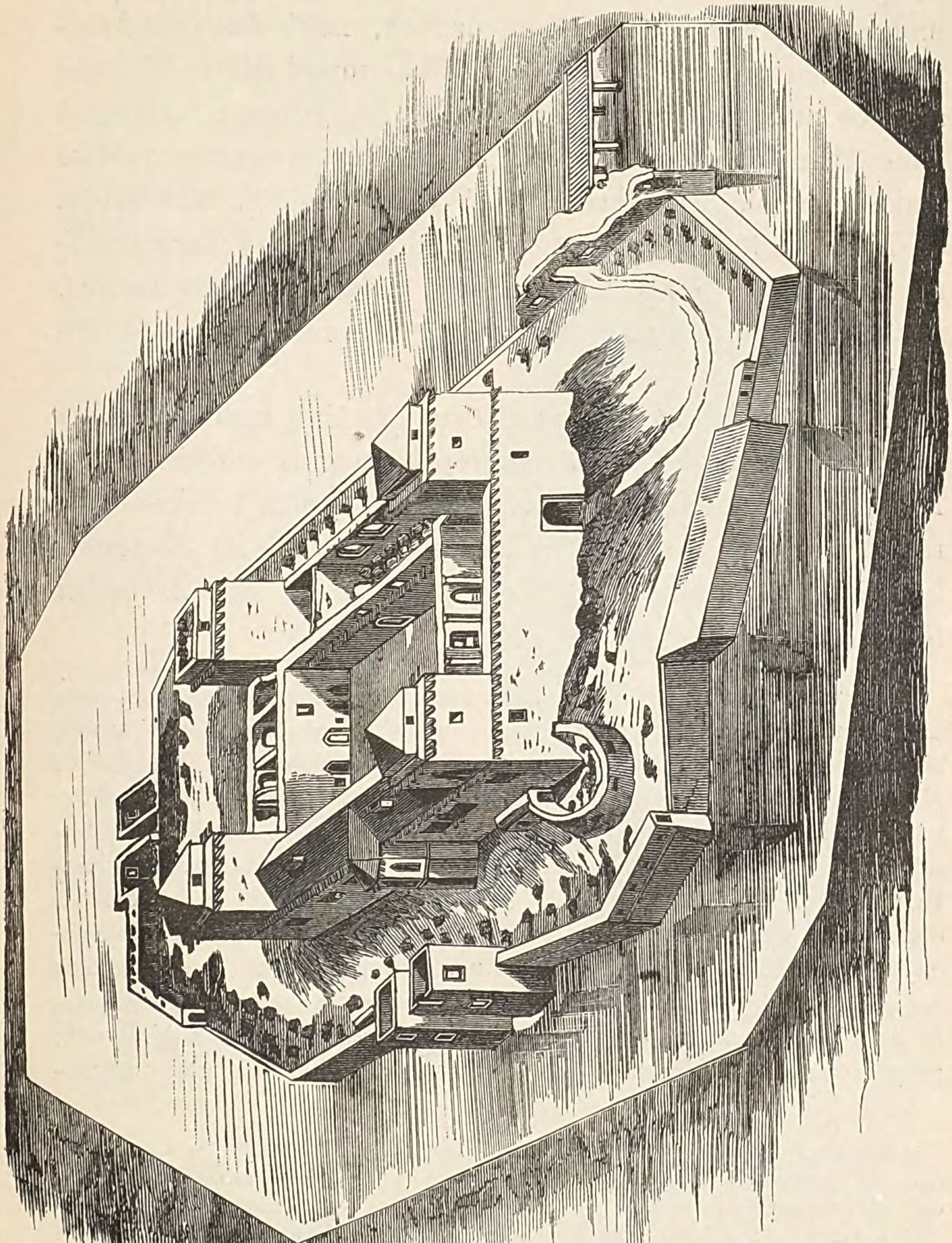
Nagy örömet okozott Lajos királynak, ki ez időben a hit örök vigasztalásait mindinkább kereste, hogy Velencze Remete szent Pál ereklyéit Alsáni Bálint és Horváti Pál püspökök által neki ajándékozta.

Úgy tetszik, titkos feltétel gyanánt kötötte ki magá-

steini Lajos utóbb (1383—1391.) kalocsai érsek lett. (L. Városi Gyula, Genealogia Comitis ab Helfenstein Aeppi Coloc. a kalocsai Schematismus 1887. évi folyamában. V. ö. *Anjouk. Okmt.* v, 577. vi, 45.)

* *M. Tört. Tár*, xi, 1—124. — *Anjouk. dipl. Eml.* iii, 213. és köv. számok. — Caresini, 464. — *Confort. Pulex*, 1256.

** Velencze a magyar követség ünneplésére 300 aranyat költött.

154. DIÓS-GYŐR.

nak, hogy szent Pál első remetének, kinek tiszteletére Magyarországban a pálosok szerzete keletkezett, ereklyéit, melyeket akkor Velenczében őriztek, neki átadják. Megígérte Lajos király, midőn egy alkalommal Mária-Nostrán a pálos atyáknál látogatóban vala, ha Isten a velenczei háborúban megsegíti, a sz. Pál testét megszerzi. Mire Lukács nevű, tiszteletre méltó öreg remete, biztosította őt Isten segítségéről; ennek jeléül legott egy hárscsemetét beültetett, melyet minthogy azonnal megfogamzott, sokáig *Lajos fájának* neveztek, mígnem a törökök kivágták.*

Küküllei János és egyéb történetíróink tudnak a szent ereklye áthozatalának történetéről, meg is említik azt.** Mi azonban mellőzzük őket, és a karthaúziak legendatárából vagyis az Érdy-codexből, mely a Nemzeti Muzeumban őríztetik, adjuk *a remete szűz szent Pál kihozása* történetét:

«Annak utána, mikoron irnának ezer háromszáz nyolczvanegy esztendőben, mikoron Magyarországban uralkodnék az Nagy Lajos király, kinek hagyomásából es az veneccei uraknak engedelmekből pécsi Bálint pispek es zágrábi Pál pispek egy éjjel nagy csendességgel, hogy a köznép reájok ne rohanna érötte, miért nagy böcsölettel tartják vala, hozák szent Pálnak testét két apró szentöknek testivel Magyarországban, Budának fénes királyi városában, oly nagy tisztösséggel es készölettel, oly nagy processióval es ajojtatossággal, kihöz hasonlatos soha Magyarországban nem volt; es helyheték Buda várában szent János (udvari) kápolnájában éjjel es nappal vigyázván két remete fráterek. Kinek kihozásán mondhatatlan nagy ereme vala az felséges jámbor királynak, nagy eremek vala mind teljes országbeli szegénynek bódognak; nagyob-

* EGGERER, Fragmen panis corvi, 161. lap, hol azonban a szerző a két velenczei háborút összezavarja.

** A szent testét a budai királyi palotában helyezték el ideiglenesen, aztán (1381 november 14.) ünnepélyes menetben, melyet Demeter, esztergami bíboros vezetett, átvitték azt a király által különösen kegyelt pálosok szent-lőrinczi kolostorába, Buda mellett. — *Chron. Budense*, i. h. 333. — (PRILESZKY) Acta SS. Hung. 1, 33. — Lajos király 1382-ben levelet írt a signoriának Velenczébe, melyben egyebek közt kéri: «Velint ipsum per litteras eorum certificare de integritate corporis s. Pauli primi heremite. Nam in una manu dicti corporis tres digiti non habentur». *(M. Tört. Tár*, XI, 104. l.)

ban kedég az ő remete szerelmes fiainak. Es koronkéd nagy folyamás (seregl és, tódulás) vala Krisztus Jézus szent confessorának látogatására. Kevés idő azért elmulván, az felséges király, a magyari jó uraknak tanácsokból, nagyságos tisztelendő isztragomi (esztergami) Demeter érsek, romai cardinál es gubernator, ez országnak jeles cancelláriosa, úr pápának kedég ez országra es Lengyelországra választott legátusa, kinek mikoron felséges régi Lajos király mind az urakkal látta volna tekélletes jámborságát, kéré, hogy dicsőséges remete szent Pálnak szent testét emelné fel Budáról szent János kápolnájából es vinné bódogságos szent Lőrinc martirnak egyházában Buda felett, hogy ott az ő fiai mint atyjokat, bizony tagok ő fejöket es szerelmes mestereket es tanojtványi nyílván tisztölnék, dicsérnék es éjjel nappal szenetlen szolgálnának ő neki erekkül erekké. Az felül megmondott érsek azért es legát nagy sok pispeköket es egyházi népeket egybegyüjtve, es sok szegények bódogok hozzájok gyűlvén, vevé fel a szent testet, es vivé szent Lőrinc mártirnak egyházába Buda fölött, mindszent havának tizenegyed napján, az szent Bereczk confessornak másod napján ; es legati hatalmával meg es confirmálá, hogy azon napon ő szent vitelének innepét illének ; kit megtartnak mind ez mai napiglan az ő szent szerzetében jámbor ősfiak.»*

155. DEMETER BÍBOROS PECSÉTJE.

Mely szép elbeszéléshez csak annyit adunk, hogy Nagy Lajos király is részt vett ez ünnepélyes menetben.

* *M. Tört. Tár.* IV, 153.

VIII.

VELENCZE iránt az ellenszenv, Nápoly felé a rokonszenv vezette Lajos királyt. Szíve nem bírt egészen elszakadni Nápolytól. A vérrokonság, a ki nem elégített vágyak vonzódásával révedez szeme Nápolyon. Vissza-vissza kapkod utána, míg élte alkonyán oly görcsösen markol története küllőibe, hogy azok megroppannak és kizökkennek a szokott vágásokból. A közeledés a nápolyi és a magyar Anjouk közt a durazzoi herczegektől indúlt ki. Ők kérték meg a pápát, békéltesse ki velök Lajos magyar királyt. VI. Incze pápa az ismert fermoi püspököt, Bonjohannest küldötte e végett Magyarországba. Hogy Lajos király nemes szíve készséggel hajlott ez intésre, tanúsítja a levél, melyet Budáról, 1361 szeptember 10-én küldött rokonaihoz.

Nem épen sok magán levelet bírunk Lajos királytól, egyet sem, mely oly mély pillantást engedne vetnünk nemes szívébe, amiért e rövid iratát egész terjedelmében adjuk: «Fönséged, legkedvesebb testvér! Minthogy kedves testvéreinket, Róbert konstantinápolyi császárt és Tarantoi Fülöp fönséges herczeget színről-színre látni óhajtjuk és testvéri szeretetök által üdűlni vágyunk, minden szeretettel kérjük fönségedet, hogy testvéreinket, vagy legalább egyet közűlök, hozzánk, mint saját otthonukba, bizalmasan és biztosan elküldjed, hogy velünk és a fönséges királyi asszonyokkal, szeretett anyánkkal és hölgyünkkel, a meddig neked vagy nekik tetszik, együtt örvendhessenek, hogy nekik, kik azt vélik, hogy testvérek és rokonok nélkűl vagyunk, megtessék, miszerint még vannak testvéreink és rokonaink e földön. — Mihelyest jöttökről értesülünk,

magunk megyünk eléjök Záráig, hogy személyesen és kellő tisztelettel hozzuk őket hozzánk. Azon esetben pedig, ha egyéb ügyeink tartóztatnának attól, hogy őket személyesen fogadjuk és hajlékunkba vezessük, főpapjainkat és főurainkat küldjük fogadásukra és illő kíséretökűl.»*

Féltékenységgel nézte Johanna e közlekedést. Fölfogatta Lajos királyunk leveleit, melyekből kisüthetni vélte Lajos durazzoi herczeg, «ki folytonosan rossz indulatot mutatott iránta», ármánykodásait, és elküldé azokat a pápának azon kéréssel, hogy e levelekben érintett bullákat, melyeket Lajos király és anyja a ferencziek dalmát tartományi főnöke által sürgetett, ki ne adja.

Tarantoi Lajos, Johanna második férje, ekkor már nem élt. Meghalt 1362. évi május hó 26-án. Gyermekei: Franciska és Katalin, kiket Johannával nemzett, előtte haltak meg, Johanna pedig nem kis zavarban volt az iránt, kit válaszszon harmadik férjeűl. V. Orbán pápa a franczia király negyedik fiát, Fülöp touraini herczeget hozta javaslatba; a tarantoi herczeg, az özvegy királyné süve, azaz Máriának, Johanna nővérének férje is azonnal jelentkezett, hogy a kormány terheit vele megoszsza: de a nápolyi nép ép úgy idegenkedett a tarantói herczegtől, kitől nem sok jót várt, mint Johanna a francziától, kiről föltette, hogy befolyást akar majd gyakorolni a kormányügyekre, s ez ínye ellen volt. Oly férjet keresett tehát, ki szerencséjének tartsa, ha felesége őt valamivé teszi. Ilyenűl mutatkozott Aragoniai Jakab, a czímzetes mallorkai király, birtok és hatalom nélkűl való fejedelmi sarjadék, kivel szemben Johanna kikötötte, hogy az állam ügyeibe nem avatkozik, magát meg nem koronáztatja és a siciliai királyi czímet nem viselendi.

V. Orbán pápa el nem mulasztá Lajos királyt értesí-

* *Anjouk. dipl. Eml.* II, 421. sz. — A nem kevésbbé szíves választ e levélre l. CAMERAnál Giovanna I. 235. l.

teni e házasságról és szeretetébe ajánlani Mallorka finom modorú királyát: «qui suis elegandis moribus cunctis se reddit amabilem». (1363 május 25.)

Hanem Johanna e harmadik házassága sem volt boldogabb az előbbieknél. Jakab még is csak bele ártotta magát a kormányba, s minthogy e miatt kellemetlenségei keletkeztek uralmára féltékeny nejével, eltávozott Péter kasztiliai király udvarába s annak seregében részt vett az Aragonia ellen indított háborúban, remélvén, hogy ez úton atyja örökét, Mallorkát vissza szerezheti. E helyett azonban fogságba került, melyből feleségének kellett őt negyvenezer aranyon megváltania. Visszatért tehát Nápolyba, de itt megint nem volt maradása, mert folyton azon tépelődött, hogyan juthatna atyai örökéhez? Végre is a halál szabott határt sikertelen kísérleteinek.[1]

Ekközben mind bensőbbre fűződött Lajos király viszonya a nápolyi herczegekhez. A pápa maga kérte a magyar királyt, hogy az árva Durazzoi Károly herczegre, kit történelmünk Kis Károly néven ismer, tekintve nemcsak a rokonságot, mely közöttök fennáll, hanem a tiszteletnél fogva is, melylyel a szent-szék iránt viseltetik, kedvezését és szeretetét áraszsza.[2]

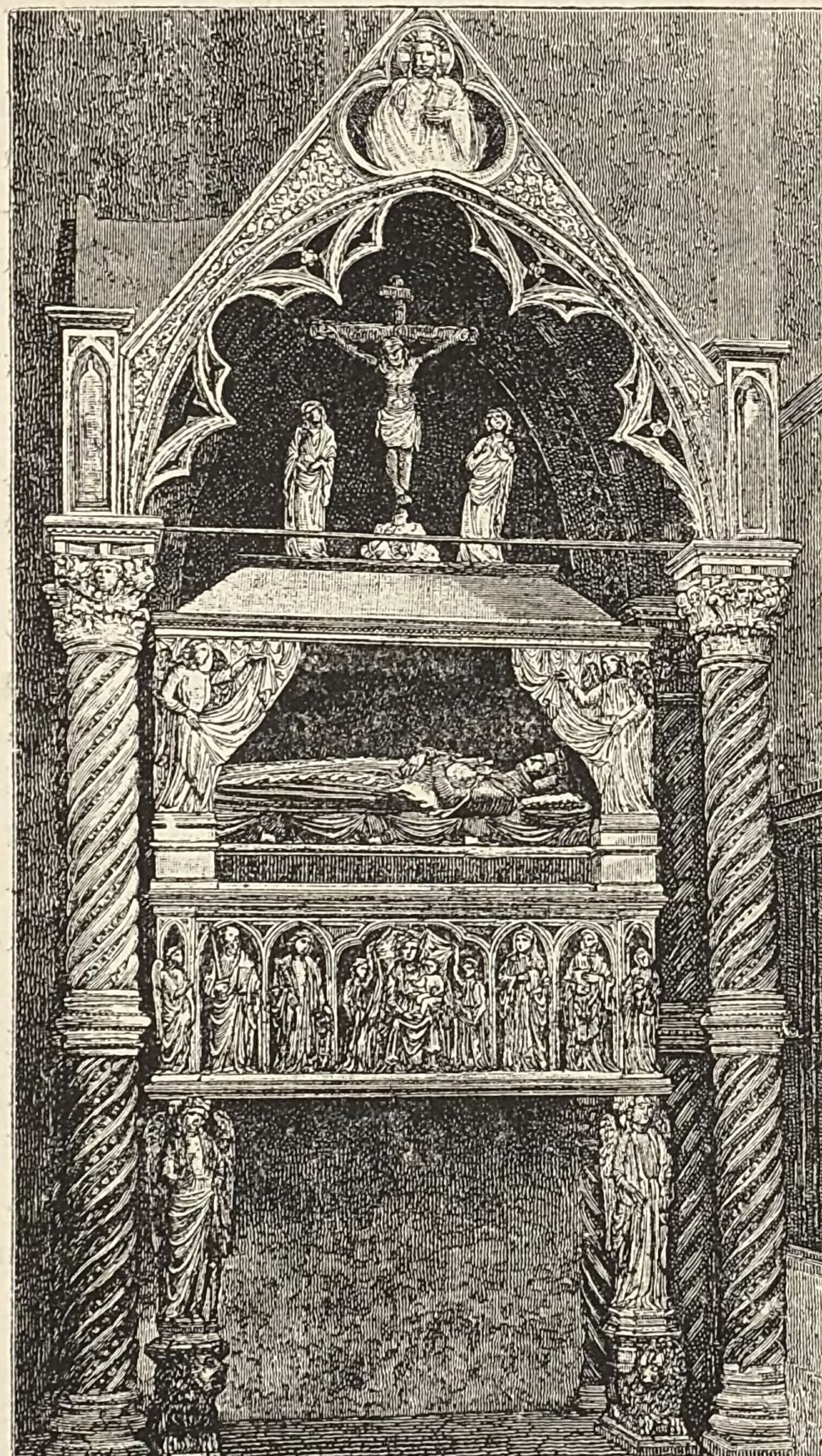
Lajos király készségesen teljesíté a pápa kívánságát; Károly herczeget udvarába hozatta, atyai szeretettel fölneveltette, aztán Dalmát- és Horvátország herczegévé nenezte ki, miért ugyancsak V. Orbán pápa, ki mindezeket a váczi püspöktől érté meg, köszönetet mondott. (1369 deczember 11.)[3]

Az Anjouk magyar családfáján, Lajos királyon kívűl, fimagzat, élő, nem volt. Tudjuk, hogy az utolsó, István herczeg fia, János még 1360-ban elhúnyt. Fönmaradt azon-

1 L. ily czímű értekezésemet: «Kanizsai István, zágrábi püspök», mely megjelent a *Kath. Szemle* 1891. folyamában.

2 THEINER, Monum. Hung. II, 116. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 457. sz.

3 THEINER, Monum. Hung. II, 174.

156. MÁRIA, DURAZZOI HERCZEGNŐ, JOHANNA KIRÁLYNÉ TESTVÉRÉNEK SIRJA.

ban e János nővére Erzsébet, s Lajos király szerette volna erre ruházni mindazon jogokat, melyeket Nápolyra bírni hitt és melyeket többször hangsúlyozott. A pápa ugyan azt hozta ajánlatba, hogy Lajos király ezen unokahúgát, ki már többeknek el volt jegyezve, Fülöp burgundi herczegnek adja feleségűl, mert meg van — úgymond — arról győződve, hogy a magyar királyi család kedvelni és tisztelni fogja ez ifjú herczeget, sőt hasznosnak találta volna, hogy e két rokon nemzetségi ágat a sógorság köteléke ismét egybe fűzze. Lajos király azonban utóbb mégis Tarantoi Fülöp herczegnek adta feleségűl, ugyanazon Fülöpnek, ki előbb férje volt Máriának, Johanna királynő 1366 május 20-án elhalt húgának.*

Ezen egybekelést megelőzőleg Lajos király követeket** küldött a szent-székhez azon előterjesztéssel: noha a nápolyi királyság jog szerint őt illeti, nem akarja Johannát, míg él, háborgatni. Ellenben igen zokon venné, ha Johanna halálával ez ország másra jutna. Kéri tehát a pápát, hogy ezen jogának kedvezzen. A pápa válasza kitérő volt. E jogok említése nem lehetett az avignoni hagyományos politikának ínye szerint. — Még nagyobb ellenzésre talált az Johannánál, ki minden szerencsétlenséget, mely életét elkeseríté, a magyar királyi családnak tudta be. Johanna tehát, hogy a gyűlölt magyar király terveit meghiúsítsa, örökösökről kezdett gondoskodni. Gyermekei magának nem levén, húgának, Máriának leányaira, mint legközelebbi rokonaira vetette szemét. Ezek közől az idősbik Evreuxi Lajos navarrai herczegnek, a másik Della Scala Cangrande, Verona urának volt felesége. De ezeknek gyermekeik nem valának, nem is remélhettek

* THEINER, Monum. Hung. II, 126. 129. 130. 131. 132. 185—6. — *Anjouk. dipl. Eml.* II, 478. 480. sz.

** Ludbregi János előbb dalmát és horvát bánt, Treutel János vitézt és tolmácsul Francisci István zárai nemest. (THEINER, Monum. Hung. II, 167.)

már, tehát nem is ők voltak Johanna királynő választottjai, hanem a harmadik: Margit, kinek férjeül kiszemelte Durazzoi Károlyt, a magyar királyi udvarban nevelt herczeget, kit egyúttal utódjának és trónja örökösének jelölt ki.

Hogy Johanna ez által nem Lajosnak, a magyar királynak, kereste kedvét, az kitűnik az előzményekből és következményekből egyaránt. Ő arra számított, hogy ezen rendelkezése által a herczeg érdekeit a magyar király érdekeivel hozza ellentétbe. Károly herczeg azonban lakodalma után visszatért Zárába, honnét Dalmát- és Horvátországot tovább kormányozta, és ügyessége által mind kedveltebbé tette magát uránál, a magyar királynál.*

A házasság Durazzoi Károly és Durazzoi Margit, Tarantoi Fülöp, konstantinápolyi czímzetes császár és a magyar Erzsébet közt csaknem egyidejűleg történt.** De míg Károly visszament ura hű szolgálatába, addig Fülöp Johannát, királynőjét, követeléseivel nyugtalanítá. Követelte, hogy vagy a salernói, vagy a bari herczegségeket, vagy a Garganótól az Otrantóig terjedő földet adja át neki. Lajos magyar király pedig támogatta e követeléseket, és oly pontozatokat terjesztett Johanna elé, melyek ezt félelemmel töltötték el. — Johanna a pápa védelme alá menekűlt. XI. Gergely pápa tehát megkérte Lajos királyt, ne bolygassa Sicilia királynőjét; ne kívánjon tőle oly terűleket, melyeket Siciliától elszakítani nem szabad, minthogy ezt a szent-szék, melynek Sicilia hűbére, nem engedi. Kérte, intse Fülöpöt békére erélyesen, hogy tisztelje királynőjét és engedelmeskedjék neki. A veszély nagy lehetett,

* Zárában, 1373 junius 25-én született Károly herczegnek Johanna nevű leánya, ki fivérének, László királynak halála után, II. Johanna néven Nápoly királynője, előbb osztrák Vilmos herczegnek (Anjou Hedvig jegyesének) felesége volt. (Fejér, CD. IX/IV, 506.)

** A pápa a dispensacziót ezeknek 1370 január 8-án, azoknak január 9-én adta meg. (Theiner, Monum. Hung. II, 185—6. 179. sz.)

mivel a pápa szükségesnek látta Agapitus lissaboni püspököt küldeni Magyarországba, és őt a két Erzsébet királynénak s az ország főpapjainak ajánlani. De a baj elhárúlt Johannáról, mert Erzsébet meghalt,* és követte őt röviddel utóbb a sírba férje, Fülöp, kiben a tarantói herczegi ág kihalt.

IX.

Lajos király méltó haragját Johanna ellen sem a pápa békítési kísérletei, sem az idő, nem bírták enyhíteni. Élénk tudatában igazának, öröködési jogát Nápolyra annál kevésbbé adta föl, minthogy Johanna egyenesen leszármazó örökösök nélkűl levén, ha Nápoly másokra száll, újabb csorbítást szenved jogaiban.

A még mindig fiörököst remélő, nem egészen ötven éves és tevékenysége után ítélve, teljes férfi erejében levő Lajos három leánya egyike számára óhajtotta Nápolyt, mit hogy elérjen, minden diplomacziai ügyességét megfeszítette.

Az eszme, az első lépés — úgy látszik — a szent-szék közvetítésével a franczia király udvarából indúlt ki. Lajos király ugyanis, mentegetődzik jegyzője, Patai Simon által, hogy miért késlekedett eleddig a franczia udvarhoz követséget küldeni, mely tárgyaljon az ő leányai és a Károly franczia király fiai közt kötendő házasság fölött. A pápa a mentséget kielégítőnek találta, kimentette őt a franczia udvarnál s egyúttal jelentette, hogy Perugiai de Podio lovag, diplomacziai ügynök, ki a franczia és magyar király gyermekei közt kötendő házasság ügyében hosszabb ideig

* Ez azon Erzsébet és konstantinápolyi császárné, kinek teteme áthozataláról nagyanyja, az idősb magyar királyné végrendeletében intézkedett, és ki iránt KATONA (Hist. Crit. x, 677.) tisztába jönni nem tudott.

tartózkodott a szent-széknél, immár a királyi udvarhoz indúl. (1374 január.)[1]

A megpendített eszme visszhangra talált Lajos királynál. Meghatalmazta tehát legbizalmasabb és legügyesebb diplomatáját, KANIZSAI ISTVÁN zágrábi püspököt, továbbá Czudar Péter szlavon bánt, s az imént nevezett de Podio lovagot, mint követeit, hogy eljegyzési szerződést kössenek a franczia király másodszülött fia s az ő valamelyik leánya: Katalin, Mária vagy Hedvig közt, nászhozományúl Siciliát és a hozzá tartozó részeket ajánlván föl. (1374 ápril 16.)[2]

A követség, melyhez Czudar Imre székes-fehérvári prépost csatlakozott, sikerrel járt. Az eljegyzési oklevél, mely Párisban a liparai kastélyban kelt, a király és királyné által esküvel megerősíttetett, a következő pontokat tartalmazza: Lajos, a valoisi (későbben orleansi) herczeg, a franczia király másodszülött fia, eljegyzi magának házastársúl Katalint, a magyar király elsőszülött leányát azon esetre, ha megnyerhető a pápa nyilatkozata, mely Lajos magyar király jogát a siciliai királyságra s a hozzá tartozó terűletekre, úgymint a Provencera, Forcalquierre és Piemontra, mint érvényest, elismeri. Ha pedig a pápai nyilatkozat ez irányban késnék, akkor a magyar király tetszése szerint leányai bármelyikét adja nőűl a franczia herczegnek. Hozományúl leánya részéről fölajánlja a magyar király Siciliát a nevezett tartozékokkal. Egyúttal szövetséget köt a két király, hogy együttesen visszaszerzik és megvédik a mondott nászhozományt és mindent elkövetnek, hogy erre a szent-szék megegyezését elnyerjék. (1374 augusztus 10.)[3]

A magyar király követei útjokat menet és jövet Avignonon át vették, mint erről XI. Gergely pápa Johanna királynőt értesíté. Az eljegyzés tényét a pápának előadták

1 THEINER, Monum. Hung. II, 283. 287. sz.

2 FEJÉR, CD. IX/IV, 558. l.

3 *Anjouk. dipl. Eml.* III, 72. sz.

ugyan, de a szerződés egyéb pontjait elhallgatták. Hanem e mellett az elhallgatott szerződésből kifolyó feladatokhoz képest, urok, Lajos király igazait Siciliára erősen hangoztatták. Lajos királyt, úgymondák, jogsértéssel fosztották meg Siciliától. Ugyanis, néhai Károly Róbert, Lajos atyja, elsődszülött fia volt Károly Martelnak, II. Károly siciliai király elsődszülött fiának. Tehát egyenes leszármazás útján Károly Róbertet s utána Lajos királyt illette volna Sicilia trónja, melyet most Johanna bitorol, ki örökösök nélkűl fog meghalni. Nehogy tehát az esetre újabb sérelem érje a magyar királyt, kérik a szent atyát, jelentse ki, hogy Johanna után a magyar királyt illeti az ország.

A pápa, VIII. Bonifácius ismert rendelkezésére, mely a siciliai királyi család örökösödési rendét II. Károly király hozzájárúltával meghatározta, hivatkozott. Ez idő szerint — úgymond — más értelemben nem dönthet, minthogy törvényt nem láthat az ellenfél meghallgatása nélkűl, a minthogy Lajos király — így ösmeri a pápa az ő igazságos voltát — hasonló körűlmények közt nem mívelkednék különben. Bízza, ha úgy tetszik, a magyar király ez ügyet a szent-székre: gyors igazságszolgáltatást ígér. Vagy ha inkább volna kedve szerint, hogy egyezséget kísértsen meg, ekkor is fölajánlja jó szolgálatait.

A magyar követek e válaszszal nem érték be, hanem hogy a szent-széket s általa Johannát engedékenynyé tegyék, más oldalról intéztek támadást. Jól van, mondák; föltéve, de meg nem engedve, hogy VIII. Bonifácius jogát gyakorolta, midőn Siciliáról, mint hűbéréről a magyar királyi család rovására intézkedett; de a salernói herczegség, a szent Angyal hegye, a Provence, Forcalquier s a piemonti grófság nem foglaltatik VIII. Bonifácius rendelkezésében. Ezekről, nevezet szerint a három utóbbi tartományról nem is rendelkezhettek a pápák, minthogy nem a szent-szék fönhatóságához tartozó hűbérek. Kérik tehát

ő szentségét, hogy megidéztetvén a másik fél is, igazságot tegyen közöttök.

A pápa ráállott, hogy törvényt lát, és vagy ítéletet mond, vagy egyezséget ajánl a vitás kérdésben, föltéve, hogy mindkét fél megbízik benne. De a magyar követség ezzel nem volt megelégedve, mert ő nem békebírót keresett a szent-székben, hanem igazságot követelt ura, a magyar király részére. Mire válaszúl a pápai konzisztoriumban a következőt nyerte: Minthogy ő szentsége ezen ügy állását nem ismeri, meg kell hallgatnia, mielőtt ítéletet mond, az összes érdekletteket. Ha ez megtörtént, megtesz a tiszta igazság szerint mindent, a jó egyetértés föntartására. (1374 szeptember.)

Ezek után Kanizsai István püspök és követtársai Rómán, Velenczén és Zengen át visszindúltak hazájokba. XI. Gergely pápa pedig fölhívta Johanna királynőt, hogy kellően megfontolván a kérdést, küldjön mentűl előbb ahhoz értő jogtudókat a szent-székhez, kik ügyét megvédjék, hogy ő, a pápa, idején válaszolhasson a magyar királynak, mert különben ellenségeskedés, vagy botrány támad a dologból; a pápa pedig azt szeretné, ha barátságosan, az igazság és rokoni szeretet értelmében intézhetné el ezt az ügyet.

A hazaérkezett magyar követeket nyomon követte a franczia király fényes küldöttsége (1374 november),* mely Budára érkezvén, míg egyrészt a szóban forgó eljegyzési levél megerősítésére Lajos esküjét vevé, másrészt pótló szerződést kötött a magyar királylyal, melyben megállapították, hogy azon esetre, ha Katalin herczegnő leendő férje előtt halna meg, Sicilia visszaszáll a magyar királyra és örököseire; ellenben, ha Katalin után gyermekek maradnak, ezek öröklik anyjok hozományát, Siciliát és tarto-

* Theiner, Monum. Hung. II, 299. 301. — *Anjouk. dipl. Eml.* III, 78, 79. 85. — Óváry Regest. 92. 93. sz.

zékait. Ezen pótló szerződést Lajos király 1374. évi deczember 24-én erősítette meg, V. Károly franczia király ellenben csak 1375 deczember 17-én; egy teljes év mulva, kelletlenűl járúlt hozzá.*

Időközben nápolyi Johanna királynő, megfogadva a pápa szavát, jogvédőit Avignonba elküldé, hogy őt megoltalmazzák. A franczia király is odaküldötte öcscsét, Anjou herczeget, nagy követség élén, azon föladattal, hogy a pápát a franczia-magyar szövetség czéljainak megnyerje. Johanna védői azzal hozakodtak elő, hogy Lajos magyar király lemondott volt háromszázezer forintért minden jogáról Siciliára s a hozzávaló tartományokra. Másolatban mutattak is valamelyes okiratot, melyet Lajos király megbizottai annak idején kiállítottak. Fölhozták továbbá, hogy Johanna átszállította már az öröködés jogát unokahúga férjére, Károly durazzoi herczegre; tehát más rendelkezést nem tehet.

Ez utóbbi ellenvetést nem tekintette sem a pápa, sem a franczia király súlyosnak, minthogy meg voltak arról győződve, hogy Durazzoi Károly nem fog Lajos király követelései útjában állani. Annál inkább sürgették tehát, hogy Lajos király Johanna első helyen említett ellenvetéseit megczáfolja. Tette volt ezt már Piacenzai Jakab jogtudó, a magyar király embere Avignonban, hosszadalmas emlékiratban kimutatván, hogy a szóbanforgó okirat eredetije azért se létezhet, mivel ha létezne, Lajos király, «a világ legigazabb fejedelme», az ellenkezőt nem állítaná. Hisz kitenné magát a szégyenítő eshetőségnek, hogy saját, ünnepélyes okiratával meghazudtolnák.** Ezen okoskodást azonban elégségesnek nem találták. — Lajos király tehát egybe hívatta országa főpapjait és főurait, név szerint azokat, kik Siciliában oldala mellett valának, és kik

* *Magyar Tört. Tár* XXIII, 37—48.
** *Magyar Tört. Tár*, XXIII, 57. 73.

közől még számosan éltek. Ezek egyhangúlag azt állították, hogy a lemondásnak hírét se hallották. Lajos király is úgy emlékezett, hogy soha se mondott le Siciliára bírt jogairól; nem is mondhatott le egy magában, mivel akkor még élt öcscse, István herczeg, kinek gyermekei is valának, és kiknek jogai szintén épségben állának. Ama háromszázezer forintot váltságdíjul ajánlották föl neki a fogoly herczegekért, s ezen összeget is elengedte néhai Kelemen pápa kérelmére, mert gyöngédtelennek találta, hogy vérei szabadon bocsátásaért pénzt fogadjon el. Ellenben joga föntartásának jeléűl pecsétjében és jeles alakú kiadványaiban a salernói herczeg és a szent-angyalhegyi javadalom ura czímével szakadatlanúl élt, valamint hogy minden pápa előtt, kik egymásra következve kormányozták Isten szent egyházát, esedezett követei által, hogy Siciliát, melytől atyját álnokúl elütötték, neki visszaadják.

Megállapítván még kevésbbé érdekes más pontokat, végre abban egyeztek meg a szövetségesek, hogy együttesen követséget küldenek Johanna királynőhöz. Bírjuk a franczia követségnek, melynek vezére a toursi érsek vala, utasításait, ezekből a következőket közöljük:

A követség mindenek előtt a pápának mondjon köszönetet a közbenjárásért, melylyel az eljegyzést Valois herczeg s a magyar királyleány közt létre hozta, továbbá az Anjou herczegnek és embereinek adott utasításokért, melyek szerint eljárva, mindenek jól sikerűltek. Kérje meg ő szentségét, adná ki másolatban mindazon egyezményeket, melyeket Lajos magyar király és a nápolyi királyi pár kötöttek, hogy ezekből a teendők iránt okulván, a magyar király jogát bebizonyíthassa. Esedezzék végre, hogy a követség, melyet a szent atya Johannához ez ügyben küldeni fog, oly férfiakból álljon, kik a franczia királynak kedveznek, és utasítsa őket, hogy a magyar-franczia követség után, ne előtte járjanak.

Ha pedig Nápolyba érkezének, — folytatja a követi utasítás, — adják elő a királynénak az eljegyzés történetét; kérjék meg alázatosan, egyeznék abba, hogy a pápa a magyar királyt, illetve Valois herczeget és jegyesét ismerje el és nyilvánítsa Nápoly s a hozzá tartozó részek örökösének; biztosítsák Johannát, hogy ez esetben, míg Isten élteti, semminemű háborítása nem lesz, de sőt mindennemű támogatásban és védelemben részesülend a szövetségesek részéről; igérjenek, ha kívántatnék, kárpótlást a királynő unokái számára, évi járadékot vagy javakat, és kössenek ez iránt, ha lehet, a szent-szék közbejöttével szerződéseket.

Ellenben, ha a követek látnák, hogy jó szóval nem sokra mennek, figyelmeztessék Johannát a kellemetlenségekre, melyek keletkezhetnének, ha a föntebbiekben meg nem nyugodnék. Fájdalmasan esnék ugyan a franczia királynak, ha nápolyi nővére a háztól, melyből eredt és melytől eddig szeretetben és kedvezésben részesült, kellemetlenséget tapasztalna; de ez el nem maradhatna, mert két oly király, mint a franczia és a magyar, nem tűrheti, hogy gyermekeik öröküktől megfosztassanak. Jusson eszébe Nápoly királynőjének, mekkora szorongatást szenvedett, midőn e királyok egyike volt csak ellensége, és mérlegelje ezek után, mi vár reá, ha majd mindketten megtámadják? Ez pedig be fog következni. E következményeket fessék ki mentűl komorabb színekkel, s aztán lépjenek elő a pápai követek, és puhítsák meg őt kellően.

E strategema, tagadni nem lehet, ügyesen ki volt dolgozva. Hanem hátra van még a lóláb, az utolsó pont, melyben a franczia király a Lajossal kötött szerződések ellenében azt rendelte: Követei igyekezzenek fiának Nápolyt minden körűlmények közt biztosítani, — azon esetre is, ha Katalin férje előtt halna meg, még ha a magyar követek ellentmondanának is, még ha elutaznának is: sem-

mivel se törődve, igyekezzenek Johanna királynőt a franczia érdekeknek megnyerni.*

X.

MIT FELELT Johanna ezekre, — miután a franczia-magyar szövetség Katalin király kisasszony halálával rövid idő mulva tárgytalanná vált, — kevés érdekkel bír. Felelet volt egyébiránt Johanna részéről az is, hogy a negyvenhat éves, harmadszor megözvegyült királynő negyedszer is férjet vett. Udvaronczai még mindig gyermekekkel kecsegtették a szép és erőteljes nembert. És ha a jövendőlgetés beteljesednék? Ez határt vetne a sok zaklatásnak, melyekkel az örökösödés végett ez utóbbi időben annyit keserítették.

Férjeül Braunschweigi Ottó lovagot jelölte ki.

Az olasz közvélemény elképedt Johanna választása hírére. A firenzei köztársaság Colucciónak, a humanismus egyik úttörőjének klasszikus tollával értesíté Lajos királyt e hangulatról. Szörnyű házasság ez, — úgymond — melyet a legtöbb keresztény királyi családdal rokonságot tartó királyasszony kötött oly emberrel, kit Italia középrendű hölgyei kikosaraztak volna. Mert a kit Johanna maga mellé a trónra emelt, nem egyéb egyszerű katonánál, ki gyermekségétől fogva mint zsoldos szolgált Italiában. Mennyire meg van gyalázva a rokonság, midőn német vérrel elegyedik az Anjou Károly sarja, Károlyé, ki leverte a Manfrédokat, Conradinokat, kiűzte Olaszországból a németeket. (1376 ápril 2.)**

* *Magyar Tört. Tár*, XXIII, 77—82.
** *Anjouk. dipl. Eml.* III, 104. sz.

Sokkal fontosabb esemény tolakodott azonban csakhamar előtérbe, mely még az egész keresztény világot megrázkódtatá, első sorban Johanna királynő sorsára volt sújtó hatással. Értjük az egyházi nagy szakadást.

157. VI. ORBÁN PÁPA ARCZKÉPE.

Ismeretes, hogy XI. Gergely pápa halálával (1378 márczius 27.) a bíboros atyák elsőben VI. Orbánt, aztán nagy részök elszakadván tőle, VII. Kelement választották meg pápának, kit főleg Johanna királynő méltatott pártolására, és menedéket adott neki országában, Fondiban, aztán Ná-

polyban, míg VI. Orbán elhagyatottságában nagy szorongatásnak volt kitéve.

Ezen elhagyott és szorongatott helyzetében VI. Orbán pápa legelőbb IV. Károly császárhoz és Lajos magyar királyhoz fordúlt, «siralmasan panaszkodván» az erőszakos-

158. VENCZEL KIRÁLY PECSÉTJE.

kodásokról, igaztalanságokról és károkról, melyeket Kelemen, franczia bíborosai és czimboráik rajta elkövetnek.

A császár és a magyar király már előbb tanakodtak a fölött, mint vegyék elejét e szakadásnak. Követeket küldöttek Kelemenhez és bíborosaihoz Fondiba, «illendően kérvén őket», hogy a megkezdett szétvonással hagyjanak föl, és térjenek vissza VI. Orbán pápához, kit az imént

ők választottak a keresztény fejedelmek és népek legfőbb papjává. Mert ha a szakadás még nagyobbá lenne, ebből nagy kár háramlanék az egész kereszténységre.

Hanem Kelemen és környezete siketségre vette a császár és a magyar király kérését; követeiket gyalázattal illették, sőt némely, a követséggel járt «tisztességes» papot, mintha «rablók volnának», megkínozták és tömlöczre vetették.

Megdöbbenve értették ezeket a császár és a magyar király, és elhatározták, hogy VI. Orbán pártját megvédelmezik. Az ő fáradozásaiknak volt eredménye, hogy csaknem egész Németország fejedelmei VI. Orbán hűségében megállottak, és dús ajándékokkal örvendeztették meg a szent atyát. Fölülmúlta valamennyiöket Erzsébet asszony, Nagy Lajos hites társa, ki igen drága, huszonkétezer forintnál többre böcsült egyházi ruhákat és oly fényes tiarát küldött a pápának, hogy azt még utódai is sokáig viselték. «Mondhatni, ha a császár és Lajos magyar király az időben oly melegen nem fogták volna VI. Orbán pártját, sokkal veszedelmesebben állott volna ügye.» Így azonban Toskána, Lombardia, Német-, Cseh-, Magyar-, Lengyel-, Angol-, Dán-, Svéd-, Norvég-, Poroszország és Frisia az igazi pápa engedelmességében megmaradtak.*

Johanna ellenben, férje rosszaló véleménye daczára, kitartott az ellenpápa mellett. Hasztalan intette őt Venczel cseh király (Károly császár időközben elhalozván), egyetértve Nagy Lajos királyunkkal; hasztalan intézett hozzá Sienai szent Katalin hasontartalmú leveleket: Johanna mindez intések daczára tisztelettel halmozta el to-

* Követtük ez előadásunkban «*Theoderici de Nyem* de scismate» czímű történeti művét. (Ed. Erler, Lipcse, 1890. 31. l.) — Nieheimi Detre VI. Orbán pápa udvari embere, bejárója volt, kinek ezen előadásán, nincs*mit kételkednünk, minthogy részben okirataink (*Anjouk. dipl. Eml.* III, 136. és köv. számok) megerősítik. V. ö. KARÁCSONYI JÁNOS ily czímű, gonddal írt értekezését: «Magyarország és a nyugati egyházi szakadás» (Nagy-Várad, 1885.).

vább is az ellenpápát, s nyílt parancsban népének is meghagyta, hogy VII. Kelement ismerje el az egyház fejéűl.

Kelemen ellenpápa is azt hitte, megbosszúlja magát Lajos magyar és lengyel királyon, sőt reménykedett, hogy Német-, Magyar- és Lengyelország egyesűlését VI. Orbánban is szétrobbantja, ha sikerűlne a lengyel trónra valamely hívét ültetnie. Tudta, hogy Kassán tekintélyes párt nyilatkozott az Anjouk nőágának örökődése ellen; az eredmény, melyet később Fejér Vladislav kivívott, szintén arra mutatott, hogy a Piast névnek még nem múlt el varázsa: elhatározta tehát, hogy ama Vladislavot, ki csak imént tért vissza hőbörtös kalandjaiból a dijoni zárda csöndes falai közé, eszközűl fogja használni terve kivitelére. Levelezett vele, és levelei egyikében kijelentette, miszerint tekintettel arra, hogy Lengyelországban régi helyes és föntartott szokás szerint asszony nem örökölheti a trónt; tekintettel arra, miszerint Vladislav harmad fokon rokona néhai Kázmér királynak s így legközelebbi öröködési jogai vannak: fölmenti őt a szerzetesi fogadalmak alól és megengedi, hogy világi javait ismét bírhassa, igaztalanúl elvett herczegségét ismét elfoglalhassa. — Azonban Kelemen fáradozásai kudarczot vallottak, minthogy a szegény barát-herczeg hívekre nem találván, visszatért Dijonba, hol utóbb (1398 márczius 1.) meg is halt.*

VI. Orbán pápa pedig válaszúl huszonkilencz új bíborost nevezett ki, köztük Demeter esztergami érseket, aztán Alsáni Bálint pécsi püspököt is,** és nem egy nápolyit a legtekintélyesebb családokból, kiknek a befolyásosabb egyházi javakat adta Johanna királynő országában, míg hívét, a nápolyi érseket, kitette székéből; kéz alatt pedig fölszólította Durazzoi Károly herczeget, foglalja el a nápolyi trónt.

* Dlugoss, i. h.

** Nyem, de Scismate, i. h. 33. 248. l.

Durazzoi Károly herczeg ugyan nem szívesen látta Johanna negyedik házasságát, de némi megnyugvást talált abban, hogy a nápolyiak, kik semmitől sem irtóztak anynyira, mint a német uralomtól, osztoztak érzelmeiben. Eleinte tehát egykedvűen vette a pápa fölhívását. Befolyhatott e magatartására a hála is, melylyel Johanna iránt feleségestűl tartozott, nemkülönben Lajos király föntartott jogainak tisztelete. Kevés hajlandóságot mutatott ennélfogva a velenczések ellen küzdő magyar tábort, ennek győzelmei közepett elhagyni. Hanem miután újabb és sürgető fölhívások érkeztek hozzá Rómából, nem küzdhette le vágyát, és csak azt kötötte ki, hogy a pápa Lajos király megegyezését és hathatós segítségét nyerje meg. VI. Orbán, ki Johannát* közvetlen tapasztalásból ismerte, mert előbb barii püspök levén, alattvalója volt, belátta, hogy Olaszországot a hitszakadástól csak azon esetben óvhatja meg, ha ennek fő pártolóját ártalmatlanná teszi: kemény bullát intézett Johanna ellen (1380 ápril 21.), melylyel őt trónjától megfosztottnak nyilvánította és alattvalóit hűségi esküjök alól fölmentette. Ez ítélet végrehajtásával pedig Lajos magyar királyt bízta meg, kihez követét küldötte azon kérelemmel, segítse Durazzoi Károlyt tehetsége szerint Nápoly elfoglalásában.

Lajos király, ki ekkor már nagyon érezhette fáradalmak által elnyűtt korát, és annyiszor tapasztalta a szentszék ellenkezését, arra nézve, hogy a siciliai korona bármely más koronával egyesíttessék, megnyugodott a pápa kívánságában. — Miután megesketé** Durazzoi Károlyt, hogy leányait Magyar- és Lengyelország békés birodalmában háborgatni nem fogja, — reá ruházta, mint kívűle az olasz-magyar Anjou-ház egyetlen fisarjára mindazon jo-

* «Illam magnam meretricem, quæ sedit super aquas multas et vocabatur regina Neapolis», úgymond Walsingham GREGOROVIUSnál: Gesch. d. Stadt Rom, VI, 516.

** «Ut dicitur», mondja NYEM, i. m. 42. lapján.

gokat, melyeket Siciliára bírt. Megengedte neki, hogy a velenczei területen álló magyar csapatokból hadi népet gyűjtsön, melynek vezéreűl Horváti János macsói bánt nevezte ki. — Pénzt, az állam kincstára teljesen ki lévén merítve, nem adhatott ugyan, de adott hitellevelet, melylyel fölhatalmazta a macsói bánt, hogy a magyar király nevére százezer aranyforintot vehessen kölcsön. (1380 június 2.)*

XI.

ALKATA és élénksége fiatalabbnak láttatta Durazzoi Károlyt, ki ekkor a harminczadik évet meghaladta, e kicsi, de fínom férfiút, mint a milyen valóban volt s ki nagy kedvességben részesült. Egyszerű, nyílt föllépte, jóakaró tekintete, fínom míveltsége, melyet a föléledő humanizmusból merített, módjához képest tanúsított bőkezűsége és nagylelkűsége, erélye, melyet az Anjoukkal közös nagy becsvágya aczélozott, meghódította számára a magyar urakat, kikkel a magyar táborban megoszta örömet, fáradalmat. De e mellett hideg, számító esze, ravaszsága és önzése annyira uralkodott rajta, hogy az eszközökben nem válogatott, és nem rettent vissza a legvégsőtől sem, ha tervei sikerűlte ettől függött.**

Mintegy kilenczezren szegődtek zászlói alá, magyarok; a tizedik ezret többnyire olasz zsoldosok tették ki. Hová, mi végett indúlnak? azt a főbbeken kívűl kevesen tudták. Lajos király csak annyit adott értésökre, hogy némely

* *Anjouk. dipl. Eml.* III, 162. sz.

** E jellemzése NYEM idézett művéből vonható ki. *Colluccio Salutati*, a firenzei köztársaság kanczellárja Lajos királyhoz írt levelében így jellemzi Károly herczeget: «Carolus de se purus sit, sincerus et simplex, et *quantum principi potest* bono animo, et *quantum fert aetas sua* circumspecto consilio». E jellemzés nem ellenkezik a föntebbivel.

ügyei elintézése végett küldi őket Olaszországba.* Királyi küldetés, az előbbi olasz hadjáratok híre, kalandvágy: elégséges volt arra, hogy a legelőkelőbb daliák vállalkozzanak.

A sereg kapitánya Horváti János macsói bán volt, míg

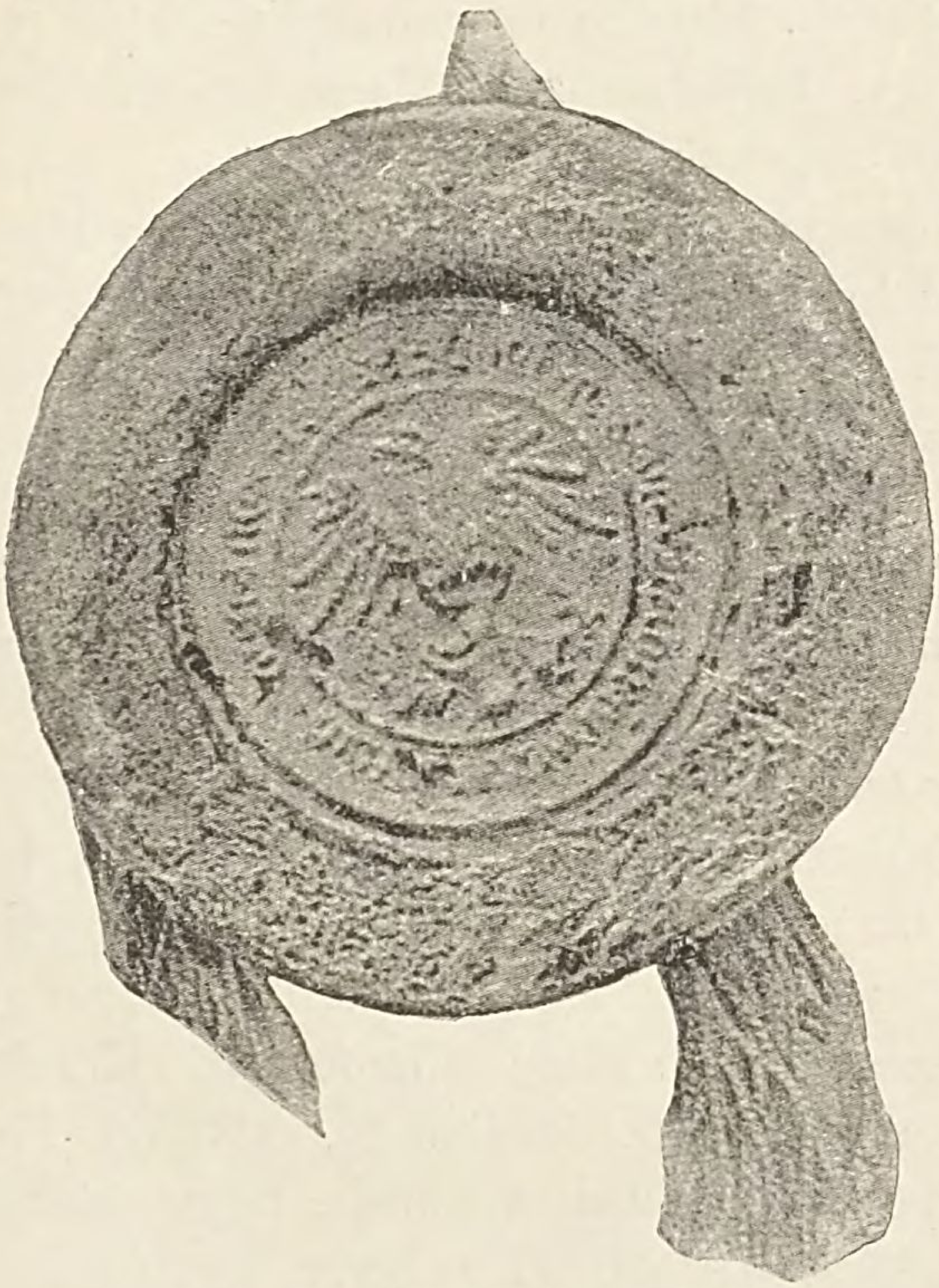

159. SZÉCSÉNYI FRANK PECSÉTJE.

a diplomacziát Vilmos győri püspök képviselte; a senescálok, mondjuk főhadnagyok, Bebek László és Lancz, a hadnagyok (caporales, a capite, capo): Horváti László a kapitány testvére, Szécsényi Konya fia Ferencz (Frank).

* Firenze, Bologna, Pistoja, Siena s a többi olasz városok sem voltak tisztában a magyar hadak járatáról. (*Anjouk. dipl. Eml.* III, 164. és kövv. számok.)

előbb soproyi vármegye-ispán és kőszegi várnagy, utóbb országbíró, Gersei Pető fia János, egy Hédervári, Csuzi Miklós, Szemenyei Kún Miklós az Oslok közől, Poháros Pál, Kompolti István, utóbb országbíró, az Aba nemzetségből, Megyesi és Móriczhidai Simon bán fia, a Pok nem-

160. KOMPOLTI ISTVÁN PECSÉTJE.

zetség tagja és mások valának.* Tolmácsúl Héregi János jogtudós, Kapronczai György fia András udvari belső ember és nápolyi Dentiz Ferencz szolgáltak. Kísérte Durazzoi Károlyt Agapitus bíboros is, ki mint VI. Orbán pápa követe a múlt télen érkezett a magyar táborba; nem különben a magyar királynál járt firenzei követség.

* E névsort egy firenzei oklevélből ismerjük, melyben azonban a nevek annyira el vannak ferdítve, hogy némelyekre lehetetlen rájok ismerni. (*Anjouk. dipl. Eml.* III, 185. sz.)

Durazzoi Károly 1380 július elején indúlt meg Treviso vidékéről, hol a magyar sereg táborozott és Vicenzának vette útját. Della Scalaék fáklyafénynyel, nagy ünnepséggel fogadták. Feltűnt itt is a lovagok és főbb nemesek nagy száma, kik a herczeget követték. Százötven társzekér járt nyomukban. Másnap folytatták útjokat a pusterlai hídon át Monte Belloba, aztán Veronánál átkelvén az Adigén, tovább haladtak.*

A haladás lassan történt. Az élelmezés vagy a barátságos fejedelmek szívességéből, vagy zsákmányból telt. — Szeptember elején elfoglalta Károly Gubbiot. Innét meghítták őt az Arezzo városbeliek, átadták neki magokat és városukat, oltalmat esdvén ellenséges pártfeleik ellen. Károly a győri püspököt nevezte ki helytartójának, ki hogy uralmát Arezzoban biztosítsa, a guelfeket és ghibellineket — úgy a hogy — egymással kibékítette.**

A firenzei száműzöttek (ghibellinek) látván az eredményt, kezdének Károly köré seregleni, nagy boszúságára a firenzei tanácsnak, mely panaszt panaszra küldött Lajos királyhoz, nyakra-főre fegyverkezett és izgatottan segítséget keresett a szomszéd államoknál. Károly herczeg ez ijedtséget hasznára fordítandó, elküldé Firenzébe a győri püspököt, fölhíván a várost, hogy tekintettel arra, mennyi hálával tartozik a magyar királynak, segítse őt, mint követei ígérték, pénzzel és hadi szerekkel Johanna ellen. De Firenze erre nem volt hajlandó. Megismerte ugyan, hogy Lajos király nagy hálára kötelezte le, midőn a császárnál s egyéb hatalmaknál oltalmazta a köztársaságot s egyes polgárait kegyességgel védelmezte; sőt hálával tartozik Firenze az egész Anjou-háznak. Szívesen le is rója háláját bármikor, bárki ellen; de nem teheti ezen családi versengésben, midőn vér vér ellen harczol.

* *Confort. Pulex* MURATORInál, XIII, 1251.

** LEONARDUS ARETINUS, u. o. 249.

Károly herczeg haragra lobbant e válaszért, mire a firenzeiek siettek neki azt a pénzt fölajánlani, melylyel a pápának tartozának, és mivel ezt a pénzt el nem fogadta, kölcsönképen tizenötezer forintot bocsátottak rendelkezésére. Ő azonban százezer forintot remélt, az egész összeget, melynek fölvételére Lajos király a macsói bánt meghatalmazta. De aztán lejebb hangolta követelését és hatvanezret kívánt, miről Firenze első szóra hallani sem akart. Midőn azonban «barbár magyar hadait» mind közelebb hozta a városhoz, az ezektől és saját száműzötteitől való félelem csakhamar megkönnyebbítette a győri püspök fáradozásait, melyek szeptember végén ezen egyességre vezettek: Károly herczeg védelmébe fogadja Firenzét és szövetségeseit; ellenségeit, a száműzötteket, nem segíti; viszont Firenze a magyar hadak kapitányának negyvenezer forintot ad kölcsön, ötezer forinttal pedig a herczegnek kedveskedik.*

Durazzoi Károly a nyert pénzen nemcsak olasz és német zsoldosait tarthatta meg szolgálatában, hanem még a firenzei hadi nép közől is felfogadta azokat, kik szegődségök idejét épen leszolgálták.

Míg aztán ő maga Rómába indúlt, hogy a szent-székkel az ügyek tovább viteléről értekezzék, magyarjait Genova segítségére küldötte, hogy a meddig ő a pápával tárgyal, addig a genovaiak Visconti Bernabossal végezzenek. (1380 október 9.)**

Rómába Durazzoi Károly 1380 november 11-én érkezett. VI. Orbán pápa ünnepélyesen fogadta, kinevezte az egyház zászlótartójának és megtette Róma szenátorának, mely méltóságot ősei, Anjou I. Károly és Róbert királyok szintén viseltek. Az egész telet és tavaszt Rómában töltötte az új szenátor. Ügye még nem érett meg egészen.

* *Anjouk. dipl. Eml* III, 177—187. sz.
** *Anjouk. dipl. Eml.* III, 180.

Első sorban pénz kellett. A pápa beolvasztotta kincseit és a papságot megadóztatta.[1] De míg e rendszabályok eredményre vezettek, az idő eltelt.

Johanna ezalatt Anjou Lajos herczeget, V. Károly franczia király öcscsét, VII. Kelemen engedelmével fiává fogadta, halála esetére utódjának nevezte és Calabria herczege czímével ruházta föl. Meghítta, jőjjön mielőbb Nápolyba, hogy a koronát fejére tétethesse.[2] De ép akkor (1380 szeptember 16.) meghalt a franczia király, mi az új trónörököst meggátolta, hogy fogadott anyja segítségére siessen. — Johanna Firenzétől is kért segélyt, méltán panaszkodván Durazzo hálátlanságára. Firenze csak sajnálkozott; fölajánlotta közbenjárását és arra intette a királynőt, hogy békére legyen hajlandó, hisz Károly vér a véréből, a királyi család egyetlen fisarja. Jobb a biztos béke a bizonytalan győzelemnél.[3]

Közben Durazzoi Károly megegyezett a szent-székkel a föltételekben, melyek alatt VI. Orbán pápa őt pünkösd első napján személyesen királylyá kente és megkoronázta. Julius 8-án új ünnepélynek volt színhelye szent Péter temploma. A pápa magasztaló beszédben emlékezett meg Lajos magyar királyról; azután feltűzte a vörös keresztet Károlyra és mindazokra, kik őt Nápolyba valának követendők. Károly még az nap el is indúlt.[4]

Johanna királynő hírt vevén Károly koronázásáról, férje után küldött, ki a várakat őrséggel látta el; segítséget kért Francziaországtól, gályákat Provenceból, és hadi adót vetett ki, mi által a népet, mely Anjou Lajos felől amúgy sem akart hallani, még inkább elkeserítette.

Braunschweigi Ottó a királynő serege élén eleinte San-

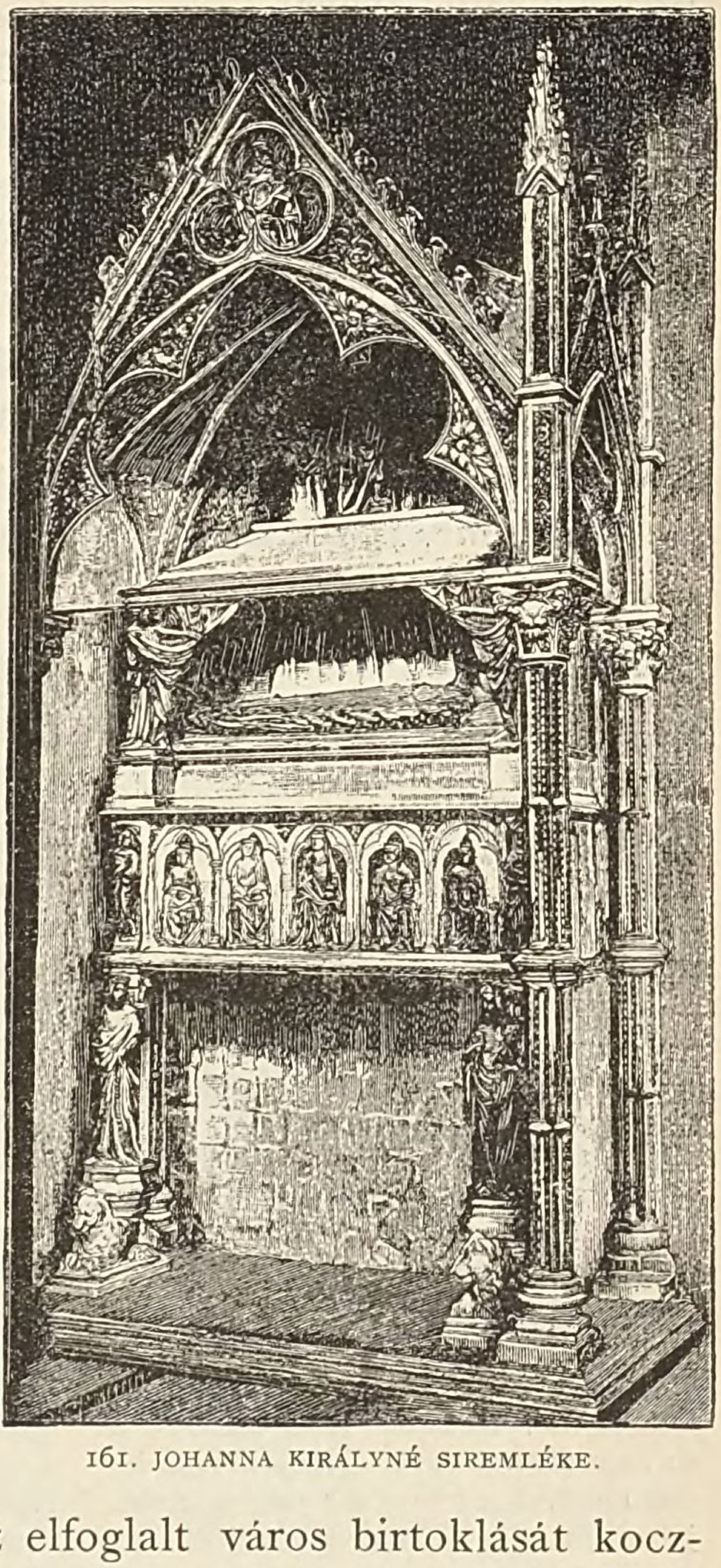
1 Theiner, Monum. Hung. III, 320. sz. — Nyem, de Scismate, 43.

2 Martene et Durand, Thesaurus novus, I, 1584.

3 *Anjouk. dipl. Eml.* III, 168. 186. sz.

4 Rajnald ad. a. 1381. nro. 2. seq. — Vita de Messer Lapodi Castigl. ed. Mehus, 149.

Germanonál várta III. Károlyt, mint a Durazzoit koronázása után hitták. De mivel serege naponkint fogyott, az urak, nevezetesen azok, kiknek birtokát az ellenség már megszállotta, elpártoltak, félvén az árulástól, folytonos csatározás közben visszavonúlt. Károly nyomon követte és Nápoly alá julius 16-án, csaknem egy időben érkezének.

161. JOHANNA KIRÁLYNÉ SIREMLÉKE.

A nápolyi nemesség és nép nagyrészint Károly pártjára hajolván, azonnal zavarogni kezdett, és nem engedte, hogy Johanna zászlait a város falaira tűzzék. Károly erről értesűlvén, még az nap esti 9 órakor bevonúlt a tárt kapukon, másnap pedig Castel-Nuovot fogta ostrom alá, míg Ottó előle Marsigliano felé vonúlt vissza.

Castel-Nuovóba Johanna zárkózott számos asszonynyal és gavallérral, kik az eleséget segítették emészteni. Hasztalan kísérlé meg Ottó mezei csatára késztetni Károlyt, mert ez sem az elfoglalt város birtoklását koczkára tenni, sem Castel-Nuovo ostromát abba hagyni nem akarta. A segély Provenceből is késett; az élet pedig a váradban kifogyott, a miért Johanna fegyverszünetet kért

ostromlójától. Károlyt lovagiassága el nem hagyta. Mentegette eljárását; friss eledelt küldött nagynénjének; négy—öt napi fegyverszünetet engedett neki azon föltétel alatt, hogy ha férje ez idő alatt az ostromzárt meg nem töri, megadja magát.

Augusztus 25-én, mint a fegyverszünet végső napján, végre megérkezett Ottó Aversából, a hová visszahúzódott vala. Károly csatarendben várta. Az ütközet kimenetele kétes volt. Ottó vitézűl haladt előre csaknem Károly zászlójáig; de ekkor túlnyomó erővel körűl fogták és foglyúl ejték.* E leverő hírre csapatai meghátráltak; a sűrű eső meggátolta a rendetlenűl futók üldözését. Johanna hadai megbomlottak, ő pedig megadta magát és tisztes fogságba kerűlt.

Szeptember elsején tíz gálya érkezett provenceiakkal

* NYEM, a német származású koríró, ki földieinek, kivált Braunschwelgi Otto herczegnek nagy pártfogója, másként *meséli* e dolgot. Szerinte III. Károly király ügye igen kezdett már hanyatlani, mit látván a pártjára szegődött nápolyiak, tanácsot kértek bizonyos, az udvari és hadi dolgokban jártas. egyébként öreg és szegény lovagtól: miként lehetne Károly király szerencséjén javítani? Az öreg lovag, kit NYEM fölöslegesen még a háládatlanság vádjával is megillet, mert — úgymond — Johanna királynő annak idején eléggé kegyelte őt, a következő cselt eszelte ki: Johanna királynőnek ügyesen utánzott pecsétje alatt levelet írt Braunschweigi Ottónak, melyben a királynő tudatja férjével, hogy Castel-Nuovoban az élelem elfogyván, tovább nem tarthatja magát. Jőjjön tehát a következő éjjel érette hatodmagával, bizalmas vitéz emberekkel és szabadítsa meg őt. Gondja lesz a királynőnek, hogy az éjnek megielölt órájában biztosan jöhessen a váradba, s aztán biztosan távozhassanak. Otto elolvasván e levelet, melyet hitelesnek tartott, maga mellé választotta kedves czimboráját, Montferrati őrgrófot, továbbá testvérét, Boldizsár braunschweigi herczeget, szintén kitünő vitézt, és a Fondi Honoratus gróf egyetlen leányának férjét, végre még három kapitányát, kikben leginkább megbízott, azzal a szándékkal, hogy velök kisérti meg a szabadító kalandot. Időközben amaz áruló vitéz ravasz tanácsára az úton, melyen Ottónak és társainak át kellett haladnia, széles árkot vontak, mely köré ötven embert lesbe állítottak. A csel sikerűlt és Otto ötödmagával a számára ásott verembe bukott. Négy társát a lesben álló katonák megölték, őt pedig mint foglyot Károly király elé vezették. A hatodik közűlök, Boldizsár braunschweigi herczeg, futva menekült: ő hozta e leverő hírt a táborba. Egyébiránt ő se kerülte ki végzetét: Capuához közel esetleg ő is fogságba kerűlt és szintén Károly király elé vezettetvén, ez kitolatta szemeit Nápoly azon terén, melyen hajdan a szerencsétlen Konradin végezte ifjú életét. — ERLER, Nyem kiadója, ki ez események kútforrásait gondosan egybeállította (45. lap), Nyem ez előadását merésznek tartja. Egyékbént utalunk WASCHOW: «Otto Herzog von Braunschweig, Fürst von Tarent» czímű, e tárgyban legkimerítőbb és legkritikusabb művére.

Nápoly alá. Károly futott a fogoly királynőhöz, kérte őt, fogadja fiának és hagyja meg a gályáknak, hogy ellenségeskedéstől tartózkodjanak. Johanna ígéretet tett ez iránt s azon ürügy alatt hívatta magához a tengerésztiszteket, hogy hódolatra intse őket. Károly engedelmével eljövének a tisztek; a királynő tanuk nélkűl beszélhetett velök. Szemökre lobbantotta késedelmöket, és arra intette, ha még egy csepp hűség van bennök, tartsanak Anjou Lajoshoz és minden erejökkel harczoljanak elnyomói ellen.

Ez álnokság hallatára Károly király Muro várába záratta el a királynőt, s végre, midőn értésére esett, hogy franczia vetélytársa, kit VII. Kelemen szintén Sicilia királyának koronázott, ellene fölkerekedék és pártja Siciliában vérszemet kap, négy magyar zsoldos által megfojtatta. (1382 május 22.)*

A szomorú végzet, mely Johannát elérte, elnézővé tette bírálóit. Hogy ő maga buja, udvara feslett volt, azt tagadni nem lehetett; hogy uralomra vágyó természete a kormányon maga mellett senkit sem tűrt, azt harminczkilencz évi uralkodása eléggé tanusította; hogy első férje, András herczeg halálában része volt, azt a kortársak egyhangúan vallják. De idősb korában mint ájtatos, eszes asszonyt, ki templomokat építtetett, az igazság kiszolgáltatására ügyelt, a tudósokat pártolta, a szegényeket segítette: dícsérték. Szépítette Nápolyt, a kereskedelmet elősegítette. Tékozló maradt azonban mindvégig, s a nép ezért is szerette. Dícsérték határozottságát is, természetes ékesszólását és bájait.

* Így Nyem i. h. 48. lap, és előadása nincs valószínűség nélkül, meg is erősítik többen, míg mások természetes halállal, ismét mások méreggel stb. múlatják ki Johannát.

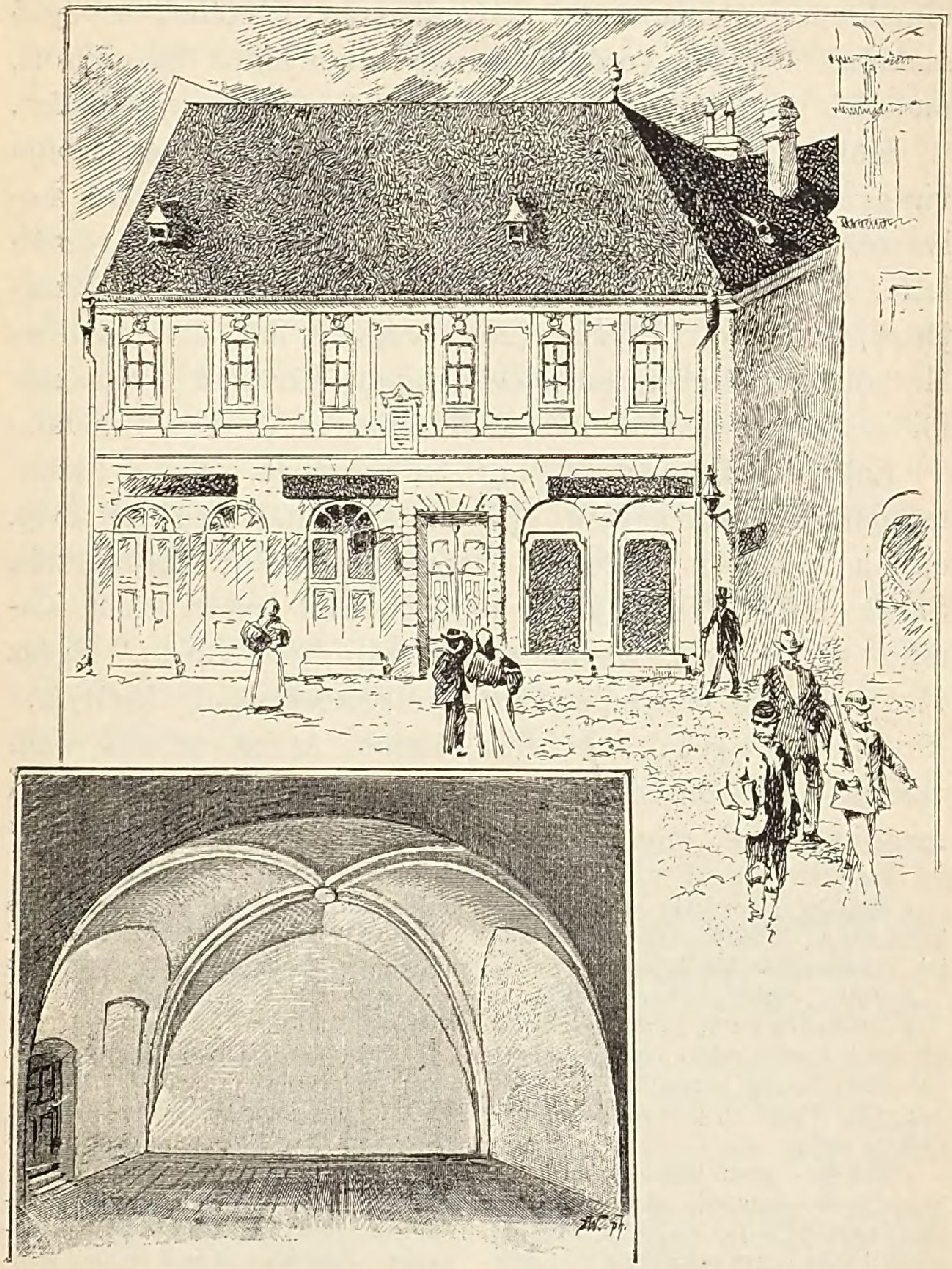
XII.

JOHANNA királynő halálát nem sokáig élte túl Nagy Lajos király. Koros ember nem volt ugyan még; mindössze ötvenhét és fél esztendőt élt. De ha elgondoljuk, szinte nyugalom nélkűl, mennyit fáradott teljes életében: vett részt számos hadjáratban; háromszor, Canosánál, Aversánál és Belcnél megsebesűlt; átszenvedte a nagy járványt: megfejthetjük, mi őrlötte meg, mi emésztette föl aránylag oly gyorsan életerejét. Bizonyos alkalommal (1353 nov. 26.) Zólyomban vadászott, midőn váratlanúl egy sebes medve kerűlt eléje, melyet a király vadászó dárdájával, erejét túlbecsűlve, merészen megtámadott, hogy elejtse, a mint nem egyet ejtett el már életében. De ez egyszer szerencsétlenűl járt, mert a medve a királyt feldöntötte, mindkét lába szárán huszonhárom marással megsebesítette és bizonyosan megölte volna, ha Besenyő János al-lovászmester jókor meg nem jelenik s a fenevadat kardjával ki nem végzi.*

Lajos király a vadászatot ifjúságától fogva kedvteléssel űzte;** élete vége felé azonban fölhagyott e daliás időtöltéssel, és pedig — úgy látszik — nemcsak testi ereje hanyatlása miatt, hanem mert lelke is a szellemi élet nyugalmát áhítá. Ha tehette, visszavonúlt immár a világ zajától, hol kedvelt szerzetesei tudományos körébe, Szent-

* *Chron. Dubnic.* Fontes domest. III, 166. — A krónikás hozzá teszi, hogy jeles tettének jutalmát «propter incusantium rabietatem» Besenyő János nem vette.

** Ismert vadászó helyei: *Berény* Veszprémben, *Damásd* Barsban, *Ecsellő* Erdélyben, *Gerencsér* Veszprémben, *Lipcse* Liptóban, *Megyer* Pestben (?), *Paks* Tolnában, *Predna* Zólyomban, *Szőllős* (Wein, Weinern) Pozsonyban, *Vértes* Fehérben, hol, kétséget nem szenved, vadászó kastélyai is voltak, minthogy okleveleket állíttatott ki a mondott helyeken.

162. NAGY LAJOS HALÓ HÁZA ÉS SZOBÁJA NAGY-SZOMBATBAN.

Lőrinczre, Maria-Nostrára; hol a magányba, az akkor már elcsöndesült Visegrádra, vagy Diós-Győrre, hogy szent elmélkedésbe, imádságba mélyedhessen. Életének e végső szakasza a nyári verőfényes nap alkonyához hasonlított, melynek bucsúfénye minden érdességet elsímít, eloszlat.

Különben is a nagy király uralkodása zenithjén, trónja virágában is minden reményét a királyok királyába helyezte, szerencséjét neki köszönte, boldogságát tőle reméllette. Elhihetjük tehát benső káplánjának, hűséges titkárjának, utóbb életírójának, hogy vágyott már e fáradalmas életből egyesűlni teremtőjével, kinek hívására csakhamar föl is cserélte e mulandó földi létet az örökké valóval.[1]

Lajos király meghalt Nagy-Szombatban, 1382. évi szeptember hava 10. napján, éjfél előtt,[2] miután negyven évig, egy hónapig és huszonkét napig uralkodott.[3] Eltemették Székes-Fehérvárt, az általa temetkezésűl épített szent Katalin kápolnában, ugyanezen hónap 16. napján.[4] Egész Magyarország mélyen gyászolta elköltözött nagy királyát.[5]

Lajost *nagy*nak nevezték őseink, és az utódok nem vonták meg tőle e nevet, melylyel őt a nemzet hálája megdicsőítette, míg a magyar egyház *szent*ként tisztelte.[6]

1 Küküllei János után vázoltuk ezeket. Lásd a *Chron. Budense* 342—4. lapjait Podhradszky kiadásában.

2 «Prima vigilia noctis». (Muglen.)

3 Uralkodása éveit, az elsőt koronázásától új évig, a többit új évtől számította Lajos király kanczelláriája. (Koller, Epp. Veccl. III, 4. — Katona, Hist. Crit. IX, 498.)

4 Minthogy ezen kápolnát korán elhúnyt kedves leánykája védő szentjének tiszteletére építtette, valószínű, hogy az ennek halála (1376) után készült. Épült pedig e kápolna a főtemplom déli oldalán úgy, hogy belőle a szentélybe lehetett átlátni, átmenni. Igen gyönyörű volt az; benne állott Lajos király sarkofágja és rajta almási vörös márványból művészien faragott szobra. Nem a «pogány török» pusztította el ez építészeti és szobrászati remeket, hanem mindennél pogányabb indolenciánk. (Henszlmann: A nagyszebeni és székesfehérvári régi templom, 70. l.)

5 Küküllei János: «Tantus autem luctus, eo mortuo, in regno fuit, ut omnes... quasi mortem suam deflerent». (Schwandtner, SS. rer. Hung. I, 298.)

6 Nevezetes — úgymond Knauz püspök — hogy XV. és XVI. századi naptáraink és missaleink Lajos király halálnapját, szeptember 10-ét a szentek sorozatába fölvették. A pálos misekönyvek pedig (provincialis végzés következtében) évfordulóját említik föl naptárainkban, de szeptember 11-re így: *Anniversarium regis Ludovici, coniugis et liberorum* vagy *et suorum charorum.* (*Kortan*, 233.) Az

«Királyaink közűl István és László, a védő szentek után szokta említeni a magyar nép ma is, és minden magasztalásnál többet mond, hogy nevét a Mátyásé sem volt képes elfeledtetni az ősz magyarral,» úgymond SZALAY László, ki történészeink közűl eleddig legélesebb szemmel tekintett az Anjouk korába.

Az egykorúak magasztalásával dícsőíthetnők őt, valamint ezt alkalmilag a pápák dicséretei megemlítésével tettük is. Előadhatnók PETRARCA beszédjét, mely a nagy király négy sarkalatos erényét: eszélyét, jogérzetét, erélyét és mérsékletét magasztalván, joggal kérdi: a világ mely királya tett annyit birodalma becsületére és alattvalói javára, ki mindamellett nem fuvalkodott föl, nem volt nagyralátó, de sőt, mentűl inkább fölemelte Isten az ő sorsát, annál alázatosabb és kegyesebb volt.[1]

Megerősíti a humanismus második szülője e hízelgő ítéletét JÁNOS, alexandriai patriárka és szent-széki követ, IV. Károly császárhoz 1372-ben intézett jelentésében, bámulattal vallván: «Soha se láttam — úgymond — fejedelmet, ki oly nagy hatalommal annyi szerénységet párosítson.»[2]

MONACIS Lőrincz a királyok dicsőségének nevezi Lajost, a magyarok királyát, ki népét gazdaggá, nevét tiszteltté és félelmessé tette, hírét a csillagokig emelte.[3]

Az egykorú *verses krónika* írója, valószínűleg a király kápolnájában alkalmazott, nem magyar eredetű pap, miután a kereszténység magaslatának, a hit vitorlatartó árboczának, harczias Makkabeusnak, kinek szívéből szelíd-

eltérést szept. 10 és 11 közt az okozhatta, hogy a nagy király, mint jelzők, éjfél körűl halt meg.

1 PETRARCA beszédjét l. munkái baseli 1559—1581. évi kiadásában II, 1129. Kivonatban adja WENZEL, Kath. Szemle, II, 388.

2 FEJÉR, CD. IX/IV, 400: Nunquam vidi principem, et signanter tam potentem, quam magnum, cum tanta humilitate et modestia et absque aliquali inordinatione loquentem, et pacem et tranquillitatem suo cum honore seruato desiderantem.

3 PODHRADCZKYnál, Chron. Bud. 342

ség, becsület és jog árad, nevezte el Nagy Lajost, kérdi a kerek világot: látott-e már ekkora fejedelmet?[1]

SUCHENWIRT Péter, a becsületes német udvari poéta is, nem bízván tehetségében, habozva fog Lajos királyt tárgyaló verse írásához, melyben őt, mint a lovagok példányát magasztalja, nemességét, jóságát, kegyességét és vitézségét mindenek fölé emeli.[2]

Ide sorolandó ALEGRETTI Jakab, forlii költő ódája Lajoshoz, a «legnagyobb király»-hoz;[3] a *mária-czelli* benczések a nagy királyra halmozott dicsőítéssel telt epitáfiuma,[4] és a *sterzingi* codex miscellaneusban újabban fölfedezett vers Lajos király magasztalására, mely e szavakkal kezdődik: «Princeps virtutum rex Ungarie».[5]

De nem szándékunk sem a nagyok fellengős bókjaival, sem a «parasita múzsa» alant járó hízelgéseivel jellemezni Nagy Lajost, midőn becsületes életírójának, ki vele és mellette élt, kit bizalmával megtisztelt, szeretetével kitűntetett, rövid de átgondolt ítélete áll rendelkezésünkre.

XIII.

TÓT-SÓLYMOSI APRÓD JÁNOS, Nagy Lajos király viselt dolgainak írója nemes Apród Miklósnak volt fia. Apródnak valószínűleg azért hitták atyját, mert I. Károly király udvarában apródúl szolgált. Tévednénk azonban azt hivén, hogy apródok alatt merő sihedereket kell értenünk. Voltak közöttök meglett emberek, kik a királyt hadjáratain és vadászatain kisérték.

1 E Chronicon rithmicumot kiadta ENGEL Monumenta Ungricáiban.

2 Kiadta PRIMESSER ALAJOS.

3 Kiadta WENZEL a Kath. Szemlében II, 401.

4 PODHRADSZKY i. m. 344. l.

5 Mitth. X, 467. l.

Apród Miklós is kitűntette magát Sárosvár elfoglalásánál (1312), a miért a sárosmegyei Tót-Sólymost nyerte jutalmúl a királytól.

Azonban ez új birtokának egyelőre nem sokáig örvendhetett. I. Károly király ugyanis, mihelyt trónján megerősödött, az ország minden vidékére biztosokat küldött, hogy a fejetlenség idején jogtalanúl elfoglalt királyi jószágokat visszapörölják. Tót-Sólymos, mint királyi várbirtok, szintén vizsgálat alá kerűlt; de új birtokosának nem lett volna mitől tartania, ha el nem múlasztja a királyi adományos levelet, miután I. Károly király első pecsétje elveszett, s az alatta kiadott levelek erejöket vesztették, a második, utóbb harmadik pecséttel is megerősíttetni. Ebbe a formaságba kapaszkodott az országbíró, midőn Apród Miklóst elütötte becsületes szerzeményétől.

Talán e szerencsétlenség vitte Apród Miklós fiát, Jánost arra, hogy a királyi *nagy* irodába, melynek feje a főkanczellár volt,* állott és ott mint íródeák (literatus) szolgált, oly kitünő ügyességgel és szorgalommal, hogy nemcsak a főurak, de maga az ifjú Lajos király is megszívelte.

Midőn tehát a király 1349-ben Gyula-Fehérvárt tartózkodék, hozzá fordult János deák s kérte, hogy Tót-Sólymost adja vissza. A jelenlevő főurak és vitézek is pártját fogván, Lajos király meghallgatta esedezését és Tót-Sólymost neki, atyjának és testvéreinek visszaadatni rendelte.

Apród János aztán a papi pályára lépett, s úgy találjuk, hogy előbb az aradi káptalanban, aztán az egriben a lectorságot viselte, e mellett az egri, zágrábi és székesfehérvári káptalanokban egy-egy kanonoki javadalmat élvezett, melyeket megtartott akkor is, midőn 1355 junius

* Mert volt *kis*, másként titkos kanczellária is, melynek feje a titkos kanczellár, egyúttal a királyi kápolna ispánja volt.

14-én a pápa őt Lajos király kérésére az erdélyi egyházmegyében a küküllei főesperességben, melyet András erdélyi püspöktől kapott, megerősítette. Megmaradt azonban a király szolgálatában is, ki őt benső (specialis) káplánjának czímezte és kegyeiben haláláig részesítette.

A küküllei főesperesség abban sem akadályozta Apród Jánost, hogy az esztergami érseknek a lelkiekben és világiakban helytartója legyen, milyenűl 1363-tól 1380-ig működött. Még 1383-ban is előkerűl, mint Demeter bíboros és esztergami érsek megbízottja. Azután keveset hallunk felőle, jóllehet mintegy 1397-ig élt és nem haszontalanúl, minthogy épen életének e végső szakát fordította Küküllei János, mint kanonoktársai közönségesen hívták, arra, hogy Nagy Lajos viselt dolgait, melyeknek részint önmaga volt tanúja, részint szavahihető emberektől hallott, híven megírja, nehogy feledékenységbe merűljenek. Ő jelöli meg az időszakot is, a mikor művét megírta, midőn a következőket adja elő: Érdemes — úgy vélem — elmondanom, hogy Lajos királynak két felesége volt; az első Margit, Károly morva őrgrófnak, ki aztán a császári trónra jutott, leánya, s ez magtalanúl halt meg. A második: Erzsébet asszony, István bán leánya, kivel három leányt nemzett: Katalint, Máriát és Advigát (Hedviget). Hanem Katalint még gyermekkorában lepte meg a halál. Máriát aztán eljegyezték a császár fiának, Zsigmond brandenburgi őrgrófnak, midőn mindketten még gyermekkorukban valának. Történt pedig ez a két királynénak, Lajos anyjának és feleségének, nemkülönben az ország főpapjainak és főurainak előleges megegyeztével Nagy-Szombatban, Zsigmond anyjának, a cseh királynénak is, valamint a cseh országnagyoknak jelenlétében nagy ünnepséggel és vígassággal, kik (Zsigmond és Mária) *most* együtt uralkodnak a királyi széken. — Advigát pedig atyja halála után Lengyelország királyának koronázták meg, kit azután a lengyel

főurak, országnagyok és nemesek Jagulának (Jagyellonak), a litvaiak hatalmas fejedelmének, miután ez testvéreivel együtt a katholikus hitre tért, adtak feleségűl. Ez (Jagyello) is Lengyelország királyának koronáztatván, László nevet vőn fel, és hasonlóképen együtt uralkodik feleségével, a mondott országban.*

Minthogy pedig Jagyello 1386. évi februárius 15-én keresztelkedett, 18-án kelt egybe Hedviggel és márczius 4-én koronáztatott meg; minthogy továbbá Zsigmondot 1387. évi márczius 31-én koronázták meg magyar királynak, Mária királyné ugyanazon évi julius elején szabadúlt ki Novigrádból: ezen legutóbbi időszak előtt vagy bele se kezdett művébe Küküllei János, vagy még be nem fejezte.

Ha nem is kimerítő Küküllei János korirata, és lehetne részletesb: magyar krónikáink közt előkelő helyet foglal el, és anjoukori okirataink bőséges adatai mellett is, e korra nélkülözhetetlen. Nagy előnye a megbízhatóság. Megbízhatunk szerzője fölfogásában, megbízhatunk hűségében. Tudva, akarva, sohasem mond valótlant. A miért — úgy hiszszük — helyesen cselekszünk, ha Nagy Lajos uralkodása jellemzésében az ő szaván indulunk el.

Ugyan ő Lajos király uralkodása jellemzésénél kiemeli, hogy a nagy király bőséges hatalma mellett is, nem önkénye vagy a szenvedély sugallata szerint, hanem a józan ész tanácsával, a törvény értelmében uralkodott; körűltekintőn, nagy gonddal, bölcsen és erényesen igazgatta népe ügyét. Minden igyekezettel azon volt, hogy elődjeinek, a szent királyoknak** példáján indúlván, az Istentől

* *Chron. Budense* i. h. 339. — Említés nélkül nem hagyhatjuk, hogy Hedviget kora legszebb asszonyának tartották. És ezt nemcsak Dlugosz állítja, hanem a padovai krónika is: «Avete da sapere come per tutte le parti del mondo era nota la chiara ed splendida belezza della regina». (Muratori, xvii, 502.)

** Hogy ez ősök és szent királyok alatt szent Lajos franczia király is értendő, világosan kitűnik, ha a magyar király életét a franczia király életével egybe-

gondjaira bízott országokat, tartományokat és nemzeteket szabadságaikban, törvényeikben, törvényes szokásaikban, békében és nyugalomban megtartsa, minden ellenséges betörés ellen megoltalmazza, megvédje.

Az igazságnak hű őre volt és buzgó fia az egyháznak, melyet igazaiban és kiváltságaiban megtartott, földi javakkal gazdagított. De a hitbuzgalom, a kereszténység terjesztése is szívén feküdt, és különösen szerető gondja volt azokra, kiket lelkileg újjá szült.

Így jellemzi Küküllei János Nagy Lajos király uralkodását.[1] Lássuk, a mennyiben immár szűk terünk engedi, a részleteket.[2]

XIV.

SOKAN történészeink közől Lajos király mulasztásaúl róják föl, hogy országgyűléseket nem tartott. Annyi igaz, hogy országgyűlési végzéseink az ő 1351. évi rendeletén kívűl nincsenek. «Ha kiveszszük ez egyet, akár szentistvánnapi, akár máskori országos gyűlekezetnek nyomára nem akadunk.»[3]

Azonban ma már ismerünk nyomokat, melyekből bizonyos, hogy ilyennek többnek is kellett lennie. Ez gyanítható azon levélből, melyet Lajos király az aquiléjai patriárkával ötven évre kötött szövetségéről adott ki (1376 junius 21.), és az országnagyok *egész Magyarország helyett*

vetjük. Nyilvánvaló, hogy Lajosunk szent ősének életrajzát (Joinville) szorgalmasan tanulmányozta, s a maga életét a szerint irányozta.

1 SCHWANDTNER, I, 197.

2 Habent denique sua fata libelli. Ennek a könyvnek egyik fatuma, hogy egy évvel hamarabb kellett elkészűlnie, mint gondoltam; másika, hogy noha kezdetben harmincz ívre volt tervezve, úgy elszámítottam magam, hogy daczára tíz ívvel megszaporodott terjedelmének, a míveltség történetére csak három ívem maradt.

3 SZLEMENICS, M. T. A. Évk. VII, 210.

és nevében írtak alá. — Továbbá a Zsigmond király alatt 1397-ben tartott országgyűlés végzéseiben két ízben történik hivatkozás Lajos királynak eddig ismeretlen *országos rendeleteire*, miből helyesen következtethetjük, hogy az 1351-ikin kívűl más országgyűléseket is tartott.*

Különben is képzelhető-e, hogy Lajos király, kinek minden, még családi ügyekre, titkos szövetségekre** vonatkozó rendelete is bőséges megfontolásnak és tanácskozásnak volt eredménye, melyeket (anyjának, öcscsének) az ország főpapjainak, főurainak, főnemeseinek, vitézeinek és nemeseinek előleges tanácsával és hozzájárúltával adott ki: az általa ünnepélyesen megerősített arany bulla által előírt országgyűlést mellőzte volna? Hogy Lajos király, ki a lengyelekkel többszörösen tartott országgyűlést, kedvelt magyarjait, kiknek pedig szemökbe mondotta: «Tudjátok, hogy ekkorig minden kívánságtokat és óhajtástokat betöltöttem», ezen sarkalatos jogukban megrövidítette volna!? Dlugosz, a lengyel történetíró, ki semmiképen sem gyanúsítható részrehajlással, állítja, hogy Lajos király, ha a maga belátása szerint szabadon rendelkezik; ha a magyarok és lengyelek tevékenységét nem korlátozzák vala: még nagyobbakat mívelt volna.

Csakhogy a középkori országgyűlést nem szabad mostani szemeinkkel néznünk. Az akkori országgyűlések nemcsak törvényhozó, törvényvédő, de egyúttal törvénylátó napok voltak. Törvénysértések orvoslatát közügyekben úgy, mint súlyosabb magánügyekben az országgyűlésen, melyen a király elnökölt, kereste a sértett fél.

A királyi kötelességek közt a középkor az igazság kiszolgáltatását első helyre helyezte. Királyát tekintette a

* Fejér, CD. IX/V, 90. — *M. Tört. Tár*, 233. 237. — Szilády: Régi m. költők tára, IV, 352.

** Például: «II. Pilgrin salzburgi érsekkel «prehabita deliberacione et accedente prelatorum et baronum nostrorum previo consilio», Nonában, 1371 ápr. 13. kötött szövetsége. (Mittheil. IX, 627.)

nép a jog hivatott védőjének és az országlakosok legfőbb bírájának. A legnagyobb dícséret, melyben a középkori írók a fejedelmeket részesítették: igazságos voltok magasztalása. A koronázás főkép e kötelesség teljesítésére hívja föl a fejedelmet; erre szól esküje, s egész a középkor végeig a király nemcsak bírja a bírói hatalmat, de sőt személyesen gyakorolja.[1]

Nagy Lajos király, *az igazság őre*, nem tért ki e terhes kötelesség elől;[2] ellenkezőleg mindenképen azon volt, hogy a ki az igazságot keresi, azt közelebb és könynyebben megtalálja. Tudjuk, hogy az erdélyi és szlavon részekben, valamint Magyarországon megyénként gyűléseket tartott, hogy a nép baját meghallgassa, orvosolja, és tette ezt élte végeig.[3]

Azonképen szigorúan követelte, hogy az országbiró, a nádor, erdélyi vajda, szlavon bán, tárnokmester, főispánok stb. szorgalmasan és lelkesen teljesítsék részint az ő személyében,[4] részint hivatalbeli kötelesség szerint az igazság szolgáltatását. Egyik első rendelete volt, mint említők, hogy az ország minden megyéjében közgyűléseket tartsanak; azonképen ezer példánk van arra,[6] miszerint Lajos

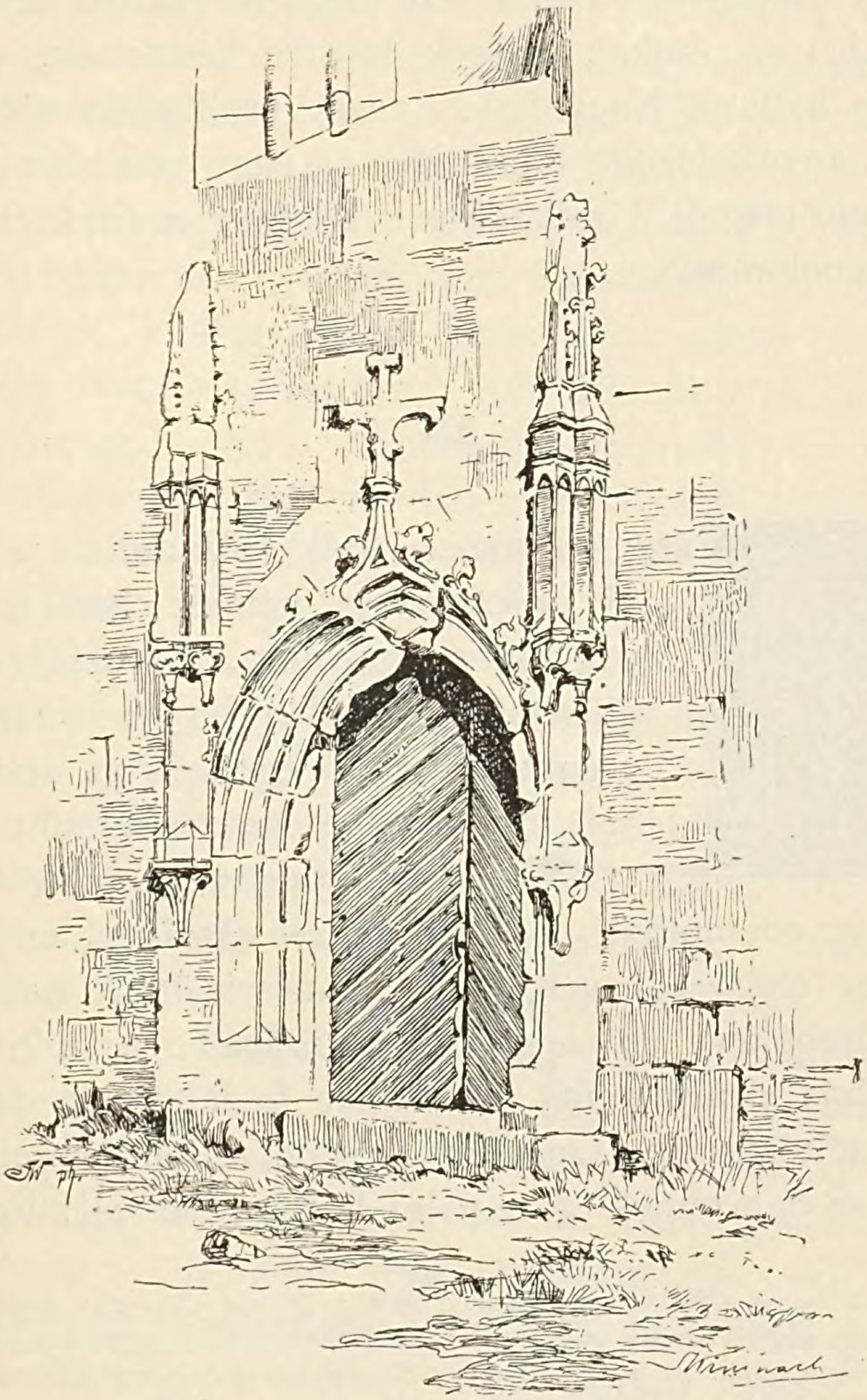
1 HAJNIK, A kir. biróság személyes jelenléte.

2 Fényes tanuságot tesz erről Pál országbíró, mondván: Dominus Ludovicus rex, prout ex officio sui suscepti regiminis de iure ad hoc tenetur, volens iusticie factor . . . existere, igazságot szolgáltatott Szécsényi Tamás vajda ellen is, noha ez nagy kedvencze volt atyjának, neki nagy híve és anyja után rokona. (FEJÉR, CD. IX/I, 172.)

3 Még 1380 junius 13-ról Lajos király Kőrösön írt leveléből értesülünk: Cum nos presenti congregacione nostra Crisii per prelatos et barones nostros celebrata, aliam congregacionem generalem in comitatu Zagrabiensi celebrari facere intendamus. (TKALČIĆ, Monum. cittis Zagr. I, 289.)

4 Kont Miklós nádor Tordán, 1355 május 20. a király személyében tartott közgyűlést az összes főpapok, főurak, nemesek, székelyek, szászok, oláhok és minden rendű erdélyrészi emberek számára, melyben Berecz, a *kolosmonostori* apát, András erdélyi püspököt arról vádolta, hogy egyházának némely birtokait elfoglalva tartja. (*Anjouk. Okmt.* VI, 321.)

5 Mutatónak akarjuk csak hézagos jegyzeteinkből ideírni, hol tartott Kont Miklós nádor a zárai béke után közgyűléseket. 1358 máj, 14. Fehérben; (FEJÉR, CD. IX/II, 411.) junius 30. Győrött, Győr és Komárom vármegyék részére; (*Hazai Okmt.* IV, 188.) jul. 8. Somogyban; (FEJÉR, CD. IX/IV, 136.) jul. 25. Zalában (*Zalai Oklt.* I, 388.) aug. 27. Vasban; (FEJÉR, CD. IX/II, 724.) szept. 14. Sop-

163. KOLOSMONOSTOR.

király nagy gondot fordított a törvénykezésre, valamint-hogy törvénytelenségről, törvénysértésről nem vádolták soha a nagy királyt, jóllehet van eset reá, hogy túltette magát a törvényen, a mint ezt maga megvallja, de egyúttal előadja az okokat, melyek őt erre késztették.

Nem hallunk Nagy Lajos egész uralkodása alatt egy, ellene irányúlt lázadó merényletről, vagy csak az elégületlenség kitöréséről. Uralkodása e tekintetben is kivétel hazai történelmünkben.

XV.

RÉSZLETESEBBEN kell szólanunk az 1351. évi országgyűlés némely határozatáról, ezek fontossága miatt. Ez országgyűlést valószínűleg Budán, 1351 deczember 11-én tartották. Végzéseit az ország főurai, főnemesei és nemesei, mint az ország összesége képviselői (universitatis ydemptitas) a király elé járúlván, terjesztették színe elé, esedezvén, hogy iránta viseltető, bebizonyított hűségökért az ország szabadságait, a mint azok II. András király arany bullájában foglaltatnak, megerősíteni méltóztassék. Lajos magasztalólag emlékezett meg a magyar nemzetnek a nápolyi hadjáratban is kitűntetett

ronyban; *(Sopronm. Oklt.* I, 292.) szept. 17—22. Pozsonyban Pozsony és Mosony részére; *(Hazai Okmt.* III, 173. — *Győri füzetek* II, 134.) szept. 22. Hidvégen, Hont és Nógrád részére. (KUBÍNYI. II, 206. — FEJÉR, CD. IX/II, 624.) Továbbá 1366-ban márcz. 27. Fehérben; (FEJÉR, CD. IX/III, 628.) junius 1—8. Sopronyban, *(U. o.* 625.) Komárom- és Győrben; *(Hazai Okmt.* III, 184. — *Sopronm. Oklt.* I. 467.) aug. 3. Tornalján, Gömör és Torna részére; (FEJÉR, CD. IX/IV, 136.) aug. 17. Szepesben; *(U. o.* IX/III, 630.) szept. 11. Kassán Abauj és Sáros részére; *(Hazai Okmt.* 280. — KUBÍNYI, II, 232.) ugyancsak szeptemberben Hontban és Borsodban; *(U. o.* 234.) — Hasonló összeállítást adhatnánk Kont Miklós nádorsága egyéb éveiről, valamint a többi nádorokról, megjegyezvén, hogy ezek esetleg hiányosabbak is lehetnének.

érdemeiről, megerősítette és átírta az arany bullát, kivévén annak egyetlen czikkelyét, azt tudniillik, mely szerint az egyenesági örökös nélkűl elhalandó nemes birtokairól szabadon rendelkezhetett. Ezt a czikket törűlte, elrendelvén, hogy a mondott esetben a mellékági rokonokat illeti meg az örökség, mi által az ősiséget újra megalapította. Ezenfölül az ország javára még huszonöt törvényczikket szentesített, melyek közől legfontosabb a zilált adóügy rendezése és egyszerűsítése. Lajos király törvénye szerint minden jobbágyi telek után három garas, melyekből tizennégy ment egy fertóra,* volt fizetendő és nem több. Az úgynevezett fölös (superfluos) denárokat és adóváltságot (dicarum redempcionem) ezentúl senki sem tartozott fizetni; élelmiszereket sem volt szabad a jobbágyoktól szedni. Valaminthogy adómentesek lettek a községi elüljárók (villici) és az úri szolgák birtokai.

Lajos király nagyot könnyített az adózók sorsán, midőn az adóügyet ekként szabályozta, és minden visszaélést, pótadót megszüntetett. De itt nem állapodott meg, hanem mindennemű igaztalan és fölötte terhes szárazvámot nemesek és nemnemesek javára eltörűlt; csakis a híd- és révvám szedését engedte meg. Eltörűlte továbbá azt a némely földbirtokos által gyakorolt, igen alkalmatlan előjogot, mely szerint az utasoknak, nehogy a vámtulajdonos hasznától elessék, bizonyos, habár kerűlő útirányt kellett venniök. Ezentúl járhatott mindenki azon az úton, a melyen akart. — Divatban volt Magyarországon továbbá az is, hogy ha a nemes ember feleségét haza vitte, a nászút minden vámhelyén egy-egy ezüst márkát kellett fizetnie. Lajos király ezt a visszaélést is megszüntette.

Úgy tetszik, oly nagy könnyebbítések és jótétemények voltak a fölhozottak és még fölhozandók, hogy La-

* Azaz negyed márkára, tehát 56 egy egész márkára. Minthogy pedig egy garas hat széles bécsi denárt tett ki, egy márkában akkor 336 denár volt,

jos király ezek fejében nem találta igaztalanságnak a *kilenczed* behozatalát, melyet méltán tekinthetünk hadi adónak.

Rendelkezése erre nézve így szól: Mindennemű jobbágyainktól, szántó-vetőktől és szőllőművelőktől, legyenek azok szabad, vagy bérfizető helységek lakói, kivévén a kulcsos (fallal kerített) városokat, kilenczedet szedetünk mi és a királyné, és meghagyjuk, hogy a főurak és nemesek hasonlóképen mívelkedjenek; a főpapok is és a jobbágyokkal bíró egyházi személyek, miután a tizedet beszedték, szedjék be a kilenczedet is, hogy ez által módjokban legyen nekünk hívebben szolgálniok, s ekkép tisztességünk gyarapodjék.

Ez indokolásból, de még inkább Lajos királynak Győr vármegyéhez intézett leveléből[1] kitetszik, hogy a kilenczed hadi adó volt, melyet a hadi szolgálattól fölmentett jobbágyság fizetni tartozott a hadköteles nemességnek, hogy ilyképen legalább költségeit megtérítse.[2]

Ahol a jobbágyság régibb ivású volt, és lassan-lassan amúgy is megvették rajta a mit lehetett, ott Lajos király rendelkezését nem látták szívesen. Éltek talán a gyanúperrel, hogy a bizonytalan, mert a terméstől függő kilenczed révén elvesz majd a biztos földbér,[3] és azt reméllették, hogy a király e törvényét idővel megváltoztatja. De Lajos király erősen sürgette annak végrehajtását. A ki — úgymond — elmulasztja a kilenczedet beszedni

1 *Hazai Okmt.* II, 189: «ut eo prompcius, quo diligencius Maiestati nostre prompta fidelitatis constancia *assurgere valeant* atque possint».

2 Hogy a kulcsos városokat fölmentette Lajos király a kilenczed alól, annak okát abban látom, mert ők városuk falait épen tartani, szükség esetén védeni tartoztak. Egyébként meg voltak ők másként is taksálva.

3 Ezt veszem ki a váradi káptalan rendelkezéséből a kilenczed beszedése iránt: De exactione autem none partis frugum et vini per Ludovicum regem novissimis diebus inducta certa regula dari non potest, cum speretur de eius relaxatione; antiqui enim census augeri non possunt sine manifesta offensa creatoris . . . *a solventibus nonam non solemus exigere terragium.* (BUNYITAY, A váradi káptalan legrég. statutumai. 51. l.)

a maga javára, az ilyen törvényszegőn majd megveszszük azt a magunk hasznára.

Nem keménység volt e szigor, hanem elejét kellett venni a zavarnak, mely abból keletkezik vala, ha a szabadon költözködő jobbágyok a kilenczedet mellőzött urak birtokaira sereglettek és a régi, törvényes alapon álló gazdájokat, földes urokat elhagyták volna. Mert Lajos király nemcsak az urak, hanem a pórok javát is szívén viselte, mint ezt még Bonfini is tudta, alighanem Mátyás király ajkáról. Ő tiltotta meg törvény által, noha ez már atyja alatt is szokás volt, hogy a jobbágy fölött más ítélhessen, mint földes ura. Megtiltotta továbbá, hogy régi vétségekért jobbágyát költözködési szabad jogában gátolni senki se merészelje. És e helyütt szúrja közbe, mintha szégyenelné a múltat: Az atya vétségeért pedig a fiát se személyében, se vagyonában elmarasztalni nem szabad.

Ugyancsak Bonfini értesít felőle, mint öltözködött Lajos király nem ritkán álruhába, járta be a falvakat és lépett a szegények kunyhóiba, hogy kivált az adószedők eljárásáról hitelesen értesűljön. Olykor megesett, hogy a király tettét is megszólották, a mikor alkalma nyílt Lajosnak — mondja, ki tudja, nem-e példálódzva az olasz — önmagát is, hol és mikor kellett, megjobbítania.

Ugyanezen 1351. évben keletkezett a nemesek adómentessége. «A nemesek kérésére ahhoz is járulunk, úgymond, hogy valamennyi igazi nemes országunk határain belül . . . egy és ugyanazon szabadságnak örvendjen.» E kedvezmény kivált a szlavonoknak vált hasznára, kik a kamarai nyereségen fölül, a *bán zsolozsmája* czímén a nyest-adóval és egyebekkel tartoztak.**

* SZALAY után II, 252.

** S ezentúl «ab omni exaccione aliarum quarumlibet collectarum, hactenus persolvi consuetarum, exempti penitus, tamquam ceteri regni nostri nobiles aliarum parcium, immunes habeantur.» L. az 1351. törvényczikkelyeket, melyeket Frankói Miklós zágrábi püspök és királyi alkanczellár szerkesztett FEJÉRnél, CD. IX/II, 37. — A bán zsolozsmájáról

De a mily nagylelkű az országvédő nemesség irányában, oly bőkezű volt a nemesi kiváltság osztogatásában. Lajos király — úgymond a küküllei főesperes — az udvarnokok és egyéb udvari szolgák közől sokakat fölszabadított és Magyarország nemesei sorába fölvett, minthogy a jószágok és egyéb kegyelmek osztogatásában igen bőkezű és kegyes vala és ezért is sokan szerették.*

XVI.

POLITIKAI tekintélye, súlya nem igen lehet oly országnak, mely nemzetgazdasági tekintetben nem virágzó. Szegény embernek szegény a szerencséje, mondja a közmondás; de bizony szegény országnak is hátul kell kullognia. Korában aligha érte föl eszével e tétel igazságát akkora fokban valaki, mint Nagy Lajos király, a miért nagy gondot fordított míveletlen, erdős vidékek kiirtására és betelepítésére, városok alkotására, az ipar és kereskedelem fölvirágoztatására, a polgári elem színvonalának emelésére s a béke egyéb áldásos műveire.

Jóllehet szinte évenkint kénytelen volt hadat indítani, mindenképen arra törekedett, hogy az ország határaitól a háború borzalmait távoztassa. E védelmi intézkedés azonban — mondhatnók — csak talajkészítő dolog volt.

Tudvalevőleg Magyarország határait — talán a déli részt, a Duna partját és nyugaton a mosonyi fertőket kivéve — még a XIII. század végén sűrű erdők boríták. Árva, Liptó, Turócz, Szepes; Gömör, Sáros, Zemplén,

KNAUZ alapos tanulmányát (M. Sion, III, 227.), melyhez hozzá adhatjuk, hogy a nyestadót Lajos király korában már nem természetben fizették, hanem tizenhét jó báni denárral váltották meg a nyestbőr darabját. (TKALČIĆ, Monum. eppatus Zagrab. II, 22.)

* *Chron. Budense* i. h. 339. l.

Ung felső része és a Máramaros lakatlan, mívelés alá nem fogott kerületek valának. Sóvár, Borsod, Zólyom, Trencsény és Bolondócz voltak az ország éjszaki határvárai. És a koríró aligha nagyított, állítván, hogy Batu kán tatárjainak negyvenezer ember kellett a Halics és Munkács közt fennállott erdő kivágására s az akadályok elhárítására.*

Már Árpád-házi királyaink alatt kezdették meg a nagyobb erdőirtásokat, hogy a vágásokban telepeket, helységeket alapítsanak. Alkalmat erre, úgy tetszik, azon szerencsétlenség szolgáltatott, mely Flandria szorgalmas népét érte, midőn gátjait a Zuyder szétrombolta, s ezzel mívelhető földjét megsemmisítette. E hontalanoknak, valamint a Türingiából később beköltözött szászoknak, utóbb egyes osztrák-stájer rajoknak Magyarországon adtak menedéket királyaink és alapját vetették meg Kolozsvár, Dézs, Brassó, Nagy-Szeben, Segesvár, Toroczkó s a többi erdélyi szász-, valamint Zólyom, Besztercze, Korpona, Libet-Bánya, Selmecz, Körmöcz, Lőcse, Késmárk és más szepesi, nemkülönben Beregszász, Kassa, Eperjes, Kis-Szeben, Bártfa s egyéb észak-magyar-, azonképen Pozsony, Soprony, Kőszeg és sok más, a Dunán túl fekvő városnak.

Ismételjük, csak alapját vetették meg, csíráját ültették el a mondott városoknak, melyek lakói kezdetben falukat alkottak, kiváltképen földmívelésből éltek, és a falunagy (folunag = villicus) vezetése alatt állottak.**

E telepek alakulása ilyképen történt: A települők vezetőjök vagy ügynökük által szerződést kötöttek a föld birtokosával, kinek szolgálatába szegődni szándékoztak. Kihasították aztán az új község területét és fölosztották egyes telkekre, melyeket németűl Lahn-, Lehen- vagy Hub-nak, latinúl mansionak hívtak. A telkek a föld termő-

* Pauler, Századok, 1883. 97. — Karácsonyi, Kath. Szemle, 1889. 85.

** Pozsonynak is első (1280-ból) ismert elüljárója «Jacobus villicus».

képessége szerint nagyságra változtak, de harminczhat holdnál ritkán voltak nagyobbak. Az ügynök, ki rendesen az új községnek nem ritkán örökös elüljárója (Schulz, Voigt, scultetus, soltész) lett, többnyire kettős, bérmentes telket kapott, választhatott malomhelyet, mert az őrlési jog kizárólag őt illette, állíthatott sörházat, korcsmát, alkalmazhatott mesterembereket. Ő volt hivatva kisebb ügyekben igazságot szolgáltatni, kezdetben a szász vagy magdeburgi, később a szepesi, korponai, zsolnai stb. törvénykönyv szerint.

Az új telepesek, vagyis «jobbágyok» földjeiket nem örökjogon, noha ez gyermekeikre átszállott; hanem csak bérben bírták. Azonban a telkeikre rakott épületek sajátjok volt. Ha távozni akartak, ezeket eladhatták, és «világos nappal», — mint szerződéseik mondják, — tehát szabadon távozhattak. — Az első években (tizenkét, tizenhat, húsz, sőt néha több éven át) nem fizettek földbért; azontúl egy-egy telek után egy-egy negyed márkát (fertót), sőt többet is kellett fizetniök.

E földbéren (terragiumon) fölül még ajándékok is járták, melylyel részint a telkesek személyenkint, részint a község testületileg volt kénytelen kedveskedni a földesurnak: egy hordó sört, egy hízott sertést, nehány bárányt, baromfit, tojást, zabot, kalácsot adtak időközönkint, a miért viszont faizást, halászati és vadászati jogot élveztek.

Nagy előnyére szolgált a községnek, ha egyháza is szabad volt; azaz a lelkész, kit a hitközség választott, nem fizetett semmit a földes urnak; ellenben a tizedet (de többnyire csak mérsékelve) ő kapta és nem a püspök. Magától értetik azonban, hogy a püspöknek és a főesperesnek azért kijárt az illetéke a lelkészi jövedelem arányához képest.*

* Lásd *Lipóczi és Nekcsei Demeter és Sándor* czímű értekezésem 23. lapján a föntebbiekre vonatkozó idézeteket.

Nagy Lajos király az atyja korában új lendületet vett telepitéseket, nagy gonddal folytatta. Egyebek közt Árva megnépesítése az ő műve.*

Az ilyen régibb vagy újabb telepnek, természetesen a viszonyok által is elősegített életre valóságától, szorgalmától, ipar- és kereskedelem-fejlesztő képességétől függött aztán, hogy várossá növekedjék. Mert — mint dicsőűlt Ipolyink jól megjegyzé — habár a magyar nem városalapító, de, mit története minden lapja tanúsít, inkább államalkotó nemzet; bírt nemzeti alkotmányában oly tényezővel, mely városaink keletkezésének és fönnállásának főfeltétele. Ez az önhatósági, önkormányzati jog és szabadság volt, melylyel a magyar állam mindannyi városainak alapját megvetette és fejlődésöknek legnagyobb lendületet adott. Mindegyikök, a mint első, gyenge körvonalai kifejlődtek, a szabadelvű magyar alkotmányhoz képest és a magyar államjog gyakorlata szerint azonnal elnyerte a független önállást, az önkormányzat és igazságszolgáltatás teljes szabadságát, e mellett a királyi védelmet, a tárnokmester jó akaratát és számos más kedvezményt; szóval: elnyerte a szabadságlevelet, a privilégiumot, mely nálunk olyan széleskörű volt, minővel csak az olasz és a dalmát városok bírtak, pedig tudjuk, hogy ezek a mondott alapon szinte független, köztársasági államokká fejlődtek.

Az autonomia minden városnak saját kezébe tette le sorsát. Fölvirágozások saját polgáraik szorgalmától, eszétől függött; vagy ellenkező esetben, csakis lakosai élhetetlensége, korlátoltsága szolgálhatott okúl, ha vagy ki se fejlődtek, vagy elhanyatlottak, s apró, jelentéktelen közsé-

* Fejér, CD. ix/iv, 171. — Ortvay a pápai tizedlajstromok tanulmányozásából egészben véve azon eredményre jutott, hogy a xiv. században az egyház-községi élet hazánkban felette virágzó volt, úgy hogy küllátszatra megfelelt a mainak, de sőt azon túl is tett. (*Magyarorsz. egyházi földirata*, Bevezetés.)

gekké sülyedtek.[1] Mert a mi a városok kifejlődéséhez még megkívántatott, a kedvező viszonyokat az Anjouk, kivált Nagy Lajos, bőven megteremtette. «Nagy Lajos — mondja egyik városi korírónk — valamint atyja, Károly, a városokat igen szerette, fölmagasztalta, sorsokon javított és . . . mindeneket jó rendbe hozott.»[2]

Alig van, de nincs is régibb város az országban, mely az Anjouktól, kivált Nagy Lajostól, szabadságlevelet ne kapott volna, és nem egyet, hanem némelyek szinte minden esztendőben nyertek egynél is többet. Hallgatással mellőzöm nagyobb városainkat, milyenek: Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagy-Szombat, Bártfa, Soprony, melyek Magyarország hét elsőrangú városai voltak; továbbá Zágrábot, Kőszeget, Eperjest, Sárost, Esztergamot, Komáromot, Gyöngyöst, Szebent, Brassót, Kolosvárt, Debreczent, a dalmát városokat és másokat; de említés nélkűl nem hagyhatom Visegrádot, Nagy-Marost, Lipcsét, Pelsőczöt, Csetneket, Szécsényt, Rima-Szombatot, Gölnicz-, Abrud-, Libet- és Breznóbányát, Szomolnokot, Zsolnát, Vasvárt, Kis-Martont, Hanuszfalvát, Suchfalvát, Zsidó-Patakát, Visk-, Huszt-, Técső- és Hosszú-Mezőt, Barsot, Kis-Szebent, Kaprinát, Kapronczát, Nyirbátort, Bazint, Modort, Szakolczát, Privigyét, Lublyót és sok más apró, kivált erdélyi és szepesi szász várost.[3]

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szabad királyi városok önkormányzati jogai nem voltak terjedelmökre nézve egyenlőek. Voltak nagyobb szabadságú városok, az úgynevezett «nagyobb városok», és alsóbb rendű vagyis «kisebb városok», az előbbiek önrendelkezési joga kotlátlan; az utóbbiakban több fontos ügy (az emberölés, nagyobb sebesítés, rablás, gyújtogatás, pénzhamisítás), a király által kiküldött

1 Ipolyi, Kisebb munkái, III, 279.

2 Katona, H. Cr. IX, 278. a Leibitzerek krónikájából.

3 L. ezek megokolását, részben legalább föntebb idézett értekezésemben.

biróra, várnagyra vagy főispánra volt bízva. Az első önkormányzati jogot, a városi autonomia azonkori főkellékét, az egyházi és világi hatóság: a lelkész (plebános)* és városi bíró szabad választása képezte. A második alapjog, melylyel a magyar állam a korona tagjait, a helyhatóságokat és testületeket fölruházta, az önkormányzat és saját igazságszolgáltatás volt. A város, a földesúri vagy bármely fenhatóság kizárásával, önmaga intézhette ügyeit; a polgári és magánjogi, a rendőri és bűnfenyítő ügyekben csak önválasztotta bíróságoknak volt alávetve. Föllebbezés csak egy másik város törvényszékéhez történhetett. Csak felségsértés és hazaárulás bűneseteiben ítélt az országbíró, csak az ország és király iránt tartozó legfőbb kötelességek iránt intézkedett a tárnokmester. A város közvetlen a királyi fönségnek volt alárendelve, csak a király szállhatta meg kíséretével és hadaival, bármely más főúr előtt csak a város akaratával nyíltak meg a kapuk; csak a király zászlója alatt álló seregben voltak kötelesek a polgárok harczolni s e tekintetben az ország nemeseivel egyenrangúak valának. Mint ilyenek a «karok és rendek» sorában, a főpapok, világi főurak és nemesek után az ország negyedik rendét a szabad királyi városok képezték és élvezték ezen előjoguk minden folyamányát. Saját czímerök és pecsétjök volt, melyek alatt hiteles okiratokat állíthattak ki. A teljes tulajdonjogot s e czímen nemesi jószágok birtoklásának jogát is élvezték. Belső viszonyaikra nézve közvetlenűl jogérvényes, senki szentesítésétől nem függő helyhatósági szabályokat (statuta) alkothattak, testületi szabályokat, milyek például az akkoron nagy fontosságú czéhek szabályai voltak, jóvá hagyhattak.**

* Csakis a nép által választott lelkészt hítták plebánosnak; a többieket kerületi lelkészeknek (parochi), egyházkormányzóknak (rectores) nevezték. A nagy egyházak lelkészei prépost czímet viseltek, mely köré a segédlelkészekből a társas káptalanok alakultak.

** L. ÁGOSTON K., Eperjes alakulása és hajdani jogi szervezete

XVII.

Panaszra mégis okuk az erdélyi szászoknak, kik Nagy Lajos királyt reményöknek, vígaszoknak és oltalmoknak szólítgatták,[1] nem lehetett, midőn a király elrendelte, hogy az iparosok czéhszabályai Göböly erdélyi püspök és Sárfenéki János várnagy, mint királyi biztosok, a hét szász szék bíróival tanácsot ülvén, vizsgálat alá vegyék és megjavítsák. Az Anjouk korán fölismerték az iparos és kereskedő egyesületek fontosságát, melyek hivatva voltak az emberiség egész osztályait átalakítani, a nemzetek életében új korszakot alkotni s a világnak új képet adni.[2]

A czéhszerű egyesületek nyomát nálunk ugyan nem észleljük 1285 előtt, mint a mikor Ladomér esztergami érsek a pesti és jenői hajósok egyesűletét (universitas nautarum)[3] említi; Kassa város levéltárában is csak az ottani szűcsök 1307. évi czéhszabályzata maradt fönn:[4] de Lajos király érintett rendelete arra enged következtetnünk, hogy a czéheknek tekintélyes multjok volt Magyarországon, minthogy immár nem egy visszaélésöket kellett korlátozni, sőt általános rendezésöket meghagyni. Erre mutat, hogy a szebeni és pozsonyi új czéhszabályok ugyanegy időben keletkeztek. A mód, is a miképen Lajos királynak a közjóra (communi bono) irányzott e szabályokat hozatta, fényes példája szabadelvű bölcseségének, úgy, mint a kézi ipar virágzó állapotának Magyarországon.

Szebenben és vidékén (Segesvárt, Sebesen és Szász-

1 «Vestræ regiæ maiestati, quæ est spes et solatium speciale et refugium singulare.» (Fejér, CD. ix/i, 188.)

2 Ipolyi, Kisebb Munkái, iii, 49.

3 Knauz, Monum. eccl. Strigoniensis, ii, 196.

4 Szádeczky, A czéhek Magyarországon, 10.

városban) huszonöt iparágról történik már említés.[1] Ha azonban tekintetbe veszszük, hogy ezek közt még számos, nálunk igen mívelt ipar nem volt képviselve, milyenek: a fegyverkovácsok, pajzsgyártók, bábsütők, viaszárúsok, ötvösök és mások; hogy Buda, Pest, Kassa, Pozsony, talán Nagy-Szombat is meghaladták az iparos élet tekintetében Szebent, vagy legalább lépést tartottak vele, mely viszont a maga részéről Augsburgon, hol azon időben csak húsz iparágat űztek, túltett: lehetetlen nagy fogalmat nem keltenünk a mesterségeknek virágzásáról Nagy Lajos király korában.

Az ipar haladása, az általános jólétet valamint föltételezi,[2] úgy főleg a kereskedés által emeli is.

I. Károly, de még inkább Nagy Lajos király, mindent megtőn a pénz és hitelviszonyok emelésére, a vám- és harminczadügy rendezésére, a bel- és kül-kereskedés biztosítására. Már I. Károly szakított elődjei azon eljárásával, kik rendesen minden évben beszedvén a forgalomban levő ezüst denárokat, ezek értékének bizonyos részét *kamarai nyereség* czímen tartották meg, s így mindig rosszabb és rosszabb pénzt bocsájtottak forgalomba.[3]

1 Ez iparosok: a mészárosok, sütők, timárok, irhakészítők, lágyvargák, czipészek, keztyűsök, posztógyárosok, szabók, köpenykészítők, szűcsök, takácsok, kötélverők, bognárok, kádárok, fazekasok, kovácsok, szegkovácsok, lakatosok, kardgyártók, zablyakészítők, késcsinálók, tűcsinálók, rézművesek, kolompárosok és nyereggyártók. (FEJÉR, CD. IX/V, 131. l.)

2 Az emelkedő jólétnek egyik hangosan beszélő példája a föld értékének rohamos emelkedése. Míg 1303-ban egy ekényi föld három márkán (de sőt olcsóbban is) kelt; 1340-ben ugyanannyit kétszáz arany forinton, azaz tizenhétszeres áron adtak el. *(Anjouk. Okmt.* I, 59. IV, 36. — *Zichy-Okmt.* I, 127.)

3 Hogy a pénz ez által rosszabbodjék, ez az évi beszedésnek nem volt okvetlen következménye. A lucrum cameræ voltaképen a pénzverő költség önkényesen kivetett hányadában állott. Képzeljük a dolgot magunknak így: Egy márka (fél font) tiszta ezüstből vertek 480 kis denárt, de a fogyasztó közönségnek csak 400-at adtak egy márka értékében, pénzverő költség (és országos adó) czimén visszatartván 80 denárt. Ellenben, midőn a denárokat uj évkor beszedték, egy márkára megint 480 denárt számítottak, minthogy csakugyan ennyi tett ki egy márka ezüstöt, melynek fejében azonban ismét csak 400 uj denárt adtak. — Ez így mehetett volna szakadatlanul a pénz megromlása nélkül. Minthogy azonban mentűl rosszabb (kevesebb ezüsttartalommal biró) denárokat adtak egy márka fejében, annál nagyobb haszna volt be

Még nagyobb haladás volt, midőn 1335-ben *arany-pénzt* kezdett I. Károly veretni. I. Károly aranyai tizenkét karatosak, azaz felerészben aranyak, Lajos királyéi fínomabbak, tizennégy karatosak. Mennyire kedveltek voltak ezen florenczi utánzatú arany forintok (floreni), az is mutatja, hogy más tartományokban utánozandó mintáúl vették és a pénzt «ad bonitatem auri hungarici» verték. A magyar pénz nemsokára hatalmas hitelre tett szert és tért hódított Európában.

A középkorban a fejedelmek igen becses felségjognak tartották, hogy ott állítottak föl vámokat, a hol akartak. Arra nem sokat tekintvén: mennyire nyomasztó a sok vám az iparosra és kereskedőre, valamint a fogyasztó közönségre, melynek életét ekképen megdrágították.

A vásár-, másként helypénz, híd- és rév- (komp-)vám még igazolhatók; kevésbbé a száraz vámok, melyeket tehát Lajos — mint láttuk — eltörült. Lajos még többet tett. Midőn például, Pozsonyt nagy anyagi csapások érték, megtiltotta, hogy az oda szállított élelmi és ruházati czikkektől vámot és harminczadot szedjenek; 1364-ben pedig, midőn az egész ország éhinséggel küzdött, minden élelmi czikk vámmentességét a legszigorúbban parancsolta meg, és más tekintetben is bölcs rendeleteket adott ki.

Már a visegrádi kongresszuson előkerűlt a nemzetközi kereskedelem ügye, és a benne részt vett három (magyar, cseh és lengyel) király, áthatva annak fontosságától, iparkodott elmozdítani mindazon akadályokat: az útak bizonytalanságát, a vámok rendezetlenségét, mik a kereskedelem föllendűlését gátolták.

Elsőben biztosokat neveztek ki a rendbontók, a rabló lovagok megfenyítésére. Az illető hatóságnak kötelessé-

lőle a kamarának: ez arra csábította a legtöbb, pénzverő joggal biró fejedelmet, hogy koronkint rosszabb pénzt verettek — világos kárára a fogyasztó közönségnek, mely a rossz («fekete») denárért kevesebb árút kapott.

gévé tették a rabló várát lebontani, birtokát elkobozni. E rendszabályok oly szigorúak voltak, hogy a rabló-lovagot az esetben is becstelennek jelentették ki, ha a kárt megtérítette. A hármas szövetség terűletén elítélt rabló sehol, se Magyar-, se Lengyel-, se Csehországban nem talált menedéket; idegen földre kellett menekűlnie.

Azonképen rendezték a szövetségesek a vámokat is, hogy hol és mekkora vámokat szabad a kereskedőktől szedni. E határozatokról érdekes példát nyújt Károly király rendelete a morva határtól Budáig terjedő kereskedelmi vonalról. — A cseh és morva árúk behozatala (ez áll a rendeletben) Fehér-Egyháznál (hitták Újvárnak is a mai Holicsot) történjék, hol az árúk értékének nyolczvanadát fizetik vámképen. Holicstól az út Nagy-Szombatig ketté ágazott; az egyik Sásvárnak (ma: Sasvár), Bikkszádnak (Bikszárd) vitt, a másik Szinczének vagy Szenczének (ma Szenicz), Jablonczának (Jablonicz) és Bénynek (Binyócz), Korlátkő vára mellett vezetett el. Nagy-Szombatból a cseh-morva kereskedők útja Farkashídján, Semtén, Nyárhídon és Udvarhídon át Esztergamig, innét Csabán és a királyné ó-budai várához tartozó, később a margit-szigeti apáczáknak ajándékozott Szent-Jakabon keresztűl a budavárosi kapunál érte végét. A nevezett helyek mindegyikén kellett fizetni. Fizetett pedig a kétfogatú, vagyis *rudas* kocsi egy lat ezüstöt, az egyfogatú, vagyis *ajnczás* annak felét.*

Lajos király megerősítette e rendelkezést és kiterjesztette a kölni, hoyi és más rajnamelléki, valamint a nürnbergi, ambergi, regensburgi, egeri, boroszlói stb. kereskedők számára. A salzburgiakat pedig Durazzoi Károly, szlavon herczegnek jóakaró figyelmébe ajánlotta.**

A bécsieknek szintén megengedte, hogy az igazságos

* L. *Tót Lőrincz* czímű értekezésem 29. l.
** *Mitth.* IX, 629.

vám és harminczad lefizetése után szabadon kereskedhessenek az országban. E nagy kedvezmény nemcsak onnan eredt, mert a hatalmas magyar király mindig jóakarattal volt a szegény Ausztria herczege iránt; hanem onnan is, mert Bécs már akkor is piaczúl szolgált némely magyarországi nyers termények számára. Bécs utalva volt a magyar lisztre, vágó és szúró marhára, füstölt és sózott húsra, halra, borra, állati bőrökre, mézre, szappanra, gyümölcsre. A magyar viasz, szűcsárú, réz és ón, vámmentesen ment Bécsbe.

Hogy e forgalom a termelésnek és a mezőgazdasági iparnak nagy lendülést adott, főleg a dunántúli, Ausztriához közelebb eső vidéken, fölfogható, a miért a malomipar, kivált a Rába folyó mentén, hol hatkerekű műmalmokra is nem ritkán akadunk, magas fokra hágott.

Harminczadot szedtek külországi kereskedők által behozott, vagy külföldre kivitt árúktól. A harminczad jövedelme a királyé volt. Harminczad-hivatalt találunk Pozsonyban, Nagy-Szombatban a nyugati, Győrben és Budán a dalmát partokról jövő, Székes-Fehérvárt a Bécsbe törekvő szebeni és brassai kereskedők megvámolására, és valószínűleg voltak egyebütt is.

Lajos király gondoskodott róla, hogy a harmiczadoknál minden zsarolásnak elejét vegye. A fő harminczadost a főurak tanácsából választotta, és hogy mily pontosságot követelt, az is mutatja, hogy a harminczados helyeken rendes *registrumot*, jegyzéket íratott, melybe a megvámolt czikkeket följegyezték. E registrumot minden év végén magához kívánta és pontosan megvizsgálta.

A harminczadon áthaladt kereskedők természetesen a vásárokra indúltak, melyek a középkorban a kereskedés központját képezték.

A *vásárok* háromfélék voltak: napi, heti és országos vásárok. A napi vásárok csak nagyobb városokban bírtak

jelentőséggel. A heti vásárok valamely vidék helyi kereskedésének előmozdítására fontosabbak valának. Budán hetenkint háromszor volt vásár. Lajos király nagyon sok városnak adott jogot heti vásár tartására. Országos vásáraik csak a nagyobb, az ipar és kereskedelem tekintetében fejlettebb városoknak voltak. A megelőző korszakban, tudtunkra, még csak Budának, Székesfehérvárnak, Sopronynak és Geréczneк (Zágráb) voltak országos vásáraik. Lajos király uralkodása alatt azonban több város nyert országos vásártartási szabadalmat: Kassa, Pozsony, Nagy- és Felső-Bánya, Bártfa, Zsolna, Nagy-Marton, Brassó, Zilah, Margita és mások, mely körűlmény arra mutat, hogy a kereskedés mindinkább fejlődött. Leghiresebb, mert legtöbb szabadalommal ellátott vásárok valának Budán, Kassán, Szebenben, Brassóban és Pozsonyban.

Buda városának minden szabadalma közt árú-megállító joga (ius stapulæ, Stapelrecht) volt a legfontosabb. Nagy Lajos alatt teljes érvényben találjuk ezt. E kiváltság értelmében a kereskedők akár szekéren, akár hajón, felülről vagy alulról érkeztek Budára, e városban minden árúczikkeikkel együtt meg kellett állapodniok, s azokat csakis itt lehetett eladniok, mi ha nem sikerűlt, vissza-, hazavihették portékájokat. Német, cseh, lengyel, olasz, porosz, tatár és hazai kereskedők egyformán alá voltak vetve e, Budára, Lajos király új fővárosára nézve rendkívűli előnyökkel járó szabadalomnak. Csupán csak a brassai és szebeni kereskedőket vette ki Lajos e szabály alól, valamint Pozsonyt, midőn megengedé neki, hogy a déli tengerpartról hozott árúkkal Budát is kikerűlve kereskedhessék.

Kassa szintén bírt árú-megállító joggal.* E várost már

* Ezen joga azonban megszorítást szenvedett, mert Lajos király 1368. évi rendeletéhez képest csak három napi gkellett a lengyel kereskedőknek árúikat eladásra kitenni Kassán; ha ez idő alatt senki meg nem vette, vihették azokat Magyar-

I. Károly, de különösen Nagy Lajos emelte. Fölvirágozására az a benső viszony szolgált, mely Magyar- és Lengyelország közt Lokietek Ulászló ideje óta szövődött. E körülményből Kassa és Krakó húzták a legtöbb hasznot. Magyarország felől Kassa lett központja a lengyel-magyar, s ezzel a lengyel-orosz-galícziai kereskedésnek.

Nagy gonddal ápolta Lajos király *Szeben* és *Brassó* városok kereskedését is, úgy, hogy ezek alatta Erdélyben a Kassáéhoz hasonló helyet foglaltak el. Árúmegállító joguk ugyan nem volt, de e hiányt pótolta Nagy Lajos azzal, hogy idegen kereskedőknek nem engedte, miszerint Brassón túl, Moldva és Oláhország felé adhassák el árúikat, és meghagyta oláh vajdáinak, hogy a brassaiak kereskedését egész Oláhföldön elősegítsék.* E két város e mellett saját erejéből is törekedett előre. Élénk kereskedést folytatott Bécscsel és Prágával; még nagyobb forgalma volt a dalmát városokkal és Velenczével, továbbá Lengyel-, Orosz- és Tatárországgal, Moldva- és Oláhországgal.**

A többi városok közűl még *Pozsony* űzött nagyobb kereskedést és örvendett a király különös támogatásának, ki Pozsonyt adó, vám, időnkint a harminczad alól is kimentette. Már I. Károly megengedte Pozsonynak, hogy osztrák árúkat hozhatnak az országba. Nagy Lajos Pozsony kedveért tiltotta meg az osztrákoknak boruk behozatalát, minthogy — úgymond — e város jóléte kiváltképen a bortermeléstől és borkereskedéstől függ. Ez természetesen retorsiót szült, minthogy az osztrák herczegek szintén eltiltották a magyar bor kivitelét Bécsbe. Azonban az osztrák bor akkor még nem igen lehetett jó ízű, mert e tilalom alól kivettek az osztrák herczegek minden tisztes-

országon és azon kívűl oda, a hova akarták. Viszonzásúl Kázmér lengyel király a magyar kereskedőket hasonló kiváltsággal látta el Krakóban. (Monum. Polon. v, 47.)

* Fejér, CD. ix/iv, 148. l.

** A lengyel-, orosz- és tatarországi kereskedésre nézve lásd *Monum. Polon.* v, 17. 50. 51. 69.

164. WLADISLAW LOKIETEK, LENGYEL KIRÁLY.

séges embert, mint a kiket érdemesnek találtak arra, hogy külföldi bort igyanak, és föltették rólok, hogy a bort ki nem mérik.

Különben is a magyar bornak volt keletje külföldön; egyszer azért, mert Lajos király kieszközölte a cseh királynál a pozsonyi bor bevitelét Brünnbe, Olmützbe, Znaymba és Morvaország más városaiba; aztán, minthogy a külföldi kereskedők, a kik posztóval és egyéb iparczikkel jöttek hozzánk, hazamenet jóféle borral terhelték meg kocsijokat. IV. Rudolf osztrák herczeg tehát gondosan figyeltetett az átutazó kereskedőkre, nehogy az osztrák tartományokba bort csempészszenek. Mindamellett kénytelen volt a bécsieknek azon engedményt tenni, hogy külföldi borok számára külön csapszéket nyithassanak.

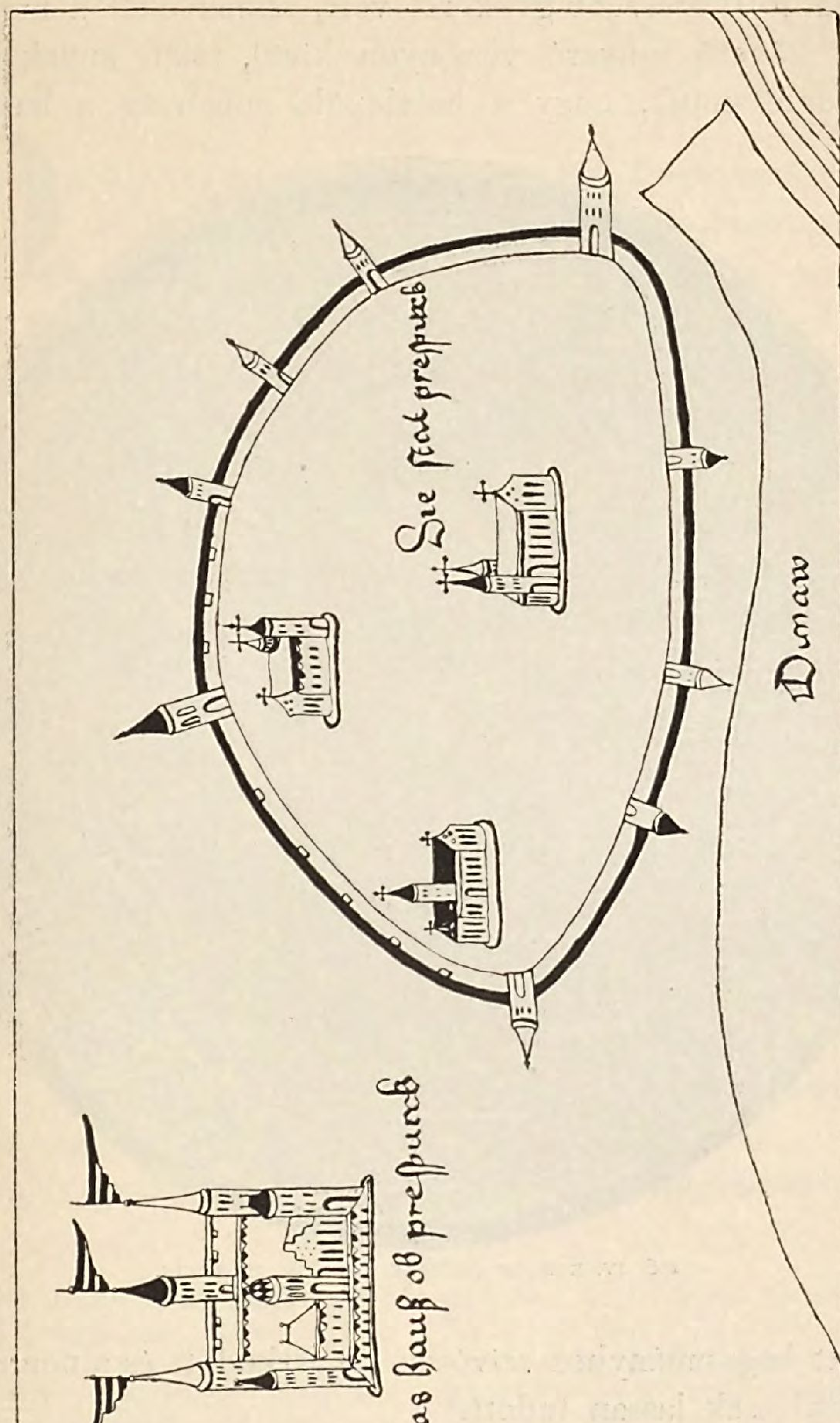
Ily módon kezdett Pozsony oly helyet fogni Lajos korában nyugaton, mint Kassa éjszakon, Brassó-Szeben délkeleten. A többi városok: Soprony, Kőszeg, Nagy-Szombat, Szakolcza, maga Győr is, utána állottak Pozsonynak, noha Nagy Lajos ezek, valamint Bártfa, Lőcse, Késmárk, Igló, Eperjes kereskedése előmozdítását is szívén viselte.

Általában Nagy Lajos király az összes magyar városok jólétének emelésével alapította meg «nagy» nevét a történelemben. Ő és atyja, de különösen ő emelte a városok foglalkozását, támogatta őket az egyház és aristokratia ellen,* megerősítette szabadalmaikat és újakkal halmozta el őket. Hazánknak Lajos uralkodása alatt mutatkozó erejében, a városoknak, ezek iparának és kereskedelmének nagy részök volt.**

Hogy mégis Lajos király ennyi számító bölcsesége és jóakarata foganatosb nem volt, s az általa megalapított

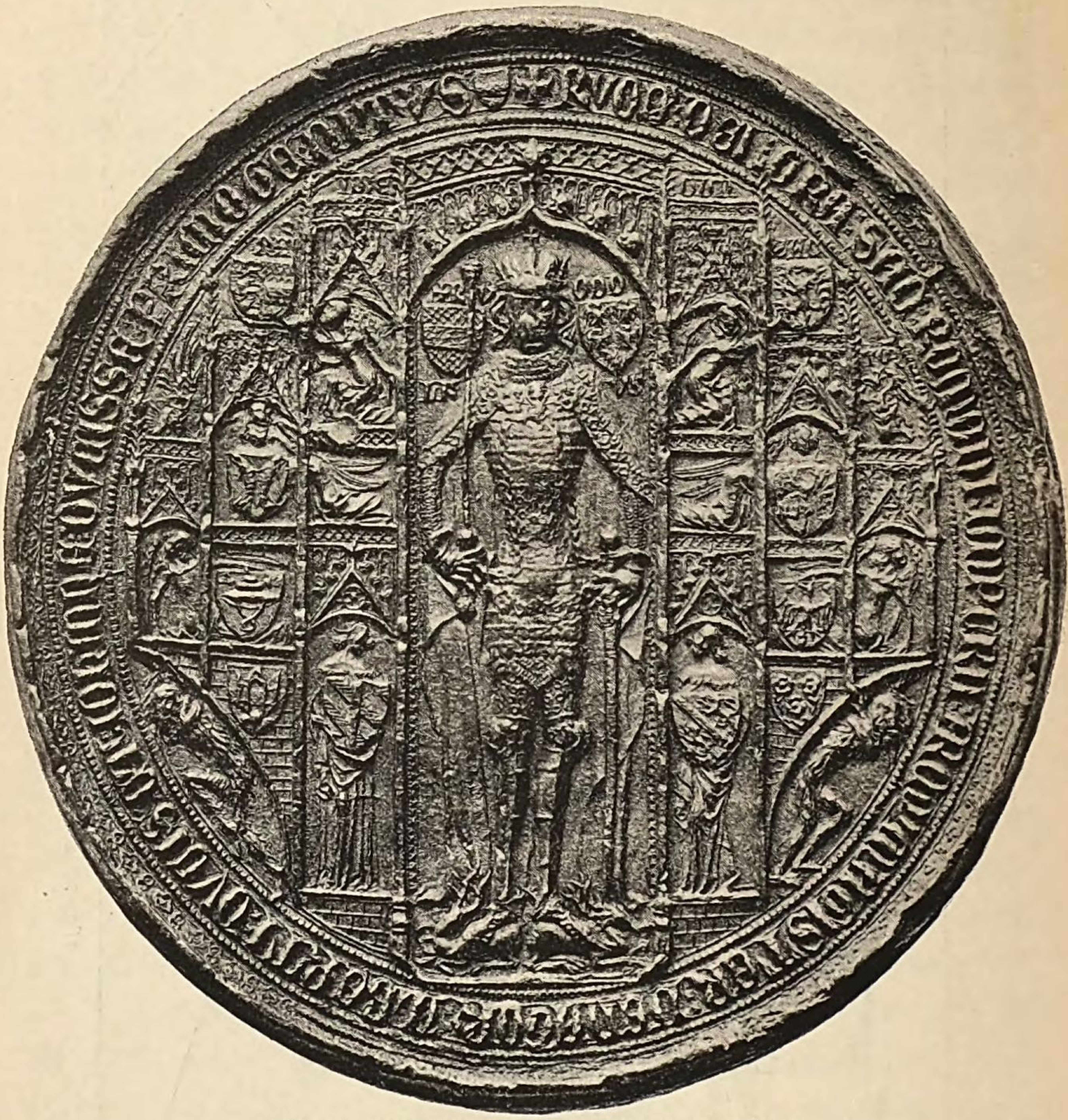
* Példát erre l. *Tót Lőrinczem* 25. és köv. lapjain.

** L. a föntebbiek megokolását Csánki Dezső ily czímű jeles értekezésében: *Hazánk kereskedelmi viszonyai I. Lajos korában*, és Hajnik Imre: *Adalékok a magyar kereskedelem történetéhez. (Századok*, 1868, 145.)

165. POZSONY VÁR ÉS VÁROS LEGRÉGIBB ALAPRAJZA.

anyagi jólét mélyebb gyökeret vert, annak okát a mohácsi vészt követő sanyarú viszonyon kívül, talán annak lehet tulajdonítanunk, hogy a betelepült polgárság a hazulrúl

166. IV. RUDOLF OSZTRÁK HERCZEG PECSÉTJE.

hozott hagyományhoz szívósan ragaszkodott és a nemzetbe olvadni csak lassan tudott.*

* Például: Buda város törvénykönyve elrendeli, hogy csak németet választhatnak biróúl: «der selbig richter von deutscher art sey von allen seinem geschlächt». Az eperjesi szűcsök pedig szintén csak németet vettek föl inasnak «zur beförderung der deutschen nation und mehrung derselbigen». Dicső erény a hazaszeretet; de aki olyan nagyon szereti német hazáját, maradjon otthon.

XVIII.

Ha Mátyást, Hunyad nagy fiát kiveszszük, nem találunk a különböző házakból származott királyaink közt egyet is, ki magyarabb, nemzetiebb volt Nagy Lajosnál. — Nevelése, társalgása, udvara, az országos tanácskozás nyelve kizárólag magyar volt.[1]

Érintettük már, hogy Lajos király jegyesét, Margitot, IV. Károly leányát Magyarországban nevelték, hogy magyarúl megtanúljon s a magyar szokásokat elsajátítsa. Második neje, Erzsébet, a bosnya bán leánya, szintén a magyar királyi udvarban nevelkedett. Lajos leendő vejeit: Zsigmondot és Vilmost Magyarországba hozatta, hogy magyarokká váljanak.[2]

Természetes; hisz a magyar főurak ritkán értettek más nyelvet a magyarnál. Lajos király egy ízben (1368) Ludbrégi Jánost, előbb dalmát és horvát bánt, továbbá Treutel János pozsonyi főispánt, követéűl küldötte a szentszékhez és kénytelen volt Francisci István zárai nemest tolmácsúl küldeni.[3] Német okiratokat, milyenek akkor már nagy számban voltak, hisz a németek se tudtak anyanyelvöknél mást, a magyar törvényszékek, minthogy nem értették, figyelembe se vették.[4]

Lajos király beszélt ugyan németűl; németek számára

1 KERCHELICH (Notit. prælim.) azt is ráfogja Lajosra, hagy a tótországi helységeket magyar nevekkel azért látta el, a tótországi nemeseket azért tette egyenlőkké a magyarokkal, mert meg akarta őket magyarosítani.

2 IV. Károly császár, Zsigmond atyja, azonképen Lipót osztrák herczeg, Vilmos atyja, ebbe ugyan nem akartak egyezni. (KATONA, Hist. Crit. X, 501. — *Anjouk. dipl. Eml.* III, 178.); de utóbb mégis úgy történt, mint Lajos és neje kívánta: a herczegeket Magyarországba hozták, hogy «hungarico informarentur idiomate». (THURÓCZI Schwandtnernél I, 206.)

3 THEINER, Monum. Hung. II, 87.

4 Miklós tárnokmester mégis volt annyi tekintettel, hogy a felek által bemutatott német leveleket hites tolmács által értelmeztette.

német leveleket is bírunk tőle,[1] a miért hadjárataiban a német lovagok örömmel követték a lovagias és bőkezű fejedelmet;[2] mások is, papok és világiak, szívesen özönlöttek a gazdag Magyarországba: a királyi udvar fénye és a király kegyelme vonzotta őket. De azért Lajos nemcsak nem tűrte a «szemtelen németek túlkapásait» (insolentiam et proterviam), hanem — mint láttuk — a Kanizsai testvérek által meg is vagdostatta. — Pozsony városának is meghagyta, hogy a németeket, kik nekik kárt okoznak, tömlöczre vessék.[3] — Zsolnának pedig megtiltotta, hogy ne a tescheni, hanem valamely magyar város törvénykönyvét használja.[4]

A lengyelek se szerették a németeket. A pápánál is panaszkodtak ellenök. Még vallásosságok iránt is kemény panaszokat hallat maga a pápai nuncius. Hol a németek uralkodnak, — úgy mond — ott az egyház jogait csorbítják. A lengyelek és a németek hűsége közt az a különbség, a mi a világosság és sötétség közt.[5]

Nem csekély bajt okozott már akkor, valamint okoz maig, hogy némely szerzetes-rendek közös ügyet vallottak az osztrákokkal, velök közös tartományt alkottak, egy közös fő alatt állottak. Minek következtében, azt ugyan nem tapasztaljuk, hogy magyar embert helyeztek osztrák monostorok élére, de annál gyakrabban, hogy németek tolakodtak a magyar monostorokba, ezeknek rendesen nagy kárára. Így voltak (vannak ma is) a cisterciták, kik az osztrák heiligen-kreutzi atyaapátot vallván főuroknak, ennek ægise alatt német szerzetesek tönkre tettek nem egy magyar monostort.

1 Noha meglehet, hogy ezek csak fordításai az eredeti latin fogalmazatnak.

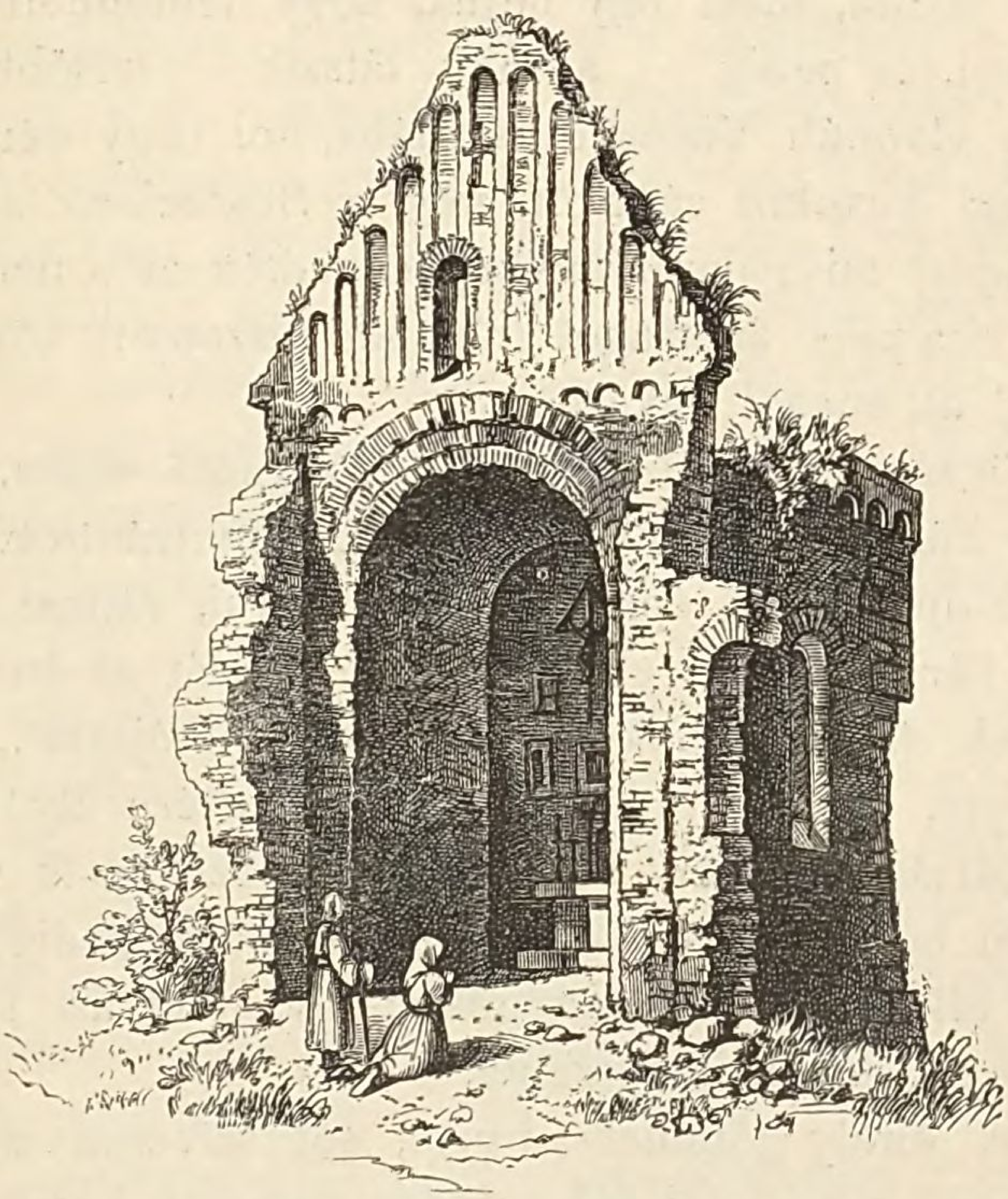
2 Csupán SUCHENWIRT említi Hohenzollern Albert nürnbergi várgrófot, Stadecki Leutoldot, Cillei Ufrikot, Kreutzbeck Frigyest és a két Ellerbachot.

3 FEJÉR, CD. IX/I, 205.

4 Cum in regno suo legum perfectissimarum copia fore dignoscitur. (FEJÉR, CD. IX/VII, 619.)

5 THEINER, Monum. Polon. I, 533. sz.

Ez utóbbiak egyik kiváló példánya, Henrik, pilisi apát, még Lajos király kegyeibe is be tudta magát hízelegni, hogy annál inkább garázdálkodhassék, pazarolhassa szerzete javait. Egyebek közt András czikádori apátot megrabolta,* aztán apátságától megfosztotta, helyébe pedig egy osztrákot erőltetett be; jóllehet András törvényesen

167. A CZIKÁDORI APÁTSÁG ROMJAI.

nyerte el méltóságát s azt évek óta viselte. Később ugyan visszahelyezte Andrást apáti székébe, de csakhogy gonoszságot gonoszságra halmozván — mint a pápa mondja — még keményebben bánjék vele. Világiakkal elfogatta, tömlöczbe vettette, majd megkötözve titkon Heiligen Kreutzbe hurczoltatta és míg András a hosszas fogság

* Nonnullas res et bona atque clenodia dicti Andree abbatis secum nequiter asportauit in usus proprios convertendo. (Fejér, CD. ix/iv, 75.)

keserveit szenvedé, ismét az osztrák barátot erőszakolta helyére.

Az ügy V. Orbán pápa elé került, ki megbízta a kalocsai érseket, a pozsegai cisterci apátot és a kalocsai egyház kincsőrzőjét, a tényállás megvizsgálásával és elintézésével. (1367 szept. 3.) A vizsgálat nem ütött ki a Henrik javára, mert úgy látjuk, hogy lemondott a pilisi apátságról, és pedig — a mint látszik — felsőbb rendeletre, és elvonúlt Ybsbe, Ausztriába, hol nagy német élelmességgel birtokot vásárolt, míg a Stadeckiak az arbesthali majort mise-alapítványkép engedték át a német martyrnak, ki a pilisi apátságot szánandó viszonyok közt hagyta el, közel az anyagi bukáshoz.

Az örvény széléről Nagy Lajos ragadta vissza. Mint az apátság különös kegyura, semmisnek nyilvánította a birtokai, földjei, házai, épületei, halas tavai, vámjai elidegenítését, bérbe adását, eladását, jogföladását és átruházását, a szolgák és udvarnokok szabadon bocsájtását. Viszont meghagyta, hogy mindazok, kiknek kezére ily néven a pilisi apátság valamely birtoka jutott, azt adják vissza; a szabadon bocsájtott szolgák és udvarnokok pedig térjenek meg és teljesítsék kötelességöket úgy, mint azt I. Károly király nyilt levele megszabta.*

Lajos király jóllehet eltűrte, sőt szívesen is fogadta országaiban a külföldi, főleg tudós papokat, kivált ha siettek a hazai nyelvet megtanulni; mert ha nem, — mint Galhardnál, a kinevezett veszprémi püspöknél láttuk, — ugyan kímélet nélkűl kitette szűröket: mégis aggódva nézett a jövő elé, midőn a pápák a világegyház egész terűletén létező papi javadalmak betöltését, hivatkozva Istentől nyert teljes hatalmokra, saját kezökben összpontosíták, és valamint a világi fejedelmek előbb gyakorlott kegyúri

* Fejér, CD. IX/IV, 494. V. ö. Békefi: A pilisi apátság története, 257.

jogait, úgy az egyházi testületeknek választási szabadságát, melyet az investitura-harcz győzelmes befejezése után a közzsinatoktól nyertek, hatályon kívűl helyezték.

Alig szenved kétséget, hogy szent Istvántól kezdve a XII. század elejéig királyaink nevezték ki a magyarországi főpapokat. A XII. században e jog átment az egyházi testületekre, melyek — első sorban a káptalanok — ez időtől alakulnak és emelkednek. A király csak közvetve gyakorolhatott befolyást a választásokra, és ezt annál inkább tehette, minthogy ekkor még az illető metropoliták magoknak igényelték a tartományukbeli püspökök megerősítését. III. Incze azonban csakis a szent-széket tartotta hivatottnak arra, hogy a püspökválasztás fölött ítéljen. IV. Kelemen pedig magának tartotta fönn a szent-széknél megürült püspökségek betöltését. Frà Gentile, ki Magyarországba hozta (1308) a IV. laterani zsinat helyes főpapválasztó szabályai, hozott oly bőséges reservatiókat is, hogy ama szabályoknak nem sokáig lehetett hasznát venni. A XIV. század közepe felé ritka eset, hogy Magyarországon püspököt választanak. Az avignoni pápák siettek a kinevezési rendszert kifejteni, midőn jövedelmeik Itáliából megszüntek, máshonnan kisebbedtek és a kuria pénzügyi zavarában új források után kutatott.*

Az eredmény teljes volt: a folyamodványok tömegesen érkeztek. VI. Kelemen alatt a várandóságok a megürülendő javadalmakra oly számosak valának, hogy már kezdettek panaszok érkezni a kuriához, miszerint az exspectansoknak adott pápai kegyek haszonnal nem, hanem csak haszontalan fáradtsággal és költséggel járnak. — Nem segítettek a bajon XII. Benedek és utódai, kik mindazon várandóságot, melyeket elődjeik adtak, ha még

* A Regulæ Cancellariæ és a Liber II. Cancellariæ tartalmazzák a rendszabályokat, taksákat, melyeket az avignoni pápák az egyházi javadalmak reservatiója iránt főleg Itáliára nézve kiadtak.

realizálva nem voltak, megsemmisítették: minthogy új várandóságokat osztogattak.

Nem ez bántotta Lajos királyt. Nem irígyelte ő a pápai kanczellária megszaporodott jövedelmét, se nem akart rést ütni a szent-szék teljhatalmán, midőn befolyni kívánt, mint ősei, az egyház kegyurai befolytak az egyházi kinevezésekre Magyarországon. Hanem azon aggsággal nézett a jövőbe, melyet utóda, Zsigmond ekkép fejezett ki: «Az ország javadalmasai legnagyobb részben hatalmasak, és ha nicsenek lekötelezve a királynak, állását veszélyeztetik, *a mint ezt már meg is cselekedték*». Ezért kísérlé meg Nagy Lajos a magyar korona kegyúri jogait visszahódítani. Igen komor hangulatú leveleket írt a pápának ez ügyben; e komor hangulatában meg is maradt elannyira, hogy se jó szót, se jó tettet tőle a pápa nem kaphatott.

XI. Gergely íratott az esztergami és kalocsai érseknek és utasította őket, hogy jogtudósok közreműködésével is magyarázzák meg a magyar királynak, miszerint az egyházi javadalmak adományozásának joga meg nem illeti. Előadatta neki követe által, hogy az egész világon egyetlen uralkodó sincs, kinek az egyházak betöltésénél akaratát annyira tekintetbe vennék, mint az övét; egyetlen uralkodó sincs, ki országának megüresedett, vagy megüresülendő javadalmai ügyében oly sürűn fordulna hozzá, mint ő, kitől a pápa semmit se tagad meg, a mit becsülettel megadhat.*

Tetézett mértékben meg is érdemelte Lajos e figyelmet, mert szent Istvánon kívűl egy se volt, elődjei és utódjai közt, ki az apostoli czímet, melyet ugyan nem viselt, annyira, mint ő, kiérdemelte.

* TANGL: Das Taxwesen der päpstl. Kanzlei. (*Mitth.* XIII.) — FRAKNÓI: Nyomozások a pápai levéltárakban. (*Századok*, XXVI. 187.) — *Tört. Tár*, 1892. 393.

XIX.

TÜNDÖKLŐ fényben állnak Nagy Lajos király apostoli buzgóságának alkotásai, melyeket a pogány jászok, kúnok és tatárok megtérítésével, Isten házai építésével és diszítésével, a szerzetes-rendek ápolásával mutatott. Mindezen törekvései hazánk mívelődését, polgárosítását, a művészetek: építészet, képfaragás, képírás, ötvösség fölvirágozását, a tudomány föllendülését czélozták. Szép Magyarországot önképére és hasonlatosságára nagygyá tenni: ez volt a nagy király szándéka, melyet oly mértékben, mint ő, meg nem közelített egyik se királyaink közől.

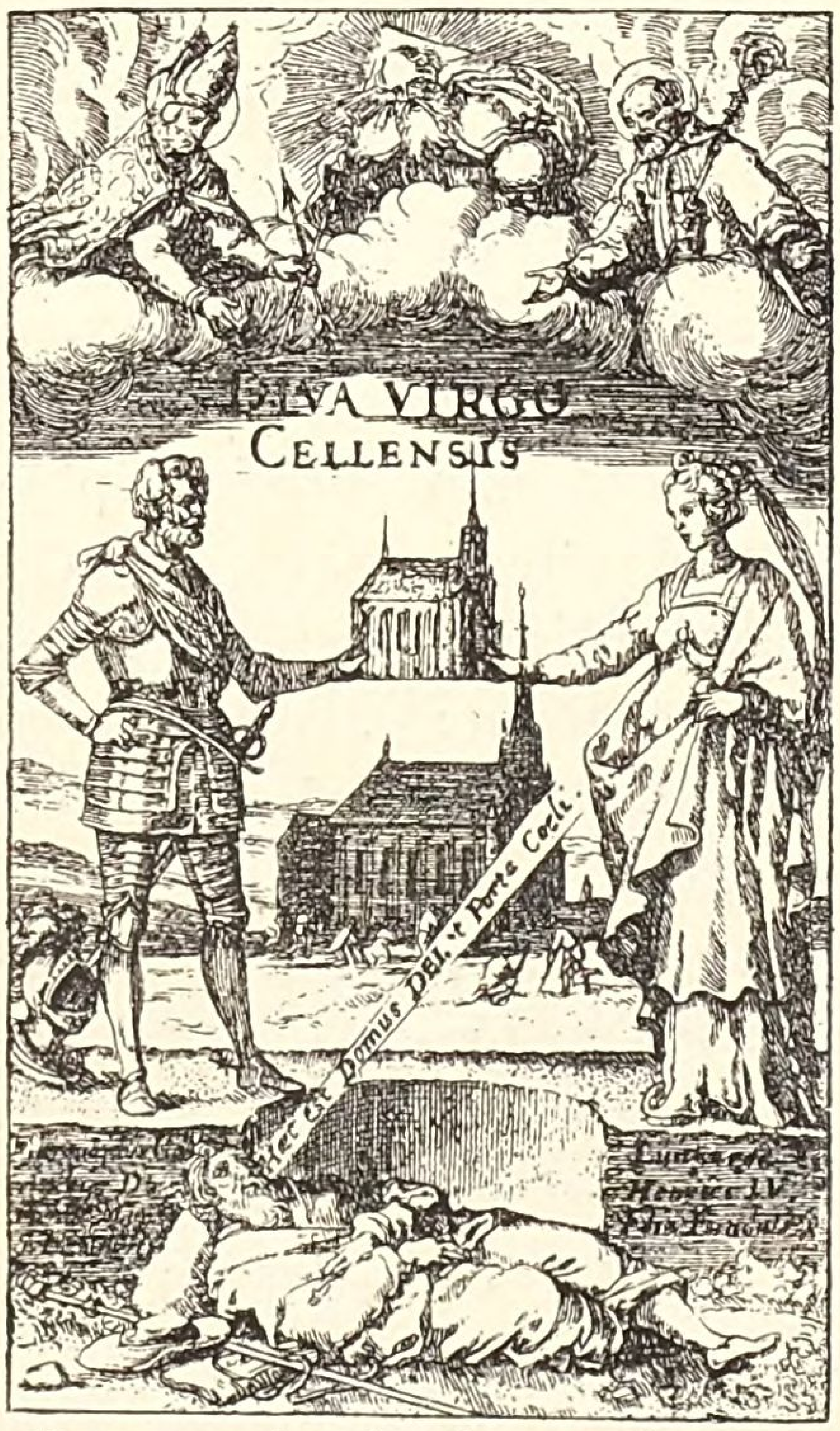
A kúnok megtérésének főgátja a tizedadó volt. A tizedet a keresztény hívők püspökeiknek, főespereseiknek és papjaiknak fizetni tartoztak, a mondott hitetlenek azonban idegenkedtek tőle.

Ezen akadályt mellőzendő, megkereste Lajos király a pápát: Minthogy — úgymond — országában jászok (philistei), kúnok, tatárok, más hitetlenek és félhitűek nagy számmal vannak, kiket ő a kereszténységnek meg akarna nyerni, adjon neki a pápa engedelmet, hogy templomokat építhessen, plebániákat alapíthasson számokra; egyúttal mentse föl a megtérendőket a papi tized alól. (1352 jul. 10.)

A pápa, ki már előbb (1348 máj. 31.) megbízta volt a ferencziek provinciálisát, hogy a kúnokhoz térítőket küldjön, most is készségesen ráállott Lajos király ajánlatára, hogy — jól van hát — a kúnok és pogány társaik tized helyett harminczadot fizessenek. Mire aztán az esztergami érsek és a domokosiak nagy tevékenységet fejtettek ki;

új plebániák és zárdák keletkeztek, s a keresztény hit mély gyökeret eresztett.[1]

A Nagy Lajos által emelt egyházak és zárdák közől névszerint négyet említ életírója, Küküllei János: a nosztrai zárdát a pálosok számára, a lövöldi karthausi zárdát, továbbá az aacheni és czelli kápolnákat.[2]

168. LAJOS KIRÁLY FÖLAJÁNLJA A MÁRIA-CZELLI TEMPLOMOT.

A mária-czelli kápolna keletkezése nagy gondot adott az osztrák történetíróknak. Mert míg Küküllei János az aacheni és czelli kápolnákról csak annyit említ, hogy szép és csodálatos (csúcsíves) művel építtette azokat Nagy Lajos, drága egyházi szerekkel, edényekkel, kelyhekkel, könyvekkel, különféle diszítményekkel s egy tiszta arany kehelylyel ellátta; Menestarfer (vagy Mannesdorfer)[3] a szent lambrechti benczés apátság gondnoka, 1487-ben Mária-Czell alapításának csodálatos történetét írta meg. Szerinte Dávid lam-

1 *Vatikáni levéltár:* Suppl. Clem. VI. a. x. f. 67. — THEINER, Monum. Hung. I, 1218. sz. — KÜKÜLLEI JÁNOS Podhr. 336. — BUNYITAY: A váradi püspökség, I, 191. — Eugenii KOSA: Provinciæ S. Mariæ in Hung. Ord. Minor. Collectanea. (Kézirat a pozsonyi sz. ferenczr. levéltárában.) — BALÁSSY: A jászok megtelepítése és ker. hitre térítése, 27. — Hogy a kúnok megtérítése gyorsan haladt, mutatja V. Orbán pápa levele, melyben az olasz eredetű János, váczi püspök kértére már 1364-ben sürgette, hogy a kúnok is fizessenek immár tizedet a püspöknek. (THEINER, Monum. Hung. II, 108. sz.)

2 *Chron. Budense,* 334. l. — Kápolna alatt akkor nemcsak azt értették, amit ma értünk, hanem minden istenházat, mely nem volt püspöki, plebániai vagy zárdai templom.

3 Johannes Menestarfer, artium doctor

berti apát, IV. Károly császár, Harczias Lipót, Stiria herczege és III. Frigyes nagyatyja, valamint IV. Albert osztrák herczeg, V. László magyar király nagyatyja korában* Lajos magyar király háborút viselt a török ellen. Lajosnak húszezer embere volt, a töröknek nyolczvanezer, min annyira megijedt, hogy menekülni készűlt. Azonban az álom elnyomta, és álmában megjelent neki a czelli szent szűz, kinek csodatevéséről már előbb is hallott, és bátorítván őt, meghagyta neki: támadja meg bátran az ellenséget, mert győzni fog, minek zálogáúl képet tett a mellére. Fölébredvén, s a képet kezéhez vevén, elbeszélte a király hadi vitézeinek álomlátását, kik megörülvén és megbátorodván, az ellenségre ütöttek, azt megverték, és aztán — mint fogadások tartá — seregesen Czellbe indúltak. Minthogy pedig Lajos király az ott állott kápolnát (sacellum) fölötte szűknek találta, lebontatta, és a jelennen (1487-ben) fönnálló templomot saját költségén fölépíttette. Fölajánlotta egyúttal az érintett, arany és drágakövekkel diszített képet, egy gazdag ereklyetáblát, melyet nyakán szokott viselni, egy kelyhet, aranyos liljomokkal diszített szent ruhákat, számos más ékszert és szentségmutatót, melyek czímerével vannak — úgymond Menestarfer — ellátva, és mind e napig a kincstárban őriztetnek.

Az értelmes olvasó azonnal belátja, hogy legendával van dolga, melyet a tudákos Menestarfer, vagy száztíz évvel az esemény után, történeti formába öntött. A dolog magva annyi, hogy Lajos király a magyar nép által mind e napig szívesen látogatott kegyes helyre, meglehet: fogadásból, templomot építtetett.

A kép, melyet, a legenda szerint, Lajos király a szent

et decretorum licenciatus Bécsben, 1841-ben lemásolta a budai krónika egy példányát, melyet Hevenesi Gábor kéziratai 50. kötetébe fölvett.

* Itt mindenek előtt megjegyezzük, hogy IV. Albert csak 1395-ben jutott a trónra, tehát oly időben, midőn Nagy Lajos már nem élt.

szűztől kapott, a czelli egyháznak adott, s az ottani kincstárban maig is látható, szaktudósok állítása szerint, nyilván ugyanazon művész által készült, ki a Nagy Lajostól az aacheni templom számára ajándékozott madonna-képeket készítette.*

A kik Menestarfer előadását készpénzűl fogadták, azok a magyar-török hadjáratot, melyről emlékezik, majd 1363-ra, majd 1366-ra, legújabban 1377-re tették.**

A drágaságok és emlékek közt, melyeket a máriaczelli kincstár állítólag Nagy Lajostól megőrzött, a mondott madonna-képen fölűl, különösen két, gyönyörűen hímzett misemondó ruhát, Nagy Lajos menyekzői alsó és felső ruháját, úgy szintén neje menyekzői ruháit, továbbá a nagy király vértjét, kardját, két kengyelét és sarkantyúit kell megemlítenünk.

Sokkal több és műbecsre nézve tetemesen értékesebb, a mit Nagy Lajos ajándékaiból az *aacheni* templom megőrizett.

Aachent, Triert, Kölnt és egyéb rajnavidéki várost, a magyarok az ott őrzött szent ereklyék végett szívesen

* ESSENWEIN: Anzeigen f. Kunde d. Vorzeit, 1867. 300. — Ha mind e képeket összehasonlítjuk az olasz, nevezetesen a firenzei Galleria degli Uffizi XIV. századbeli képeivel, azon következtetésre jutunk, hogy Nagy Lajos képírói olaszok voltak, vagy legalább olasz mesterektől tanultak. — Ujabban, 1886-ban a budavári plebánia-templom helyreállításánál a pénzügyi miniszteriumi épűlet alapfalazatában Nagy Lajos király udvari festőjének sírkövét találták meg. A sírkő latin fölirata ezt adja tudtunkra: «Az Úr 1370. évében, a sz. kereszt föltalálását megelőző napon (május 2-án) halt meg János mester a magyar király képírója». A sírkő közepét három sima pajzs (valószínűleg paletta, festékes lap) foglalja el.

** L. STEINHERRZ. K. Ludwig I. v. Ung. und seine Weihgeschenke für Maria-Zell. (Mittheil. d. hist. Vereins für Steiermark. XXXV. Heft. 1887. 97—106. lap.) STEINHERZ ez utóbbi állítást indokolja, abból indulván ki, hogy a czelli Mária-kép keretén a lengyel sas is látható. Ezzel — úgymond — Nagy Lajos király 1370 előtt, mikor még nem volt lengyel király, nem élhetett. De ez csak annyit bizonyíthatna, hogy ama keret 1370—1382 közt készült. Tudjuk egyébiránt, hogy Lajos király hasonló ékszereken már 1370 előtt is alkalmazta a lengyel sast. — Sajátságos, hogy a stájer történetbúvárok, midőn de lana caprina vitatkoznak, Menestarfer legbiztosabb adatát, hogy t. i. Lajos király a czelli régi kápolnát lebontatta, és helyébe uj templomot építtetett, mely a mainak középső hajója, kétségbe vonják.

látogatták. Egy évben az aacheni magyar zarándokok száma ötezerre ment. Aacheni magyar szállóról is van említés.[1] Lajos király tehát telket vett Aachenben, reá szent László tiszteletére kápolnát építtetett, azt kellő jövedelemmel, papokkal és egyházi szerekkel ellátta.[2]

Ezen aacheni magyar műemlékekből fönmaradt három madonna-kép, aranyozott ezüstből készűlt és a Lajos király által használt czímerekkel diszített keretekben; két ezüst, részben aranyozott gyertayatartó, két aranyos ezüstből csinált ereklyetartó és hat darab, részint magyar, részint lengyel czímer, melyek az ötvösség remekei.[3]

Műemlékeink a XIV. századból szép számmal vannak olyanok, melyek magyar eredetét megbizonyíthatjuk; és nem szenved kétséget, hogy alig volt Magyarországon jelentősb város, melyben a művészeti ötvösséget ne gyakorolták volna.[4] Hol is virúlhatott volna föl az ötvösség, ha nem az akkori dúsgazdag és pompaszerető Magyarországban?!

Remélhetőleg, nem egyet lesz még szerencsénk fölfödözni,[5] mert azok oly bőségben voltak a magyar királyi

1 *M. Tört. Tár*, VI, 172, — *Anjouk. Okmt.* II, 609.

2 THEINER, Monum. Hung. II, 153—4. sz. — BÉKEFI: A pilisi apátság 162—6. lap. — IV. Károly császár is állított az aacheni templomban, 1364-ben egy oltárt. A magyar király alapítása, úgy tetszik, előbbről való; minthogy V. Orbán pápa, ki Lajos alapítványát megerősíti és az ottani magyar papoknak némely jogokat enged, 1366. évi augusztus 1-én, Lajos király alapítványáról úgy beszél, mint régebben (olim) történt dologról.

3 Ennyit küldött 1884-ben az aacheni káptalan a budapesti ötvöskiállításra; l. a kiállítás lajstromát a 36. laptól kezdve. — Az aacheni magyar kápolna ötvösműveiről legujabban (Arch. Ért. XII, 193.) szép értekezést írt KÁRÁSZ LÁSZLÓ, mely igen helyesen mondja, hogy oly magas véleményt kell táplálnunk az e korbeli magyar ötvösségről, mely semmivel se csekélyebb (ha nem magasabb!), mint az, melylyel külföldi írók egyéb egykorú európai ötvösségi góczpontokról vannak. V. ö. HAMPEL: Ötvösművek Nagy Lajos korából. (Arch. Ért. VIII, 193.)

4 Adat erre az is, hogy Pozsony városa uj évi ajándékul két szép, aranynyal futtatott kupát (schonen vergolten Koppfl) volt köteles adni a királynak és királynénak. 1364-ban hármat is adtak (trespicarios argenteos) a pozsonyiak. (FEJÉRPATAKY: Régi számadáskönyvek, 39., 40. l., melyek súlya meg volt határozva, mi nyilván arra mutat, hogy helyben készítették.

5 Minap is a drezdai királyi kincstárban akadtak nyomára Lajos király egyik serlegének.

udvarnál és főurainknál; oly bőkezűen osztogatták mindenfelé, fejedelmeknek, templomoknak, városoknak és egyeseknek,* hogy bátor sokat beolvaszthattak, mások, minthogy eredetöket ki nem mutathatjuk, ránk nézve elvesztek: mégis biztat a remény, miszerint nem egyet sikerül még fölkutatnunk, hogy tanúja legyen a magyar művészetnek.

Kik voltak e művek, képek és ékszerek mesterei, arról ugyan vannak gyér adataink; de a legtöbb művész elhallgatta nevét, nem írta, nem véste mesterművére, hogy «annál biztosabban beírják azt az élet könyvébe», mint egy régi codex mondja. Mégis a legjelesb középkori művészeinket, Kolosvári Miklós festő fiait: Mártont és Györgyöt, szerencsés volt kipuhatolni Ipolyi Arnold püspök, «első műtörténészünk».** Ők voltak, kik szent László, szent István és szent Imre monumentális szobrait mintázták, érczbe öntötték és a váradi templomtéren fölállították.

* Emlékezzünk csak azon fejedelmi ajándékokra, melyeket a visegrádi kongressus alkalmával elosztogattak (*«Tót Lőrincz»*-em 18. l.); melyeket továbbá idősb Erzsébet királyné sz. Lajos templomának küldött, a római sz. Péter templomnak fölajánlott; ifj. Erzsébet királyné pedig VI. Orbán pápának adott. Tudjuk, hogy míg az idősb Erzsébet Krakóban sz. Szaniszló testének egy ezüst koporsót csináltatott, az ifjabb Zárában sz. Simon ereklyéinek készíttette ama párját ritkító koporsót, melynek képét adtuk. — Értesülünk továbbá, hogy az idősb királyné Ó-Budán egy templomot építvén, azt «multis preciosis iocalibus dotavit et dotare amplius intendit». (*Suppl. Clem. VI.* a. VIII. p. III. f. 107.) — Lajos király IV. Károly császárnak, nemkülönben a hohenfurti templomnak Csehországban ajándékozott művészien foglalt ereklyéket (HORČIČKA, XII. Jahresbericht d. Gymn. in Prag—Altstadt, 14. lap. — PANGERL, Urkundenbuch des Klosters Hohenfurt, Fontes rer. austr. 2 Abs. 23, Nro 104.) Szécsy Miklós szlavon bán egy szép monstrancziát ajándékozott a lepoglavai pálos zárdának, mely maig is a zágrábi kincstárban őriztetik. (Illustr. Katalog der Ausstellung in Wien, 1887.) És föltehetjük, hogy a számtalan templomot, melyet a király, királynék, főpapok és főurak alapítottak, bőven ellátták egyházi szerekkel elannyira, hogy az azon korbeli ötvös-műipar virágzásáról alig van kellő fogalmunk. Sejdítem, hogy a leobeni «császár-kancsót», mely patkós száju struczczot alakít, magyar mű. Lehet, hogy Nagy Lajos Leobeni Péter sz. lamberti benczés apátnak, kihez Mária-Czell tartozott, ez viszont szülő városának ajándékozta. Hogy Leoben városának is a strucz, a magyar Anjouk sisakdísze, a czímere, szintén öszszeköttetésben lehet a magyar Anjoukkal. Mert, mint látni fogjuk, semminemű különös jelentőségből, csakis alkalmilag került a strucz I. Károly sisakjára.

** *Kisebb Munkái*, I, 190.

Azonban, mikor Ipolyi 1863-ban e két mester emlékezetét megújította, még nem volt tudomása arról, hogy azoktól Prágában fönmaradt egy lovas szobor, melyet a műtörténet nagy magasztalással a XIV. század elsőrendű alkotásai közé soroz.* A kik eddig a prágai szent Györgyöt figyelemre méltatták, egyaránt magasztalják azt a szeretetteljes gondot, melylyel a nevezett magyar művészek rajta a legapróbb részleteket kidolgozták.

XX.

VESZPRÉM vármegyében, a Bakony-Somlyó felöli részen, ott, a hol a pápai és devecseri országút vonúl, egy hoszszant elnyúló völgy vezet, melyet természeti szépségeinél fogva Paradicsom völgyének neveztek. E völgyben, a helyen, hol ma Város-Lőd fekszik, emelte Lajos király a *lövöldi* zárdát a karthausiak számára, kiket igen szívelt, rendjöket a szeretet égő mécsének s a tudomány legfényesebb világának nevezte el.

A lövöldi zárda egyike volt a világ legszebb kolostorainak, közepén fényes templom emelkedett, mely magában véve műremek lehetett. Lajos király bakonyi vadászkastélyából, *Hölgykő*-ből építtette azt, és neki adományozta királyi birtokát Alsó- és Felső-Lövöldön, a balatonmelléki Tapolczát, három Soprony vármegyében fekvő jószággal egyetemben.

A karthausiak tudós szerzetesek valának, kik a szépművészeteken, szobrászaton és festészeten felül, kivált szellemi munkával töltötték idejöket. «A könyveket — mondja a rend szabályainak szerkesztője — mint lel-

* *Századok*. XIII, Vidéki kirándulás, 123. l.

künk örökös táplálékát a legnagyobb gonddal őrizzük. Sőt újakat is írunk, mert ha már szóval nem hirdethetjük Isten igéjét, teszszük azt írás által.»

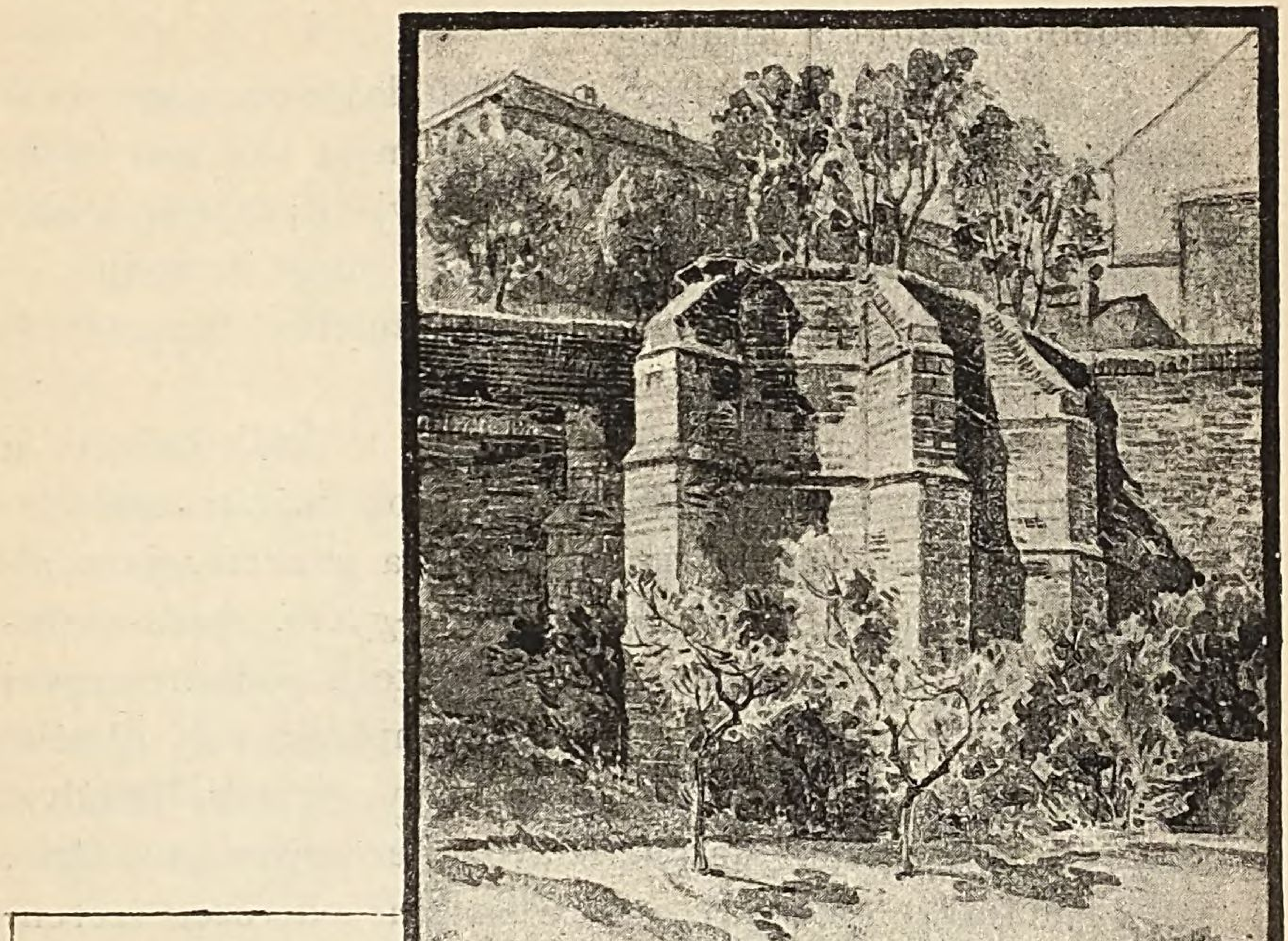
E végre minden egyes szerzetes a következő tárgyakat kapta: íróanyagot, táblát és pergamentet, tollat, krétát; a bőr és pergament simításához két darab horzsakövet, két rudacskát, melyre a kézírást föltekergette; metsző-eszközt, két törlő kést, egy pontozót, egy árat a könyvek bekötéséhez, ólmot, vonalzót, egy, az irónt helyettesítő grafit-darabot, és — természetesen — kellő utasítást.*

Ez lehetett, nem csekély részben oka, a miért Nagy Lajos a karthausiakat különösen szerette, mert a könyveket is szerette és jeles könyvtára volt.** Különben is a remete-életnek is a mily alapos ismerője, oly kedvelője volt egyúttal a magyar király. Kegyében állottak a pálosok is, mint a kik magyar származásuk mellett, buzgóságra nézve a karthausiakkal vetekedtek.

Nosztrán, Hont vármegyében, a szobbi Dunától egy dombsorral elválasztott kies völgyben épült 1352-ben Nagy Lajos uralkodása tizedik évfordúlója alkalmából, a fényes monostor, melyet Bonfinis «excellentissimum»-nak nevez. Szépsége vetélkedett minden más monostoréval. Merő csi-

* L. DEDEK C. Lajos alapos művét: *A karthausiak Magyarországban* (Budapest, 1889.). — Egy 1334 körűl kelt utasítást a gradualék és antiphonariumok irására a *Magyar Könyvszemle* (1891. évf. 33. l.) hozott. Ugyancsak a Könyvszemle több évfolyamában, valamint az 1882. évi könyvkiállítás Kalauzában l. a középkori könyvmásolókat és betűfestőket, nemkülönben a XIV. századból reánk maradt jelesb Codexek leírását.

** Melyből azonban eleddig csak a következő négy kéziratot ismerjük: a) *Bécsi képes krónika* 1359-ből, Nagy Lajos arczképével és czímerével. A bécsi cs. udvari könyvtárban. b) *S. Gregorii papae moralia super Job, completa in Wisegrad per Joannem Bredenscheid de Tremonia legistam Ludovici regis Hungariae anno domini MCCC sexagesimo septimo, mense Julii.* Fényes kiállítású hártyakézirat a klosterneuburgi monostori könyvtárban. c) *Esztergami missale* 1377-ből. Másolta, festette és kötötte Stepht Henrik csukárdi plebános. Fényes kiállítású hártyakézirat, a czímlapon Nagy Lajos czímerével. A gyula-fehérvári gróf Batthyány-könyvtárban. d) *Psalterium trilingue. Latinum, Germanicum et Polonicum.* Fényes kiállítású hártyakézirat, Nagy Lajos czímerével. A sz. flóriáni ágostonrendi könyvtárban. (CSONTOSI: Magyar Könyvszemle, 1890, 40. V. ö. 1880, 176.)

169. DOMINICANUS TEMPLOM FENMARADT RÉSZEI: SZENTÉLY ÉS TORONY.

szolt kőből készült, melyeket szintén e czélra elbontott váradból hozatott a király.

E két kolostort azonban csak példaképen, nagyszerűségök miatt emeli ki Küküllei János, mert sok más istenházat és zárdát épitett Nagy Lajos, anyja és felesége, kiknek nyomában — mint ezt Küküllei meg is említi — főurak, vitézek és nemesek, de «némely» főpapok is jártak.

Ugyancsak Nagy Lajos alapította Visktől keletre, a Tisza mentén fekvő *Remetén* a pálosok máramarosi zárdáját, azonképen Aba-Ujvár megyében a *gönczit;* javadalmazta feleségével egyetemben a *diós-győri*, *buda-szent-lőrinczi* és *kalodvai* kolostort; építtette a pozsonymegyei *mária-völgyi* zárdát, melynek szép temploma régi díszébe visszahelyezve, maig is fönnáll. — Nyomdokán indúlva, emeltette sógornője, Margit, szlavon herczegasszony, férje, István herczeg lelke üdveért, és fia, János herczeg szerencsés uralkodásaért az *ujhelyi* pálos zárdát.

Erzsébet anyakirályné már 1349 elején kérte a pápát, minthogy Magyarországon tekintélyes városok és vidékek vannak, hol a szent Pál remetéinek még nincs szerzetes házok: engedje meg, hogy a főpapok és főurak ilyeket épithessenek, az esetben is, ha a megyés püspök erre megtagadná megegyezését. — A pápa ugyan csak két zárdára adott ily kivételes engedelmet, még is csakhamar megalapították a Boksa nembeli Sztriteiek (Szürteiek) az *eszényi* pálos zárdát Ungban; Kont Miklós nádor a *csatkait* Veszprémben; Elefánti Dezsőfia Mihály a *felső-elefántit* Nyitrában; a pelsőczi Bebekek a *gömbőszegit* Gömörben, melyben Bebek Györgynek, a királyné tárnokmesterének síremléke maig is látható; Ellerbach Bertold a *monyoró-kerékit*; Bessenyei János, fehérkői várnagy a körösmegyei *strezait.* Utóbb aztán Homonnai Druget János *Ungvárt*, Gőböly (Goblinus, Geubel) erdélyi püspök

Szent-Mihályban, Czudar Péter és György *Ládon*, Kanizsay Jánosfia Miklós pedig *Örményesen*, építtettek zárdákat a paulinusoknak, míg Oppelni László herczeg és volt nádor átvitte őket Lengyelországba és a *czenstochovai* zárdát adta nekik.[1]

Egészen oly mértékben, mint a pálosokat, gondozta és ápolta Lajos király és hozzá tartozói Isten többi egyházait, melyek közbenjáró imái segélyével — úgymond — él és uralkodik.[2]

Hogy a királyi hölgyek különös pártfogásokba fogadták az Istennek szentelt szűzeket, mondanunk is fölösleges. Idősb Erzsébet királyné Ó-Budán szent Klára tiszteletére száznál több főrendű és nemes hölgy számára, kik közt rokonai is valának, nőkolostort emelt, gazdagon alapított és javadalmazott. Ugyanott építtetett nagy monostort egy prépost és világi kanonokok számára, míg 1349-ben már pápai bucsúkat kér az általa emelt lippai szent ferenczrendi, az esztergami szent annai, az eger-egyházmegyei hocinoi vagy hotnoi[3] templomok és a budai királyi várban szent Márton tiszteletére alapított, de még befejezendő kápolna részére, «melyben számos ereklye őriztetik».[4]

Ha végig tekintünk a többnyire «Quoniam ut ait apo-

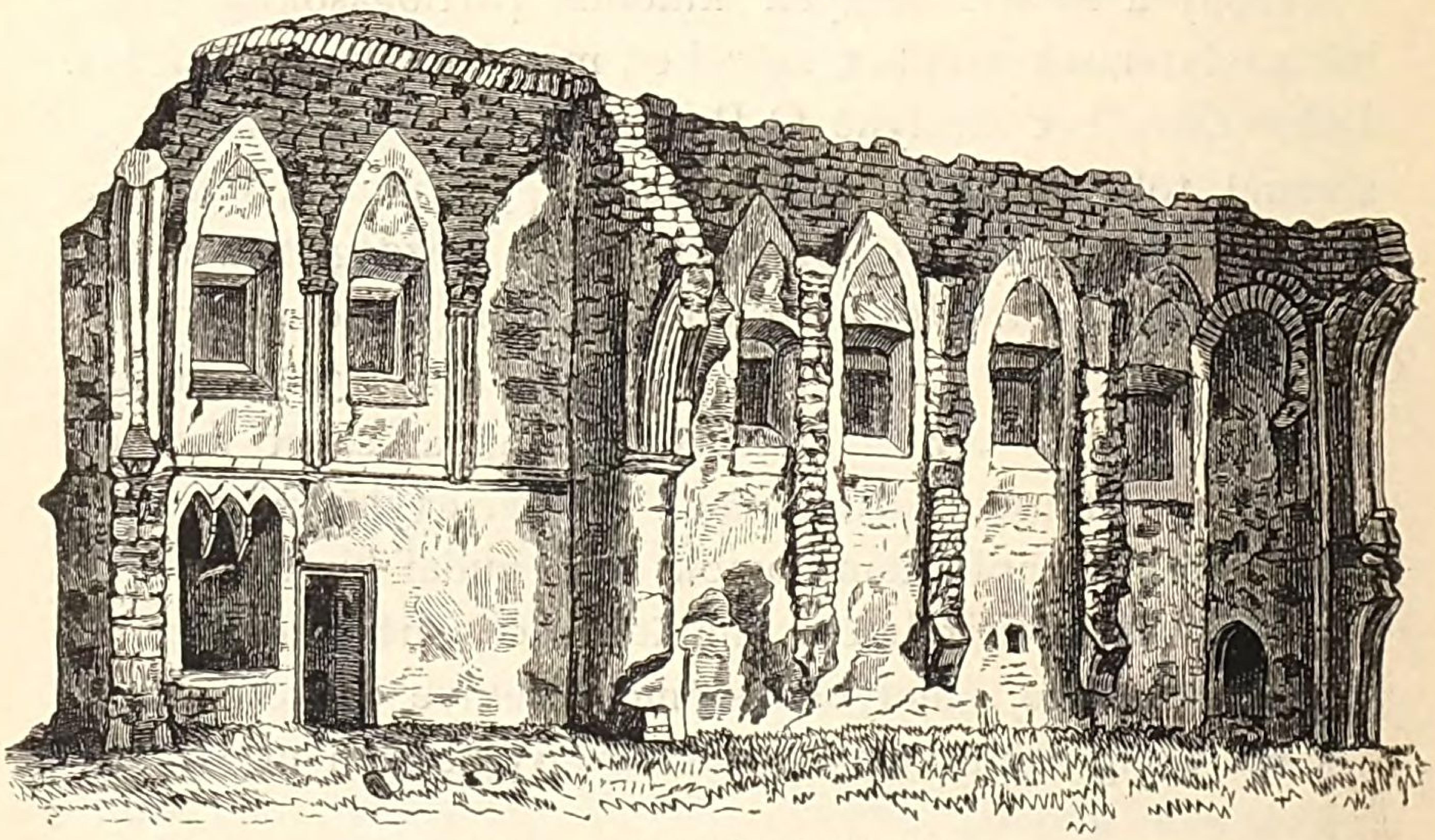
1 EGGERER, Fragmen panis corvi. — *Supplic. Clem. VI.* a. VII, p. III, f. 207. — FEJÉR, CD. IX/V, 352. — *Anjouk. Okmt.* VI, 573. — *Magyar Sion*, VII, 745.

2 «Nos, qui de statu ecclesiarum regni nostri, quarum oracionum suffragantibus meritis viuimus et regnamus, invigilare debemus et tenemur.» (KATONA, Hist. Crit. IX, 297.) — Így a sz. ferenczrendiek zárdái közűl, melyek azon időben részint alapíttattak, részint nagyobbszerű segítségben részesűltek Erzsébet királynétól, megemlítjük *a lippait, szászvárosit, beregszászit, kapronczait, szegedit, szatmárit, verőczeit.* (KÓSA i. kézirata.) — A karmelitákat is akkor telepítették Magyarországba. XI. Gergely pápa megengedte a karmeliták felső-német perjelének, hogy Budán, a Lajos királytól és Erzsébet királynétól nyert helyen templomot és zárdát építhessenek a veszprémi püspök engedelme nélkül. Pécsre Vilmos püspök vezette be őket. (THEINER, Monum. Hung. II, 237. 246.)

3 Ezen igen elferdített nevü «magna villa» vagyis «Nagyfalu» alatt Balásy Ferencz barátom, az egri egyházi történeteknek ez idő szerint legalaposabb ismerője Böszörményt sejti.'

4 *Archivum Vaticanum.* Supplic. Clem. VI. a. VII, p. III, f. 203., 207. — Supplic. Innoc. VI. a. VII, f. 2.

stolus» arengával kezdődő pápai bucsús levelek nagy tömegén, oly templomok javára, melyek Magyarországon épültek, vagy restauráltattak és hozzájok számítjuk az Anjouk korából származó műemlékeink jelentékeny számát: lehetetlen nem örvendenünk a keresztény hitélet élénkségén fölül az építő művészet hatalmas föllendülésén, melyen Nagy Lajos, de atyja alatt is, a franczia és olasz befolyást inkább megérezni, mint a németet,* jóllehet már a XIV. század elején, de különösen Nagy Lajos király ide-

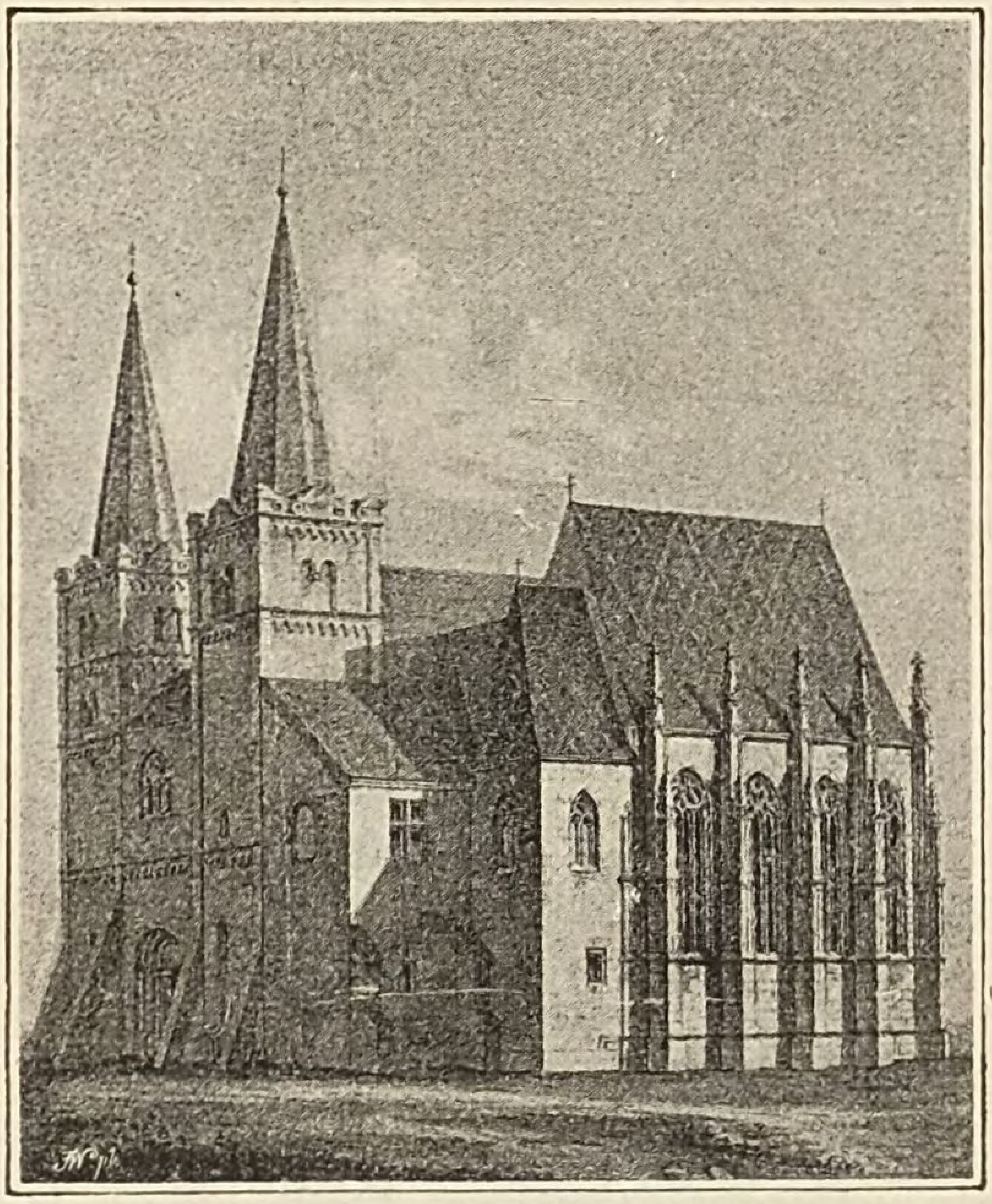
170. A TÜSKE-VÁRI TEMPLOM.

jében kezdett nálunk a csúcsíves építés, melyet tévesen ugyan, de kiválóan németnek emlegetnek, divatossá lenni. Szembeötlő előnyei, meglepő magasztossága és csínja végett, legelőbbkelő egyházi székeink és városaink** vete-

* HENSZLMANN, Grabungen des Erzbisch. L. Haynald, 5. l. — Tekintettel a szoborművekre, ugyanezt állítja néhai jeles műtörténészünk: «Nagy Lajos korában nálunk kitünő szobrászati műhely létezett, melyben a franczia plastika uralkodott, melyre az antik szobrászat nem volt még feltünő hatással». (N.-szebeni és sz.-fehérvári templ. 19. l.)

** Pozsony, Nyitra, Vácz, Szent-Benedek, Eger, Szepes, Nagy-Szombat, Zágráb, Győr, Kassa, Szakolcza, Modor, Bazin, Holics. — *A szepesi székesegyházról* figyelmet érdemlő értekezést írt HORVÁTH VIKTOR. (Lőcse, 1885.)

kedve siettek román basilikáikat lerombolni és helyökbe gót dómokat épiteni. Még szerencse, ha így történt. De nem ritkán úgy esett, hogy a csúcsíves építés technikájával nem számolva, román templomaikat derűre-borúra gótokká kezdették átépíteni. Az egyszerű famenyezettel, vagy komor félköríves boltozattal födött templomaink

171. A SZEPESI SZÉKESEGYHÁZ.

gyöngén alapozott falaira súlyos boltíves süvegeket raktak. A mi rendszerint katastrofában végződött.

A nagy buzgalom mellett is ezen körűlmény, mely t. i. kettős kiadásokat szült; valamint az, hogy az újabban keletkezett kolduló szerzetesek (ferencziek, domokosok, pálosok) nem állottak a művészet, nem a vagyonosság azon fokán, mint az előbbiek (benczések, cisterciták, prémontreiek), oka annak, hogy a gotikában oly nagyot fölmutatni nem tudunk, mint a román épitészetben. Hátramaradásunknak e téren pedig főoka az, hogy az országot

egy századon át eltöltött folytonos zavarok miatt a gót ízlés csak akkor kezdett nálunk általánosabban terjedni, midőn másutt már hanyatlott.

Bírunk mégis a kassai dómon kívűl, mely sok tekintetben mint valóságos unikum, egyedűl áll, a veszprémi, lőcsei, nagy-szombati és mária-völgyi templomokban, valamint a pozsonyi szent János kápolnában szép műemlékekkel Nagy Lajos idejéből, míg másutt egyes részletek arra a következtetésre juttatnak, hogy nagy tehetségű építőmesterek iparkodtak megküzdeni az építő urak alantasabb felfogásával. Ilyen részletek a pozsonyi szent-ferenczi egyház tornya, mely művészi tekintetben túltesz a bécsi, szervezetlen és ormótlan szent István toronyóriáson; továbbá ugyanott a dús faragványú Klarissza-torony. Vannak egyes, szép portaleink is, különösen pedig gyönyörű szentségházaink a páratlan és remek kassain kívűl, mindenfelé, melyek csínos alkotása sokszor a falusi egyház fülkéjében is meglep.*

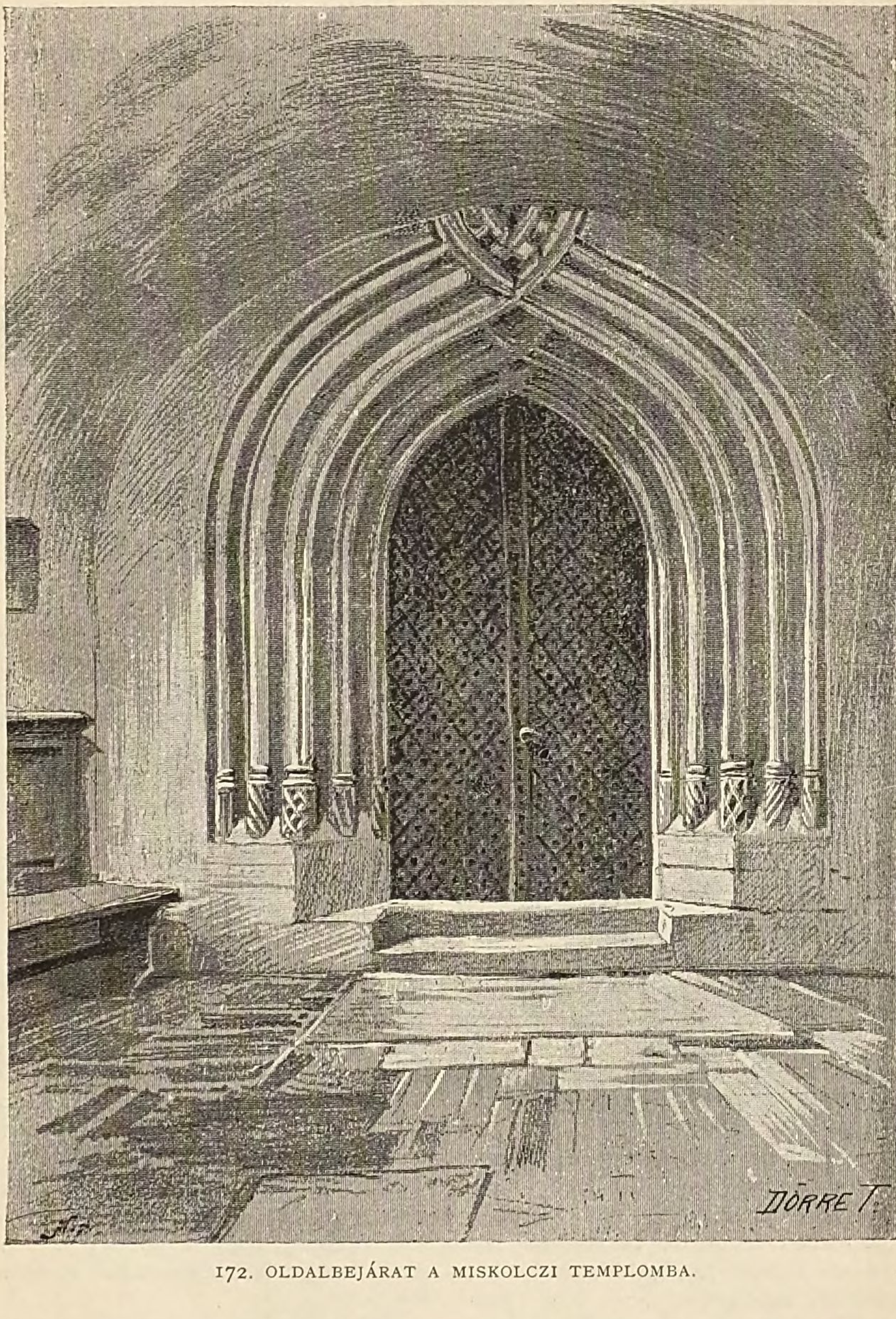
Legtöbbre becsűlte azonban Nagy Lajos király az egyháziakban a tudós papot.

A tudományoknak mindenha volt keletjök Magyarországon. Rendesen találkozunk a külföldi főiskolákon: Párisban, Bolognában, Rómában, Padovában, Vicenzában, Toulouse-ban stb. tanúlt magyar emberekkel. Azon javadalmas kanonokok száma pedig, kiknek meg volt engedve, hogy egyetemeken töltvén idejöket, jövedelmeiket húzhassák, elég jelentékeny.

Így (kevésbbé ismert példának legyen fölhozva) értesülünk, hogy Szigeti (de Insula)** István, ágoston-rendi szerzetes, Lajos király kedves embere, húsz évig részint

* Ipolyi: A középkori emlékszerű építészet. (Kisebb Munkái, I, 40. kk.) — Czobor, Műv. Ipar, VI, 166.

** Hogy e helyt a baranyamegyei Szigetet kell értenünk, valószínűvé lesz az által, mert a szóban forgó Szigeti István kéri a pápát, nevezze ki «germanum suum» Antalfia János, pécs-egyházmegyei klericust kanonoknak.

172. OLDALBEJÁRAT A MISKOLCZI TEMPLOMBA.

különböző egyetemeken (per diversa studia generalia) Magyarországon és Toulonse-ban tanított. Nagy tudós hírében álló, erényes és jámbor férfiú, kit rendjének milanoi káptalana arra szemelt ki, hogy Párisban bizonyos tételekről olvasson. Toulonse-ban is ő volt az első licentiandus.[1]

Az országban is volt iskola, a külföldhöz aránylag bőven; nemcsak a káptalanok mellett, melyek egyik tagja rendesen az iskolás kanonok volt, hanem falvakban is. Kiveszszük ezt a stola-jövedelem elosztásának arányából. A stola harmada — úgymond a szabály — a plébánost illeti, kétharmada a káplányokat és tanítót. A tanítónak annyi jár, mint egy káplánynak.[2]

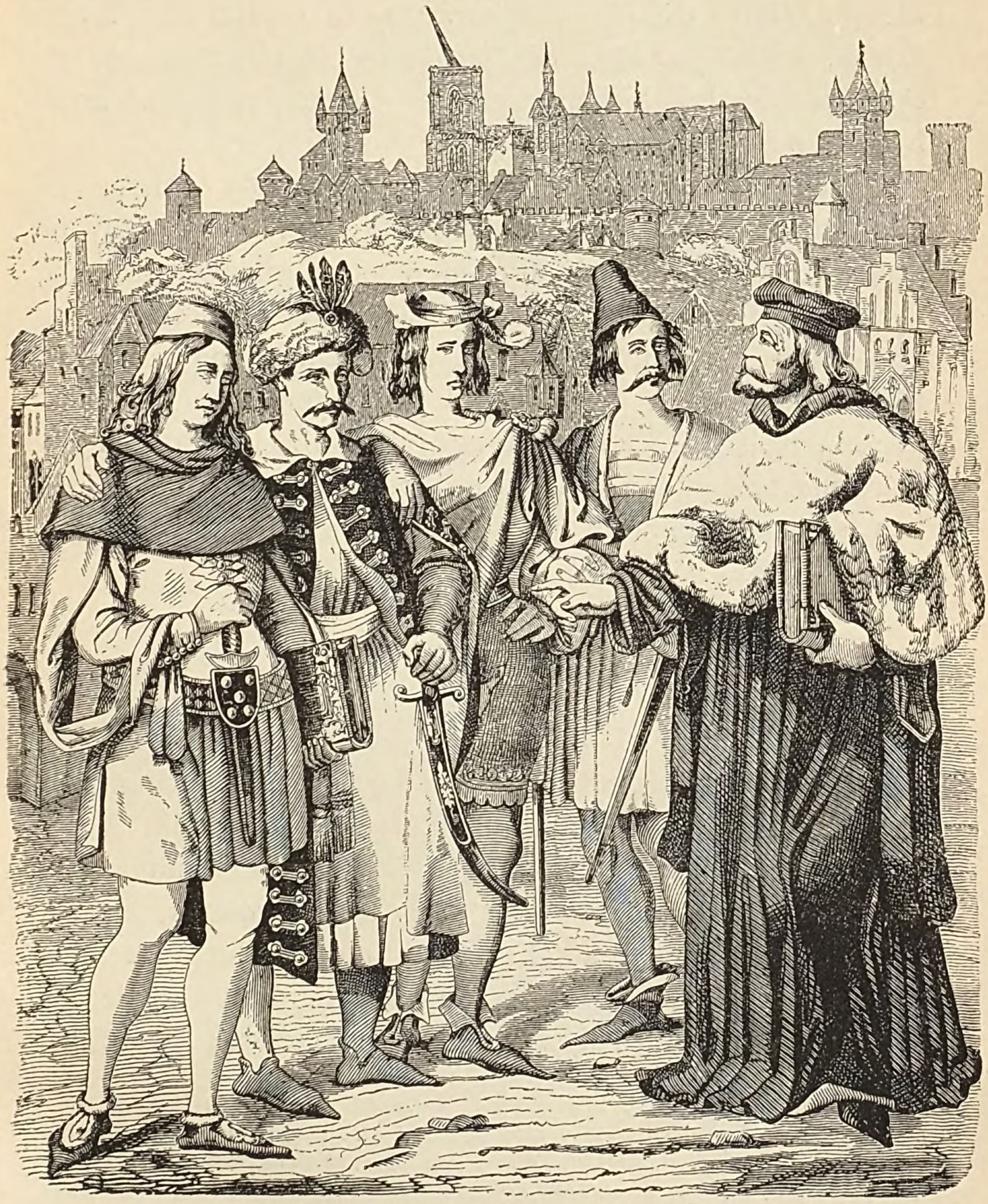
De a felsőbb tanításban azóta, — úgy látszik — hogy Csák Péter szétverte a veszprémi főiskola tanárait (1276) hiány keletkezett. Miklós pécsi püspök is panaszkodik, hogy papja ugyan sok van, de mentűl kevesebb köztök a tudós. Azonképen Nagy Lajos király csaknem egyidejűleg azt írja a pápának, hogy királyi tanácsában sokszor látja szükségességét a tudós theologusnak, de régóta nem találkozik papjai közt a szent hittan mestere. Pedig, ha valakinek, neki, ki körűl van véve hitetlen és félhitű népekkel, volna szüksége olyan egyénekre, kik a hit igazait meg tudják védeni.[3]

Innen magyarázható, hogy a papok, jogtudósok, orvo-

1 Lajos király és Erzsébet királyné 1345 szept. 26. arra kérik a pápát, vizsgáltassa meg e férfiú tudományát, és ha a vizsgálatot megállja, léptesse elő magisternek oly előjogokkal, milyeket a párisi mesterek élveznek. A pápa két bíborost rendelt bírálókul, kik Szigeti István tudományát elégségesnek találhatták, minthogy 1350 elején, midőn nyitrai püspökké neveztetik, s. theologiæ magister a czíme. Utóbb (1367—1382) mint kalocsai érsek és jeruzsálemi patriárka fordúl elő. (*Archiv. Vatican.* Supplic. Clem. VI. a. IV, p. I, f. 41. — THEINER, Monum. Hung. II, 1180. sz. — [VURUM] Epp. Nitr. p. 268.)

2 TEUTSCH, Beiträge im Archiv, V, 360. — Nemes Magyar Pálné asszony is gondoskodott, hogy Pápóczon a népiskola kellően javadalmaztassék. (*Századok*, 1888. 797.)

3 THEINER, Monum. Hung. I, 1095. sz. ddo 1346 deczember 2. — *Supplic. Clem. VI.* a. VI. p. I. f. 41.

173. PRÁGAI EGYETEMI TANULÓK.

sok, kik csak úgy, mint a költők és énekesek, hírét vevén a magyar király tudományszeretetének és bőkezűségének, messze földről összegyűltek udvarában.[1] — Ez vitte Nagy Lajost, ki még midőn Siciliának volt királya, megerősítette a nápolyi hittani főiskola szabadságlevelét,[2] arra, hogy a pécsi egyetemet alapítsa.[3]

Hasonló helyzetben lehetett IV. Károly császár és cseh király, midőn 1348 ápril 7-én, a párisi mintájára, a prágai egyetemet alapította, melyben a magyar tanulók a csehekkel, morvákkal és déli szlávokkal egyetemben az első nemzetet alkották; azonképen Kázmér lengyel király, midőn 1364 május 12-én a krakói egyetem alapító levelét közzé tette; és IV. Rudolf osztrák herczeg, midőn 1365 márczius 12-én alapját vetette a bécsi egyetemnek, melyben a magyar tanulók (az olaszokkal) szintén külön nemzetet képeztek.[4]

XXI.

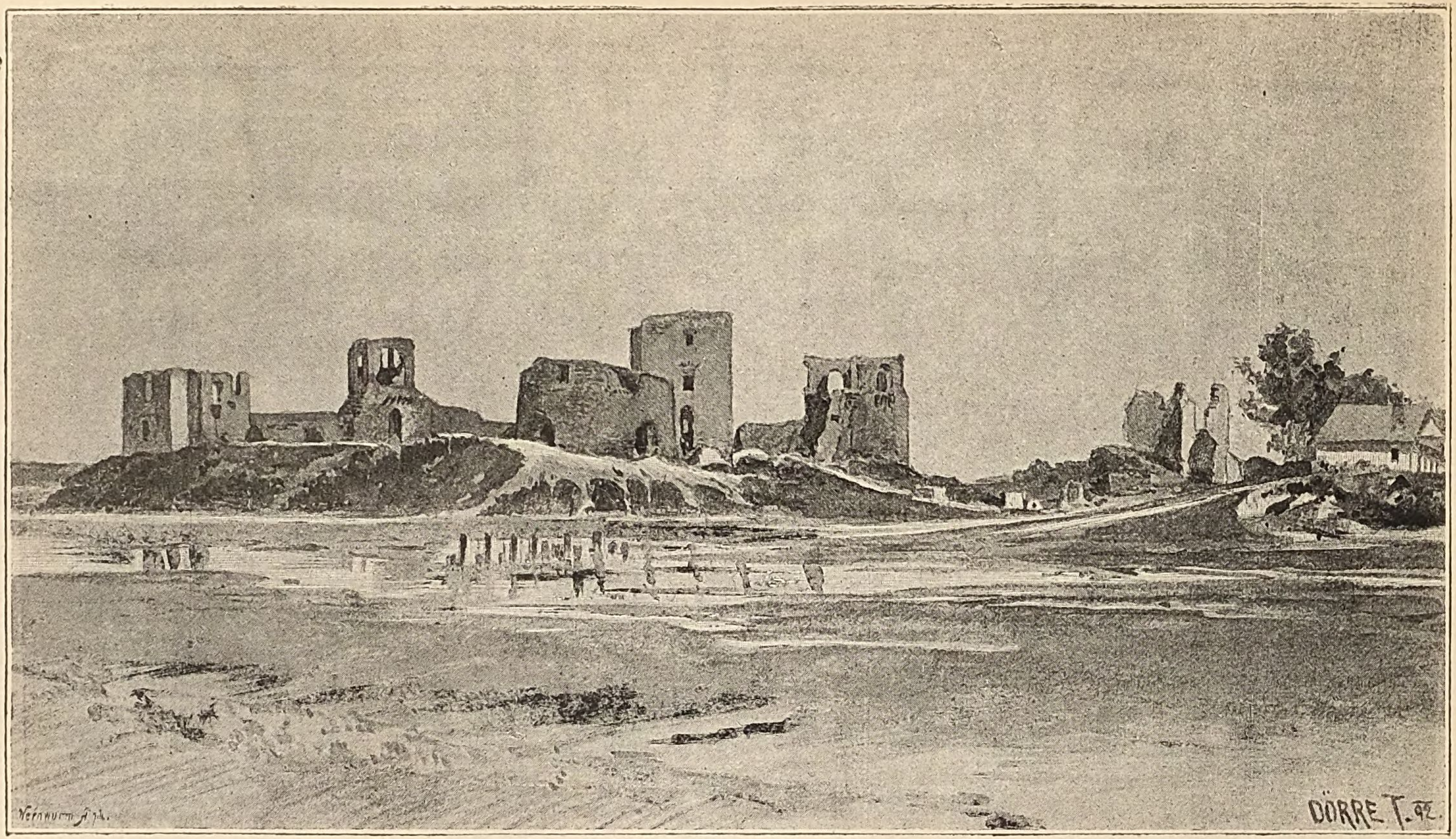
A KORTÁRSAK Nagy Lajos királyt a vitézek (milites, lovagok) példájának, mintájának tartották. A középkor úgy tekintette a vitézi rendet, mint a legelső világi tisztességet; hisz még a királyoknak, királyfiaknak sem ingyen adták, hanem meg kellett érdemelniök a vitézkötést; még az angyalok karát is tiszteletből a *mennybéli vitézek hadának* (militia cœlestis exercitus)

1 Megemlítjük azok után, kiket már szóba hoztunk, Jägerdorfi Pál és Stupellenbergi Konrád jogtudósokat; Wilyelmowi Lászlót, István herczeg tanítóját, Teichner Henriket és a szász Muglen Henriket, ki a budai krónikát németre fordította. (*Archiv. Vatican.* Suppl. Clem. VI. a. IV, p. 1, f. 25. — a. V, p. 1, f1 416. — a. VIII, p. 1. — a. X, f. 67. — MARCZALI, Kútf. 7. 56.)

2 *Anjouk. dipl. Eml.* II, 253. sz.

3 V. Orbán pápa levele, melylyel a pécsi egyetemet megerősítette, 1367 szept. 1-én kelt. (KOLLER, Hist. epp. Quinqueeccl. III, 96.)

4 FRAKNÓI, Magyarországi tanárok és tanítók a bécsi egyetemen. — CARO, Gesch. Polens, II, 334. l. — PALACKY, Gesch. Böhmens, II/II, 291. l.

174. BÁCS VÁRA NYUGATRÓL.

nevezték, a minthogy a főangyalokat pánczélosan, sisakosan festették is.

A vitézek mennybéli patronusa szent György volt. E kappadocziai herczegnek és «nagy vértanúnak», ki a legenda szerint Aja királyleányt megszabadította a sárkány torkából, és Diocletianus császár idején, 303-ban vértanúságot szenvedett, nagy tisztelője volt Lajos király.* Hanem szent György mellett a magyar vitézek szent László királyt, mint különös pártfogójukat, szintén tisztelték. Sírját Váradon, melynek közelében temetkezni legméltóbb óhajtások volt, áhítattal látogatták, egyházát gazdagon megajándékozták.

Az igazi vitéz — ezt tartották még a XIV. században is, — védelmezi az özvegyeket és árvákat, hadba száll törvényes ura mellett, szeretettel szolgálja Istenét és tisztelettel viseltetik a hölgyek iránt. Jutalma ezért a borostyán koszorú, melyet tisztességes hölgyek, piros ajkok dícséretével nyújtanak neki, kedves barátjoknak, szívesen látott vendégöknek.

A fejedelem pedig elárasztja őt arannyal, ezüsttel, paripákkal és drága ruhákkal.**

De hajh! a XIV. században már megfogyott az igazi vitézek száma, azért is oly nagy a becse a magyar királynak, mert sok a becstelen lovag, ki szereti a jó asztalt, rágalmazza az asszonyokat, úton, útfélen dicsekszik. Az éj az ilyennek kedves ideje; az ivásnál túl tesz három nemes

* «Ad cuius (s. Georgii) auxilium cum regni nostri proceribus et militum catervis spem devotam et fiduciam securam semper habuimus et gerimus singularem.» A zárai béke után is Nagy Lajos sz. György érdemeinek és pártfogásának köszönte győzelmeit, a miért a szentnek veszprémi basilikájában, «mely faragott kövekből épült, csodaszép festményekkel volt ékítve», és melyben a szentnek koponyáját aranyos hermában őrizték, naponkint mondandó szent misét alapított, e végre Gyimót falvát ajándékozván a veszprémi egyháznak. (CSETE, a M. Sionban, I, 889. Az alapító levél Pilisen, 1358 junius 14. kelt.)

** Megjegyezzük, hogy e rajzokat legnagyobb részint az egykorú Suchenwirt Péter verseiből, melyeket Primesser Alajos kiadott és bevezetéssel ellátott, veszszük.

vitézen; virradat előtt nem vetődik haza, aztán alszik a misék idején túl, azaz délig.

A nemes vitéz ellenben a fejedelmek minden aranyáért se kívánna olyasmit, a mi a becsülettel és tisztességgel meg nem fér. A laza szerelem, erkölcstelen élet távol van tőle; csak a hű szerelmen csüng. De ez egy asszony iránti szeretete miatt tiszteli a világ minden hölgyét, nem szalajt ki ajkán egy szeméremsértő szót, illedelmes tréfái fűszerezik a társalgást. A mit megígért, azt megtartja. Kora reggel Istenének, aztán a világnak szolgál.

A tornáknál és lovagi játékoknál a hitvány lovag cziczomásan, de elpuhult gyöngeséggel jő a porondra: dárdát nem igen tör. Ha valaki hatalmasan ellene hajt, hamar elejti azt, mert attól fél, hogy kivetik a nyeregből. Az ő lökése alatt nem rendűl meg a ló, mert nincs erő karjában. Mit neki a vitézi hír? Bajjal, sebbel jár az. Ő mindig épen tér haza . . .

Ellenben az igazándi, nemes vitéz fényesen jelenik meg a porondon: szép a lova, fénylik a vértje, csillog a fegyvere és czímeres paizsa. Öröm látni, mint üli meg lovát. Választottja jelét föltűzte sisakjára és paizsára. Ügyesen kezeli dárdáját a rettenthetetlen; kimérve, nem vakon tűzi ellenfelének, miközben megsarkantyúzza lovát, hogy ellenesét a porba taszítsa. A piros ajkak ekkor egyhangúan tanúságot tesznek róla, hogy ő a legderekabb vitéz és neki ítélik oda a tisztelet díját.

A csatatéren, ha az ellenséget megpillantja, s a hadakat rendezni kezdik, fölvidúl, megvidámúl a jó vitéz és bátorságát felközli ezrekkel. «Jeles vitézek, — így szól, — legyetek bátrak és merészek! A mit ma, egy nap alatt végezünk fegyverünkkel, az örök dicsőségére válik nemzetünknek, magunknak. Ma mutassuk meg, ki a hős? Uri erőnkkel megverjük a gyáva ellenséget.» Azonnal gondja van, hogy biztos kézben legyen a zászló; az első sorba a

legvitézebbeket állítja; megmutatja, mint kell az ellenséges had élét megtörni, azt túlszárnyalni. Aztán rendezi övéit és szent György nevében az ellenségre tör. Nagy bontást visz véghez benne; sok súlyos sebet oszt, nem feledkezvén meg, hogy barátain segítsen. Ha megbontotta az ellenség csatasorát, a buzogánynyal vág reá oly keményen, hogy ember és ló vihog a fájdalomtól. És ha sikerült zavarba hozni az ellen sorait, azt le is győzte. Sebektől vérzik ugyan, de barát és ellenség megismeri, hogy ő a nap hőse.

Visszája a gyáva lovag. «Ahol zászló zászló ellen, csapat csapat ellen küzd, — így beszéli kedvese, — teljesen nyugodt vagyok, mert ért ő a maga dolgához.» Hogy, hogy? Ha kardot rántanak, ott van az utolsó sorokban és arra néz, valjon az első csapat előre nyomúl-e, vagy hátrál? Minek is tenné ki becses életét veszedelemnek? Az ellenségre oly óvatosan megy, mint a macska a vízbe. Ha birokra kerűl az ütközés, jókor eloldalog, mígnem övéi végeztek az ellennel. Hanem ekkor pihent erővel előre vágtat; kétszer is bele mártja kardját — egy döglött ló vérébe; aztán versenyt fut haza felé, hogy első hozzon hírt a diadalról, melyet ki ő vívott.

A rossz nevelés az oka ezen elkorcsosulásnak, teszi hozzá kútfőnk. A helyett, hogy idegen lovagokhoz, szigorú fegyelemre, jó iskolába küldenék a szülők az ifj'urakat; honn tartják őket és lesznek belőlük anyámasszony katonái. Az elpuhult élet, a semmittevő otthonülés, a kényelmetlen, eszelős ruha oka a lovagias szellem hanyatlásának. Vitézi tettek hián a ficsurak fülbesúgás, hízelgés és henczegés által kellemeztetik magokat, jutnak be úri jó társaságokba, még a fejedelmi csarnokokba is; míg a jeles vitézeket, kik vagyonukat és véröket áldozták a hölgyekért és becsületért, a kapu előtt várakoznak.

Nagybirtokú atyák is, merő fösvénységből nem adnak

fiaiknak annyit, hogy idegen földön valamely hadjáratban részt vehetnének. Ha aztán meghal az öreg, fia nem mehet sem a tornához, sem a fejedelmi udvarba, se nem tüntetheti ki magát a hadjáratban, mert nem tud mindezekhez. Megnősűl tehát és — mások ajánlatára — gazdag, de idősb özvegyet vesz feleségűl. Az asszony koros, mondják az ifjúnak, nem sokáig viszi, akkor aztán élhetsz vitézi kényedre. Dehogy; hamarabb meghal a férj kétszer is, mint felesége egyszer, ki megifjodik fiatal férje mellett és fölvidúl. Kedvében is jár urának; ezüst öveket, drága ruhákat ad neki és czifra szalagot, hogy varkocsát ékesen befonhassa. Gyöngéden elkényezteti, finom ételt, tüzes bort ád neki. «Egyél, igyál, töltsd kedvedet; — mondja, — látod, telik bőven mindenből.» Így esik, hogy az ifjú egy vitézi járatban se vesz részt. Ha ez eszébe jutna, bánatosan siránkozva visszatartja az asszony, mert «ki fogja a jószágot gondozni? Végy inkább egy malmot az úti költségen».

Így renyhűl, vénűl, összezsugorodik, mint a vályog, a nemes úr, és elmulasztja idejét, éveit a magtalan házasságban.

A másik ok pedig, a miért az úrfiak megfásúltak és nem gyakorolhatták magokat az ugrásban, birkózásban, kőhagyításban, lándsavetésben: a gyalázatos, divatos viselet, az elől-hátul összeszíjjazott fűzők, melyekben az emberek, mint a czölöpök úgy jártak. Hanczározni se mertek, nehogy elpattanjon valamelyik szíjjok, csatjok. De nemcsak fűzték derekukat és gyapottal tömték ki testök egyéb részeit, de festették orczájokat és hamis hajat kötöttek. Lábok fejét is másként akarnák, mint Isten megteremtette, hogy tudniillik hosszú, keskeny és hegyes legyen; czipőjök is olyan mint az ördög orra. Rövid felső ruhájok is oly szűk, hogy alig ér feszes lábravalójokig, melybe bevarrták őket. Tisztességtelen viselet — sopán-

kodik kútfőnk — a régi vitézek hosszú, méltóságos ruházatokhoz képest.*

A ki végre hozzá szokott a nagy urak finnyás asztalához, az elszokik attól, hogy életét latba vesse a hölgyekért és becsületért. A mai vitéz — panaszkodik kútfőnk — többre becsüli a nyalánkságot a lovagiasságnál. A fűszeres étel és a bor feltüzelik annyira, hogy miután egyet lejtett az asszonynyal, azt hiszi, nagyobbat mívelt Parzifalnál. Ha aztán fejébe ment a bor, másnapra megereszt egy lándsavetést, egy színes harczot (mert a komoly harcz ellen biztos), melyhez czifrán és kényelmesen megjelenhetik; fáradságába se kerűl.

A torna játék volt a vitézek gyakorlatára. A tornán tanultak sorban lovagolni, csapatokat képezni, lóháton harczolni, a nyeregből kihajolni, keményen ülni, az ellenséghez hozzá férkőzni. Megtanították ott az ifjú leventét kíméletre a vendégek iránt és szigorra a hitványok ellenében. A gyávák sok szégyent vallottak a tornán. Szóval: a torna a vitézek iskolája, fegyvergyakorlata volt. Összeszoktatta a hadakat, barátságot szőtt a különböző elemek közt.

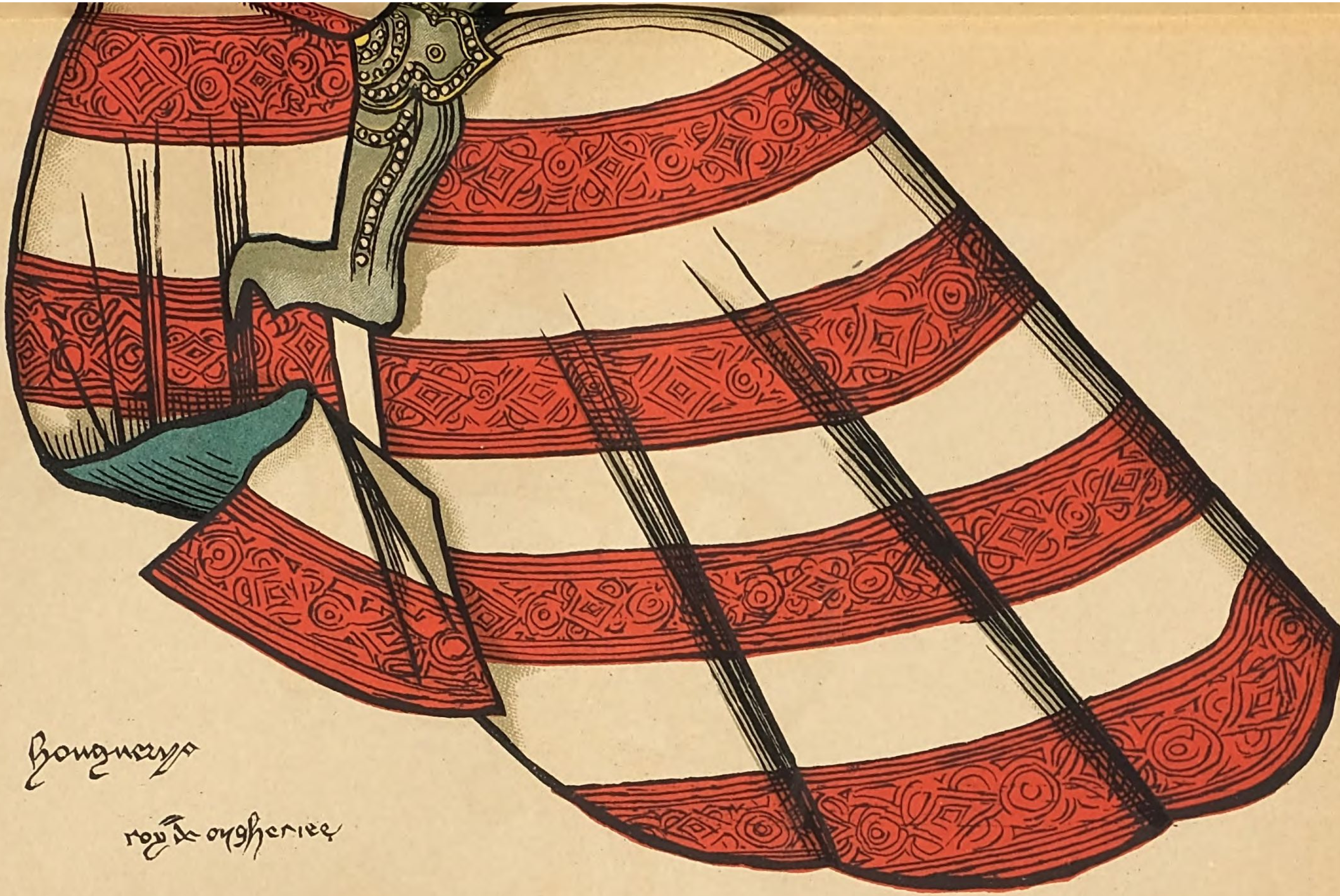
A XIV. század második felében kezdettek a tornák kikopni a divatból. Igen fájlalja ezt kútfőnk, és ennek is tulajdonítja a vitézség hanyatlását.

A lándsavetést, a vitézi játék egyik nemét, mint a mely kevésbbé fáradságos és a derékséget kisebb mértékben igényli, nem épen sokra becsüli szerzőnk. A lándsa tompa volt, s a lovag egészen födve, sisakja leeresztve. Ellenben a dárdatörés hegyes vasakkal történt és a test nem volt annyira védve.

Suchenwirt leír egy tornát, melyet a Minne (Venus) asszony tiszteletére rendeztek. Hadakozhatott kiki tet-

* VI. Kelemen pápa magát a római császárt és cseh királyt, IV. Károlyt megrótta, amiért kurta és feszes ruhát viselt, ez által császári méltóságát koczkáztatta és alattvalóit megbotránkoztatta. (WERUNSKY, Excerpta, 63.)

NAGY LAJOS TORNAÖLTÖZETE.

szése szerint karddal vagy furkóval. Megjelent ugyanott kétszáz hölgy is, zöld bársonyba öltözve, arany paszománttal, hermelinnel diszítve valamennyi. Ezek osztották a díjakat. A legvitézebb lovag a legszebb hölgytől rózsakoszorút, a legjobb apród zöld süveget kapott.

Hogy az efféle ünnepélyre vendégség következett, mely zenével és tánczczal járt, mondanunk se kell. Fődísze a vendégségnek az asszony volt, ki gyöngyökkel, arany sujtással, karpereczekkel ékesen jelent meg. Fején rangjához képest koronát, (herczegi) süveget, vagy koszorút viselt. A középkori asszony vidám, de szemérmes.

Költői lelkű szerzőnk nem szalasztja el az alkalmat, hogy a női szépség kellékeivel megismertessen. Ezek: kicsi, fehér láb, oly magas lábfejjel (Rist), mely alatt a csíz kényelmesen elbújhasson; fehér selyem rokolya aranyszálakkal és drágakövekkel díszítve, ugyanilyen a zárt ruha, mely a középnagyságú, karcsú testet födi; fehér kéz hosszú újjakkal; gömbölyű, fényes nyak és vállak, az állon gödröcske; tüzes ajkak, elefántcsont fogak, fehérpiros arcz, szép egyenes orr, barna keselyű-szemek fehér zománczczal, sötét szemöld, mintha ecsettel készült volna, fehér és üde homlok, göndör és fodor haj, benne drágakövekkel és gyöngyökkel kirakott szalag.

A vendégséget vagy a palotában, vagy a szabadban sátor alatt tartották. A sátor födele égszín bársony, arany ágakat és rajta madarakat mutató hímzéssel, közben drága smaragd, ametiszt, rubin kövekkel és gyöngyökkel kirakva. Oldalfalaira gyöngygyel kivarrott mondásokat alkalmaztak. Elefántcsontból gyönyörűen faragott, aranynyal berakott állatokkal és liljomokkal kirakott székek állottak benne.*

* Vesd össze Confortus Pulex (MURATORI. XIII, 1250.) leírását a fényes sátorról, mely alatt a Della Scalák vendégeskedtek, midőn 1379-ben Durazzoi Károly herczeget Treviso alatt meglátogatták.

Az evést kézmosás előzte meg. A vizet ezüst medenczékben hozták. A vendégek fejére lombkoszorúkat tettek. Hallal és vaddal bőven szolgáltak. Mentűl úriasabb volt az ebéd, annál több fogásból állott. Az ételeket fűszeresen és borsosan szerették, mert a *hűtött* bor jobban ízlett rájok. A vendégséget zene kísérte, táncz követte. Ismert zeneszerek: a harsona, tárogató, postasíp, trombita és vihető orgona. A dudának is van nyoma, de már akkor is aligha volt szalonképes.

Suchenwirt, ki ép' úgy megfordúlt Magyarországon, Lajos király udvarában, mint az osztrák herczegeknél és főuraknál, kétségkívűl magyar élményeit is bele szőtte tarka rajzaiba. A külföldi divatok már régebben meghonosodtak nálunk a főúri körökben; a XIV. században annál inkább, minthogy nem ritka az eset, hogy főuraink német nőket vettek feleségűl, sőt jól megfizettek érettök.*

Az se szenved kétséget, hogy a magyar főbb urak a német lovagok vitézi ügyetlen fegyverzetét, az úgynevezett sváb fegyverzetet a sisaktól kezdve a pikkelyes vas sarúig elfogadták.** De a magyar hadi nép zöme, mely a magyar fegyvert félelmessé tette, megmaradt régi hadi viselete és harczi modora mellett.

* Eléggé drastikus példája az ilyennek a kötés, mely mellett Laczkfi István erdélyi vajda néhai Puchaim Henrik leányát Ágnest, Nagy-Martoni Pál országbíró sógornéját, feleségűl kapta. István vajda 1000 márka fínom ezüstöt, avagy 2000 bécsi talentumot (hat pensát számítva egy talentumra) igér a leányért. Puchaim Albert és János, a menyasszony rokonai, készpénzt követelnek s ennek megszerzésére kétheti időt engednek a vajdának. Ha fizet és a mely napon fizethet, megtörténik az egybekelés («Cum virgine Agnete coniacendo aliqualis commixtio». A Puchaimok a mondott kötés teljesítése napján «tenentur virginem Agnetem assignare et apponere per copulam carnalem».) E kötést az evangeliumra és keresztre tett eskü által erősítik és pecsétjökkel hitelesítik mint tanúk: Comes Paulus de Merteinsdorf (az országbíró) és Pilgramus Straeun. (FEJÉR, CD. IX/I, 448.)

** A Pápa nemzetbeli Miklós után († 1317) maradtak *arma sueuica* pro persona unius hominis apta; ezenkivül lorica (azaz pánczéling ex maxulis ferreis contexta) propria eiusdem comitis Nicolai cum omnibus apparementis preter bambusium (lovagi köpeny); faleras (lószerszám) pro duobus equis de cindato (selyemszövet) et tegumen cum lorica unius persone insignum factum etc. (*Anjouk. Okmt.* I, 431.)

Érdekes tudósításaink vannak erről épen a XIV. századbeli szemtanúktól,* melyek arról értesítenek, hogy a magyarok hadi öltözete bőrből (di cordovano) készült és többszörös volt. Az alsó ruha puha, jó zsíros irhákból állott, erre a második (néha harmadik, sőt negyedik) rövid, bőr (pellicium) «mentét» öltötték, mely szorosan a testhez símúlt és izmaikat feszítette. Sisakot is bőrből viseltek, mely a szalonnával befent, s így a levegő behatásaitól megóvott arczokat egészen nem födte el. Szemökre nagy szükségök volt, levén ügyes nyilazók, ebbe helyezték minden reménységöket. Támadó fegyverök tehát az íjj volt, melyet lóhátról előre, hátra hajolva biztosan kezeltek. Ehhez a nyíltartó puzdra tartozott; védelműl pedig hosszú kardot viseltek oldalukon. A csatában kerülték a sváb (német vitézi) harczot, hanem tíz, tizenöt emberből álló csapatokban, nyíllövő távolságra megközelítették az ellenséget és kilőtték reá nyilaikat, melyek a vértezett vitéz népben ugyan kevésbbé, de a lovakban és gyalogságban sok kárt okoztak. — Ha megfutott az ellenség, üldözték; ha azonban első támadásoknak kívánt sikere nem lett, ők futottak szélylyel, hogy aztán (jeladás végett puzdráikat veregetvén) ismét összeverődjenek, újra, meg újra az ellenségre támadjanak, melynek zaklatásában nagy mesterek voltak. A halálmegvetésből eredt merészség tette a magyarságot félelmessé, valamint gyakorlottságok a zsákmányejtésben. Leírhatatlan, szóval el nem mondható, hogy mennyi kárt okoznak a magyar hadak, írja Péter apát, és buzgón kéri az Istent, hogy mielőbb szabadítsa meg tőlük az országot.**

* Az egyik szemtanú Péter, königsaali apát 1315-ből (LOSERTH, Die Königsaaler Geschichts-Quellen, 365.); a másik Matteo Villani (l. VI, c. 54.), ki sokszor érintkezett a magyar hadakkal.

** Midőn Lajos király — mint előadtuk — a pápa segítségére nagy magyar hadat küldött Bolognába; jóllehet meghagyta embereinek, hogy barátnak, nevezet szerint Velenczének, mely szabad utat engedett területén, ne ártsanak; jóllehet pénzen minden eleséget bőven ve-

A magyarok lovai — úgymond tudósítónk — kicsinyek, de ép oly kitartók mint lovasaik, kik lovaik nyakára és szügyére főtt bőrből, vagy vaslemezből vértet kötnek. Minden lovas két lóval rendelkezik. Magyarországon nagy ménesek vannak, ott lovakkal még szántanak is, kitelik tehát könnyen a pót-ló. Ez utóbbiakat kárék, kis kocsik elé fogják; de úgy gondolom, nem csupán azért, hogy a sereg poggyászát, mint inkább, hogy a remélhető zsákmányt haza szállítsák. A lovak csak úgy nem finnyásak, mint gazdáik nem azok. Ha lakatlan vidéken táboroz a had, ember és ló a szabad ég alatt, sátor nélkűl tanyáz. A katona leszedi lováról a vértet, és ha szép idő van, rajta alszik; ha esik, vele takaródzik. A ló pedig jó, vagy rossz időben födetlen: nem árt neki, könnyen elviseli a rossz időjárást is. Lábaikra béklyót tesznek ekkor és kiverik a mezőre, vagy czövekhez kötik, hogy legeljenek, mert a magyar ló beéri fűvel, szalmával, szénával; szemet (biada) keveset kap.

A katona is kevéssel megelégszik; élelme nem sok gondot ad neki. Magyarországon sok a gulya. A szarvasmarha a legelőn meghízván, leöletik. A faggyút jó áron eladják, a húst pedig megsózzák, nagy üstökben puhára megfőzik és kiszedvén belőle a csontot, kemenczékben vagy a levegőn megszárítják, aztán lisztté, porrá törik. Ha tehát úgy esik, hogy a seregnek pusztán kell táboroznia, hol nem kap eleséget, a katonák bográcsokban vizet forralnak, s e conservből, melyből egy kis zacskóval van minden lovasnál, a hadnagy pedig nagy mennyiségben hordat a sereg után, egy marékkal bele vetnek a forró vízbe.

Ha e húsliszt felduzzadt, egy-két marékkal tesznek valamely más edénybe szárazat, az egészet egy gombóczczá

hettek: mégis akkora kárt okoztak, hogy Lajosnak 5000 fontnál több kártérítést kellett fizetnie. (*Anjouk. dipl. Eml.* II, 445. sz.)

gyúrják, mely ehető kenyérrel vagy kenyér nélkűl és igen tápláló.

Ily formán a magyar sereg ellenséges földön is sokáig föntarthatja magát; hisz a lovak füvet mindenütt találnak, a legénység pedig megél e *martoriata carne*-val.[1]

De már végeznem kell...

Küküllei János Nagy Lajos királyt eléggé szálas, nyílt, élénk szemű, göndör hajú és szakállú, vidám arczú, duzzadt ajkú, s egy kevéssé félvállú embernek írja le,[2] mihez Villani hozzá teszi: «essendo naturalmente di subito movimento».

Adom még Nagy Lajos király czímere hiteles leírását, mint azt a szakértő Suchenwirt, ki mesterségére herold volt, reánk hagyta:

Ezüst színű paizs két egyenlő részre osztva. Az egyik mezőn nyolcz pólya, váltakozva világossárga gyöngyökből és rubínokból kirakva; a másik mező égszínű, gazdagon díszítve domború aranyos liljomokkal. A paizs tetejében aranyból készűlt, drágakövekkel ékes, koronás sisak nyugszik. A sisak koronájából két strucztoll emelkedik ki és közből a strucz nyaka hermelinből. A strucz feje koronás, szeme rubintos; arany csőrében pedig kis arany patkót tart.[3]

Ugyancsak Suchenwirttől tudjuk, hogy Nagy Lajos király e szavakkal buzdította csatába rohanó hadait:

Éljen Magyarország![4]

1 A magyar conserv ezen készítési módja nem veszett el egészen. Ma *pemmikán* a neve, s Angliában nagyobb expeditióknál a hajók számára mind e napig készítik, mint engem erről t. JURENÁK KÁROLY úr biztosított.

2 «Fuit autem homo competentis proceritati, oculis elatis, crinibus et barba crispis, sereno vultu, labiosus et aliquantulum in humeris curuus.» (SCHWANDTNER, III, 198.)

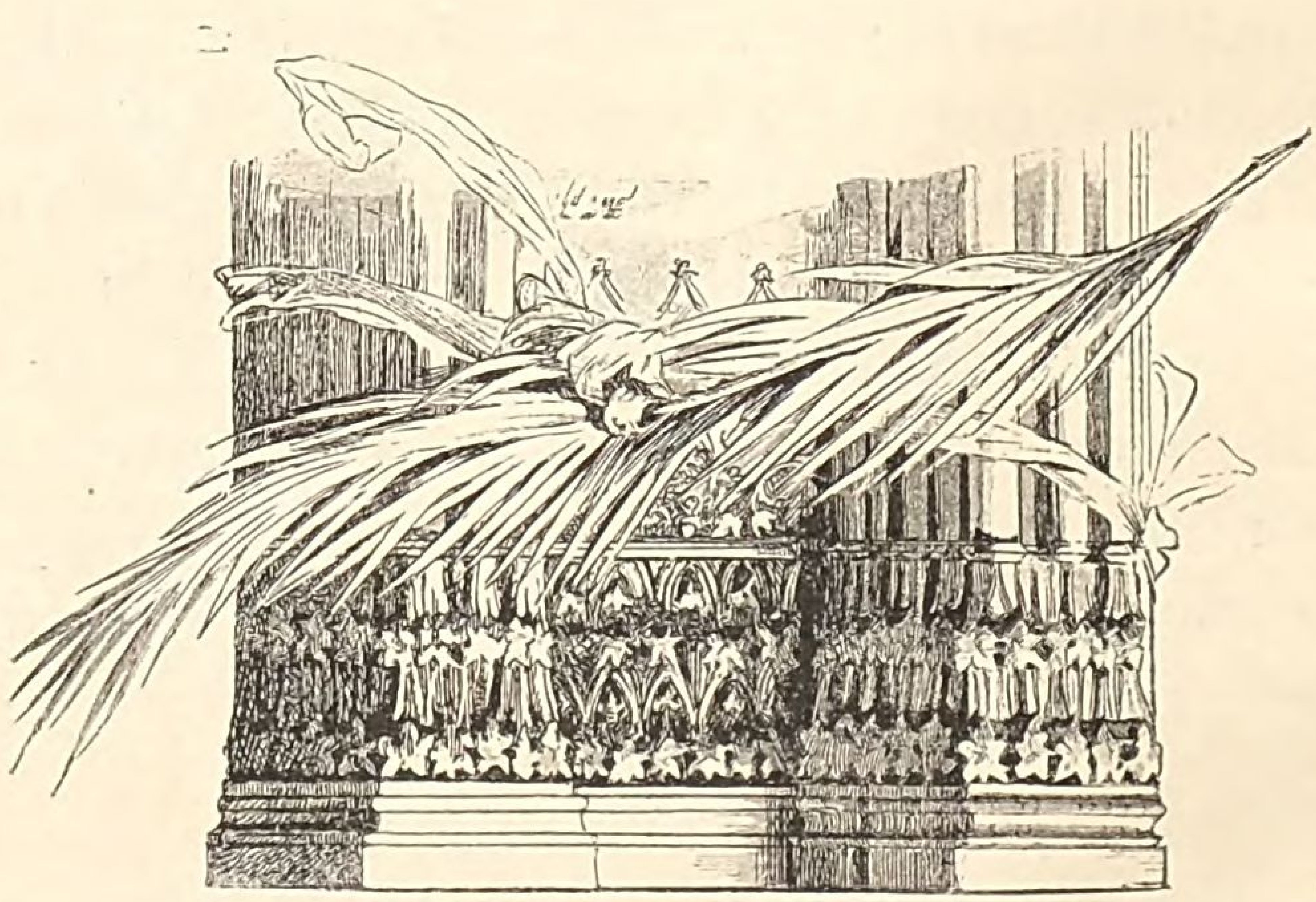
3 «Das Helmzeichen beider Könige (I. Károly és I. Lajos) hatte seine Entstehung einem Straussen zu verdanken, welchen König Karl bey sich fütterte», úgymond PRIMESSER, Suchenwirt kiadása 190. lapján; de hogy honnét vette értesülését? nem jelezi.

4 «Hurta, Hurta (Hurrah) Ungerlant! Dein chrey (Schlachtruf) den pesten ist bekant.»

Tizenkét esztendeje, hogy a magyar Anjouk történetében pihenni nem tudó fáradsággal búvárkodom, és jóllehet nem egyedül működöm e téren, sőt mások tovább fáradnak és részszerint eredményesebben, mint én: mennél mélyebben bocsátkozom le a történet aknáiban, annál szélesebben tárul föl előttem a teendők mezeje, és fényesebben hazánk elmúlt dicsősége.

Ez buzdítson további munkáinkban és azon, tanulmányainkból merített meggyőződés, hogy Magyarország, fiainak Istenbe helyzett bizalmával, összetartó igyekezetével és kitürő szorgalma mellett, lehet, lesz is akkora, de még nagyobb, mint volt Nagy Lajos király negyvenéves uralkodása alatt.

Úgy legyen!

175. RÉSZLET NAGY LAJOS SÍREMLÉKÉRŐL.

Bayerische Staatsbibliothek MÜNCHEN

A SZÖVEGBEN ELŐFORDULÓ PECSÉTEK KÖRIRATA:

A 16. lapon előforduló pecsét körirata: S · CHANAD. STRIGONIENSIS. (Ered. Orsz. Levtár Dl. 3438. Kelt 1342. máj. 18.)

A 23. lapon előforduló pecsét körirata: S · CO EP(iscop)I · IAURIENSIS.†

A 25. lapon előforduló pecsét körirata: S · D(omin)VS · [UILLERMI · DRU[GETTI · PALATINI · REGNI · [U]NGARIE · T · IUDICIS · CUMANORUM · Ered. Orsz. Levtár Dl. 3083.

A 26. lapon előforduló pecsét körirata: S · COMITIS · PAULI · JUDICIS · CURIE · REGIS. (Ered. Orsz. Levtár Dl. 3794. Kelt 1346. nov. 29.)

A 27. lapon előforduló pecsét körirata: S · THOME · VOYVODE · TRANSYLVANI · ET · COMITI (bent tovább) S · DE · ZONVC. (Ered. Orsz. Levtár Dl. 32c9.)

A 62. lapon előforduló pecsét körirata: IOHANNES · DE(i · gra)TIA · REX · BO(hem)IE · REX BVRGENSIS · COMES. Ered. Bécs titkos levtárban 1342. jan. 22-ki levelén.

A 70. lapon előforduló pecsét körirata: S. NOUUM * CAPITULI * ECCLESIE * TRAGURIENSIS * (bent tovább: effigies) S(ancti) LAURENCI.

A 80. lapon előforduló pecsét körirata: S · COMVNI(tatis) DEMONTEGRACI.†.

A 147. lapon levő pecsét körirata: CAROLUS ⁑ QUARTUS ⁑ DIUINA ⁑ FAUENTE ⁑ CLEMENTIA ⁑ ROMANORUM ⁑ IMPERATOR ⁑ SEMPER ⁑ AUGUSTUS ⁑ ET ⁑ BOEMIE ⁑ REX ⁑

A 153. l. levő pecsét körirata: S(igillum) ELISAB(ete) REG(ine) HUNG(arie) JUNIOR(is).

A 178. és 179. l. levő pecsét körirata: Sigillum · Civitatis × Kremsce × 1473 és SIGILLVM × CIVIUM × CHREMS ×

A 261. lapon közölt pecsét körirata: S(igillum) P(at)RIS ⁑ LADIZLAI ⁑ DEI ⁑ GRA(tia) ARCHIEP(iscop)I [. . .]

A 262. lapon közölt pecsété: S(igillum) MAG(ist)RI × DEMET(rii) × F(ilii) × ALEXANDRI × DE × GE(nere) × ABA × TAVERNICORVM × REGIS ×

A 334. lapon közölté: S(igillum) STEPHANI × EP(iscop)I × ZAGRABIE ET × REGNI × SCLAVONIE × VICAR(ius) × LODOVICI × G(e)N(e)RALIS ×

A 372. lapon közölté: × LODOVICVS × DEI × GRA(tia) HVNGARIE DALMACIE × CROACIE × RAME × S(er)VIE × GALICIE × LODOMERIE ×

A 373. lapon közölt pecsété: COMANIE × BVLGARIE × REX × PRINCEPS × SALERNITANVS × ET × HONORIS × MONTIS × S(an)CTI × ANGELI × D(omi)N(u)S ×

A 374. lapon közölt pecsété: LODOVICVS × DEI × GRACIA × HVNGARIE × DALMACIE × RAME × SERVIE × GALLICIE × LODOMERIE × COMANIE × BVLG ×

A második sorban: ARIEQVE × REX × PRINCEPS × SALLERNITANVS × ET × HONORIS × MONTIS × SANCTI × ANGELI × DOMINVS ×

A 375. lapon közölt pecsété: S(igillum) × SECVNDVM × LODOVICI × DEI × GRA(tia) × REGIS × HVNGARIE × ET × ALIORVM × REGNORVM × IN × ALIA × PARTE × SIGILLI × EXPRESSORVM ×

A 376. lapon közölté: S(igillum) × SECR(etum) × LODOVICI × RE(gis) ×

A 405. lapon közölt pecsét körirata: olvashatatlan.

A 417. lapon közölt pecsét körirata: Sigilum × Civitatis Cilie a. d. 1465.

A 418. lapon közölt pecsét körirata: ALBERTVS · DEI · GRatiA · DVX · AVSTRIE · STYRIE · CARINTHIE · DomiNus · CARNIOLE · MARCHIE · ET PORTVS · NAONIS × COMES · De · HABSPVRCH · TRYBVRCH · LANTGRAVIVS · ALSATIE · DomiNus ·

A 419. lapon közölt pecsét körirata: S. · DOMINI · STEPHANI · (DEI ·) GRATIA · DVCIS · TRANSSILVAT(oris montis).

A 422. lapon közölt pecsét körirata: SIGILLVM · CIVIVM · WINNENSIVM.

A 431. lapon közölt pecsét körirata: RVODOLPHVS · QVARTVS · DEI · GRACIA · · ARCHYDVX · AVSTRIE · STYRIE · KARINTHIE · SUEVIE · ET · ALSACIE · DOMINVS · CARNIOLE · MARCHYE · ET · PORTVS · NAONIS ANNO · DOMINI · M · CCC · XXX · IX.

A 449. lapon közölt pecsét körirata: LADISLAVS · DEI · GRACIA · DVX · OPVLIE · PALATINVS · AC · IVDEX · COMANORVM · REGNI · HVNGARIE.

A 455. lapon közölt pecsét körirata: × ALBERTVS · DEI · GRACIA · DVX · AVSTRIE · STYRIE · KARINTHIE · ET : SVEVIE · DOMINVS · MARCHIE · ET · PORTVS · NAONIS · COMES · HABSPVRG · TYROLIS · FERRETIS · ET · M. · KYBVRG · MARCHIO · BVRGOWIE · AC · LANTGRAVIVS · ALSACIE ×

A 474. lapon közölt pecsét körirata: S. · NICOLai · ZECHI · IVDICIS CVRIE · REGIE · ET · COMITIS · POSONIENSIS.

A 479. lapon közölt pecsét körirata: S(igillum) PETRI · ZVDOR · BANI.

A 485. lapon közölt pecsét körirata: S · VALENTINI · EPI(scopi) QVINQVEECLESIEN(sis).

A 490. lapon közölt pecsét körirata: SIGILLUM · IACOBI · DE · ZCEPVS IVDICIS · CVRIE · REGIS.

Az 503. lapon közölt pecsét körirata: SIGILLVM · DOMINI · NICOLAI · HVNGARIE · PALATINI. ×

Az 521. lapon levő pecsét körirata: × S(igillum) DEMETRII · TT · S(an)CTORUM PRESBITERI · CARDINALIS ·

Az 537. lapon levő pecsét körirata: WENZESL(aus) DEI · GRACIA · ROMANORVM · REX · SEMPER · AVGVSTVS · ET · BOEMIE · R[EX] ·

Az 542. lapon levő pecsét körirata: S(igillum) COMITIS : FRANK : D(e) : ZECHEN : IVDICIS : CVRIE : REGIS.

Az 543. lapon levő pecsét körirata: S(igillum) COMITIS × STEPHANI × KO(m)POLTI × IVDICIS × CVRIE × REGIE ×

Az 582. lapon levő pecsét körirata: RVOD(olphus) DEI : GR(aci)A : SACrI : ROMANI ⁑ IMPERII RODI ⁑ MAGISTER : DVCIS : ET : IOHINNE : DVCISSE : PRIMOGENITVS :

Bayerische Staatsbibliothek MÜNCHEN

TARTALOM.

ELSŐ KÖNYV.

I. Károly király halála és temetése. II. Lajos király születése. III. Gyermekkora. IV: Miként gondoskodott Károly király trónja biztosításán. V. A főpapok VI. és főurak Lajos trónraléptekor. VII. Lajos koronázása. VIII. Erzsébet anyakirályné nápolyi útja, IX. zarándokolása Rómába. X. Lajos Erdélyben 1344. XI. Keresztes hadjárata a litvaiak ellen. Hadai Kázmér lengyel király segítségére mennek. XII. Szlavon állapotok. XIII. A horvátok meghódolnak. A székelyek győzedelme a tatárokon. XIV. Zárát Velencze ostrom alá fogja. XV. Lajos király Zára fölmentésére indúl, de kudarczot vall. 1—100. lap.

MÁSODIK KÖNYV.

I. Endre herczeget meggyilkolják Aversában. II. E szörnyű tett hatása. III. A szent-szék helyzete. IV. A processus generalis. V. A tollharcz Buda és Avignon közt. VI. Készülődések minden oldalon. VII. A magyar hadak Olaszországban. VIII. Lajos király első olasz útja. IX. Durazzoi Károly bünhődése. X. A pápai utasítás. XI. A nagy járvány. XII. Johanna visszatérte Nápolyba. XIII. Laczkfi István vajda viselt dolgai. XIV. Fegyverszünet Velenczével. XV. Újabb tárgyalások a szent-székkel. XVI. XVII. XVIII. Lajos második nápolyi hadjárata. XIX. A békekötés. XX. A nápolyi ügy befejezése. 101—256. lap.

HARMADIK KÖNYV.

I. Lengyelország állapota. II. Lajos király litvai hadjárata 1351-ben. III. Lajos király 1352. évi litvai hadjárata. IV. Magyar-szerb viszonyok. V. Hadjáratok Szerbia ellen 1354—1355. VI. Háború Velenczével. VII. Sikertelen békealkudozások. VIII. Dalmátország visszakerűl a magyar koronához. IX. Lajos király a római szent-szék érdekében háromszor küld fegyveres segítséget. X. A «Nagy magyar csapat» nyomai. 257—349. lap.

NEGYEDIK KÖNYV.

I. Szerb-magyar viszonyok. II. A bogomilek Bosnyában. III. Tvartko bosnya király. IV. A görög császár Budán. V. VI. Lajos király bolgár hadjáratai. VII. Lajk havasalföldi vajda. VIII. Moldvaország. 350—415. lap.

ÖTÖDIK KÖNYV.

I. Nagy Lajos segítséget küld II. Albert osztrák herczegnek. II. Rudolf osztrák herczeg terve, hogy Nagy Lajost német császárrá választassa. III. Ujabb készülődések IV. Károly császár megbuktatására. IV. Nagy Lajost Lengyelország

királyának koronázzák. V. A lengyelek elfogadják az Anjouház nőági örökösödését. VI. Magyarország, Csehország és Ausztria közt a béke végleg helyreáll. VII. Lengyel dolgok. 416—472. lap.

HATODIK KÖNYV.

I. Magyar-velenczei háború Padova érdekében. (1373.) II. A nagy hadjárat tengeren és szárazon Velencze ellen. (1378.) III. A budai királyi udvarban. IV. Chioggiát a szövetségesek elfoglalják. V. A fölcsigázott békepontok. VI. A halogatás megmenti Velenczét. VII. A turini békekötés. (1381.) VIII. Lajos király ujabb tervei Nápoly ellen. IX. Magyar-franczia szövetség. X. Az egyházi nagy szakadás. XI. Johanna végzete. XII. Nagy Lajos halála, dicsérete. XIII. Küküllei János korirata. XIV. Nagy Lajos kormánya. XV. Az 1351. évi országgyűlés. XVI. A városok és polgári elem. XVII. Ipar és kereskedés. XVIII. Nagy Lajos magyarsága. XIX. A czelli és aacheni kápolna. XX. A lövöldi, nosztrai és egyéb zárdák, templomok, iskolák; művészet, tudomány. XXI. A magyar vitézség. 473—618. lap.

A szövegben előforduló pecsétek körirata. 619—630. lap.

KÉPEK.

ÖNÁLLÓ KÉPEK:

	Lap
Nagy Lajos, Matejko rajza után	1
Anjou Károly, Martell Károly és neje Klementina síremléke Nápolyban	13
Visegrád (Cserna Károly eredeti felvétele után)	35
Róbert király síremléke Nápolyban a chiesa di S. Chiarában	43
Zára ostroma 1346-ban, Tintoretto festménye után	97
Aversa vára (négy kép)	105
András nápolyi király síremléke	108
A nápolyi szent Januarius templom főbejárati kapuja	108
Nápoly (Braun után)	183
Canosa (Saint Non után)	224
Róma Schedel Chronica-jából	240
II. Albert osztrák herczeg	300
Florencz a xv-ik században	345
IV. Rudolf, osztrák herczeg	421
IV. Károly császár és neje s fia Venczel	437
Krakó	444
III. vagy Czopfos Albert, osztrák herczeg	458
Hedwig lengyel királyné	464
Contarini András visszatérése Velenczébe a chioggiai diadal után	513
Nagy Lajos királynak tornák alkalmával viselt fegyverzete s lovag takarója	612

A SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPEK:

Czímlap	1
Károly király	3
Mária királyné halála	6
Károly Erzsébetet nőül veszi	7
Lajos király születése	8
Zách Feliczián merénylete	15
Csanád esztergomi érsek pecsétje	16
Kálmán győri püspök pecsétje	23
Drugeth nádor pecsétje	25
Nagy-Martoni Pál országbiró pecsétje	26
Tamás erdélyi vajda pecsétje	27
Selmeczbánya törvénykönyve kapcsairól	33
Lajos király oklevelének kezdő betüi	36

	Lap
Erzsébet királyné	37
Erzsébet királyné oklevelének kezdő sora	38
Károly calabriai herczeg síremléke	41
Johanna királynő és udvara hallgatja Boccaccio elbeszéléseit	45
Róma Benozzo Gozzoli frescoja után	51
A kerczi apátsági templom	56
Ugyanaz másik oldalról	57
János cseh király pecsétje	62
Littau	63
Flórián-kapu Krakkóban	66
Ugyanaz, a belső kapu	67
Velencze, a Márktér	69
A travi egyház pecsétje	70
Spalato. A Campanile	71
Az archangeloi kolostor Dalmácziában	73
Szt. Donatus temploma Zárában	79
Zágráb város pecsétje	80
Dandolo András doge arczképe	84
Lajos király pecsétje	87
Szt. Chrysogonus reliquiariuma	90
XIV. századi függő gyertyatartó	100
Részletek a nemzeti muzeum XIV. századi codexéből	101
XIV. századi missale czímlapja a nemzeti muzeumban	107
Aquileja	113
Triest legrégibb látképe	128
Padova	137
Cola Rienzi domborművű arczképe	139
IV. Károly császár pecsétje	147
Udine régi városháza	149
Erzsébet pecsétje	151
Veronai templom	153
Ferrara. A kastély	155
Pisa	174
Siena	175
Krems város pecsétje	178
Ugyanannak másik alakja	179
Flagellansok	181
Johanna első koronázásakor vert pénz	182
Johanna koronázási kisebb pénze	190
Velencze. A doge-palota belseje	203
Johannának Tarantoi Lajos megkoronázása alkalmával vert pénze	217
Barletta	220
Benevento. (Régi kapu)	227
Salerno	231
Siena. A pápa lakása	239

	Lap
Holy Island, melyen Szt. Patrik purgatoriuma állott	254
Csatajelenet az Anjou-korban	256
Krakó	259
László kalocsai érsek pecsétje	261
Lipóczi Demeter tárnokmester pecsétje	262
Kázmér lengyel király arczképe	263
A megcsufolt szerzetes	269
Nagy Lajos érmei	275
Dragutin és Milutin érmei	279
Žiča, a szerb királyok koronázási temploma	280
Genova	287
Cseh korona	289
Kula	293
Belogradčik	295
Dusán szerb czár érme	299
Gradenigo János doge arczképe	302
Delfino János doge arczképe	307
Velencze	311
Padovai főtemplom	317
Megváltó a pozsonyi codexből	320
Trau. A templom portaléja	325
Szószék a traui egyházban	327
Sz. Simon koporsója Zárában. (Elő-oldal)	329
Ugyanaz. (Hát-oldal)	331
Arbe. Dombormű sz. Kristóf ereklyetartójáról	332
Sz. Simon koporsója Zárában. (Felnyitva)	333
Kanizsai István pecsétje	334
VI. Incze pápa érme	337
Sisak Nagy Lajos sírjáról	349
III. Andronikos érme	353
III. Uros érme	353
Visoki Dečani klastrom	355
István (II. Sisman) érme	356
Dusán érme	357
IV. Uros érme	361
Kotromanič István érme	363
Bogomil-sírkő a Gyaurzla-Poljei bogomil-temetőből	364
Ključ	365
Bogomil-sírok Travnik alatt	367
Tvartko István érme	371
Lajos király első nagy pecsétje. (Elő-oldal)	372
Ugyanaz. (Hát-oldal)	373
Lajos király második nagy pecsétje. (Elő-oldal)	374

	Lap
Ugyanaz. (Hát-oldal)	375
Lajos titkos pecsétje	376
Sokol vára	377
Középkori bosnya kard	378
Murad szultán	381
III. Mihály érme	382
Palaiologus érme	383
János franczia király arczképe	384
A pápák palotája Avignonban	391
Stracimir Iván érmei	396
XI. Gergely érme	397
IV. Andronicus érme	397
Laczkfi Miklós erdélyi vajda pecsétje	405
Moldvai érmek, melyek ez országot mint magyar hűbért tüntetik föl	413
Bogomil sírokon látható lovasok	415
Cilly pecsétje	417
II. Albert pecsétje	418
István herczeg pecsétje	419
A bécsi főiskola	421
Bécs város nagy pecsétje (1303)	422
Mária királyné karperecze	427
IV. Rudolf pecsétje	431
Ankenstein	433
Sz. Katalin kápolna Karlsteinban	435
IV. Károly császár és neje: Pomerániai Erzsébet	437
Nagy Kázmér mellszobra	439
Kázmér király sírja a krakói székesegyházban	442
Kázmér király sírjában talált ékszerek	443
Krakó székesegyháza	447
László oppelni herczeg pecsétje	449
III. Albert pecsétje	455
Prága	457
Vilmos herczeg	460
Durazzoi Johanna	461
Anna temploma Vilnoban	462
Wladyslaw Jagello arczképe	463
A krakói nagy vásárcsarnok	469
Zólyom vára	471

	Lap
Részlet a szepes-iglói templom ereklyetartójáról	472
Szécsi Miklós pecsétje	474
Marco Cornaro doge arczképe	475
Czudar Péter pecsétje	470
A piazzetta Velenczében	481
Alsáni Bálint pécsi püspök pecsétje	485
Szepesi Jakab pecsétje	490
Garai Miklós	503
III. vagyis Czopfos Albert ausztriai herczeg és két felesége: Erzsébet és Beatrix	505
Bálint bíboros pécsi püspök sírköve	516
Diós-Győr	519
Demeter bíboros pecsétje	521
Mária, durazzói herczegnő, Johanna királyné testvérének sírja	525
VI. Orbán pápa arczképe	536
Venczel király pecsétje	537
Szécsényi Frank pecsétje	542
Kompolti István pecsétje	543
Johanna királyné síremléke	547
Nagy Lajos haló háza és szobája Nagy-Szombatban	551
Kolosmonostor	561
Wladislaw Lokietek lengyel király arczképe	579
Pozsony vár és város legrégibb alaprajza	581
IV. Rudolf osztrák herczeg pecsétje	582
A czikádori apátság	583
Lajos király felajánlja a mária-czelli templomot	590
Dominicanus templom fenmaradt részei: szentély és torony	597
A tüskevári templom	600
A szepesi székesegyház	601
Oldalbejárat a miskolczi templomba	603
Prágai egyetemi tanulók	605
Bács vára nyugatról	607
Részlet Nagy Lajos síremlékéről	618

MEGJEGYZÉSEK A KÉPEKRŐL.

ÖNÁLLÓ KÉPEK :

Nagy Lajos és Hedvig királyné arczképeit SMOLKA Szaniszló és MATEJKO Jan «Polens Könige und Herrscher» czímű díszművéből közöljük, mely munka a lengyel királyoknak lehetőleg korhű s jellemző arczképeit adja.

A Szent Januariusról nevezett nápolyi érseki székesegyház főbejárati kapujának valamint I. Károly és Endre síremlékeit Óváry Lipót úr szíves közvetítésének köszönhetjük. Ő készíttette azokat a fényképet, melyekről ezek a metszvények készűltek.

1. A bejárati kapu magyar czímerekkel, a régi templom 1260—80 közt lett restaurálva, mikor Mária V. István leánya II. Károly neje volt nápolyi királyné. (Lásd Óváry értekezését: Budapesti Szemle 1874.)

2. I. Károly, Martell Károly s neje Ausztriai Klementia közös síremléke a Januarius templom főbejárója fölött van.

Visegrád romjait Cserna Károly eredeti felvétele után mutatjuk be.

Róbert király síremlékét Nápolyban a chiesa di S. Chiarában az eredetiről vett fénykép után közöljük, melyet Capasso Bertalan úr, a nápolyi levéltár igazgatója, volt szives velünk közölni.

Zára 1346-iki ostroma, Tintoretto remekműve, s Contarini András visszatérése Velenczébe Paolo Veroneseé, a velenczei doge palotájában őriztetnek. Mindkét képnek körvonalait kiadta Zanotto «Il palazzo ducale» czimű munkájában.

Aversában három kastély létezett: a normann, az arragoniai s az anjoukori, mely utóbbi a S. Pietro a Majella-templom közelében állott. 1. Az Anjou kastély maradványait Montemajor őrgróf a Societa Storica titkára fényképezte le Óváry Lipót úr szíves közbenjárására: a mai épület façadját, melyen nehány csúcsíves vonal látható az Anjou-korból s a templom tornyának egy részét. Lefényképezte továbbá az épületnek egy belső részletét is, mely szintén csúcsíves.

2. Az arragoniai kastélyt Capasso és Óváry urak szívességéből közöljük. A régi Aversa látképe egy asztalra festett sz. Sebestyén hátterét teszi, s mi a képről ezt a részletet közöljük. Az alatta levő kép a kaszárnyát ábrázolja, mely a kastély helyén áll.

Endre síremléke a Januarius templom főoltárától balra van elhelyezve.

Nápoly látképét Braun «Præcipuarum Urbium Delienatio» II. kötetéből;

Canosa vára «Saint Non Voyage pittoresque de Naple et de Sicilie. II. partie Tome III. Paris 1782» czímű díszműve 30. lapjáról vétetett.

Róma és Krakó látképeit Schedel-Hartmann «Liber Chronicarum»-jából vettük.

II. Albert, IV. Rudolf és III. vagy Czopfos Albert osztrák herczegek arczképeit következő czímű munkából közöljük: Der Stammbaum des allerdurchlauchtigsten Hauses Habsburg-Österreich in einer Reihe von Bildnissen habsburgischer Fürsten und Fürstinen von Rudolf I. bis Philipp den Schönen nach dem in der k. k. Ambraser Sammlung befindlichen auf Befehl Kaiser Maximilians I. verfertigten Originalgemälde, — zum erstenmale herausgegeben durch das Lithographische Institut und mit kurzen historischen und Kunstnachrichten begleitet von Al. Primiszer.

Florencz XV-ik századi fametszet után készült.

IV. Károly császár és neje, IV. Károly és fia Venczel a karlsteini várban levő Mária-kápolna falfestményeiről vétettek. Társulatunk elnökének szives közbenjárására gr. Thun csehországi helytartó ő nagyméltósága volt szives a fényképfelvételeket eszközöltetni.

Contarini András visszatérését Velenczébe a chioggiai diadal után Paolo Veronese eredetije után Cserna Károly másolta.

A magyar királyok torna alkalmával viselt fegyverzete és lovaik takarója «Ancien Armorial equestre, Paris, 1890», czímű munka után közöltetett, mely a francziaországi arsenál könyvtárában őrzött XV-ik századból eredő kéziratnak képeit reproducalta.

A SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPEK:

A czímlapot a nyitrai evangelisterium ezüst széldiszítései után rajzolta Cserna Károly. Ugyancsak ő az első könyv fejdíszét a pozsonyi XIV-ik századi missa-

leban s a II. könyv fejdíszét a nemzeti Muzeum XIV-ik századi codexében levő betűk után rajzolta. A kezdőbetűk — egy párnak kivételével — a pozsonyi és nemzeti muzeumi codexek betűi után Cserna által rajzoltattak.

Károly Róbert, Mária királyné halála, Károly házassága Erzsébettel, Lajos király születése, Zách merénylete (Felicianus vulnerat dominam Elisabetham reginam), Erzsébet királyné a bécsi képes krónikából vétettek.

Károly calabriai herczeg síremléke fénykép-felvétel után készült rajzról.

Johanna és udvara a «Decameron»-ból, 1492-ki velenczei rajz után.

Róma látképe Benozzo Gozzuli San Gimignanoban levő frescója után, a Traján foruma és a Vatican közti részletet ábrázolja, amint szent Ágoston elhagyja Rómát. (Készült 1465-ben.)

A kerczi apátság két rajzát az Archæologiai Közleményekből vettük át.

Littau, Aquileja Schedel krónikájából vétettek.

A Florián-kapu részleteit a «Mittheilungen der Centralcommission» II. kötetéből, a spalatoi campanilet, a dalmácziai archangeloi kolostort, Szent Domokos templomát Zárában, szent Chrysogonus reliquiariumát a «Jahrbuch der Centralcommission» V-ik kötetéből s Trieszt legrégibb látképét a «Mittheilungen der Centralcommission» IX-ik kötetéből vettük.

Dandolo András doge arczképét «Palatii Fasti Ducales» czímű művében levő rajz után közöljük.

A XIV-ik századi függő gyertyatartó a pozsonyi káptalan tulajdonát képezi. Közöljük az Ötvösség remekei czímű díszmunkából.

A 36. lapon előforduló oklevél-töredék az Orsz. Ltr. Dl. 3691. sz. a. őriztetik. Kelt 1344. máj. 14. Olvasása: Nos Lodouicus dei gratia Hungarie.

A 38. lapon előforduló oklevél-töredék u. o. Dl. 4152. sz. a. őriztetik. Kelt 1351. márcz. 27. Olvasása: Elisabeth dei gratia Regina Hungarie.

A pápák palotája Avignon: fényképről vett másolat után.

Stracimir Iván érmei «Ljubica Opis Jugoslavenskih Novaja» u Zagrebu 1875, III. I. és II. f, 22.

XI. Gergely érme «Cola di Rienzi»-ből reproducáltatott.

Andronicus érmét Sabatierből vettük.

A moldvai érmek «Sturdzas Münzen und Medaillen des Fürstenthums Romanien» czímü czikkéből. Numismatische Zeitschrift IV. I. és II. f.

Bogomil sírokon látható lovasok Asboth János művében látható felvételekről rajzolta Cserna Károly.

III. Albert (hibásan II. Albert nyomtatva) nagy pecsétje eredeti nagyságban egy 1354. márcz. 27-én kelt oklevélről, a bécsi udv. ltárban.

A bécsi főiskola «Mittheilungen und Berichte» 101. l.

Bécs városának 1303-ik évi nagy pecsétje a bécsi udv. levéltár pecsétlenyomati gyűjteményéből.

Rudolf oklevelének kezdőbetűi 1363. jun. 3-án kiállított okiratáról vétettek.

Mária királyné karperecze «Az ötvösség remekei».

Ankerstein fényképfelvétel után rajzolta Cserna.

Sz. Katalin kápolnája Karlsteinban, Károly császár és neje a Mittheilungen VII-ik kötetéből vétettek, az első rézmetszetről a 94. lapról.

Nagy Kázmér mellszobra a Mittheilungen XV. k. LIV. lapjáról. Kázmér király sírja a krakói székesegyházban a Mittheilungen X. k. 84. l. A Kázmér király sírjában talált ékszerek a Mittheilungen XV. k. LV. l.-ról. Krakó székesegyháza a Mittheilungen X. kötetében közlött rézkarczról.

Prága látképe Schedel Chronica Mundijából.

Vilmos herczeg és Durazzoi Johanna «Berichte und Mittheilungen des Alterthumvereines zu Wien» I. 95 (az udvari könyvtár 2763. sz. eredetije után).

A vilnai sz. Anna templom a Mittheilungen XVI. kötet XVII. old.

Wladislaw Jagello arczképe Matejko «Polens Könige» czímű művéből.

A krakói nagy vásárcsarnok a Mittheilungen VIII. k. 132. l.

Zólyom vára Cserna Károly felvétele után.

A szepes-iglói templom ereklyetartójáról közlött részlet az Ötvösség Remekei után.

Marco Cornaro doge arczképe «Palatii Fasti Ducales» 130. l.-ról vétettek.

A Piazetta Velenczében Cesare Vecelli rajza után készült.

III. vagyis Czopfos Albert két felesége, Erzsébet és Beatrix, Stillfried «Kloster Heilbronn» czímü munkájából vétettek.

Padova látképe Schedel (Hartmanns) Liber Chronicarum-ból.

Rienzi állítólagos arczképét a római Barberini palotában levő dombormű után adjuk

Udine régi városháza fénykép után készült.

Szent Anastasia temploma Veronában. A Mittheilungen der k. k. Central- Commission V-ik kötetében levő felvétel után.

A Ferrara-i kastély Münz «La Renaissance en Italie et en France. Paris 1855» czímű munkájában levő felvétel után készült.

Pisa Schedel (Hartmanns) Liber Chronicarum-ból.

Siena látképe Münz «La Renaissance» czímű művében 77. l. levő felvétel után.

A flagellansok. Tollrajz a Constanczi Krónikából.

Johanna királynétól három pénzt közlünk: Vétettek: Monete del regno di Napoli de Roggiero fino al Carlo VI raccolte e spiegate de D. Cesare Antonio Vergara (Roma 1715 4°) a XIII. és XIV. táblákról. A 186. l. közlött ezüst, a 190. l. közlött réz s a 217. lapon közlött ezüst.

A velenczei doge-palota belseje: Cesare Vecellio a XVI-ik század elején élt olasz festő műve után.

Barletta — 20. l. — Benevento (régi kapu) — 10. l. — Salerno — 161. l. — Saint Non Voyage pittoresque de Naples et de Sicilie II. partie. Tom. III. Paris 1782. czímű díszművéből vannak véve.

Siena a pápa lakása Antonio Federighi XV-ik századi sienai szobrász műve után készült.

Szt. Patrik purgatoriuma eredeti fölvétel után, melyet Molnár János apátúrnak köszönünk.

Csatajelenet az Anjou-korban a Nemzeti Múzeum kincstárában levö ékszerről rajzolta Cserna.

Krakkó: a Florián-kapu a «Mittheilungen der k. k. Central-Commission» II-ik évfolyamából véve.

Kázmér lengyel király arczképét Matejkó festménye után adjuk.

A megcsúfolt szerzetes Dürer Albert munkája.

Nagy Lajos érmei közül a felső s a második ezüst, a harmadik arany; a Nemzeti Múzeumban levő példányokról rajzolta: Malahovszky.

Dragutin és Milutin érmei közül a felső Dragutin VI. Nemanics, a 2-ik: II. Uros s a 3-ik is Milutin II. Uros pénzei.

Žiča a szerb királyok koronázási temploma: restaurált állapotjában van feltüntetve a Mittheilungen XVII-ik kötetéből.

Genova Schedel «Liber Chronicarum»-jából vétetett.

A cseh korona (IV. Károly koronája) a Mittheilungen II. évf. 232. l.

Kula és Belogradčik a Mittheilungen XVII-ik évfolyamában közlött felvétel után készültek.

Dusán szerb czár érmét Érdy munkája után adjuk.

Gradenigo János és Delfino János doge arczképeit Palatii «Fasti Ducales»-éből adjuk.

Velencze Jacopo de Barbari fametszvényének (1500 körül) töredéke.

A padovai főtemplom a Mittheilungen VIII. kötetében kiadott felvétel után.

A traui templom portaleja s a szószék a Jahrbuch der k. k. Central-Commission V. évfolyamában kiadott felvételről.

A Szent Simon koporsójáról vett három képet Erber Tullio zárai gymn. tanár szíves közvetítésének köszönjük; a három photogr. felvétel közül kettő a zárt sírt, a harmadik a nyitottat tünteti elő.

Arbe szent Kristóf ereklyetartója a Jahrbuch V. évf. 150. l. közlött felvétel után.

VI. Incze érme Rodocanachi munkájában «Cola di Rienzo» van közölve.

III. Andronicus érmét Sabatier «Mon-

nais byzantines» Paris 1862. megjelent munkájából adjuk.

III. Uros érmét Érdy munkájából vettük.

Visoki Dečani klastrom Kopčevič Makedonien (I. 221) czímű munkájából adjuk.

Dusán érmét Érdyből vettük, valamint IV. Urosét, Tvartkó Istvánét, és Kotromanič-ét is.

A két bogomil sírkövet, Ključot s a bosnya kardot Asboth János orsz. képviselő úr szívességének köszönjük, ki azokat Bosznia és Herczegovina czímű nagybecsű munkájából engedte át.

Sokol vára Gopčevič Serbien I. 68 munkájában fordul elő.

Murad szultán képét a «Türkische Chronica» (Frankfurt 1577 6-ik l.-ról) közöljük.

III. Mihály érme Ljubica Opis Jugoslavenskih Novaca u Zagrebu 1875. 2. tábla 22. aranyérem.

IV. Palaiologus érmét Sabatier-ből adjuk.

János franczia király a párisi «bibliotheque nationale»-ban őrzött eredeti után.

Bálint bíboros püspök sírköve a Mittheilungen XVI-ik kötetéből.

Diós-Győr az Arch. Értesítőből.

Mária durazzói herczegnő s Johanna királynő síremlékei fényképfelvételek után készült rajzokról.

VI. Orbán pápa arczképe: Accuratæ effigiis pontificum maximorum numero XXVIII ab anno Christi MCCCLXXV ad ætatem neque nostram præsidentium ad vivum et romano prototype expressæ Strassburg 1573. fol.

Nagy Lajos halóházát és szobáját Nagy-Szombatban eredeti, a helyszínén készült rajzokról adjuk.

Kolosmonostort Kimnach László rajzolta a helyszínén.

Wladislow Lokietek Matejkó rajza után

Pozsony térképe a XV-ik századból, Bécs városa legrégibb térképének melléklete, melyet Glax tanár Bambergben a Reider-féle térkép-gyűjteményben, 1849-ben felfedezett, CAMESINA bécsi conservator lerajzolt és a bécsi községi tanács 1869-ben kiadott ily czímű «*Wiens ältester Stadtplan aus den Jahren 1438—1455*», mi pedig RÉNYI József úr szíves másolata után közlünk. — Miután a ZAPPERT által állítólag feltalált XII-ik századbeli bécsi térképről (lásd: Sitzungsberichte der kais. Akademie d. Wissensch. XXXI. Bd. S. 399.) kisült, hogy hamisítvány (lásd: Allg. Zeitung, 1892. márczius 22.); alig szenved kétséget, hogy a Reider-féle kép valamint Bécsnek, úgy Pozsonynak is legrégibb térképe, annál értékesebb, minthogy mérések után készült.

A cikádori apátság s a tüskevári templom romjait az Archæologiai Közlemények után adjuk.

A Mária-czelli templom legrégibb rajza, Weiss, Diva virgo Cellensis (Bécs, 1637.) czímű munkának czímlapját képezi. Dankó pozsonyi prépost úr szívességéből.

A dominicanus templom fenmaradt részeit, s a miskolczi templom oldalbejáratát, valamint Bács várát Dörre Tivadar úrnak eredeti felvételeiről készített rajza után adjuk.

A szepesi székesegyház a Mittheilungen VI-ik kötetében közlött rézmetszetről vétetett.

A prágai egyetemi tanulók a Lacroix «Sciences et lectures aux moyen âge» czímű munkájában közölt kép reproductiója.

Részlet Nagy Lajos síremlékéről a «Sz.-Fehérvári ásatások»-ban közölt rajz után készült.

Igazítás, A 417. lapon közlött pecsét nem Marcheck hanem Cilly pecsétje.

BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Pór, Antal

Nagy Lajos 1326 - 1382. [Ludwig I. der Grosse, König v. Ungarn]

Budapest 1892

Biogr.c. 401 x-1892
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11574696-8